Över två miljoner människor i Sverige är födda i ett annat land – en femtedel av befolkningen. Många av dem är i dag oumbärliga för att hålla igång vår välfärd, få bussar och tåg att rulla och den digitala infrastrukturen att fungera. Men vilka värderingar, erfarenheter och föreställningar bär de med sig, och vad händer med dessa när de bygger ett nytt liv i Sverige?

Mellan två världar bygger på möten med 7 354 personer, främst människor födda utanför Sverige. Genom enkäter, återintervjuer och personliga djupintervjuer undersöker boken deras drömmar, ideal och livsval. Resultaten bygger på World Values Surveys internationellt prövade frågor, vilket gör det möjligt att jämföra människor från olika länder och följa hur värderingar förändras över tid.

Hur skiljer sig migranters syn på familj, religion, jämställdhet, arbete, sexualitet och samhälle från värderingarna hos dem som är födda och uppvuxna i Sverige? Vilka uppfattningar förändras snabbt, och vilka lever kvar under lång tid?

Boken visar att migration inte är en enkel rörelse från tradition till modernitet. Människor kan ta till sig utbildning, jämställdhet och individuell frihet, men samtidigt behålla starka religiösa eller familjeorienterade värderingar. Förändringen är selektiv och olika delar av värderingssystemet utvecklas i olika takt.

Många beskriver Sverige som tryggt, demokratiskt och möjlighetsorienterat. Samtidigt kan stark uppskattning av landet förenas med låg tillit till okända människor, ensamhet och en känsla av att inte vara fullt insläppt i samhällets gemenskaper.

Mellan två världar visar hur kollektiva och individuella värderingar möts, bryts mot varandra och omformas när människor försöker förena tidigare erfarenheter med livet i Sverige.

Bi Puranen är forskare och generalsekreterare för World Values Survey. Hon har under lång tid studerat värderingar, migration och samhällsförändring.

ISBN: 978-91-987362-9-8

WVS

Institutet för framtidsstudier

MELLAN TVÅ VÄRLDAR

Bi Puranen

MELLAN TVÅ VÄRLDAR

Hur migranters värderingar förändras i mötet med Sverige

Bi Puranen

Bi Puranen

MELLAN TVÅ VÄRLDAR

Hur migranters värderingar förändras i mötet med Sverige

Institutet för framtidsstudier

World Values Survey (WVS) är ett globalt forskarnätverk som genomför stora intervjuundersökningar världen över för att studera människors värderingar. WVS har sitt säte vid Institutet för Framtidsstudier (IFFS). Institutet är en fristående, delvis statligt finansierad forskningsstiftelse som bedriver tvärvetenskaplig forskning om våra största och mest långsiktiga samhällsutmaningar. Genom att kombinera olika vetenskaper hjälper IIFS beslutsfattare att förstå hur dagens beslut formar morgondagens samhälle.

© Författaren och Institutet för framtidsstudier, 2026

ISBN: 978-91-987362-9-8

Layout inlaga: Jörgen Svensson, Pasejo

Kartor och grafik: Peter Welander

Tryck: Elanders 2026

Foto: Omslag Peter Welander
Jannat Ferdows från Bangladesh, en av de migranter som intervjuats i rapporten, framför ett imaginärt skyltfönster där Sverige möter en AI-genererad spegling av den värld hon lämnat bakom sig. Bilden gestaltar rapportens tema – mellan två världar

Distribution: World Values Survey. Rapporten kan laddas ner från www.iffs.se och www.world values survey.org

FÖRORD

”Skal du virkelig gå gjennom alle disse passasjerbøkene?” Den gråhåriga damen med läsglasögonen långt fram på näsan hade burit fram tjocka, inbundna böcker till läsesalen på Statsarkivet i Trondheim – ett vackert stenhus med knarrande trägolv ovanför Singsakerbakken i Øvre Bakklandet. Jag var 19 år och hade kommit med tåget via Östersund till Trondheim. Som en del av min universitetsutbildning skulle jag gå igenom passagerarlistorna för många av de svenskar som lämnat kontinenten via den norska Atlanthamnen.

Passagerarlistorna kunde berätta vilka människorna var – deras namn, ålder, hemort, familjeförhållanden och ibland även deras yrke – men de kunde inte svara på den mest grundläggande frågan: varför reste de? De visade resultatet av ett beslut, men sällan de motiv, förhoppningar och föreställningar som låg bakom.

Bakom varje namn fanns en människa och en livsberättelse som inte kunde utläsas ur kolumnerna i de stora inbundna böckerna framför mig. Jag kunde ibland fastna för ett vackert namn, en okänd person eller en by vars namn jag kände igen och börja fundera över vad som hade fått just denna person att lämna. Vad visste han eller hon om landet som väntade? Vilka drömmar och förväntningar bar de med sig?

De svenskar som under 1800-talet reste över Atlanten gjorde det av många olika skäl. För vissa handlade det om fattigdom, missväxt och begränsade framtidsutsikter. För andra handlade det om drömmen om ett bättre liv, såväl ekonomiskt som materiellt, och möjligheten att skapa en ny framtid i ett land som de ofta bara kände till genom berättelser och förhoppningar.

Frågorna var desamma då som de är i dag när vi talar om migration. Vad får människor att lämna det kända och ge sig ut i det okända? Vilka krafter driver dem bort, och vilka förhoppningar drar dem mot en ny plats?

Då visste jag inte att de frågor som väcktes den sommaren i Trondheim skulle komma att följa mig genom hela mitt forskarliv. Sedan dess har en stor del av min tid ägnats åt att försöka förstå varför människor väljer att byta plats, samhälle och livsvillkor – och vad som händer när människor från en historisk och kulturell verklighet möter en annan.

Fokus kom att förskjutas från frågan om varför människor flyttar till frågan om vad som händer efter flytten. Hur möter människor ett nytt samhälle? Hur påverkas deras värderingar, familjemönster och sociala normer av den nya miljön? Vilka värderingar förändras snabbt, vilka består över tid och hur påverkar människor i sin tur det samhälle de blir en del av? För att försöka ge ett svar på den här typen av frågor behövs ett stort antal människors kunskaper och engagemang. Detta har också varit fallet i arbetet med denna rapport som är den andra i en serie där vi fokuserar på migranters integration i det svenska samhället.

WVS är en partipolitiskt obunden ideell förening. En första nationell rapport

Migrant World Values Survey, ”Med migranternas röst - den subjektiva integrationen” utkom 2019. Den stöddes av dåvarande regering. Nu presenteras en andra mWVS med stöd från nuvarande regering.

Grunden utgörs då som nu av World Values Surveys omfattande intervjuundersökningar, genom att parallellt med den vanliga World Values Survey genomföra Migrant World Values Survey. Utan alla mina kollegor inom World Values Survey skulle detta arbete inte ha varit möjligt. Detta gäller särskilt Christian Haerpfer, Christian Welzel och Kseniya Kiszlova samt Jaime Diez Medrano, liksom forskarkollegorna inom TRUEDEM (Trust and Democracy), ett EU-projekt som genomförts parallellt med denna undersökning. Vi vill särskilt tacka Agnieszka Turska-Kawa och Lennart Joe Brunkert.

Tack också till Institutet för Framtidsstudiers (IFFS) personal, inte minst Gustaf Arrhenius, Folke Tersman och Erika Karlsson. WVS har sitt juridiska säte på IFFS och hela rapportserien, inklusive tre regionala rapporter, har genomförts inom ramen för IFFS. Stort tack för fint samarbete! Tack också till Henrik Malm Lindberg, Delmi (Delegationen för migrationsstudier), för ditt positiva stöd.

Utan forskarkollegorna på Karolinska Institutet, Institutionen för global folkhälsa, med de många spännande diskussioner och artiklar som vi gemensamt skrivit, skulle det inte ha varit möjligt att genomföra detta arbete. Ett särskilt varmt tack går till Anna Mia Ekström, Karin Båge, Helena Litorp, Elin Larsson, Anna Kågesten, Signe Svallfors och många fler i denna inspirerande forskningsmiljö!

Tack också till Nordiskt Valideringsforum och ”Sverige kan”, där Anna Karin Jendert, Åsa Pontén och Henrietta Finborg Bengtsson har medverkat både i piloten i Skåne och i utvecklingen av ett valideringsinstrument.

En undersökning av detta format är helt beroende av goda medarbetare. Först och främst de personer som utformat och översatt frågeformulär mellan olika språk och genomfört omfattande intervjuundersökningar på många språk. Tack Zahraa Zeir, Nurten Özkoray, Priscilla Benaya, Yasmin Adam Isaaq och Agneta Kellgren. Arbetet med de många djupintervjuundersökningarna har letts av Peter Welander, som därtill gjort huvuddelen av alla grafer och illustrationer.

Indikator (Institutet för kvalitetsindikatorer) har svarat för genomförandet av de kvantitativa undersökningarna. Ett särskilt tack till Edvin Boije, Oskar Ryden och Arvid Lindström för ett professionellt genomförande. Intervjuerna inom SFI skulle inte ha gått att genomföra utan det stöd som rektorer och lärare runtomkring i landet bistått oss med. Ett särskilt stort tack till personalen i Botkyrka, där vi kunnat knyta årets undersökning till den föregående.

Stort tack till de migranter som ingår i den longitudinella delen av undersökningen, som ställde upp i den första undersökningen och som sedan återintervjuats ett flertal gånger. Tack också till kommunledningen i Filipstad och till Kulturskolan. Vi saknar alla Jim Frölander, vars intensiva engagemang i de båda undersökningarna har varit helt avgörande. Han har lämnat ett stort tomrum.

Ett sista erkännande – det viktigaste för hela detta arbete – vill jag rikta till de

7 354 migranter i Sverige som tagit av sin tid för att ägna flera timmar åt att besvara alla de frågor vars svar denna rapport bygger på.

Arbetet med rapporten har också gett oss en oväntad erfarenhet. Under skrivprocessen har vi använt generativ AI som ett redaktionellt stöd – för transkribering, översättning, validering av statistik samt för att pröva formuleringar, diskutera disposition, identifiera oklarheter och hitta kompletterande litteratur. Erfarenheten har övertygat oss om att AI, när den används med vetenskapligt omdöme och kritisk granskning, kan fungera som en kvalificerad samtalspartner i forskningsprocessen. Det vetenskapliga innehållet, analyserna och slutsatserna är givetvis vårt eget ansvar.

Alla slutsatser och eventuella felaktigheter ansvarar författaren ensamt för.

Och mest av allt min tacksamhet över att ha en så fin och tålig familj! Käre maken Peter Welander, vars engagemang har varit enastående, som lite lakoniskt konstaterade ”där rök en sommar” för färdigställandet av denna rapport. Tack också till våra fantastiska barn och barnbarn Nike, Frej, Anders, Alvin och Ida.

Bi Puranen
Generalsekreterare, World Values Survey

Sånga Säby, augusti 2026

INNEHÅLL

Förord 5
Innehållsförteckning 9
Figur- och tabellförteckning 16
Kairokonferensen – en global vändpunkt 20
Sammanfattning 22
Summary 30

1. Mellan historiska världar 38

1.1. La longue durée 39
1.2. Därför har läskunnigheten varit historiskt viktig 40
1.2.1. Teoretiska inspirationskällor 42
1.3. Inglehart–Welzels kulturkarta: globala värderingsmönster 46
1.3.1. Vad visar egentligen kulturkartan? 47
1.3.2. När ”landet lagom” blir ett värderingsmässigt undantag 48
1.4. Sverige i dag 49
1.5. Migration, asylrätt och samhällskontraktet 50
1.6. Livstillfredsställelse och integration 53
1.6.1. 50 år av ständigt pågående förändring 54
1.6.2. Nyckelbegreppen 56
1.6.3. Indikatorer för att mäta integration 57
1.7. Hur fångar man som forskare integration som levd erfarenhet, bortom registerdata och kvantitativa mått? 58
1.8. Staten – det är vi 60
1.9. Röda, gula och gröna äpplen 63
1.9.1. Ackulturation – integration, assimilering eller marginalisering? 64
1.9.2. Integration mellan individ, institutioner och normsystem 65
1.9.3. Ackulturation i den svenska samhällsmodellen 66
1.10. Sammanfattning 69

2. Studiens design 72

2.1. Selektionsprocesser och metodologiska implikationer 73
2.2. Tidigare undersökningar 76
2.3. Denna studie består av fem insamlingsformer 78
2.3.1. Analysstrategi 79
2.3.2. Varför flera parallella empiriska datainsamlingar? 80
2.3.4. Jämförelsedata för födelseort och ankomstdatum samt tid i landet 82

2.4. World Values Survey, våg 8 (WVS-8) 83
2.4.1. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för WVS-8 83
2.5. Migrant World Values Survey (mWVS-2) 85
2.5.1. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för mWVS-2 85
2.6. Face-to-face (F2F) – SFI och arbetsträning 86
2.7. Bostadsortens betydelse 87
2.7.1. Respondentens egen bedömning 87
2.7.2. Geografisk klassificering av bostadsområde 88
2.7.2. Boendejämförelse mellan de olika insamlingsformerna 89
2.8. Djupintervjuer 91
2.8.1. Om tillförlitligheten av andrahandsuppgifter om syskon och föräldrar 94
2.9. Intervjuer via SFI 95
2.10. Sju år senare – vad har hänt sedan första intervjutillfället? 97
2.11. Emancipativt värderingsindex – Choice 98
2.12. Dimensionsreduktion med principalkomponentsanalys 100
2.12.1. Frågor och analysgrupper 100
2.12.2. Förberedelse och hantering av svaren 102
2.12.3. Prövning av antalet komponenter 103
2.12.4. Resultat 103
2.13. Kulturzoner 106
2.14. Boende och kulturzon 109
2.14.1. Boendekontext i majoritetsurvalet, WVS-8 110
2.14.2. Boende i utsatta områden jämfört med i övriga landet, mWVS 110
2.14.3. Boende i SFS-klasser, F2F/SFI 111
2.14.4. Djupintervjuerna – utifrån boendekontext 112
2.15. Sammanfattning av metod 112

3. Ett sekulärt land präglat av trivsel, tillit och ensamhet 114

3.1. Mötet med Sverige 115
3.1.1. Känslomässig närhet till Sverige och till hemlandet 116
3.1.2. De intervjuade berättar 118
3.1.3. Ekonomiska villkor 119
3.2. Generell tillit 121
3.2.1. Tillit till människor som du möter för första gången 121
3.3. Är den svenska tilliten på väg att förändras? 124
3.3.1. Från generell tillit till institutionell tillit 127
3.3.2. Erfarenheter från andra forskningsprojekt 127
3.3.3. Den nordiska politiska kulturen 129

3.4. Tillit skapas genom erfarenheter 130
3.4.1. Migranternas tillit formas i mer än ett land 131
3.4.2. När tilliten sätts på prov 132
3.4.3. En utgångspunkt för våra intervjuer 134
3.5. Migranternas tillit till staten och myndigheterna 136
3.5.1. Personliga intervjuer 136
3.5.2. Spelar kulturzonen roll för tilliten? 141
3.6. Tillitens betydelse 142
3.7. Ensamhet som migrationens tysta följeslagare 144
3.7.1. Intervjuades tankar 144
3.7.2. Var femte migrant känner sig ensam 147
3.8. Religion 151
3.8.1. Hur viktig är religion i migranters liv? 151
3.9. Hur viktigt är religion i ditt liv? 154
3.9.1. Utsatta områden 156
3.9.2. ”Gud är allt, och allt som händer mig är redan bestämt.” 157
3.10. Oro i olika bostadsområden 162
3.10.1. Intervjuerna fördjupar bilden 166
3.10.2. Stadsplaneringens möjligheter och begränsningar 166
3.10.3. Trångboddhet och begränsade bostadsmöjligheter 167
3.10.4. Boendet formar integrationens möjligheter 168
3.11. Sammanfattning 168
3.11.1. Vilken bild av Sverige förmedlas nu? 169

4. Att navigera mellan normsystem 172

4.1. Selektiv integration 173
4.2. Individualism och kollektivism 174
4.2.1. Multipla moderniteter 175
4.2.2. Från ett index över individualism-kollektivism till ett index som mäter migranters komplexa värderingar 175
4.2.3. Familje-och släktbaserad integration – familism 177
4.2.4. Stats- och institutionsbaserad integration 178
4.3. Ett globalt index över individualism och kollektivism 179
4.4. Familism-index för migranter i Sverige utifrån ursprungsland 182
4.4.1. Fördelar med att använda både individualism/familism index och ett traditions/modernitets index 185
4.5. Modernisering och selektiv integration 185
4.5.1. Kulturzonsanalys av traditionsdimensionen jämfört med modernitetsdimensionen 185
4.5.2. Indexresultat, bakgrundsfaktorer 187

4.6. Migrationsvågornas betydelse 191
4.6.1. Decennium vid ankomst 192
4.6.2. Religion 193
4.7. Diskussion och slutsatser 194
4.7.1. Validitet och operationalisering 196
4.7.2. Relation till moderniseringsteori och emancipativa värden 196

5. Från ursprungsland till Sverige – röster från åtta kulturzoner 198

5.1. Kulturzonen MENA (Mellanöstern och Nordafrika) 201
5.1.1. Civilisationer, religion och imperier 202
5.1.2. Makt, resurser och ekonomisk omvandling 204
5.1.3. Stora skillnader i utbildning, klass och migrationsvägar 205
5.1.4. Hur ser migranterna själva på sina liv? 206
5.1.5. En mycket heterogen grupp migranter 207
5.1.6. En analytisk profil – inte en stereotyp 208
5.1.7. Iranier i Sverige – värderingsmässig närhet och stark etablering 215
5.1.8. Sammanfattning 225
5.2. Kulturzonen Subsahariska Afrika – historia, religion, migration och samhällsliv i världens mest mångskiftande region 228
5.2.1. Historiska erfarenheter, koloniala gränser och institutionell skörhet 229
5.2.2. Urbanisering, utbildning och nya migrationsmönster 230
5.2.3. Värderingar, familj och sociala nätverk 231
5.2.4. Somalia, Eritrea och Etiopien – de vanligaste ursprungsländerna 232
5.2.5. Migranternas egna berättelser 233
5.2.5. Sammanfattning 258
5.3. Kulturzonen Väst- och Centralasien 262
5.3.1. Vad förenar de vi intervjuat från Väst- och Centralasien? 265
5.3.2. Sammanfattning och analys 277
5.3.3. Spänningar och gränser för integrationen 280
5.4. Syd- och sydostasiatiska migranter –från småföretagare till IT-specialister 282
5.4.1. Sydasiatiska migranter – vilka är de? 284
5.4.2. Många från Sydasien kommer till ”dukat bord”. 291
5.4.3. Hur får man flyttfåglar att stanna? 292
5.4.4. På vilka sätt skiljer sig sydostasiatiska migranter från de sydasiatiska? 293
5.4.5. Analys 297
5.4.6. Sammanfattning 298
5.5. Östasiatiska migranter och individualistiska värderingar –en paradox i ordets verkliga betydelse 299
5.5.1. Kulturhistoriska rötter till modernitet 301
5.5.2. Vilka migrerar – och varför? 302
5.5.3. Fyra förklaringar till mönstret 309

5.5.4. Mot en ny förståelse av modernitet 310
5.5.5. Sammanfattning 311
5.6. Den Latinamerikanska kulturzonen
–livsbejakande individualister med känsla för familjen 312
5.6.1. Värderingar mellan individ och gemenskap 314
5.6.2. Den nya migrationen – Latinamerika och Europa 315
5.6.3. Vad våra intervjuer visar 316
5.6.4. Analys 324
5.6.5. Sammanfattning 326
5.7. Kulturzonen Ortodoxa öst 327
5.7.1. Analys 344
5.7.2. Sammanfattning 347
5.8. Kulturzon Västra Balkan 348
5.8.1. Analys 355
5.9. Sammanfattning 358
6. Familjen som normsystem 360
6.1. Inledning 361
6.2. Modern familjeforskning 362
6.3. Familism 364
6.4. Äktenskapet – från familjens tillindividens institution 365
6.5. Choice – att själv fatta sina beslut 367
6.5.1. Tid i landet och andra bakgrundsvariabler för 'choice' 371
6.6. Den glacialt långsamma förändringsprocessen kring SRHR 373
6.7. Skilsmässa 374
6.7.1. "Om mannen inte sköter sig så blir det skilsmässa" 375
6.7.2. "Skilsmässa är en väg ut ur underordning" 376
6.8. Sex före äktenskap 378
6.9. Homosexualitet 380
6.9.1. Några intervjuer om homosexualitet 382
6.10. Abort 384
6.11. Kusingifte och släktbaserad kollektivism 386
6.11.1. Kusingifte – bakgrundsfaktorer 387
6.12. Makt och beroende - heder och reproduktion
som bakomliggande tankestruktur 392
6.12.1. Ungdomars möten med varandra 393
6.12.2. Hedersrelaterat förtryck eller att
det är naturligt att släkten/familjen bestämmer? 393
6.13. "När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen" 399
6.13.1. Några av intervjuades tankar kring frågan 401

6.14. Skyldighet att ta hand om sina föräldrar 403
6.15. Kombinationen familj och arbete 406
6.16. Sammanfattning 407

7. Arbete 410

7.1. Att möta ett samhälle där arbetet närmast har blivit en religion 411
7.1.1. Kvinnors förvärvsarbete sticker ut 413
7.1.2. Mötet mellan två världsbilder 414
7.2. Forskning kring tidigare erfarenhet av förvärvsarbete 415
7.2.1. Andelen som aldrig förvärvsarbetat utanför hemmet, bakgrundsfaktorer 416
7.3. Varför har man aldrig förvärvsarbetat? 425
7.3.1. Måste man förvärvsarbeta (tjäna pengar)? 426
7.3.2. Djupintervjusvar om varför förvärvsarbeta? 428
7.4. Framtidsutsikter, språk och arbetslivserfarenheter 431
7.4.1. Förmågan att tala svenska vs arbetslivserfarenhet 432
7.4.2. Generell tillit och arbete 434
7.5. ”Den egna hälsan begränsar arbetsförmågan” 436
7.5.1. Den egna hälsan och erfarenhet av förvärvsarbete 436
7.5.2. Vad berättar migranterna om sin hälsa med egna ord? 436
7.6. ”Kan enbart arbeta deltid, max 4 timmar per dag” 440
7.6.1. Vilka grupper beskriver en begränsning i sitt eget deltagande i förvärvsarbete? 440
7.6.2. ”Jag kan bara arbeta deltid” – hur resonerar man? 442
7.7. ”Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att förvärvsarbeta” 444
7.7.1. Skillnader mellan olika grupper i synen på att vara hemmafru 444
7.7.2. Intervjusvaren i fråga om hemmafru 445
7.7.3. Reflektioner 447
7.8. ”För gammal för att satsa på språk och utbildning” 448
7.8.1. Skillnader i synsätt när det gäller den egna förmågan att utbilda sig och lära sig svenska jämfört med ålder 448
7.8.2. Vad visar då de personliga intervjuerna? 451
7.9. ”Män har större rätt till arbete än kvinnor när det är ont om jobb” 454
7.9.1. Globala skillnader i synen på rätten till arbete 454
7.9.2. När kön inte bör avgöra rätten till arbete - intervjukommentarer 455
7.10. Morgondagens arbete 458
7.11. Sammanfattning 461

8. Avslutning – några reflektioner 464
8.1. Värderingars betydelse 465
8.1.2. Ömsesidighet, kontakt och integrationsprocessens sociala villkor 469
8.2. Att veta tillsammans 470
8.2.1. Integration uppstår i möten 471
8.2.2. Kontakt kräver tillhörighet och acceptans 472
8.2.3. Skolan som social mötesplats 473
8.2.4. Arbetslivet och vägen från deltagande till delaktighet 474
8.2.5. Bostadsområden och den vardagliga segregationens betydelse 475
8.3. Från individuella attityder till kontaktinfrastruktur 476
8.3.1. Normexponering utan likriktning 476
8.3.2. Ömsesidighetens gränser 477
8.4. Analysens begränsningar och huvudsakliga tolkning 478

Referenser 480
Bilaga 1. Kulturzoner med länder 498

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING

Figurer:

Kapitel 1

Figur 1.1. Läskunnighetens utbredning i några länder
Figur 1.2. Husförhör och läskunnighet
Figur 1.3. The Inglehart-Welzel culture map, 2023

Kapitel 2

Figur 2.1. Selektionsprocesser vid migration.
Figur 2.2. Olika typer av selektionsprocesser relevanta för denna undersökning.
Figur 2.3. En sekventiell migrationsmodell.
Figur 2.4. Ingående dataserier.
Figur 2.5. Tre undersökta populationer i Sverige.
Figur 2.6. Djupintervjuades ursprungsländer, n=546
Figur 2.7. Utrikesfödda i Sverige efter kulturzon, 2025
Figur 2.8. Kulturzonsindelning i Mellan två världar

Kapitel 3

Figur 3.1. Hur känslomässigt nära känner du dig till Sverige respektive hemlandet?
Figur 3.2. Hur ofta har du känt dig utestängd från samhället?
Figur 3.3. Hur ofta har du de senaste två veckorna:
Figur 3.4. Vilken inkomstgrupp tillhör ditt hushåll?
Figur 3.5. Tillit till människor som du möter för första gången
Figur 3.6. Generell tillit 1981–2020, Norden, Västvärlden och Globalt
Figur 3.7. Generell tillit bland svenskfödda respektive migranter
Figur 3.8. Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter insamlingsform
Figur 3.9. Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter kulturzon.
Figur 3.10. Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter migranter i utsatta områden jämfört med migranter i övriga Sverige – mWVS
Figur 3.11. Synen på det egna bostadsområdet ur ett integrationsperspektiv?
Figur 3.12. Andel som instämmer i att det egna bostadsområdet riskerar att utvecklas till ett slags ghetto, efter typ av boendemiljö
Figur 3.13. Andel som instämmer i att bostadsområdet behöver förnyas genom att fler radhus, villor och bostadsrätter byggs, efter typ av boendemiljö.
Figur 3.14. Oro för att kriminella gäng ska påverka unga negativt i bostadsområdet, efter typ av boendemiljö.

Kapitel 4

Figur 4.1. Global Individualism vs kollektivism, WVS våg 7 efter Akaliyski 2025.

Figur 4.2. Global individualism vs kollektivism,
migranter i Sverige enligt Akaliyski index- definition.

Figur 4.3. Individuallism/familism index för migranter I Sverige

Figur 4.4. Migranter i Sveriges familism index efter ursprunglig kulturzon

Figur 4.5. Global individualism vs kollektivism bland migranter i Sverige

Kapitel 5

Figur. 5.1. Andelen migranter i Sverige efter kulturzon – exklusive EU och Västvärlden

Figur 5.2. Länder i kulturzonen MENA som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.3. Länder i den subsahariska kulturzonen som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.4. Länder i kulturzonen Väst- och Centralasien som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.5. Länder i kulturzonen Syd- och Sydostasien som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.6. Länder i kulturzonen Östasien som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.7. Länder i den Latinamerikanska kulturzonen som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.8. Länder i kulturzonen Ortodoxa Öst som representeras i projektets personliga intervjuer.

Figur 5.9. Kosovo i kulturzonen Västra Balkan som representeras i projektets personliga intervjuer.

Kapitel 6

Figur 6.1. Tolerans för skilsmässa, homosexualitet, abort och jämställdhet.

Figur 6.2. WVS kulturkarta med migrantgrupper i Sverige, EVI index.

Figur 6.3. WVS kulturkarta med migrantgrupper i Sverige, Choice index.

Figur 6.4. Är sex före äktenskapet, homosexualitet, abort och skilsmässa,
efter utbildningsnivå.

Figur 6.5. Är sex före äktenskapet, homosexualitet, abort och skilsmässa, efter tid i Sverige, kom 2010 eller tidigare (> 16 år i Sverige), kom 2018 eller senare (<8 år i Sverige).

Figur 6.6. Tre nivåer av normer i integrationsarbetet.

Figur 6.7. Sex före äktenskap efter insamlingsform

Figur.6.8. Dödsstraff för homosexualitet

Figur 6.10. Acceptans av kusingifte efter kulturzon.

Figur 6.11. Hur ser du på ungdomars möten med varandra: Är det ok att flickor och pojkar träffas utan att vuxna är med?

Figur 6.12. Hedersrelaterat förtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten bestämmer över framför allt unga människors livsval. Hur ser du på det?

Figur 6.13. Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval ok!

Figur 6.14. Om någon i din familj gör ett eget val som avviker från familjens åsikt i viktiga frågor, till exempel när det gäller utbildning, giftermål och barn. Vad tror du händer då?

Figur 6.15. Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval – mWVS efter bostadsområde.

Figur 6.16. Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval – mWVS efter utbildningsnivå.

Figur 6.17. När en mamma förvärvsarbetar lider barnen, efter insamlingsform.

Figur 6.18. När en mamma förvärvsarbetar lider barnen, efter ålder och kön, mWVS

Figur 6.19. Barn lider när mamman förvärvsarbetar, efter erfarenhet av förvärvsarbete

Figur 6.20. Vuxna barn har en skyldighet att ta hand om sina föräldrar, efter insamlingsform

Figur 6.21. Jag har ansvar för barn och hushåll, så arbetet måste kombineras med det.

Kapitel 7

Figur 7.1. Andel som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter insamlingsform jämfört med svenskfödd befolkning.

Figur 7.2. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet efter ålder.

Figur 7.3. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet efter utbildning.

Figur 7.4. Andelen som någonsin förvärvsarbetat efter tid i landet.

Figur 7.5. Andel som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter ankomstdecennium.

Figur 7.6. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter kulturzon.

Figur 7.7. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet i utsatta områden jämfört med migranter boende i övriga Sverige.

Figur 7.8. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter ankomstform.

Figur 7.9. ”Måste man förvärvsarbeta (tjäna egna pengar)?”

Figur 7.10. Talar svenska och erfarenhet av förvärvsarbete.

Figur 7.11. Är det viktigt att kunna svenska för att fungera på en arbetsplats?

Figur 7.12. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet och generell tillit.

Figur 7.13. ”Min hälsa är inte så bra, skulle behöva mer begränsade arbetsuppgifter” vs utbildning vs har arbetslivserfarenhet eller inte.

Figur 7.14. Jag kan bara arbeta deltid, max 4 timmar per dag, efter insamlingsform.

Figur 7.15. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet och som kan arbeta max 4 timmar per dag.

Figur 7.16. Att vara hemmafru är lika viktigt som att arbeta – efter insamlingsform.

Figur 7.17. Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning.

Figur 7.18. Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning efter ålder.

Figur 7.19. Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning, i förhållande till arbetslivserfarenhet.

Figur 7.20. Män har större rätt till arbete än kvinnor när det är ont om arbeten och majoritetsbefolkningen har större rätt till arbete än migranter när det är ont om arbete, globalt.

Tabeller:

Kapitel 2

Tabell 2.1. Antal och andel muslimer i västerländska undersökningar, WVS, EVS och ESS 2019.

Tabell 2.2. Svenskfödda respektive migranter i undersökningen.

Tabell 2.3. Insamlingsform

Tabell 2.4. Bortfallsanalys.

Tabell 2.5. Köns- och åldersfördelning i mWVS.

Tabell 2.6. Bostadsområde enligt respondenterna själva i de tre undersökningarna.

Tabell 2.7. Utsatta områden jämfört med övriga Sverige.

Tabell 2.8. Typ av bostadsområde efter matchning mot folkbokföringsadress.

Tabell 2.9. Emancipativt värderingsindex efter födelseland.

Tabell 2.10. Emancipativt värderingsindex efter födelseland och insamlingsform.

Tabell 2.11. Variabelbeskrivning och riktning

Tabell 2.12. Värden för PC1, PC2 och PC3

Tabell 2.13. Kulturzoner efter insamlingsform

Kapitel 4

Tabell 4.1. Indexnivåer per kulturzon

Tabell 4.2. Ålder vid ankomst, individualism/familism index

Tabell 4.3. Dominerande ursprungsländer per decennium i undersökningsmaterialet

Tabell 4.4. Familism-index efter ankomstdecennium

Kapitel 7

Tabell 7.1. Måste man förvärvsarbeta (tjäna egna pengar) efter ankomstform.

KAIROKONFERENSEN – EN GLOBAL VÄNDPUNKT

Den 5 september 1994 befann jag mig i ett kvalmigt konferenscenter i den välmående Kairostadsdelen Nasr City. FN:s internationella konferens om befolkning och utveckling, International Conference on Population and Development (ICPD), hade just börjat. Tillsammans med flera tusen andra deltagare lyssnade vi till öppningsanförandet av konferensens generalsekreterare, den pakistanska läkaren Nafis Sadik. Hon förklarade att befolkningspolitik inte längre borde handla om att hindra människor från att få barn, utan om människors rätt att själva forma sina liv. Varje kvinna skulle själv få bestämma över sin kropp, sin hälsa och sitt barnafödande. Sadik sammanfattade den nya inriktningen med orden *”people rather than numbers”* – människor snarare än siffror.

Det gick en susning genom den stora konferenssalen. Under de följande dagarna fylldes den av intensiva och stundtals animerade diskussioner mellan politiker, tjänstemän, forskare och representanter för civilsamhällets organisationer. Jag var där som forskare och upplevde på nära håll hur en ny global värdeordning förhandlades fram, mening för mening och ibland ord för ord. Det blev en omvälvande erfarenhet. Snart stod det klart att konflikten handlade om långt mer än befolkningspolitik. Den rörde synen på människan, familjen och individens rätt att forma sitt eget liv. Skulle beslut om äktenskap, barnafödande och sexualitet ytterst tillhöra familjen, kollektivet eller religionen? Eller skulle de i stället tillhöra individen själv?

Kairokonferensen blev en vattendelare. Fokus flyttades från staters mål om befolkningskontroll till individens rättigheter, särskilt kvinnors rätt till utbildning, reproduktiv hälsa och självbestämmande. Begreppet *free choice* kom att symbolisera övergången från kollektivt styrda befolkningsprogram till ett rättighetsbaserat synsätt.

Denna förändring fick stort genomslag i FN:s, Världsbankens och det internationella biståndets arbete. Mer än tre decennier senare framstår Kairokonferensen fortfarande som en avgörande global referenspunkt för autonomi, jämlikhet och individuell valfrihet – men också för den konflikt mellan kollektiva och individuella värden som är en av utgångspunkterna för denna rapport.

Samtidigt lämnade konferensen många frågor som är obesvarade ännu i dag. Vad händer när principen om individens fria val möter samhällen där familjen, släkten och religionen länge har haft ett större ansvar för människors trygghet och livsval? Och vad händer när människor som har vuxit upp i sådana samhällen flyttar till länder som Sverige, där lagar, institutioner och sociala rättigheter i hög grad utgår just från individen?

Dessa är några av de frågor som ligger till grund för denna bok. Migration innebär inte bara en förflyttning mellan länder. Det är också en rörelse mellan historiska erfarenheter, institutionella system och kulturzoner där relationen mellan individ och kollektiv har utvecklats på olika sätt. Människor lämnar inte sina värderingar vid gränsen. De bär med sig föreställningar om familj, arbete, religion, auktoritet, könsroller och ansvar, men också förhoppningar om frihet, trygghet och ett bättre liv.

Skillnaderna kan förenklat beskrivas som en spänning mellan kollektiva och individuella värden. Dessa värdesystem bör inte förstås som varandras absoluta motsatser. Människor kan värna familjens sammanhållning och samtidigt stödja individuell frihet, jämställdhet och rätten att fatta egna beslut. Resultaten som redovisas i denna rapport visar att många migranter kombinerar värden från båda dessa världar. Vissa föreställningar förändras snabbt efter migrationen, medan andra är djupt förankrade i familjeliv, religion och historiska erfarenheter och därför förändras långsammare.

Sedan Kairokonferensen 1994 har idéer om kvinnors utbildning, reproduktiv hälsa, jämlikhet och självbestämmande fått global spridning. De har fått olika genomslag i olika kulturzoner. Institutioner och lagar kan förändras, samtidigt som familjebaserade normer och sociala förväntningar lever kvar. Resultatet är sällan en enkel övergång från kollektivism till individualism. Snarare uppstår nya kombinationer där äldre och nyare värden samexisterar.

Det är denna process vi vill förstå. Vad händer med människors värderingar när de flyttar mellan samhällen som organiserar trygghet, ansvar och frihet på olika sätt? Vilka värden består, vilka förändras och vilka förenas i nya mönster? Och vad betyder detta för möjligheterna att bli en del av det svenska samhället?

För att närma oss dessa frågor har vi valt den mest självklara vägen. Vi har frågat människorna själva.

SAMMANFATTNING

Det är inte tiden i Sverige som förändrar mest – utan vad människor faktiskt får vara med om

En av de viktigare slutsatserna i *Mellan två världar* är att integration inte sker automatiskt därför att tiden går. Det avgörande är i vilka sammanhang människor deltar, vilka relationer de utvecklar och vilka institutioner de möter. Språk, arbete, utbildning och vardaglig kontakt med människor utanför den egna gruppen har större betydelse för värderingsförändring än antalet år i Sverige. En person kan ha bott länge i landet men ändå ha haft begränsad kontakt med arbetslivet och majoritetssamhället. En annan kan på kortare tid få tillgång till miljöer där nya erfarenheter, normer och relationer utvecklas.

Resultaten bygger på en undersökningsmodell där flera olika datainsamlingsmetoder har kombinerats. Studien omfattar dels World Values Surveys beprövade enkätmodell riktad till hela befolkningen, WVS-8, dels en särskild Migrant World Values Survey, mWVS, med ett statistiskt representativt urval av utomeuropeiskt födda. Dessa material har kompletterats med enkäter och intervjuer med relativt nyanlända deltagare, främst inom SFI och arbetsträning. Det har varit nödvändigt eftersom personer som besvarar traditionella befolkningsenkäter ofta är mer etablerade, har bättre språkkunskaper och lättare kan nås än dem som befinner sig tidigt i integrationsprocessen.

Den kvantitativa delen har därefter kombinerats med personliga semistrukturerade intervjuer, som gör det möjligt att förstå hur människor tolkar sina erfarenheter och varför de svarar som de gör. Studien omfattar även återintervjuer med migranter som intervjuades första gången för sju till åtta år sedan. Därigenom går det att följa hur människors syn på bland annat familj, arbete, religion, tillit och tillhörighet har utvecklats över tid. Intervjuerna används således inte enbart som illustrationer, utan för att synliggöra de mekanismer som ligger bakom de statistiska mönstren.

Sammantaget omfattar källmaterialet drygt 7 300 enkätsvar och 127 personliga intervjuer. De olika delarna fyller skilda funktioner. WVS-8 ger en referensbild av värderingar och normer i den svenska befolkningen. mWVS visar mönster bland utrikes födda och möjliggör jämförelser mellan bland annat kulturzoner, utbildningsnivåer, åldersgrupper och tid i landet. Materialet från SFI och arbetsträning fångar grupper som annars riskerar att förbli underrepresenterade, medan de personliga intervjuerna ger kunskap om hur integration faktiskt upplevs och förhandlas i vardagen.

Det är genom denna kombination som studien kan visa att integration inte bör beskrivas som en rak tidslinje från nyanländ till integrerad. I stället framträder flera

möjliga utvecklingsbanor. Vissa människor förändrar relativt snabbt sina uppfattningar på flera områden. Andra förändrar exempelvis sin syn på arbete och jämställdhet men behåller familje- och religionsrelaterade normer. Ytterligare andra lever under lång tid i sociala miljöer där få möten över gruppgränser äger rum. Det är därför mer träffsäkert att fråga vad människor får möjlighet att delta i än hur länge de har befunnit sig i landet.

Rapportens centrala begrepp är selektiv integration. Det beskriver hur olika delar av en människas värderingssystem förändras i olika takt. Normer som är nära kopplade till utbildning, arbetsliv och offentliga institutioner kan påverkas relativt snabbt. Föreställningar om familj, religion, reproduktion och privat moral är ofta mer stabila, eftersom de är förankrade i tidig socialisation, nära relationer och människors uppfattning om trygghet och ansvar. Integration innebär därför sällan att ett helt normsystem ersätts av ett annat. Den sker område för område och erfarenhet för erfarenhet.

Denna slutsats förändrar också synen på vem som bär ansvaret för integrationen. Individens val, ansträngningar och vilja att delta spelar stor roll. Men människor kan inte på egen hand skapa de arbetsplatser, skolor, bostadsområden och föreningar där möten blir möjliga. Integration är därför inte bara en individuell anpassningsprocess. Den är relationell och beroende av hur samhällets vardagsmiljöer är organiserade.

Arbete – den starkaste vägen in i samhället, men inte samma väg för alla

Arbetet framträder som en av integrationens viktigaste arenor. Det ger inte bara försörjning utan också språk, sociala nätverk, självständighet, vardagsrutiner och kontakt med svenska institutioner. Arbetsplatsen blir därmed en plats där människor lär sig sådant som sällan förmedlas genom formell samhällsorientering: hur ansvar fördelas, hur man kommunicerar med chefer och kollegor, hur konflikter hanteras och när den anställde förväntas följa instruktioner respektive ta egna initiativ.

Samtidigt visar studien att vägen till arbete ser mycket olika ut. En betydande grupp nyanlända har aldrig tidigare förvärvsarbetat utanför hemmet. Bland deltagarna i SFI-materialet uppger 43 procent att de saknar sådan erfarenhet, jämfört med 7 procent i den huvudsakligen svenskfödda jämförelsegruppen. För dessa personer innebär etableringen inte bara inträdet på en ny nationell arbetsmarknad, utan det första mötet med ett formellt arbetsliv över huvud taget.

Det betyder inte att de saknar arbetsförmåga eller erfarenhet av ansvar. Många har arbetat i hemmet, jordbruket, familjeföretag eller den informella ekonomin. Det svenska systemet erkänner däremot främst dokumenterade kvalifikationer och erfarenheter från formella anställningar. För andra migranter är problemet det motsatta: de har hög utbildning och lång yrkeserfarenhet men får inte sin kompetens erkänd. Samma integrationspolitik kan därför inte passa båda grupperna.

Resultaten visar också att lång tid i Sverige inte automatiskt leder till arbetsmarknadsetablering. Även bland personer som har bott i landet i mer än tjugo år finns en betydande grupp som aldrig har förvärvsarbetat. Det tyder på att tiden får effekt först när den fylls med utbildning, språk, kontakter och faktiska vägar in i arbetslivet.

Familj – trygghet, ansvar och konflikt om beslutanderätten

Familjen framstår både som en betydande integrationsresurs och som ett område där skillnaderna mellan normsystem är särskilt tydliga. I samhällen där staten är svag, frånvarande eller oförutsägbar fungerar familjen ofta som välfärdssystem, omsorgsorganisation, ekonomisk försäkring och arbetsförmedling. En stark familjeorientering kan därför vara ett rationellt svar på historiska och institutionella villkor, inte bara en kulturell vana.

Studien använder begreppet *familism* för att beskriva i vilken utsträckning familjen utgör den primära ramen för identitet, lojalitet, trygghet och beslut. Detta är mer precist än att tala om kollektivism i allmänhet. Resultaten visar att stöd för demokrati, utbildning och jämställdhet kan förenas med stark familism. Moderna och traditionella värderingar utgör således inte två motsatta paket.

Den avgörande konfliktytan gäller vem som har den yttersta beslutanderätten. I Sverige betraktas valet av utbildning, partner, religion och livsform i första hand som individens angelägenhet. I mer familjebaserade system kan samma val påverka hela släktens sammanhållning, ekonomi och anseende. Skillnaderna blir därför särskilt tydliga i frågor om skilsmässa, sex före äktenskapet, abort, homosexualitet och de ungas självbestämmande. Dessa frågor ingår i ett sammanhängande familjenormsystem, inte i en serie isolerade attityder.

Analysen visar samtidigt att dessa normer förändras långsammare än exempelvis synen på arbete och utbildning. De är förankrade i nära relationer och reproduceras inom familjen, ibland också genom kontinuerlig kontakt med släktingar i andra länder. Familjen blir därmed både den plats där förändring kan förhandlas och den miljö där tidigare normer kan bevaras.

Religion – stora skillnader döljs av kategorin migranter

Religion är ett av de områden där mötet med Sverige är mest påtagligt. Många migranter kommer från samhällen där religionen är en central källa till identitet, moral och social gemenskap. Sverige är däremot starkt sekulariserat, och religion betraktas ofta som en privat och individuell angelägenhet.

Det finns dock inte ett gemensamt migrantmönster. Skillnaderna mellan kul-

turzonerna är mycket stora. Bland migranter från Subsahariska Afrika uppger 73 procent att religionen är mycket viktig i deras liv, medan motsvarande andel bland östasiatiska migranter är 11 procent. Östasiatiska migranter ligger i detta avseende nära den svenskfödda befolkningen. Religiös tillhörighet och utländsk bakgrund kan därför inte behandlas som samma sak.

Religiositet har samband med flera av de värderingsskillnader som studien analyserar, särskilt familjenormer, sexualitet och individuell valfrihet. Men religionens betydelse kan inte reduceras till ett hinder för integration. För vissa ger tron mening, gemenskap och stöd under migrationen. För andra är avståndstagandet från religiös kontroll ett viktigt skäl till att de lämnat sitt ursprungsland.

Den centrala frågan gäller därför inte om människor är religiösa, utan hur religionen förhåller sig till individens frihet. Religionsfriheten skyddar rätten att tro, praktisera, byta tro eller avstå. Den ger däremot inte någon rätt att begränsa andra människors val. Denna gräns är viktig i frågor som rör barn, unga, kvinnor och personer vars livsval avviker från familjens eller församlingens normer.

Bostadsort – området speglar problemen men kan också förstärka dem

Bostadsområdet är inte bara en bakgrundsvariabel. Det påverkar vilka skolor barn och ungdomar går i, vilka kontakter människor knyter, vilka arbetsmarknadsnätverk som finns tillgängliga och hur trygg eller otrygg vardagen upplevs. Studien analyserar både respondenternas egen uppfattning om bostadsområdet och en registerbaserad klassificering av utsatta och särskilt utsatta områden. Dessa två bilder överensstämmer inte alltid, vilket visar att den administrativa definitionen och den levda erfarenheten fångar olika aspekter av boendet.

Migranter som bor i utsatta områden har i betydligt lägre utsträckning erfarenhet av förvärvsarbete än migranter i övriga Sverige. I utsatta områden uppger 48 procent att de någon gång har förvärvsarbetat, jämfört med 66 procent för migranter i övriga landet. Skillnaden ska inte tolkas som att bostadsområdet ensamt orsakar arbetsmarknadsproblemen. Utsatta områden samlar oftare nyanlända, personer med kort utbildning och människor med svaga arbetsmarknadsnätverk.

Boendesegregationen kan emellertid också förstärka det ursprungliga utanförskapet. När människor främst möter andra som själva står långt från arbetsmarknaden minskar tillgången till information, kontakter och informella vägar till arbete. Samma mekanism gäller språket och värderingsexponeringen. Fysisk närhet mellan grupper är inte tillräcklig om skolor, föreningar och vardagsmiljöer samtidigt är socialt åtskilda. Bostadsortens betydelse ligger både i vilka människor som bor där och i vilka möjligheter området erbjuder. Den fångar en koncentration av sociala och ekonomiska villkor, men kan genom svaga kontaktytor också bidra till att dessa villkor består.

Kulturzon – en bakgrund, inte en förklaring av individen

Kulturzonerna gör det möjligt att relatera migranternas erfarenheter till bredare historiska mönster. De synliggör skillnader i familjesystem, religion, utbildning, statsbyggande, koloniala erfarenheter, krig och ekonomisk utveckling. De visar också varför människor kan ha mycket olika erfarenheter av staten, arbetslivet och individens ställning redan när de anländer.

Kulturzonerna ska dock inte förstås som homogena kulturer eller som egenskaper hos varje individ. Skillnaderna inom zonerna är stora. Iranier som flytt från en religiös regim kan exempelvis stå värderingsmässigt närmare den svenska befolkningen än andra grupper från samma breda region. Östasien förenar stark familjeorientering med höga nivåer av individualistiska och emancipativa värderingar. Latinamerika kännetecknas i materialet av en kombination av individuell frihet, familjenärhet och social orientering.

Kulturzonernas viktigaste analytiska funktion är därför att visa att modernitet kan anta olika former. Ekonomisk utveckling, utbildning och urbanisering leder inte överallt till samma familjeliv, grad av sekularisering eller relation mellan individ och samhälle. Kulturzon fångar verkliga mönster, men dessa går ofta genom bakomliggande faktorer som utbildning, migrationshistoria, religiositet och normer kring arbete.

En viktig slutsats är också att migrantgruppernas sammansättning har förändrats mellan olika migrationsperioder. Äldre migration omfattade större inslag av arbetskraftsmigranter och grupper från regioner med relativt hög utbildning och större värderingsmässig närhet till Sverige. Senare migrationsvågor har i högre grad varit flyktingdominerade och kommit från regioner med andra familje-, religions- och könsnormer. Skillnader mellan ankomstperioder återspeglar därför inte bara hur länge människor har bott i Sverige, utan också vilka som kom och under vilka omständigheter.

Tillit – stark uppskattning av staten men svårare att nå människorna

Migranternas bild av Sverige präglas i stor utsträckning av institutionell tillit. Tydliga lagar, demokrati, trygghet, rättssäkerhet och förutsägbara myndigheter uppskattas särskilt av personer med erfarenhet av korruption, krig eller politiskt godtycke. Kritiken mot svenska institutioner handlar ofta om att de inte lever upp till sina egna ideal, snarare än om ett avståndstagande från själva samhällsmodellen.. När likabehandling, rättssäkerhet eller erkännande av kompetens brister, väcker det besvikelse.

Det finns samtidigt en skillnad mellan tillit till institutioner och generell tillit till andra människor. Den som kommer från ett samhälle där familjen varit den

enda pålitliga institutionen har inte nödvändigtvis erfarenhet av att samarbeta med okända eller lita på människor utanför den egna kretsen. Sådan tillit kan inte läras in enbart genom information. Den växer genom upprepade erfarenheter av att andra människor och institutioner faktiskt går att lita på.

Sverige framstår därför som institutionellt öppet men socialt mer svåråtkomligt. Många migranter uppskattar samhället men beskriver samtidigt ensamhet och svårigheter att få nära kontakter med svenskfödda. Tillhörighet och tillit kan därmed utvecklas i olika takt. En person kan tro starkt på staten men ändå känna sig socialt utestängd.

Detta understryker betydelsen av arbetsplatser, skolor och föreningar som kontaktarenor. Tillit uppstår när människor samarbetar, delar ansvar och får erfarenhet av ömsesidighet. Den kan inte förväntas växa enbart för att människor bor inom samma gränser.

Utbildning – både en resurs och en skiljelinje

Utbildning är en av de starkaste faktorerna bakom skillnader i integration. Hög utbildning hänger samman med större erfarenhet av formellt arbetsliv, bättre möjligheter att lära sig språk, större institutionsförståelse och ofta mer emancipativa värderingar. I arbetslivsanalysen är utbildningsnivå en av de tydligaste förklaringarna till om en person tidigare har förvärvsarbetat.

Vår undersökning visar att utbildningens betydelse inte bara består i formella meriter. Den speglar också erfarenhet av skriftliga system, självständigt lärande, kontakt med myndigheter och förmågan att navigera i komplexa institutioner. Den som har kort eller ingen skolgång möter därför flera hinder samtidigt. Språkinlärning, digitala system, arbetsmarknad och samhällsinformation förutsätter ofta färdigheter som det svenska samhället tar för givna.

De nyanlända uttrycker samtidigt en stark vilja att utbilda sig. En stor majoritet säger sig vara intresserad av yrkesutbildning, och många är beredda att finansiera studier med studielån. Det tyder på att låg etablering inte bör tolkas som låg ambition. Utbildning uppfattas tvärtom som en central väg till arbete och självständighet.

För högutbildade migranter kan utbildningen emellertid bli en källa till frustration när tidigare examina inte erkänns. Integrationsproblemet består då inte i brist på humankapital, utan i att det svenska systemet inte förmår ta vara på det. Denna undersöknings resultat talar därför för mer differentierade utbildningsinsatser: grundläggande och långsiktiga insatser för personer med kort skolgång, men snabbare validering och komplettering för dem som redan har omfattande utbildning.

Kön och ålder – livsfasen formar möjligheten till förändring

Kön påverkar integrationsprocessen genom arbetsliv, familjeansvar, migrationsväg och tillgång till sociala arenor. Kvinnor är oftare deltidsarbetande, återfinns i högre utsträckning i okvalificerade yrken och kan ha kommit till Sverige genom familjeanknytning. Många har ett stort ansvar för barn och hem, vilket påverkar möjligheten att delta i heltidsstudier, språkpraktik och arbetsliv. I vissa grupper saknar kvinnor dessutom tidigare erfarenhet av förvärvsarbete utanför hemmet.

Samtidigt kan migrationen ge kvinnor tillgång till utbildning, arbete och rättigheter som tidigare varit begränsade. Förvärvsarbetet kan innebära ekonomisk självständighet och en förändrad position inom familjen. Det är därför inte tillräckligt att beskriva kvinnor som en särskilt utsatt grupp. Migrationen kan både skapa nya hinder och öppna nya handlingsutrymmen.

Könsskillnaderna är heller inte desamma i alla kulturzoner eller utbildningsgrupper. De formas av samspelet mellan tidigare familjenormer och de möjligheter som det svenska samhället erbjuder. Heltidsarbete är vanligare bland män, medan deltidsarbete är vanligare bland kvinnor. Okvalificerade arbeten utförs i högre utsträckning av kvinnor, medan många mer fysiskt krävande yrken domineras av män.

Ålder påverkar både utgångsläge och förändringsmöjligheter. Yngre personer kommer ofta snabbare in i utbildningssystemet, lär sig språket och bygger sociala nätverk. De kan också lättare ompröva normer som ännu inte hunnit bli lika fast förankrade i vuxenliv och familjeansvar. Ensamkommande unga utgör ett särskilt exempel: när föräldrar och släktingar inte finns i närmiljön kan anpassningen till skolans och det svenska samhällets normer gå snabbt.

Äldre migranter kan däremot ha svårare att lära sig språk, få arbete och skapa nya sociala nätverk. Deras identitet och vardag kan vara starkare knutna till familjen och tidigare livserfarenheter. Ålder ska likväl inte tolkas som ett enkelt mått på förändringsovilja. Äldre personer möter ofta mer begränsade institutionella möjligheter och har kortare tid kvar i arbetslivet.

Livsfasen är således viktigare än åldern som isolerad siffra. En ung student, en småbarnsförälder och en äldre anhöriginvandrare möter helt olika krav och möjligheter, även om de kommer från samma land.

Samlad slutsats – integrationsbanor formas där livsvillkoren möter normerna

När resultaten från arbete, familj, religion, bostadsort, kulturzon, tillit, utbildning, kön och ålder läggs samman framträder inte en enda integrationsprocess, utan flera. Människors historiska och kulturella utgångslägen spelar roll, men de avgör inte på egen hand utvecklingen. Det gör inte heller tiden i Sverige.

Förändring sker där tidigare erfarenheter möter nya sociala villkor. Arbetet kan skapa självständighet och kontakt, men bara för den som får tillträde till arbetsmarknaden. Utbildning kan öppna vägar in, men effekten beror på tidigare skolgång och på huruvida kompetensen erkänns. Familjen kan ge trygghet och stöd, men också begränsa individens val. Religion kan erbjuda gemenskap men blir en konfliktfråga när den används för att styra andra. Bostadsområdet kan ge tillhörighet men samtidigt minska kontakten med arbetsliv och majoritetssamhälle.

Kön, ålder och migrationsväg påverkar vilka av dessa möjligheter som faktiskt står till buds. Kulturzonen bidrar med en historisk bakgrund, men människors fortsatta utveckling formas av deras vardag i Sverige. Det är denna kombination som denna rapport beskriver som selektiv integration. Den övergripande slutsatsen är därför att integration inte främst kan påskyndas genom att vänta på att tiden ska verka. Den kräver institutioner och sociala miljöer där människor får möjlighet att lära, arbeta, mötas och ta ansvar. Samtidigt behöver samhället vara tydligt med de demokratiska och rättsliga principer som gäller alla. Målet är att människor ska kunna delta fullt ut i det svenska samhället, känna tillhörighet och forma sina egna liv, samtidigt som de kan bevara de delar av sin bakgrund som är förenliga med andras lika frihet.

SUMMARY

The importance of individual experience rather than the length of time spent in Sweden

One of the more important conclusions of *Between Two Worlds* is that integration does not occur automatically simply because time passes. What matters is the contexts in which people participate, the relationships they develop, and the institutions they encounter. Language acquisition, employment, education, and everyday contact with people outside one's own group are more important for value change than the number of years spent in Sweden. One person may have lived in the country for a long time while having had only limited contact with working life and mainstream society. Another individual may, within a shorter period, gain access to environments in which new experiences, norms, and relationships can develop.

The findings are based on a research design that combines several different methods of data collection. The study includes both the World Values Survey's well-established questionnaire model directed at the general population, WVS-8, and a separate Migrant World Values Survey, mWVS, based on a statistically representative sample of respondents born outside Europe. These materials have been supplemented by surveys and interviews with relatively recently arrived migrants, primarily participants in Swedish for Immigrants programmes and work-training schemes. Using different sampling methods was necessary, as respondents participating in conventional population surveys are often more established, possess stronger language skills, and are easier to reach than individuals who are still at an early stage of the integration process.

The quantitative component was subsequently combined with personal semi-structured interviews, which facilitated our understanding of how individuals interpret their experiences and why they respond the way they do. The study also includes follow-up interviews with migrants who were first interviewed seven to eight years earlier. This makes it possible to trace how their views on family, work, religion, trust, belonging and other matters have developed over time. The interviews are therefore used not merely as illustrations, but to identify the mechanisms underlying the statistical patterns.

In total, the source material comprises more than 7,300 survey responses and approximately 120 personal interviews. The different components serve distinct purposes. WVS-8 provides a reference of values and norms within the Swedish population. The mWVS reveals patterns among foreign-born residents and enables comparisons across, among other factors, cultural zones, levels of education, age groups and varying length of residence in the country. The material from Swedish for Immigrants programmes and work-training schemes captures groups that would otherwise risk remaining underrepresented, while the personal interviews

provide insight into how integration is actually experienced and negotiated in everyday life.

It is through this combination that the study demonstrates why integration should not be described as a linear progression from newly arrived to integrated. Instead, several possible trajectories emerge. Some individuals change their views relatively quickly across several domains. Others may alter their attitudes towards employment and gender equality while retaining norms relating to family and religion. Still others remain for long periods in social environments in which few encounters take place across group boundaries. It is therefore more analytically meaningful to ask people what they are given the opportunity to participate in rather than how long they have been in the country.

The report's central concept is selective integration. This concept describes how different components of an individual's value system change at different rates. Norms closely connected to education, working life and public institutions may be influenced relatively quickly. Views concerning family, religion, reproduction and private morality are often more stable because they are rooted in early socialisation, close relationships, and perceptions of security and responsibility. Integration therefore rarely entails the complete replacement of one normative system by another. Rather, it proceeds one domain and one experience at a time.

This conclusion also changes how responsibility for integration should be understood. Individual choices, efforts and willingness to participate are highly significant. However, individuals cannot create on their own the workplaces, schools, residential areas and associations in which meaningful encounters become possible. Integration is therefore not merely a process of individual adaptation; it is relational and depends on how society's everyday environments are organised.

Employment – The strongest path into society, but not the same path for everyone

Employment emerges as one of the most important arenas of integration. It provides not only an income, but also opportunities for language acquisition, social networks, independence, everyday routines, and contact with Swedish institutions. The workplace thus becomes a setting in which individuals learn matters that are rarely conveyed through formal civic orientation: how responsibility is distributed, how communication with managers and colleagues takes place, how conflicts are handled, and when employees are expected to follow instructions as opposed to taking independent initiative.

At the same time, the study demonstrates that pathways into employment differ substantially. A significant proportion of recently arrived migrants have never previously engaged in paid work outside the home. Among participants in the Swedish for Immigrants sample, 43 per cent report having no such experience, compared with 7 per cent in the predominantly Swedish-born reference group. For these indi-

viduals, establishment in Sweden entails not only entry into a new national labour market, but also their first encounter with formal working life of any kind.

This does not mean that they lack the capacity to work or experience of responsibility. Many have worked in the household, in agriculture, in family businesses or in the informal economy. The Swedish system, however, primarily recognises documented qualifications and experience acquired through formal employment. Other migrants face the opposite problem: they possess advanced education and extensive professional experience but encounter difficulties in having their qualifications recognised. The same integration policy will not, therefore, be equally appropriate for both groups.

The findings also show that a long period of residence in Sweden does not automatically lead to labour-market establishment. Even among people who have lived in the country for more than twenty years, there remains a significant group who have never engaged in paid employment. This suggests that time has an effect only when it is filled with education, language learning, social contacts and genuine pathways into working life.

Family – Security, responsibility and conflict over decision-making authority

The family emerges both as a major resource for integration and as a domain in which differences between normative systems are particularly pronounced. In societies where the state is weak, absent or unpredictable, the family often functions as a welfare system, a provider of care, a form of economic insurance and an employment network. A strong family orientation may therefore constitute a rational response to historical and institutional conditions rather than merely a cultural habit.

The study uses the concept of *familism* to describe the extent to which the family constitutes the primary framework for identity, loyalty, security and decision-making. This is more precise than referring to collectivism in general terms. The findings demonstrate that support for democracy, education and gender equality can coexist with strong familism. Modern and traditional values should therefore not be understood as two opposing and internally coherent packages.

The principal area of conflict concerns who possesses ultimate decision-making authority. In Sweden, decisions concerning education, choice of partner, religion and way of life are primarily regarded as matters for the individual. In more family-based systems, the same choices may affect the cohesion, economic circumstances and reputation of the wider family. Differences therefore become particularly visible in relation to divorce, premarital sex, abortion, homosexuality and young people's autonomy. These issues form part of an interconnected system of family norms rather than a series of isolated attitudes.

At the same time, the analysis shows that such norms change more slowly than attitudes towards employment and education. They are embedded in close relationships and reproduced within the family, sometimes also through continuing

contact with relatives in other countries. The family thus becomes both the setting in which change can be negotiated and the environment in which earlier norms may be preserved.

Religion – Major differences concealed by the category of "migrants"

Religion is one of the areas in which the encounter with Sweden is most pronounced. Many migrants come from societies where religion is a central source of identity, morality and social community. Sweden, by contrast, is highly secularised, and religion is often regarded as a private and individual matter.

There is, however, no single migrant pattern. Differences between cultural zones are substantial. Among migrants from sub-Saharan Africa, 73 per cent state that religion is very important in their lives, whereas the corresponding figure among East Asian migrants is 11 per cent. In this respect, East Asian migrants are close to the Swedish-born population. Religious affiliation and foreign background should therefore not be treated as equivalent categories.

Religiosity is associated with several of the value differences analysed in the study, particularly those concerning family norms, sexuality and individual freedom of choice. Yet the significance of religion cannot be reduced to an obstacle to integration. For some individuals, religious faith provides meaning, community and support during migration. For others, a desire to distance themselves from religious control has been an important reason for leaving their country of origin.

The central question is therefore not whether people are religious, but how religion relates to individual freedom. Freedom of religion protects the right to believe, practise a religion, change one's religion or refrain from religious belief. It does not, however, confer a right to restrict the choices of others. This boundary is especially important in matters concerning children, young people, women and individuals whose life choices diverge from the norms of their family or religious community.

Place of residence – Neighbourhoods reflect problems but may also reinforce them

The residential neighbourhood is not merely a background variable. It affects which schools children and adolescents attend, the social contacts people establish, the labour-market networks available to them, and the extent to which everyday life is experienced as safe or insecure. The study analyses both respondents' own assessments of their residential areas and a register-based classification of disadvantaged and particularly disadvantaged neighbourhoods. These two perspectives do not always coincide, demonstrating that administrative definitions and subjective experience capture different dimensions of residential conditions.

Migrants living in disadvantaged neighbourhoods have considerably less experien-

ce of paid employment than migrants living elsewhere in Sweden. In disadvantaged areas, 48 per cent report having engaged in paid work at some point, compared with 66 per cent among migrants in the rest of the country. This difference should not be interpreted as evidence that the residential area alone causes labour-market disadvantage. Disadvantaged neighbourhoods are more likely to accommodate recently arrived migrants, people with limited education and individuals with weak labour-market networks.

Residential segregation may nevertheless reinforce pre-existing exclusion. When people primarily encounter others who are themselves distant from the labour market, access to information, contacts and informal pathways into employment is reduced. The same mechanism applies to language acquisition and exposure to different values. Physical proximity between groups is insufficient when schools, associations, and everyday social environments remain socially separated. The significance of place of residence therefore lies both in the characteristics of the people who live there and in the opportunities the area provides. It reflects a concentration of social and economic conditions, while weak points of contact may also contribute to the persistence of those conditions.

Cultural zone – A background factor, not an explanation of the individual

The division into cultural zones make it possible to relate migrants' experiences to broader historical patterns. They reveal differences in family systems, religion, education, state formation, colonial experience, war and economic development. They also help explain why individuals may already have very different experiences of the state, working life and the position of the individual when they arrive.

Cultural zones should not, however, be understood as homogeneous cultures or as attributes of every individual within them. Internal differences are substantial. Iranians who have fled a religious regime may, for example, be closer in their values to the Swedish population than other groups from the same broad region. East Asia combines a strong family orientation with high levels of individualistic and emancipative values. Responses from participants originally from Latin America are characterised by a combination of individual freedom, family closeness and social orientation.

The most important analytical function of cultural zones is therefore to demonstrate that modernity can assume different forms. Economic development, education and urbanisation do not universally produce the same family patterns, degree of secularisation or relationship between the individual and society. Cultural zones capture genuine patterns, but these are often mediated by underlying factors such as education, migration history, religiosity and norms concerning work.

A further important conclusion is that the composition of migrant groups has changed across different periods of migration. Earlier migration included a larger proportion of labour migrants and groups from regions with relatively high edu-

cational attainment and greater value proximity to Sweden. More recent migration waves have been more heavily dominated by refugees and have originated to a greater extent in regions characterised by different norms relating to family, religion and gender. Differences between arrival cohorts therefore reflect not only how long people have lived in Sweden, but also who migrated and under what circumstances.

Trust – Strong appreciation for the state but greater difficulty reaching other people

Migrants' perceptions of Sweden are largely characterised by institutional trust. Clear laws, democracy, security, the rule of law and predictable public authorities are particularly valued by individuals with experience of corruption, war or political arbitrariness. Criticism of Swedish institutions often concerns their failure to live up to their own ideals rather than a rejection of the social model itself. When equal treatment, legal certainty or recognition of competence is lacking, this generates disappointment.

At the same time, there is a distinction between trust in institutions and generalised trust in other people. Individuals who come from societies in which the family has been the only reliable institution do not necessarily have experience of cooperating with strangers or trusting people outside their own immediate circle. Such trust cannot be acquired solely through information; it develops through repeated experiences demonstrating that other people and institutions are in fact trustworthy.

Sweden therefore appears institutionally open but socially more difficult to access. Many migrants appreciate Swedish society while simultaneously describing loneliness and difficulties in establishing close relationships with Swedish-born individuals. A sense of belonging and interpersonal trust may thus develop at different rates. A person may have strong confidence in the state while still feeling socially excluded.

This underscores the importance of workplaces, schools and associations as arenas of contact. Trust develops when people cooperate, share responsibility and experience reciprocity. It cannot be expected to grow merely because individuals live within the same national borders.

Education – Both a resource and a dividing line

Education is one of the strongest factors underlying differences in integration. Higher educational attainment is associated with an experience of formal employment, better opportunities for language acquisition, a stronger understanding of institutions and, often, more emancipative values. In the analysis of working life, educational level is one of the clearest predictors of whether an individual has previously engaged in paid employment.

Our study demonstrates that the significance of education extends beyond formal qualifications. It also reflects experience of written systems, independent learn-

ing, interaction with public authorities and the capacity to navigate complex institutions. Individuals with limited or no formal schooling therefore face several obstacles simultaneously. Language learning, digital systems, the labour market and public information often presuppose skills that Swedish society takes for granted.

At the same time, recently arrived migrants express a strong desire to pursue education. A large majority report an interest in vocational training, and many are prepared to finance their studies through student loans. This suggests that limited labour-market establishment should not be interpreted as a lack of ambition. On the contrary, education is regarded as a central pathway to employment and independence.

For highly educated migrants, however, education may become a source of frustration when previous qualifications are not recognised. In such cases, the integration problem does not consist of insufficient human capital, but of the Swedish system's inability to make use of it. The findings of this study therefore support more differentiated educational measures: foundational and long-term initiatives for individuals with limited schooling, but more rapid validation and supplementary training for those who already possess extensive education.

Gender and age – Life stage shapes the possibility of change

Gender influences the integration process through employment, family responsibilities, migration pathways and access to social arenas. Women are more likely to work part-time, are more frequently engaged in low-skilled occupations and may have arrived in Sweden through family reunification. Many carry substantial responsibility for children and the household, affecting their ability to participate in full-time education, language placements and working life. In some groups, women also lack previous experience of paid employment outside the home.

At the same time, migration may provide women with access to education, employment and rights that were previously restricted. Paid employment may produce economic independence and alter women's position within the family. It is therefore insufficient to describe women solely as a particularly vulnerable group. Migration may both create new obstacles and open new possibilities for agency.

Gender differences are also not identical across cultural zones or educational groups. They are shaped by the interaction between earlier family norms and the opportunities provided by Swedish society. Full-time employment is more common among men, whereas part-time employment is more common among women. Low-skilled work is performed to a greater extent by women, while many more physically demanding occupations are dominated by men.

Age affects both individuals' initial circumstances and their opportunities for change. Younger people often enter the education system more rapidly, acquire the language and develop social networks. They may also find it easier to reconsider norms that have not yet become embedded in adult life and family responsibilities.

Unaccompanied young migrants constitute a particular example: when parents and relatives are absent from their immediate surroundings, adaptation to the norms of school and Swedish society may occur rapidly.

Older migrants may, by contrast, find it more difficult to acquire the language, obtain employment and establish new social networks. Their identity and everyday lives may be more strongly connected to the family and to earlier life experiences. Age should, nevertheless, not be interpreted as a simple measure of resistance to change. Older individuals often encounter more limited institutional opportunities and have fewer remaining years in the labour market.

Life stage is therefore more important than age as an isolated numerical measure. A young student, a parent of young children and an older family-reunification migrant face very different demands and opportunities, even when they originally come from the same country.

Overall conclusion – Trajectories of integration are formed where living conditions and norms intersect

When the findings concerning employment, family, religion, place of residence, cultural zone, trust, education, gender and age are considered together, they do not reveal a single process of integration but several. People's historical and cultural starting points matter, but they alone do not determine subsequent development – nor does the amount of time spent in Sweden.

Change occurs where previous experiences encounter new social conditions. Employment may create independence and social contact, but only for those who gain access to the labour market. Education may open pathways into society, but its effect depends on previous schooling and on whether existing qualifications are recognised. The family may provide security and support, but it may also restrict individual choice. Religion may offer community, but becomes a source of conflict when it is used to control others. The residential neighbourhood may provide a sense of belonging while simultaneously reducing contact with working life and mainstream society.

Gender, age and migration pathway affect which of these opportunities are actually available. Cultural zones provide a historical background, but individuals' continued development is shaped by their everyday lives in Sweden. It is this combination that the present report describes as selective integration. The overarching conclusion is therefore that integration cannot primarily be accelerated by waiting for time to exert its influence. It requires institutions and social environments in which people are given opportunities to learn, work, interact and assume responsibility. At the same time, society must clearly communicate the democratic and legal principles that apply equally to everyone. The objective is to enable individuals to participate fully in Swedish society, experience a sense of belonging and shape their own lives, while preserving those aspects of their background that are compatible with the equal freedom of others.

KAPITEL 1

Mellan historiska världar

”What good are roots if you can’t take them with you?”

Gertrude Stein

1.1. LA LONGUE DURÉE

Denna rapports titel *”Mellan två världar”* tar sin utgångspunkt i att människor som migrerar till Sverige ofta befinner sig mellan två historiska erfarenheter, två institutionella system, två familjetraditioner och två normvärldar. Integration handlar inte om att välja mellan två världar utan om att lära sig leva i båda. Människor bär med sig historiskt framvuxna värderingar när de migrerar, men olika delar av värdesystemen förändras olika snabbt.

Ekonomhistorikern Fernand Braudel myntade begreppet *’la longue durée’*[1] som beskriver ett samhälles djupa strukturer. Det handlar om geografi, familjemönster, institutioner, mentaliteter och social organisation.[2]

För att förstå det moderna Sverige räcker det inte att studera de politiska reformerna under 1900-talet eller de kulturuttryck som valts ut i *En kulturkanon för Sverige*.[3] Den svenska samhällsmodellen måste också förstås utifrån de idéer, värderingar och institutionella processer som successivt vuxit fram över lång tid. I linje med Fernand Braudels perspektiv på la longue durée framträder dagens Sverige som resultatet av en utveckling som sträcker sig över många århundraden. Den höga läskunnigheten, de lokala formerna för självstyre, den starka statliga närvaron, den tidiga organiseringen av jordbruket genom skiftesreformerna samt kvinnors relativt starka ställning utgör delar av en historisk utveckling vars rötter sträcker sig långt tillbaka före industrialiseringen. Det moderna Sveriges höga nivåer av social tillit, institutionsförtroende och individuellt självbestämmande kan därför betraktas som uttryck för en lång historisk process snarare än som resultatet av enskilda politiska beslut eller kortsiktiga ekonomiska förändringar.

Den svenska läskunnighetens historia är en del av samhällets institutionella djupstruktur. Genom kyrkböcker, husförhör och sockenorganisation skapades tidigt ett skriftburet samhälle där även breda folklager – inklusive kvinnor, drängar, pigor och fattighjon – blev integrerade i ett administrativt och normativt system.

---

1 Braudel’s la longue durée översätts vanligen till *”det långa tidsperspektivet”* eller *”den långa varaktigheten”*.

2 Braudel, F., (1958), ”Histoire et sciences sociales. La longue durée”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, vol. 13, nr 4, s. 725–753; Braudel, F. (1997), *Medelhavet och medelhavsvärlden på Filip II:s tid*, Furulund, Alhambra.

3 *En kulturkanon för Sverige*, SOU 2025:92, Stockholm: Kulturdepartementet, 2025.

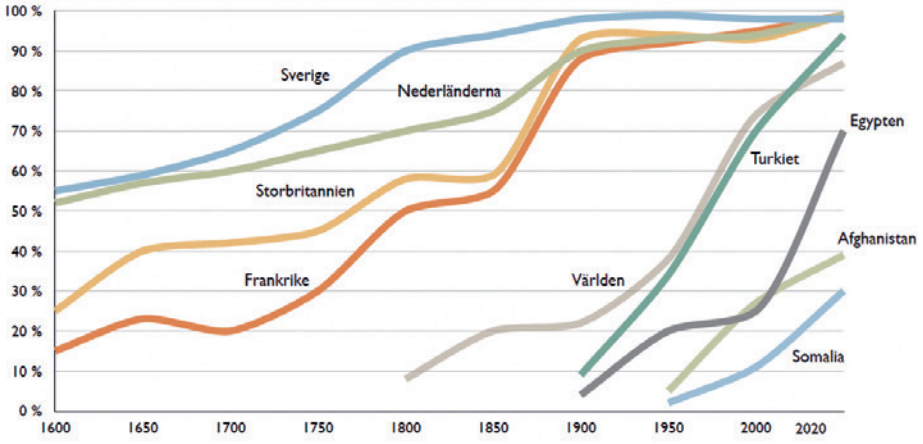
Det var ett Sverige präglat av fattigdom, men samtidigt också av skriftlighet och organisationsförmåga.

Läskunnighet är en förutsättning för informationsspridning och för att utveckla en institutionell kapacitet, som i sin tur leder till tillit och statsbyggande. Flera forskare har visat på betydelsen av dessa processer för emancipativa värderingar och det moderna samhällets framväxt. Ett centralt begrepp har formulerats av idéhistorikern Sverker Sörlin – ”att veta tillsammans”.[4]

1.2. DÄRFÖR HAR LÄSKUNNIGHETEN VARIT HISTORISKT VIKTIG

Den svenska bondhustrun som läste sin katekes på 1700-talet befann sig i ett helt annat informationssystem än stora delar av den samtida världen. Det betyder inte att hon var rikare eller friare. Men hon var redan integrerad i ett samhälle där skrift, regler, dokument och opersonliga institutioner spelade en central roll.

Figur 1.1. Läskunnighetens utbredning i några länder

Källor: Kuran, T., *The long Divergence*, Princeton University Press, 2010, Our World in Data, CIA World Factbook, Johansson, E., *Kvantitativa studier av alfabetiseringen i Sverige*, Umeå universitet samt Demografiska Databasen, Umeå universitet

4 Sörlin, S., (2019), *Till bildningens försvar: Den svåra konsten att veta tillsammans*, Natur & Kultur, Stockholm. Se även Thurfjell, D., (2015), *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*, Molin & Sorgenfrei, Stockholm samt Barrling, K., (2024), *Världens mest protestantiska land: Sverige – det extrema landet lagom*, Bokförlaget Stolpe, Stockholm

Braudel påminde oss om att samhällen formas av långsamma historiska processer som sträcker sig över generationer. Om detta gäller Sverige måste det rimligen också gälla de samhällen som dagens migranter kommer ifrån.

Om familjesystemen utgör en del av *la longue durée*, så kan den tidiga massläskunnigheten vara en annan viktig dimension. De frågor som vi behöver ställa oss om de samhällen som många migranter kommer ifrån är hur pass spridd massläskunnigheten är och vilka grupper som fått tillgång till den samt om kvinnor inkluderats eller om läsandet använts för religiös memorering eller självständig texttolkning.[5]

I Sveriges fall kan den mycket väl vara en av de viktigaste förklaringarna till varför ett fattigt agrarsamhälle på relativt kort tid kunde utveckla den institutionella kapacitet som senare blev grunden för både välfärdsstat, demokrati och de emancipativa värderingar som vi ser idag.

Även om Sverige idag betraktas som ett i huvudsak sekulärt samhälle innebär det inte att religionens historiska betydelse har försvunnit. Många av de värderingar och institutioner som präglar det moderna Sverige har formats av en religiös och särskilt protestantiskt präglad samhällsutveckling. Ett exempel är den starka betoningen på arbetets betydelse, plikt och ansvar. Föreställningen om arbete som en moralisk skyldighet har djupa rötter i den västerländska kristna traditionen och förstärktes under reformationen genom den protestantiska idén om arbetet som ett kall (*Beruf*). Denna historiska koppling mellan arbete, självförsörjning och samhällsdeltagande är en del av den svenska samhällsmodellens kulturella arv och kan vara svår att fullt ut förstå för människor som kommer från samhällen med andra historiska erfarenheter. Vi återkommer till detta i kapitlen om familj och arbete.

Om Sverige formas av långa historiska processer måste samma sak gälla för Iran, Afghanistan, Irak och Syrien och andra stora migrantländer. De samhällen som dagens migranter kommer ifrån har, liksom Sverige, formats av århundraden av institutionell utveckling, religiösa traditioner, familjesystem och sociala erfarenheter. Migration innebär därför inte att människor lämnar historien bakom sig utan att olika historiskt framvuxna normsystem möts. Braudels perspektiv behöver i logikens namn tillämpas konsekvent och symmetriskt. Vi har därför i denna rapport lagt stort fokus på att försöka förstå de värderingar och sociala normer som migranter i Sverige bär med sig och vi har ställt oss frågan:

Vad händer när människor som formats av en historisk utvecklingsbana flyttar in i en annan?

---

5 Exempelvis i Somalia har den traditionella koranskolan (*dugsi* eller *duksi*) historiskt varit en viktig utbildningsinstitution. Genom denna undervisningsform har många barn fått en tidig kontakt med skrift och text, framför allt genom koranläsning och memorering. Denna form av religiös skriftlighet har dock haft andra funktioner än den moderna massutbildningens betoning på individuell läs- och skrivförmåga. Se exempelvis: Abdi, A., (1998), *Education and Development in Somalia: A Historical and Sociological Analysis*, Nova Science Publishers, New York; Laitin, D. & Samatar, S., (1987), *Somalia: Nation in Search of a State*, Westview Press, Boulder.

Och vidare – på vilket vis förändras människors värderingar när de flyttar mellan olika världar? I vårt fall handlar det om människor som kommer till Sverige. Vilka värderingar och sociala normer förändras snabbt och vilka förändras långsamt?

Integration handlar inte om att man glömmer sina rötter utan om att få olika sätt att se och tänka att fungera tillsammans. Grundvillkoren är förstås att man vill kunna fungera som en integrerad del i det nya samhället och att man respekterar de lagar och regler som finns. Men därutöver är möjligheterna för ett rikt rotsystem som Gertrud Stein inledningsvis formulerade stora.

Vilka djupa strukturer bär dagens migranter med sig från sina ursprungssamhällen, på samma sätt som svenskarna på 1860-talet bar med sig sina världsbilder in i det moderna samhälle som växte fram? Genom att lyssna på ett stort antal migranter från den icke västerländska delen av jordens befolkning har vi försökt förstå dessa processer.

Ett välfungerande samhälle behöver mer än kunniga individer, det behövs också en gemensam kunskapsgrund. Det kan handla om fakta, erfarenheter och samhällsprinciper som människor kan förstå, samtala om och använda för att fatta gemensamma beslut. Utan gemensamma referensramar – att veta tillsammans – blir det svårare för människor att förstå varandra och känna samhörighet. Vi ska återkomma till begreppet nedan.

1.2.1. Teoretiska inspirationskällor

Den teoretiska utgångspunkten för denna rapport bygger dels på Fernand Braudels ovan nämnda begrepp la longue durée, som betonar hur samhällens institutioner, familjemönster och normsystem formas genom långsamma historiska processer över generationer, dels på forskningstraditionen kring läskunnighetens betydelse. Pedagogen och prästen Egil Johansson visade att Sverige uppnådde mycket hög läskunnighet långt före industrialiseringen. Utgångspunkten var att den lutherska kyrkan förutsatte läskunnighet och prästerna ålades att årligen hålla husförhör med alla och envar. Varje individs läskunnighet och även förståelse av om de förstod vad de läste antecknades i kyrkoböckerna, som idag digitaliserats för forskningsändamål.[6] Jag hade själv förmånen att arbeta tillsammans med Egil Johansson. Som 21-åring fick jag ansvaret för att dra igång den Demografiska Databasen i Haparanda, den första svenska verksamheten för digitalisering av kyrkböcker.[7] I rollen som platschef byggde jag upp verksamheten, rekryterade personal och ledde det grundläggande arbetet med att göra detta unika historiska källmaterial tillgängligt i digital form.[8]

---

6 Johansson, E., (1983), *Kyrkböckerna berättar,* Liber Förlag, Stockholm.

7 Demografiska databasen, Umeå universitet, *Pionjärinsats har fått stor betydelse*. DDB startade 1973 och byggdes upp för att digitalisera och strukturera information ur svenska kyrkböcker för historisk och demografisk forskning.

8 Demografiska databasen (DDB), CEDAR, Umeå universitet.

Figur 1.2. Husförhör och läskunnighet.

Bilden ovan visar hur ett husförhör kunde gestalta sig under 1800-talet. Utdraget ur husförhörslängden visar prästens anteckningar om bland annat födelseår, vigslar, barnafödande och dödsfall. De särskilda tecknen i marginalen markerade individens förmåga att läsa och förstå katekesens olika delar - ett tidigt kunskaps- och betygssystem. För att få ingå äktenskap krävdes i praktiken att man hade uppnått tillräcklig kunskap i kristendom och läsförståelse.

Den brittiske socialantropologen Jack Goody argumenterar i sitt klassiska verk *"The Logic of Writing and the Organization of Society"* att skrivkonsten förändrar hur människor tänker. Något som möjliggör förmågan till att förstå abstrakta skeenden, lagstiftningens innebörd, administrativa principer och inte minst långsiktig planering.[9] Detta institutionella kapacitetsbyggande ledde till starka statliga strukturer, ökad tillit och en allmän bildning som påverkade hela samhället.[10]

Andra centrala inspirationskällor för denna rapport har varit de båda sociologerna Ronald Inglehart och Christian Welzels forskning om värderingsförändringar och emancipativa värderingar. Inglehart visade hur ekonomisk och social trygghet över generationer bidrar till en förskjutning från överlevnadsvärderingar till självuttrycksvärderingar, medan Welzel vidareutvecklat detta forskningstema genom att analysera hur ökade resurser och handlingsmöjligheter bidrar till framväxten av emancipativa värderingar och mänsklig frihet.[11]

Särskilt betydelsefulla för denna studie har varit Welzels verk *Freedom Rising* (2013)[12] och *The Cool Water Effect* (2025).[13] I den senare argumenterar Welzel för att vissa geo-klimatiska förhållanden historiskt har gynnat utvecklingen av själv-

---

9 Goody, J., (1986), *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, Cambridge. Med utgångspunkt från fältstudier i Ghana visade Goody hur skrivkonsten möjliggjorde administration, lagstiftning och långsiktig planering. Han kritiserade också tanken att modernitet och rationellt tänkande var unikt västerländska.

10 Puranen, B., (2022), Att se kunskap som en samhällsfråga – migration ur ett bildningsperspektiv", Abrahamsson, K., *Demokratin som bildningsväg*, Carlssons, Stockholm.

11 Inglehart, R. & Welzel, C. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press, Cambridge.

12 Welzel, C., (2013), *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press, Cambridge.

13 Welzel, C., et al, (2025), *The Cool Water Effect. The Geo-Climatic Source of Western Exceptionalism*, Palgrave MacMillan, Cham.

ständiga försörjningsformer, lokalt självstyre och därmed de emancipativa värderingar som idag kännetecknar många nordvästeuropeiska samhällen.

Ett kompletterande perspektiv återfinns hos den franske historikern och antropologen Emmanuel Todd, vars forskning visar hur familjesystem kan fungera som bärare av värderingar över mycket långa tidsperioder. Todd betraktar familjen som en av historiens mest stabila sociala institutioner och visar hur skillnader i familjestrukturer fortfarande påverkar politiska kulturer, auktoritetsrelationer och sociala normer i olika delar av världen.[14] Närbesläktad är den brittisk-ungerske demografen John Hajnals forskning om det europeiska äktenskapsmönstret. Genom att visa hur kärnfamiljen, relativt sen giftermålsålder och en starkare individuell ställning utvecklades i Nordvästeuropa bidrog Hajnal till förståelsen av de historiska rötterna till individualisering och kvinnlig autonomi.[15]

Den amerikanske antropologen Joseph Henrich har fördjupat dessa resonemang genom att analysera sambandet mellan familjesystem, släktskapsstrukturer och institutionell utveckling. I sin forskning om framväxten av det som han benämner WEIRD-samhällen (*W*estern, *E*ducated, *I*ndustrialized, *R*ich and *D*emocratic) argumenterar han för att förändringar i familjeorganisation och sociala institutioner över sekler bidrog till utvecklingen av högre mellanmänsklig tillit, ökad individualism och starkare opersonliga institutioner. Henrichs forskning utgör därmed en viktig länk mellan historiska familjesystem och moderna värderingsmönster.[16]

I analysen av relationen mellan individualism och kollektivism har vi inspirerats av sociologen Plamen Akaliyski, socialpsykologen Vivian L. Vignoles och deras medarbetare.[17] Deras forskning problematiserar äldre och mer förenklade uppdelningar mellan individualistiska och kollektivistiska samhällen och visar att dessa värderingsdimensioner består av flera delvis självständiga komponenter som kan utvecklas i olika riktningar. Detta perspektiv är särskilt relevant för studier av migration, där olika delar av värdesystemet kan förändras med olika hastighet efter flytten till ett nytt samhälle.

En invändning mot delar av den moderna värderingsforskningen är att den ofta utgår från Västeuropas historiska utveckling som referenspunkt. Forskare som Inglehart, Welzel och Henrich har på ett övertygande sätt visat hur långsiktiga institutionella förändringar bidrog till framväxten av de värderingsmönster som idag kännetecknar många västerländska samhällen. Samtidigt uppstår frågan om hur motsvarande historiska processer sett ut i andra delar av världen.

Den israeliske sociologen Shmuel Eisenstadt utvecklade teorin om ”multipla

---

14 Todd, E., (1985), *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems*, Basil Blackwell, Oxford.

15 Hajnal, J., (1965), ”European Marriage Patterns in Perspective”, i Glass, D. V. och Eversley, D. E. C. (red.), *Population in History: Essays in Historical Demography*, Edward Arnold, London, s. 101–143.

16 Henrich, J., (2020), *The WEIRDest People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous*, Farrar, Straus and Giroux, New York

17 Akaliyski, P., Vignoles, V. L., Welzel, C. och Minkov, M., (2026), ”Individualism–Collectivism: Reconstructing Hofstede’s Dimension of Cultural Differences”, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 130, nr 2, s. 308–356.

moderniteter" som en kritik av föreställningen att alla samhällen utvecklas mot samma slutpunkt. Enligt Eisenstadt finns inte en enda modernitet utan flera. Samhällen kan industrialiseras, urbaniseras och utbildas utan att för den skull utveckla identiska värderingar eller institutioner. Moderniteten får olika uttryck beroende på de historiska och kulturella sammanhang inom vilka den växer fram.[18]

Liknande resonemang återfinns hos historikern Marshall Hodgson, vars studier av den islamiska civilisationens utveckling visar hur omfattande handelsnätverk, urbana kulturer och avancerade institutioner växte fram långt före Europas ekonomiska genombrott. Hodgson betonade att den islamiska världen bör förstås utifrån sina egna historiska processer snarare än som ett avsteg från en västerländsk utvecklingsmodell.[19]

Den ovan nämnde antropologen Jack Goody riktade i flera arbeten kritik mot vad han kallade "historiens stöld", det vill säga tendensen att beskriva kapitalism, individualism, rationalitet och vetenskap som exklusivt europeiska fenomen. Goody visade hur många av de institutioner och kunskapssystem som senare kom att förknippas med Europa utvecklades genom långvariga utbyten mellan Europa, Mellanöstern, Indien och Kina.[20]

Ett ännu tidigare exempel återfinns hos den arabiske historikern Ibn Khaldun, vars analyser av civilisationers uppgång och fall ofta betraktas som ett tidigt försök att förstå samhällsförändring i ett långtidsperspektiv. Hans begrepp *asabiyyah*, social sammanhållning, beskriver hur gruppsolidaritet och gemensamma normer kan bidra till staters uppkomst, utveckling och slutliga nedgång.[21] Det finns onekligen likheter mellan Ibn Khalduns sätt att analysera historiska processer och de perspektiv som långt senare utvecklades av Braudel och Annales-skolan.

För migrationsforskningen innebär detta att frågan inte enbart handlar om hur migranter anpassar sig till det svenska samhället. Den handlar också om mötet mellan olika historiska erfarenheter och olika former av modernitet. För att förstå hur värderingar förändras efter migration behöver vi därför inte bara förstå Sveriges historia utan också de historiska utvecklingsbanor som format de samhällen migranterna kommer ifrån. Alla samhällen och civilisationer har sina egna *longue durée*-processer.

---

18 Eisenstadt, S. N., (2000), "Multiple Modernities", *Daedalus*, vol. 129, nr 1, s. 1–29.

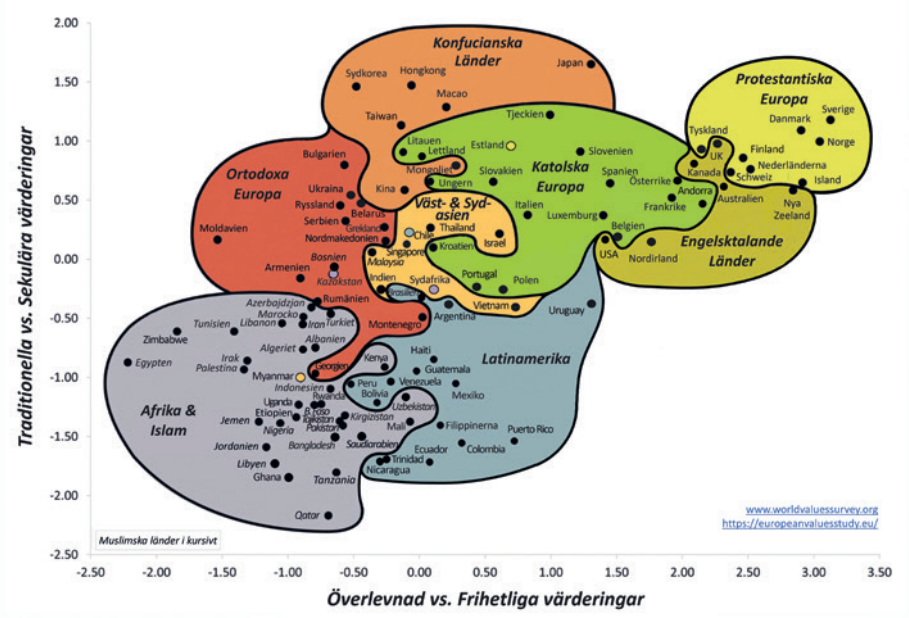
19 Hodgson, M. G. S., (1974), *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization*, vol. 1–3, University of Chicago Press, Chicago

20 Goody, (1986),

21 Ibn Khaldun, (1958), *The Muqaddimah: An Introduction to History*, övers. Franz Rosenthal, vol. 1–3, Pantheon Books, New York.

1.3. INGLEHART–WELZELS KULTURKARTA: GLOBALA VÄRDERINGSMÖNSTER

Figur 1.3. The Inglehart-Welzel culture map, 2023

Kartan ovan utgår från resultat från World Values Survey (WVS), vars undersökningar omfattar länder som tillsammans representerar omkring 90 procent av världens befolkning. Den visar skillnader i värderingar mellan världens länder och baseras på frågor om bland annat religion, tradition, familj, auktoritet, individuell frihet och självbestämmande. Varje land får en placering utifrån befolkningens genomsnittliga svar. Genom att samma frågor ställs återkommande kan forskare följa hur olika samhällen förändras över tid. Kartan placerar länder efter två övergripande värderingsdimensioner. Den vertikala axeln visar rörelsen från traditionella till sekulär-rationella värden, medan den horisontella axeln visar skillnaden mellan överlevnadsvärden och självuttrycksvärden.[22]

Kulturkartan har framför allt använts för att beskriva skillnader mellan länder och kulturella zoner. I denna studie använder vi emellertid inte kartan för att en-

22 www.org.onlineanalysis.

bart jämföra samhällen med varandra, utan för att undersöka vad som händer när människor förflyttar sig mellan olika värderingsmiljöer och kulturzoner. Migration innebär att individer lämnar en historiskt formad kulturell och institutionell kontext och möter en annan. Den centrala frågan blir därför inte bara var olika grupper befinner sig på kulturkartan, utan hur deras värderingar förändras över tid efter migrationen. Utgångspunkten för analysen är att trygghet, ansvar och social organisering kan bygga på olika principer. Förenklat kan dessa beskrivas som två idealtypiska modeller: dels en familje- och släktbaserad integration där kollektivet spelar en central roll för individens trygghet och livsval, dels en stats- och institutionsbaserad integration där individens relation till samhällets institutioner har större betydelse. Dessa två modeller kan också beskrivas som en spänning mellan kollektivt orienterade och individuellt orienterade värdesystem.

1.3.1. Vad visar egentligen kulturkartan?

Inglehart–Welzels kulturkarta har blivit en av de mest citerade figurerna inom modern samhällsvetenskap. Den används flitigt för att illustrera hur olika länder skiljer sig åt i fråga om värderingar. Samtidigt är den också en av de mest missförstådda.

Många uppfattar den som en karta över världens kulturer eller civilisationer. Så är det egentligen inte. Kartan visar inte kulturer i geografisk eller etnisk mening, och den säger inte heller hur enskilda människor tänker. Den visar nationers genomsnittliga värderingsmönster, beräknade utifrån ett stort antal intervjufrågor inom World Values Survey och European Values Study. Varje punkt representerar ett lands genomsnittliga svar, inte varje individs värderingar.

Det är lätt att tolka kartan som ett slags utvecklingsstege där alla samhällen förväntas röra sig mot det övre högra hörnet, där de nordiska länderna återfinns. Det var också en tolkning som länge präglade mycket av värderingsforskningen. Men en sådan läsning riskerar att göra kartan mer normativ än den egentligen är. Kartan beskriver hur värderingar fördelar sig; den avgör inte vilka värderingar som är bättre än andra.

Den kanske viktigaste iakttagelsen är i stället att länder med gemensam historisk erfarenhet tenderar att ligga nära varandra. De nordiska länderna bildar ett tydligt kluster. Detsamma gäller den ortodoxa världen, de konfucianska samhällena och många latinamerikanska länder. Kartan illustrerar därmed något som Fernand Braudel sannolikt skulle ha uppskattat: att historiska utvecklingsbanor fortsätter att prägla människors värderingar långt efter det att de ursprungliga institutionerna förändrats.

Samtidigt lämnar kartan en avgörande fråga obesvarad. Den visar **att** värderingar skiljer sig åt mellan olika samhällen, men inte *varför* de gör det. Den säger inget om vilka historiska processer, familjesystem, utbildningstraditioner, religiösa institutioner eller statsbildningar som format dessa värderingsmönster. Det är just

denna fråga som står i centrum för denna rapport. Ambitionen är inte att ifrågasätta kulturkartan, utan att gå ett steg djupare och försöka förstå de historiska och institutionella processer som har skapat de mönster som kartan så tydligt illustrerar.

1.3.2. När ”landet lagom” blir ett värderingsmässigt undantag

En återkommande kommentar till Inglehart–Welzels kulturkarta är att den utmanar den svenska självbilden. Sverige beskrivs ofta som ”landet lagom”, ett samhälle som söker kompromisser och undviker ytterligheter. Men på kulturkartan intar Sverige i stället en extremposition. Inget annat land ligger lika långt i riktning mot sekulär-rationella värden och självuttrycksvärden. I den meningen framstår Sverige inte som ett genomsnittligt land utan som ett internationellt undantag.

Samtidigt är även denna tolkning lätt att missförstå. Kartan visar inte att Sverige är ”mest modernt”, ”mest utvecklat” eller ”bäst”. Den visar endast att svenska befolkningens genomsnittliga värderingar, enligt de indikatorer som används i World Values Survey, ligger längst från kartans statistiska mittpunkt. Mittpunkten är dessutom ingen neutral norm utan endast en följd av hur de underliggande värderingsdimensionerna har konstruerats.

Det finns därmed också en risk att kulturkartan tolkas normativt. I en tid då den politiska debatten i många länder präglas av polarisering kan en sådan tolkning bidra till att förstärka motsättningar och stereotypa föreställningar om olika kulturer. Kartan visar emellertid inte vilka samhällen som är bättre eller sämre. Den beskriver hur genomsnittliga värderingsmönster skiljer sig åt mellan länder. Den avgörande forskningsfrågan är därför inte vem som befinner sig högst eller längst till höger, utan vilka historiska, institutionella och sociala processer som har format dessa skillnader.

Ett tankeexperiment kan illustrera detta. Antag att vi i stället för att jämföra länder ritade en kulturkarta över de svenska riksdagspartierna. Skulle de återfinnas i var sin ände av kartan, med några längst ned till vänster och andra längst upp till höger? Förmodligen inte. Trots betydande politiska motsättningar delar de svenska partierna en lång rad grundläggande värderingar som formats av samma historiska, institutionella och kulturella utveckling. I ett internationellt perspektiv skulle de sannolikt bilda ett relativt samlat kluster, ungefär i den del av kartan där de nordiska länderna återfinns. Det påminner återigen om att kulturkartan framför allt beskriver skillnader mellan långsiktigt formade samhällskulturer, inte de politiska konflikter som präglar ett enskilt land vid en viss tidpunkt. Den politiska debatten kan vara starkt polariserad, samtidigt som de underliggande värderingarna fortfarande delas av en stor majoritet av befolkningen.

1.4. SVERIGE I DAG

Den pågående omvandlingen av den svenska arbetsmarknaden innebär betydande utmaningar, men också många möjligheter. För människor som kommer till Sverige med erfarenheter från andra arbetsformer kan framtidens mer flexibla arbetsliv i vissa avseenden erbjuda nya vägar in. Samtidigt ökar behovet av att identifiera, dokumentera och validera människors kompetenser oavsett var och hur de har förvärvats. I ett sådant arbetsliv blir individens samlade kompetens allt viktigare, medan den enskilda anställningen blir mindre avgörande.

Kapitel 6 i denna rapport behandlar familjen som trygghetsinstitution och beskriver hur trygghet historiskt har organiserats i olika ursprungssamhällen. Kapitel 7 vänder därefter perspektivet mot Sverige och analyserar hur trygghet har flyttats från familj och släkt till offentliga institutioner – samt hur även denna modell nu genomgår förändringar.

Ambitionen med denna rapport har varit att ta några steg vidare än många tidigare integrationsstudier. Dessa har i stor utsträckning fokuserat på synliga samhällsproblem som arbetslöshet, segregation, bidragsberoende, kriminalitet, språkbarriärer samt frågor som rör kvinnoförtryck och hedersrelaterat våld och förtryck. Denna kunskap är nödvändig; problemen måste synliggöras och utgöra underlag för välgrundade beslut och lagstiftning. Lagstiftning har en avgörande roll i att förändra institutioner och skapa förutsättningar för ett samhälle att ta viktiga steg framåt. Samtidigt menar vi att förståelsen av integration kräver ett bredare perspektiv. För att förstå varför vissa mönster uppstår behöver vi också undersöka de historiska, kulturella och institutionella processer som formar människors värderingar, normer och sociala relationer.

Enbart statistik av det slag som SCB tillhandahåller räcker inte för att förstå vad som fungerar väl i integrationsarbetet och vad som fungerar mindre väl. När människor kommer till ett nytt och ibland främmande samhälle försöker de snabbt tolka vilka normer och förväntningar som gäller. De lär sig också vilka svar som uppfattas som rätt och fel. På frågan om vem som bestämmer vem en dotter ska gifta sig med vet många att det förväntade svaret är: ”Det bestämmer hon själv.” Men frågan är om detta svar alltid speglar den faktiska övertygelsen eller praktiken. Efter ett helt yrkesliv med värderingsundersökningar, främst inom World Values Survey, har jag lärt mig att vara försiktig med denna typ av utsagor. För att förstå integrationsprocessen behöver vi komma bakom de enkla och socialt önskvärda svaren. I denna rapport har vi därför kombinerat svar från över 7 000 enkäter, med omkring 300 variabler, och ett omfattande material av semistrukturerade djupintervjuer. Den centrala frågan är vad som händer när människor flyttar mellan samhällen där familj, arbete och institutioner är organiserade efter olika principer.

Vi har inte bara velat beskriva att människor har olika värderingar, utan också förstå varför dessa värderingar har vuxit fram i olika samhällen och vad som hän-

der när de möter andra normer och institutioner. Därför har vi förenat ett omfattande kvantitativt material med djupintervjuer och kombinerat ett historiskt perspektiv med en analys av institutioner och samhällsstrukturer. Utgångspunkten är att institutioner formar normer, att normer påverkar värderingar och att värderingar vägleder människors handlande. Sambandet går samtidigt i båda riktningarna. Genom sina val och handlingar, sin *agency*, kan människor över tid påverka och förändra både normer och institutioner.

Institutionerna beskriver hur samhället är organiserat. Värderingarna beskriver hur människor orienterar sig i detta samhälle. *Agency* beskriver människors förmåga att agera inom och ibland förändra dessa strukturer. Integration kan därför förstås som den process där institutioner, värderingar och handling möts.

1.5. MIGRATION, ASYLRÄTT OCH SAMHÄLLSKONTRAKTET

Migration och asylrätt vilar ytterst på en humanitär princip där människor som flyr från krig, förföljelse eller allvarliga övergrepp ska kunna få skydd i ett annat land.[23] Samtidigt är systemet beroende av att människor i det mottagande samhället uppfattar det som rättvist, trovärdigt och möjligt att kontrollera. Svensk migrationsforskning visar att tilliten till migrations- och integrationspolitiken är nära kopplad till upplevelser av legitimitet, rättssäkerhet och samhällelig kontroll.[24] Samma forskning visar också att migration och asylfrågor i allt högre grad kopplas till trygghet, samhällstillit och föreställningar om social sammanhållning i det mottagande samhället.[25] När misstankar om missbruk eller bristande kontroll växer riskerar därför förtroendet för integrationspolitiken att minska. Det påverkar inte bara synen på enskilda fall utan också förutsättningarna för integration, social sammanhållning och samhällsgemenskap.

Det finns dokumenterade exempel där asylsökande kompletterar eller förändrar sina skyddsskäl under processens gång. Det kan handla om sent åberopade uppgifter om exempelvis förändrad trosuppfattning, ändrad könsidentitet, hedersrelaterade hot eller politisk aktivitet. Forskning och rättsliga analyser visar att sådana

---

23 Se artikel 14 i FN allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948, 1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning samt 1967 års protokoll angående flyktingars rättsliga ställning. Flyktingkonventionen undertecknades den 28 juli 1951 och utgör fortfarande grunden för det internationella flyktingskyddet.

24 Göteborgs universitet. 2023. *Migration och integration i svensk politik – vad säger forskningen?* Göteborg: Göteborgs universitet

25 Sandström, L. (2023), "Asylsökande flyktingar och den svenska 'tryggheten'", Sociologisk Forskning, 60(1), s. 5–32.

uppgifter ibland kan bero på trauma, rädsla eller bristande tillit till myndigheter, men också att sent framförda skyddsskäl kan skapa svåra trovärdighetsbedömningar för myndigheterna när oberoende bevisning saknas.[26]

Under migrationskrisen och åren därefter blev frågan om ensamkommande minderåriga symboliskt mycket viktig i Sverige. Många människor upplevde att vissa personer som uppgav sig vara barn såg betydligt äldre ut, vilket bidrog till en offentlig debatt om statens kontroll över asylsystemet. När medicinska åldersbedömningar senare visade att en stor andel av de undersökta sannolikt var över 18 år förstärktes misstron hos delar av allmänheten.[27] Frågan kom därmed att symbolisera en bredare diskussion om rättssäkerhet, myndighetskontroll och likabehandling i migrationspolitiken.

Europeiska myndigheter och migrationsforskare har samtidigt beskrivit hur smugglarnätverk och informella migrationskedjor förmedlar information om olika länders asylsystem, regler och möjligheter till uppehållstillstånd. Sådan information kan påverka människors val av destinationsland och hur de förbereder sina asylansökningar. Det betyder inte att skyddsskäl är falska, men bidrar till bilden av migration som delvis organiserad och strategiskt styrd snarare än enbart spontan flykt.[28]

Även frågor om våld i nära relationer och hedersproblematik har blivit juridiskt och etiskt komplexa i asylprocesser. Forskning visar att verkliga offer ofta berättar sent i processen på grund av trauma, rädsla eller skam, samtidigt som myndigheter måste bedöma trovärdighet i situationer där oberoende bevisning ofta saknas.[29] Detta skapar svåra avvägningar mellan skyddsbehov, rättssäkerhet och risken för att asylsystemet uppfattas som möjligt att utnyttja.

Anhöriginvandringen har samtidigt blivit central i den svenska migrationsdebatten. Familjeanknytning utgör i dag en betydande del av den permanenta invandringen till Sverige.[30] Kritiker menar att detta kan skapa så kallad kedjemigration där en person som fått uppehållstillstånd senare möjliggör vidare migration för släktingar genom familjeåterförening. Berättelser om upprepade giftermål med personer i ursprungslandet eller äktenskap där ekonomiska och migrationsrelate-

---

26 Migrationsverket. 2021. *Rättsligt ställningstagande angående utredning och bedömning av skyddsbehov när sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck åberopas*. Även på: https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentAttachmentId=48575

27 SVT-Rapport, 2017. *Medicinska åldersbedömningar klara – majoriteten bedöms äldre än 18 år*, 14 december 2017. Finns på: https://www.svt.se/nyheter/inrikes/forsta-medicinska-aldersbedomningar-klara-majoriteten-bedoms-aldre-an-18-ar

28 International Organization for Migration (IOM). *Migrant Smuggling Data and Research: A Global Review of the Emerging Evidence Base*, Genève: IOM, 2016; samt International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). *A Study on Smuggling of Migrants*, Wien: ICMPD, 2015. Studierna beskriver hur smugglarnätverk och informella migrationskedjor förmedlar information om asylsystem, destinationsländer och migrationsvägar, samt hur detta påverkar migranters strategiska val av resrutt och destinationsland

29 Elvin, J., 2016, *En jämförande analys av trovärdighetsbedömningen vid asylprövning*, examensarbete i migrationsrätt, Juridiska fakulteten, Lunds universitet; samt Crawley, H., 2010, *Evidence on Attitudes to Asylum and Immigration: What We Know, Don't Know and Need to Know*, COMPAS, University of Oxford.

30 Migrationsverket., 2025, *Beviljade uppehållstillstånd 2024 – familjeanknytning*, statistikrapport, Migrationsverket, Norrköping

rade motiv spelar stor roll har därför blivit återkommande inslag i debatten om migration och integration.

Människors konkreta erfarenheter påverkar ofta opinionen mer än statistik. Under arbetet med denna rapport, liksom i tidigare studier, har vi mött exempel där familjeåterförening möjliggjort för anhöriga att etablera sig i Sverige, medan den person som initierat processen senare själv valt att lämna landet.

Det har dels handlat om ett så kallat ankarbarn som först kom ensam till Sverige och därefter möjliggjorde återförening med familjen. När familjen senare etablerat sig här valde barnet i vuxen ålder själv att flytta vidare till ett annat land. Dels har vi intervjuat en etablerad migrant som ansökt om återförening för pensionerade föräldrar och yngre syskon. Efter att anhöriga fått uppehållstillstånd, bostad och tillgång till svenska välfärdssystem flyttade även denna person vidare från Sverige. Vi har också hört andra liknande berättelser, även om dessa inte dokumenterats inom ramen för studien. Se vidare intervjuavsnitten.

Samtidigt har praxis förändrats kraftigt. Efter kritik mot bristande kontroll och stora mottagningsvolymer har Sverige successivt infört betydligt stramare regler för asyl, uppehållstillstånd och familjeåterförening.[31] Det har lett till att även människor som bott länge i Sverige, arbetat, studerat och etablerat sig kan utvisas efter ändrade rättsliga bedömningar eller avslag på förlängda uppehållstillstånd. Medier har uppmärksammat flera sådana fall.[32] Själva har vi under arbetet med denna rapport bland annat intervjuat ankarbarnet till en familj från Jemen där den äldre pensionerade fadern, systern som utbildade sig till undersköterska, brodern med fast arbete på ett bageri och en utvecklingsstörd lillebror utvisades efter flera år i Sverige. Familjen hade kommit till Sverige 2021, efter regeländringarna. I Jemen har familjen enligt den intervjuade migranten ingen bostad att återvända till. UD avråder sedan 2011 från alla resor till Jemen. Säkerhetsläget beskrivs som mycket allvarligt och oförutsägbart på grund av krig, terrorhot, kidnappningsrisk och svaga myndighetsstrukturer.[33]

Det visar migrationspolitikens dubbla dilemma. Å ena sidan riskerar upplevelser av fusk, strategiska asylskäl och bristande integration att underminera allmänhetens förtroende för systemet. Forskning om migration och opinion visar att tilliten till migrationspolitiken är nära kopplad till upplevelser av kontroll, legitimitet och rättvisa.[34] Å andra sidan leder hårdare regler nästan ofrånkomligen till att även människor som uppfattas som väl integrerade eller skyddsbehövande drabbas av utvisningar.

---

31 Prop. 2020/21:191. *Ett långsiktigt hållbart migrationssystem*, Stockholm: Regeringskansliet, 2021.

32 Se exempelvis reportage i Dagens Nyheter, SvD, Göteborgsposten, Sveriges Radio och Sveriges Television om personer med arbete, skolgång och lång vistelsetid som utvisats efter ändrad praxis eller avslag på fortsatt uppehållstillstånd.

33 Utrikesdepartementet. *Jemen – avrådan*, Stockholm: Regeringskansliet/Sweden Abroad, uppdaterad 3 april 2026.

34 Göteborgs universitet. *Migration och integration i svensk politik – vad säger forskningen*, Göteborg: Göteborgs universitet, 2023; samt SOM-institutet. *Svenska trender 1986–2023*, Göteborgs universitet, 2024.

På längre sikt handlar frågan därför inte bara om migration utan också om tillit och samhällskontraktet. Sverige förändras demografiskt, kulturellt och språkligt genom migrationen. För vissa ses detta som en naturlig och positiv utveckling i ett öppet samhälle. För andra väcker utvecklingen oro kring välfärdsstatens hållbarhet, integration, segregation och nationell sammanhållning. Forskning om social tillit och integration visar att sådana frågor blivit allt viktigare i den svenska samhällsdebatten.[35]

1.6. LIVSTILLFREDSSTÄLLELSE OCH INTEGRATION

Från 1975 års invandrarpolitik till dagens syn på migration och samhällstillhörighet

Den 14 maj 1975 stod Sveriges dåvarande arbetsmarknadsminister, socialdemokraten Anna-Greta Leijon i talarstolen i Sveriges provisoriska riksdagshus vid Sergels Torg och talade om en viktig dag för den svenska invandringspolitiken. Leijon, som också hade ministeransvaret för invandrings- och integrationspolitiken, höll ett anförande i samband med att *Regeringens proposition för invandrar- och minoritetspolitiken m.m.*,[36] skulle slutbehandlas i Riksdagen. Propositionen markerade slutet på en tid av politisk passivitet och bristande engagemang i invandrarfrågor. Genom Invandrarutredningen gick Sverige från att betrakta invandrare enbart som tillfällig arbetskraft till att formulera en aktiv politik för mångkulturalism och delaktighet.[37] I den provisoriska plenisal som idag utgör huvudscenen för Stockholms Stadsteater talade Leijon om ett strategiskt vägval för Sverige, om ett skifte från arbetskrafts- till samhällspolitik, där invandrare skulle få jämlika villkor och stöd från samhället – utan krav på att assimileras. Enligt Riksdagens protokoll utvecklade Leijon sina tankegångar så här:

> *”Det är också tillfredsställande att det råder en bred enighet om dessa frågor. Invandrarutredningens arbete har mottagits positivt och har i huvudsak godtagits av remissinstanserna. Invandrarpolitiken skall enligt regeringens förslag inte begränsas till arbetsmarknadsfrågor utan avse invandrarnas hela livssituation. Det gäller deras möjligheter till arbete, utbildning och social trygghet men också deras möjligheter att bevara sin kulturella identitet.*
> *Den som bryter upp från sin egen kultur gör ett mycket mera ingripande och*

35 Delegationen mot segregation (Delmos). *Sammanhållning och tillit i ett mångkulturellt samhälle, Stockholm*: Delmos, 2022.

36 Prop.1975:26

37 SOU 1974:69

vanskligt uppbrott än man kanske i allmänhet föreställer sig. Det är därför angeläget att samhället på olika sätt medverkar till att underlätta denna situation."[38]

Det som hade lett fram till det epokgörande riksdagsbeslutet 1975 var det faktum att Sverige under 1950–60-talen tagit emot tiotusentals arbetskraftsinvandrare som till att börja med betraktades en slags gästarbetare, men som istället ofta blev kvar i Sverige och bildade familjer. Denna mer permanenta invandring ledde till en del sociala och språkliga problem som inte kunde lösas enbart med arbetsmarknadspolitik.[39] En utredning tillsattes då för att anpassa välfärdsstaten till denna nya verklighet. Resultatet blev en politik där staten aktivt kom att främja jämlikhet, kulturell valfrihet och integration genom en rad konkreta reformer. Det handlade om hemspråksundervisning, rätten till tolk i kontakt med myndigheter och sjukvård liksom omfattande statliga stöd till skilda invandrarorganisationer. Parallellt byggdes svenskundervisning för vuxna (SFI) ut och kommunerna fick ett tydligt ansvar för mottagande och integration.[40]

1.6.1. 50 år av ständigt pågående förändring

Under det dryga halvsekel som gått sedan 1975 har den svenska integrationspolitikens andemening förskjutits från kulturell valfrihet till funktionell integration. Innan dess präglades Sveriges förhållningssätt till invandring av en märkbar politisk passivitet; man betraktade nyanlända främst som tillfällig arbetskraft snarare än framtida medborgare. Detta förändrades fundamentalt med 1975 års beslut, som institutionaliserade tanken på Sverige som ett mångkulturellt välfärdssamhälle. Kärnan i detta paradigmskifte var de tre målen om jämlikhet, valfrihet och samverkan. Valfriheten innebar en radikal rättighet. Nämligen att individen själv fick avgöra i vilken grad man ville bevara sitt ursprungliga språk och sin kultur, snarare än att tvingas till assimilation. Samtidigt omdefinierades integration till att vara ett ömsesidigt projekt. Det innebar att inte bara individen, utan även det svenska samhällets institutioner, bar ett ansvar för att anpassa sig till en ny demografisk verklighet genom att aktivt främja gruppernas ställning.

I praktiken tog sig denna nya viljeinriktning uttryck i reformer som gick långt bortom enbart tolkservice och hemspråksundervisning. En av de tyngsta symbolhandlingarna var införandet av rösträtt i kommunalval för utländska medborgare, vilket gav politiskt inflytande utan krav på byte av medborgarskap. Staten började även aktivt finansiera invandrarorganisationer för att främja eget inflytande och demokratisk organisering, samtidigt som det offentliga kulturstödet breddades till att omfatta litteratur och tidskrifter på andra språk än svenska.

Genom att bygga upp en infrastruktur för samhällsinformation på flera språk

---

38 Anna-Greta Leijon, (1975), anförande i riksdagen, i *Riksdagens protokoll* 1975:80, s. 32

39 SOU 1974:69

40 Statens offentliga utredningar, *Invandrarna och minoriteterna* (SOU 1974:69) (Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet, 1974)

och ge myndigheter som Statens invandrarverk ett tydligt integrationsmandat, försökte man skapa en miljö där mångfald sågs som en tillgång för hela riket. Det var en historisk övergång från att betrakta invandrare som anonyma kuggar i industrin till att erkänna dem som fullvärdiga medlemmar i samhällsbygget med rätt till sin egen identitet. Ambitionen var att förena jämlikhet med möjligheten att bevara språk, kultur och identitet. Integration sågs som ett ömsesidigt projekt där både individ och samhälle anpassade sig, med fokus på rättigheter, gruppers ställning och mångfald som ett värde i sig. Migrationspolitiken formades också i hög grad av hur Socialdemokraterna och Landsorganisationen i Sverige tolkade och försvarade den svenska modellen, där hänsyn till full sysselsättning, lönebildning och välfärdsstatens stabilitet avgjorde vilka migrationspolitiska lösningar som ansågs möjliga.[41]

Redan tidigt kritiserades 1975 års reform av olika forskare. Man menade att betoningen på kulturella rättigheter paradoxalt nog bidrog till att se invandrare som en avvikande grupp, låsta i statiska traditioner, snarare än som medborgare med behov av social och politisk jämlikhet.[42]

Den svenska integrationspolitiken har under det senaste halvseklet genomgått en obruten metamorfos, där 1975 års ursprungliga visioner successivt har stöpts om för att möta en föränderlig omvärld. Snarare än att följa en rak linje har politiken varit en utpräglat reaktiv process, som ständigt tvingats kalibreras om i mötet med nya vågor av migranter från skiftande krig och globala kriser. Denna utveckling har inte skett i ett vakuum, utan har varit en känslig anpassning till svängningar i den allmänna opinionen och de politiska reaktioner som följt i spåren av ett alltmer komplext mottagande. Den svenska modellen har under decenniernas gång genomgått en förvandling från att se ”mångfald som ett berikande mål i sig, till att idag främst fokusera på individens anpassning till arbetsmarknadens krav.”[43]

Där 1970-talets ideal vilade på en tilltro till kollektiva rättigheter och kulturell valfrihet, har dagens landskap formats av en tydligare betoning på individens prestation. I denna ständigt pågående justering har fokus förskjutits från statens roll som stödjande möjliggörare till en modell där integration mäts i termer av självförsörjning, utbildning och språkkunskaper. Balansen har därmed tippat över från givna rättigheter till ett uttalat egenansvar, där staten numera styr genom mål, uppföljning och krav. Denna långdragna förändringsprocess speglar en resa från en ideologisk vision om mångfald till en pragmatisk och resultatstyrd verklighet, framvuxen ur femtio år av prövningar och politiskt stötande och blötande.

---

41 Bucken-Knapp (2009), *Defending the Swedish Model,* Lanham: Lexington Books, sid. 2–3

42 Ålund, Aleksandra & Schierup, Carl-Ulrik (1991). *Paradoxes of Multiculturalism: Essays on Swedish Society*. Aldershot: Avebury/Gower Publishing Group, sid. 16.

43 Johansson Heinö, A. (2012). *Gillar vi olika? Hur den svenska likhetsnormen sätter gränser för mångfalden*. Stockholm: Timbro.

1.6.2. Nyckelbegreppen

I dag ligger tyngdpunkten i stället på individens deltagande i samhällslivet – särskilt genom arbete, utbildning och språkkunskaper. Självförsörjning, etablering och mätbara resultat har blivit centrala mått på integration.[44] Samtidigt har balansen förskjutits från rättigheter till en tydligare betoning av skyldigheter och egenansvar och staten har gått från att vara kulturstödjare till att styra genom mål, uppföljning och olika incitament. Perspektivet har också flyttats från grupper till individer, samtidigt som kulturfrågor fått en mer undanskymd roll. I delbetänkandet *Mål och mening med integrationen*[45] beskrivs det övergripande målet för den svenska integrationspolitiken med följande ord:

> *”Utrikes födda kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter att leva ett fritt, värdigt och självständigt liv. Detta förutsätter att den som långvarigt befinner sig i Sverige tar ansvar för att bli en del av det svenska samhället och att samhället ger möjligheter att fullt ut delta och bidra i arbets- och samhällslivet.”*[46]

Denna succesiva förändring av målet med den svenska integrationspolitiken har drivits av flera samverkande faktorer. Förändrade migrationsmönster, med större inslag av flykting- och anhöriginvandring, har gjort etableringen mer komplex. Arbetsmarknaden har blivit alltmer specialiserad med höga krav på kvalifikationer, vilket ökat betydelsen av utbildning och språkkunskaper. Välfärdsstatens kostnader och framväxande segregation har skapat ett större fokus på självförsörjning och social sammanhållning. Därtill har politisering, internationella influenser och nya styrningsideal med betoning på mätbarhet och effektivitet bidragit till utvecklingen. Sammantaget rör det sig inte om någon abrupt förändring, utan om en gradvis omorientering där integration gått från att vara en kulturpolitisk rättighetsfråga till att bli en central del av den svenska arbetsmarknads- och välfärdspolitiken.

---

44 Brännström, L. (2015). Embodying the population: Five decades of immigrant/integration policy in Sweden. Publicerad i *Nordic Journal of Migration Research* / Lucris Lunds Universitet. Sid 55 – 58.

45 SOU 2024:12

46 Ibid, sid.16.

1.6.3. Indikatorer för att mäta integration

Den statliga utredningen *Styrkraft för lyckad integration* innebar ett tydligt skifte i hur den svenska integrationspolitiken ska utformas och följas upp. I stället för att fokusera på enskilda reformer föreslog utredningen en mer systematisk styrmodell där integration delas upp i fem delmål – ekonomisk, språklig, utbildningsmässig, demokratisk och social integration – som tillsammans konkretiserar det övergripande målet om jämlika rättigheter och möjligheter. Kärnan i utredningen är att dessa mål ska göras mätbara genom ett antal indikatorer som ska utvecklas av Statistiska Centralbyrån (SCB).[47]

Utredningen betonade också att integration ska bli ett sektorsövergripande ansvar inom staten, där olika myndigheter får ett tydligt ansvar för respektive delmål och där uppföljning sker regelbundet. Denna uppföljning kompletteras av en rad olika förslag om förändrade ekonomiska incitament i etableringssystemet, med ett starkare fokus på arbete och självförsörjning. Sammantaget innebar utredningens skilda förslag att integration i högre grad definieras som ett utfall som ska kunna mätas, analyseras och styras, snarare än enbart främjas genom generella välfärdsinsatser.

Denna föreliggande rapport utgör en fristående men kompletterande del av det uppdrag som SCB fått av regeringen, där myndigheten ska utveckla indikatorer och även undersöka möjligheten att mäta "upplevd integration", exempelvis genom en Integrationsbarometer. Medan SCB:s uppdrag främst är inriktat på registerbaserad och kvantitativ uppföljning av faktiska utfall – såsom sysselsättning, utbildning och inkomster[48] – kan denna studie som bygger på etablerade metoder från World Values Survey tillföra en annan dimension. Genom att bygga på etablerade enkätfrågor om värderingar, tillit, identitet och upplevelser av delaktighet, frågor som undersökts inom WVS sedan tidigt 80-tal, blir det möjligt att analysera hur integration upplevs subjektivt över tid och i ett internationellt jämförande perspektiv. I utredningenstexten förutsätts att kompletterande datainsamlingsmetoder – till exempel enkätundersökningar – används för att delmålen för integration ska kunna belysas från ett så brett och heltäckande perspektiv som möjligt. Här framhålls också vikten av att göra denna typ av studier. *"Kunskap om faktiska behov, värderingar och förutsättningar i den utrikes födda befolkningen minskar också risken för felaktiga antaganden om målgruppen."*[49]

På så sätt kompletterar denna studie SCB:s arbete genom att kombinera objektiva indikatorer med subjektiva mått på integration. Det möjliggör en mer heltäckande förståelse av integrationsprocessen, där både faktiska livsvillkor och individers upplevelser av tillhörighet, delaktighet och förtroende för samhället kan analyseras parallellt.

---

47 Statens offentliga utredningar, *Styrkraft för lyckad integration: Slutbetänkande av utredningen om en målstyrd integrationspolitik* (SOU 2024:41) (Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet, 2024)

48 Ibid, sid 241.

49 Ibid, sid 244.

1.7. HUR FÅNGAR MAN SOM FORSKARE INTEGRATION SOM LEVD ERFARENHET, BORTOM REGISTERDATA OCH KVANTITATIVA MÅTT?

Denna rapport söker besvara den frågan genom att kombinera flera datakällor och metoder. En central del utgörs av World Values Survey (WVS 8), där en stor majoritet av de svarande tillhör majoritetsbefolkningen, och av en kompletterande undersökning riktad till utrikes födda migranter i Sverige (mWVS). Både WVS 8 och mWVS bygger på statistiskt säkrade urval med avseende på bland annat kön, ålder, utbildning, bostadsort och ursprungsland. Urvalet till båda dessa enkätundersökningar har gjorts med hjälp av Skatteverkets register Navet, vilket möjliggör ett systematiskt och representativt urval av respondenter där 84 procent var födda i Sverige och 16 procent var utrikesfödda inom WVS 8.

Samtidigt finns begränsningar som är välkända i surveyforskning av detta slag. Relativt nyanlända går bara att nå i begränsad utsträckning, liksom personer som av språkliga, praktiska eller tidsmässiga skäl inte besvarar undersökningar, även om frågorna ställs på det egna språket. För att minska denna snedvridning har studien kompletterats med riktade enkäter och intervjuer med just dem som inte är väletablerade i Sverige. Det har gjort genom enkäter gjorda inom ramen för SFI-verksamheter i stora delar av landet – i södra Sverige, Mälardalen och norra Sverige. På så sätt inkluderas även grupper som annars riskerar att förbli underrepresenterade i denna typ av enkätundersökningar.

Enkäterna, som tillsammans omfattar drygt 7 350 personer, har dessutom kompletterats med ett 120-tal strukturerade, personliga intervjuer med ett urval av dem som besvarat enkäten. Syftet med intervjuerna har varit att fördjupa förståelsen av resultaten – att fånga varför människor tycker som de gör och hur de motiverar sina livsval. Även här är det viktigt att understryka att intervjuerna, med undantag för dem som genomförts inom SFI, bygger på statistiskt säkrade urval. Se vidare kapitel 2 om metod- och urvalsdesign.

Genom denna metodkombination bidrar rapporten till att komplettera SCB:s uppdrag att mäta integration, inklusive arbetet med att utveckla mått på ”upplevd integration”, exempelvis i form av en Integrationsbarometer. Medan SCB:s indikatorer främst fångar strukturella och kvantifierbara utfall, kan denna studie tillföra en annan dimension genom att använda de frågor och metoder som utvecklats

inom ramen för World Values Survey sedan 1980-talet. Därigenom blir det möjligt att analysera inte bara hur integration ser ut i objektiv mening, utan också hur den erfars, tolkas och förstås av människor i olika livssituationer.

Här blir begreppet *veta tillsammans*, myntat av idéhistorikern Sverker Sörlin, särskilt relevant. I ett mångkulturellt samhälle handlar integration inte enbart om att förmedla kunskap om samhället, utan om att skapa gemensam förståelse och delade referensramar. Genom att veta tillsammans kan människor med olika bakgrunder orientera sig i samhället, tolka komplexa frågor och utveckla gemensamma föreställningar om ansvar, frihet och medborgarskap. I detta sammanhang får folkbildningen en central betydelse som arena för dialog, lärande och demokratisk gemenskap. Rapportens ansats – att kombinera breda statistiska underlag med fördjupande intervjuer – kan därför ses som ett bidrag till just denna gemensamma kunskapsprocess. Alltså att inte bara mäta integration, utan att förstå hur den formas i mötet mellan människor.[50]

Hos Sverker Sörlin utgör bildning inte primärt en fråga om individuell kunskap, utan om samhällets förmåga att "veta tillsammans", det vill säga att utveckla gemensamma referensramar, tolkningsmönster och ett delat samtal om verkligheten. Det är denna gemensamma kunskapsprocess som fungerar som ett socialt kitt i samhället. Genom språk, utbildning, institutioner och gemensamma referenser skapas en grund för ömsesidig förståelse och tillit. I detta perspektiv kan man tala om en slags "lägereld" – en gemensam plats där människor samlas för att dela berättelser, erfarenheter och kunskap. Lägerelden symboliserar inte bara gemenskap, utan också en orientering i tillvaron. Den ger ljus nog för att människor ska kunna förstå världen tillsammans. Samtidigt implicerar den alltid en gräns – de som sitter vid elden och de som står utanför.

Detta leder till det centrala problemet att varje "vi" som bygger på gemenskap och delad förståelse riskerar samtidigt att skapa ett "icke-vi". Här blir Karl Poppers resonemang om toleransparadoxen relevant. Han formulerade sin klassiska tes "Unlimited tolerance must lead to the disappearance of tolerance".[51] Med detta menade han att ett samhälle som är gränslöst tolerant riskerar att undergrävas av intoleranta krafter som utnyttjar öppenheten för att avskaffa den. Popper såg framför sig hur demokratiska och öppna samhällen kunde kollapsa om de inte försvarade sina grundläggande principer. Hans erfarenheter av 1900-talets totalitära ideologier – fascism och kommunism – låg tydligt i bakgrunden. För honom var det avgörande att det öppna samhället inte bara kännetecknas av tolerans, utan också av en beredskap att sätta gränser för det som hotar dess existens.

Kopplat till Sörlins tanke innebär detta att den gemensamma "lägerelden" inte kan vara helt gränslös. För att människor ska kunna "veta tillsammans" krävs vissa

---

50 Sverker Sörlin, (2019), *Till bildningens försvar: Den svåra konsten att veta tillsammans*, Stockholm: Natur & Kultur, sid. 1

51 Popper, K., (1945/2013), *The Open Society and Its Enemies*, Routledge, London sid. 58.

gemensamma normer som handlar om respekt för kunskap, förmåga till dialog och acceptans av gemensamma spelregler. Om dessa normer inte upprätthålls riskerar själva förutsättningen för gemensamt vetande att upplösas.

En möjlig lösning, i linje med Popper, är att skilja mellan att exkludera människor och att exkludera handlingar eller principer. Ett inkluderande samhälle kan vara öppet för alla som accepterar de grundläggande normerna för det gemensamma samtalet, men behöver samtidigt avvisa sådant som aktivt underminerar dessa normer. På så sätt blir "lägerelden" inte en sluten gemenskap byggd på identitet, utan en öppen gemenskap byggd på deltagande i ett gemensamt kunskapsprojekt. Det är alltså inte vilka människor som inkluderas som är avgörande, utan vilka principer som styr gemenskapen.

Sammantaget visar kopplingen mellan Sörlin och Popper att ett samhälles sammanhållning inte kan bygga på gränslös inkludering. Det krävs ett gemensamt "vetande tillsammans" – ett kitt av tillit, institutioner och delade referensramar – men detta kitt måste samtidigt skyddas genom vissa gränser. Frågan är därför inte om ett inkluderande samhälle kan undvika exkludering, utan hur denna exkludering utformas – om den riktas mot människor, eller mot idéer och praktiker som hotar möjligheten att leva och veta tillsammans.

1.8. STATEN – DET ÄR VI

I den svenska konstitutionella ordningen, såsom den formuleras i Regeringsformen, fastslås att de svenska lagarna måste följas. Detta är inte enbart en formell princip utan konstitutionen fastställer den grundläggande strukturen för hela samhällsordningen. Det handlar om gemensamt beslutade regler som gäller för alla och som inte är föremål för individuell tolkning, bedömning eller förhandling. Till exempel är jämställdhet inte bara ett ideal utan en rättslig princip som föreskriver att detta är något staten aktivt ska främja. På samma sätt har vi lagar som uttryckligen förbjuder könsdiskriminering. Våra lagtexter brukar beskrivas som könsneutrala och att kulturella eller religiösa normer aldrig kan motivera avsteg från principen om likabehandling.

Av detta följer att svensk lag gäller och att vissa grundläggande principer därmed är icke förhandlingsbara. Rättsstatens legitimitet bygger just på att lagarna är allmängiltiga, förutsägbara och lika för alla. Den svenska grundlagen kan därmed beskrivas som individcentrerad, universalistisk och rättsligt bindande för alla som vistas i Sverige och som omfattas av svensk jurisdiktion.[52]

Denna ordning är nära kopplad till en nordisk samhällsmodell där individen

52 Bull & Sterzel, (2019), *Regeringsformen – en kommentar*, Norstedts Juridik, Stockhom.

står i centrum. De nordiska länderna brukar i internationell forskning beskrivas som några av världens mest individualistiska samhällen, i den meningen att individens rättigheter, autonomi och självbestämmande ges en särställning. Det har ibland beskrivits som den nordiska exceptionalismen.[53] Denna samhällsmodell återspeglas tydligt i den svenska grundlagen där ingen individ får tvingas till handlingar, livsval mot sin vilja, vare sig dessa motiveras religiöst, kulturellt eller socialt. Staten erkänner individen som den primära rättsbäraren, och lagstiftningen syftar till att skydda individen även gentemot den egna gruppen, familjen eller kollektivet.

I många andra delar av världen ser relationen mellan individ och kollektiv annorlunda ut. Där kan normsystem som bygger på familj, klan, religion eller tradition väga tyngre än individuella rättigheter. I sådana sammanhang är det inte ovanligt att individen förväntas underordna sig gruppens normer och beslut. Det kollektiva ges företräde framför det individuella, och social ordning upprätthålls genom lojalitet och ömsesidiga förpliktelser snarare än genom universella lagar. Denna skillnad är inte bara kulturell utan institutionell och får direkta konsekvenser för hur människor uppfattar ansvar, frihet och legitimitet. När denna typ av kollektiva normer är starka – särskilt i hedersbaserade sammanhang – kan individens handlande i högre grad styras av lojalitet till gruppen än av det nordiska rättstänkandets principer.[54]

En del forskare har beskrivit skillnaden mellan individualistiska och kollektivistiska samhällen i stora delar som en funktion av socioekonomisk utveckling. I mer resursstarka samhällen växer frihetliga eller emancipativa värden fram, vilket stärker individens rättigheter, medan samhällen präglade av större osäkerhet tenderar att upprätthålla överlevnadsvärden med starkare fokus på gruppsammanhållning och lojalitet.[55] Dessa skillnader leder till att spänningen mellan individualism och kollektivism kan bli till en avgörande fråga när det gäller integrationsprocesser. För att analysera och förstå var de icke förhandlingsbara gränserna går använder vi i denna rapport dessa begrepp som analytiska verktyg. Individualism och kollektivism handlar här inte om värderingar i moralisk mening, utan om hur samhällen organiserar relationer, ansvar och beslutsfattande. I ett individualistiskt system ligger ansvaret och rätten hos individen, medan det i ett kollektivistiskt system i högre grad ligger hos gruppen.

Den tyske sociologen Max Weber försökte i början av 1900-talet förstå vad som egentligen håller ihop ett samhälle. En av hans viktigaste insikter var att människor inte bara lyder makt – de accepterar den som legitim. I den moderna staten sker detta genom det Weber kallade rationell-legal auktoritet. Vi lyder inte en kung, en

---

53 Puranen, B., & Brunkert, L., "Nordic Political Culture: Democracy, Emancipative Values and the Rise of Populism", i *Contemporary Nordic Public Policies*, red. Douglas C. Nord (Cham: Springer, 2023), s. 35–53.

54 Nisbett, R., & Cohen, D., (1996), *Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South*, Westview Press, New York, sid. 4–7.

55 Inglehart, R., & Welzel, C., (2005), *Modernization, Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press

familj eller en grupp, utan lagen. Staten framstår därmed som ett system av regler som i någon mening kommer "uppifrån" – ett opersonligt ramverk som gäller oavsett vem vi är.[56]

En delvis annorlunda bild har historikerna Lars Trägårdh och Henrik Berggren tecknat i sin bok *"Är svensken människa?"*, där de gör en mer specifik tolkning av den svenska erfarenheten. I deras beskrivning är staten inte bara något som står över individen, utan något som upplevs som vårt gemensamma projekt. Staten är inte "de där uppe", utan i hög grad "vi". Det innebär att lagar och institutioner inte bara accepteras därför att de är formellt giltiga, utan därför att de av befolkningen uppfattas som legitima uttryck för ett gemensamt samhälle.[57]

Skillnaden märks tydligt i hur människor orienterar sig, menar Berggren och Trädgårdh. I sammanhang där staten uppfattas som något mer avlägset – som något som kommer uppifrån – blir det naturligt att i högre grad lita på familjen, gruppen eller andra nära relationer. Dessa fungerar då som den verkliga tryggheten och som vägledning i vad som är rätt och fel. I den svenska modellen är det oftare staten och lagen som fyller denna roll. Det gör att individen kan stå friare i förhållande till familj och grupp, samtidigt som tilliten till samhällets institutioner blir hög. I detta spänningsfält placerar Berggren och Trägårdh en teori om en slags statsindividualism. En ordning där individens självständighet inte uppstår i motsättning till staten, utan just genom att staten uppfattas som *legitim och gemensam*. Weber hjälper oss att förstå staten som ett system av lagar och auktoritet, medan Berggren och Trägårdh visar vad som händer när detta system blir en del av människors egen självbild – när det som en gång kan ha uppfattats som något "ovanifrån" istället blir något man upplever som sitt eget.

---

56 Weber, M., (1983) *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder*, Argos, Lund

57 Berggren, H., & Trägårdh, L., (2006), *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Norstedts, Stockholm.

1.9. RÖDA, GULA OCH GRÖNA ÄPPLEN

Som ett pedagogiskt verktyg i mötet med migranter har vi under senare år inom *migrant-WVS* utvecklat en modell baserad på tre kategorier, illustrerade med färgerna rött, gult och grönt – de så kallade "röda, gula och gröna äpplena". De röda äpplena representerar det som är förbjudet enligt svensk lag och därmed inte förhandlingsbart. Här finns de tydliga gränser som rättsstaten upprätthåller. De gula äpplena betecknar områden där det finns utrymme för dialog, anpassning och kompromisser. Det kan handla om sociala normer, praktiska och vardagliga lösningar på uppkomna problem där olika perspektiv kan mötas. De gröna äpplena slutligen representerar det gemensamma – det vi "vet tillsammans" – det som utgör grunden för tillit, samförstånd och samhällelig sammanhållning. Se även figur 6.6.i kapitel 6.

Denna tredelning speglar inte bara en pedagogisk metod utan också en analytisk struktur som ligger till grund för denna rapport. Efter ett inledande metodkapitel, där det empiriska arbetet och datainsamlingen redovisas, följer ett teoretiskt kapitel som tar sin utgångspunkt i begreppen individualism och kollektivism. I detta kapitel utvecklas de teoretiska verktyg som behövs för att förstå de skillnader i normsystem som kan påverka integrationsprocessen. Därefter presenteras ett antal tematiska exempel på områden som visat sig vara särskilt avgörande för integrationens utfall. Dessa exempel syftar till att konkretisera hur abstrakta värdedimensioner får praktiska konsekvenser i människors vardag och i mötet mellan olika samhällsmodeller.

Utgångspunkten för analysen är att integration inte enbart handlar om ekonomisk etablering eller språklig kompetens, utan i hög grad om hur olika normsystem kan samexistera inom ramen för en gemensam rättsordning. För att detta ska vara möjligt krävs tydlighet kring vad som är icke förhandlingsbart, men också en förmåga att identifiera de områden där dialog och gemensamt lärande kan skapa nya former av samförstånd. Det är i detta spänningsfält mellan fasta principer och öppen dialog som integrationsprocessens möjligheter och begränsningar ytterst formas.

I den svenska konstitutionella ordningen, såsom den kommer till uttryck i Regeringsformen, slås fast att lagarna ska följas. Detta kan vid första anblick framstå som en självklarhet, men implicerar i själva verket något mer grundläggande – att det finns ett gemensamt normsystem som inte är föremål för förhandling. Svensk lag gäller och är, i denna mening, inte förhandlingsbar. Den utgör den yttersta ramen för samhällsgemenskapen och sätter gränser för vad som är tillåtet, möjligt och legitimt. Detta är särskilt relevant i ett integrationsperspektiv, där individer med olika erfarenheter av normsystem och auktoritetsordningar möts.

Den svenska rättsordningen är nära förknippad med en samhällsmodell där in-

dividen står i centrum. De nordiska samhällena brukar i internationell forskning beskrivas som extremt individualistiska, inte i betydelsen egoistiska, utan i den meningen att individens autonomi, rättigheter och valfrihet är grundläggande värden. Detta återspeglas tydligt i lagstiftningen: ingen får tvingas till religiösa, sociala eller familjära praktiker mot sin vilja. Staten erkänner individen som den primära rättsbäraren, inte familjen, klanen eller den religiösa gemenskapen. I många andra delar av världen ser detta annorlunda ut. Där kan kollektiva normsystem – baserade på tradition, religion eller social struktur – väga tyngre än individens självbestämmande. Det innebär att lojalitet mot gruppen ofta prioriteras framför individuella val.

1.9.1. Ackulturation – integration, assimilering eller marginalisering?

Inom forskningen används begreppet ackulturation som ett övergripande begrepp för de förändringar som sker när människor med rötterna i en kulturell kontext möter en annan. Integration, assimilering och marginalisering utgör olika strategier eller resultat inom denna process. Flera forskare har försökt kartlägga och förstå hur individer och grupper navigerar mellan frågorna om i vilken utsträckning man vill bevara sin ursprungliga kultur och i vilken utsträckning man vill delta i majoritetssamhället.[58] Ackulturation handlar inte bara om yttre anpassning, som till exempel språk eller arbete, utan också om mer grundläggande frågor om identitet, tillhörighet och normer. I praktiken handlar det om att olika dimensioner av livet kan förändras i olika takt. En individ kan exempelvis vara ekonomiskt integrerad men samtidigt socialt eller kulturellt orienterad mot den egna gruppen. Ackulturation är därför en komplex och flerdimensionell process snarare än ett linjärt förlopp.

Ackulturation kan beskrivas som en dynamisk process där en rad olika strategier som gäller integrationen kan samexistera och förändras över tid. För att analysera de olika krafter som är involverade krävs därför inte bara en förståelse av kulturella skillnader, utan också av de institutionella ramar inom vilka dessa processer äger rum och av de gränser som sätts av rättsordningen. Det är tydligt att ackulturation inte är en enhetlig eller linjär process, utan något som utspelar sig i olika delar av livet samtidigt. En individ kan vara fullt integrerad i arbetslivet, tala språket flytande och följa samhällets lagar och regler, men samtidigt leva i en familjekontext där andra normer styr, exempelvis kring könsroller, viktiga beslut eller social kontroll. På motsvarande sätt kan unga människor utveckla en förmåga att röra sig mellan olika normsystem – ett i skolan, ett annat i hemmet – och därigenom utveckla strategier för att hantera motstridiga förväntningar. Ackulturation framstår då inte som ett val mellan två tydliga alternativ, utan som en vardaglig praktik av förhandling, anpassning och ibland konflikt.

Den amerikanske sociologen Milton Gordon, som på 1950-talet studerade eu-

58 Berry, J.W., (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34

ropeiska invandrargruppers etablering i USA menade att anpassning till majoritetssamhället sker stegvis och över tid leder till en allt djupare integration när det gäller anpassningen till institutioner och normsystem. Han beskrev en ganska linjär process.[59] Mer samtida forskning om migration, har visat att denna process sällan är enhetlig. Snarare är anpassningen ofta både ömsesidig och komplex, där både majoritet och minoritet förändras, och där gränsen mellan integration och assimilation inte alltid är tydlig.[60]

Samtidigt är det allmänt känt att dessa begrepp också blivit politiskt laddade. Vad som beskrivs som integration i en kontext kan i en annan uppfattas som krav på assimilation. Detta gör det nödvändigt att använda begreppen med precision och att tydliggöra vad som avses i varje enskilt sammanhang. Sociologen Rogers Brubaker beskriver hur ordet assimilation blivit politiserat men argumenterar ändå för att det måste kunna användas som analytiskt begrepp. Han menar att assimilering ständigt pågår och därför måste kunna omnämnas utan moralisk laddning, men då i en avideologiserad mening där det beskriver hur skillnader mellan grupper minskar över tid.[61]

1.9.2. Integration mellan individ, institutioner och normsystem

De olika modellerna när det gäller integration och ackulturation har i stor utsträckning utvecklats i nordamerikanska kontexter, där migration länge varit en central del av samhällsbygget och där staten i mindre grad är kopplad till en omfattande välfärdsstruktur. I ett samhälle som det svenska, där lagar och rättigheter utgår från individen och gäller lika för alla, får integrationsprocessen ofta en helt annan innebörd. Anpassning handlar inte bara om yttre saker som språk eller kultur, utan också om hur man förhåller sig till lagar, rättigheter och ansvar. Integration kan till exempel innebära att man deltar i samhället – arbetar, utbildar sig och följer lagarna – samtidigt som man behåller delar av sin egen kultur. Assimilation innebär däremot en mer långtgående anpassning, där man också tar till sig de grundläggande normer och värderingar som präglar samhällets rättsordning.

En annan viktig invändning mot de klassiska modellerna är att de tenderar att framställa integration som något som i första hand sker på individnivå, där olika strategier väljs eller utvecklas. Europeisk forskning betonar istället att integrationsprocesser i hög grad formas av strukturella villkor, såsom bostadssegregation, arbetsmarknadens tillgänglighet och utbildningssystemets utformning.[62]

---

59 Gordon, M., (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.

60 Alba, R. & Nee, V.,(2003). *Remaking the American Mainstream*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

61 Brubaker, R., (2001). "The Return of Assimilation?" *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 531–548.

62 Koopmans, R., (2010), "Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(1), 1–26.

Relationen mellan individ och stat ser annorlunda ut i Europa än i USA. I de nordiska länderna, vilket bland annat Lars Trägårdh och Henrik Berggren har framhållit, spelar staten en central roll för både rättigheter och social trygghet. Integration handlar därför inte bara om att delta i samhället i allmän mening, utan också om att förstå och förhålla sig till en rättsordning som är individcentrerad och bygger på att samma lagar och rättigheter gäller för alla.

Mot denna bakgrund behöver de klassiska modellerna för ackulturation kompletteras. De fångar inte fullt ut den betydelse som lagar, institutioner och normsystem har i europeiska samhällen. I ett samhälle där staten uppfattas som legitim och där lagens företräde är starkt blir integration inte bara en fråga om kulturell anpassning. Det handlar också om hur olika normsystem kan samexistera inom ramen för en gemensam rättsordning.

Separation kan uppstå när gruppens normer upplevs som mer legitima än samhällets formella institutioner, särskilt om tilliten till staten är låg. Marginalisering kan i sin tur uppstå när individen varken finner en stabil plats i majoritetssamhället eller i den egna gruppen. Dessa olika utfall visar att ackulturation inte bara är en fråga om vilja, utan också om hur normsystem, institutioner och sociala sammanhang möts.

Etnografiska studier visar dessutom att till synes små omständigheter kan få stor betydelse. Bostadsort, sociala kontakter, arbete och arbetslöshet påverkar i vilken riktning ackulturationen utvecklas. Den som får tillgång till breda nätverk och daglig kontakt med majoritetssamhället får andra möjligheter än den som lever i mer slutna miljöer. Ackulturation handlar därför både om vilja och om tillgång till konkreta möjligheter.[63]

1.9.3. Ackulturation i den svenska samhällsmodellen

Samtidigt är dessa individuella processer alltid inbäddade i ett större samhälleligt sammanhang. Här är Lars Trägårdh och Henrik Berggren centrala för förståelsen av den svenska modellen. I deras analys av statsindividualismen framträder ett samhälle där individens självständighet möjliggörs genom starka gemensamma institutioner och där lagar har en särskild legitimitet eftersom de uppfattas som gemensamt förankrade. Det är i mötet mellan dessa olika logiker – ackulturationens vardagliga förhandlingar och rättsstatens fasta principer – som många av integrationsprocessens spänningar uppstår. Etnografiska studier visar hur individer navigerar mellan lojalitet till familjen, tillhörighet till gruppen och krav från samhällets institutioner. Ibland kan dessa nivåer förenas, men i andra fall uppstår konflikter som kräver prioriteringar och strategisk anpassning.[64]

---

63 Eriksen, T. H., (2001). *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. Pluto Press, London.

64 Ong, Aihwa (1999), *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Duke University Press, Durham.

Detta gör det tydligt att integration inte enbart handlar om kulturell anpassning i snäv mening, utan om hur olika sätt att organisera ansvar, frihet och legitimitet möts. I samhällen där gruppnormer är starka kan individens handlande i högre grad styras av lojalitet och ömsesidiga förpliktelser, medan ett samhälle som det svenska bygger på att individen ytterst relaterar till lagen som den högsta normgivaren. När dessa system möts blottläggs inte bara kulturella skillnader, utan också institutionella och normativa spänningar.

Som helhet visar både den teoretiska och den etnologiska forskningen att ackulturation är en dynamisk och komplex process. Den formas av individers val, men lika mycket av de strukturer och sociala normsystem som omger dem. Samtidigt är det tydligt att graden och riktningen i denna process också påverkas av varifrån den enskilde migranten kommer och under vilka omständigheter migrationen ägt rum. Erfarenheter från ursprungslandet – politiska, sociala och institutionella – spelar en avgörande roll för hur individen uppfattar stat, lag, tillit och ansvar.

Det gör exempelvis skillnad om migrationen skett som en följd av politiskt förtryck, såsom i Iran under religiöst styre eller i Chile under militärdiktatur, eller i samband med de omvälvningar som präglade delar av Mellanöstern och Nordafrika under den så kallade Arabiska våren. I sådana fall bär individer ofta med sig erfarenheter av svaga eller repressiva institutioner, vilket kan påverka både tillit och förväntningar i mötet med ett nytt samhälle.

Migration är samtidigt sällan slumpmässig. De som lämnar sitt hemland utgör inte ett genomsnitt av befolkningen, utan har ofta haft resurser, kontakter eller handlingskraft att ta sig vidare. Våra intervjuer och enkäter visar också att många medvetet har valt Sverige för dess trygghet, stabilitet, välfärd och demokrati.

Integration behöver därför förstås som ett möte mellan individens erfarenheter och samhällets institutioner. I vardagen sker detta stegvis genom arbete, skola, myndighetskontakter och sociala relationer, där människor lär sig vilka normer, regler och möjligheter som gäller.

När man betraktar dessa olika perspektiv tillsammans framträder således en mer sammansatt bild av vad integration faktiskt innebär i praktiken. Det handlar inte enbart om att individer anpassar sig till ett nytt samhälle, utan om en process där människor successivt orienterar sig i ett landskap av normer, regler och förväntningar som inte alltid är synliga från början. I vardagen sker detta genom en rad små steg – i arbete, i skolan, i möten med myndigheter och i sociala relationer – där individen lär sig vad som gäller, vad som förväntas och vad som är möjligt.

Samtidigt visar de enkäter och intervjuer som denna rapport bygger på något avgörande för förståelsen av denna process. Den övervägande majoriteten av de tillfrågade uttrycker en tydlig vilja att bli en del av det svenska samhället. Denna strävan innebär dock inte att man vill lämna sin bakgrund bakom sig. Tvärtom framträder ett mönster där människor söker etablera sig i Sverige samtidigt som de behåller en levande förankring i ursprungslandet – genom språk, musik, mat och andra kulturella uttryck. Detta gäller även dem som levt i Sverige under myck-

et lång tid. Inte ens de vi intervjuat som kom hit under 1960-talet uppger att de brutit kontakten med sitt tidigare hemland; alla beskriver de istället en slags inre dialog med sina olika identiteter. Det har handlat om att leva med två (ibland fler) referensramar samtidigt. Detta förstärker bilden av integration som en process där olika tillhörigheter inte nödvändigtvis utesluter varandra. Samtidigt blir det tydligt att ett samhälle inte bara hålls samman av formella regler, utan också av en gemensam förståelse av dessa regler och av en grundläggande tillit till att de gäller lika för alla. För att integration ska fungera krävs därför inte bara att individen anpassar sig, utan också att det finns en gemensam referensram som gör denna anpassning meningsfull. Utan en sådan gemensam grund riskerar olika normsystem att leva sida vid sida utan verklig kontakt, vilket i sin tur försvårar både tillit och deltagande.

Integration handlar ytterst om att bli en del av ett sammanhang där regler, rättigheter och skyldigheter delas och erkänns. Det är en process som både är social och institutionell. Social, eftersom den handlar om relationer och tillhörighet; institutionell, eftersom den handlar om att orientera sig i och acceptera samhällets grundläggande ordning och sammanhang. I detta ligger också att integration inte sker genom en enskild åtgärd, utan att varje individ genom att kombinera och samla på sig en mängd olika erfarenheter över tid bygger upp såväl kompetens som tillit.

Det är mot denna bakgrund som forskningen om vad som fungerar i praktiken blir begriplig. Forskningen om integration är ganska tydlig kring vilka åtgärder som fungerar bäst, även om de ofta framställs mer komplicerat i debatten. Den enskilt viktigaste faktorn är som alla vet språket…

1.10. SAMMANFATTNING

Detta introduktionskapitel till rapporten Mellan två världar presenterar integration som ett möte mellan två historiskt formade världar. Människor som migrerar till Sverige lämnar inte sina tidigare erfarenheter, normer och värderingar bakom sig. De behöver i stället hitta sätt att förhålla sig till flera referensramar samtidigt. Integration innebär därför inte att de egna rötterna behöver överges, utan att individen kan bli delaktig i det svenska samhället samtidigt som delar av den tidigare identiteten bevaras.

Ett centralt begrepp är Fernand Braudels *'la longue durée'*, som beskriver hur samhällen formas av långsamma historiska processer. Sveriges höga tillit, starka institutioner, individualism och välfärdsstat förklaras inte enbart av moderna reformer. De har vuxit fram under flera århundraden genom bland annat lokal självförvaltning, protestantism, kvinnors relativt starka ställning och en tidigt utbredd läskunnighet.

Läskunnigheten framhålls i detta kapitel som särskilt betydelsefull. Kyrkans husförhör, kyrkböcker och sockenorganisation gjorde att stora delar av befolkningen tidigt kom i kontakt med skrift, regler och administration. Detta bidrog till en stark institutionell kapacitet och till att människor lärde sig att förhålla sig till opersonliga institutioner. Samma historiska perspektiv måste enligt kapitlet tillämpas på migranternas ursprungsländer, som också har formats av egna familjesystem, religiösa traditioner och institutionella erfarenheter.

Rapporten bygger på flera teoretiska perspektiv. Inglehart och Welzel används för att förklara förskjutningen från överlevnadsvärderingar till självuttrycks- och emancipativa värderingar. Todd, Hajnal och Henrich belyser familjesystemens betydelse för individualism, tillit och institutionell utveckling. Eisenstadts teori om multipla moderniteter betonar samtidigt att modernisering inte behöver leda alla samhällen till samma värderingar eller institutioner.

Inglehart–Welzels kulturkarta används för att visa globala skillnader mellan traditionella och sekulär-rationella värden samt mellan överlevnads- och självuttrycksvärden. En viktig distinktion är att kulturkartan visar länders genomsnitt, inte hur varje individ tänker, och ska heller inte tolkas som en rangordning av bättre och sämre samhällen. Sverige ligger i en värderingsmässig ytterposition, vilket gör landet mindre ”lagom” än den svenska självbilden ofta antyder.

Kapitlet beskriver också hur svensk integrationspolitik har förändrats över tid. Ett viktigt riksdagsbeslut 1975 betonade jämlikhet, kulturell valfrihet och samverkan. Integration sågs som ett ömsesidigt projekt där samhället skulle underlätta för invandrare att delta utan att kräva assimilation. Under senare decennier har fokus förskjutits mot arbete, språk, utbildning, självförsörjning, skyldigheter och mätbara resultat. Integration betraktas därmed alltmer som ett individuellt ansvar och ett resultat som staten ska kunna följa upp.

Rapporten vill komplettera traditionell statistik med människors egna upplevelser. Materialet består av drygt 7 300 enkätsvar och omkring 120 fördjupande intervjuer. Studien undersöker inte bara sysselsättning, utbildning och inkomster, utan också värderingar, identitet, tillit, delaktighet och upplevd integration.

Idéhistorikern Sverker Sörlins begrepp ”att veta tillsammans” används för att beskriva behovet av gemensamma referensramar. Ett samhälle behöver inte bara kunniga individer, utan också gemensamma kunskaper, regler och principer som gör samarbete och tillit möjliga. Med stöd i Karl Poppers toleransparadox argumenterar kapitlet för att ett öppet samhälle måste vara inkluderande, men samtidigt försvara de regler som gör öppenheten möjlig.

Den svenska samhällsmodellen beskrivs som individcentrerad. Staten och lagen ska skydda individens självbestämmande, även gentemot familjen, gruppen eller religiösa gemenskaper. Detta kan skilja sig från samhällen där familj, släkt eller andra kollektiv fungerar som den främsta tryggheten och auktoriteten. Spänningen mellan individualistiska och kollektivistiska normsystem blir därför central i integrationsprocessen.

Modellen med röda, gula och gröna äpplen används för att på ett pedagogiskt sätt förklara att det finns ett stort utrymme för olika sätt att leva i Sverige. Mycket är tillåtet och många kulturella uttryck, traditioner och livsval är också uppskattade och berikande. Samtidigt finns det tydliga gränser i lagstiftningen som gäller lika för alla. De handlar bland annat om individens rätt att fatta beslut om sitt eget liv och om skyddet mot barnaga, könsstympning, tvång och otillbörlig kontroll från föräldrar, släktingar eller andra närstående. De röda äpplena symboliserar sådant som är förbjudet och inte förhandlingsbart, de gula områden där det finns utrymme för samtal och anpassning, och de gröna det som människor kan utveckla och dela tillsammans.

Slutligen behandlas i kapitlet begreppet ackulturation, således vad som händer när människor möter en ny kulturell och institutionell miljö. Integration är inte en rak eller enhetlig process. En person kan exempelvis vara integrerad i arbetslivet men följa andra normer inom familjen. Processen påverkas både av individens vilja och av strukturella villkor som arbete, bostadsområde, utbildning och sociala nätverk.

Kapitlets huvudbudskap är att integration måste förstås som en långsiktig, flerdimensionell process där historiska erfarenheter, institutioner, värderingar och individuella handlingar möts. De flesta intervjuade vill bli en del av det svenska samhället, men utan att helt lämna språk, kultur och band till ursprungslandet. En fungerande integration kräver därför både respekt för svensk lag och möjlighet att förena flera tillhörigheter inom en gemensam samhällsordning.

Jannat Ferdows

Jannat, 21, från Bangladesh är IT-ingenjör med stora ambitioner

Jannat kom till Sverige som nygift tillsammans med sin man, som studerar på KTH. Själv har hon tills vidare satt sina egna studier på paus och arbetar på tre olika arbetsplatser för att kunna försörja både sig själv och sin man och betala hans årliga studieavgifter. Hon är utbildad IT-ingenjör och har stora ambitioner då hon vill fortsätta studera och så småningom ta en doktorsexamen inom IT.

Jannat är uppvuxen i ett medelklasshem i Dhaka, där hennes pappa var polischef och hade egen chaufför. I hemmet fanns också hembiträde och en person som arbetade i köket. Kontrasten mellan uppväxten i Dhaka och vardagen i stockholmsförorten Alby är därför stor. I Sverige är det nu Jannat som arbetar för att få deras vardag och ekonomi att gå ihop, samtidigt som hennes egna studieplaner får vänta. Men målet ligger fast att inom tio år ha en egen doktorsexamen...

KAPITEL 2

Studiens design

2.1. SELEKTIONSPROCESSER OCH METODOLOGISKA IMPLIKATIONER

Integration är en komplex och mångdimensionell process som inte kan förstås genom en enskild datakälla. Denna studie bygger därför på en flermetoddesign där representativa surveyundersökningar, riktade kompletterande urval, djupintervjuer och longitudinella återintervjuer kombineras. Ambitionen är inte enbart att beskriva integrationens utfall, utan också att analysera de processer genom vilka värderingar, normer och handlingsmönster formas och förändras över tid.

Varje dataset har olika täckning, olika bias och olika analytisk styrka. Genom att kombinera dem skapas ett triangulerat evidensunderlag som möjliggör både bredare generaliseringar och en fördjupad förståelse av individuella erfarenheter och förändringsprocesser.

En central metodologisk utgångspunkt är att migranter inte kan betraktas som representativa för befolkningen i sina ursprungsländer. Jämförelser mellan World Values Surveys mätningar i ursprungsländerna och våra undersökningar bland migranter från samma länder visar att skillnaderna ofta är betydande. Internationell migration sker inte slumpmässigt, utan är i sig en selektionsprocess. De personer som migrerar skiljer sig därför ofta systematiskt från dem som stannar kvar.

Vilka grupper som migrerar påverkas dessutom av migrationens drivkrafter, möjligheter och villkor. Arbetsmigration, flykt, studier och familjeåterförening kan exempelvis ge upphov till olika former av selektion. För att resultaten ska kunna tolkas korrekt måste analysen därför ta hänsyn till att olika migrationsformer medför skilda typer av selektionsbias.

Figur 2.1. Selektionsprocesser vid migration.

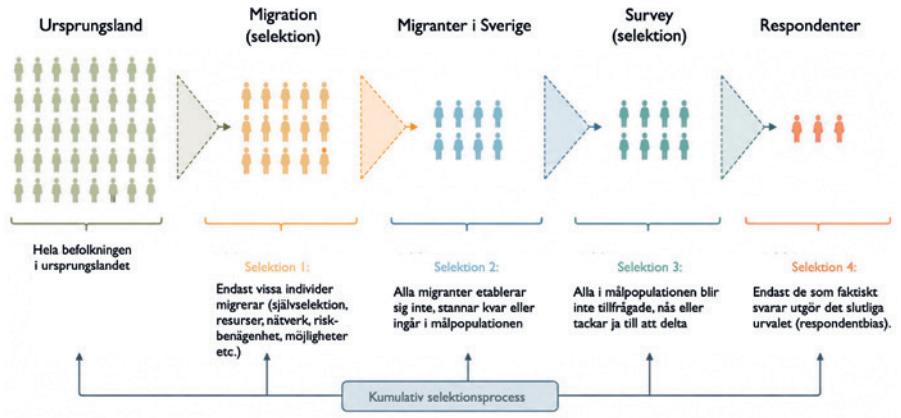
Typ av migration	Vanlig selektion
Arbetskraftsinvandring	hög utbildning, stark motivation, yrkeskompetens
Studier	hög utbildning, framtidsorientering
Asylsökande	stor variation, ofta ofrivillig migration
Anhöriginvandring	påverkas av tidigare migration och familjenätverk
Kvotflykting	liten individuell selektion, större institutionell selektion

En fråga som sällan diskuteras är betydelsen av *agency*, det vill säga människors förmåga och möjlighet att fatta beslut och omsätta dem i handling. Migration är ett mycket stort beslut. Det kräver i allmänhet initiativ, framtidstro, risktagande och förmåga att organisera sitt liv. Detta varierar förstås kraftigt mellan arbetskraftsmigranter, studenter och flyktingar. Flyktingmigration är i hög grad framtvingad,

men även där ser man ofta selektion i vilka som lyckas ta sig till Europa, vilka som har nätverk och vilka som har resurser att genomföra resan. Selektionsbias är egentligen inte ett statistiskt problem. Det är *en del av migrationsprocessen*.

Människor migrerar av olika skäl, med olika resurser och olika förväntningar. Den selektionen börjar redan innan de sätter sin fot i Sverige. Sedan sker en ny selektion genom etableringen, och ytterligare en genom vilka som svarar på en enkät eller tackar ja till en djupintervju. Här är en illustration av hur det skulle kunna se ut:

Figur 2.2. *Olika typer av selektionsprocesser relevanta för denna undersökning.*

Migration bör förstås som en kedja av successiva selektionsprocesser snarare än som en enskild selektionsmekanism.[1] [2] Olika urvalsstudier inbegriper olika mått av selektioner. Man brukar tala om *självselektion* – vem bestämmer sig för att lämna sitt land? *Konfliktselektion* är en annan typ av selektion. Iran 1979 är ett klassiskt exempel på konfliktselektion. Många av de som flydde var akademiker, journalister, företagare, representanter för sekulära grupper eller politiska motståndare till ayatollorna som tog över.[3] Således utgör detta en helt annan selektion än den ekonomiska migrationen. *Institutionell selektion* är vanligt förekommande inom till exempel kvotflyktinggruppen. Mottagarländer tillämpar olika regelverk och prioriteringar för olika migrationskategorier. Detta påverkar vilka migrantgrupper som slutligen etablerar sig i respektive land och utgör därmed ytterligare en selektionsmekanism. Många länder väljer ut kvotflyktingar efter olika poängsystem och stämmer av mot arbetsmarknadsbehov och språk. Kanada är ett sådant exempel som blivit kritiserat eftersom de

1 Borjas, G.J, (1987), "Self-Selection and the Earnings of Immigrants", *American Economic Review*, 77 (4), 531-553. Borjas,G.J. (2010), "Immigration and Self-Selection", *National Bureau of Economic Research* (NBER), Working Paper No. 2248; Roy, A.D., (1951), Some thoughts on the Distribution of Earnings", *Oxford Economic Papers*, 3(2), 135–146.

2 Aksoy, C.G., & Poutvaara, P., "Refugees' and Irregular Migrants' Self-Selection into Europe", *Journal of Development Economics,152, 102681*.

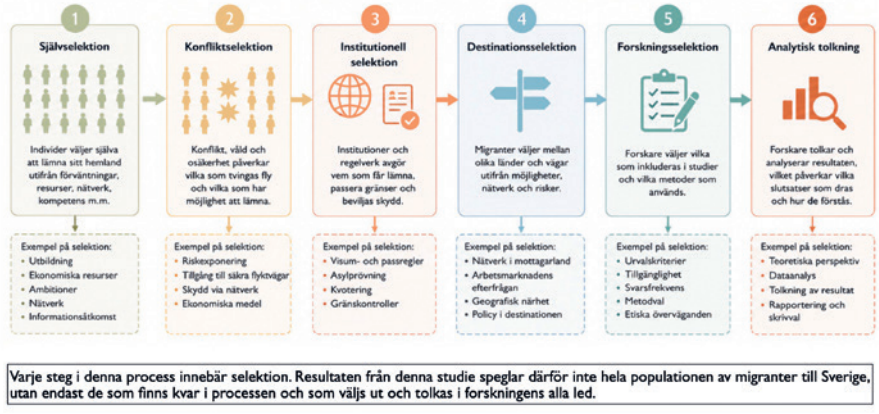
3 Schon J., (2018)"Motivation and Opportunity for Conflict-induced Migration. An Analysis of Syrian Migration Timing", *Journal of Peace Research, vol 56, Issue 1*; Prakash, A., (2013), "Conflict-induced displacement, understanding the causes of flight", *American Journal of Political Science, 57(1):82-89*.

anses 'ta russinen ur kakan'. Sverige har inte haft en sådan rangordning. Kvotflyktingarna har valts ut i samverkan med UNHCR, oftast direkt från flyktinglägren. Där har man utgått från humanitära kriterier, familjeförening, asylrätt samt diskrimineringsgrunder. Individer som väljs ut kan exempelvis omfatta kvinnor som lever under hot eller personer med en sexuell läggning som inte accepteras i ursprungslandet. Urvalet sker i flera steg: UNHCR väljer, Sverige väljer och Migrationsverket väljer. Det är en helt annan process än arbetskraftsinvandring. En mer korrekt beskrivning skulle kunna vara *policyselektion*. Migrationsforskaren Hein de Has beskriver hur migrationspolitiken påverkar migrationens sammansättning, inte bara dess omfattning.[4]

Tidigare erfarenheter från författarnas intervjuer av kvotflyktingar före ankomsten till Sverige illustrerar också hur urvalsprocessen formas av flera institutionella led. De personer som slutligen vidarebosätts har redan passerat ett antal selektionssteg – från flykt och registrering till UNHCR:s bedömningar och mottagarlandets beslut. Detta understryker att olika migrantgrupper inte kan betraktas som direkt jämförbara utan att hänsyn tas till de selektionsprocesser som föregått migrationen. Detta utgör ett skolexempel på institutionell selektion eller policyselektion.

Ingen enskild urvalsmetod kan ensam fånga integrationens komplexitet. Genom att kombinera representativa surveyundersökningar, riktade kompletterande urval, djupintervjuer och longitudinella återintervjuer skapas en kunskapsbas som gör det möjligt att analysera både mönster, processer och förändring över tid. Då kommer vi till den fjärde formen, *forskningsselektion*. Nedan beskrivs vår kunskapsmodell i sju steg och med fem datakällor. Här har vi ställt följande frågor: vilka väljs ut, vilka nås, vilka tackar nej och vilka svarar? När man ser svaren på dessa frågor försöker man minska selektionsnivån i möjligaste mån. Sammanfattningsvis skulle en sådan sekventiell migrationsmodell kunna se ut så här:

Figur 2.3. En sekventiell migrationsmodell.

4 de Haas, H, (2024), *How Migration Really Works; de Haas, H., "The Internal Dynamics of Migration Processes"*; de Haas, H., (2011), "The Determinants of International Migration: Conceptualizing Poilicy, Origin and Destination Effects", *International Migration Institute Working Paper, no 32* (Wikipedia).

Figur 2.4. Ingående dataserier.

Återintervjuer ***Datakälla***	**Förändring** ***Styrka***	**Vad händer över tid** ***Besvarar frågan...***
WVS	Referensbefolkning	Hur ser Sverige ut?
mWVS	Representativt migranturval	Hur ser mönstren bland migranter ut?
F2F/SFI	Nyanlända	Hur ser integrationsstarten ut?
Djupintervjuer	Processer	Varför ser vi dessa mönster?
Återintervjuer	Förändring	Vad händer över tid?

2.2. TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

För att besvara frågan om vilka faktorer som bidrar till en ökad integration och vilka som försvårar den processen räcker det inte med befintlig befolkningsstatistik och annan känd forskning. Det behövs en mer djupgående analys som inbegriper såväl kvalitativa som kvantitativa analysenheter och – framför allt – förändring över tid.

Integrationsprocessen behöver analyseras mot bakgrund av när migrationen till Sverige ägde rum, orsakerna till migrationen och hur det svenska mottagandesystemet var utformat vid den aktuella tidpunkten. En central del av processen är dels hur nyanlända uppfattar och orienterar sig i det nya samhället – inklusive dess institutioner, lagstiftning och informella regler – dels hur deras tidigare erfarenheter, värderingar och sociala normer samspelar med förhållandena i det svenska samhället.

World Values Survey (WVS) har sedan 1981 regelbundet genomfört undersökningar av värderingar och sociala normer i ett stort antal länder. Undersökningarna genomförs i återkommande mätomgångar och omfattar länder som tillsammans representerar omkring 90 procent av världens befolkning. Sverige har deltagit sedan den första mätomgången och har därefter medverkat återkommande. För många av de länder som migranter till Sverige kommer från finns därmed omfattande material om värderingar och sociala normer i ursprungsländerna.

Samtidigt är migranter ofta underrepresenterade i befolkningsundersökningar. Detta gäller bland annat internationella undersökningar som European Social Survey (ESS), European Values Study (EVS) och World Values Survey (WVS). Underrepresentationen behöver beaktas när resultaten används för att beskriva migranters värderingar och erfarenheter.[5]

Av bland annat dessa skäl beslutade World Values Survey att genomföra en parallell svensk undersökning, riktad till migranter med ursprung utanför västvärl-

5 Puranen, B., *”Med migranternas röst, del II”*, Hur blir man värmlänning? Institutet för Framtidsstudier, (2022).

Tabell 2.1. *Antal och andel muslimer i västerländska undersökningar, WVS, EVS och ESS 2019.*

	Totalt	Muslimer	Västerländska kulturer	Muslimer (Vk)	Muslimer utrikes födda (Vk)
WVS	367 743	73 285	59 013	702	237
EVS	138 509	8 771	74 220	726	394
ESS	49 196	1 930	34 678	1 064	748
Totalt	555 448	83 986	167 911	2 492	1 379

	Totalt	Muslimer	Västerländska kulturer	Muslimer (Vk)	Muslimer utrikes födda (Vk)
WVS	367 743	19,9 %	16,0 %	0,2 %	0,1 %
EVS	138 509	6,3 %	53,6 %	0,5 %	0,3 %
ESS	49 196	3,9 %	70,5 %	2,2 %	1,5 %
Totalt	555 448	15,1 %	30,2 %	0,4 %	0,2 %

den, kallad Migrant World Values Survey (mWVS). Undersökningen genomfördes 2018–2019 och resultaten presenterades i juni 2019 i rapporten *Med migranternas röst*. Totalt deltog 6 516 personer.

Den 19 juni 2025 beslutade Regeringskansliet att finansiera en andra nationell undersökning. Etikprövningen godkändes den 23 september 2025 och datainsamlingen inleddes i oktober samma år. Den kvantitativa delen avslutades i december 2025 och den kvalitativa delen i februari 2026.

Denna rapport redovisar resultaten från den andra nationella studien, *Mellan två världar – hur migranters värderingar förändras i mötet med Sverige*. Sammanlagt har 7 230 personer intervjuats. För att ge en så mångsidig och tillförlitlig bild som möjligt har studien genomförts med fyra olika insamlingsmetoder.

Den första nationella rapporten genomfördes med stöd från Arbetsmarknadsdepartementet. Även den andra nationella studien har finansierats med statliga medel, denna gång från Utbildnings- och Arbetsmarknadsdepartementet. Under perioden mellan de båda nationella undersökningarna genomfördes dessutom tre regionala studier med stöd från respektive region och länsstyrelse. Studierna omfattade samtliga kommuner i Värmland, Sörmland och Dalarna och publicerades under titlarna *Med migranternas röst, del II, III och IV*. Rapporterna finns tillgängliga via Institutet för Framtidsstudiers webbplats.

Den andra nationella mWVS-studien genomfördes 2025–2026, parallellt med att den åttonde mätomgången av World Values Survey genomfördes bland Sveriges befolkning som helhet. Det skapar förutsättningar för jämförelser mellan migranternas svar och resultaten från den bredare befolkningsundersökningen.

2.3. DENNA STUDIE BESTÅR AV FEM INSAMLINGSFORMER

I den andra nationella studien används fem olika former av datainsamling:

1. **World Values Survey, åttonde vågen (WVS-8).** Den svenska delen av den globala World Values Survey omfattar 1 945 respondenter. Av dessa är 84 procent födda i Sverige och 16 procent födda i andra länder (se tabell 2.3 och figur 2.5).
2. **Migrant World Values Survey (mWVS).** mWVS bygger på samma övergripande metod som WVS men riktar sig till ett representativt urval av personer med utomvästlig bakgrund bosatta i Sverige. Undersökningen omfattar 4 417 respondenter och genomfördes under samma period som den ordinarie WVS-undersökningen. Både den svenska delen av WVS-8 och mWVS baseras på urval ur det svenska befolkningsregistret.
3. **Intervjuer inom SFI.** För att även nå nyanlända och andra grupper som sällan deltar i traditionella enkätundersökningar genomfördes intervjuer på plats inom undervisningen i svenska för invandrare (SFI). Sammanlagt intervjuades 992 elever på orter i södra, mellersta och norra Sverige. Lärare och språkstödjare medverkade vid behov för att underlätta deltagandet och göra det möjligt att inkludera grupper som annars riskerar att bli underrepresenterade.
4. **Djupintervjuer.** Samtliga deltagare i mWVS, det vill säga det nationella urvalet av migranter med utomvästlig bakgrund, tillfrågades om de ville delta i en djupintervju på mellan en och två timmar. Totalt tackade 546 personer ja.
5. **Longitudinella återintervjuer.** Ett antal personer som deltog i den första nationella mWVS-undersökningen 2018–2019 intervjuades på nytt 2022 och nu 2025/26. Därmed kan deras erfarenheter och uppfattningar följas över tid. Återintervjuerna belyser bland annat hur deltagarna såg på sin etablering och integration vid det första intervjutillfället, hur de beskriver situationen sju år senare samt hur familjeliv och barns uppväxt i Sverige har utvecklats under perioden.

Sammanlagt omfattar studien **7 354 personer**, varav 5 720 är första generationens migranter.

Intervjuerna och den övriga datainsamlingen påbörjades i oktober 2025 och avslutades i februari 2026. Studien bygger därmed på en kombination av kvantitativa

Tabell 2.2. Svenskfödda respektive migranter i undersökningen.

Födelsebakgrund	Antal deltagare
Svenskfödda	1 634
Utrikes födda	5 720
Totalt	7 354

Tabell 2.3. Insamlingsform

Insamlingsform	Bakgrund	Antal
WVS-8	Referensbefolkning	1 634
WVS-8	Migranter i WVS-8	311
mWVS	Representativt migranturval	4 417
F2F/SFI	Nyanlända	992

och kvalitativa metoder. Den kvantitativa datainsamlingen genomfördes av Indikator, medan den kvalitativa delen genomfördes av World Values Survey.

Datafilerna har kvalitetsgranskats och godkänts av WVS dataarkiv. Efter beslut av WVS kommer materialet att göras allmänt tillgängligt via World Values Surveys webbplats i formaten SPSS, Stata och Excel samt genom WVS webbaserade analysverktyg, *Online Analysis*.[6]

2.3.1. Analysstrategi

Den övergripande principen har varit att analysera de olika datamaterialen som komplement till varandra, inte som delar av ett gemensamt urval. De kan betraktas som fem analytiska perspektiv på samma övergripande frågeställning: integrationens möjligheter, villkor och svårigheter. Varje dataset har sin egen täckning, olika bias och olika analytisk styrka. Tillsammans bildar de ett triangulerat evidenspaket för tolkning av resultaten. Syftet är inte enbart att beskriva skillnader i värderingar och attityder mellan grupper, utan också att analysera de processer genom vilka integration formas, förändras och upplevs över tid.

Studien utgår från ett sociologiskt och samhällsvetenskapligt integrationsbegrepp, där integration förstås som ett flerdimensionellt fenomen. Det omfattar bland annat strukturella villkor, institutionell tillit, kulturella normer, identitet, tillhörighet och handlingsutrymme. En central metodologisk utgångspunkt är att ingen enskild datainsamlingsmetod ensam kan fånga detta komplexa skeende. Studien bygger därför på en flermetoddesign som kombinerar representativa surveyundersökningar, riktade kompensatoriska datainsamlingar och kvalitativa djupintervjuer.

Denna design möjliggör metodologisk triangulering, där olika datakällor belyser samma processer ur skilda perspektiv och på olika analytiska nivåer. WVS-8 och mWVS ger underlag för jämförelser av mönster och nivåskillnader, medan F2F/SFI-undersökningen fångar grupper som annars riskerar att bli underrepresenterade i traditionella surveyundersökningar. Djupintervjuerna bidrar med fördjupad kunskap om hur integration upplevs, tolkas och förändras över tid.

Ambitionen är att, med utgångspunkt i det samlade materialet från WVS-8, mWVS, F2F/SFI och djupintervjuerna, ge en så heltäckande bild som möjligt av integrationens villkor i Sverige under perioden mellan den första nationella undersökningen 2018–2019 och den andra nationella studien 2025–2026. Tillsammans fångar materialen såväl strukturella mönster som individuella erfarenheter bland både etablerade och nyanlända migranter. De synliggör därmed både kvantitativa skillnader och kvalitativa processer.

Studien utgår från att integration varken är ett enhetligt tillstånd eller en linjär process. Den formas i samspelet mellan individuella resurser, erfarenheter och handlingsutrymme, å ena sidan, och samhälleliga strukturer, institutioner och mottagningsvillkor, å den andra.

---

6 www.worldvaluessurvey.org.

Den samlade datainsamlingsstrategin har också utformats för att kunna utgöra ett metodologiskt underlag för återkommande mätningar av integrationens utveckling över tid, exempelvis inom ramen för en framtida *Integrationsbarometer*.

2.3.2. Varför flera parallella empiriska datainsamlingar?

Majoritetsurvalet WVS-8 används som strukturell referensram för olika värderingsfördelningar, exempelvis institutionstillit, demokrati samt synen på arbete, familj och reproduktion. Här kan de personer som har utomvästlig bakgrund i majoritetsurvalet jämföras med de som är födda i Sverige. Utfallet är 88 procent födda i Sverige och 12 procent födda i andra länder (se figur 2.5.). SCB redovisar 20,8 procent utrikes födda, totalt i den svenska befolkningen men där ingår även migranter från Sveriges grannländer. WVS-8 ger undersökningen en stabil baslinje som besvarar frågan: ”Hur ser Sverige ut som helhet avseende värderingar och sociala normer?”

Migrant World Values Survey utgör huvudkällan för analyser om icke-västliga migranter. Det är den viktigaste datakällan för representativa slutsatser om icke-västliga migranter i Sverige. Här analyseras nivåer och skillnader mellan kulturzoner, kön, ålder, utbildning, tid i landet med flera bakgrundsfaktorer. Dessa jämförs direkt mot WVS-8 med identiska frågor, identiska skalor och insamlingsmetoder. Därmed kan vi vara tydliga med att detta är det generaliserbara materialet som besvarar frågan ”Hur ser mönstren ut bland icke-västliga migranter i Sverige?”

F2F/SFI-materialet, utgör korrektiv för bortfall av tidig etablering. Avsikten med F2F-intervjuerna, som huvudsakligen ägt rum inom SFI-undervisningen, är **inte** att jämföra denna källserie rakt av i nivå med mWVS/WVS. Syftet är i stället att identifiera vad som saknas i surveydata. Här analyseras till exempel de nyanländas värderingsläge när de a) just ankommit till Sverige eller b) om de har bott en längre tid i Sverige utan att ha lärt sig språket och som därför nu går på SFI. Här analyseras deltagarnas värderingsposition, institutionsförståelse, tillit, sociala normer och framtidsförväntningar.

Denna analys är i första hand deskriptiv, processinriktad och fasspecifik. F2F-källserien besvarar frågorna ”Hur ser integrationsstarten ut – *innan* surveyinstrumenten normalt fångar individerna?” och ”Vad är hindren för att komma in i integrationsstadiet utan att behärska det svenska språket åtminstone basalt?

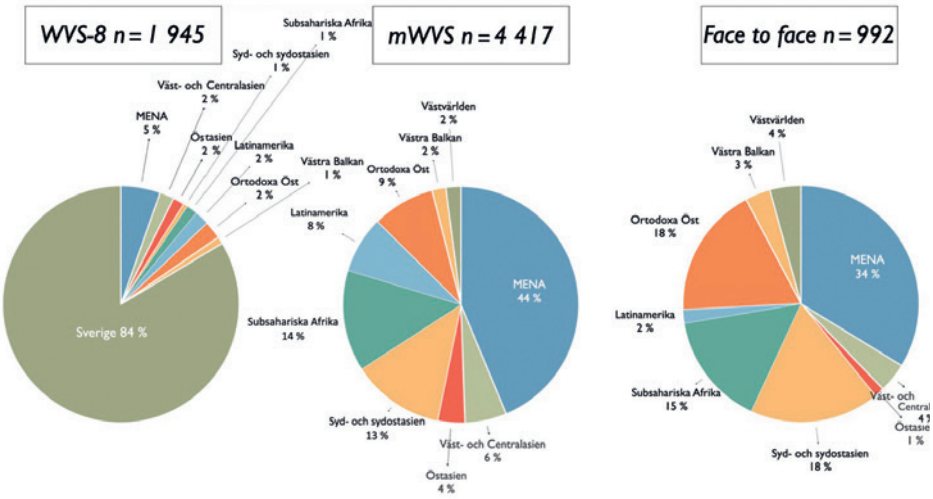
Djupintervjuerna syftar till att synliggöra mekanismer och processer bakom de observerade mönstren. Dessa används således huvudsakligen för att ta reda på varför vi ser dessa mönster. Hur förändras värderingar över tid? Vilka brytpunkter finns i integrationsprocessen? Djupintervjuerna är också tänkta att besvara de grundläggande frågorna: Varför tycker och tänker migranter som de gör? Hur motiverar de sina svar i enkäten de fyllt i? I de fall där vi återintervjuat migranter vi mötte redan 2018/2019 görs även ett försök att kartlägga djupare mönster bakom förändringar över tid. Det kan handla om synen på barn och familj, religion och

hedersrelaterade frågor, men framför allt handlar det om hur de upplevt integrationen i det svenska samhället.

Här är ambitionen att explicit koppla olika utsagor till de skilda värderingsmönster som konstaterats i de representativa delarna av källmaterialet. Det kvalitativa källmaterialet används även för att tolka och nyansera kvantitativa resultat. Djupintervjuerna svarar vidare på frågor som ”Hur upplevs och förstås integrationen – och hur förändras den över tid?” Respondenterna har även ombetts att själva föreslå hur integrationen skulle kunna förbättras.

Som framgår av figurerna består det representativa urvalet av Sveriges befolkning i WVS-8 till 84 procent av personer födda i Sverige eller i andra västländer, medan 16 procent är födda utanför västvärlden.

Figur 2.5. Tre undersökta populationer i Sverige.

I mWVS-undersökningen kommer 14 procent av respondenterna från Afrika söder om Sahara. Gruppen består till stor del av personer med ursprung i Afrikas horn, framför allt Somalia och Eritrea, men omfattar även respondenter från bland annat Etiopien, Demokratiska republiken Kongo, Kenya, Nigeria, Zambia och Zimbabwe. Bland mWVS-respondenterna kommer 44 procent från MENA-regionen, det vill säga Mellanöstern och norra Afrika. Ytterligare 13 procent kommer från Syd- och Sydostasien, däribland Indien, Pakistan, Thailand och Vietnam. I denna grupp återfinns bland annat personer som har kommit till Sverige som arbetskraftsmigranter, studenter eller anhöriga. Nio procent har sitt ursprung i det område som i WVS regionala indelning benämns ”det ortodoxa öst”. Hit räknas bland annat Ukraina, Ryssland, Belarus, Moldavien, Georgien och Rumänien. Många av respondenterna från dessa länder har kommit till Sverige relativt nyligen. Västra Balkan består av de länder i Östeuropa som inte ingår i EU, det vill säga Albanien, Kosovo, Bosnien-Herzegovina och Montenegro. Respondenter från Västra Balkan

utgör 2 procent av mWVS-urvalet. Åtta procent av respondenterna kommer från Latinamerika. I denna grupp finns många personer med relativt lång vistelsetid i Sverige, däribland migranter som kom från Chile och andra latinamerikanska länder under 1970- och 1980-talen. Gruppen från Väst- och Centralasien, som utgör 6 procent, omfattar personer från bland annat Afghanistan, Azerbajdzjan, Kirgizistan, Kazakstan och Tadzjikistan samt personer med tjetjensk bakgrund. Slutligen kommer 6 procent av de intervjuade från Östasien, framför allt Kina, Japan, Taiwan samt Syd- och Nordkorea, men även ett mindre antal från Mongoliet.

2.3.4. Jämförelsedata för födelseort och ankomstdatum samt tid i landet

Uppgifter om tidpunkten för ankomsten till Sverige har hämtats från registerdata i Navet, Skatteverkets folkbokföringsregister. Respondenterna har även själva uppgett ankomstår och ankomstdatum i frågeformuläret. När de självrapporterade uppgifterna har avvikit från registeruppgifterna har det datum som finns registrerat i folkbokföringen använts i analysen.

Det förekommer relativt ofta att respondenternas uppgifter om ankomsten skiljer sig från de formellt registrerade uppgifterna. Sådana avvikelser kan ha flera förklaringar. De kan bero på osäkerhet kring det exakta datumet, på att olika familjemedlemmar minns händelseförloppet på skilda sätt eller på att den egna livsberättelsen omtolkas över tid.

Ett exempel gäller en person som intervjuades i den första nationella mWVS-studien 2018–2019. Vid intervjutillfället berättade han att han som nioåring hade kommit till Sverige från Kurdistan tillsammans med sina föräldrar och sin syster. Vid en senare kontakt uppgav han däremot att han var född i Sverige. Den tidigare intervjun kontrollerades och bekräftade att beskrivningen av migrationen hade återgetts korrekt.

Exemplet illustrerar hur självbiografiska uppgifter i vissa fall kan rekonstrueras eller förändras över tid. Det går inte att med säkerhet fastställa vad sådana förändringar beror på. De kan emellertid hänga samman med senare erfarenheter, identifikation och individens uppfattning om sin tillhörighet i Sverige. För att säkerställa en enhetlig och jämförbar klassificering har studien därför utgått från det registrerade ankomstdatumet för varje respondent.

2.4. WORLD VALUES SURVEY, VÅG 8 (WVS-8)

WVS-8 utgör den svenska delen av den åttonde mätomgången av WVS, ett internationellt forskningsprogram som sedan 1981 regelbundet undersöker befolkningars värderingar, attityder och sociala normer. Samtliga tidigare datainsamlingar och dokumentation finns tillgängliga via WVS dataarkiv.

Målpopulationen omfattar personer folkbokförda i Sverige i åldern 16–85 år. Också detta urval drogs obundet och slumpmässigt från Skatteverkets folkbokföringsregister Navet. Bruttourvalet omfattade 6 000 personer och drogs den 25 augusti 2025.

Datainsamlingen genomfördes som en kombinerad post- och webbundersökning (*mixed-mode*). Respondenterna kunde besvara enkäten antingen digitalt via internet eller på en pappersenkät som returnerades i ett frankerat svarskuvert.

Samtliga personer i urvalet fick en skriftlig inbjudan skickad till sin folkbokföringsadress. Det första utskicket innehöll information om undersökningens syfte, instruktioner för det digitala deltagandet samt information om att en pappersenkät skulle skickas i ett senare utskick. Postutskicken kompletterades med påminnelser via digital brevlåda (Kivra) och SMS.

Enkäten kunde besvaras på svenska och engelska i den digitala versionen. Pappersenkäten distribuerades på svenska.

2.4.1. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för WVS-8

Totalt besvarades enkäten av 1 945 personer, vilket ger en korrigerad svarsfrekvens på 35,7 %. En stor andel, 1 653 personer, besvarade undersökningen digitalt via internet, medan övriga deltog i undersökningen *face-to-face* eller med pappersenkät.

Nedan redovisas undersökningens bortfall, det vill säga differensen mellan demografiska och geografiska variabler (andelar) i populationen (urvalet) och andelar bland de som svarat på undersökningen. Av bortfallsanalysen nedan framgår att undersökningens representativitet är god. Bortfallsskevheter föreligger dock avseende kön, ålder och andelen utrikes födda, där kvinnor, individer över 65 år samt svenskfödda är något överrepresenterade bland de svarande.

Tabell 2.4. *Bortfallsanalys.*[7]

Kön	Andel i urval	Andel av svar	Diff.
Kvinna	48,8	53,7	4,9
Man	51,2	46,3	-4,9

Ålder	Andel i urval	Andel av svar	Diff.
16 - 29 år	19,7	17,1	-2,6
30 - 49 år	34	30,7	-3,3
50 - 65 år	24,1	24,9	0,8
66 år +	22,2	27,3	5,1

Födelseland	Andel i urval	Andel av svar	Diff.
Svenskfödd	76,5	84,2	7,7
Utrikes född	23,5	15,8	-7,7

I urvalet för WVS-8 är 16 procent födda i ett annat land. Fem procent kommer från MENA-regionen, två procent fr Ortodoxa Öst och lika många från, från Östasien, Syd- och Sydostasien, Sub-Sahariska Afrika, och Latinamerika. I SCB:s statistiskt representativa urval är 20,8 procent av Sveriges befolkning födda utrikes. Medan de flesta av dessa är födda i andra nordiska länder, är 11,8 procent utomeuropeiskt födda. Vårt urval om 16 procent träffar således förhållandevis rätt vad gäller representativiteten.

Till WVS officiella frågeformulär har ett antal variabler lagts till för att jämföra med såväl ursprungslandets resultat som resultatet från majoritetsbefolkningen i Sverige. Häri har även frågor som mäter synen på familj, arbete och reproduktion införlivats. År 2018–2019 genomfördes den första mWVS-undersökningen för Sverige. Huvuddelen av det frågebatteri som då ställdes har även nu ingått i frågeformuläret, så att vi kan jämföra de två undersökningarna med 7–8 års mellanrum. En del av dessa frågor har även ställts i det utvidgade WVS-8 formuläret, som alltså har besvarats av ett urval av Sveriges hela befolkning.

7 En utförligare teknisk beskrivning finns hos www.worldvaluessurvey.org samt via Institutet för Framtidsstudier (www.iffs.se). Där återfinns även de regionala urvalen.

2.5. MIGRANT WORLD VALUES SURVEY (MWVS-2)

Underlaget för mWVS-2, den andra nationella mWVS-vågen, utvecklades och validerades i samband med den första nationella mWVS-vågen, som genomfördes 2018–2019. Därefter följde tre omfattande regionala undersökningar i Värmland, Dalarna och Södermanland under perioden 2020–2024. Samtliga kommuner i de tre regionerna ingick i respektive undersökning.

De regionala studierna byggde vidare på det nationella frågeunderlaget och innehöll även ett relativt omfattande frågebatteri om covid-19-pandemin och dess konsekvenser.

2.5.1. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för mWVS-2

Totalt besvarades enkäten av 4 417 personer, vilket motsvarar en korrigerad svarsfrekvens på 35,7 procent. Datainsamlingen genomfördes med en kombinerad post- och webbundersökning, där en stor del av respondenterna valde att besvara enkäten digitalt via internet, medan övriga använde pappersenkäten.

Nedan redovisas en bortfallsanalys som jämför urvalets demografiska och geografiska sammansättning med motsvarande fördelning bland de svarande. Analysen visar att undersökningen i huvudsak är representativ för målpopulationen. Vissa bortfallsskevheter förekommer dock. Den mest framträdande gäller kön, där kvinnor är något överrepresenterade bland de svarande.

Frågeunderlagen och intervjuerna genomfördes på svenska, engelska, franska, somaliska, turkiska, arabiska och persiska. MENA-regionen är helt dominerande med sina 43 procent. Här ingår Iran, Irak, Syrien, Tunisien, Turkiet, Sudan med flera länder (se bilaga).

Tabell 2.5. *Köns- och åldersfördelning i mWVS.*

Kön	Andel i urval	Andel av svar	Diff.
Kvinna	50,18	53,05	2,87
Man	49,82	46,95	-2,87

Ålder	Andel i urval	Andel av svar	Diff.
16 - 29 år	22,64	23,88	1,24
30 - 49 år	47,39	46,63	-0,76
50 - 65 år	22,5	22,76	0,26
66 år +	7,48	6,73	-0,75

2.6. FACE-TO-FACE (F2F) – SFI OCH ARBETSTRÄNING

Denna insamlingsmetod valdes för att även inkludera nyanlända och personer som, trots en längre vistelsetid i Sverige, ännu inte hade tillägnat sig tillräckliga kunskaper i svenska för att utan stöd delta i en traditionell enkätundersökning. Kontakt etablerades med rektorer vid ett antal SFI-verksamheter, varav flera även hade medverkat i den första nationella mWVS-undersökningen 2018–2019.

Genom att genomföra datainsamlingen i undervisningsmiljön kunde deltagarna både intervjuas och besvara samma enkät som användes i mWVS. Lärare och annan språkstödjande personal fanns vid behov tillgängliga för att underlätta deltagandet. Totalt deltog 992 personer från norra, mellersta och södra Sverige i den kompletterande face-to-face-insamlingen inom SFI och arbetsträning.

Eftersom deltagarna rekryterades genom ordinarie SFI-klasser och verksamheter inom arbetsträning, och inte genom ett sannolikhetsurval, kan varken svarsfrekvens eller bortfall beräknas på samma sätt som i de registerbaserade enkätundersökningarna. Insamlingsformen ska därför betraktas som ett komplement till mWVS, med syftet att nå grupper som annars riskerar att bli underrepresenterade eller helt saknas i traditionella enkätundersökningar.

I oktober 2025 genomfördes dessutom en pilotstudie i fem kommuner i nordöstra Skåne. Där deltog personer inom både SFI och arbetsträning genom att besvara undersökningens frågor. Enkätmaterialet kompletterades med ett tjugotal djupintervjuer. Motsvarande datainsamling genomfördes även i Helsingborg och Piteå i samband med att SFI-elever på dessa orter besvarade mWVS-enkäten. Inom ramen för SKR:s ”Mammaprojekt ” intervjuades därutöver personal vid verksamheter knutna till öppna förskolor i Västerås och Luleå[8].

En jämförande analys har genomförts av sammansättningen i hela F2F-gruppen, även om urvalet inte är statistiskt representativt. Analysen visar att andelen personer med kort utbildning är högre i F2F-gruppen än i mWVS och bland deltagarna i djupintervjuerna. Detta ligger i linje med insamlingens syfte, nämligen att inkludera grupper som i lägre utsträckning deltar i traditionella enkätundersökningar. Resultaten från F2F-materialet bör därför inte tolkas som populationsskattningar, utan som ett kompletterande underlag som synliggör erfarenheter och perspektiv från grupper som annars är svåra att nå.

8 Sällemark, H., med flera, (2025)”Verktygslådan, tips och inspiration för jobb, språk och integration i öppna förskolan” *Sveriges kommuner och Regioner*.

2.7. BOSTADSORTENS BETYDELSE

Det finns en omfattande forsknings- och samhällspolitisk diskussion om bostadsområdets betydelse för integration och etablering i samhället. En central fråga är i vilken utsträckning boende i områden med socioekonomiska utmaningar påverkar individers möjligheter till delaktighet, utbildning och etablering på arbetsmarknaden.

Polismyndigheten klassificerar sedan flera år tillbaka vissa bostadsområden som utsatta eller särskilt utsatta utifrån ett antal fastställda kriterier. I samband med den reviderade klassificeringen i december 2025 avskaffades den tidigare kategorin *riskområde*, vilket innebär att endast kategorierna *utsatta områden* och *särskilt utsatta områden* används.

Tidigare erfarenheter från mWVS visar samtidigt att individers egna uppfattningar om sina bostadsområden inte alltid överensstämmer med den klassificering som görs av myndigheter, såsom Polismyndigheten eller Boverket. Den subjektiva upplevelsen av bostadsområdet utgör därför en annan dimension än den administrativa klassificeringen.

För att belysa båda dessa perspektiv har uppgifter om respondenternas bostadsområde fastställts genom två kompletterande metoder:

1. Respondentens egen bedömning av det bostadsområde där personen bor.
2. Geografisk matchning av samtliga respondenters folkbokföringsadress mot Polismyndighetens klassificering av utsatta och särskilt utsatta områden.

Denna metod gör det möjligt att analysera både den objektiva klassificeringen av bostadsområdet och respondenternas egna upplevelser av sin boendemiljö samt att studera i vilken utsträckning dessa överensstämmer eller skiljer sig åt.

2.7.1. Respondentens egen bedömning

Respondenterna har i samtliga tre kvantitativa delundersökningar getts fem svarsalternativ utifrån frågan ”Vilket slags bostadsområde bor du i idag?” Följande svarsalternativ angavs:

- Centralt i en storstad
- Förort till en storstad
- Utanförskapsområde/utsatt område
- Mindre stad eller samhälle
- Landsbygd
- Vet ej

Här ser vi att påfallande många som i folkbokföringsmaterialet de facto bor i områden som Polisen definierat som utsatta områden, ändå har valt alternativet ”förort till en storstad” respektive ”centralt i en storstad” i stället för ”utsatt område”, efter-

som många s.k. utsatta områden är centralt placerade och det är individens val hur de betraktar sitt bostadsområde.

2.7.2. Geografisk klassificering av bostadsområde

För att analysera bostadsområdets geografiska och socioekonomiska karaktär har respondenternas folkbokföringsadresser geokodats och kopplats till flera geografiska datakällor. Samma grundläggande metod har använts för att skapa variabler för dels urban respektive rural bostadsort, dels boende i ett utsatt eller särskilt utsatt område.

Varje respondents folkbokföringsadress har först kopplats till Lantmäteriets register över belägenhetsadresser. Adressen har därigenom tilldelats koordinater i form av en adressplatspunkt. Dessa koordinater har därefter matchats mot relevanta geografiska områdesindelningar. Samtliga geografiska skikt använder den nationella kartprojektionen SWEREF 99 TM.

Matchningen utgår från den registrerade folkbokföringsadressen. Metoden ger därmed en geografiskt enhetlig klassificering av respondenternas bostadsområden. Det kan dock förekomma att en person i praktiken bor på en annan adress än den där personen är folkbokförd, exempelvis vid inneboende eller felaktig folkbokföring. Variablerna ska därför förstås som mått på den registrerade bostadsorten, inte nödvändigtvis den faktiska vistelseorten.

Utsatta och särskilt utsatta områden

För att skapa variabeln utsatt område har en respondents folkbokföringsadress kopplats till Lantmäteriets register över belägenhetsadresser.[9] Koordinaterna för varje adressplatspunkt har sedan jämförts mot Polisens utsatta områden.[10] Om en adressplatspunkt befinner sig inom polisens områden bedöms den tillhöra det givna området. De båda geografiska skikten använder den nationella kartprojektionen SWEREF 99TM.

Sedan 2025 kategoriseras de utsatta områden enligt följande två kategorier:

- utsatt område
- särskilt utsatt område

Definitionerna och kriterierna för kategorierna redovisas i Polismyndighetens *Lägesbild över utsatta områden*. För de respondenter vars folkbokföringsadress ligger inom ett klassificerat område har uppgifter om områdets namn och kategori registrerats. Respondenter vars adressplatspunkt ligger utanför dessa områden har klassificerats som boende utanför utsatt område.

Den geografiska matchningen möjliggör analyser av sambandet mellan indi-

9 ©Lantmäteriet: ”Belägenhetsadress Nedladdning, vektor”. Informationen har ej bearbetats och användning sker enligt CC BY 4.0.

10 https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/

videmas svar och den myndighetsbaserade klassificeringen av deras registrerade bostadsområde. Variabeln kan även jämföras med respondenternas egen bedömning av det område där de bor.

Urban och rural bostadsort

För att skapa variabeln *urban–rural* har respondenternas adressplatspunkter kopplats till Statistiska centralbyråns demografiska statistikområden, DeSO.[11] DeSO utgör en rikstäckande geografisk indelning på låg regional nivå och kan aggregeras till regionala statistikområden, kommuner och län. I analysen har den uppdaterade DeSO-indelning som lanserades 2025 använts.

Varje adressplatspunkt har placerats i ett DeSO-område och därigenom tilldelats någon av följande kategorier:

- **Kategori A:** områden utanför större befolkningskoncentrationer och tätorter
- **Kategori B:** områden inom en befolkningskoncentration eller tätort men utanför kommunens centralort
- **Kategori C:** områden som huvudsakligen ligger i kommunens centralort

Respondenter i kategori A har klassificerats som boende i rurala områden, medan respondenter i kategori B eller C har klassificerats som boende i urbana områden. Eftersom varje adressplatspunkt endast kan tillhöra ett DeSO-område blir klassificeringen ömsesidigt uteslutande. Indelningen följer SCB:s definitioner.

För att även analysera ortens storlek har respondenternas postorter matchats mot SCB:s statistik över befolkningen i svenska tätorter. När en postort inte har kunnat identifieras direkt i tätortsstatistiken har kommunkod använts som kompletterande geografisk uppgift. Detta gäller bland annat vissa postorter inom Göteborgs- och Stockholms kommuner.

2.7.2. Boendejämförelse mellan de olika insamlingsformerna

Analys av skillnaden mellan den säkerställda definition av utsatta områden som bygger på folkbokföringsadress och den som utgör de intervjuades egen bedömning är en nödvändig åtgärd eftersom det självrapporterade måttet på bostadsområde är subjektivt. Många som bor i utsatta områden vet inte att de bor i ett område som definierats som utsatt område och vice versa. Dessutom kan svarsalternativen ”Centralt”, ”Förort” etc. överlappa med utsatt område.

Vi har således använt flera metoder för att fastställa bostadsort. Dels har vi bett de som ingår i undersökningen att själva bedöma karaktären på sitt bostadsområde, dels har vi stämt av vårt statistiskt representativa urval från Navet (befolkningsregistret via Skatteverket). I de filer vi har finns bostadsadress angiven men inga

11 Statistiska centralbyrån (SCB), *Demografiska statistikområden (DeSO)*, https://www.scb.se/deso

identifierbara uppgifter om respondenten. Områdets adress har sedan stämts av mot Polisens kriterier för utsatta områden.

Tabell 2.6. *Bostadsområde enligt respondenterna själva i de tre undersökningarna.*

Bostadsområde	Totalt	F2F	mWVS.	WVS-8
Centralt i en storstad	1 182	189	671	322
Förort till en storstad	1 388	229	713	396
Utsatt område	117	26	70	21
Mindre stad eller samhälle	1 415	219	599	597
Landsbygd	428	31	113	284
Vet ej	152	44	85	23
Totalt	**4 632**	**738**	**2 251**	**1 643**

Totalt har 4 632 deltagare svarat på frågan om bostadsområde. Därefter har detta resultat stämts av mot den faktiska bostadsadressen i befolkningsregistret enligt de kriterier som Polisen använder. Då blir resultatet följande: 6 362 klassificerade utifrån polisens kriterier för utsatta och särskilt utsatta områden samt övriga Sverige.

Tabell 2.7. *Utsatta områden jämfört med övriga Sverige.*

Geografisk klassificering	Totalt	mWVS.	WVS-8
Utsatta områden	875	813	62
Övriga Sverige	5 487	3 604	1 883
Totalt	**6 362**	**4 417**	**1 945**

Anm.: Klassificeringen bygger på geografisk matchning mellan respondenternas folkbokföringsadress och Polismyndighetens indelning av utsatta och särskilt utsatta områden.

Enligt respondenterna är det förhållandevis få som anser att de bor i utsatta områden. Det gäller såväl migranterna som majoritetsbefolkningen. Med tanke på att 12 procent av de som besvarat majoritetsundersökningen (WVS-8) inte är födda i Sverige, är det få av dessa som bedömer att de bor i ett så kallat utsatt område.

Av tabellen ovan framgår att närmare 50 procent av boende i utsatta områden korrekt definierar sitt bostadsområde som ett utsatt område medan 12 procent av de som uppger att de bor centralt i en storstad bor på en adress som Polisen klassar som utsatt område. Detta kan förklaras av delvis överlappande entiteter, då vissa utsatta områden i till exempel Malmö, Göteborg och Stockholm ligger relativt centralt.

Tabell 2.8. Typ av bostadsområde efter matchning mot folkbokföringsadress.

Geografisk klassificering	Centralt i storstad	Förort	Utsatt område	Mindre stad/ samhälle	Landsbygd	Vet ej
Utsatta områden	27 %	44 %	11 %	9 %	2 %	8 %
Övriga Sverige	25 %	1 %	1 %	33 %	11 %	2 %
Totalt	**26 %**	**29 %**	**3 %**	**31 %**	**9 %**	**3 %**
Antal Svar	1 182	1 338	117	1 415	428	152

Anm.: Geografisk klassificering bygger på matchning mellan respondenternas folkbokföringsadress och Polismyndighetens indelning av utsatta och särskilt utsatta områden.
N = 5 487.

2.8. DJUPINTERVJUER

Studien kombinerar representativa surveyundersökningar, kompletterande riktade datainsamlingar och kvalitativa djupintervjuer. Kombinationen av metoder möjliggör analyser av såväl integrationens omfattning och variation som de processer och erfarenheter som ligger bakom de statistiska resultaten. Ambitionen har som ovan nämnts varit att utveckla en metodologiskt robust datainsamlingsmodell som kan utgöra grund för en återkommande nationell Integrationsbarometer.

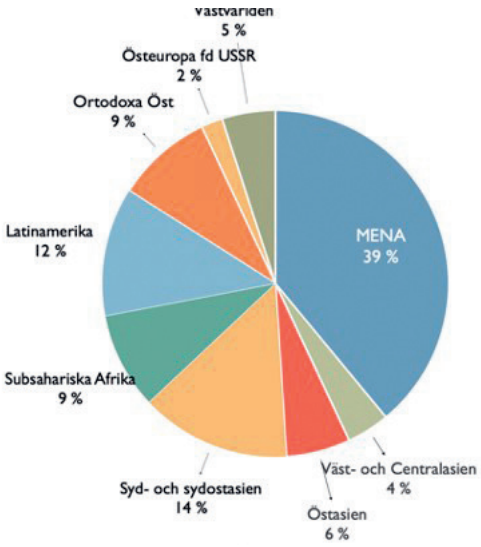
Urvalet till djupintervjuerna baseras på självrekrytering. Samtliga personer som besvarade mWVS-enkäten tillfrågades om de kunde tänka sig att delta i en uppföljande djupintervju. De som samtyckte lämnade kontaktuppgifter i form av namn samt e-postadress och/eller telefonnummer. Totalt anmälde 546 personer sitt intresse för att medverka och kontaktades därefter för en intervju.

Intervjuerna genomfördes under perioden oktober 2025 till mars 2026 av sex intervjuare. Samtalen hölls på svenska, engelska, arabiska, spanska, franska eller turkiska, beroende på respondenternas önskemål. Samtliga intervjuer spelades in och intervjuer som genomfördes på andra språk än svenska översattes inför den fortsatta analysen.

Alla personer som anmält sitt intresse kunde inte intervjuas. I vissa fall förhindrades medverkan av tidsbrist eller längre utlandsvistelser, medan ett tjugotal personer senare valde att avstå från deltagande.

Som ett komplement genomfördes dessutom omkring 50 djupintervjuer i anslutning till face-to-face-insamlingen inom SFI. Dessa intervjuer bidrar med ytterligare erfarenheter från grupper som i mindre utsträckning nås genom traditionella enkätundersökningar.

Djupintervjuerna uppvisar en tydlig kulturzons- och utbildningsprofil. De har efter att ha besvarat mWVS-formuläret tackat ja till en längre intervju och blir därför ett analytiskt material med en tydlig selektion. Kulturzonsprofilen liknar mWVS i att MENA är störst, men MENA-andelen är lägre än i mWVS: 39 procent

Figur 2.6. *Djupintervjuades ursprungsländer, n=546*

jämfört med mWVS 44 procent. Vissa zoner är starkare representerade bland deltagarna: Latinamerika 12 procent och Östasien 6 procent ligger högre än i det representativa mWVS-urvalet. Även Syd- och Sydostasien, med 14 procent, är relativt starkt representerat. Subsahariska Afrika med drygt 9 procent och Ortodoxa öst med 9,2 procent ligger nära varandra, medan respondenter från Väst- och Centralasien står för 4 procent av underlaget.

Könsfördelningen är jämn: 49 procent män och 51 procent kvinnor bland de djupintervjuade. Åldersprofilen lutar mot arbetsför ålder men har också en tydlig 35–55-tyngd: cirka 34 procent är under 35 och 49 procent återfinns i åldersgruppen 35–55. Endast 16 procent är 55 år gamla eller äldre. Det betyder att intervjumaterialet demografiskt ligger närmare mWVS än WVS-8, men med något större tyngd i de åldrar där man ofta har längre etableringserfarenhet.

Utbildningsprofilen är den tydligaste markören för denna selektion: bland de som tackat ja klassas 57 procent som högutbildade, 25 procent befinner sig på mellannivån och bara 15 procent har låg utbildning. Jämfört med mWVS innebär det en uppåtvridning mot högre utbildning. Det är ett väntat mönster i intervjuurval: högre utbildning kan hänga samman med större benägenhet att delta i långa samtal, större trygghet i intervjusituationer och ibland bättre språk- och kommunikationsförutsättningar. Samtidigt är materialet fortfarande brett nog för att rymma flera kulturzoner och utbildningsnivåer, vilket gör det värdefullt för att förstå möjliga mekanismer kring integrationen.

I samband med att personer från det representativa urvalet för mWVS besvarade enkäten antingen digitalt eller via papper erbjöds de att delta i en fördjupande enkät, cirka 1–2 timmar. Sammanlagt 546 personer besvarade förfrågan positivt och de lämnade själva sina kontaktuppgifter. Dessa blev kontaktade antingen via den e-postadress eller det telefonnummer som de själva hade uppgivit. Intervjuer-

na genomfördes antingen face-to-face, via videomötesplattformar som Zoom eller Teams eller via telefon. Intervjuerna spelades in, transkriberades och anonymiserades innan analys för att minska möjligheten till spårbarhet. Intervjupersonernas namn och vissa identifierande omständigheter har ändrats eller utelämnats för att skydda deltagarnas integritet. Personer som återges med eget förnamn och efternamn har samtyckt till detta. Ett presentkort till ett värde av 150 kr utgick till varje intervjuperson. Samtliga intervjuer har krypterats och sparats på en hårddisk som är inlåst i ett säkerhetsklassat förvaringsskåp. Observera att intervjuerna inte ingår i prevalensberäkningarna, eftersom dessa personer redan har deltagit i och besvarat mWVS frågeformulär. De ingår heller inte i F2F, som ju är intervjuer genomförda inom SFI för huvudsakligen nyanlända.

En vanlig begränsning i kvalitativa undersökningar är att det blir svårt att bedöma representativiteten. Även om gruppen som tackat ja till en personlig intervju är ovanligt stor (n = 546) är det av vikt att noga analysera intervjupersonernas bakgrundsprofiler och att jämföra dem med de som ingår i de två stora kvantitativa urvalen. Genom urvalsmetoden har vi tillgång till ett stort antal bakgrundsvariabler. Samtliga som ingår i djupintervjugruppen har även besvarat det omfattande frågeformuläret för mWVS, varför en sådan jämförande analys har varit möjlig att genomföra. Denna analys har endast skett på gruppnivå och alla uppgifter om individer har krypterats och anonymiserats.

Följande socioekonomiska bakgrundsfaktorer, har ingått i analysen: kön, ålder, utbildningsnivå, ursprungsland, kulturzon, utbildning, tid i Sverige, typ av ankomstform, boendeområde (utsatta områden/övriga), försvarsvilja och partisympatier. Dessa har sedan jämförts med de större kvantitativa dataseten samt med de som deltagit från SFI-klasser.

Urvalet i denna grupp är i stort sett jämnt fördelat mellan kvinnor och män. Åldersmässigt dominerar personer i yrkesaktiv ålder, med tydlig tyngdpunkt i gruppen 35–44 år. Samtidigt finns representation både bland yngre vuxna och äldre, vilket ger en relativt bred åldersspridning.

Urvalet av personer som tackat ja till djupintervjuer uppvisar flera systematiska skevheter som sannolikt påverkar vilka perspektiv som redovisas. Den kanske tydligaste är den höga utbildningsnivån. En majoritet av deltagarna har eftergymnasial eller högre utbildning, medan personer med låg utbildning är underrepresenterade. Detta innebär att gruppen sannolikt har bättre språkliga resurser, större vana att delta i undersökningar och högre institutionellt förtroende än genomsnittet bland utrikesfödda. Perspektiv från mer marginaliserade eller lågutbildade grupper riskerar därmed att bli svagare representerade. Sammantaget framstår 'tackat ja-gruppen' som resursstark och sannolikt mer etablerad i samhället än det genomsnittliga urvalet i mWVS.

En annan tydlig bias gäller etableringsgrad i Sverige. Majoriteten har bott i landet i mer än tio år, och ytterligare en stor andel mellan fem och tio år. Nyanlända (kortare vistelse än två år) utgör endast en mindre del av urvalet. Detta innebär att

majoriteten har lång erfarenhet av att leva i Sverige och sannolikt god kännedom om samhället. Innehållet i intervjuerna speglar i hög grad alltså erfarenheter hos personer som redan hunnit anpassa sig till svenska normer och värderingar, arbetsmarknad och samhällsinstitutioner. Erfarenheter av den allra första tiden i Sverige, av asylprocessen i nutid eller av nyanländas aktuella utmaningar fångas därmed i begränsad utsträckning.

Ursprungskulturellt finns en stark överrepresentation av personer från MENA-regionen (39 %). Även om detta speglar viktiga delar av migrationsströmmarna till Sverige innebär det samtidigt att andra grupper – exempelvis från Ostasien, Östeuropa och Västvärlden – behöver ges särskilt utrymme. I den första mWVS-undersökningen var även en stor andel av de som då intervjuades också från MENA-regionen och Afrikas horn (Somalia och Eritrea). I kapitel tre och fyra, som handlar om skillnaden mellan olika kulturzoner, analyseras därför ingående intervjuer gjorda med migranter som kommer från andra områden som hittills inte förekommit i analyser avseende integrationen.

Sammantaget innebär detta att de djupintervjuer som redovisas för gruppen 'tackat ja' speglar relativt välutbildade, etablerade, samhällsengagerade personer – med stark tyngdpunkt på erfarenheter från MENA-regionen. Resultaten bör därför tolkas som insikter om just denna grupp snarare än som representativa för utrikesfödda i Sverige generellt. För dessa passar de två kvantitativa undersökningarna bättre. De 50-talet intervjuer som genomfördes med SFI-gruppen kompenserar i viss mån för dessa skevheter, då dessa respondenter oftare är nyanlända och med en förhållandevis låg utbildningsnivå.

2.8.1. Om tillförlitligheten av andrahandsuppgifter om syskon och föräldrar

Vi har genomfört utförliga semistrukturerade intervjuer med ett drygt hundratal personer. Frågeformuläret återfinns i bilaga 2. När det gäller synen på den egna familjen eller släkten har, som beskrevs i föregående kapitel, även frågor ställts om föräldragenerationen i ursprungslandet.

I våra personliga intervjuer finns ofta exempel där respondenter spontant beskriver sina föräldrars eller syskons utbildning, arbetsliv och levnadsvillkor. Dessa uppgifter framstår som mindre präglade av social önskvärdhet än de mer normativa beskrivningar som ibland ges av de egna värderingarna eller handlingarna som inte sällan kan uppfattas som lätt förskönade. Forskning om så kallade proxyrapporter (informantuppgifter) visar att uppgifter om konkreta och observerbara förhållanden – exempelvis utbildningsnivå, sysselsättning och familjesammansättning – ofta har relativt god tillförlitlighet, även om de inte bör betraktas som oberoende verifierade fakta.[12]

12 Se exempelvis Smith J.A., m.fl., "Family Proxy Reports of Socioeconomic Characteristics: Accuracy and Bias", *Social Science Research*, 130 (2025): 103272; Se även översikt i *Annual Review of Sociology* om informant- och proxyrapporter, som visar att uppgifter om konkreta och observerbara förhållanden i regel är mer tillförlit-

Samtidigt visar forskning om social önskvärdhet att intervjupersoner tenderar att anpassa svar som rör den egna personen och den egna identiteten i högre grad än spontana beskrivningar av andra.[13] Mot denna bakgrund har de spontant lämnade uppgifterna om familjemedlemmars livsvillkor tillmätts ett särskilt analytiskt värde i studien. De används inte som bevis för faktiska förhållanden, men utan som indikatorer på den sociala miljö och de erfarenheter som respondenterna själva tar för givna.

2.9. INTERVJUER VIA SFI

För att motverka risken att nyanländas erfarenheter och lågutbildades perspektiv samt mer kritiska eller distanserade röster får ett begränsat utrymme i materialet har följande komplementära intervjuundersökningar genomförts:

För det första genomfördes 868 enkätintervjuer med relativt nyanlända migranter vid ett tjugotal SFI-kurser på olika orter i Sverige. I flera fall har kunskaperna i svenska varit rudimentära och därför genomförts med hjälp av tolk. Denna grupp har generellt en mycket kort tid i Sverige och de har därtill en betydligt lägre utbildningsnivå än huvudurvalet. Därutöver har totalt 52 särskilda kompensatoriska djupintervjuer med denna grupp nyanlända och icke-etablerade migranter genomförts. Dessa intervjuer tillför perspektiv från grupper som annars riskerar att underrepresenteras, särskilt kopplat till tidig etablering, språkinlärning och mötet med svenska institutioner. Se även metodredovisningen avseende SFI.

Arbetsmarknadsdimensionen förstärker bilden av att de som tackat ja till djupintervjuer i stor utsträckning är relativt väl etablerade i det svenska samhället. En betydande andel arbetar heltid eller deltid, medan arbetslöshet förekommer i mer begränsad omfattning. Heltidsarbete är särskilt vanligt bland personer i åldrarna 35–55 år samt bland högutbildade, vilket indikerar en tydlig koppling mellan utbildningsnivå och arbetsmarknadsintegration. Deltidsarbete är vanligare bland kvinnor och bland yngre respondenter, medan studerande utgör en betydande grupp framför allt i de lägre ålderskategorierna.

Egenföretagande framträder som relativt vanligt, särskilt bland män och bland personer i medelåldern, vilket ytterligare pekar på ett urval med relativt stark ekonomisk etablering. Samtidigt återfinns personer med låg utbildningsnivå i större utsträckning bland arbetslösa, deltidsarbetande och inom okvalificerade arbeten, vilket visar på fortsatt ojämlikhet i arbetsmarknadsutfall kopplat till utbildning.

---

liga än uppgifter om attityder och inre tillstånd

13 Se Paulhus, D.L., 1991," Measurement and Control of Response Bias", i *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*, Academic Press, San Diego.

Yrkesstrukturen domineras av kvalificerade yrken såsom chefer, akademiker, tekniker samt administrativa tjänster, vilket speglar den höga utbildningsnivån i urvalet. Service- och försäljningsyrken utgör också en betydande del, särskilt bland personer med medelhög eller låg utbildning. Mer fysiskt krävande arbeten inom hantverk, industri samt jord- och skogsbruk domineras tydligt av män. Okvalificerade arbeten uppvisar en högre andel kvinnor och är starkare kopplade till låg utbildningsnivå.

Tid i Sverige har en tydlig betydelse för arbetsmarknadsutfall. Andelen heltidsarbetande ökar markant ju längre respondenterna bott i landet och är som högst bland dem med mer än tio års vistelsetid. Nyanlända återfinns oftare bland studerande, deltidsarbetande och arbetslösa, vilket speglar den inledande etableringsfasens utmaningar.

Sammantaget innebär detta att djupintervjuurvalet inte bara präglas av hög utbildningsnivå utan även av relativt stark arbetsmarknadsförankring. Kombinationen av utbildningskapital och etablering i arbete innebär att många av de intervjuade har lyckats relativt väl i integrationsprocessen. Detta förstärker den övergripande biasen mot resursstarka och etablerade migranter, medan personer med svagare position på arbetsmarknaden är underrepresenterade. Mot denna bakgrund blir de kompletterande intervjuerna med nyanlända och språksvaga grupper särskilt viktiga för att fånga erfarenheter från dem som befinner sig tidigt i etableringen eller har mer begränsade arbetsmarknadsmöjligheter.

Sammantaget bidrar dessa kompletterande intervjuer till att bredda materialet bortom de mer resursstarka och etablerade individer som dominerar bland de som tackat ja i huvudurvalet. Även om urvalsskevheter kvarstår i strikt statistisk mening, möjliggör tilläggen en mer balanserad och nyanserad analys genom att inkludera erfarenheter från både nyanlända och språkligt svaga samt socioekonomiskt mer utsatta grupper. Detta stärker studiens analytiska djup och minskar risken att slutsatser enbart speglar perspektiv från de mest etablerade migranterna.

Nyanlända och svårnådda har en annan kulturzonssammansättning och en tydlig könsskevhet. Svar från respondenter i grupperna F2F/SFI-undervisning utgör metodologiskt ett kompensatoriskt material och har därför en annan demografisk profil. Kulturzonsfördelningen skiljer sig tydligt från mWVS. Även här är MENA störst, 34 procent, men två zoner växer markant jämfört med mWVS: Ortodoxa öst (18 procent) och Syd- och Sydostasien (likaledes 18 procent). Gruppen från Subsahariska Afrika är också stor; dessa respondenter utgör drygt 15 procent av urvalet. De övriga zonerna är mindre: Västvärlden står för 4 procent, Västra Balkan 3 procent och Väst-/Centralasien 4 procent. Grupperna från Latinamerika och Östasien är små: de utgör 2 procent respektive drygt 1 procent. Personer från Latinamerika har i allmänhet varit länge i Sverige och personer från Östasien talar oftast engelska och söker sig därför inte till sfi. Sammantaget framstår F2F som en källserie som fångar en annan sammansättning än de som ingår i WVS-8 och mWVS – vilket är precis poängen med denna insamlingsstrategi.

Det som sticker ut mest demografiskt i F2F är könsfördelningen. Kvinnorna ut-

gör 73 procent av denna grupp, medan endast 27 procent är män. Gruppen med anhöriganknytning är särskilt stor bland kvinnorna. Detta är viktigt, eftersom det innebär att F2F i praktiken fångar en särskild del av nyanländas erfarenhetsvärld – exempelvis kopplad till SFI-närvaro, kontaktvägar, deltagandemönster och anhöriginvandring – som skiljer sig mellan män och kvinnor.

Åldersprofilen är tydligt koncentrerad till etableringsåldrar: cirka 35 procent är under 35 år gamla, 48 procent är i åldrarna 35–55 och endast 9 procent är över 55 år. Det är således ett resultat som i hög grad representerar personer mitt i sin etableringsfas och språkinlärning.

Utbildningsnivån är samtidigt mer polariserad än i de andra undersökta grupperna: ungefär 41 procent anger hög utbildning. Andelen med låg utbildning (33 procent) är emellertid också klart högre än i både mWVS och WVS-8. Detta mönster är typiskt för kompensatoriska urval: man når både högutbildade som är språkligt och institutionellt tidiga och grupper med låg formell utbildning som ofta är underrepresenterade i vanliga surveyinsamlingsformer.

2.10. SJU ÅR SENARE – VAD HAR HÄNT SEDAN FÖRSTA INTERVJUTILLFÄLLET?

Studien har även inkluderat återintervjuer med migranter från särskilt språksvaga grupper huvudsakligen med ursprung från Afrikas horn. Dessa individer intervjuades första gången 2018 och 2019 och har sedan dess återintervjuats dels i halvtid, dels nu efter 7–8 år i Sverige. Vi har således tre mätpunkter med återintervjuer. Denna longitudinella undersökning pågår ännu och kan därför inte slutredovisas förrän en längre tid har gått mellan de olika undersökningstillfällena. En ambition är även att intervjua respondenter i Somalia som har valt att inte migrera. Detta blir då en kommande studie med frågeställningen, vad hände med dem som inte migrerade?

Den första nationella mWVS-undersökningen genomfördes hösten 2018 och en rapport trycktes våren 2019 och presenterades under politikerveckan i Almedalen samma år. De personer som då intervjuades kom dels från ett representativt urval från Navet (Befolkningsregistret), dels via SFI-skolor runt omkring i landet. Ett antal av dessa har nu återintervjuats kring huvudfrågeställningen: hur har det gått med integrationen? Vad har hänt i deras liv? Även ett antal integrationssamordnare som intervjuades då har återintervjuats. Hur ser de på de förändrade villkoren och hur migrantgruppernas struktur har förändrats sex till åtta år senare?
Genom uppföljning skapas en unik möjlighet att analysera långsiktiga integrations-

processer, såsom etablering på arbetsmarknaden, genomförande av SFI samt upplevelser av delaktighet och tillhörighet i det svenska samhället. Denna longitudinella studie pågår alltjämt och avstämningarna är en del i denna process.

2.11. EMANCIPATIVT VÄRDERINGSINDEX – CHOICE

Den klassiska kulturkartan från WVS som konstruerats av Ronald Inglehart och Christian Welzel mäter varje lands position utifrån två index. På x-axeln mäts *Self-Expression Values* som visar var på en skala från överlevnad till frihetliga värderingar varje land befinner sig. På y-axeln positioneras varje enskilt land mellan religiositet och sekularitet. De ingående värdena beskrivs i Ronald Ingleharts antologi *Cultural Evolution*.[14]

För den nationella rapporten konstruerades kulturkartor baserade på den syntax som Christian Welzel utvecklade i *Freedom Rising*.[15]

Utgångspunkten är att koordinatsätta olika mått på emancipativa värderingar i förhållande till graden av religiositet. Den senare variabeln mäts genom att respondenterna har ombetts att:

- Indikera hur viktig religion är i deras liv (mycket, ganska, inte så, inte alls viktig)
- Om man bedömer sig själv som en religiös person, inte en religiös person eller som en ateist
- Hur ofta man deltar i religiösa ceremonier utöver bröllop och begravningar (oftare än en gång i veckan, en gång i veckan, en gång i månaden, bara på särskilt heliga högtider eller ungefär en gång om året).

Variabeln religiositet mäter således den egna upplevda graden av religiositet, genom att varje enskild deltagare tillfrågats hur pass viktig de anser religionen vara i deras liv och om de betraktar sig själva som en religiös person. Vidare frågade vi hur pass ofta de deltog i religiösa ceremonier förutom bröllop och begravningar. Denna variabel är densamma på samtliga kartor (y-axeln). Intressant är att studera hur denna variabel påverkar de olika mått som återges på x-axeln.

Uppenbart är att graden av religiositet starkt påverkar individernas sätt att förhålla sig till barnuppfostran, jämlikhet, självbestämmande och demokratisyn – de frågor som vi särskilt har analyserat. Sammantaget är somalier och eritreaner de

14 Inglehart, R., (2018), *Cultural Evolution*, Cambridge University Press.

15 En utförligare redovisning av hur indexen är konstruerade återfinns i Welzel, C.,(2013), *Freedom Rising*, University Press.

migrantgrupper som har starkast egenupplevd religiositet. Lägst egenrapporterad religiositet har de som kommer från Iran, Ukraina och från Afghanistan. För dessa grupper finns dock en stark *preselection bias*, det vill säga att de som migrerar till Sverige inte motsvarar normalbefolkningen i sitt ursprungsland.

Frågorna i EVI-indexet för frihetliga värderingar mäts genom en kombination av följande fyra subindex:

Sub-index 1: Jämställdhet – kvinnors eller mäns prioritet?

- ”Om det är ont om arbete, har män större rätt till arbete än vad kvinnor har?”
- ”På det hela taget är män bättre politiska ledare än kvinnor.”
- ”I stort sett är män bättre lämpade att vara företagsledare än kvinnor.”
- ”En universitetsutbildning är viktigare för en pojke än för en flicka.”

Sub-index 2: Autonomi: Barnuppfostran – vad är viktigt att förmedla till barnen (oberoende, fantasi eller lydnad)?

- Oberoende som en nämnd önskvärd egenskap hos barn
- Fantasi som en nämnd önskvärd egenskap hos barn
- Lydnad som en nämnd önskvärd egenskap hos barn

Sub-index 3: Att göra sin röst hörd (voice): materialist-/postmaterialistindex, påverka sin regering, arbetsplats, närsamhälle, att delta i olika aktioner, skriva på upprop och uppmuntra andra till aktiviteter

”Vad är viktigast/näst viktigast”:

- ”Bevara lugnet i landet” och ”bekämpa prisökningar” eller ”ge människor mer möjlighet att påverka statliga beslut” och ”skydda yttrandefrihet”

och

- ”Vad är viktigast/näst viktigast”: ”hög ekonomisk tillväxt” och ”att Sverige har en stark Försvarsmakt” eller ”att folk har mer att säga till om vad gäller arbete och hur det är i kommunen” och ”att försöka göra stad och landsbygd vackrare”.

Sub-index 4: Rätten att kunna göra egna val (choice) – synen på homosexualitet, aborter, skilsmässa

- ”Är homosexualitet acceptabelt eller inte?” (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1–10)
- ”Är abort acceptabelt eller inte?” (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1–10)
- ”Är skilsmässa acceptabelt eller inte?” (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1–10)

Tabell 2.9. *Emancipativt värderingsindex efter födelseland.*

Födelsebakgrund	Antal respondenter	Antal med giltigt indexvärde	Medelvärde EVI-index
Svenskfödda	1 634	1 443	0,720
Utrikes födda	5 720	2 438	0,606

Tabell 2.10. *Emancipativt värderingsindex efter födelseland och insamlingsform.*

Insamlingsform	Födelsebakgrund	Antal respondenter	Antal med giltigt indexvärde	Medelvärde EVI-index
WVS-8	Svenskfödda	1 634	1 443	0,720
WVS-8	Migranter	311	237	0,645
MWVS	Migranter	4 417	1 706	0,626
F2F	Migranter	991	495	0,515

Anm.: EVI-indexet varierar mellan 0 och 1. Ett högre värde anger mer emancipativa värderingar. Medelvärdena bygger endast på respondenter med ett giltigt indexvärde.

2.12. DIMENSIONS-REDUKTION MED PRINCIPAL-KOMPONENTSANALYS

En principalkomponentanalys (PCA) användes för att undersöka hur frågorna som ingick i IF-indexet samvarierar och ifall ett större antal enskilda frågor kunde sammanfattas av ett mindre antal övergripande empiriska dimensioner, som ibland kallas för prototypvariabler.[16] PCA specificerar inte på förhand vilka variabler som ska höra samman. I stället identifieras komponenter utifrån den observerade korrelationsstrukturen mellan de variabler som inkluderas. En komponent kan i detta sammanhang förstås som ett gemensamt svarsmönster. Frågor som har ett likartat mönster av svar får en starkare koppling till samma komponent och kan därmed antas tillhöra en gemensam empirisk riktning i det analyserade materialet. Analysen användes för att bedöma hur många sådana svarsmönster som kunde urskiljas och vilka frågor som främst bidrog till vart och ett av dem.

2.12.1. Frågor och analysgrupper

Analysen avgränsades till respondenter som klassificerats som migranter, det vill säga respondenter vars ursprungsland var ett annat än Sverige eller som ingick i

16 Mair, P. (2018). *Modern Psychometrics with R.*, Springer Verlag, Cham.

mWVS- eller F2F/SFI-urvalen. Avgränsningen gjordes eftersom den fortsatta analysen avser att undersöka betydelsen av hur länge migranterna har vistats i Sverige. Den avgränsade gruppen omfattade 5 720 respondenter. Av dessa hade 3 725 lämnat giltiga svar på minst två av de inkluderade frågorna och bidrog därmed till analysen. Totalt 937 respondenter hade besvarat samtliga frågor. Det lägsta parvisa analysunderlaget var 1 626 observationer. Tabell 2.10 visar vilka frågor som är inkluderade.

Tabell 2.11. *Variabelbeskrivning och riktning*

Fråga	Påstående / Fråga	Skala	Riktning	Tillhör IF-grupp
Q8	Uppmuntra barn att lära sig självständighet hemma	Binär	1=Ja	child_index
Q11	Uppmuntra barn att lära sig fantasi hemma	Binär	1=Ja	child_index
Q15	Uppmuntra barn att lära sig religiös tro hemma	Binär	1=Nej	child_index
Q17	Uppmuntra barn att lära sig lydnad hemma	Binär	1=Nej	child_index
Q6	Hur viktigt är religion i ditt liv?	Ordinal	1=Mycket viktigt ... 4=Inte alls viktigt	tradition_distance_index
Q24	Ett av mina främsta mål i livet är att göra mina föräldrar stolta?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 4=Helt oenig	tradition_distance_index
Q33	Vuxna barn har en skyldighet att ta hand om sina föräldrar?	Ordinal	1=Håller starkt med ... 4=Helt oenig	tradition_distance_index
Q126	Bortsett från bröllop och begravningar, hur ofta deltar du i religiösa gudsstunder?	Ordinal	1=Mer än en gång i veckan ... 7=Praktiskt taget aldrig	tradition_distance_index
Q25	När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 4=Helt oenig	non_traditional_gender_roles_2_index
Q29	Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att lönearbeta?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 4=Helt oenig	non_traditional_gender_roles_2_index
Q150	Om en man har en flickvän eller fru bör han veta var hon är hela tiden?	Ordinal	1=Håller starkt med ... 4=Håller inte alls med	non_traditional_gender_roles_2_index
Q152	Personer som klär sig, uppträder eller identifierar sig som det motsatta könet ska behandlas som alla andra?	Ordinal	1=Håller inte alls med ... 4=Håller starkt med	non_traditional_gender_roles_2_index
Q26	På det hela taget är män bättre politiska ledare än kvinnor?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 4=Helt oenig	egalitarian_beliefs_index
Q27	En universitetsutbildning är viktigare för pojkar än flickor?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 4=Helt oenig	egalitarian_beliefs_index
Q28	På det hela taget är män bättre företagsledare än kvinnor?	Ordinal	1=Håller med starkt ... 5=Helt oenig	egalitarian_beliefs_index
Q30	När jobben är få har män större rätt till ett jobb än kvinnor?	Ordinal	1=Håller starkt med ... 5=Helt oenig	egalitarian_beliefs_index

Fråga	Påstående / Fråga	Skala	Riktning	Tillhör IF-grupp
Q31	När jobben är få bör arbetsgivare ge företräde åt personer från det egna landet?	Ordinal	1=Håller starkt med ... 5=Helt oenig	egalitarian_beliefs_index
Q44	I vilken utsträckning litar du på din egen familj?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q45	I vilken utsträckning litar du på dina grannar?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q46	I vilken utsträckning litar du på människor du personligen känner?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q47	I vilken utsträckning litar du på folk du träffar för första gången?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q48	I vilken utsträckning litar du på folk från andra religioner?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q49	I vilken utsträckning litar du på folk med en annan nationalitet än din egen?	Ordinal	1=Litar inte alls på ... 4=Litar på fullständigt	equal_trust_index
Q135	Är homosexualitet acceptabelt?	Ordinal	1=Aldrig acceptabelt ... 10=Alltid acceptabelt	accepting_diverse_lifestyles_index
Q137	Är skilsmässa acceptabelt?	Ordinal	1=Aldrig acceptabelt ... 10=Alltid acceptabelt	accepting_diverse_lifestyles_index
Q136	Är abort acceptabelt?	Ordinal	1=Aldrig acceptabelt ... 10=Alltid acceptabelt	accepting_diverse_lifestyles_index
Q138	Är sex före äktenskap acceptabelt?	Ordinal	1=Aldrig acceptabelt ... 10=Alltid acceptabelt	accepting_diverse_lifestyles_index

Anmärkning: Tabellen redovisar de 27 enkätfrågor som ingick i PCA:n. Skala och riktning avser variablernas kodning i analysen. Icke-substantiella svar, exempelvis ”Vet inte”, behandlades som bortfall. Kolumnen *Tillhör IF-grupp* visar frågornas gruppering i det ursprungliga IF-indexet och bestämde inte deras komponenttillhörighet i PCA:n.

2.12.2. Förberedelse och hantering av svaren

De inkluderade enkätfrågorna hade huvudsakligen binära eller ordinala svarsskalor. Innan korrelationerna beräknades omkodades variablerna så att endast substantiella svar behölls. Exempelvis behandlades svarsalternativet ”Vet inte” som bortfall. Därefter beräknades en blandad korrelationsmatris med ett korrelationsmått anpassat till respektive variabelpars skalor. Beräkningarna gjordes i R (4.5.2; R Core Team 2025) med funktionen mixedCor() i paketet psych (Revelle 2026).

Korrelationerna beräknades med parvis tillgängliga observationer. För att ingå i analysunderlaget behövde en respondent därför ha lämnat giltiga svar på minst två av frågorna. En respondent uteslöts således inte från hela analysen enbart på grund av enstaka obesvarade frågor. PCA-lösningarna skattades från den blandade korrelationsmatrisen med funktionen principal() i R-paketet psych.

2.12.3. Prövning av antalet komponenter

Lösningar med en, två, tre och fyra komponenter skattades och jämfördes. En lösning med en komponent motsvarar antagandet att samtliga frågor i huvudsak uttrycker en gemensam empirisk övergripande dimension. Lösningar med flera komponenter skulle i stället ange att olika grupper av frågor fångar delvis skilda dimensioner.

Bedömningen av antalet relevanta komponenter baserades på en utgångspunkt om att få ett så lättolkat material som möjligt. Andra steg innefattade att inspektera andelen av den totala variationen i svaren som respektive lösning kan redogöra för, storlek på komponenternas egenvärden samt den innehållsmässiga tolkningen av komponentladdningarna längs dimensionerna.

Lösningarna skattades direkt från korrelationsmatrisen. Lösningarna med fler än en komponent roterades med en oblik rotation (”oblimin”), vilket tillåter att komponenterna är korrelerade. Detta bedömdes som rimligt eftersom exempelvis sekulär orientering, jämlikhetsorienterade uppfattningar och tillit inte nödvändigtvis är oberoende av varandra.

Komponentladdningarna användes för att bedöma vilka frågor som tydligast hörde samman med respektive komponent. Ju större laddningens absolutvärde är, desto starkare är variabelns samband med komponenten. Laddningens tecken anger riktningen på sambandet, men påverkas av hur frågan har kodats och av komponentens orientering. Laddningar nära noll tyder på ett svagt samband med komponenten.

2.12.4. Resultat

En PCA-lösning med tre komponenter bedömdes vara den mest användbara. Enligt Kaiser-kriteriet skulle sju komponenter behållas, eftersom deras egenvärden översteg 1. Kriteriet gav därmed ingen tillräckligt enkel lösning och användes inte som ensam grund för val av lösning. Scree-diagrammet visade en avplaning efter den tredje komponenten. Bland de skattade lösningarna med en till fyra komponenter gav fyrkomponentslösningen ytterligare 5,7 procentenheter förklarad variation, men den fjärde komponenten saknade en tydlig innehållsmässig struktur. Samtliga sju frågor med en absolut laddning på minst 0,30 på den fjärde komponenten hade samtidigt en absolut laddning på minst 0,30 på någon av de övriga komponenterna. Trekomponentslösningen bedömdes därför vara mest användbar.

De tre dimensioner som framkommer rent substantiellt är

1. **Sekulär orientering och livsstilsacceptans** (PC1, 19,4 %)
2. **Tillit** (PC2, 12,1 %)
3. **Jämställdhets- och jämlikhetsorientering** (PC3, 16,2 %)

Tillsammans sammanfattade de tre komponenterna 47,8 % av variationen i materialet. I den oroterade lösningen ordnas komponenterna efter hur stor andel av vari-

ationen de förklarar. Efter den oblika rotationen, där komponenterna tillåts korrelera, behöver denna ordning inte bestå. Det förklarar varför PC3 här sammanfattar en större andel av variationen än PC2, trots komponenternas numrering. Komponentladdningarna för samtliga variabler redovisas i tabell 2.11.

Tabell 2.12. *Värden för PC1, PC2 och PC3*

Fråga	Påstående / Fråga	Tillhör IF-grupp	PC1	PC2	PC3	Com-mun.	Uniq.
Q8	Uppmuntra barn att lära sig självständighet hemma	child_index	0,40	0,06	0,10	0,22	0,78
Q11	Uppmuntra barn att lära sig fantasi hemma	child_index	0,41	0,11	0,05	0,21	0,79
Q15	Uppmuntra barn att lära sig religiös tro hemma	child_index	0,79	-0,06	-0,11	0,57	0,43
Q17	Uppmuntra barn att lära sig lydnad hemma	child_index	0,28	0,01	0,08	0,10	0,90
Q6	Hur viktigt är religion i ditt liv?	tradition_distance_index	0,84	-0,07	0,00	0,69	0,31
Q24	Ett av mina främsta mål i livet är göra mina föräldrar stolta?	tradition_distance_index	0,52	-0,02	-0,02	0,26	0,74
Q33	Vuxna barn har en skyldighet att ta hand om sina föräldrar?	tradition_distance_index	0,35	-0,06	0,28	0,26	0,74
Q126	Bortsett från bröllop och begravningar, hur ofta deltar du i religiösa gudstunder?	tradition_distance_index	0,61	-0,05	0,03	0,38	0,62
Q25	När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen?	non_traditional_gender_roles_2_index	0,21	0,08	0,49	0,39	0,61
Q29	Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att lönearbeta?	non_traditional_gender_roles_2_index	0,02	-0,10	0,61	0,37	0,63
Q150	Om men man har en flickvän eller fru bör han veta var hon är hela tiden?	non_traditional_gender_roles_2_index	0,14	0,10	0,04	0,04	0,96
Q152	Personer som klär sig, uppträder eller identifierar sig som det motsatta könet ska behandlas som alla andra?	non_traditional_gender_roles_2_index	0,34	0,12	0,26	0,29	0,71
Q26	På det hela taget är män bättre politiska ledare än kvinnor?	egalitarian_beliefs_index	0,12	0,05	0,79	0,73	0,27
Q27	En universitetsutbildning är viktigare för pojkar än flickor?	egalitarian_beliefs_index	-0,03	-0,05	0,85	0,70	0,30

Fråga	Påstående / Fråga	Tillhör IF-grupp	PC1	PC2	PC3	Com-mun.	Uniq.
Q28	På det hela taget är män bättre företagsledare än kvinnor?	egalitarian_be-liefs_index	0,02	-0,02	0,88	0,78	0,22
Q30	När jobben är få har män större rätt till ett jobb än kvinnor?	egalitarian_be-liefs_index	0,08	0,05	0,75	0,63	0,37
Q31	När jobben är få bör arbetsgivare ge företräde åt personer från det egna landet?	egalitarian_be-liefs_index	-0,13	0,05	0,75	0,52	0,48
Q44	I vilken utsträckning litar du på din egen familj?	equal_trust_in-dex	-0,03	0,40	0,25	0,25	0,75
Q45	I vilken utsträckning litar du på dina grannar?	equal_trust_in-dex	0,07	0,76	-0,10	0,58	0,42
Q46	I vilken utsträckning litar du på människor du personligen känner?	equal_trust_in-dex	0,03	0,72	0,07	0,54	0,46
Q47	I vilken utsträckning litar du på folk du träffar för första gången?	equal_trust_in-dex	0,19	0,63	-0,25	0,45	0,55
Q48	I viken utsträckning litar du på folk från andra religioner?	equal_trust_in-dex	-0,09	0,85	0,06	0,73	0,27
Q49	I vilken utsträckning litar du på folk med en annan nationalitet än din egen?	equal_trust_in-dex	-0,04	0,86	0,05	0,75	0,25
Q135	Är homosexualitet acceptabelt?	accepting_di-verse_life-styles_index	0,75	0,10	0,07	0,65	0,35
Q137	Är skilsmässa acceptabelt?	accepting_di-verse_life-styles_index	0,69	0,04	0,09	0,53	0,47
Q136	Är abort acceptabelt?	accepting_di-verse_life-styles_index	0,76	0,06	0,04	0,62	0,38
Q138	Är sex före äktenskap acceptabelt?	accepting_di-verse_life-styles_index	0,82	-0,01	0,01	0,67	0,33

Anmärkning: PCA:n skattades från en blandad korrelationsmatris anpassad till variablernas binära och ordinala skalor, med parvis tillgängliga observationer. Trekomponentslösningen roterades med oblik rotation (”oblimin”). *Commun*. anger kommunalitet och *Uniq*. unik varians. De tre komponenterna kan förklara 47,8 % av den empiriska variationen.

De frågor som bedöms tillhöra den första dimensionen är de som berör religion och dess roll i ens liv (t.ex. Q6 och Q15) men även frågor som kan betraktas som stöd för ett mer inkluderande samhälle i termer av värdepositioner såsom accep-

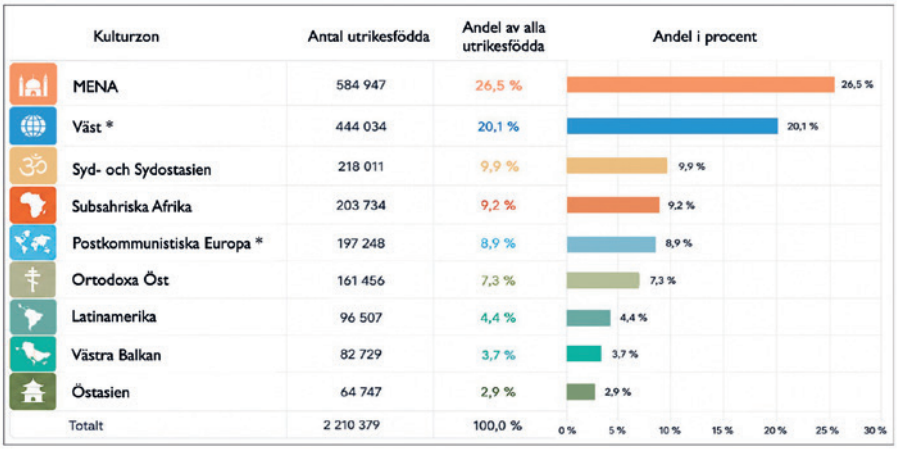
tans av homosexualitet, abort, sex före äktenskapet och skilsmässa (Q135, Q136, Q137 och Q138). Att dessa variabler samvarierar kan bero på att inställningen till dessa livsstilsfrågor ofta samvarierar med graden av religiositet.

PC2-dimensionen utgörs i princip av tillitsfrågorna och får därmed sägas utgöra en dimension av tillit. PC3-dimensionen utgörs av frågor som berör könsroller (t.ex. Q28 och Q26) och inkludering (se Q31) kopplad till arbete och utbildning. Det kan också tilläggas att frågorna Q150 (Om en man har en flickvän eller fru bör han veta var hon är hela tiden) och Q17 (att lära sitt barn lydnad) har låg kommunalitet i trekomponentslösningen, vilket innebär att dessa frågor inte kan representeras särskilt väl av den valda lösningen.

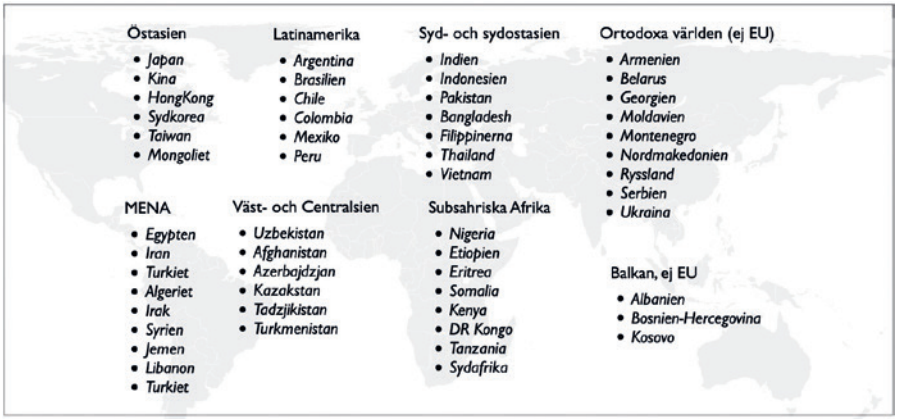
2.13. KULTURZONER

Eftersom våra migranter kommer från i stort sett jordens alla hörn har vi valt att analysera och presentera resultaten efter kulturella zoner – även om data förstås även finns på landnivå. Vi har gjort detta i tre steg. Initialt har världens länder klassificerats i nio olika zoner (se figur 2.8). Därefter har alla migranter från västvärlden (USA, Canada, Australien och Nya Zealand samt alla EU-länder) exkluderats, eftersom de inte ingår i studien. Samtliga migranter i urvalet är folkbokförda i Sverige och har därefter klassificerats enligt Welzels kulturzonsindelning. Ett litet antal länder på Balkan som inte ingår i EU har fått bilda en egen liten kulturzon. Kapitlens omfång varierar eftersom kulturzonerna har olika betydelse i det svenska

Figur 2.7. Utrikesfödda i Sverige efter kulturzon, 2025
Källa: SCB:s Befolkningsregister (TAB6646) samt WVS, Mellan två världar.
** EU-länder och Västvärlden ingår inte i denna studie*

Figur 2.8. Kulturzonsindelning i Mellan två världar

migrationslandskapet och eftersom materialets omfattning skiljer sig åt. Regioner som Mellanöstern och Nordafrika samt Subsahariska Afrika ges större utrymme, eftersom de och deras efterkommande tillsammans utgör en betydande andel av de utrikes födda i Sverige och eftersom migrationen därifrån ofta är historiskt, religiöst och politiskt komplex. Mindre migrantgrupper, som exempelvis Västra Balkan, har i detta material behandlats mer koncentrerat. Skillnaden i omfång ska därför inte förstås som en skillnad i analytisk vikt, utan som en anpassning till gruppstorlek, migrationsmönster och empirisk bakgrund.

Det framgår med tydlighet hur dominerande MENA-regionen är när det gäller migrationen; nästan var tredje migrant kommer från denna zon. Det skulle emellertid vara ett stort misstag i migrations- och integrationsdiskursen att inte ta hänsyn till de väsentliga skillnader som faktiskt finns beroende på varifrån en migrant kommer, då nästan hälften av alla migranter kommer från andra regioner än Västvärlden och MENA-regionen. I utredningen ”Styrkraft för en lyckad integration” (SOU 2024:41) påpekades risken med att utgå från felaktiga antaganden om målgruppen.[17] Av detta skäl har vi i denna rapport valt att ta med den samlade migrationen och utgå från en analys av individ versus kollektiv, precis som man gjorde på Kairokonferensen 1994.

Tabell 2.13. Kulturzoner efter insamlingsform

Insamlingsform	Antal svar	Syd- och Sydostasien	MENA	Latinamerika	Ortodoxa Öst	Västra Balkan	Östasien	Subsahariska Afrika	Väst (Sverige)
F2F	992	59	441	16	160	30	41	84	377
MWVS	4 417	197	2 646	342	396	84	391	270	91
WVS-8	1 945	6	107	19	30	41	22	12	1701
Totalt	**7 354**	**262**	**3 194**	**377**	**586**	**155**	**454**	**366**	**1 829**

17 Styrkraft för lyckad integration, SOU 2024:41, sid 244.

Respondenter från mWVS utgör studiens huvudsakliga underlag för analys av migranter utifrån födelseland. Undersökningen är utformad för att ge representativa resultat för icke-västliga migrantgrupper. För att möjliggöra jämförelser har även deltagarna i F2F-undersökningen och djupintervjuerna delats in efter kulturzon. Dessa urval är dock inte representativa. F2F-gruppen består främst av nyanlända, medan djupintervjuerna omfattar en större andel personer som har bott länge i Sverige.

Den största kulturzonen i mWVS är Mellanöstern och Nordafrika (MENA), som omfattar 44 procent av respondenterna. De flesta i denna grupp kommer från Iran, Irak, Syrien och Turkiet. Subsahariska Afrika utgör 14 procent och Syd- och Sydostasien 13 procent. Vidare kommer 9 procent från den ortodoxa östliga kulturzonen, 8 procent från Latinamerika, 6 procent från Väst- och Centralasien samt 4 procent från Ostasien. Ytterligare 2 procent kommer från västvärlden. Sammantaget innebär detta att 71 procent av respondenterna kommer från MENA, Subsahariska Afrika eller Syd- och Sydostasien. En fullständig redovisning av de ingående länderna finns i bilaga 1.

Könsfördelningen är jämn. Av totalt 4 417 respondenter är 2 157 män, motsvarande cirka 49 procent, och 2 260 kvinnor, motsvarande cirka 51 procent. Skillnaden mellan könen är därmed endast två procentenheter. Åldersstrukturen är relativt ung. Cirka 33 procent är under 35 år, 47 procent är mellan 35 och 55 år och knappt 20 procent är 55 år eller äldre. Det innebär att omkring 80 procent av respondenterna är yngre än 55 år. mWVS speglar därmed i hög grad en migrantpopulation i arbetsför ålder, vilket är betydelsefullt vid analyser av arbetsliv, integration och samhällsdeltagande.

Utbildningsnivån är förhållandevis hög, men varierar inom gruppen. Omkring 49 procent uppger att de har hög utbildning, 30 procent utbildning på mellannivå och 17 procent låg utbildning. Det innebär att nästan fyra av fem respondenter, cirka 79 procent, bedömer sin utbildningsnivå som medelhög eller hög. Resterande andel består huvudsakligen av personer som har svarat ”vet ej” eller inte har lämnat någon uppgift. Eftersom utbildningsnivån bygger på respondenternas egen bedömning behöver den inte motsvara formellt validerade betyg eller examina.

Sammantaget kännetecknas mWVS av en tydlig tyngd mot MENA-regionen, som ensam utgör 43 procent av urvalet, men också av en bred representation från flera andra kulturzoner. Populationen är jämnt fördelad mellan kvinnor och män, relativt ung och förhållandevis välutbildad. Samtidigt visar variationen i födelseregion, ålder och utbildningsnivå att mWVS bör analyseras som en heterogen migrantpopulation, snarare än som en enhetlig migrantgrupp.

Kulturzonernas betydelse efter insamlingsmetod och demografi

Över de fyra populationerna framträder två stabila demografiska skillnader:

1. Kulturzonernas sammansättning skiftar systematiskt med insamlingsmetod: WVS-8 är väst-dominerat; mWVS är MENA-dominerat men heterogent; F2F är mer viktat mot Ortodoxa öst samt Syd- och Sydostasien; djupintervjuer representerar i högre andel respondenter från Latinamerika eller Östasien.
2. Ålder och utbildning skiljer källserierna åt: WVS-8 utgörs av en äldre huvudsakligen svenskfödd population; mWVS representerar en större andel i arbetsför ålder; F2F återspeglar en tidig etableringsålder med fler med låg utbildning; djupintervjuerna omfattar betydligt fler högutbildade.

2.14. BOENDE OCH KULTURZON

Boende i utsatta områden samvarierar tydligt med både kulturzon och etableringsvillkor. I materialet finns en stark överrepresentation av personer från MENA-regionen bland dem som bor i utsatta områden, medan personer från västvärlden i större utsträckning återfinns i kategorin ”övriga Sverige”. Skillnader som vid en första anblick framstår som kulturella kan därför delvis förklaras av boendekontext – exempelvis segregation, erfarenheter av lokala institutioner och tillgång till arbetsmarknadsrelaterade nätverk.

I våra analyser av värderingar och samhällelig delaktighet behandlas därför boendeområde som en central bakgrundsfaktor. F2F-materialet tolkas dessutom utifrån deltagarnas etableringsfas. För nyanlända kan boende i ett utsatt område främst spegla tidiga etableringsvillkor, snarare än ett långsiktigt bosättningsmönster. Djupintervjuerna bidrar med en fördjupad förståelse av bakomliggande mekanismer, men deras selektion och geografiska bortfall innebär att de är bättre lämpade för att förklara samband än för att uppskatta hur vanliga olika mönster är.

Materialet visar också en tydlig generations- och åldersgradient mellan kulturzonerna. Personer från MENA-regionen är starkt överrepresenterade i de yngre åldersgrupperna, medan personer från västvärlden dominerar bland respondenter som är 55 år eller äldre. Detta är analytiskt betydelsefullt, eftersom skillnader som tolkas som kulturella i själva verket kan vara kopplade till ålder, generation eller kohort. Där det har varit möjligt har vi därför i analyserna i de olika avsnitten kontrollerat för ålder för att minska risken att effekter felaktigt tillskrivs kulturzon.

2.14.1. Boendekontext i majoritetsurvalet, WVS-8

I WVS8 tillhör 88 procent av respondenterna den västliga kulturzonen. Urvalet har dessutom en relativt hög åldersprofil, där cirka 43 procent är 55 år eller äldre. Både västlig bakgrund och högre ålder samvarierar generellt med en lägre sannolikhet att bo i utsatta områden. WVS-8 kan därför i huvudsak betraktas som representativt för ”övriga Sverige” och används främst som en baslinje i jämförelser med migrantmaterialen.
Analysen av WVS-8 fokuserar på kulturzon samt bakgrundsvariabler som kön, ålder och utbildning. Materialet erbjuder en stabil jämförelsegrund, men innehåller relativt få respondenter från de kulturzoner och boendemiljöer där bosättning i utsatta områden är vanligare. Samtidigt har 12 procent av respondenterna i WVS-8 bakgrund i icke-västliga kulturzoner. MENA är den största av dessa, följd av Latinamerika och den ortodoxa östliga kulturzonen, där bland annat länder från det tidigare Sovjetunionen ingår. Även Subsahariska Afrika, Syd- och Sydostasien samt Östasien finns representerade.

En jämförelse med motsvarande kulturzoner i mWVS och F2F kan visa om skillnaderna mellan materialen främst är kopplade till kulturell bakgrund eller till andra faktorer, såsom ålder, migrationstid, boendemiljö och etableringsvillkor. I de fall respondenter från samma kulturzon uppvisar olika mönster i de tre undersökningarna talar det för att kulturzon i sig inte är en tillräcklig förklaring. Skillnaderna kan då snarare bero på urvalens sammansättning och respondenternas skilda livsvillkor i Sverige. I WVS-8 ingår exempelvis personer som i genomsnitt har bott längre i Sverige och är äldre, medan F2F främst omfattar nyanlända och mWVS en bredare migrantpopulation. Skillnader inom en kulturzon kan därför hänga samman med vistelsetid, ålder, utbildning, boendeområde och etablering på arbetsmarknaden snarare än med kulturzonen i sig.

2.14.2. Boende i utsatta områden jämfört med i övriga landet, mWVS

I mWVS är sammansättningen tydligt icke-västlig, med en stark dominans av MENA-regionen, som omfattar 44 procent av respondenterna. Därutöver finns betydande grupper från Subsahariska Afrika samt Syd- och Sydostasien. Boendekontexten är särskilt viktig i detta material, eftersom boende i utsatta områden samvarierar med flera centrala bakgrundsfaktorer, bland annat ålder, utbildning och etablering i Sverige.

Det sammanslagna geografimaterialet, där boendet delas in i utsatta områden och övriga Sverige, visar en tydlig överrepresentation av personer från MENA-regionen i utsatta områden. Omkring 46 procent av de boende där tillhör den dominerande kulturzonen, som i materialet motsvarar MENA. I övriga Sverige är andelen personer med västlig bakgrund betydligt större. Boende i utsatta områden kan där-

för förstärka andra skillnader i materialet, exempelvis när det gäller tillit, samhällelig delaktighet och position på arbetsmarknaden.

Ett liknande mönster gäller utbildning. mWVS har totalt sett en hög andel högutbildade, men variationen inom och mellan kulturzonerna är betydande. Boende i utsatta områden sammanfaller dessutom ofta med svagare etableringsresurser, såsom kortare tid i Sverige, svagare arbetsmarknadsnätverk samt svårigheter att få tidigare utbildning och yrkeserfarenhet validerad.

Mot denna bakgrund har vi valt att behandla boende i utsatta områden som en central bakgrundsfaktor. Den kan bidra till att förklara sambandet mellan kulturzon och olika utfall, snarare än att skillnaderna enbart tillskrivs kulturell bakgrund.

2.14.3. Boende i SFS-klasser, F2F/SFI

F2F-materialet, som huvudsakligen samlats in inom SFI, är utformat för att nå nyanlända och grupper som är svåra att inkludera i traditionella . Kulturzonernas sammansättning skiljer sig från mWVS. MENA är fortfarande den största gruppen och omfattar 34 procent av respondenterna, men Ortodoxa öst samt Syd- och Sydostasien är tydligare representerade än i övriga surveyurval.

Materialet har också en tydlig etableringsprofil. Yngre och medelålders personer dominerar, samtidigt som utbildningsnivån är polariserad, med relativt stora andelar både hög- och lågutbildade. Boende i utsatta områden blir därför en särskilt relevant bakgrundsfaktor, eftersom nyanlända under sina första år i Sverige ofta är hänvisade till vissa delar av bostadsmarknaden.

I den geografiska analysen redovisas F2F tillsammans med mWVS. Detta är metodiskt motiverat eftersom boendemönster i stor utsträckning formas av strukturella villkor snarare än av respektive undersöknings upplägg. F2F bör samtidigt främst förstås som en bild av den tidiga etableringsfasen, där boende, språkinlärning och arbetsmarknadsetablering är nära sammanlänkade. Boende i ett utsatt område behöver därför inte uttrycka ett långsiktigt bosättningsmönster, utan kan snarare spegla bostadsmarknadens funktionssätt och nyanländas begränsade handlingsutrymme. Skillnader mellan F2F och mWVS bör mot denna bakgrund tolkas med hänsyn till vistelsetid och etableringsfas.

F2F/SFI-materialet har dessutom en tydlig könsskevhet, med en betydligt större andel kvinnor än män. En möjlig förklaring är att många kvinnliga deltagare har kommit till Sverige som anhöriga och deltar i SFI under längre eller mer regelbundna perioder. Urvalet påverkas också av vilka SFI-enheter, kurser, undervisningstider och deltagare som har varit möjliga att nå. Lokala utbildningsupplägg och förekomsten av distansundervisning kan ytterligare påverka sammansättningen. Vid flera av de deltagande utbildningarna har SFI-personalen även gjort det möjligt för distansstuderande att besvara enkäten.

Samtidigt har flera SFI-anordnare avstått från att delta, eftersom undersökningar av detta slag har prioriterats lågt. Detta var mindre vanligt vid den första natio-

nella migrantundersökningen 2018–2019. F2F-materialet bör därför inte betraktas som representativt för samtliga nyanlända eller SFI-deltagare, utan som ett riktat urval som ger viktig kunskap om grupper och etableringsvillkor som ofta är svåra att fånga i andra undersökningar.

2.14.4. Djupintervjuerna – utifrån boendekontext

Underlaget visar att kulturzonernas sammansättning skiljer sig från mWVS. Andelen respondenter från Latinamerika och Östasien är exempelvis högre, samtidigt som utbildningsnivån är högre i den grupp som tackat ja till intervju.

För de intervjuvilliga vars bostadsort har kunnat geokodas bor 13 procent i utsatta områden och 88 procent i övriga Sverige. Uppgifterna bör dock tolkas med viss försiktighet. Kontroller mot befolkningsregistret visar att några respondenter är bosatta i områden som omfattas av polisens definition av utsatta områden, trots att de inte har klassificerats så i den ursprungliga kodningen. Dessutom uppger 44 procent att de bor i en förort till en storstad.

Bland dem som bor i utsatta områden finns en viss övervikt av män. Åldersmässigt är gruppen främst koncentrerad till åldersintervallet 35–55 år, vilket motsvarar centrala etablerings- och arbetslivsåldrar.

Eftersom geokodning inte har kunnat genomföras för samtliga intervjupersoner bör resultaten användas indikativt snarare än som exakta uppskattningar. Det analytiskt viktiga är att djupintervjuurvalet omfattar en relevant andel personer med erfarenhet av att bo i utsatta områden, samtidigt som urvalet är selekterat mot högre utbildning och vissa kulturzoner. Djupintervjuerna är därför särskilt användbara för att belysa hur boendekontexten upplevs och hur den kopplas till integration, men mindre lämpade för att uppskatta hur vanliga olika boendemönster är.

2.15. SAMMANFATTNING AV METOD

Integration är en process som påverkas av en rad olika faktorer. Därför räcker det inte att använda en enda undersökningsmetod för att förstå hur integrationen fungerar. Denna studie bygger därför på flera olika datakällor som kompletterar varandra. Genom att kombinera representativa enkätundersökningar, intervjuer med grupper som annars är svåra att nå och fördjupande djupintervjuer har ambitionen varit att ge en så heltäckande bild som möjligt av integrationens villkor i Sverige. Studien är också utformad för att kunna ligga till grund för en återkommande nationell Integrationsbarometer.

Datainsamlingen består av fem delar. Den första är den svenska delen av World Values Survey (WVS-8), som ger en representativ bild av den svenska befolkningens värderingar. Den andra är Migrant World Values Survey (mWVS), ett representativt urval av personer med utomvästlig bakgrund bosatta i Sverige. Den tredje delen består av intervjuer inom SFI och arbetsträning, där nyanlända och personer med begränsade kunskaper i svenska har kunnat delta. Den fjärde delen utgörs av djupintervjuer, som ger en mer ingående förståelse för deltagarnas erfarenheter. Den femte delen består av återintervjuer med personer som först intervjuades 2018–2019 och som nu följts upp flera år senare. Totalt omfattar studien drygt 7 300 deltagare.

En viktig utgångspunkt är att migration i sig är en selektionsprocess. De personer som migrerar är inte ett slumpmässigt urval av befolkningen i sina ursprungsländer. Arbetskraftsmigranter, studenter, flyktingar och anhöriginvandrare har ofta olika bakgrund, resurser och erfarenheter redan före ankomsten till Sverige. Även under etableringen sker nya selektionsprocesser, till exempel genom vilka som deltar i enkäter eller tackar ja till djupintervjuer. Resultaten måste därför alltid tolkas mot bakgrund av dessa olika former av selektion.

För att kunna analysera integrationens betydelse över tid och plats har enkätuppgifterna kompletterats med registerdata. Respondenternas folkbokföringsadress har kopplats till geografiska databaser för att avgöra om de bor i ett utsatt område enligt Polismyndighetens klassificering eller i ett urbant eller ruralt område enligt SCB:s DeSO-indelning. Dessa objektiva uppgifter har sedan jämförts med respondenternas egna beskrivningar av sina bostadsområden. På så sätt kan både den administrativa klassificeringen och den egna upplevelsen av boendemiljön analyseras. Även uppgifter om ankomstår till Sverige har hämtats från folkbokföringsregistret när de skilt sig från respondenternas egna uppgifter.

Studien bygger på en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder. De representativa enkätundersökningarna används för att beskriva mönster och skillnader mellan olika grupper, medan djupintervjuerna bidrar till att förklara varför dessa mönster uppstår och hur integrationen upplevs av individerna själva. Genom att kombinera flera datakällor kan resultaten kontrolleras från olika perspektiv, vilket stärker studiens tillförlitlighet och ger en mer nyanserad bild av integrationens möjligheter och utmaningar.

KAPITEL 3

Ett sekulärt land präglat av trivsel, tillit och ensamhet

3.1. MÖTET MED SVERIGE

Våren 1985 drog ett antal svenska företag och näringslivsorganisationer tillsammans i gång en kampanj kallad Positiva Sverige. Tanken var att förbättra bilden av Sverige utomlands. Initiativtagarna ville motverka negativa eller ensidiga föreställningar om landet och i stället framställa Sverige som en attraktiv plats för företagande, turism och samhällsliv. Kampanjen har beskrivits som en form av *'nation branding'*, där näringslivets intressen förenades med ambitionen att påverka omvärldens bild av Sverige. Den aktiva kampanjverksamheten tycks sedan länge ha upphört, även om Stiftelsen Positiva Sverige verkar finnas kvar

En nations anseende formas inte enbart av informationskampanjer, reklammaterial eller strategiska budskap. Det skapas också genom de erfarenheter människor gör av landet – av dess arbetsliv, skolor, myndigheter, lagar, välfärdssystem och vardagliga sociala relationer. Migranter som har levt i flera samhällen får här en särskild position. De betraktar inte Sverige enbart utifrån, men tar heller inte alltid landets institutioner och levnadsvillkor för givna. Deras omdömen bygger ofta på direkta jämförelser mellan olika samhällssystem.

I våra intervjuer har vi därför ställt frågor om bland annat de första intrycken av Sverige, vad som uppfattas som bra respektive mindre bra med landet, när de intervjuade började känna sig hemma, om de upplever sig som en del av samhället och vilka möjligheter de ser för sig själva och sina barn. Vi har också frågat om synen på demokrati, trygghet, jämställdhet, utbildning, arbete, integration och samhällsinstitutioner. Svaren ger inte någon okomplicerad eller odelat positiv bild. De intervjuade berättar också om språkliga hinder, segregation, ensamhet, diskriminering, bristande myndighetssamordning och arbetsgivare som utnyttjar människor som inte känner till sina rättigheter.

Det mest slående är ändå att den övergripande bilden av Sverige är mycket positiv. De flesta återkommer till tryggheten, de tydliga lagarna, demokratin, utbildningsmöjligheterna, jämställdheten och den sociala välfärden. Sverige beskrivs som ett samhälle där institutionerna i huvudsak fungerar, där barn erbjuds framtidsmöjligheter och där individen kan bygga ett liv utan samma rädsla, korruption eller materiella osäkerhet som flera av de intervjuade har erfarenhet av från andra länder. Kritiken riktas sällan mot de grundläggande samhällsidealen. Den handlar oftare om att Sverige inte alltid lever upp till dem i praktiken.

Den positiva Sverigebild som kampanjen för 40 år sedan försökte etablera – ett tryggt, modernt, demokratiskt och välorganiserat land där människor kan utvecklas – återkommer också i migranternas egna berättelser. Och detta trots att den absoluta majoriteten av de intervjuade inte ens hört talas om kampanjen, ännu mindre tagit del av den. Den viktiga skillnaden är att den bild av Sverige som beskrivs i denna undersökning förmedlas av människor som själva har prövat samhällets löften mot sina vardagliga erfarenheter. Sverige framstår inte som problemfritt, men

som ett land vars grundläggande institutioner och värderingar fortfarande väcker stor uppskattning. De kritiska synpunkterna motsäger inte nödvändigtvis den positiva helhetsbilden. Tvärtom visar de ofta att de intervjuade har höga förväntningar på Sverige just därför att de tror på dess lagar, demokratiska ideal och offentliga institutioner. När migranterna beskriver Sverige som tryggt, ordnat, jämlikt och möjlighetsorienterat återkommer centrala delar av den berättelse som *Positiva Sverige* försökte sprida. Men i intervjuerna har berättelsen lämnat kampanjmakarnas och varumärkesbyggandets område. Den har blivit erfarenhetsbaserad, mer motsägelsefull och därmed också mer trovärdig.

3.1.1. Känslomässig närhet till Sverige och till hemlandet

”Det har alltid varit bra faktiskt. Människor här är så fina och de är tacksamma, snälla och hjälpsamma också. Det finns jättemånga här som hjälper mig till att jag ska komma i gång.”

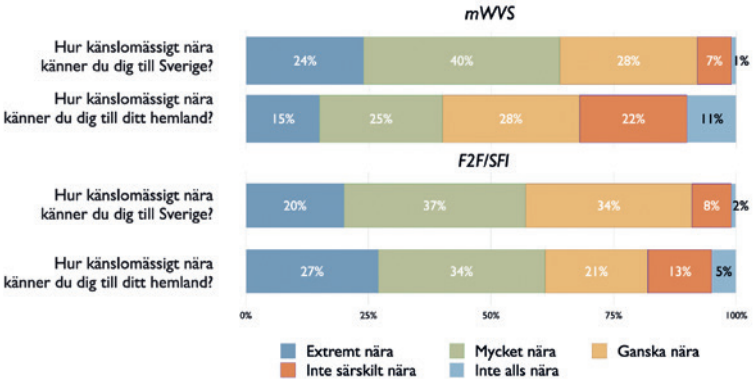
Citatet kommer från 30-årige Ahmad som kom från Syrien till Värnamo för några år sedan, helt utan skolbakgrund. Generellt sett trivs migranterna i Sverige. I intervjuerna återkommer uppskattningen av tryggheten, ordningen, utbildningssystemet och möjligheten att leva ett friare och mer självständigt liv. Många beskriver också de svenska myndigheterna som mer förutsägbara än de institutioner de tidigare har erfarenhet av, även om synpunkterna på exempelvis sjukvårdens tillgänglighet är mer blandade. Denna positiva grundton återkommer i personporträtten i genomgången av kulturzonerna i kapitel 5, där intervjupersonerna ofta uttrycker en stark uppskattning av den svenska välfärden, rättssäkerheten, demokratin, stabiliteten och förutsägbarheten. För många väger dessa erfarenheter tungt i bedömningen av livet i Sverige, även när de samtidigt berättar om ensamhet, diskriminering eller svårigheter att komma in i samhället.

För dem som har lämnat krig, politiskt förtryck eller samhällen med svaga institutioner framstår Sverige framför allt som en möjlighet att leva utan ständig rädsla. Fadi från Syrien beskriver stabiliteten som det mest avgörande:

> *”För oss är stabilitet det viktigaste. Man känner sig trygg och kan planera livet långsiktigt utan rädsla för plötsliga förändringar som påverkar hela familjen. Därför betyder Sverige frihet, demokrati och framtid för oss, särskilt för våra barn.”*

Den positiva relationen till Sverige framträder också i frågan om känslomässig närhet. I Migrant-WVS uppger 64 procent att de känner sig extremt eller mycket nära Sverige, medan ytterligare 28 procent känner sig ganska nära. Endast 8 procent känner sig inte särskilt nära eller inte alls nära Sverige. Bland deltagarna inom F2F/SFI är 57 procent extremt eller mycket nära Sverige och 34 procent ganska nära. Även i denna grupp är det alltså endast omkring var tionde person som uttrycker en tydlig känslomässig distans till Sverige.

Figur 3.1. Hur känslomässigt nära känner du dig till Sverige respektive hemlandet?

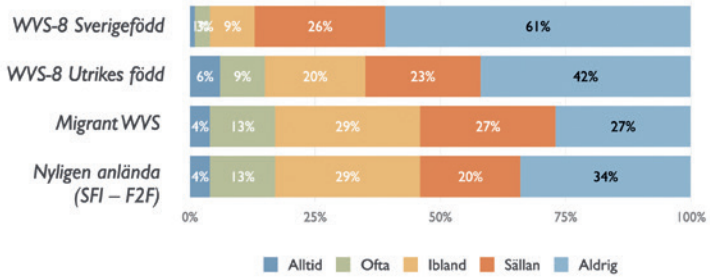

Svaren visar att Sverige för många har blivit mer än ett land där de råkar bo. Det har också blivit en plats som de känner samhörighet med. Samtidigt ser relationen till ursprungslandet olika ut i de två undersökningsgrupperna. I Migrant-WVS känner sig 40 procent extremt eller mycket nära hemlandet, jämfört med 61 procent de relativt sett mer nyanlända som vi i första hand intervjuat på någon SFI-utbildning. Det kan bland annat hänga samman med skillnader i hur länge deltagarna har levt i Sverige, migrationsbakgrund och i vilken fas av etableringen de befinner sig. Resultaten bör därför inte tolkas som att den ena gruppen har en ”starkare” identitet än den andra.

Känslomässig närhet till Sverige och till hemlandet behöver inte heller stå i motsats till varandra. En person kan känna stor uppskattning och tillhörighet till Sverige och samtidigt behålla starka band till landet där hen vuxit upp, till familjen, språket och tidigare erfarenheter. Integration innebär i detta perspektiv inte nödvändigtvis att den gamla tillhörigheten ersätts av en ny. För många handlar det snarare om att utveckla flera tillhörigheter parallellt. Om detta kommer de följande kapitlen att handla. Hur utvecklar vi en integration som fungerar bättre än vad vi sett hittills?

Den starka känslomässiga närheten till Sverige betyder emellertid inte att alla känner sig fullt inkluderade i det svenska samhället. När frågan i stället gäller om man har känt sig utestängd framträder en mer sammansatt bild. De flesta upplever inte ett återkommande utanförskap, men känslan av att åtminstone ibland stå utanför är betydligt vanligare bland migranter än bland svenskfödda. Detta ligger väl i linje med de personliga intervjuerna, där många uttrycker uppskattning för tryggheten, utbildningsmöjligheterna och det svenska samhällets förutsägbarhet.

Samtidigt svarar 17 procent, ungefär var sjätte person, av de nyligen anlända, att de alltid eller ofta känner sig utestängda. Denna grupp är viktig att uppmärksamma, men den ska inte skymma huvudresultatet att den stora majoriteten inte känner ett regelbundet utanförskap. För dem som ändå gör det kan förklaringen ligga i språkliga hinder, svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, brist på sociala kontakter eller erfarenheter av att den egna utbildningen och kompetensen inte tas till vara.

Figur 3.2. Hur ofta har du känt dig utestängd från samhället?

3.1.2. De intervjuade berättar

För de nyligen anlända kan känslan också vara en naturlig del av en omställningsperiod. De har lämnat etablerade relationer och sociala roller men har ännu inte hunnit bygga upp motsvarande nätverk i Sverige. Det är därför möjligt att känna trygghet, framtidstro och stark närhet till Sverige och samtidigt ibland uppleva att vägen in i vissa sociala sammanhang är lång.

Bilden blir ännu mer nyanserad när deltagarna får beskriva sitt aktuella välbefinnande. Ratha från Sydostasien som jobbar inom vården är en av dem:

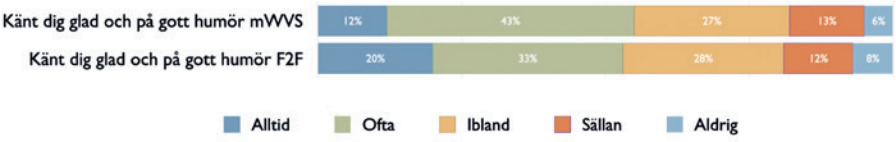
> *”Jag trivs jättebra. Jag känner mig trygg. Det handlar om jobbet jag gör och den hjälpen jag ger till våra patienter... Jag känner mig trygg. Och jag tycker det är roligt att gå till jobbet.”*

Hon utvecklar det till en filosofi om det goda livet:

> *”Man blir glad själv när man gör andra glada. Inte bara tjäna pengar... Bra liv för mig? Ja, jag har en tro. Och jag har bra vänner. En snäll man. Man har familj som umgåtts. Man är inte bitter... Viktigt att man har bra kontakter och snälla människor runt omkring sig som man trivs med.”*

I båda undersökningarna uppger drygt hälften att de alltid eller ofta har känt sig glada och på gott humör under de senaste två veckorna: 55 procent i Migrant-WVS och 53 procent bland de nyligen anlända. Endast omkring en femtedel svarar att de sällan eller aldrig har känt så. Vår undersökning visar att de flesta möter vardagen med ett positivt grundstämningsläge. Många tycks, mer bildligt uttryckt, vakna

Figur 3.3. Hur ofta har du de senaste två veckorna:

med glädje och framtidstro, även om några samtidigt kan känna sig utestängda i vissa delar av samhället. Trivsel, välbefinnande och social delaktighet är alltså närliggande men skilda erfarenheter. En person kan vara glad, känna trygghet och uppskatta livet i Sverige utan att ännu ha fått tillträde till alla sociala gemenskaper.

Bilden av migranternas situation i Sverige är övervägande positiv även när hushållens ekonomiska position vägs in. I samtliga grupper placerar sig en tydlig majoritet i den mellersta inkomstgruppen. Det gäller 76 procent av de svenskfödda, 75 procent av de utrikes födda i WVS och 71 procent i Migrant-WVS. Bland de nyligen anlända är motsvarande andel lägre, men fortfarande så hög som 61 procent. För de flesta tycks den ekonomiska situationen alltså varken uppfattas som särskilt utsatt eller särskilt privilegierad, utan snarare som någorlunda stabil och hanterbar.

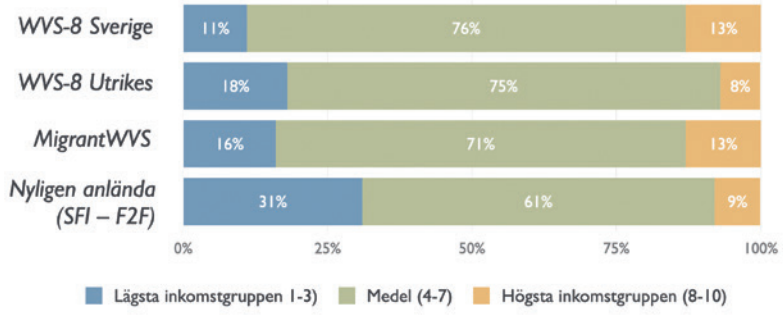
Resultatet förstärker den bild som framträder i intervjuerna. Många migranter beskriver Sverige som ett land där det går att skapa ordning i vardagen, planera för framtiden och ge barnen bättre möjligheter. De lyfter fram tryggheten, välfärden, utbildningssystemet och rättssäkerheten som viktiga delar av det goda livet. Att så många placerar sig i den mellersta inkomstgruppen kan därför ses som ett tecken på att många upplever sig ha fått ett ekonomiskt fotfäste, även om de inte tillhör de mest välbeställda.

3.1.3. Ekonomiska villkor

Samtidigt är skillnaderna mellan grupperna tydliga. Bland de nyligen anlända placerar sig 31 procent i den lägsta inkomstgruppen, jämfört med 16 procent i Migrant-WVS, 18 procent bland utrikes födda i WVS och 11 procent bland svenskfödda. Det är inte oväntat, eftersom nyanlända oftare befinner sig i början av etableringen, ännu inte har hunnit få ett stabilt arbete och kan vara beroende av studier, introduktionsinsatser eller tillfälliga inkomster. Den ekonomiska utsattheten är alltså större i denna grupp.

Det är ändå värt att notera att även bland de nyligen anlända placerar sig en klar majoritet i mellangruppen. Resultatet ger därför inte främst bilden av en grupp som

Figur 3.4. Vilken inkomstgrupp tillhör ditt hushåll?

upplever djup och generell ekonomisk marginalisering, utan snarare av en grupp där många har det åtminstone acceptabelt samtidigt som en betydande minoritet fortfarande befinner sig i en utsatt position. Denna dubbelhet stämmer väl överens med övriga resultat där många säger att de trivs, känner sig nära Sverige och ser positivt på framtiden, men alla har ännu inte fått samma materiella förutsättningar.

Figuren ovan bör dock tolkas med viss försiktighet. Frågan gäller hur hushållet själv placerar sig på en inkomstskala och är därför ett subjektivt mått. Svaren kan påverkas av vilka levnadsvillkor man jämför med, vilka förväntningar man har och hur den nuvarande situationen förhåller sig till livet före migrationen. En person med relativt låg inkomst i Sverige kan ändå uppleva sin ekonomi som tryggare och mer förutsägbar än tidigare. Figuren säger därför något viktigt om den upplevda ekonomiska positionen, men inte exakt hur hushållens inkomster ser ut i kronor. Frågorna om vilken inkomstgrupp man tillhör stärker bilden av att många migranter upplever att de har fått ett fungerande och relativt stabilt liv i Sverige. De flesta placerar sig ekonomiskt i mitten, vilket tyder på en känsla av normalitet och vardaglig trygghet. Samtidigt påminner den större andelen låginkomsttagare bland de nyanlända om att etableringen tar tid och att vägen till ekonomisk självständighet är ojämnt fördelad.

De fyra figurerna i detta avsnitt ger sammantaget en övervägande positiv bild av migranternas förhållande till Sverige. Många känner en stark känslomässig närhet till landet, de flesta upplever inte ett återkommande utanförskap, drygt hälften beskriver ett gott vardagligt stämningsläge och en tydlig majoritet placerar sitt hushåll i den mellersta inkomstgruppen. Detta ligger nära personporträtten i denna rapport där tryggheten, välfärden, rättssäkerheten och stabiliteten återkommande lyfts fram som viktiga skäl till att trivas i Sverige.

Samtidigt är bilden inte entydig. Omkring var sjätte person i Migrant-WVS och bland de nyligen anlända uppger att de ofta eller alltid känner sig utestängda. De nyanlända har också oftare en svag ekonomisk position. Resultaten visar därför att känslomässig närhet, ekonomisk trygghet och social delaktighet inte alltid utvecklas i samma takt.

Den samlade slutsatsen är att många känner sig hemma i Sverige och ser landet som en plats för trygghet och framtidsmöjligheter. Men alla känner sig ännu inte fullt inkluderade i arbetslivet och de sociala gemenskaperna. Migranternas relation till Sverige kan därför beskrivas som i grunden positiv, men med tydliga erfarenheter av avstånd och ofullständig delaktighet. Ett annat sätt att uttrycka det på är att många känner sig hemma i Sverige, även om alla ännu inte känner sig helt insläppta överallt. Frågan om tillhörighet leder därmed vidare till frågan om tillit. Att känna sig hemma i ett land förutsätter inte bara trygghet och materiella möjligheter, utan också förtroende för andra människor och för de institutioner som möter individen i vardagen. I nästa avsnitt undersöker vi därför hur migranterna ser på olika former av mellanmänsklig och institutionell tillit.

3.2. GENERELL TILLIT

Tillit har ofta beskrivits som det kitt som håller samman ett samhälle. Den gör det möjligt för människor att samarbeta, följa gemensamma regler och känna trygghet även i mötet med personer de inte känner. I samhällen där människor i hög grad litar på varandra minskar behovet av kontroll, övervakning och detaljerade överenskommelser. Tilliten underlättar därmed både vardagligt samarbete och mer omfattande gemensamma lösningar.

Sedan 1981 har World Values Survey undersökt människors värderingar och föreställningar i ett stort antal länder. En av de återkommande frågorna gäller det som brukar kallas generaliserad tillit – om människor i allmänhet går att lita på eller om man inte kan vara nog försiktig i kontakten med andra. Måttet handlar alltså inte främst om förtroendet för familj och nära vänner, utan om en mer allmän beredskap att visa tillit även till människor utanför den egna kretsen.

WVS-mätningarna som genomförs vart femte år, visar stora och varaktiga skillnader mellan olika delar av världen. Skillnaderna är särskilt relevanta för vår undersökning, eftersom många av migranterna kommer från samhällen där den generaliserade tilliten är betydligt lägre än i Norden. Att flytta till ett nordiskt land innebär därför inte bara ett möte med nya lagar och institutioner, utan även med en samhällsmiljö där vardagen i högre grad bygger på förtroende för okända människor.

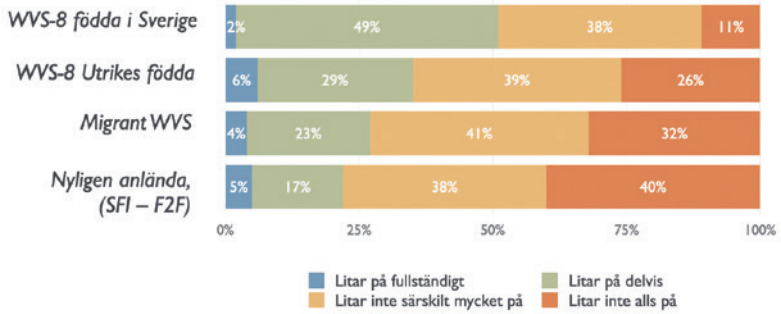
De nordiska länderna utmärker sig som den region i världen där den mellanmänskliga tilliten är högst. När människor i våra undersökningar får frågan om de i regel skulle lita på en person som de möter för första gången svarar mellan sex och sju av tio ja, oavsett vilket nordiskt land frågan gäller. Det är en anmärkningsvärt hög nivå, särskilt jämfört med exempelvis Sydeuropa och flera av de länder som migranterna i undersökningen kommer från.

3.2.1. Tillit till människor som du möter för första gången

Det är samtidigt viktigt att skilja vår fråga om en person som man möter för första gången från WVS standardfråga om huruvida ”de flesta människor går att lita på”. Frågorna mäter närliggande former av tillit, men är inte helt identiska och bör därför inte jämföras som om de vore samma mått.

Figuren visar en tydlig skillnad mellan svenskfödda och migranter. Bland svenskfödda uppger 51 procent att de litar helt eller delvis på en person som de möter för första gången. Motsvarande andel är 35 procent bland utrikes födda i WVS-8, 27 procent i Migrant-WVS och 22 procent bland de nyligen anlända. Omvänt svarar 78 procent av de nyanlända att de inte litar särskilt mycket eller inte alls på en person de möter för första gången.

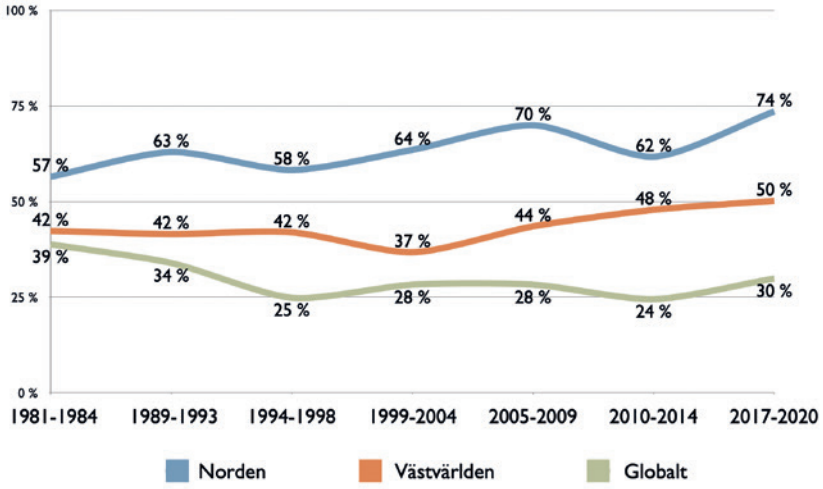
Figur 3.5. Tillit till människor som du möter för första gången

Mönstret tyder på en tydlig etableringsgradient. Tilliten är lägst bland de nyligen anlända och högre bland dem som har bott längre tid i Sverige, även om den fortfarande ligger under nivån bland svenskfödda. Resultatet är förenligt med tanken att tillit formas både av tidigare erfarenheter och av återkommande möten med människor och institutioner i det nya landet. Samtidigt bör skillnaderna inte tolkas som ett enkelt orsakssamband, eftersom grupperna också skiljer sig åt i exempelvis ålder, utbildning och migrationsbakgrund.

Till skillnad från föregående diagram, som mäter hur mycket de svarande litar på en person de möter för första gången, handlar nästa diagram om generaliserad tillit. Den första frågan gäller alltså tillit i en konkret situation, medan den andra fångar en mer övergripande grundinställning till människor i allmänhet. Med generaliserad tillit avses här uppfattningen att de flesta människor går att lita på, även när de står utanför den egna familjen och vänkretsen. Diagrammet nedan visar hur denna form av tillit har utvecklats i Norden, övriga västvärlden och världen som helhet mellan 1981 och 2020.

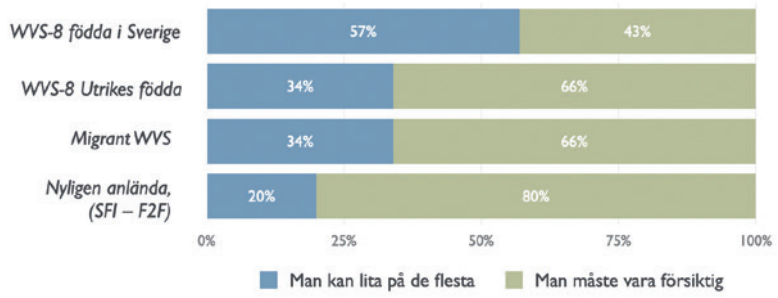
Figur 3.6. Generell tillit 1981–2020, Norden, Västvärlden och Globalt

Norden ligger genomgående på den högsta nivån i detta diagram. Enligt de sammanställningar som används här steg andelen från omkring 57 procent i början av 1980-talet till över 70 procent under perioden 2017–2022. Västvärlden som helhet ligger på en mellannivå på ungefär 40–50 procent, medan den globala nivån är betydligt lägre och i den senaste redovisade mätningen uppgick till omkring 30 procent. Skillnaderna mellan enskilda länder är stora. Sverige har i tidigare undersökningar legat mellan cirka 65 och 70 procent, medan motsvarande nivå i exempelvis Albanien endast har uppgått till några få procent. Sådana skillnader säger något om människors förväntningar på personer utanför familjen och den egna gruppen. De kan också få betydelse för hur enkelt eller svårt det är att organisera samarbete, bygga gemensamma institutioner och upprätthålla demokratiska spelregler.

I den undersökning som genomfördes hösten 2025 uppgick den generaliserade tilliten i Sverige till 57 procent. Den lägre nivån väcker förstås frågan om huruvida den svenska tilliten håller på att försvagas och vilka samhällsförändringar som i så fall kan ligga bakom utvecklingen. Nivån är fortfarande hög i ett internationellt perspektiv, men lägre än i flera tidigare svenska mätningar. Resultatet bekräftar samtidigt både Nordens fortsatta särställning och behovet av att närmare undersöka om den svenska tilliten håller på att förändras. Därför är det relevant att undersöka hur den generaliserade tilliten varierar mellan olika grupper i Sverige. Nästa figur jämför svenskfödda med utrikes födda i WVS-8, deltagarna i Migrant-WVS och de nyligen anlända inom SFI–F2F:

Figur 3.7. Generell tillit bland svenskfödda respektive migranter

Figuren visar tydliga skillnader mellan grupperna. Bland svenskfödda svarar alltså 57 procent att de flesta människor går att lita på, medan 43 procent anser att man måste vara försiktig. Bland utrikes födda i WVS-8 och bland deltagarna i Migrant-WVS uttrycker 34 procent generaliserad tillit. Lägst är tilliten bland de nyligen anlända, där 20 procent svarar att de flesta människor går att lita på och 80 procent att man måste vara försiktig. Att tilliten är högre i Migrant-WVS än bland de nyligen anlända är förenligt med att personer som har bott längre i Sverige har haft mer tid att lära känna samhället och samla erfarenheter av människor och institutioner. Resultatet kan emellertid inte visa att vistelsetiden i sig orsakar den högre tilliten, eftersom grupperna också skiljer sig åt i andra avseenden.

Sammantaget är den generaliserade tilliten är dock betydligt lägre bland migranter än bland svenskfödda och allra lägst bland de nyligen anlända. Skillnaderna är förenliga med att tillit formas både av tidigare erfarenheter och av mötet med det svenska samhället. Personer som nyligen har anlänt kan bära med sig erfarenheter från samhällen där korruption, politisk instabilitet eller svaga institutioner har gjort försiktighet till en rationell hållning. Samtidigt har de haft kortare tid att samla erfarenheter av svenska institutioner och av sociala möten utanför den egna kretsen.

Figuren visar emellertid skillnader mellan grupper vid en viss tidpunkt och kan inte i sig användas som belägg för att den svenska tilliten har minskat över tid. För att förstå en möjlig förändring krävs därför både tidsserier och en analys av hur tilliten utvecklas i olika delar av samhället.

3.3. ÄR DEN SVENSKA TILLITEN PÅ VÄG ATT FÖRÄNDRAS?

Föreställningen att den svenska tilliten kan vara på väg att försvagas har diskuterats under en längre tid. Lars Trägårdhs Tillitsbarometer ger emellertid inte stöd för bilden av en enkel och likformig tillitskollaps. Undersökningen skiljer mellan generaliserad tillit, alltså grundinställningen att människor i allmänhet går att lita på, och lokalsamhälletillit, som gäller förtroendet för människor i det egna bostadsområdet eller den egna kommunen. Den generaliserade tilliten framstår som förhållandevis stabil, medan lokalsamhälletilliten är mer känslig för förändringar i den omgivande miljön.[1]

Tillitsbarometern visar samtidigt att den generaliserade tilliten har varierat mellan undersökningsåren. Andelen som svarade att de flesta människor går att lita på var omkring 51 procent 2009, steg till närmare 59 procent 2017 och sjönk därefter till omkring 50 procent 2020. Nedgången mellan 2017 och 2020 var således tydlig, men nivån 2020 låg ungefär i linje med den som uppmättes 2009. Resultatet kan därför inte utan vidare beskrivas som en långvarig och obruten nationell nedgång.

Det tydligaste mönstret i Tillitsbarometern är i stället de stora skillnaderna mellan kommuner och bostadsområden. Trägårdh och hans medarbetare har särskilt pekat på att lokalsamhälletilliten är lägre i miljöer som präglas av ekonomisk ojämlikhet, otrygghet och segregation. Sverige har fortfarande hög tillit i ett internationellt perspektiv, men den är inte jämnt fördelad inom landet.[2]

En möjlig förklaring är att samhällskontraktet fungerar olika väl i olika delar av

1 Trägårdh, L., Wallman Lundåsen, S., Wollebæk, D. och Svedberg, L., (2013), *Den svala svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar*, SNS Förlag, Stockholm.

2 Trägårdh, L., m.fl., (2021), *Levande rapport 1: Tillitsbarometern*, version 6, Ersta Sköndal Bräcke högskola, Stockholm

Sverige. När skola, polis, socialtjänst och andra offentliga verksamheter uppfattas som frånvarande eller oförmögna att fullgöra sina uppgifter kan förtroendet för både institutionerna och människorna i närområdet försvagas. Ekonomiska och sociala skillnader mellan kommuner och bostadsområden kan därmed skapa ett mer uppdelat samhälle, där trygga högtillitsmiljöer existerar sida vid sida med områden som präglas av utsatthet och låg tillit.

När människor lever i skilda bostadsområden, går i olika skolor och sällan möts i gemensamma sammanhang kan också det sociala avståndet öka. Detta innebär inte att kulturell eller etnisk mångfald i sig automatiskt leder till lägre tillit. Tillitsbarometerns resultat pekar snarare på betydelsen av de sociala och institutionella villkor under vilka mångfalden utvecklas. Om människor med olika bakgrund saknar gemensamma mötesplatser och samtidigt lever under mycket olika ekonomiska villkor blir det svårare att utveckla en känsla av att tillhöra samma samhälle.[3]
Nationalekonomen Per Molander för ett närliggande resonemang i *Condorcets misstag*. Hans utgångspunkt är att demokrati, jämlikhet och andra centrala samhällsvärden inte består av sig själva, utan ständigt måste upprätthållas och försvaras.[4] En fungerande demokrati är beroende av en stat som uppfattas som kompetent, opartisk och kapabel att upprätthålla gemensamma regler. Om offentliga verksamheter fragmenteras och medborgarna får alltmer olika tillgång till skola, vård, trygghet och sociala försäkringar riskerar föreställningen om ett gemensamt samhällskontrakt att försvagas.

Tilliten hotas då inte enbart av förändrade attityder hos enskilda människor. Den påverkas också av erfarenheten att samhällets institutioner inte fungerar på samma sätt för alla. När vissa människor upplever att välfärden, rättssystemet eller de offentliga tjänsterna håller hög kvalitet, medan andra möter bristande tillgänglighet, otydliga regler eller låg kvalitet, kan känslan av gemensamma villkor försvagas.

I detta sammanhang hänvisar Molander till Eric Uslaners forskning om generaliserad tillit. Uslaner beskriver denna form av tillit som en bred moralisk grundinställning till människor utanför den egna familjen och vänkretsen. Han ifrågasätter tanken att generaliserad tillit automatiskt skapas genom medlemskap i föreningar eller genom att människor umgås mer. I sin analys av den sjunkande tilliten i USA lyfter han i stället fram växande ekonomisk ojämlikhet, ökad pessimism och religiös fundamentalism som betydelsefulla förklaringar.[5]

Särskilt central är kopplingen mellan jämlikhet, framtidstro och tillit. När människor upplever att de delar ungefär samma möjligheter och kan se framtiden an med tillförsikt blir det lättare att betrakta även okända personer som delar av samma moraliska gemenskap. Växande skillnader i livsvillkor kan däremot skapa ett större socialt avstånd. Om olika grupper uppfattas leva i helt skilda världar och

---

3 Ibid. (Tillitsbarometern genomfördes av SCB 2009, 2017 och 2020).

4 Molander, P., (2017), *Condorcets misstag: Hoten mot staten och demokratin*, Weyler förlag, Stockholm.

5 Uslaner, E. M., (2000–2001), ”Producing and Consuming Trust”, *Political Science Quarterly*, vol. 115, nr 4, s. 569–590.

framtiden framstår som osäker, försvagas enligt Uslaner förutsättningarna för en bred tillit till människor i allmänhet.

Sambandet ska inte tolkas som att varje ökning av ojämlikheten automatiskt leder till lägre tillit. Resonemanget erbjuder snarare en förklaring till varför varaktiga och upplevt orättvisa skillnader kan undergräva den sociala sammanhållningen. Tilliten bygger inte på att alla människor har exakt samma inkomster eller levnadsvillkor, men den kan försvagas om skillnaderna blir så stora att människor inte längre upplever sig omfattas av samma samhällskontrakt.

Trägårdhs, Molanders och Uslaners resonemang pekar sammantaget mot att en möjlig försvagning av den svenska tilliten inte bör förklaras med en enda faktor. Snarare handlar det om ett samspel mellan ekonomiska och geografiska skillnader, segregation, otrygghet, minskade gemensamma mötesplatser och en upplevelse av att offentliga institutioner inte alltid behandlar människor likvärdigt.

Resonemanget ligger i linje med resultaten i vår undersökning, där den generaliserade tilliten bland boende i utsatta områden är så låg som 25 procent. Sverige kan därför fortfarande vara ett högtillitssamhälle på nationell nivå, samtidigt som tilliten är betydligt svagare i vissa bostadsområden och befolkningsgrupper. Tillitsbarometern visar alltså inte främst att den svenska tilliten har försvunnit, utan att dess sociala och institutionella förutsättningar är ojämnt fördelade.

En enskild mätning är emellertid inte tillräcklig för att slå fast en långsiktig nedgång. Resultatet kan påverkas av urval, frågeformulering, datainsamlingsmetod och den samhällssituation som rådde vid mättillfället.[6] Det väcker ändå viktiga frågor. Vilka grupper har fortsatt hög tillit, bland vilka är den lägre och vilka erfarenheter får människor att uppfatta samhället som rättvist och pålitligt?

Den höga nordiska tilliten bör därför inte betraktas som en oföränderlig kulturell egenskap. Den är ett samhälleligt kapital som har byggts upp under lång tid och som måste återskapas genom fungerande institutioner, social trygghet, rättvist bemötande och erfarenheten av att gemensamma regler följs.

Generaliserad tillit handlar i första hand om förtroendet för andra människor. Men viljan att lita på personer utanför den egna kretsen utvecklas inte i ett socialt tomrum. Den påverkas också av hur samhällets institutioner fungerar och av om människor upplever att myndigheter, domstolar och andra offentliga organ behandlar dem rättvist. För att förstå både den höga nordiska tilliten och skillnaderna mellan svenskfödda och migranter behöver vi därför vidga perspektivet från mellanmänsklig tillit till institutionellt förtroende.

---

6 Carlander, A. och Martinsson, J., (2024), ”Ont krut förstås inte så lätt – mellanmänsklig tillit i en tid av skjutningar och sprängningar”, i Andersson, U. m.fl., red., *Inferno*, SOM-institutet, Göteborg; OECD, (2024); *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions (2024), Results: Country Note – Sweden*, OECD Publishing, Paris. SOM-studien visar att oro för skjutningar och sprängningar kan begränsa tilliten, särskilt genom att människor i högre grad reserverar sitt förtroende för vissa grupper. OECD visar samtidigt att tilliten är betydligt lägre bland svenskar som upplever att de saknar politiskt inflytande.

3.3.1. Från generell tillit till institutionell tillit

Den mellanmänskliga tilliten har en nära koppling till förtroendet för samhällets institutioner. Det handlar inte bara om att människor förväntar sig att andra individer ska uppträda hederligt. De behöver också kunna räkna med att myndigheter, domstolar, polis och andra offentliga organ agerar sakligt, rättvist och förutsägbart.

Det är därför viktigt att skilja mellan 'mellanmänsklig tillit' och 'institutionell tillit'. Den första gäller förtroendet för andra människor. Den andra handlar om tilltron till exempelvis regeringen, parlamentet, myndigheterna, polisen, domstolarna och medierna. De två formerna av tillit kan förstärka varandra, men de är inte identiska. En person kan ha stort förtroende för domstolar och myndigheter men lågt förtroende för regeringen eller de politiska partierna.

OECD:s undersökning från 2023 visar exempelvis att 62 procent av svenskarna hade högt eller måttligt högt förtroende för andra människor. Förtroendet var ännu högre för polisen, 69 procent, och för domstolarna och rättsväsendet, 64 procent. För den nationella regeringen var motsvarande andel 43 procent, för nyhetsmedierna 45 procent och för de politiska partierna endast 31 procent.[7] Det är således missvisande att tala om institutionell tillit som om den vore en enda odelbar inställning. Medborgarna gör skillnad mellan olika institutioner och bedömer dem efter deras uppdrag, prestationer och sätt att behandla människor. Förtroendet för domstolarna kan vara högt samtidigt som förtroendet för politiska partier är lågt.

Upplevelsen av politiskt inflytande spelar också stor roll. Enligt OECD har svenskar som upplever att det politiska systemet inte ger människor som dem möjlighet att göra sin röst hörd betydligt lägre förtroende för regeringen än personer som anser sig ha politiskt inflytande. Ett liknande mönster finns i Norge. Tillit är alltså nära förbunden med upplevelsen av delaktighet, representation och möjligheten att påverka.[8]

3.3.2. Erfarenheter från andra forskningsprojekt

Mellan åren 2023 och 2025 har vi tillsammans med forskare från flera europeiska länder arbetat i forskningsprojektet TRUEDEM – Trust in European Democracies. Projektet genomfördes inom EU:s forskningsprogram Horisont Europa och studerade politisk och institutionell tillit, men också hur människor avgör om politiska institutioner och organisationer verkligen är värda deras förtroende. Projektet samlade universitet och forskningsinstitut från ett stort antal europeiska länder.[9]

En viktig utgångspunkt i TRUEDEM har varit att demokratiska samhällen inte

---

7 OECD, (2024), *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Country Note – Sweden*, OECD Publishing, Paris.

8 OECD, (2024), *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Country Note – Norway*, OECD Publishing, Paris.

9 European Commission, (2023), *TRUEDEM: Trust in European Democracies, Grant Agreement 101095237*, European Commission, Bryssel. Projektet pågick från den 1 januari 2023 till den 31 december 2025.

bör eftersträva så mycket tillit som möjligt under alla omständigheter. Tillit måste förtjänas. Medborgarna bör kunna lita på institutioner som visar sig vara kompetenta, hederliga, opartiska och möjliga att ställa till ansvar. En okritisk tro på inkompetenta eller korrumperade institutioner kan däremot skada demokratin. På samma sätt behöver misstro inte alltid vara odemokratisk. Granskning, skepticism och krav på ansvar är nödvändiga delar av ett öppet samhälle.[10]

Den demokratiskt värdefulla tilliten befinner sig därför mellan två ytterligheter. I den ena finns en generaliserad cynism där alla politiker antas ljuga och alla institutioner betraktas som riggade. I den andra finns en godtrogen tillit där makthavare accepteras utan prövning. Mellan dessa ytterligheter finns en informerad och villkorad tillit: medborgarna är beredda att ge institutionerna sitt förtroende, men förväntar sig samtidigt kompetens, öppenhet, rättvisa och möjligheter till ansvarsutkrävande.

TRUEDEM:s stora europeiska undersökning omfattade närmare 29 000 deltagare i 24 EU-länder – däribland Sverige. De svarande fick bland annat bedöma parlament, regeringar, politiska partier, domstolar, val, försvarsmakter, civilsamhällesorganisationer, fackföreningar, EU:s institutioner och Förenta nationerna. Undersökningen innehöll även frågor om institutionernas kompetens, rättvisa, ansvarstagande och integritet.[7]

Resultaten visar stora regionala skillnader. Sverige, Danmark och Finland tillhör de länder där den institutionella tilliten generellt är högst. I de nordiska länderna uttryckte mer än 70 procent förtroende för åtminstone vissa centrala institutioner, framför allt domstolar, valsystem och försvar. I flera länder i Syd- och Östeuropa var förtroendet betydligt lägre och mer koncentrerat till enskilda institutioner.[7]

Ett återkommande europeiskt mönster är att de politiska partierna har lägst förtroende. I de flesta av de 24 länderna var det färre än en tredjedel som uttryckte förtroende för partierna. Domstolarna och försvarsmakten hörde däremot till de mest betrodda institutionerna, medan parlament och regeringar intog en mellanställning. Resultaten visar att européerna inte antingen ”litar” eller ”inte litar” på samhället. De riktar sitt förtroende mot vissa institutioner och sin misstänksamhet mot andra.[11]

I en analys som vi genomförde inom TRUEDEM identifierades olika kombinationer av institutionell tillit. Vissa människor uppvisar en bred tillit till såväl politiska som rättsliga institutioner. Andra litar främst på polis, domstolar och försvar, men är skeptiska till parlament, politiska partier och valda politiker. Ytterligare grupper kännetecknas av genomgående lågt förtroende. De skandinaviska länder-

---

10 TRUEDEM, (2025), *Trust in European Democracies: Project Mission and Research Framework*, TRUEDEM Consortium, Wien. Projektet skiljer mellan välgrundad tillit, cynisk misstro och godtrogen tillit samt betonar att institutioner måste förtjäna medborgarnas förtroende.

11 Haerpfer, C. W., Norris, P., Kizilova, K., Palt, C. och Diez-Medrano, J., (2025), *Online Survey Codebook and Technical Report, Working Paper No. 8.1*, TRUEDEM – Trust in European Democracies, Wien. Undersökningen genomfördes i 24 EU-länder och omfattade närmare 29 000 deltagare.

na har en större andel människor med en bred tillitsprofil, medan en mer ensidig tillit till lag- och ordningsinstitutioner är vanligare i delar av Syd- och Östeuropa.[12]

TRUEDEM visar också att den nordiska tillitskulturen omfattar fler organisationer än staten. I Sverige, Danmark och Finland är förtroendet för civilsamhällets organisationer och fackföreningarna förhållandevis högt. Det skiljer Norden från samhällen där förtroendet i högre grad koncentreras till familjen, kyrkan, försvaret eller en stark politisk ledare. Den nordiska modellen bygger i stor utsträckning på att självständiga organisationer kan samarbeta med varandra och med staten utan att en enda aktör helt dominerar systemet.

Undersökningen omfattade även mellanmänsklig tillit. I Danmark och Sverige uppgav nära hälften av de tillfrågade att de litade på personer som de mötte för första gången. Tilliten till personer med en annan nationalitet eller religion låg omkring 70 procent eller högre i de nordiska länderna. Sverige hörde också till de länder där tilliten till personer som stödjer andra politiska partier var högst. Dessa resultat är särskilt betydelsefulla i en tid då politisk polarisering ofta framställs som ett av demokratins främsta problem. Ett samhälle behöver inte vara fritt från konflikter för att ha hög tillit. Avgörande är snarare om människor tror att konflikterna kan hanteras med demokratiska medel och att även politiska motståndare i grunden erkänner samma institutionella spelregler.

3.3.3. Den nordiska politiska kulturen

Sambandet mellan generell och institutionell tillit är också ett centralt tema i den forskarrapport som jag har skrivit tillsammans med den tyske sociologen Lennart Brunkert, *Nordic Political Culture: Democracy, Emancipative Values and the Rise of Populism*. Där analyserar vi den till synes motsägelsefulla utvecklingen att de nordiska länderna förenar ett starkt stöd för liberal demokrati, emancipativa värderingar och hög institutionell tillit med en växande uppslutning bakom populistiska och nationalistiska partier.[13]

De nordiska länderna utmärks fortfarande av ett starkt stöd för individens självbestämmande, jämställdhet och liberala demokratiska principer. Samtidigt har invandringskritiska och populistiska partier vuxit sig starka. Utvecklingen innebär att den nordiska särställningen inte kan tas för given. Hög tillit och liberala värderingar avskaffar inte politiska konflikter, men de påverkar hur konflikterna hanteras. Som vi formulerar det i rapporten gör den höga generaliserade tilliten det möjligt för de nordiska länderna att hantera sin sociala mångfald pragmatiskt. Även när medborgarna är oense litar många fortfarande på att institutionerna kan medla

12 Brunkert, L. J., Puranen, B., Turska-Kawa, A. och Welzel, C., (2024), *Institutional Trust in Europe: Dimensions, Levels, and Dynamics from a Latent Class Perspective*, TRUEDEM, Lüneburg och Stockholm.

13 Puranen, B. och Brunkert, L., (2026), ”Nordic Political Culture: Democracy, Emancipative Values and the Rise of Populism”, i Blomqvist, T. och Larsson, G., red., *Contemporary Nordic Public Policies: Degrees of Exceptionalism and Inner diversity.*

i konflikter, upprätthålla rättvisa och genomföra reformer. Institutionerna fungerar därmed som en brygga mellan oenighet och samarbete. Medborgare kan acceptera ett politiskt beslut även när de själva hade föredragit ett annat, om de uppfattar att processen varit rättvis och att de även i framtiden har möjlighet att påverka. Den institutionella tilliten gör det möjligt att vara oense utan att betrakta motståndaren som illegitim eller hela systemet som korrumperat.

Detta är särskilt viktigt för att förstå populismens utveckling. Populistiska rörelser bygger ofta sin mobilisering på motsättningen mellan ”folket” och en påstått korrumperad elit. När förtroendet för partier, parlament och medier sjunker kan denna berättelse vinna kraft. Den nordiska tillitskulturen erbjuder ett visst skydd, eftersom många människor fortfarande har förtroende för domstolar, val och andra centrala samhällsinstitutioner. Men skyddet är inte absolut. Om upplevelsen av politiskt utanförskap växer kan även ett samhälle med hög grundtillit bli mer polariserat.

3.4. TILLIT SKAPAS GENOM ERFARENHETER

Den nordiska tilliten bör inte enbart beskrivas som ett nedärvt kulturellt särdrag. Forskningen pekar på att tillit också formas av hur människor blir behandlade av samhällets institutioner. När myndigheter uppfattas som opartiska, rättssäkra och relativt fria från korruption blir det rimligare att lita både på staten och på andra människor. Omvänt kan erfarenheter av mutor, diskriminering, godtyckliga beslut och maktmissbruk lära människor att försiktighet är nödvändig. Förtroendet stärks inte bara av att en myndighet fattar ett beslut som individen tycker om. Minst lika viktigt är att handläggningen uppfattas som saklig, förutsägbar och lika för alla. OECD pekar bland annat ut rättvist bemötande, fungerande offentliga tjänster, integritet, öppenhet och möjligheten till politiskt inflytande som viktiga drivkrafter bakom institutionell tillit.[14]

Ekonomiska och sociala skillnader kan också spela en roll. Tidigare svensk forskning har visat ett samband mellan skillnader i disponibla inkomster och lägre generaliserad tillit. Sambandet var särskilt tydligt när inkomstskillnaderna ökade inom den ekonomiskt svagare hälften av befolkningen.[15] Resultatet bör inte tolkas som att varje ekonomisk skillnad automatiskt leder till misstro, men stora och upp-

14 OECD, (2024), *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment*, OECD Publishing, Paris.

15 Gustavsson, M. och Jordahl, H., (2008), ”Inequality and Trust in Sweden: Some Inequalities Are More Harmful than Others”, *Journal of Public Economics*, vol. 92, nr 1–2, Elsevier, Amsterdam, s. 348–365.

levt orättvisa skillnader kan försvaga känslan av att människor delar samma villkor och omfattas av samma samhällskontrakt.

Tillit är således både en individuell inställning och ett resultat av samhälleliga erfarenheter. Den kan byggas upp genom återkommande möten där människor blir korrekt behandlade och där reglerna visar sig fungera. Den kan samtidigt brytas ned om institutionerna uppfattas som korrumperade, partiska, ineffektiva eller oförmögna att skydda medborgarna.

3.4.1. Migranternas tillit formas i mer än ett land

För migranter är frågan om tillit särskilt intressant. Den som flyttar till ett nytt land lämnar inte sina tidigare erfarenheter bakom sig. En person som har levt i ett samhälle där myndigheterna varit korrumperade, där polisen väckt rädsla eller där människor främst varit beroende av familj och släkt för sin trygghet kan ha goda skäl att vara försiktig. Misstro behöver i en sådan miljö inte vara ett uttryck för en personlig brist. Den kan vara en rationell strategi. Studier har visat att migranters institutionella förtroende påverkas både av förhållandena i ursprungslandet och av erfarenheterna i det nya landet. Tidigt inlärda föreställningar om myndigheter och makthavare kan leva kvar efter migrationen. Samtidigt kan migranter gradvis påverkas av normerna och institutionerna i mottagarlandet. Ursprungslandets erfarenheter raderas alltså inte, men de kompletteras och omprövas i mötet med det nya samhället.[16]

Att etablera sig i Norden innebär därför inte bara att lära sig nya lagar och administrativa regler. Det innebär också att pröva om institutionerna verkligen fungerar annorlunda än i ursprungslandet. En person kan börja lita på en myndighet först efter upprepade erfarenheter av att bli korrekt behandlad. Samtidigt kan ett möte som uppfattas som godtyckligt eller diskriminerande bekräfta den tidigare föreställningen att offentliga institutioner inte går att lita på.

Det är också möjligt att tilliten till familjen och den egna gruppen förblir stark samtidigt som tilliten till myndigheter och okända människor gradvis växer. Olika former av tillit behöver inte ersätta varandra. Den avgörande frågan är om kretsen av människor och institutioner som uppfattas som pålitliga kan vidgas.

För mottagarsamhället innebär detta ett särskilt ansvar. Det räcker inte att förklara för nyanlända att svenska eller nordiska myndigheter går att lita på. Förtroendet måste bekräftas i praktiken. Exempelvis i kontakten med skolan, sjukvården, kommunen, socialtjänsten, polisen, arbetsförmedlingen och migrationsmyndigheterna. Varje sådant möte kan stärka eller försvaga tilliten.

16 Voicu, B. och Tufiș, C. D., (2017), "Migrating Trust: Contextual Determinants of International Migrants' Confidence in Political Institutions", *European Political*

3.4.2. När tilliten sätts på prov

Coronapandemin blev en tydlig stresstest för tilliten i de nordiska samhällena. På kort tid förväntades människor förändra sitt beteende, följa myndigheternas råd och ta hänsyn till personer som de inte kände. Danmark, Norge och Sverige valde delvis olika strategier, men samtliga kunde utgå från samhällen med förhållandevis hög mellanmänsklig och institutionell tillit.

En jämförande studie från pandemins inledande skede visade att tilliten till sjukvården och den självrapporterade följsamheten till smittskyddsåtgärder var hög i både Norge och Sverige, trots betydande skillnader mellan ländernas restriktioner.[17] En senare studie av Danmark och Sverige visade samtidigt att förtroendet varierade beroende på vilken institution som bedömdes. I Danmark uppgav 61 procent ett högt eller mycket högt förtroende för regeringens hantering av pandemin, jämfört med 42 procent i Sverige. Förtroendet för folkhälsomyndigheternas hantering var högre i båda länderna: 83 procent i Danmark och 74 procent i Sverige.[18] Resultaten illustrerar att institutionell tillit inte är odelbar. Människor kan ha förtroende för en expertmyndighet eller sjukvården, men samtidigt vara mer kritiska till regeringens politiska hantering.

Tillsammans med forskare vid Karolinska Institutet genomförde vi inom World Values Survey, på uppdrag av Folkhälsomyndigheten, en studie av inställningen till vaccination mot covid-19 bland utomeuropeiska migranter i Sverige. Frågeformuläret gjordes tillgängligt på svenska och sex andra språk. Undersökningen omfattade frågor om vaccinationsvilja, information, erfarenheter av pandemin samt förtroende och tillit.[19]

Resultaten gav en mer nyanserad bild än den allmänna föreställningen att migranter som grupp skulle vara starkt negativt inställda till vaccination. I Folkhälsomyndighetens första rapport uppgav 75 procent av de svarande att de ville vaccinera sig eller redan hade gjort det. Vaccinationsviljan var högre bland äldre och mer välutbildade deltagare samt bland personer som hade bott längre tid i Sverige. I den vetenskapliga studie som senare genomfördes på ett större material av 2 612 första generationens migranter var mer än tre fjärdedelar positiva till vaccination eller redan vaccinerade. Låg tillit till myndigheter var emellertid en av de faktorer som statistiskt hade samband med större vaccinationstvekan. Även låg utbildning, låg ålder och svagare upplevd nytta av vaccinationen var förknippade med tveksamhet.

Studien pekade också på betydelsen av vem som förmedlar informationen och på vilket sätt den görs tillgänglig. Tidigare intervjuer med migranter från Somalia

17 Dyregrov, A., et al, (2020), ”The COVID-19 Pandemic in Norway and Sweden – Threats, Trust, and Impact on Daily Life: A Comparative Survey”, *BMC Public Health*, vol. 20, Springer Nature, London.

18 Kallemose, T., et al, (2023), ”Political Trust in the Handling of the COVID-19 Pandemic: A Survey in Denmark and Sweden”, *BMC Global and Public Health*, vol. 1, Springer Nature, London.

19 Folkhälsomyndigheten, (2021), *Acceptans för covid-19-vaccination – invånare i Sverige födda utanför EU/EES och Storbritannien*, Folkhälsomyndigheten, Solna. Studien genomfördes av Karolinska Institutet och World Values Survey Association på uppdrag av Folkhälsomyndigheten. Rapporten redovisade att 75 procent ville vaccinera sig eller redan hade vaccinerats och att vaccinationsviljan var högre bland personer som hade bott längre tid i Sverige.

och Syrien – bland annat inom ramen för mWVS – visade att tveksamheten inte alltid handlade om ett principiellt motstånd mot vaccin. Många ville i stället avvakta tills de hade fått tillräcklig information från en person eller institution som de litade på, exempelvis en läkare, en religiös ledare eller någon med samma språkliga och kulturella bakgrund. Brist på information på det egna språket, digitala bokningssystem och svårigheter att få kontakt med vården kunde också utgöra hinder.[20] Pandemin visar därmed tillitens praktiska betydelse. Vaccination förutsatte inte bara att vaccin fanns tillgängligt, utan också att människor litade på informationen, på vårdpersonalen och på de myndigheter som stod bakom rekommendationerna. När institutionerna uppfattas som trovärdiga kan rekommendationer få stort genomslag utan att varje beteende behöver framtvingas genom kontroll och sanktioner. Människor kan då vara beredda att förändra sin vardag för att skydda personer som de inte känner och grupper som är särskilt utsatta.

Samtidigt får tillit inte förväxlas med okritisk lydnad. Hållbar demokratisk tillit måste förenas med öppenhet, oberoende granskning och möjligheter att utkräva ansvar. Den är starkast när medborgarna har goda skäl att tro att institutionerna är kompetenta, ärliga och beredda att erkänna och korrigera misstag. Pandemin visar därför både varför tillit är en viktig samhällsresurs och varför den hela tiden måste förtjänas.

Ett annat historiskt exempel är uppbyggnaden av den nordiska välfärdsstaten. Generella socialförsäkringar och skattefinansierad välfärd krävde att breda grupper accepterade att bidra till system som de inte alltid själva drog omedelbar nytta av. Detta underlättades av politiska kompromisser, organiserade intressen och en växande föreställning om att systemen skulle vara varaktiga, rättvisa och omfatta hela befolkningen. Forskningen om den universella välfärdsstaten har framhållit just samspelet mellan institutionernas utformning, principen om likabehandling och människors vilja att samarbeta och bidra.[21]

Tilliten bidrog därmed till institutionernas uppbyggnad, samtidigt som institutionerna i sin tur kunde skapa ytterligare tillit. När människor återkommande möter offentliga verksamheter som uppfattas som opartiska och rättvisa får de också större anledning att tro att andra följer reglerna och inte utnyttjar systemen. En positiv spiral kan uppstå mellan tillit, välfungerande institutioner och viljan att finansiera gemensamma lösningar. Sambandet kan emellertid också gå i motsatt riktning. Om institutioner uppfattas som godtyckliga, korrumperade eller diskriminerande kan misstron växa. Utbredd misstro gör det i sin tur svårare att genomföra reformer, finansiera gemensamma system och få människor att följa regler som bygger på frivillighet och samarbete. Tillit är således inte bara en förutsättning för fungerande institutioner. Den är också ett resultat av hur dessa institutioner agerar.

---

20 Svallfors, S., Larsson, E. C., Puranen, B. och Ekström, A. M., (2023), ”COVID-19 vaccine hesitancy among first-generation immigrants living in Sweden”, *European Journal of Public Health*, vol. 33, nr 4, Oxford University Press, Oxford, s. 687–694.

21 Rothstein, B., (2001), ”The Universal Welfare State as a Social Dilemma”, *Rationality and Society*, vol. 13, nr 2, Sage Publications, London; Rothstein, B., (2001), ”Social Capital in the Social Democratic Welfare State”, *Politics & Society*, vol. 29, nr 2, Sage Publications, London

3.4.3. En utgångspunkt för våra intervjuer

Mot denna bakgrund handlar migranternas syn på tillit om mer än personlighet eller nationell kultur. Deras svar kan spegla erfarenheter av politisk instabilitet, korruption, konflikt, diskriminering eller svagt fungerande samhällsinstitutioner. Men svaren kan också säga något om vad som händer när dessa erfarenheter möter institutionerna och normerna i ett nordiskt samhälle.

Vår studie av vaccinationsviljan under pandemin är ett konkret exempel. Den visade att en stor majoritet av de deltagande migranterna var positivt inställda till vaccination, men att låg tillit till myndigheter var förknippad med större tveksamhet. Den visade också att personer som hade bott längre i Sverige i genomsnitt var mer positiva till vaccination än personer som hade varit i landet kortare tid. Det senare resultatet innebär inte att vistelsetiden i sig automatiskt skapar tillit. Studien var en tvärsnittsundersökning och kan därför inte slå fast ett sådant orsakssamband. Resultatet är ändå förenligt med tanken att återkommande erfarenheter av vård, myndigheter och svenska informationskanaler kan påverka hur människor bedömer institutionernas råd.

Det intressanta är därför inte bara hur mycket migranterna litar på andra, utan också vem de litar på, varför de visar tillit och under vilka omständigheter den stärks eller försvagas. Har tilliten främst sin grund i familjen och den egna gruppen? Omfattar den också okända människor? Har läkare, myndigheter eller andra offentliga företrädare lyckats vinna deras förtroende? Eller lever tidigare erfarenheter kvar av att offentliga institutioner helst bör undvikas?

Pandemistudien visar också att gränsen mellan tillit och praktisk tillgänglighet inte alltid är skarp. En person kan i princip ha förtroende för sjukvården men ändå avstå från vaccination därför att informationen är svår att förstå, bokningssystemet är otillgängligt eller det saknas någon trovärdig person att diskutera oron med. Det som vid första anblicken framstår som misstro kan därför också handla om bristande kommunikation, otillräcklig tillgänglighet eller osäkerhet inför ett nytt institutionellt system.

Coronakommissionen konstaterade att utrikes födda, särskilt personer födda utanför Europa, drabbades oproportionerligt hårt av pandemin. Den höga dödsrisken beskrevs som särskilt anmärkningsvärd eftersom utrikes födda före pandemin generellt hade haft lägre dödlighet än svenskfödda. Kommissionen pekade inte ut någon enskild förklaring, men lyfte fram flera omständigheter som kan ha bidragit: större exponering för smitta genom arbete och trångboddhet, lägre testbenägenhet, senare kontakt med vården samt svårigheter att snabbt nå alla grupper med begriplig och relevant information. Personer födda utanför Sverige lades också oftare in direkt på intensivvårdsavdelning, vilket kan tyda på att vård söktes i ett senare skede av sjukdomsförloppet. Samtidigt kunde den höga överdödligheten inte helt förklaras av socioekonomiska skillnader, underliggande hälsa eller vårdens behandling. Resultaten visar därför att pandemins ojämlika konsekvenser sannolikt

uppstod genom ett samspel mellan social utsatthet, högre smittexponering, informationsbarriärer och skillnader i kontakten med vården.[22]

Coronakommissionen pekade också på språkets och kommunikationens betydelse. Under pandemins inledande skede saknades ofta snabbt tillgänglig information på andra språk än svenska, och flera kommuner uppgav att informationen nådde grupper med andra modersmål alltför sent. Problemet handlade inte bara om att översätta myndigheternas råd. Det fanns även ett behov av att förklara den svenska pandemistrategin för människor som samtidigt tog del av andra och ibland motstridiga budskap från sina ursprungsländer.[23]

Våra intervjuer bör mot denna bakgrund läsas som berättelser om både mellanmänskligt och institutionellt förtroende. Frågan är inte enbart om migranterna litar på andra människor, utan också vilka institutioner, yrkesgrupper och organisationer de uppfattar som trovärdiga. Har de förtroende för att reglerna tillämpas lika för alla? Upplever de att myndigheterna lyssnar och förklarar sina beslut? Tror de att vården, domstolarna och polisen agerar sakligt? Och vilka erfarenheter har fått dem att ompröva – eller bekräfta – de föreställningar om myndigheter som de bar med sig när de kom?

Det är också viktigt att skilja mellan tillit till institutionen som sådan och tillit till den person som representerar den. En migrant kan ha lågt förtroende för staten men stort förtroende för en enskild läkare, lärare eller socialsekreterare. En sådan relation kan bli en första länk till ett bredare institutionellt förtroende. På motsvarande sätt kan ett dåligt bemötande från en enskild tjänsteperson få konsekvenser som sträcker sig långt utöver det aktuella mötet, särskilt för den som redan har erfarenhet av godtycklig myndighetsutövning.

Det är i mötet mellan tidigare erfarenheter och nya institutioner som tilliten prövas och omformas. Ett högtillitssamhälle kan inte enbart förvänta sig att nya invånare ska anpassa sig till en redan etablerad tillitskultur. Samhällets institutioner måste också visa att de är tillgängliga, rättvisa och värda förtroendet. Tillit är i detta perspektiv inte något som bara migranten har mer eller mindre av. Den är ett förhållande som båda parter bidrar till att skapa.

---

22 Coronakommissionen, (2022), *Sverige under pandemin*, SOU 2022:10, Statens offentliga utredningar, Stockholm; Coronakommissionen, (2021), *Sverige under pandemin*, SOU 2021:89, Statens offentliga utredningar, Stockholm; Folkhälsomyndigheten, (2021), *Utrikesfödda och covid-19: konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikesfödda i Sverige 13 mars 2020–15 februari 2021*, Folkhälsomyndigheten, Solna.

23 Coronakommissionen, (2022), *Sverige under pandemin*, SOU 2022:10, vol. 2, Statens offentliga utredningar, Stockholm, särskilt avsnittet ”Kommunikationen till allmänheten”.

3.5. MIGRANTERNAS TILLIT TILL STATEN OCH MYNDIGHETERNA

3.5.1. Personliga intervjuer

I de personliga intervjuerna framträder en bild av tilliten till den svenska staten som både stark och villkorad. Många av de intervjuade uttrycker en grundläggande respekt för de svenska institutionerna, särskilt när de jämför med samhällen präglade av krig, korruption, politiskt förtryck eller svaga myndigheter. Sverige beskrivs som ett land där lagar är tydliga, där myndigheter går att nå och där människor kan planera sina liv utan att behöva frukta plötsliga ingripanden från staten. Samtidigt visar berättelserna att den övergripande tilliten till samhällssystemet inte alltid motsvaras av ett lika starkt förtroende för enskilda institutioner. Skolan, vården, polisen, arbetsmarknadens myndigheter och migrationssystemet kan i konkreta situationer upplevas som otillgängliga, passiva eller orättvisa.

För flera av dem som kommer från Mellanöstern och Väst- och Centralasien är den svenska rättsstaten en av de tydligaste positiva erfarenheterna av migrationen. Staten framstår inte längre som ett möjligt hot, utan som en garant för att samma regler ska gälla för alla. En man som lämnat Syrien efter erfarenheter av krig och politisk ofrihet beskriver demokratin i praktiska snarare än ideologiska termer. För honom handlar den om att kunna leva utan rädsla, uttrycka sina åsikter och omfattas av samma lagar som andra:

> *”Här i Sverige kan man jobba som man vill, studera det man vill och utbilda sig utan att någon tvingar en till något, så länge man respekterar lagar och regler. Men i Syrien hade man inte de valen, utan allt var styrt och begränsat. Det är en enorm skillnad som man verkligen känner i vardagen.”*

Hans tillit är nära förbunden med förutsägbarhet. I Sverige går det att planera arbete, studier och familjeliv eftersom samhällets grundläggande regler inte plötsligt förändras genom våld eller politiskt godtycke. Han uppskattar också de institutioner som möter den nyanlände under etableringen. Till skillnad från sin tid i Turkiet, där han upplevde att migranter i stort sett lämnades att klara sig själva, beskriver han hur han i Sverige erbjöds SFI, samhällsorientering och aktiviteter som gav kontakt med svenskar:

> *”När jag kom hit till Sverige fick jag hjälp. Jag fick gå på svenskakurs gratis utan att betala någonting. Jag fick gå på aktiviteter med andra svenskar som hjälpte mig väldigt mycket. Det finns hjälp, men man måste själv välja att använda den. Om en person inte vill integrera sig spelar det ingen roll hur mycket hjälp personen får.”*

Här förenas institutionell tillit med en stark betoning på personligt ansvar. Staten ska erbjuda vägar in, men individen måste själv gå dem. Förtroendet riktas alltså både mot systemets förmåga och mot den ömsesidighet som systemet antas bygga på: samhället ger stöd, medan den enskilde förväntas lära sig språket, arbeta och delta.

En liknande principiell tillit återkommer hos en kvinna med bakgrund i Irak. Hon beskriver det bästa med Sverige som tryggheten och friheten och betonar att demokratin märks i människors vardag:

> *”Det bästa med Sverige är tryggheten och friheten, känslan av att leva i ett land där demokrati faktiskt betyder något i vardagen – där kvinnor kan röra sig fritt, där man kan uttrycka sina åsikter och där rättssystemet ändå ger en grundläggande trygghet.”*

Samtidigt är hennes förtroende inte okritiskt. Hon ser segregation, strukturell diskriminering och ett utbildningssystem som inte ger alla samma möjligheter. Hennes hållning illustrerar en viktig skillnad i materialet: det går att ha stark tillit till rättsstatens principer och välfärdsstatens grundidé, men samtidigt vara kritisk mot hur dessa principer förverkligas. Kritiken behöver därför inte betyda att tilliten har försvunnit. Tvärtom kan den bygga på höga förväntningar på att staten ska leva upp till sina egna ideal.

Hos en kvinna från Västra Balkan är det framför allt myndigheternas funktion och tillgänglighet som väcker förtroende. Hon beskriver Sverige som ett land där system fungerar, där byråkratin är ordnad och där individen i hög grad möts med tillit. Jämförelsen med hemlandet handlar inte bara om att Sverige har större ekonomiska resurser, utan om att reglerna är mer förutsägbara och att myndigheterna går att kontakta utan att personliga förbindelser eller informella vägar behöver användas. För henne är detta en central del av tryggheten: man vet vart man ska vända sig och kan förvänta sig att ett ärende behandlas enligt bestämda regler.

Rathas i berättelse visar hur tillit till institutioner kan växa över tid. Hon har rötterna i Sydostasien och är i dag 55 år gammal. När hon kom till Sverige kunde hon varken läsa eller skriva och hade mycket begränsade möjligheter att själv förstå brev, blanketter och myndighetsbeslut. Staten framstod därför inte nödvändigtvis som fientlig, men som en svårbegriplig och avlägsen värld som hon behövde andra människors hjälp för att hantera. Genom Röda Korset, SFI och fortsatt utbildning lärde hon sig så småningom att själv läsa brev, ta kontakt med myndigheter och förstå sina rättigheter. Språket blev därmed inte bara ett medel för social integration, utan också en förutsättning för institutionell tillit. Det är svårt att lita på ett system som man inte förstår och inte själv kan kommunicera med.

Samma förändring framträder hos Aisha från Somalia som vi intervjuat flera gånger genom åren. Vid den första intervjun var hennes vardag präglad av beroende och osäkerhet. Hon hade svårt att förstå myndighetsbrev, boka tider och orientera sig i kollektivtrafiken. Några år senare kunde hon själv åka buss, tala med

myndigheter och sköta familjens praktiska kontakter. I den senaste intervjun sammanfattar hon sin förändring:

”Först kunde jag ingenting här, jag förstod inte hur man levde. Nu klarar jag allt – men jag tänker inte på mig själv längre, jag tänker bara på barnen, att de ska få ett bra liv och inte hamna fel.”

Hennes tillit har vuxit tillsammans med den egna handlingsförmågan. Institutionerna har inte nödvändigtvis förändrats, men hennes relation till dem har gjort det. De har gått från att vara något som andra måste förklara och hantera åt henne till att bli en del av en vardag som hon själv kan navigera. Intervjuerna visar emellertid också hur tillit kan försvagas när den konkreta erfarenheten inte motsvarar den positiva bilden av Sverige. 20-åriga Yara är ett tydligt exempel. Hon har vuxit upp i Sverige och har i hög grad tagit till sig värderingar om jämställdhet, utbildning och individuell frihet. Samtidigt har hennes erfarenheter av skola, vård och rättsväsende varit motsägelsefulla. Skolan gav henne språk och utbildningsmöjligheter, men blev också den plats där hon utsattes för mobbning, rasism och social exkludering. Hon beskriver hur vuxna inte alltid ingrep eller gav det skydd som hon hade förväntat sig.

”Skolan i Sverige har gett mig mycket, särskilt språket och utbildningsmöjligheter. Men det har också varit platsen där jag blivit som mest sårad och utsatt. Det är svårt att älska skolan när lärarna inte alltid skyddar en från mobbning.”

Hon beskriver en liknande ambivalens inför vården och myndigheterna:

”Jag vill tro på myndigheter och vården, men min erfarenhet har varit blandad. När man måste kämpa för minsta hjälp tappar man förtroendet för systemet. Det gör ont att känna att man inte tas på allvar när man verkligen behöver stöd.”

För Yara är det alltså inte den svenska rättsstatens ideal som ifrågasätts. Hon efterfrågar tvärtom mer rättvisa, likabehandling och ett starkare skydd för den enskilde. Problemet är att hon inte alltid upplever att institutionerna fungerar på samma sätt för alla. När ett brott inte utreds, en lärare inte ingriper eller vården inte lyssnar uppstår en spricka mellan det Sverige som beskrivs i principerna och det Sverige hon själv möter:

”Det känns ibland som att vissa ärenden inte tas på allvar, särskilt när det gäller oss. När brott läggs ner utan att man ens försökte ordentligt, då tappar man hoppet. Ett rättvist samhälle borde stå upp för alla, inte bara vissa.”

Hennes berättelse pekar mot en särskild form av tillit som kan kallas likvärdighetstillit. Det handlar om övertygelsen att staten inte bara har goda institutioner, utan också behandlar människor lika oavsett namn, ursprung eller utseende. Det är framför allt denna tillit som har skadats i hennes fall.

58-åriga Ana-Maria som kom till Sverige från Argentina som tonåring har ett mer strukturellt perspektiv. Hon har i grunden stark tilltro till institutioner, men

ser genom sitt arbete inom individ- och familjeomsorgen hur tillit kan undermineras av otydliga och fragmenterade system. Hon avvisar föreställningen att misstro främst skulle bero på människors personlighet eller kultur:

> *”Misstro mot myndigheter uppstår inte för att människor är misstänksamma av naturen. Den växer fram när system är otydliga, när regler tillämpas olika och när kraven känns godtyckliga. Tillit är något som byggs långsamt, genom konsekvens och begriplighet.”*

Detta är en viktig förskjutning. Misstro blir inte ett individuellt karaktärsfel utan en reaktion på erfarenheter. När en person får olika besked från olika handläggare, när ansvaret är oklart eller när regler uppfattas som godtyckliga lär hon sig att systemet inte går att förutse och Ana-Maria riktar särskild kritik mot projektbaserade och osammanhängande integrationsinsatser:

> *”Integration misslyckas sällan för att människor inte vill arbeta, delta eller bidra. Den misslyckas när systemen är fragmenterade och när ansvar bollas mellan aktörer. Människor behöver sammanhang, inte projekt som tar slut.”*

Najib som kom ensam från Afghanistan för 17 år sedan känner att hans förtroende för arbetsmarknadens institutioner har försvagats. Han uttrycker stor lojalitet med Sverige och uppskattar skolorna, de mänskliga rättigheterna och jämställdheten. Samtidigt har många år utanför arbetsmarknaden och korta insatser som inte lett vidare gjort honom alltmer frustrerad. Han beskriver en praktik som varade för kort tid för att han skulle kunna visa vad han kunde:

> *”Efter tio års arbetslöshet är två veckors praktik inte tillräckligt för att visa vad man kan. Jag fick inte chansen. Jag behöver komma in på en riktig arbetsplats igen.”*

Här bryts inte tilliten ned genom ett enskilt dramatiskt myndighetsbeslut, utan genom upprepade erfarenheter av inaktivitet, låga förväntningar och stängda dörrar. Han vill arbeta, kanske starta företag och bidra, men upplever att insatserna inte är utformade så att de ger honom en verklig möjlighet. Hans berättelse visar hur institutionell misstro kan växa även hos en person som samtidigt känner stark tillhörighet till landet.

Aysel som kom till Sverige som tonåring från Centralasien representerar en annan typ av ambivalens. Hon uttrycker stor uppskattning för den svenska välfärdens praktiska funktion. Barnomsorgen, utbildningen och familjestödet gör det möjligt för henne att förena arbete och föräldraskap. Om dessa delar av samhället säger hon att *”systemet fungerar underbart”*. Samtidigt uttrycker hon låg tillit till demokratin som idé och menar att man i första hand kan lita på sig själv. Hennes förtroende är därmed selektivt. Hon litar på statens förmåga att leverera service och skapa materiell trygghet, men identifierar sig i mindre grad med de politiska och värderingsmässiga principer som institutionerna bygger på.

”Allt praktiskt är toppen. Man får hjälp, barnomsorgen fungerar och man kan arbeta och ha familj. Men när det gäller människor och samhället måste man ändå vara försiktig. I slutändan måste man kunna lita på sig själv.”

Hennes hållning visar att institutionell tillit inte alltid hänger samman med demokratisk tillit eller generell tillit till andra människor. En person kan känna sig trygg med barnomsorgen och sjukvården men ändå vara skeptisk till politik, myndigheters motiv eller samhällsgemenskapen.

Vår undersökning ger också flera exempel på hur politisk erfarenhet från ursprungslandet påverkar synen på staten. En ung kvinna från Centralasien gör en tydlig åtskillnad mellan demokrati som formell beteckning och verklig möjlighet att påverka. Hon beskriver hur hemlandet kan kalla sig demokratiskt trots att samma president sitter kvar och kritik mot staten är förenad med risker. I Sverige upplever hon däremot att valen faktiskt kan förändra vem som styr:

”Det heter att mitt hemland är en sekulär demokrati, men hur många år har vi haft samma president? Trots att man kan välja är det egentligen bara ett namn. Det fungerar annorlunda i Sverige, för här är det verkligen människor som väljer.”

Ändå är hennes generella tillit låg. När hon får frågan vilka människor hon litar mest på svarar hon: *”Mig själv.”* Erfarenheten av en stat där demokratiska institutioner fungerat mer som fasad tycks ha skapat en försiktighet som inte omedelbart försvinner efter migrationen. Tilliten till svenska val kan vara större än tilliten till hemlandets politik, utan att detta automatiskt leder till ett brett förtroende för andra människor eller institutioner.

Den unga kvinnan från Ukraina befinner sig i en annan position. Hon uttrycker respekt för demokratin och vill delta i samhället, men saknar rösträtt och upplever därför ett avstånd till de formella institutionerna:

”Jag känner inte att jag kan påverka samhället ännu eftersom jag inte har samma rättigheter som andra. Jag kan inte rösta och det gör att jag ibland känner mig lite utanför. Samtidigt vill jag vara en del av samhället och bidra mer framöver.”

Hennes erfarenhet handlar inte om misstro i egentlig mening. Hon tror på institutionernas legitimitet, men står ännu utanför dem. Det visar att formella politiska rättigheter har betydelse för känslan av delaktighet. Tilliten kan vara hög samtidigt som tillhörigheten är ofullständig.

3.5.2. Spelar kulturzonen roll för tilliten?

När intervjuerna jämförs efter kulturzon framträder vissa mönster, även om materialet är för litet och varierat för att tillåta säkra generaliseringar. Bland personer från Mellanöstern samt Väst- och Centralasien uttrycks ofta en stark principiell respekt för rättsstat, yttrandefrihet och likhet inför lagen. Kontrasten mot erfarenheter av krig, repression eller religiöst och politiskt tvång är tydlig. Samtidigt återfinns i samma grupp några av de starkaste berättelserna om hur tilliten försvagats genom diskriminering, arbetslöshet, migrationsregler eller upplevelsen att institutionerna inte behandlar alla lika. Mönstret kan därför beskrivas som hög tillit till systemets ideal men mer varierande tillit till hur systemet fungerar i praktiken.

Bland personer från Östeuropa och Balkan betonas ofta ordning, tillgänglig byråkrati och fungerande samhällsservice. Den svenska staten bedöms genom sin förmåga att upprätthålla regler och erbjuda förutsägbara processer. Förtroendet förefaller i flera fall relativt starkt, även om det finns kritik mot kriminalitet, vårdens väntetider och politiska beslut som uppfattas som motsägelsefulla.

I intervjuerna med personer från Sydasien är variationen större. Några uttrycker stor uppskattning för tryggheten, rättssystemet och möjligheten att studera och arbeta. Andra skiljer tydligt mellan välfärdens praktiska funktion och demokratins legitimitet. Här blir det särskilt tydligt att en person kan ha hög funktionell tillit till barnomsorg, utbildning och ekonomiskt stöd men samtidigt låg generell samhällstillit.

Bland personer från afrikanska länder är tilliten ofta knuten till välfärdsstatens konkreta verksamhet såsom skola, sjukvård, skolmat, ekonomiskt stöd och barns trygghet. Staten värderas genom vad den faktiskt gör för människor i vardagen. Samtidigt innebär avsaknaden av släkt och etablerade nätverk att beroendet av institutionerna kan bli stort. När kontakten fungerar förstärks tilliten; när språket brister eller stödet uteblir blir individen särskilt sårbar.

Intervjuerna visar således att tillit till staten består av flera skilda dimensioner. Det finns en principiell tillit till demokrati, lagar och rättssäkerhet, en funktionell tillit till att skola, vård och barnomsorg fungerar, en relationell tillit till att den enskilda tjänstepersonen lyssnar och hjälper samt en tillit till att institutionerna behandlar alla likvärdigt. De två första är ofta förhållandevis starka. De två senare är betydligt mer känsliga för personliga erfarenheter.

Tiden i Sverige leder inte heller entydigt till högre eller lägre tillit. För Ratha och Aisha har förtroendet vuxit i takt med att språket och kunskapen om samhället ökat. Institutionerna har blivit mer begripliga och möjliga att använda. För Yara och Najib har däremot upprepade negativa erfarenheter gjort tilliten mer villkorad. Längre vistelsetid innebär alltså framför allt att erfarenheterna blir fler. När institutionerna fungerar rättvist och förutsägbart kan förtroendet fördjupas. När de upplevs som passiva, diskriminerande eller godtyckliga kan den positiva grundbilden av Sverige gradvis försvagas.

3.6. TILLITENS BETYDELSE

Sammantaget visar intervjuerna att många migranter har en stark grundläggande respekt för den svenska staten och välfärdens institutioner. Tryggheten, utbildningen, demokratin och möjligheten att bygga ett nytt liv lyfts återkommande fram som betydelsefulla styrkor. Tilliten är ofta särskilt tydlig bland personer med erfarenhet av krig, korruption, fattigdom eller politiskt godtycke, för vilka Sverige representerar förutsägbarhet, rättigheter och ett skydd som tidigare saknats.

Förtroendet är emellertid inte ovillkorligt. De intervjuade bedömer inte bara staten utifrån dess lagar och demokratiska principer, utan också utifrån hur dessa principer förverkligas i vardagen. Det avgörande är därför inte enbart om systemet fungerar i allmänhet, utan om den enskilde upplever att det fungerar även för människor med hennes namn, bakgrund, språk eller utseende. Tilliten prövas i varje möte med skolan, vården, polisen, arbetsmarknadens institutioner, socialtjänsten och migrationssystemet.

Institutionell tillit kan därför inte tas för given. Den stärks när en lärare skyddar ett utsatt barn, när vården lyssnar, när en handläggare ser individens faktiska kompetens och när staten skyddar arbetstagare från exploatering. Den försvagas när människor lämnas utan återkoppling, skickas mellan olika aktörer, får motstridiga besked eller möts av låga förväntningar.

Erfarenheterna från coronapandemin visar hur konkreta följder sådana brister kan få. Utrikes födda drabbades oproportionerligt hårt av smitta och dödlighet, samtidigt som information på andra språk än svenska under pandemins inledande skede ofta kom för sent eller inte var tillräckligt anpassad. Problemet handlade inte enbart om översättning, utan också om att förklara myndigheternas råd och den svenska strategin på ett begripligt och förtroendeskapande sätt. Vår studie av vaccinationsviljan bland utomeuropeiska migranter visade på motsvarande sätt att låg tillit till myndigheter hade samband med större tveksamhet inför vaccination. Pandemin tydliggjorde därmed att institutionell tillit inte är en abstrakt attityd. Den kan påverka om människor tar till sig samhällsinformation, söker vård och följer rekommendationer som är avgörande för både den egna och andras hälsa.[24]

Intervjuerna pekar samtidigt på att tillit är ett ömsesidigt samhällskontrakt. Individen förväntas lära sig språket, följa lagarna, delta i samhället och bidra efter förmåga. För att dessa krav ska uppfattas som rimliga måste samhället erbjuda verkliga möjligheter till utbildning, arbete, delaktighet och självständighet. Krav utan

---

24 Coronakommissionen, (2022), *Sverige under pandemin*, SOU 2022:10, Statens offentliga utredningar, Stockholm; Folkhälsomyndigheten, (2021), *Acceptans för covid-19-vaccination – invånare i Sverige födda utanför EU/EES och Storbritannien*, Folkhälsomyndigheten, Solna; Svallfors, S., Larsson, E. C., Puranen, B. och Ekström, A. M., (2023), ”COVID-19 Vaccine Hesitancy among First-Generation Immigrants Living in Sweden”, *European Journal of Public Health*, vol. 33, nr 4, Oxford University Press, Oxford, s. 687–694.

tillgängligt stöd riskerar att uppfattas som bestraffning, medan stöd utan riktning kan skapa långvarigt beroende.

Myndigheternas viktigaste uppgift bör därför vara att minska avståndet mellan formella rättigheter och människors faktiska erfarenheter. Kontakten behöver bli mer begriplig genom tydliga besked om vem som ansvarar för ett specifikt ärende, vad nästa steg är och vart den enskilde kan vända sig med frågor. Digitala tjänster behöver kompletteras med personlig hjälp, bokningsbara samtal och lokal närvaro i exempelvis bibliotek, skolor, SFI-verksamheter och bostadsområden. Personer som har kontakt med flera myndigheter bör så långt som möjligt få en samordnande kontakt, så att de inte behöver skickas mellan olika verksamheter eller upprepa sin historia gång på gång.

Arbetsmarknadsinsatser behöver samtidigt utgå från individens utbildning, erfarenheter och ambitioner. Brytning, namn eller ursprung får inte leda till sänkta förväntningar eller stereotypa bedömningar. Informationen om arbetsrätt och andra grundläggande rättigheter bör också erbjudas tidigt, på flera språk och genom uppsökande verksamhet, särskilt i branscher där nyanlända riskerar att utnyttjas.

För att stärka tilliten krävs slutligen kontinuitet. Kortvariga projekt bör i större utsträckning ersättas av långsiktiga strukturer och stabila relationer. Myndigheter blir tillitskapande när de är begripliga, nåbara, samordnade och konsekventa, men också när de visar att varje individ betraktas som en fullvärdig samhällsmedlem. Tillit kan inte skapas enbart genom informationskampanjer eller högt ställda förväntningar. Informationen måste vara begriplig, tillgänglig och förmedlas av aktörer som människor har anledning att lita på. I grunden måste tilliten förtjänas genom rättvisa beslut, fungerande skydd och respektfulla möten mellan individen och staten.

Men tillit byggs inte bara i mötet mellan individen och staten. Den växer också fram i vardagens relationer – genom vänskap, grannskap, arbetsplatser, föreningar och andra sociala sammanhang där människor blir sedda och får möjlighet att både ge och ta emot stöd. Den som saknar sådana relationer kan leva i ett samhälle med välfungerande institutioner och ändå känna sig ensam, osäker och främmande. För migranter kan denna skillnad vara särskilt tydlig. Flytten till ett nytt land kan innebära större trygghet och ett ökat förtroende för samhällets institutioner, men samtidigt förlusten av familj, vänner, språk och de vardagliga gemenskaper som tidigare gav livet sammanhang. Man kan alltså känna tillit till staten men ändå sakna någon att tala med, dela vardagen med eller be om hjälp. Institutionell trygghet är inte detsamma som social tillhörighet.

I nästa avsnitt riktar vi därför uppmärksamheten mot ensamheten bland migranterna. Hur påverkas människor när de sociala nätverken bryts upp? Vilken betydelse har språk, arbete, bostadsområde och kontakten med både landsmän och svenskfödda? Och vad händer när vägen in i samhällets gemenskaper blir betydligt längre än vägen in i dess formella institutioner?

3.7. ENSAMHET SOM MIGRATIONENS TYSTA FÖLJESLAGARE

3.7.1. Intervjuades tankar

Ett tema som löper som en underström genom ett flertal av de personliga intervjuerna, men som sällan lyfts fram lika tydligt som språk, arbete eller diskriminering, är just ensamhet. Den tar sig olika uttryck beroende på var i migrationsprocessen personen befinner sig, men återkommer med en påfallande konsekvens – både hos dem som nyligen har anlänt och hos dem som har bott i Sverige i många år. Det är också i de personliga intervjuerna som ensamheten formuleras tydligast. I enkätmaterial kan den döljas bakom frågor om sysselsättning, boende och social tillit, medan intervjuerna visar hur den faktiskt upplevs i vardagen.

För flera av de intervjuade var ensamheten först och främst en praktisk verklighet vid ankomsten. Ikram från Somalia kom till Sverige som asylsökande efter att hennes föräldrar hade dött: *”Ensam, jag kände faktiskt ingen.”* Hon beskriver den första tiden som präglad av språklig osäkerhet, ensamhet och brist på orientering i ett nytt system. När språket saknas blir också de enklaste vardagliga situationerna svåra. Kontakten med myndigheter, arbetsplatser och grannar kräver hjälp, och beroendet av andra kan förstärka känslan av att stå utanför.

José Luis från Mexiko, som kom till Sverige för att göra sin postdoktorala forskning snarare än som flykting, delar ändå samma grundvillkor flera år senare. *”Jag är ensam. Jag bor ensam här”*, säger han och beskriver hur hans sociala liv i praktiken är begränsat till universitetets kollegor, utan djupare privata relationer. Hans erfarenhet är viktig eftersom den visar att ensamheten inte bara kan förklaras av flykt, trauma, kort utbildning eller en svag ställning på arbetsmarknaden. Även den som kommer med hög utbildning, en tydlig yrkesroll och en självklar plats på en arbetsplats kan sakna ett socialt sammanhang utanför arbetet. Att komma till ett nytt land utan familj eller etablerat nätverk framstår alltså som en gemensam nämnare, oavsett om migrationen har skett av tvång eller genom ett frivilligt studie- och karriärval.

Hos Ratha var ensamheten nära förbunden med beroende. Hon kom till Sverige utan tidigare skolgång och kunde varken läsa eller skriva. De första åren saknade hon språk, socialt nätverk och möjlighet att självständigt orientera sig i samhället. Äktenskapet gav henne inte heller den trygghet hon behövde. Hon beskriver sig som vilsen, ledsen och ensam. Först genom kontakten med Röda Korset och senare SFI började isoleringen brytas. Där fick hon inte bara undervisning, utan också människor att tala med och ett sammanhang utanför hemmet. Språket blev därför mer än ett integrationsverktyg. Det blev en väg ut ur ensamheten, eftersom det

gjorde det möjligt för henne att läsa brev, röra sig självständigt och skapa relationer utan att vara beroende av andra.

En liknande utveckling syns hos en av de intervjuade kvinnor som kom till Sverige genom familjeanknytning. Trots att hennes partner redan bodde i landet beskriver hon de första åren som språkligt och socialt svåra och präglade av en tydlig känsla av utanförskap. Först när hon lärde sig svenska, började studera och kom in i arbetslivet började Sverige kännas som hemma. Hennes berättelse visar att familjeanknytning inte automatiskt innebär social förankring. En partner kan vara vägen in i landet utan att för den skull ge tillgång till det bredare samhälleliga nätverk som behövs för att känna tillhörighet.

Mer förvånande, och kanske mer angeläget för en rapport om integration, är de berättelser som visar att ensamheten inte nödvändigtvis försvinner enbart för att tiden går. Samira, högutbildad och med lång yrkeserfarenhet som lärare och kurator i Syrien, formulerar detta med stor tydlighet:

> *”Jag kan inte skaffa vänner och kompisar och jag känner mig så mycket isolerad. Så mycket, så mycket.”*

Hon beskriver hur mötesplatser som kyrkan eller biblioteket ger enstaka tillfällen till kontakt, men att den täta och vardagliga sociala samvaron hon var van vid i Syrien saknas i Sverige. Kontakterna blir tillfälliga och knutna till en bestämd aktivitet. När aktiviteten är slut går var och en hem till sitt. Det som saknas är inte främst människor i fysisk närhet, utan relationer som fortsätter utanför den organiserade mötesplatsen.

Yara, som kom till Sverige som barn och alltså har vuxit upp i landet, gör en liknande iakttagelse:

> *”Det finns fantastiska svenskar som är omtänksamma, hjälpsamma och väldigt snälla. Men jag tycker också att många svenskar är ganska osociala och håller sig för sig själva. Det kan göra att man känner sig ensam även när man har bott här länge.”*

Hennes formulering är viktig eftersom den skiljer mellan människors vänlighet och deras sociala tillgänglighet. Man kan bli korrekt och vänligt bemött utan att bli insläppt i ett mer personligt sammanhang. Ensamheten behöver därför inte bero på öppen fientlighet. Den kan uppstå i ett samhälle där människor respekterar varandras gränser, men där gränserna samtidigt gör det svårt för den nyanlände att bygga nära relationer.

För Yara är ensamheten dessutom förbunden med erfarenheter av mobbning, rasism och social exkludering i skolan. Hon beskriver hur hon under långa perioder var ensam, utsatt och ifrågasatt på grund av sitt ursprung, sitt utseende och sin kultur. Det rör sig alltså inte bara om en reserverad umgängeskultur, utan också om en mer aktiv form av utestängning. När hon senare säger att hon trots sitt svenska medborgarskap inte tror att hon någonsin kommer att bli betraktad som svensk blir

ensamheten en del av en större erfarenhet av att inte erkännas som en fullvärdig medlem av samhället.

Att ensamheten kvarstår även efter lång tid i landet tyder därför på att den inte primärt är en fråga om språkkunskaper eller formell etablering. Språk och arbete kan bryta den praktiska isoleringen, men de garanterar inte nära vänskap, informellt umgänge eller en känsla av att vara självklar i andras liv. Det som saknas är ofta just den vardagliga sociala samvaron – spontana besök, samtal utan särskilt ärende och relationer som inte är bundna till arbete, myndighetskontakt eller föreningsverksamhet.

Rami, som lever ensam utan partner eller barn efter en skilsmässa, sätter ord på konsekvenserna av detta på ett sätt som förtjänar särskild uppmärksamhet:

> *”Det största hindret är när man inte har kontakt och inte har vänner, för då blir man ensam och då blir allting mycket svårare även om man vill.”*

Här beskrivs ensamheten inte som ett sidospår vid sidan av integrationen, utan som själva kärnan i vad som gör etableringen svår. En persons vilja och ansträngning räcker inte om det sociala sammanhanget saknas. Den som är ensam har färre människor att fråga om hur samhället fungerar, färre informella vägar till arbete och färre relationer som ger stöd när något går fel. Ensamheten får därmed både emotionella och praktiska konsekvenser.

En annan intervjuad uttrycker samma samband från motsatt håll när han säger att arbete är viktigt inte bara för inkomsten, utan för att vara en del av samhället: *”Om man inte jobbar blir man isolerad och tappar mycket. Jobb ger struktur och mening.”* Arbetet fungerar alltså som en skyddsfaktor mot ensamhet. Det skapar rutiner, kollegiala relationer och en känsla av att andra förväntar sig att man ska komma. Samtidigt visar José Luis berättelse att arbetsplatsen inte alltid räcker. Kollegor kan ge vardaglig kontakt utan att relationerna utvecklas till ett privat socialt liv.

Hos några av de intervjuade är ensamheten dessutom sammanflätad med sorg och separation snarare än enbart avstånd till det svenska samhället. Ratha, som förlorat ett barn, beskriver en period då hon levde i hög grad isolerad och beroende av andra, vilket förstärkte känslan av ensamhet och rotlöshet. Senare har vänner och den religiösa församling hon tillhör fått en avgörande betydelse. Trosgemenskapen fungerar inte bara som andligt stöd, utan också som en ersättning för den biologiska familj som saknas i Sverige.

Najib bär med sig en annan sorts ensamhet, som går tillbaka till barndomens separation från föräldrarna under flykten från Afghanistan. När han återförenades med dem i Sverige efter flera år beskriver han sig som känslomässigt bedövad. I dag lever han ensam långt från familjen och från de svenska vänner han tidigare hade. Han säger inte uttryckligen att han känner sig ensam, men intervjun visar hur hans sociala sammanhang har försvagats. Han minns en tid då svenska vänner och klasskamrater kom hem till honom och han åt middag i deras hem. I den nuvarande livssituationen är sådana kontakter betydligt färre.

Andra intervjuer visar en mildare men ändå betydelsefull social sårbarhet. Några lever med partner och barn men helt utan släktingar i Sverige. Allt ansvar vilar då på den lilla kärnfamiljen. Det finns ingen självklar krets som kan hjälpa till med barnen, avlasta vid sjukdom eller ge stöd i en kris. Situationen behöver inte beskrivas som direkt ensamhet, men frånvaron av ett större familjenätverk gör livet mer sårbart och kan förstärka känslan av att stå ensam med det praktiska ansvaret.

En av de unga kvinnorna från Ukraina beskriver inte heller sig själv som ensam. Hon har fått vänner och känner att hennes framtid finns i Sverige. Ändå noterade hon tidigt att svenskar är mer reserverade och mer sällan börjar tala med främmande människor än vad hon var van vid. Hennes erfarenhet visar hur en social kultur kan upplevas som främmande utan att den nödvändigtvis leder till bestående isolering. Svenska vänner och ett aktivt skolliv har i hennes fall blivit en väg in, men den första kulturella tröskeln var tydlig.

Sammantaget visar berättelserna att ensamhet inte bör förstås som ett tillfälligt nybörjarproblem som automatiskt löser sig med tiden. Den framträder snarare som ett strukturellt drag i flera migranters liv i Sverige. Den kan vara kopplad till att familj och etablerade nätverk saknas vid ankomsten, till språkbrist och beroende, men också till det svenska sociala livets reserverade karaktär och till erfarenheter av diskriminering och avvisande.

Intervjuerna visar samtidigt att ensamheten kan brytas. Röda Korset, SFI, arbete, utbildning, kyrkor, bibliotek, föreningar och vänskapsrelationer har i flera fall blivit vägar ut ur isoleringen. Men sådana mötesplatser får störst betydelse när kontakterna utvecklas till relationer som fortsätter utanför den organiserade verksamheten. Att befinna sig bland människor är inte detsamma som att känna sig sedd, efterfrågad eller saknad.

Detta ger en viktig nyckel till det tidigare identifierade mönstret kring tillhörighet och ett samhälleligt ”vi”. Den sociala ensamheten framstår som en konkret mekanism bakom den svagare känsla av gemenskap som flera av de intervjuade beskriver, oavsett hur länge de har bott i landet. En person kan ha lärt sig svenska, fått arbete och förstått samhällets regler, men ändå sakna de relationer som gör Sverige till ett socialt hem. Etableringen kan med andra ord vara framgångsrik på papperet och samtidigt rymma en djup ensamhet.

3.7.2. Var femte migrant känner sig ensam

Vår studie visar att ensamhet är betydligt vanligare bland migranter än i befolkningen som helhet. Omkring 20 procent av migranterna uppger att de ofta eller mycket ofta känner sig ensamma, jämfört med cirka 10 procent i den övriga befolkningen. Ensamhet och brist på sociala kontakter framträder som ett genomgående tema i både enkätmaterial och fördjupade intervjuer. Många respondenter beskriver detta som det kanske största hindret i anpassningen till det svenska samhället, i

flera fall mer betydelsefullt än språkliga eller ekonomiska svårigheter. Som en av de intervjuade uttryckte det: *”Det är tyst i Sverige på så många sätt.”*

Den sociala distansen blir särskilt tydlig när mer konkreta frågor ställs. När respondenterna tillfrågades om de någon gång varit hemma i ett svenskt hem svarade omkring 50 procent nej. När frågan i stället gällde om de själva någon gång bjudit hem några svenskar var andelen visserligen något högre, men siffrorna antyder en betydande kulturell och social klyfta mellan människor som lever i Sverige. Integration är inte bara arbete, bostad och språk – utan också social närhet och vardagsgemenskap. När hälften av migranter aldrig varit hemma hos svenskar och lika många svenskar aldrig hos migranter saknas viktiga kontaktytor. Det skapar parallella sociala världar i stället för ett sammanhållet samhälle.

Resultatet blir svagare tillit, större avstånd och mindre förståelse mellan människor. Detta indikerar att gränsen mellan offentliga och privata sociala sammanhang är svår att överskrida. Samtidigt uppger många migranter i de personliga intervjuerna att de har svenska vänner. Vid närmare efterfrågan visar det sig dock ofta att dessa relationer snarare handlar om arbetskamrater eller bekanta än om nära, personliga vänskapsband. Som en respondent sammanfattade detta: ”Ni är lite svåra att komma nära.”

I vissa intervjuer framträder ensamheten med särskild skärpa. En äldre syrisk kvinna, bosatt i ett hyreshusområde utanför centrum i en mindre kommun i nordöstra Skåne, beskrev sin situation på följande sätt: *”Jag är så ensam. Jag känner ingen – de enda människor jag träffar är när jag går till moskén eller handlar. Det är så jobbigt”*, sa kvinnan och vred sina händer i ett outtalat uttryck för frustration. Kvinnan var arbetslös, hade vuxna barn som flyttat hemifrån och levde tillsammans med sin dementa make. Hennes berättelse illustrerar hur flera riskfaktorer samverkar. Det handlar om svag arbetsmarknadsanknytning, omsorgsansvar, begränsad rörlighet och ett mycket litet socialt nätverk utanför familjen.

Dessa erfarenheter ligger i linje med ett växande internationellt forskningsunderlag. Världshälsoorganisationen (WHO) och Förenta nationerna (FN) har under senare år lyft ensamhet och social isolering som ett globalt folkhälsoproblem. En analys som WHO publicerade 2024, baserad på 23 internationella studier – däribland Gallup World Poll, som omfattar cirka 150 000 respondenter i omkring 150 länder – visar att ungefär 24 % av vuxna i världen uppger att de ofta eller ganska ofta känner sig ensamma och att denna känsla är särskilt vanlig i socioekonomiskt utsatta grupper. Slutsatsen är således att nästan var fjärde person globalt rapporterar upplevelser av ensamhet i sin vardag, även om variationen mellan länder är stor och att ju fattigare ett land är, desto högre är andelen som uppger att de känner sig ensamma. Gallup.com

I Europa ligger ensamhetsnivåerna i allmänhet något lägre än det globala genomsnittet. En omfattande EU-studie från 2022 visar att i genomsnitt 13 % av européer känner sig ensamma ”nästan hela tiden eller hela tiden”, och ytterligare en något större andel visar på ensamhet åtminstone ibland.[25] Nordiska länder utmär-

25 joint-research-centre.ec.europa.eu

ker sig inom Europa med relativt låga nivåer av upplevd ensamhet, särskilt bland äldre befolkningar. I meta-analyser som gjorts låg de uppgivna ensamhetsnivåerna i spannet 2 – 5 % när man mätte vissa typer av ensamhet.[26]

I andra nordiska undersökningar har länder som Norge, Danmark och Island rapporterat lägre andelar som upplevt ensamhet, medan Sverige och Finland också legat under genomsnittet för Europa i liknande mätningar av äldre. norden.diva-portal.org

Det är en närmast ironisk motsättning att många migranter i Sverige upplever stark ensamhet, samtidigt som de har kommit till en del av världen där befolkningen i genomsnitt rapporterar några av de lägsta nivåerna av ensamhet. På befolkningsnivå är ensamheten således relativt låg – men migranterna själva har hamnat i en situation av stark social utsatthet, med svaga nätverk, få etablerade kontakter och begränsade möten med majoritetssamhället. Paradoxen illustrerar att ett samhälle kan fungera väl socialt för majoritetsbefolkningen men samtidigt erbjuda mycket begränsade möjligheter till social delaktighet för nyanlända, vilket gör ensamhet till en central integrationsfråga snarare än enbart ett individuellt problem. Jämfört med både Europa och Norden tenderar ensamhetsnivåerna i andra regioner, inklusive delar av Mellanöstern och Afrika, vara högre än det europeiska genomsnittet, även om detaljerade jämförande data ofta saknas eller varierar mellan undersökningar.

En specialstudie som bygger på Gallups rådata har visat att detta mönster inte enbart gäller mellan länder, utan även inom dem. De rikaste individerna i de rikaste regionerna rapporterar lägst grad av ensamhet, medan de fattigaste i de fattigaste regionerna rapporterar högst. Detta innebär att globala ojämlikhetsmönster i stor utsträckning reproduceras inom nationella samhällen, även i höginkomstländer. Migranter befinner sig ofta i just dessa mer utsatta positioner, vilket bidrar till en förhöjd risk för ensamhet även i relativt välfungerande välfärdsstater.

Svensk forskning bekräftar denna bild. Folkhälsomyndigheten visar i flera rapporter att utrikes födda, särskilt kvinnor och personer utanför arbetsmarknaden, rapporterar högre nivåer av ensamhet, psykisk ohälsa och social isolering än inrikes födda. SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC) visar samtidigt att utrikes födda i högre grad saknar någon att anförtro sig åt, har färre nära vänner och deltar mer sällan i föreningsliv och informella sociala aktiviteter.

Flera svenska myndigheter har också pekat på den rumsliga och strukturella dimensionen av problemet. Delegationen mot segregation (Delmos) har visat hur boendesegregation, låg sysselsättning och svaga sociala nätverk samverkar och förstärker varandra, särskilt i mindre kommuner och perifera bostadsområden. MUCF har i sin tur visat att civilsamhällets strukturer ofta är svåråtkomliga för utrikes födda vuxna, inte minst kvinnor, vilket ytterligare begränsar möjligheterna att bygga sociala relationer utanför den egna gruppen.

Forskning om äldre migranter visar dessutom att ensamheten ofta fördjupas i

---

26 Daniel L Surkhalin et al (2022), *The prevalence of loneliness across 113 countries: systematic review and meta-analysis. BMJ Published 09 February 2022*

senare livsskeden. När barn flyttar hemifrån och partnern blir sjuk eller omsorgsbehövande kan redan svaga sociala nätverk snabbt krympa. Studier vid Stockholms Universitet visar att äldre migranter, särskilt de som invandrat i vuxen ålder, ofta har mycket begränsade kontakter utanför familjen. Även Socialstyrelsen har uppmärksammat dessa mönster i sina analyser av äldreomsorg och social utsatthet bland personer födda utanför Sverige.

Våra intervjuer visar samtidigt att synen på familj, ansvar och relationen till äldre generationer ofta skiljer sig från den mer individualiserade svenska normen. För många av de migranter vi mött är omsorgen om äldre inte bara en praktisk fråga utan en självklar moralisk och emotionell skyldighet. Flera beskriver hur familjebanden fortsätter att prägla vardagen även när släktingar bor i olika länder och världsdelar.

En kvinna från Kina berättar hur hon regelbundet reser till hemlandet för att vara hos sin åldrande pappa när hans hälsa försämras. En ung kinesisk IT-specialist beskriver hur han använder sin enda semestermånad till att bo tillsammans med sina morföräldrar på deras äldreboende utanför Shanghai (boendet har en egen avdelning där anhöriga kan bo) Donika från Kosovo berättar i sin tur om sin äldre farbror som blivit änkling och bor ensam kvar i Kosovo. Trots att barnen sedan länge emigrerat till olika länder finns det nästan alltid någon hos honom. Ett av barnen bor i USA men reser ändå hem regelbundet för att han inte ska behöva vara ensam.

”Vi bryr oss om våra gamla”, säger Donika och berättar samtidigt varmt om sin 94-åriga svenska granne som hon ofta tittar till.

> *”Hon blir så glad när jag och och mina döttrar knackar på dörren och frågar hur hon mår. Vi går ibland promenader tillsammans. Jag tycker om att göra så. Hos oss i Kosovo tar familjen hand om de äldre på ett annat sätt. Det är stor skillnad faktiskt.”*

Intervjuerna pekar på hur migration ibland innebär att människor lämnar samhällen där familjen utgör den centrala sociala tryggheten och flyttar till ett mer individualiserat samhälle där ensamhet i högre grad betraktas som ett privat problem. För vissa skapar detta en stark känsla av rotlöshet och saknad, men också en vilja att återskapa nära familje- och omsorgsrelationer i det nya landet.

Sammantaget visar både vår studie och såväl svensk som internationell forskning att ensamhet bland migranter inte kan förstås som ett individuellt problem, utan som ett strukturellt fenomen kopplat till socioekonomiska villkor, boende, ålder, kön och tillgång till sociala arenor. Ensamheten påverkar inte bara individens välbefinnande, utan riskerar även att undergräva tillit, delaktighet och i förlängningen den sociala sammanhållningen i samhället.[27] I denna situation får religionen för många en betydelse som sträcker sig långt utöver den personliga tron. Den kan er-

27 Forskningen skiljer mellan social ensamhet, som handlar om att sakna ett större sammanhang, och emotionell ensamhet, som handlar om avsaknad av nära, förtroliga relationer. En person kan därför känna ensamhet även med många bekanta, eller tvärtom ha en nära vän men ändå sakna ett socialt nätverk. Ensamhet ska också skiljas från social isolering, som mäter faktiska kontakter och nätverk.

bjuda gemenskap, kontinuitet och ett moraliskt språk för ansvar, omsorg och tillhörighet. I ett starkt sekulariserat samhälle som Sverige blir frågan därför inte bara hur religiösa migranter förhåller sig till sin tro, utan också hur religionen hjälper dem att skapa sammanhang, bevara relationer och hantera ensamhet i det nya landet.

3.8. RELIGION

3.8.1. Hur viktig är religion i migranters liv?

Det sägs ofta att Sverige är världens mest sekulariserade land. Påståendet innehåller en kärna av sanning, men är samtidigt något av en myt. Sverige hör utan tvekan till de samhällen där religionen har ett begränsat inflytande över samhällslivet och där relativt få människor säger att Gud spelar en central roll i deras liv. Men vilket land som är ”mest sekulärt” beror på vad som mäts – gudstro, gudstjänstbesök, medlemskap eller religionens inflytande över moral och politik.

Detta svenska mönster står i tydlig kontrast till situationen i många av de länder varifrån de senaste decenniernas migranter har kommit. I stora delar av Mellanöstern, Afrika och Asien har religionen ofta en mer synlig plats i vardagslivet, familjen och föreställningarna om rätt och fel. Det betyder inte att alla migranter är troende eller att alla ursprungsländer är starkt religiösa. Men för många innebär mötet med Sverige också ett möte med ett samhälle där religionen i högre grad betraktas som en privat fråga. Skillnader i gudstro och religiös praktik blir därför en viktig del av förståelsen av migranters värderingar och av den förändring som kan ske efter migrationen.

Religionshistorikern David Thurfjell beskriver därför svenskarna som postkristna snarare än helt religionslösa. Kristendomen har förlorat mycket av sin ställning som personlig tro och moralisk auktoritet, men lever kvar i högtider, traditioner och livets ceremonier. Många firar jul och påsk, går på dop, vigslar och begravningar och söker sig ibland till kyrkorummet utan att betrakta sig som religiösa. Det kristna arvet har inte försvunnit, utan har i hög grad omvandlats från tro till kultur.[28]

För att förstå dagens sekulära Sverige måste man börja i ett samhälle där kyrkan hade en helt annan ställning. Under 1600- och 1700-talen var den inte bara en religiös institution, utan också en del av staten, undervisningen, folkbokföringen och den lokala kontrollen. Människorna skulle, med tidens formulering, hållas i ’Herrans tukt och förmaning’. Husfadern ansvarade för att familj och tjänstefolk lärde sig den lutherska tron, medan prästen kontrollerade deras kunskaper och levnadssätt genom husförhören.

Husförhören var disciplinerande, men fick också en följd som skulle få stor be-

28 Thurfjell, D., (2015), *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*, Molin & Sorgenfrei, Stockholm.

tydelse för Sveriges utveckling. För att människorna skulle kunna läsa katekesen måste de lära sig läsa. Kyrkohistorikern och prästen Egil Johansson vid Umeå universitet har i sin forskning om husförhörslängderna kunnat visa hur svenska folkets läsförmåga var allmän långt före folkskolans införande 1842.[29]

Under början av 1700-talet var Sverige sannolikt ett av de länder i världen där läskunnigheten var som störst. Här uppstod en historisk paradox. Kyrkan lärde människor läsa för att befästa den rätta tron, men läsförmågan gav dem också tillgång till nya religiösa och politiska idéer. På längre sikt bidrog den till frikyrkor, folkrörelser och en starkare individuell självständighet.

Under 1800-talet började den gamla religiösa enhetskulturen luckras upp. Industrialisering och urbanisering bröt upp sockengemenskaperna, samtidigt som idéer om vetenskap, politisk frihet och individuell självständighet fick större spridning. Men utvecklingen var inte en enkel rörelse från tro till otro. Samtidigt växte väckelser och frikyrkor fram. Bönhus fylldes av människor som ville utöva en mer personlig och självvald kristendom. Under 1800-talets andra hälft blev det möjligt att lämna Svenska kyrkan, men först om personen gick över till ett annat godkänt kristet samfund. Först genom religionsfrihetslagen, som trädde i kraft 1952, fick den enskilde en tydlig rätt att stå helt utanför organiserad religion.[30]

För hundra år sedan tillhörde nästa hela befolkningen Svenska kyrkan, och kristendomen hade en stark ställning i skola, familjeliv och samhällsmoral. Barn döptes, ungdomar konfirmerades, par vigdes och de döda fick en kyrklig begravning. Man gick visserligen sällan i kyrkan men ändå uppfattades kyrkotillhörigheten som självklar.

Denna dubbla hållning präglade Sverige under stora delar av 1900-talet. Kyrksamheten var låg, men medlemskapet och deltagandet i kyrkliga ceremonier förblev högt. Ännu under 1970-talet tillhörde omkring 95 procent av befolkningen Svenska kyrkan. År 2000 förändrades relationen mellan staten och kyrkan, och därefter har medlemsandelen fortsatt att sjunka. Vid utgången av 2025 hade Svenska kyrkan knappt 5,4 miljoner medlemmar, motsvarande ungefär hälften av befolkningen.[31] Medlemskap är dock inte detsamma som personlig gudstro. Enligt SOM-institutets senaste sammanställning svarade 36 procent av befolkningen 2025 att de trodde på Gud, jämfört med 47 procent 2010.[32]

Under efterkrigstiden förändrades samtidigt det svenska religionslandskapet genom migrationen. Sverige blev inte bara mer sekulariserat utan också mer mångreligiöst. Arbetskraftsinvandrare och senare flyktingar och anhöriga förde med sig katolska, ortodoxa och österländska kyrkotraditioner, islam i olika former, buddhism, hinduism, sikhism och andra religioner.

---

29 Johansson, E., (1988), *Bokstävernas intåg: Artiklar i folkundervisningens historia I*, Forskningsarkivet vid Umeå universitet, Umeå.

30 *Religionsfrihetslag (1951:680)*, Svensk författningssamling, 1951

31 Svenska kyrkan, (2026), *Svenska kyrkan i siffror: Medlemmar och verksamheter till och med 2025*, Uppsala.

32 Bergquist, J., (2026), *Svenska trender 1986–2025*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg, s. 22.

Muslimer har funnits länge i Sverige, men det var framför allt genom arbetskraftsinvandringen under 1950- och 1960-talen och den senare flyktinginvandringen som gruppen började växa påtagligt. De första församlingarna samlades ofta i hem, källare och hyrda föreningslokaler. När moskéer med kupoler och minareter började dyka upp i stadsbilden blev förändringen tydlig även för omgivningen. Moskéerna gav muslimer möjlighet att utöva sin religion och bygga gemenskap, men blev också symboler i debatter om integration, nationell identitet och religionens plats i det offentliga rummet.[33]

Islam var endast en del av förändringen. Den katolska kyrkan växte genom migration från Europa, Latinamerika, Afrika och Mellanöstern. Ortodoxa och österländska kyrkor fick fler medlemmar genom invandring från bland annat Balkan, Syrien, Irak, Eritrea och Etiopien. Buddhister grundade tempel och föreningar, medan hinduiska och sikhiska grupper byggde upp egna församlingar och gudstjänstlokaler.[34]

I dag redovisar de statsbidragsberättigade samfunden utanför Svenska kyrkan sammanlagt omkring 850 000 så kallade betjänade. Med detta avses personer som är medlemmar eller regelbundet deltar i ett samfunds verksamhet.[35] Siffran omfattar bland annat frikyrkor, katolska och ortodoxa kyrkor, muslimska samfund och mindre religiösa grupper. Den visar institutionell anknytning, inte hur många som personligen tror på Gud.

Särskilt svårt är det att uppskatta antalet muslimer. Simon Sorgenfrei, professor i religionsvetenskap vid Södertörns högskola och forskare om islam, migration och religiös pluralism, har betonat att personer med muslimsk bakgrund inte utgör en enhetlig religiös grupp. Där finns regelbundet praktiserande troende, sporadiska deltagare, kulturellt identifierade muslimer, sekulära personer och ateister.[36]

Uppskattningsvis kan omkring 800 000 personer i Sverige ha muslimsk kultur- eller familjebakgrund, medan antalet som är knutna till muslimska samfund är betydligt lägre. Siffrorna motsäger inte varandra – de mäter olika saker. Den högre uppskattningen gäller bakgrund och identitet, medan samfundsstatistiken gäller organiserad anknytning och deltagande.

Det moderna Sverige präglas alltså av två samtidiga utvecklingslinjer. Nämligen sekularisering inom majoritetsbefolkningen och växande religiös pluralism i samhället som helhet. De svenska kyrkbänkarna har fortsatt att glesna, samtidigt som moskéer, ortodoxa kyrkor, buddhistiska tempel och andra religiösa mötesplatser har blivit fler.

---

33 Sorgenfrei, S., (2018), *Islam i Sverige: De första 1 300 åren*, Myndigheten för stöd till trossamfund, Bromma.

34 Andersson, D. och Sander, Å. red. (2015), *Det mångreligiösa Sverige: Ett landskap i förändring*, Studentlitteratur, Lund.

35 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, (2024), *Trossamfund – antal betjänade: Bidragsgrundande medlems- och deltagarstatistik*, Stockholm.

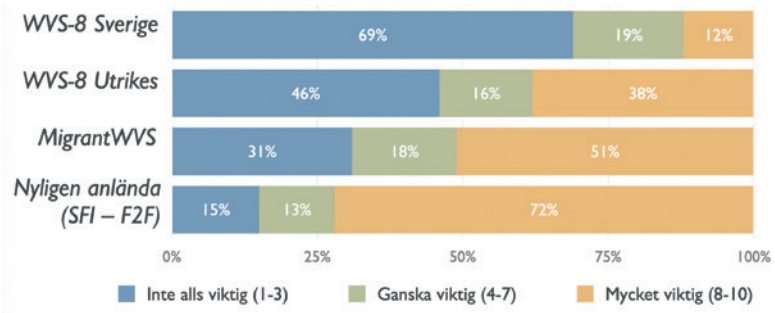
36 Sorgenfrei, S., (2022) *”De kommer att vara annorlunda svenskar”*: Berättelsen om Sveriges första muslimer, Norstedts, Stockholm; Sorgenfrei, S., (2026), *Öppna era hjärtan*, Norstedts, Stockholm.

3.9. HUR VIKTIGT ÄR RELIGION I DITT LIV?

Det är mot denna bakgrund som trosfrågorna i vår undersökning ska förstås. Några av de migranter som intervjuats i denna studie har vuxit upp i ett samhälle där religion främst betraktas som en privatsak eller tradition. Andra kommer från miljöer där tron är en självklar grund för familjeliv, moral och gemenskap. För vissa är religionen frånvarande i vardagen. För andra är den ständigt närvarande.[37]

Det är mot denna bakgrund vi ställde följande fråga:

Figur 3.8. Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter insamlingsform

Det mest slående i figuren ovan är skillnaden mellan den svenska befolkningen och de nyligen anlända. I WVS-8 Sverige uppger 12 procent att religionen är mycket viktig i deras liv, medan motsvarande andel är 72 procent bland nyligen anlända. Skillnaden visar att religionen har en betydligt mer central plats i livet bland de nyligen anlända än i den svenska befolkningen.

Resultatet för Sverige ligger samtidigt nära SOM-institutets senaste undersökning, där 36 procent uppger att de tror på Gud. I WVS-8 svarar 31 procent att religionen är ganska eller mycket viktig. Frågorna mäter inte exakt samma sak, eftersom det är möjligt att tro på Gud utan att tron har en central plats i det egna livet. Trots detta ger undersökningarna en likartad bild av Sverige som ett starkt sekulariserat samhälle där en betydande minoritet fortfarande har en personlig religiös orientering.

Figuren visar inte en enkel uppdelning mellan svenskar och migranter, utan en tydlig gradient. Religionens betydelse är lägst i WVS-8 Sverige, högre bland utrikes födda i den ordinarie undersökningen, ännu högre i MigrantWVS och högst bland de nyligen anlända. Gudstro och religionens plats i livet framstår därmed som en av de tydligaste skiljelinjerna i hela undersökningen.

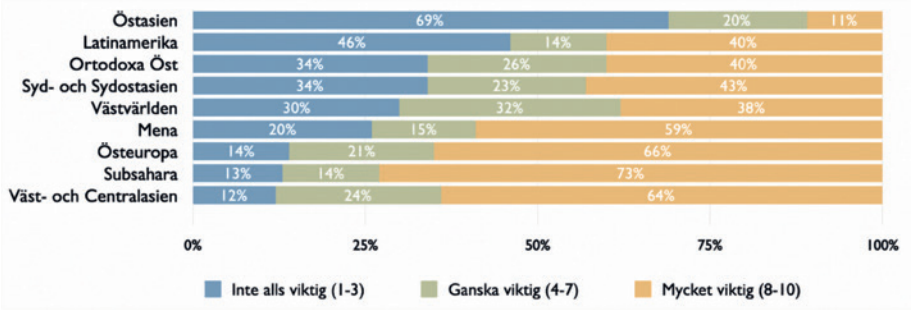
37 En mer teoretisk diskussion och religionens roll för individualism/kollektivism finns i nästa kapitel.

Mönstret kan tyda på att religionens betydelse gradvis minskar efter migrationen. Längre vistelsetid, utbildning, arbete och ökade kontakter med det sekulära majoritetssamhället kan bidra till att tron får en mindre styrande roll i vardagen. Det behöver inte innebära att människor överger sin religion, utan kan handla om att den i högre grad blir en privat identitet och i mindre grad påverkar synen på familjeliv, moral och sociala relationer.

Det går dock inte att fastställa en sådan förändringsprocess enbart utifrån figuren. Grupperna skiljer sig också åt när det gäller ursprungsland, ålder, utbildning och migrationsperiod. Skillnaden kan därför både spegla en gradvis anpassning till svenska förhållanden och att senare migrantgrupper i större utsträckning kommer från samhällen där religionen har en starkare ställning. För att skilja dessa förklaringar åt skulle det krävas longitudinella studier där samma individer följs över tid.

Resultaten visar ändå att integrationen ofta innebär ett möte mellan mycket olika uppfattningar om religionens plats i livet. Många nyanlända kommer från samhällen där religionen fortfarande är en central källa till identitet, moral och gemenskap, medan religionen i Sverige i hög grad har blivit en individuell och privat angelägenhet. Figuren visar därmed att religion är ett av de områden där många nyanlända möter värderingar som tydligt skiljer sig från dem som dominerar i Sverige. Nästa figur visar att dessa skillnader också varierar kraftigt mellan migranter från olika delar av världen, vilket understryker att gruppen utrikes födda inte kan behandlas som en enhetlig kategori. Kulturzonernas sammansättning finns redovisade i en bilagedelen. I kommande kapitel kommer vi att mer utförligt beskriva skillnaderna mellan olika kulturzoner. För just frågan om religionens betydelse ser vi stora skillnader mellan varifrån migranterna kommer.

Figur 3.9. *Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter kulturzon.*

Bland personer från Subsahara uppger 73 procent att religionen är mycket viktig i deras liv, medan motsvarande andel bland personer från Östasien är 11 procent. Östasien skiljer sig därmed tydligt från övriga kulturzoner och ligger nära den svenska befolkningen. I båda grupperna anger 69 procent att religionen inte alls är viktig.

I den andra änden av skalan återfinns Subsahara, Österuropa samt Väst- och Cen-

tralasien, där omkring två tredjedelar eller fler betraktar Gud som mycket viktig. Även bland personer från Mena är andelen hög. Latinamerika, Ortodoxa Öst, Syd- och Sydostasien samt Västvärlden intar mellanpositioner, men i samtliga dessa grupper är det vanligare än bland sverigefödda att Gud tillskrivs en central betydelse.

Resultaten visar att kategorin migranter döljer stora variationer. Utländsk bakgrund är inte i sig förknippad med stark religiositet. Det avgörande tycks snarare vara vilka religiösa traditioner och samhällsmiljöer människor kommer från. Östasiens särställning visar detta särskilt tydligt, medan de höga nivåerna i Subsahara, Mena samt Väst- och Centralasien speglar ursprungsregioner där religionen ofta har en starkare plats i vardagsliv, familj och samhälle.

Figuren bidrar därmed till att förklara resultaten i den föregående analysen. Den högre religiositeten bland migranter som grupp är sannolikt delvis en sammansättningseffekt. När en stor andel av respondenterna kommer från starkt religiösa regioner höjs den genomsnittliga religiositeten i migrantgruppen. Skillnaden mot den svenska befolkningen behöver därför inte enbart bero på hur länge människor har bott i Sverige, utan också på migrantgruppernas skiftande ursprung.

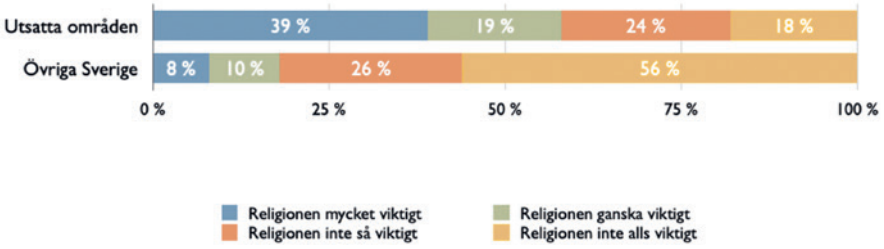
Kulturzonerna rymmer samtidigt betydande variationer mellan länder, religioner, generationer och sociala grupper. Figuren bör därför främst läsas som ett mått på övergripande regionala mönster. Den visar att ursprungsmiljön har stor betydelse för religionens ställning, samtidigt som livet i Sverige kan påverka hur denna religiositet uttrycks och förändras över tid – inte om enskilda individers religiositet förändras efter migrationen.

Även Västvärlden är intressant i jämförelsen. Trots att många västländer brukar beskrivas som sekulariserade uppger 38 procent i denna grupp att religion är mycket viktig. Det understryker att Sverige befinner sig långt ut på den sekulära delen av skalan, även i jämförelse med andra västliga samhällen.

Sammantaget visar figuren att skillnaderna i religiositet mellan sverigefödda och migranter till stor del måste förstås mot bakgrund av globala variationer i religionens ställning. Samtidigt utesluter det inte att utbildning, arbetsliv och sociala kontakter i Sverige gradvis kan förändra religionens betydelse för individen.

3.9.1. Utsatta områden

Figur 3.10. *Hur viktig är religionen i ditt liv? Efter migranter i utsatta områden jämfört med migranter i övriga Sverige – mWVS*

En tredje dimension av religiositetsmönstret framträder när materialet delas upp efter bostadsområde. I utsatta områden uppger 58 procent av migranterna att religionen är mycket eller ganska viktig, jämfört med 18 procent i övriga Sverige. Skillnaden på 40 procentenheter hör till de mest markanta i hela undersökningen. Omvänt svarar 56 procent i övriga Sverige att religionen inte alls är viktig, medan motsvarande andel i utsatta områden är 18 procent.

Bostadsmönstret kompletterar analyserna av migrationsstatus och kulturzon. Religiositeten samvarierar med flera förhållanden samtidigt, däribland vistelsetid i landet, ursprungsregionens religiösa profil och den sociala miljö där individen lever. Eftersom utsatta områden ofta har en hög andel invånare från regioner där religionen har en stark ställning speglar resultatet sannolikt delvis områdenas befolkningssammansättning. Samtidigt pekar den stora skillnaden på att boendemiljön kan ha betydelse för hur religiösa identiteter bevaras, uttrycks och förs vidare.

I socialt och etniskt koncentrerade miljöer kan religiösa församlingar, familjenätverk och föreningar få en särskilt viktig funktion. Religionen blir då inte enbart en personlig trosuppfattning, utan också en källa till gemenskap, praktiskt stöd och social orientering. Täta nätverk kan stärka känslan av trygghet och tillhörighet, men också bidra till att gemensamma föreställningar om familj, könsroller och levnadssätt får större genomslag i vardagen. Detta ligger nära det mönster som tidigare framträdde i analysen av kusinäktenskap, där boende i utsatta områden också var förknippat med större acceptans för kollektivt orienterade familjenormer, om än med mindre skillnader. Resultaten antyder därmed att bostadssegregationen kan få betydelse inte bara genom ekonomiska och materiella villkor, utan också genom vilka sociala nätverk, normer och institutioner människor möter i sin vardag.

Tillsammans ger analyserna av migrationsstatus, kulturzon och bostadsområde en samstämmig bild. Religiositeten i dagens Sverige formas i ett samspel mellan kulturellt ursprung, erfarenheter efter migrationen och den lokala sociala miljön. Resultaten talar för att boendemiljön i hög grad fungerar konserverande. I områden där människor huvudsakligen möter andra med liknande religiösa och kulturella referensramar får etablerade normer starkare stöd i vardagen och förs lättare vidare inom familjer och sociala nätverk. Begränsade kontakter med det omgivande majoritetssamhället minskar samtidigt mötet med alternativa synsätt. Boendesegregationen fungerar tydligt konserverande genom att bevara de religiösa och familjerelaterade normer som migranter har med sig från ursprungslandet. Den bromsar därmed den värderingsförändring som annars följer av längre tid i Sverige – utbildning och deltagande i arbets- och samhällsliv.

3.9.2. ”Gud är allt, och allt som händer mig är redan bestämt.”

Så beskriver 25 åriga Mahnoor från Pakistan religionens betydelse i sitt liv. Vi återkommer strax till hennes berättelse för en stark gudstro är ett återkommande möns-

ter i de personliga intervjuerna. Många av de vi träffat inom ramen för denna studie säger sig tro på Gud och beskriver Gud som viktig i deras liv. Religionen framträder inte som en perifer identitetsmarkör, utan som en del av vardagen och som ett sätt att förstå både det egna livet och världen omkring dem. För vissa är tron nära förbunden med familjen och det religiösa samfundet. För andra är den mer privat och individuell. Gemensamt är att religionen ofta ger mening, riktning och trygghet.

Samtidigt fyller tron olika funktioner. Den kan vara en moralisk kompass, ett stöd i sorg och utsatthet, en grund för hopp eller ett personligt frihetsområde. Flera av de intervjuade betonar att tron påverkar hur de behandlar andra människor och hur de skiljer mellan rätt och fel. Andra framhåller att religionen har hjälpt dem genom svåra erfarenheter. Åter andra understryker att tron är ett personligt val som varken staten, familjen eller omgivningen har rätt att påtvinga någon.

Vi har därför valt att först redovisa några intervjuer mer översiktligt. De visar bredden i hur religionens betydelse beskrivs och lyfter fram gemensamma teman som moral, trygghet, sorg, familj och personlig frihet. Därefter fokuserar vi mer ingående på två av de intervjuade, Mahnoor och Aysel. Deras berättelser är särskilt intressanta eftersom båda förenar stark religiositet med utbildningsambitioner och en vilja att forma sina egna liv, men gör det på olika sätt. Hos Mahnoor framstår tron som en stabil och självklar grund. Hos Aysel är den religiösa utvecklingen mer sammansatt och nära förbunden med migration, äktenskap och förändrade familjeroller.

För ukrainske Oleksander, 46 år, är kristendomen en del av både vardagen och äktenskapet. Han är bor i Varberg och är gift med en svensk kvinna. Båda är troende och ber Gud om råd varje dag. Han beskriver tron som något mer än religiösa ritualer:

> *”Religion är mycket viktig i mitt liv. Jag är kristen och går regelbundet till kyrkan. Jag ber tillsammans med min fru varje dag och vi läser Bibeln och deltar i bibelstudier. Min tro påverkar hur jag tänker och hur jag behandlar andra människor. Det handlar inte bara om att gå till kyrkan. Det är också ett sätt att leva och att försöka vara en bättre människa.”*

Religionen fungerar här som en moralisk kompass. Tron visar sig inte bara genom kyrkobesök, utan genom hur han försöker leva och bemöta andra människor. En liknande syn finns hos Wasswa från Burundi, som är katolik, bor och arbetar i en större norrländsk stad. För honom är kyrkan både en religiös plats och ett rum för stillhet och självrannsakan:

> *”Religion är viktigt i mitt liv för att det finns så mycket som händer. Ibland kan man få lösningar när man går till kyrka. I kyrka är det ett tyst område. Då kan man tänka på sig själv, vad man har gjort bra eller fel. Man kan också be Gud att hjälpa dig, eller hjälpa din familj om något händer. […] Så vi är mycket troende, både jag och min fru. Det är viktigt.”*

Hos både Oleksander och Wasswa är religionen nära förbunden med vardaglig mo-

ral, familjegemenskap och ansvar. Tron hjälper dem att tolka sina handlingar och att sträva efter att leva rätt. För andra intervjuade är religionens betydelse tydligast i mötet med sorg och svåra livserfarenheter. Ratha som är 55 år, kom från Kambodja till Sverige på 90-talet och bor i Jönköping Efter att ha förlorat en av sina döttrar har tron blivit ett sätt att bära sorgen och bevara hoppet:

> *”Min tro betyder väldigt mycket för mig, den har hjälpt mig att hantera sorg, förlust och svåra perioder i livet, och den ger mig hopp om att jag en dag ska få se min dotter igen.”*

Religionen ger henne en föreställning om att förlusten inte är slutgiltig. Samtidigt berättar hon att tron ibland skapar ett avstånd till omgivningen:

> *”Många tycker inte om min tro. Till exempel om de vill att man ska fira jul och sjunga med och fira jul tillsammans som alla andra. De tillfällena känner man att […] de tycker inte om mig. Men det får jag ta. Jag har ju valt att ha min tro.”*

Ratha accepterar att hennes religiösa val kan medföra social friktion. Hon kräver inte att andra ska dela hennes övertygelse, men vill att hennes eget val ska respekteras. Religionen fungerar som en liknande trygghet för 20-åriga Yara med bakgrund i Irak. Hon kom till Sverige som mycket liten och har vuxit upp här. När skolan och vardagen har varit svår har tron varit något beständigt att vända sig till:

> *”Religion för mig är viktigt. Alltid när jag har mått dåligt i skolan så har ju min religion varit den tryggheten för mig. Jag har kunnat vända mig till den hela tiden.”*

Trots skillnader i ålder och livserfarenhet beskriver både Ratha och Yara religionen som ett skydd mot ensamhet, sorg och utsatthet. Tron blir en inre trygghet när andra delar av livet känns osäkra.

Hos Fadi från Syrien, bosatt i Göteborg sedan 2016, betonas i stället religionens privata och frivilliga karaktär. Efter flera år på flykt har han utvecklat en hållning där den egna tron förenas med respekt för andras frihet:

> *”Religionen är viktig för mig personligen men jag har mina egna tankar och min egen tro och jag håller den för mig själv – ingen har rätt att säga till mig vad jag ska tro på och jag har heller ingen rätt att påtvinga andra mina åsikter, och just den friheten är också en stor del av Sverige.”*

Fadi gör ingen motsättning mellan tro och det sekulära samhället. Tvärtom ser han religionsfriheten som en rätt att både tro och avstå från att tro. Religionen tillhör individen och får inte användas för att styra andra.

Tillsammans visar intervjuerna att religionen sällan beskrivs enbart som medlemskap i ett trossamfund. Den fungerar som moralisk vägledning för Oleksander och Wasswa, som tröst och trygghet för Ratha och Yara och som ett personligt frihetsområde för Fadi. Gemensamt är att tron framför allt framställs som meningsska-

pande i det egna livet. Den ger riktning, stöd och sammanhang, men behöver enligt flera av de intervjuade inte innebära krav på att omgivningen ska leva på samma sätt.

Mot denna bakgrund blir två något längre berättelser särskilt intressanta. Vi har mött Aysel och Mahnoor som båda visar hur stark gudstro kan förenas med utbildning, framtidsambitioner och personligt handlingsutrymme. Skillnaden är att Mahnoors tro framstår som en sammanhållen grund för hennes livsval, medan Aysels religiösa utveckling rymmer större spänningar mellan jämställdhet, självbestämmande, äktenskap och underordning.

För 25-åriga Mahnoor är Gud allt. Hon är uppvuxen i Islamabad i Pakistan och kom till Sverige 2023 tillsammans med sin man som arbetar inom IT. Hon är relativt välutbildad från hemlandet och har som mål att ta en akademisk examen i Sverige. För Mahnoor är religionen grunden till hur hon ser på tillvaron, ja på hela livet. På frågan om hur viktig Gud är svarar hon:

”Gud är allt, eftersom han bestämmer allt – ja, allt är redan bestämt.”

Tron är också konkret närvarande i vardagen. Hon går till moskén på fredagar, ber fem gånger om dagen och säger att hon talar med Gud *”varje dag”*. Samtidigt är Mahnoor starkt handlingsorienterad. Hon arbetar, studerar och planerar aktivt för sin fortsatta akademiska karriär. Hennes tro på att allt är förutbestämt leder alltså inte till passivitet. De egna ansträngningarna uppfattas snarare som en del av den gudomliga planen. Religionen fungerar också som en moralisk kompass eftersom hon kopplar sitt krav på ärlighet direkt till tron:

”Jag måste vara ärlig, eftersom det är viktigt i vår religion. Sanningen är bra och lögnen är dålig.”

Samtidigt visar hon en relativt tolerant hållning i frågor om andra människors livsval. Var och en får *”följa sitt hjärta och göra som de vill.”* Hennes berättelse ger ett konkret exempel på det mönster som framträder i diagrammen. Hög religiositet behöver inte innebära ett avståndstagande från utbildning, arbete eller andra moderna möjligheter. Traditionella och moderna värden kan i stället utvecklas parallellt inom samma person. Hon ser Gud som den yttersta orsaken bakom allt som sker, men hon värnar samtidigt sitt handlingsutrymme, sin utbildning och rätten att forma sin framtid. Hennes berättelse visar att religiositet bland migranter inte enbart handlar om att gamla traditioner bevaras. Religionen kan också fungera som en aktiv moralisk och existentiell resurs i ett modernt liv präglat av migration, studier och höga framtidsambitioner.

En liknande, men mer sammansatt, relation till religionen framträder i nästa intervju. Medan Mahnoor beskriver tron som en stabil grund i livet, berättar Aysel om en religiös förändring som tog fart först efter migrationen till Sverige. Aysel växte upp i en sekulärt präglad muslimsk miljö vid Kaspiska havet och kom till Sverige som nybliven tonåring:

”I mitt hemland där det finns minareter överallt såg man nästan aldrig någon som bar slöja, i Sverige är det mycket, mycket vanligare”.

Här utbildade hon sig, gick på universitetet och uppskattade friheten och jämställdheten och formulerade snart höga ambitioner för sitt eget yrkesliv. I tidiga tjugoårsåldern gifte hon sig med en starkt religiös man från Mellanöstern och började därefter bära slöja, trots att ingen annan kvinna i familjen gjorde det och trots att modern avrådde henne. Aysel beskriver beslutet som medvetet och säger att hon efter sitt beslut att bära slöja *”var redo för fighten”* vilket antyder att hon redan från början såg valet som en markering mot omgivningens normer. Samtidigt menar hon att det svenska samhället inte är skyldigt att anpassa sig efter hennes religiösa val när hon citerar ett gammalt ordspråk hon hört från sin mormor: *”Kom inte till en annan kyrka med egna regler.”* Citaten fångar hennes dubbla hållning. Hon försvarar sin rätt att välja ett synligt religiöst liv, men accepterar också att detta val kan skapa friktion och få sociala konsekvenser.

Det centrala i hennes berättelse är inte bara att religionen blev viktigare efter migrationen till Sverige, utan hur denna förändring gick till. Hon kom inte till Sverige från en starkt religiös familj där slöjan och en traditionell könsordning redan var självkSaja. Den religiösa förskjutningen skedde i stället genom äktenskapet, partnervalet och den nya sociala miljö hon trädde in i. Hennes livsresa visar därför att migration inte nödvändigtvis leder till sekularisering. Religion kan också förstärkas i Sverige när den knyts till en ny familjebildning, en synlig identitet och ett socialt sammanhang där religiösa normer får större auktoritet.

Motsägelsen blir särskilt tydlig i hennes syn på jämställdhet. Hon säger sig uppskatta kvinnors frihet, utbildning och självständighet, men beskriver samtidigt en familjeordning där mannen bestämmer, har sista ordet och där hon själv accepterar att vara underordnad. För henne är detta inte ett uttryck för tvång, utan för trygghet och ordning. Hon förenar därmed moderna ambitioner med en hierarkisk familjemodell och ger begreppet jämställdhet ett annat innehåll än det som normalt avses i svensk samhällsdebatt. Motsägelsen blir särskilt tydlig i hennes beskrivning av vad jämställdhet är för henne. Hon säger sig uppskatta kvinnors frihet, möjlighet till utbildning och självständighet, men beskriver samtidigt en familjeordning där mannen har en överordnad ställning. Med hennes egna ord:

”För mig betyder jämställdhet att jag och min man står bredvid varandra, att han är lite högre, att jag kan stå bakom honom. Det passar mig. Jag tycker att det ska vara så för min del, att han är den som leder.”

När intervjuaren frågar om hon är bekväm med detta svarar hon:

”Jag är helt okej, jag är mer än okej med det. Men samtidigt också, hemma är det jag som styr, ute är det han som styr.”

För Aysel är detta inte ett uttryck för tvång, utan för trygghet och en ordning där rollerna är olika men kompletterande. Hon förenar därmed moderna ambitioner med

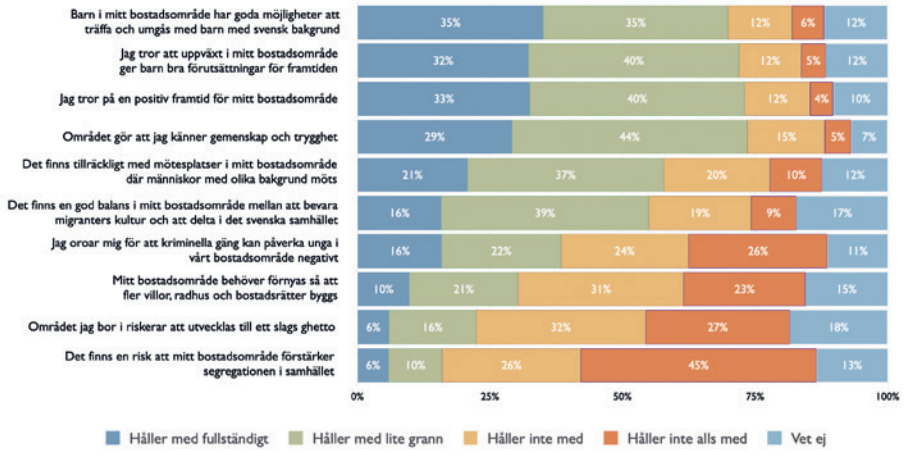
en högst hierarkisk familjemodell. Aysels berättelse fördjupar därför diagrammens budskap. Religiositet formas inte enbart av ursprungsland eller vistelsetid i Sverige, utan också av partner, äktenskap, familjebildning och sociala nätverk. Hennes fall visar att en person kan vara väl integrerad när det gäller språk, utbildning och användning av samhällets institutioner, men samtidigt röra sig bort från majoritetssamhällets sekulära och jämställdhetsorienterade normer. Hon tar till sig modernitetens möjligheter, men lever i centrala delar efter ett traditionellt religiöst normsystem.

Detta är ett tydligt exempel på selektiv modernitet. Aysel vill ha tillgång till utbildning, karriär, välfärd och individuell handlingsfrihet, men utan att överge en familjeordning där mannen har överordnad ställning. Hennes berättelse visar därmed att integration inte är en enkel rörelse från tradition till modernitet. Olika delar av en människas värderingar kan förändras i olika riktningar, och vissa normer kan förstärkas just efter migrationen.

3.10. ORO I OLIKA BOSTADSOMRÅDEN

Var man bor påverkar mer än bostadens storlek och standard. Bostadsområdet formar vardagens trygghet, barnens möjligheter, kontakten med andra människor och känslan av att vara en del av samhället. Våra resultat visar en tydlig dubbelhet. De flesta ser positivt på sitt område och tror på dess framtid. Samtidigt finns det mycket stora skillnader mellan olika boendemiljöer. I utsatta områden är oron för kriminalitet och fortsatt segregation betydligt större än i andra delar av landet.

Figur 3.11. Synen på det egna bostadsområdet ur ett integrationsperspektiv?

I Migrant-WVS fick de svarande därför ta ställning till ett antal påståenden om sitt bostadsområde. Frågorna handlar om trygghet, framtidstro och möten mellan människor, men också om kriminalitet, segregation och risken för att området blir alltmer avskilt från det omgivande samhället.

Den övergripande bilden är förhållandevis positiv. De starkaste resultaten gäller barnens möjligheter, framtidstron och känslan av trygghet. Sju av tio instämmer helt eller delvis i att barn i området har goda möjligheter att träffa och umgås med barn med svensk bakgrund. Nästan lika många, 72 procent, anser att en uppväxt i området ger barn goda förutsättningar för framtiden.

Framtidstron är också tydlig. Totalt 73 procent tror på en positiv framtid för sitt bostadsområde. Lika stor andel upplever att området bidrar till gemenskap och trygghet. Många ser alltså sitt område som en stabil och i huvudsak god miljö, både för sig själva och för sina barn.

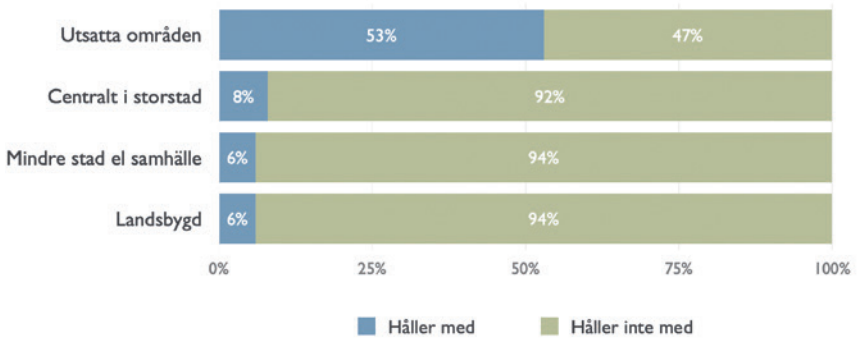
Bilden blir något mer blandad när frågorna gäller de konkreta möjligheterna till möten och integration. Totalt 58 procent anser att det finns tillräckligt med mötesplatser där människor med olika bakgrund kan träffas, medan 30 procent inte håller med. Även om en majoritet är positiv upplever nästan var tredje person att sådana mötesplatser saknas.

Drygt hälften, 55 procent, anser att det finns en god balans mellan att bevara migranters kultur och att delta i det svenska samhället. Samtidigt håller 28 procent inte med och 17 procent svarar att de inte vet. Att behålla sin egen kultur och samtidigt vara delaktig i det svenska samhället behöver inte stå i konflikt med varandra. Men det kan vara svårt att avgöra hur väl detta fungerar i vardagen.

De flesta avvisar också de mest negativa beskrivningarna av sitt område. Totalt 71 procent håller inte med om att bostadsområdet förstärker segregationen i samhället. Vidare avvisar 59 procent påståendet att området riskerar att utvecklas till ett slags ghetto. Det är dock värt att notera att 18 procent svarar ”vet ej”, vilket kan tyda på att områdets långsiktiga utveckling är svår att bedöma.

Bakom denna samlade bild finns emellertid mycket stora skillnader.

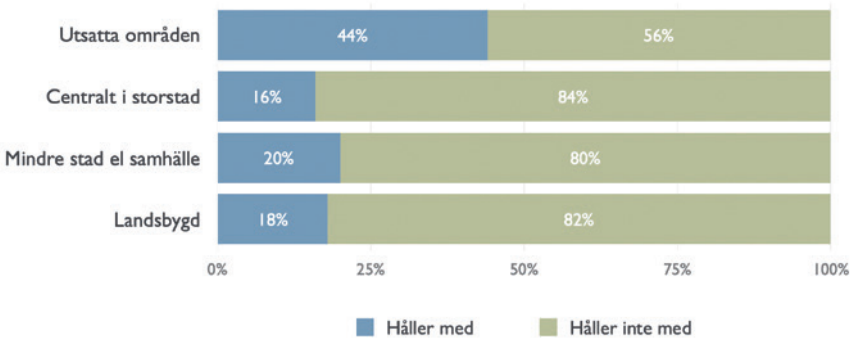
Figur 3.12. *Andel som instämmer i att det egna bostadsområdet riskerar att utvecklas till ett slags ghetto, efter typ av boendemiljö*

Bland dem som bor i utsatta områden instämmer hela 53 procent i att det egna området riskerar att utvecklas till ett slags ghetto. Motsvarande andel är 8 procent bland dem som bor centralt i en storstad och endast 6 procent bland dem som bor i en mindre stad, ett mindre samhälle eller på landsbygden. Skillnaden är dramatisk. Uppfattningen är nästan nio gånger så vanlig i utsatta områden som i mindre städer och på landsbygden. I utsatta områden delas den av en knapp majoritet, medan den nästan helt saknas i övriga boendemiljöer. Den samlade siffran döljer alltså mycket olika lokala erfarenheter.

Svaren ska inte tolkas som ett objektivt mått på hur områdena kommer att utvecklas. De visar hur de boende själva bedömer sin situation och framtid. Det starkt laddade ordet ”ghetto” kan rymma oro för flera saker: social isolering, kriminalitet, bristande service, dåligt rykte eller svaga kontakter med andra delar av staden. På frågan om fysisk förnyelse är uppfattningarna mer delade. Totalt 31 procent anser att fler villor, radhus och bostadsrätter behöver byggas, medan 54 procent inte håller med. En förändrad blandning av bostäder uppfattas alltså inte av flertalet som en självklar lösning. Däremot är det stor skillnad i svaren beroende på var man bor i dag.

Figur 3.13. *Andel som instämmer i att bostadsområdet behöver förnyas genom att fler radhus, villor och bostadsrätter byggs, efter typ av boendemiljö.*

Även i denna fråga finns tydliga skillnader mellan olika boendemiljöer. Bland dem som bor i utsatta områden anser 44 procent att bostadsområdet behöver förnyas genom att fler radhus, villor och bostadsrätter byggs. Motsvarande andel är 16 procent bland dem som bor centralt i en storstad, 20 procent i mindre städer och samhällen samt 18 procent på landsbygden.

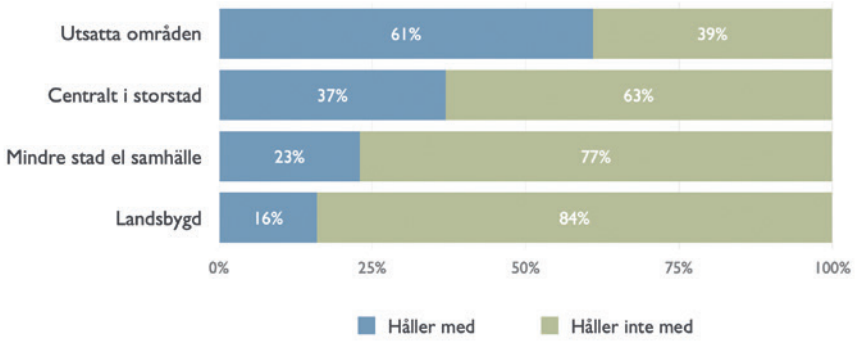
Stödet för en förändrad bostadssammansättning är alltså mer än dubbelt så stort i utsatta områden som i övriga boendemiljöer. Resultatet tyder på att många boende där ser en större blandning av bostadstyper och upplåtelseformer som en möjlig väg till förändring. Det kan handla om en önskan att minska områdets ensidighet, skapa möjligheter till bostadskarriär och locka hushåll med olika ekonomiska och sociala förutsättningar.

Samtidigt håller 56 procent av de boende i utsatta områden inte med om på-

ståendet. Inte heller där finns alltså någon enighet om att fler villor, radhus och bostadsrätter är rätt lösning. Resultatet bör därför inte tolkas som att fysisk ombyggnad ensam kan bryta segregationen. Som intervjuerna senare visar krävs också fungerande skolor, service, trygghet, mötesplatser och sociala länkar mellan olika delar av staden.

Den tydliga skillnaden mellan boendemiljöerna återkommer när frågan gäller kriminalitet. I hela undersökningen instämmer 38 procent helt eller delvis i att kriminella gäng kan påverka unga i bostadsområdet negativt. Hälften håller inte med och 11 procent svarar att de inte vet. Genomsnittet döljer dock mycket stora skillnader beroende på var de svarande bor.

Figur 3.14. *Oro för att kriminella gäng ska påverka unga negativt i bostadsområdet, efter typ av boendemiljö.*

Bland dem som bor i utsatta områden uttrycker 61 procent oro för att kriminella gäng ska påverka unga negativt. Bland dem som bor centralt i en storstad är motsvarande andel 37 procent. I mindre städer och samhällen sjunker andelen till 23 procent och på landsbygden till 16 procent.

Oron är alltså nästan fyra gånger så vanlig i utsatta områden som på landsbygden. Även skillnaden mellan utsatta områden och mindre städer är betydande. Resultatet visar att upplevelsen av kriminalitet och otrygghet är starkt geografiskt koncentrerad. Migranters syn på sitt boende kan därför inte förstås utan hänsyn till var de faktiskt bor.

Svaren är inte ett direkt mått på den faktiska brottsligheten. De visar de boendes oro och upplevelse av risk. Men oron kan ändå få konkreta följder. Den kan påverka om föräldrar vågar låta barn röra sig fritt, om ungdomar deltar i aktiviteter och hur människor använder parker, torg och andra offentliga miljöer. Den kan också påverka tilliten mellan de boende och till samhällets institutioner.

Resultaten visar samtidigt att en positiv syn på det egna området kan samexistera med oro för kriminalitet. En person kan tycka om sitt område, känna tillhörighet och tro på dess framtid, men ändå vara bekymrad över gängens påverkan på unga. Trygghet och otrygghet kan alltså finnas sida vid sida och avse olika delar av vardagen.

3.10.1. Intervjuerna fördjupar bilden

Intervjuerna visar att boendet har flera betydelser i integrationsprocessen. Det handlar om trygghet och social gemenskap, men också om trångboddhet, bostadsköer, svaga kontakter mellan grupper och strukturer som den enskilda individen har svårt att påverka.

För flera av de intervjuade är tryggheten viktigare än en nära relation till grannarna.Valentina, som flyttade från Västra Balkan till Sverige 2012, beskriver sitt bostadsområde:

> *”Jag har inte mycket kontakt med mina grannar, men alla följer lagarna. Jag är inte rädd att gå ut på kvällen eller natten. Det är det som är viktigast, det är tryggheten.”*

Hennes berättelse visar att ett område kan uppfattas som välfungerande även när kontakten mellan grannarna är begränsad. För Valentina består tryggheten framför allt i att vardagen är lugn och förutsägbar och att hon kan röra sig ute utan rädsla.

Yaras familj gjorde ett mer medvetet bostadsval. De valde att bo i hus i områden där de flesta grannarna hade svensk bakgrund. Tanken var att närheten till svenskfödda skulle underlätta integrationen. Den sociala kontakten blev dock begränsad:

> *”Det är inte så att vi umgås med grannarna som är svenska. För det mesta hälsar man bara och sedan gör man ingenting mer.”*

Yaras erfarenhet visar att fysisk närhet inte automatiskt skapar social gemenskap. Människor kan bo nära varandra och ändå leva i olika sociala världar. För att närheten ska leda till kontakt behövs gemensamma platser, aktiviteter och vardagliga anledningar att mötas.

3.10.2. Stadsplaneringens möjligheter och begränsningar

En av de intervjuade i undersökningen har rötter i Mellanöstern och arbetar med stadsplanering i en större svensk stad. Hon menar att fysisk planering kan bidra till att minska segregationen, men bara om den är långsiktig och bygger på kunskap om hur människor faktiskt använder en plats.

Entréer, gårdar, gångvägar och områdets kopplingar till skolor, service och kollektivtrafik påverkar vilka människor som möts. Arkitekturen bestämmer inte hur människor beter sig, men den kan göra möten enklare eller svårare.

Hon lyfter miljonprogrammets områden som ett exempel. De gav många människor moderna och funktionella bostäder, men byggdes ofta så att bostäder, arbetsplatser, handel och fritid skildes åt. Det kunde skapa områden som var geografiskt sammanhållna men socialt avskilda.

Som exempel beskriver hon en stadsdel där villor och flerbostadshus ligger nära

varandra, samtidigt som de boende använder olika skolor, butiker, resvägar och mötesplatser. Den fysiska närheten leder då inte till en gemensam vardag. För att minska segregationen behövs därför inte bara blandade bostäder, utan också sociala och praktiska länkar mellan områdets olika delar.

Hon framhåller också att människor naturligt söker gemenskap med andra som delar språk, bakgrund eller erfarenheter. Etniska kluster är därför inte enbart ett tecken på misslyckad integration. Liknande mönster uppstår när svenskar bosätter sig utomlands och söker sig till andra svenskar.

Blandning kan därför inte skapas genom att människor tvingas flytta. Den måste bygga på attraktiva alternativ: trygga bostadsområden, fungerande skolor, god service och bostäder som olika grupper faktiskt vill bo i. Sociala bostadslösningar kan enligt henne fungera, men bara om de inte koncentrerar ekonomisk utsatthet och skapar nya stigmatiserade områden.

Hon betonar också att integration inte bara beror på nyanländas vilja att delta. Rädsla, fördomar och rasism i det omgivande samhället kan vara minst lika stora hinder. Värdsamhället behöver därför bjuda in och skapa förtroende.

Planeringen bör inte heller ske enbart ovanifrån. De boende behöver få verkliga möjligheter att påverka områdets utveckling, och personer med egen erfarenhet av migration behöver finnas representerade där besluten fattas. Annars finns en risk att områden planeras utifrån föreställningar om invånarna i stället för tillsammans med dem.

3.10.3. Trångboddhet och begränsade bostadsmöjligheter

För andra intervjuade är boendet framför allt en akut materiell fråga. Noura i Hässleholm berättar att familjen under lång tid har bott fem personer i en tvårumslägenhet. Trots att hon har stått i bostadskö i åtta år har familjen inte fått någon större bostad.

Zakia bor sedan fem år med sju personer i en lägenhet med endast två sovrum. Hon dramatiserar inte situationen, men berättelsen visar hur trångboddhet kan bli ett långvarigt tillstånd i stället för ett tillfälligt problem under den första tiden i Sverige.

Trångboddheten påverkar mer än bekvämligheten. Den kan begränsa sömn, studiero, privatliv och återhämtning. För barn kan den också göra det svårare att ta hem kamrater och skapa relationer utanför familjen. Enkätens positiva resultat om barnens framtid utesluter alltså inte att vissa familjer samtidigt lever under stark bostadsmässig press.

Claude från Subsahariska Afrika beskriver segregationen som en självförstärkande struktur:

> *”Det blir att människor från ett visst land hamnar i ett visst bostadsområde. Det kan vara svårt att bryta det där.”*

Hans resonemang visar att den upplevda vardagen och den strukturella segregationen är två olika nivåer. En person kan trivas och känna trygghet i sitt område, samtidigt som området är socialt och geografiskt avskilt från andra delar av staden. Att de boende ser positivt på sitt närområde betyder därför inte att segregationen saknar betydelse.

För Sumaya rymmer boendet också en känsla av förlust. Hon arbetade som lärare och kurator i Damaskus innan hon kom till Sverige och konstaterar kort:

”Min lägenhet i mitt hemland var mycket bättre på alla sätt. Men okej, okej.”

Migrationen kan innebära större säkerhet och bättre framtidsmöjligheter, men samtidigt lägre bostadsstandard och en förlust av tidigare social status.

3.10.4. Boendet formar integrationens möjligheter

Sammantaget visar enkäten och intervjuerna att boendet rymmer flera dimensioner. Det handlar om trygghet, sociala kontakter och framtidstro, men också om kriminalitet, trångboddhet, begränsad bostadsrörlighet och strukturell segregation. Den övergripande bilden är således positiv, men skillnaderna mellan olika boendemiljöer är stora. I utsatta områden oroar sig en majoritet både för gängens påverkan på unga och för att området ska utvecklas till ett slags ghetto. I mindre städer och på landsbygden är samma oro betydligt mindre.

Stadsplanering kan bidra till integration, men inte genom fysisk blandning ensam. Det behövs skolor, service, kollektivtrafik och mötesplatser som människor med olika bakgrund faktiskt använder tillsammans. Det behövs också trygghet, lokal delaktighet och attraktiva bostadsalternativ. Boendet är därför inte bara platsen där integrationen sker. Det är en av de strukturer som avgör vilka möten, relationer och framtidsmöjligheter som blir möjliga.

3.11. SAMMANFATTNING

Kapitlet tecknar en sammansatt men i grunden positiv bild av migranternas liv i Sverige. Många beskriver landet som tryggt, stabilt och välorganiserat och framhåller rättssäkerheten, demokratin, välfärden och barnens framtidsmöjligheter. Kritiken gäller därför sällan de svenska samhällsidealen i sig, utan snarare de situationer där institutionerna inte upplevs leva upp till dem i praktiken.

Tillit är en central del av denna positiva bild, men den är varken självklar eller odelad. Många migranter har stort förtroende för den svenska statens grundläggande principer och för välfärdens institutioner, samtidigt som den generella tilliten till okända människor ofta är lägre än bland svenskfödda. Tilliten formas både av er-

farenheter från ursprungslandet och av möten med svenska myndigheter, skolor, arbetsplatser och vårdinstitutioner. Den kan växa när människor behandlas rättvist och får hjälp att förstå systemet, men försvagas när de möter diskriminering, otydlighet eller stängda dörrar.

Samtidigt visar kapitlet att trygghet och tillit inte automatiskt leder till social gemenskap. Många känner sig hemma i Sverige och trivs med sina liv, men en del saknar nära relationer och upplever ensamhet eller ofullständig delaktighet. Migrationen innebär ofta att familjer och tidigare nätverk splittras, samtidigt som det kan vara svårt att bygga nya relationer i ett mer individualiserat samhälle. Ensamheten blir därför inte bara en privat känsla utan också en integrationsfråga, nära förbunden med arbete, boende, språk och tillgång till sociala arenor.

I detta sammanhang får religionen en dubbel betydelse. Sverige är ett starkt sekulariserat samhälle, medan religionen spelar en betydligt större roll för många migranter, särskilt bland nyligen anlända. Tron kan skapa mening, kontinuitet, moraliska riktlinjer och gemenskap och därmed fungera som en resurs mot ensamhet och rotlöshet. Samtidigt kan religiösa normer kring familj, kön och auktoritet skilja sig tydligt från majoritetssamhällets mer individualiserade och sekulära värderingar. Sverige framträder därför som både alltmer sekulärt och alltmer religiöst mångskiftande. Boende i utsatta områden uttrycker väsentligt högre grad av oro över att kriminella gäng riskerar att negativt påverka de unga och att området utvecklas till ett ghetto. Man efterlyser även att bostadsområdet behöver förnyas.

Den röda tråden genom kapitlet är att integrationens olika delar inte alltid utvecklas i samma takt. En person kan känna stark tillhörighet till Sverige och ha förtroende för dess institutioner, men samtidigt vara ensam. Hon kan uppskatta frihet och jämställdhet men behålla religiösa familjenormer. Hon kan känna sig trygg och optimistisk utan att ännu vara fullt delaktig i arbetslivet eller den sociala gemenskapen. Integration bör därför inte förstås som en enkel rörelse från utanförskap till inkludering eller från tradition till modernitet. Det är snarare en process där tidigare erfarenheter, nya institutionella möten och olika värdesystem kombineras och omprövas över tid. För att förstå dessa till synes motsägelsefulla mönster behövs ett teoretiskt ramverk som kan förklara hur värderingar formas, varför vissa förändras snabbare än andra och hur erfarenheter från ursprungslandet möter det svenska samhällets institutioner och normer. I nästa kapitel presenterar vi därför de teorier och begrepp som ligger till grund för rapportens analys av kulturell förändring, integration, tillit och familism.

3.11.1. Vilken bild av Sverige förmedlas nu?

Detta kapitel inleddes med kampanjen *Positiva Sverige* och dess försök att framställa landet som tryggt, modernt och öppet mot omvärlden. Intervjuerna visar att stora delar av denna positiva bild fortfarande lever, fyrtio år senare. Många av de migranter vi har mött beskriver Sverige som ett land präglat av rättssäkerhet, de-

mokrati, välfärd och möjligheter att bygga en framtid för sig själva och sina barn. Deras uppskattning är inte okritisk, men den bygger på egna erfarenheter av ett samhälle vars institutioner i huvudsak uppfattas fungera.

Undersökningen omfattar människor som har kommit till Sverige av mycket olika skäl: som kvotflyktingar och asylsökande, studenter, arbetskraftsinvandrare och anhöriga. Deras utbildning, livsvillkor och framtidsplaner skiljer sig kraftigt åt. Det gemensamma är att de på olika sätt har blivit en del av det svenska samhället. De arbetar i vård, omsorg, kollektivtrafik, utbildning, forskning, service och tekniska yrken. Andra befinner sig ännu i början av sin etablering.

Det finns goda skäl att diskutera migrationens problem, liksom kraven på fungerande integration. Men diskussionen behöver också utgå från att Sverige behöver människor som kan arbeta, studera, forska, starta företag och bidra till välfärdens finansiering. Arbetsförmedlingen bedömer att arbetskraftsinvandring redan i dag minskar bristen inom flera yrken och att Sverige fram till 2035 kan komma att sakna mellan 200 000 och 300 000 arbetstagare, särskilt inom vård och omsorg.[38] Migration är inte den enda lösningen på kompetensförsörjningen, men den är en del av den.

Samtidigt har Sveriges migrationspolitiska signaler förändrats. Regeringen beskriver själv politiken som ett paradigmskifte, med minskad asylinvandring, högre krav och skärpta regler.[39] Parallellt betonas att Sverige ska kunna attrahera experter, forskare och högkvalificerad arbetskraft. Budskapet är därmed inte entydigt. Sverige vill vara öppet för vissa former av migration men betydligt mer restriktivt mot andra.

För människor som redan lever här kan denna omläggning skapa osäkerhet. Flera av de intervjuade berättar om ett hårdare samhällsklimat och om oro kring tillfälliga uppehållstillstånd, möjligheten till familjeåterförening och rätten att stanna. Även den som arbetar, studerar eller känner stark tillhörighet till Sverige kan få svårt att planera sitt liv när de långsiktiga villkoren är oklara. Den positiva bilden av Sverige försvinner inte nödvändigtvis, men den blir mer villkorad.

Också inom EU har migrationspolitiken stramats upp. Den nya migrations- och asylpakten började tillämpas den 12 juni 2026 och innebär bland annat förstärkt kontroll vid de yttre gränserna, gemensam screening samt snabbare gräns-, asyl- och återvändandeförfaranden.[40] Syftet är att skapa en mer ordnad och gemensam hantering, men reglerna innebär också att vägen in i EU blir mer kontrollerad och i vissa fall svårare. Vilka konsekvenser detta får för rätten att söka skydd och för medlemsländernas ansvar går ännu inte att bedöma fullt ut.

Den slutsats som kan dras av våra intervjuer är därför inte att Sverige bör återgå till en oreglerad eller okritisk migrationspolitik. Den är snarare att reglering, krav och kontroll behöver förenas med långsiktighet, rättssäkerhet och förståelse för att

---

38 Arbetsförmedlingen, (2026), *Arbetskraftsunderskott och arbetskraft från utlandet*, Arbetsförmedlingen Analys 2026:04, dnr Af-2026/0024 6101, Stockholm.

39 Regeringskansliet, (2026), ”Kraftigt höjt återvandringsbidrag”, pressmeddelande från Justitiedepartementet och migrationsminister Johan Forssell, publicerat den 13 januari 2026.

40 Europeiska kommissionen, (2026), ”Migration och asyl”, information om EU:s migrations- och asylpakt, uppdaterad i samband med att pakten började tillämpas den 12 juni 2026.

människor inte enbart är ärenden i ett migrationssystem. De blir arbetskamrater, grannar, företagare, föräldrar och samhällsmedborgare. Ett land som behöver deras kunskaper och insatser bör också vara uppmärksamt på vilka signaler det sänder till dem som redan har kommit och till dem som överväger att söka sig hit.

Detta understryker också behovet av att kontinuerligt följa integrationens utveckling. Registerstatistik om sysselsättning, inkomster, utbildning och boende är nödvändig, men den ger inte hela bilden. Integration handlar också om värderingar, tillit, tillhörighet, framtidstro och människors erfarenheter av mötet med samhällets institutioner. För att förstå hur dessa förändras över tid räcker det därför inte att enbart studera statistiska utfall. Vi behöver återkommande undersökningar och intervjuer där migranterna själva får beskriva sina liv, sina uppfattningar och de mekanismer som underlättar eller försvårar etableringen. Det är först när registerdata förenas med människors egna berättelser som vi kan förstå vad integration innebär i praktiken.

Den positiva Sverigebilden kan inte upprätthållas genom kampanjer. Den avgörs av om människor möter ett samhälle som är tydligt med sina krav men också förutsägbart, rättvist och öppet för deras bidrag. Det är i detta möte mellan institutioner, erfarenheter och värderingar som tillhörighet skapas – och som bilden av Sverige formas för framtiden. För att förstå varför människor reagerar olika på detta möte behövs ett teoretiskt ramverk. I nästa kapitel presenterar vi därför de teorier som används för att analysera hur värderingar formas, bevaras och förändras när människor rör sig mellan samhällen och kulturella miljöer – mellan två världar.

KAPITEL 4

Att navigera mellan normsystem

4.1. SELEKTIV INTEGRATION

Integrationspotentialen för dem som kommer som migranter till Sverige formas både av erfarenheter från ursprungslandet och av de villkor som möter individen efter ankomsten hit. Därför handlade kapitel tre om själva mötet med Sverige och hur det upplevts av enskilda migranter och migrantgrupper, nu handlar detta kapitel om hur värderingar och förutsättningar präglas av ursprungsland, kulturzon, och andra bakgrundsvariabler – men också av när migrationen skedde och var i Sverige den nyanlände först slog sig ned. Kapitlen utgör en kvantitativ bas, ett fundament för den fortsatta analysen i denna rapport. Med ett antal statistiska metoder analyseras integrationsförloppet och ett index skräddarsytt för migranters integration testas. Målsättningen är att kunna utveckla en Integrationsbarometer som fortlöpande kan följa hur integrationen utvecklas.

Selektiv integration innebär att olika delar av individens värderingssystem förändras i olika takt efter migration. Anpassningen till det nya samhället sker inte som en enhetlig övergång från ett kulturellt system till ett annat, utan som en differentierad process där vissa värderingar förändras snabbt medan andra består under lång tid.

Till skillnad från föreställningen om integration som en successiv rörelse från kollektivism till individualism visar våra resultat att värderingsförändringar följer olika utvecklingsbanor. Normer som är nära kopplade till utbildning, arbetsliv och offentliga institutioner förändras ofta relativt snabbt, medan normer som är djupt förankrade i familjen, släkten och den privata sfären förändras betydligt långsammare. Integration bör därför förstås som en selektiv process där olika delar av värderingssystemet påverkas av olika sociala arenor och över olika tidsförlopp.

Selektiv integration är inte en egenskap hos individen utan något som tillhör själva integrationsprocessen. Begreppet beskriver hur olika normativa domäner – exempelvis arbete, tillit, jämställdhet, familjerelationer och moral – reagerar olika på mötet mellan ursprungslandets och mottagarlandets institutioner och normsystem.

Begreppet selektiv integration skiljer sig från traditionella assimilationsmodeller genom att det inte utgår från att hela värderingssystem gradvis närmar sig majoritetssamhällets. Det skiljer sig också från ett enkelt individualism–kollektivism-perspektiv genom att det erkänner att olika delar av samma värderingssystem kan utvecklas i olika riktning och med olika hastighet.

Selektiv integration är därför den process vi vill förstå. *Familism*-indexet som introduceras i detta kapitel är ett av de viktigaste verktygen för att analysera denna process. *Integration sker inte värdering för värdering eller kultur för kultur, utan domän för domän.*

Migration innebär inte att människor lämnar ett normsystem och antar ett annat. De lever under lång tid mellan två normsystem, och därför förändras olika delar av värderingssystemet i olika takt. Detta är vad vi benämner selektiv integration. Och därför är titeln på denna rapport ”Mellan två världar”.

4.2. INDIVIDUALISM OCH KOLLEKTIVISM

Under lång tid har forskning om kultur och modernisering präglats av relativt grova kategorier: väst kontra öst, modernitet kontra tradition, individualism kontra kollektivism. Men i takt med ökad migration, globalisering och identitetspolitiska konflikter har det blivit allt tydligare att sådana dikotomier inte längre räcker till för att förstå hur samhällen faktiskt fungerar. Vi behöver lämna de enkla motsättningarnas värld.

När människor flyttar från ett normsystem till ett annat flyttar de inte bara mellan länder. De flyttar mellan olika sätt att förstå familj, kön, auktoritet, tillit och frihet. Värderingar fungerar både som en kompass som anger riktning och som ett rotsystem som förankrar människan i tidigare erfarenheter.

Människor bär därför med sig en inre riktning. De har lärt sig hur världen fungerar, vad som är rimligt, vad som är farligt, vad som är respektabelt och vad som skapar skam. När de kommer till Sverige möter de ett samhälle där kompassen pekar åt ett annat håll. Den mentala kartan stämmer inte längre med terrängen.

Det är därför integration inte bara är arbete, språk och bostad. Det är också en inre process där människor försöker förena två normativa system inom sig själva. Föräldrar som kommer från samhällen där man ”ska ha koll på tjejerna” möter ett svenskt samhälle där ungdomars autonomi är starkt normerad. Det kan upplevas som frihet för ungdomarna, men som fara för föräldrarna. Det är inte bara en åsiktsskillnad. Det är en kollision mellan två sociala logiker.

Integration sker när sociala miljöer förändras. Den sker när människor arbetar tillsammans, går i skola tillsammans, bor närmare varandra, litar på samma institutioner och gradvis utvecklar fler relationer utanför den egna gruppen. Det avgörande är därför inte att människor överger sin bakgrund. Det avgörande är att deras livsvärld expanderar. I det tidiga 1980-talet definierade kulturforskaren Geert Hofstede denna dimension som graden av integration i olika grupper: i individualistiska samhällen är banden mellan människor relativt lösa och individen

förväntas ta ansvar för sig själv, medan kollektivistiska samhällen präglas av starka, varaktiga grupper som ger skydd i utbyte mot lojalitet[1].

Individualism betonar individens autonomi och rättigheter, medan kollektivism i högre grad betonar gruppens mål, ömsesidiga skyldigheter och social sammanhållning. Dessa orienteringar bör dock förstås som kontextberoende snarare än som fasta kulturella egenskaper.

4.2.1. Multipla moderniteter

Teorin om multipla moderniteter utvecklades som en kritik mot föreställningen att alla samhällen följer samma utvecklingsväg. Modernitet kan anta olika kulturella och institutionella former beroende på historiska erfarenheter. Familjeorienterade samhällen bör därför inte förstås som mindre moderna utan som uttryck för alternativa moderniteter där ekonomisk utveckling samexisterar med starka familje- och släktbaserade normsystem.

En individ kan exempelvis vara starkt integrerad i ett västerländskt utbildnings- och arbetslivssystem samtidigt som familjerelationer och moraliska normer organiseras enligt familje- eller släktbaserade principer. Identiteten blir därmed situationsberoende och flerdimensionell snarare än entydigt nationell eller kulturell.

Familjer och släktnätverk kan exempelvis upprätthålla starka ekonomiska, moraliska och emotionella relationer mellan ursprungsland och mottagarland. Normer kring familj, kön, äktenskap, ansvar och lojalitet reproduceras därmed transnationellt genom digital kommunikation, ekonomiska transfereringar och kontinuerliga sociala kontakter.

4.2.2. Från ett index över individualism-kollektivism till ett index som mäter migranters komplexa värderingar

Forskarteamet Akaliyski, Minkov, Vignoles och Welzel har utifrån WVS undersökningar konstruerat ett individualism/kollektivism-index som vi i denna rapport tillämpar i ett anpassat format för att återspegla olika migrantgruppers värderingar utifrån kulturzon.[2] Befolkningen i ett land är en absolut entitet, medan migranter är ett relativt mått. Detta eftersom villkoren så totalt förändras i samband med migration från icke västerländska samhällen till västerländska samhällen. Syftet är att kunna jämföra ursprungslandets sätt att förhålla sig till begreppen individualism

1 Hofstede, Geert. *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills: Sage, 1980. ; Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

2 Akaliyski, P., et al. (2025), "Individualism-Collectivism: Reconstructing Hofstede's Dimension of Cultural Differences", *Journal of Personality and Social Psychology*, Advanced online publication

och kollektivism med vad som sker när olika migrantgrupper anpassar sig till ett så starkt individualistiskt samhälle som det svenska.

Chris Welzel diskuterar i sin bok *The Cool Water Effect* hur svala årstider, jämnt fördelad nederbörd och närhet till kuster redan i förindustriell tid kan ha gynnat decentraliserad resursförvaltning och lokalt självstyre. Under medeltiden och den tidigmoderna statsbildningen bidrog dessa traditioner enligt teorin till begränsningar av överhetens makt, medan det stora genombrottet för institutioner och värderingar präglade av frihet, jämlikhet och individuellt självbestämmande kom med industrialiseringen och demokratiseringen från 1700- och 1800-talen och framåt. Welzel skiljer samtidigt mellan två former av kollektivitet. Den ena bygger på grupper som människor föds in i, såsom släkt, klan eller kast, och som ofta kräver lydnad och konformitet. Den andra bygger på frivilliga gemenskaper som människor själva väljer att ansluta sig till. Emancipativa värderingar innebär därför inte att kollektivt handlande försvinner, utan att det i högre grad grundas på frivillighet, jämlikhet och rätten att själv välja.[3]

Begreppet *'amoral familism'* myntades av Edward Banfield i den epokgörande boken *"The Moral Basis of a Backward Society"*[4] Han beskriver *'familism'* som *"the double-edged phenomenon of ingroup favoritism/outgroup discrimination"* Detta är en viktig distinktion vad gäller kollektivism begreppet. Det innebär att stark solidaritet inom familjen kan kombineras med låg tillit till människor utanför den egna gruppen. Kollektivism kan därför bygga antingen på slutna lojaliteter till familj och släkt eller på bredare, mer universalistiska gemenskaper.

Om integration är en selektiv process där olika normativa domäner förändras i olika takt, krävs också mätinstrument som kan fånga dessa skillnader. Utifrån Akaliyskis individualism–kollektivism-index har vi därför utvecklat ett familism-index särskilt anpassat för migranter. Ambitionen är att vidareutveckla individualism-kollektivism-indexet till ett verktyg som bättre fångar den selektiva integrationsprocessen hos migranter.

I denna rapport utgår vi därför från dessa två begrepp för att bättre förstå spänningsfältet mellan familj- och släktbaserade förhållningssätt bland olika migrantgrupper som lever i ett samhälle som är så starkt individualistiskt som det svenska samhället. World Values Survey med sina långa dataserier på nästan femtio år utgör här en fantastisk källa av empiri att ösa ur. Baserat på dessa tidsserier har vi därför utvecklat ett antal index för att mäta hur individer från olika kulturella zoner förändrar sitt sätt att förhålla sig till dessa två parametrar. Vi har dels utvecklat ett enhetligt, mer övergripande mått – här efter benämnt i/f index, eftersom det avser att mäta *familism* snarare än det mer övergripande kollektivism begreppet – dels två fristående index, ett som mäter traditionella värderingar och ett som mäter mer moderna värderingar.

---

3 Welzel, C., et al, (2025), *The Cool Water Effect: The Geo-Climatic Source of Western Exceptionalism*, Palgrave Macmillan, Cham.

4 Banfield, E.C., (1967), *The Moral Basis of a Backward Society*, The Free Press.

Tillsammans möjliggör begreppen en mer nyanserad förståelse av integration än modeller som enbart fokuserar på assimilation eller kulturell konflikt. Det analytiskt intressanta är vilken form som består efter migrationen och huruvida denna ser olika ut beroende från var man migrerar och beroende på hur man kommit till Sverige, som asylsökande, som kvotflykting, som anhörig eller som arbetssökande eller studerande. Selektiv integration är rapportens övergripande teoretiska bidrag. Familism-indexet är därför det instrument vi utvecklar för att mäta just denna dimension. Familism-indexet utgör därmed den centrala empiriska operationaliseringen av teorin om selektiv integration.

4.2.3. Familje-och släktbaserad integration – *familism*

Familjebaserade normsystem tenderar dessutom att reproduceras över generationer. Social kontroll, heder, skam och kollektivets ansvar kan därmed få stor betydelse, samtidigt som starka familjenätverk både kan underlätta vardagen och försvåra individens direkta relation till majoritetssamhällets institutioner.

Beslutsfattande och handlingsutrymme är i dessa system ofta relationellt organiserade, vilket innebär att individuella beslut förankras i familjens eller gruppens intressen och normsystem. Detta innebär samtidigt att individens autonomi i vissa avseenden kan vara mer begränsad än i mer individualiserade samhällen, medan social trygghet och kollektiv solidaritet ofta är starkare utvecklade. Integrationen mellan individ och samhälle sker primärt genom nära sociala nätverk snarare än genom direkt relation till staten eller offentliga institutioner.

Denna integrationsform kännetecknas ofta av stark kontinuitet där familjestrukturer och normer reproduceras över generationer. Även familjens betydelse för fysisk och social trygghet är central, liksom förekomsten av relativt tydliga sociala kontrollmekanismer kopplade till heder, skam och kollektivt ansvarstagande. Normsystemen tenderar dessutom att vara situationsbundna och relationella snarare än universellt formaliserade; skyldigheter och moraliskt ansvar definieras i hög grad genom personliga relationer och grupptillhörighet. Familjen fungerar som primär integrationsarena genom vilken social mobilitet, ekonomisk överlevnad och kulturell kontinuitet organiseras. Samtidigt kan starka interna nätverk både underlätta och försvåra relationen till majoritetssamhällets institutioner, eftersom kontakten

Även starkt individualistiska samhällen bygger på kollektivt agerande och sociala gemenskaper. Den avgörande frågan är därför inte om människor samarbetar kollektivt utan var den primära lojaliteten, tryggheten och normen är förankrad. I detta kapitel utvecklar vi därför ett mått som särskilt fångar familje- och släktbaserad kollektivism.

4.2.4. Stats- och institutionsbaserad integration

Stats- och institutionsbaserad integration kan definieras som en samhällsform där individens relation till samhället i första hand organiseras genom formella institutioner snarare än genom familj, släkt eller andra primärgrupper. I sådana samhällen fungerar staten, rättssystemet, utbildningsväsendet och arbetsmarknadens institutioner som centrala mekanismer för trygghet, legitimitet och social ordning. Individen relaterar därmed direkt till abstrakta och opersonliga institutioner, vilka förväntas behandla medborgare enligt universella regler och rättigheter snarare än utifrån personliga relationer eller grupptillhörighet.

I denna samhällsform betonas individuell autonomi, rättslig jämlikhet och universalistiska regler. Staten och andra formella institutioner övertar många av de trygghets- och omsorgsfunktioner som i familjebaserade samhällen främst hanteras av släkten. Den nordiska välfärdsstaten är ett tydligt exempel.[5] Modellen förutsätter också relativt hög generaliserad tillit – att även okända människor och institutioner kan förväntas följa gemensamma regler.

Familje- och släktbaserad integration respektive stats- och institutionsbaserad integration bör inte förstås som motsatser utan snarare som idealtyper. De flesta samhällen innehåller element av båda integrationsformerna, men med varierande tyngdpunkter. Även i starkt institutionsbaserade samhällen spelar familjen en central roll för socialisering och emotionellt stöd, samtidigt som även kollektivt organiserade samhällen kan innehålla avancerade institutionella strukturer.

Skillnaden ligger främst i vilken social nivå som utgör individens primära trygghets- och lojalitetsstruktur. I familje- och släktbaserade system är lojaliteten ofta relationellt och personligt organiserad, medan institutionsbaserade system bygger på universalistiska regler och abstrakta rättighetsordningar. Detta påverkar exempelvis synen på ansvar, moral, rättvisa och konflikthantering.

I ett globalt perspektiv är det dock tydligt att denna dimension inte delar världen i två block. Nyare forskning betonar att individualism inte bör likställas med egoism och kollektivism inte med generell solidaritet, utan att skillnaden snarare handlar om hur socialt ansvar organiseras och till vem lojaliteten riktas[6]. Det rör sig snarare om en skala där olika kulturella zoner uppvisar skilda kombinationer av värderingar, institutioner och sociala mönster.

I Västeuropa och den anglosaxiska världen återfinns några av de mest individualistiska samhällena. Här betonas autonomi, självförverkligande och individuella rättigheter. Samtidigt uppvisar dessa samhällen ofta höga nivåer av social tillit

---

5 Berggren, H., & Trädgårdh,L. (2006), Är svensken människa ?, Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige. Stockholm: Norstedts,

6 Akaliyski, P., Vignoles, V. L., Welzel, C., & Minkov, M. (2025). "Individualism–collectivism: Reconstructing Hofstede's dimension of cultural differences" *Journal of Personality and Social Psychology*. Advance online publication. https://doi.org/10.1037/pspp0000580

och starka institutioner[7]. Forskning av Inglehart och Welzel visar till exempel att individualism samvarierar med ekonomisk utveckling, demokrati och mänskliga rättigheter, snarare än med social upplösning.[8] Solidariteten tar i dessa samhällen en mer universell och institutionell form, där staten och lagar ersätter familjen som primär trygghetsstruktur.

4.3. ETT GLOBALT INDEX ÖVER INDIVIDUALISM OCH KOLLEKTIVISM

Forskarteamet Akaliyski med flera som nämndes ovan har operationaliserat dimensionen individualism/kollektivism till ett globalt index, baserat på data från World Values Survey våg 7 (2017–2022).[9] Indexet bygger på flera deldimensioner, däribland synen på barnuppfostran, könsroller, tillit, tolerans för olikhet och acceptans av individuella livsval. Det möjliggör en mer finmaskig analys av hur olika samhällen positionerar sig på skalan mellan individualism och kollektivism. En viktig insikt är att individer inom samma land kan skilja sig avsevärt beroende på utbildning, kön, socioekonomisk status och tid i mottagarlandet.

Akaliyskis index består av följande sex olika subindex vars medelvärde ger ett index från 1 till 100. Ju mer individualistiskt desto högre indextal.

1. Barnuppfostran: Autonomi som betonar självständighet, fantasi och självförverkligande i barnuppfostran eller lydnad och religiös tro.
2. Distansering från traditionella värderingar: Att göra mina föräldrar stolta, betydelsen av religion och hur ofta man deltar i religiösa ceremonier.
3. Egalitära värderingar/jämställdhet: avståndstagande till att 'män är bättre politiska ledare än kvinnor', 'en universitetsutbildning är viktigare för pojkar än för flickor,' 'män är bättre företagsledare än kvinnor', 'när jobben är få har män större rätt till ett jobb än kvinnor'.

---

7 Puranen, B., & Brunkert, L.J., (2026) "Nordic Political Culture: Democracy, Emancipative Values and the Rise of Populism", kapitel 3, Nord,D.C. *Contemporary Nordic Public Policies, Degrees of Exceptionalism and Inner Diversity*, Springer.

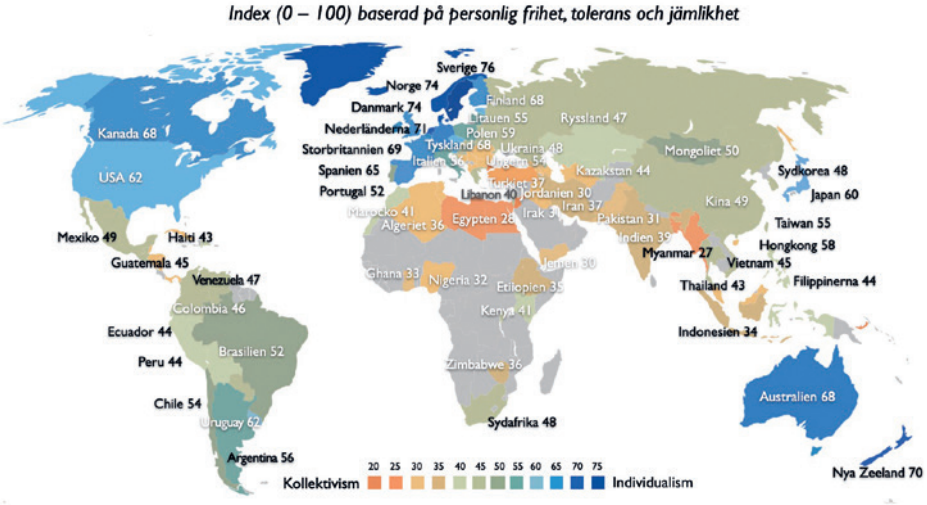
8 Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

9 Akaliyski , P., (2025), a.a. och Akaliyski, P.,& Welzel, C.2020),"Clasing Values: Supranational Identities, Geopolitical Rivalry and Europe's Growing Cultural Divide", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, SAGE.

4. Generell tillit (equal trust): tillit till din familj, dina grannar, personer du känner personligen, personer du träffar för första gången, personer av en annan religion och personer av en annan nationalitet.
5. Tolerans mot utgrupper eller minoriteter som grannar: personer annan etnicitet, invandrare, homosexuella.
6. Acceptans av olika livshändelser: självmord, skilsmässa, eutanasi (dödshjälp), homosexualitet, sex före äktenskapet (annan fråga i nr 7, abort.

Nedanstående karta är baserad på det index som Akaliyski med forskare utvecklat.[10] Deras index redovisas på landnivå och som framgår är det stora skillnader mellan olika länder men det framgår också att de grovt sett klustrar sig i olika regioner eller kulturella zoner. Intressant är att många länder i Östasien har mycket höga värden i individualism som närmar sig västerlandet, samma gäller också Latinamerika.

Figur 4.1. Global Individualism vs kollektivism, WVS våg 7 efter Akaliyski 2025.

Detta index mäter majoritetsbefolkningarna i de länder som ingår i WVS, våg 7. Där ingår få migranter varför måttet inte är optimalt för en studie av migranters värderingar och sociala normer i förhållande till integrationspotentialen.

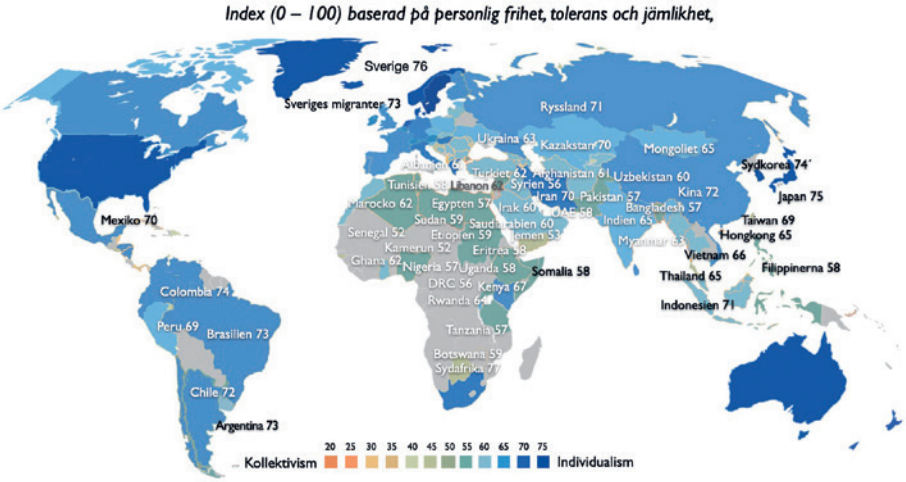
Vi inledde vår analys med att först applicera Akaliyskis index på migranter från de länder som redovisas ovan för deras ursprungsländer. Hur pass nära ursprungslandets värderingar mätt med detta index befinner sig migranter i Sverige?

En stor andel migranter som är folkbokförda i Sverige kommer från västvärlden, drygt 20 procent. Eftersom vår undersökning handlar om att försöka förstå svårigheterna vad avser migranter från andra kulturella zoner än väst så har vi därför

10 Akaliyski, P. a.a. 2025, appendix.

uteslutit västerländska migranter och fokuserat på migranter från övriga delar av världen och då ser bilden ut enligt följande:

Figur 4.2. *Global individualism vs kollektivism, migranter i Sverige enligt Akaliyski index- definition.*

Färgskalan är densamma som i figur 4.1. ovan. Trots att samma syntax används skiljer sig migranterna i Sverige tydligt från befolkningarna i ursprungsländerna. För flertalet grupper ligger indexvärdena högre, vilket kan spegla både selektion i migrationen och värderingsförändring efter ankomsten till Sverige. Tidens betydelse analyseras mer utförligt längre fram.

Vissa mindre justeringar av Akaliyskis index har varit nödvändiga då två av variablerna delvis omformulerats från WVS våg 7 till våg 8 som denna studie baseras på. Vid analys av de 6 subindexen hos Akaliyski framkom att några av subindexen inte fungerade optimalt för migranter. Det gäller framför allt subindex 5: 'Acceptans av minoriteter som grannar, beroende på etnicitet, om de var migranter eller homosexuella'. Respondenterna ombads i praktiken att bedöma om deras egen gruppering inte är acceptabel som grannar, vilket förstås inte är ett bra mått för migranter. Acceptansen låg på 95–98 på en skala 0–100. Ett annat mått som ingår i Akaliyskis i/c index är att 'acceptans för självmord och eutanasi'. Dessa variabler är inte relevanta för ett mått som avser att mäta integrationspotential. I stort sett alla samhällen uttrycks en oro kring dessa ämnen.[11]

Vi har därför utvecklat ett index som mer direkt avser att mäta familism snarare än kollektivism rent generellt, samt att utveckla måtten för traditionalism och modernitet med motsvarande variabler. Således konstruerades dels måttet i/f (individualism/familism) dels ett mått av två dimensioner som avser att mäta moderna värderingar respektive traditionella värderingar.

11 Se www.worldvaluessurvey.org, online analysis

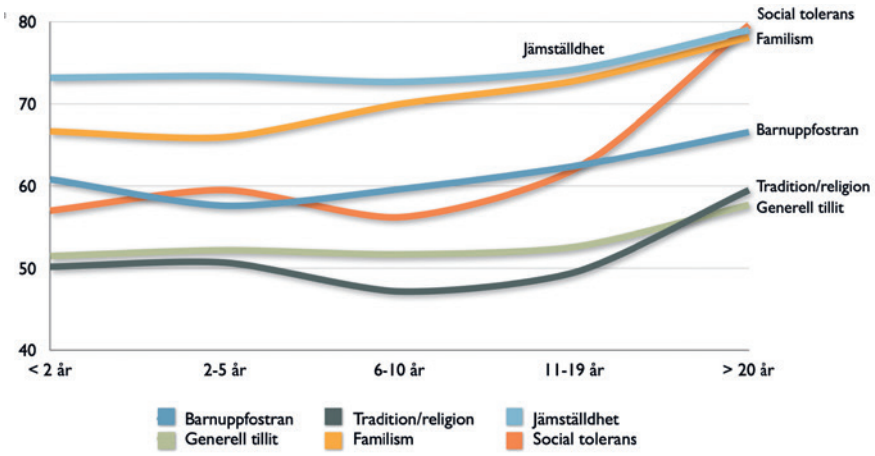
4.4. FAMILISM-INDEX FÖR MIGRANTER I SVERIGE UTIFRÅN URSPRUNGSLAND

Följande subindex ingår i det migrantanpassade i/f-index som analysen utgår från.

1. Barnuppfostran: Autonomi som betonar självständighet, fantasi och självförverkligande i barnuppfostran eller lydnad och religiös tro.
2. Distansering från traditionella värderingar: Att göra mina föräldrar stolta, betydelsen av religion och hur ofta man deltar i religiösa ceremonier.
3. Jämställdhet, egalitära värderingar: avståndstagande till 'män är bättre politiska ledare än kvinnor', 'en universitetsutbildning är viktigare för pojkar än för flickor', 'män är bättre företagsledare än kvinnor', 'när jobben är få har män större rätt till ett jobb än kvinnor'.
4. Generell tillit (equal trust): tillit till din familj, dina grannar, personer du känner personligen, personer du träffar för första gången, personer av en annan religion och personer av en annan nationalitet.
5. Familism/ familjenormer: Avståndstagande från 'att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta utanför hemmet', 'när en mamma arbetar utanför hemmet lider barnen', 'en man bör alltid veta var hans flickvän eller fru befinner sig', 'personer med andra sexuella preferenser skall behandlas som alla andra'.
6. Social tolerans: skilsmässa, homosexualitet, sex före äktenskapet, och abort.

Index går från noll till hundra, ju högre värde desto högre andel individualistiska värderingar.

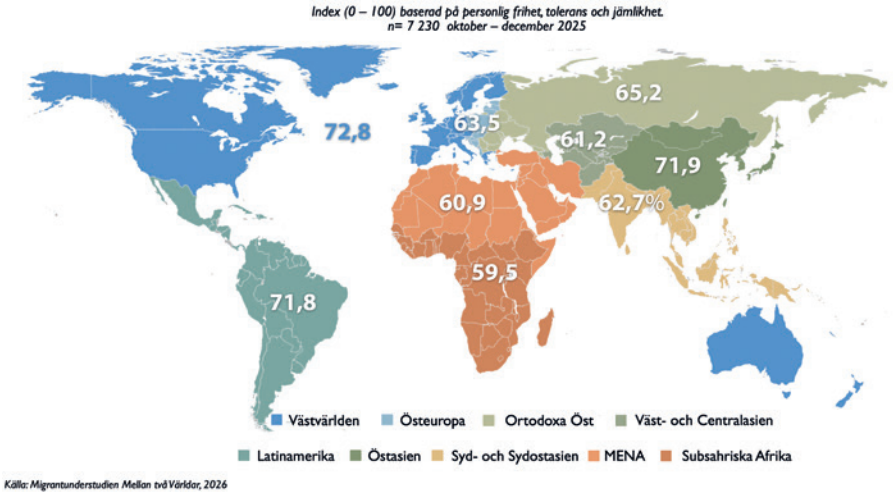
Figur 4.3. Individuallism/familism index för migranter I Sverige

Figur 4.3. visar att indexen förändras i olika takt. Jämställdheten ligger redan från början relativt högt, medan social tolerans och familism förändras tydligare först efter längre tid i Sverige. Barnuppfostran intar ett mellanläge. Den största förändringen gäller acceptansen av skilsmässa, homosexualitet, sex före äktenskap och abort. Förändringen blir särskilt tydlig efter tio år och förstärks efter 20 år. Generell tillit och tradition/religion är däremot betydligt stabilare. Resultaten pekar därför inte mot en generell övergång från kollektivism till individualism, utan mot en selektiv värderingsförändring där olika delar av normsystemet förändras i olika takt.

Som framgår av nedanstående karta har migranter i Sverige väsentligt högre indexvärden i familism än vad befolkningen i de flesta ursprungsländerna uppvisar. Dock kan vi konstatera att indexvärdena också är höga i en del kulturzoner som inte är västerländska. Det gäller framför allt Östasien (71,9) och Latinamerika (71,8) som ligger nära Västvärlden. Det kan bero på olika selektionsmekanismer; att de personer som migrerar väsentligt skiljer sig från majoritetsbefolkningen i ursprungslandet, eller så kan det bero på att man efter migrationen blivit påverkade av de värderingar som råder i det nya landet.

Figur 4.4. Migranter i Sveriges familism index efter ursprunglig kulturzon

Källa: Migrantunderstudien Mellan två Världar, 2026

Det sammanlagda antalet migranter som ingår i familism-indexet är 6 442. När det gäller vistelsetid i Sverige är 50 procent personer som varit i landet mer än tio år. 25 procent har varit här sex till tio år, 16 procent två till fem år och 10 procent mindre än två år. Till den senaste gruppen har kompletterande intervjuer gjorts via SFI eftersom svarsfrekvensen är som lägst för de nyanlända. Det betyder att undersökningen fångar upp hela registret vad gäller etableringstid.

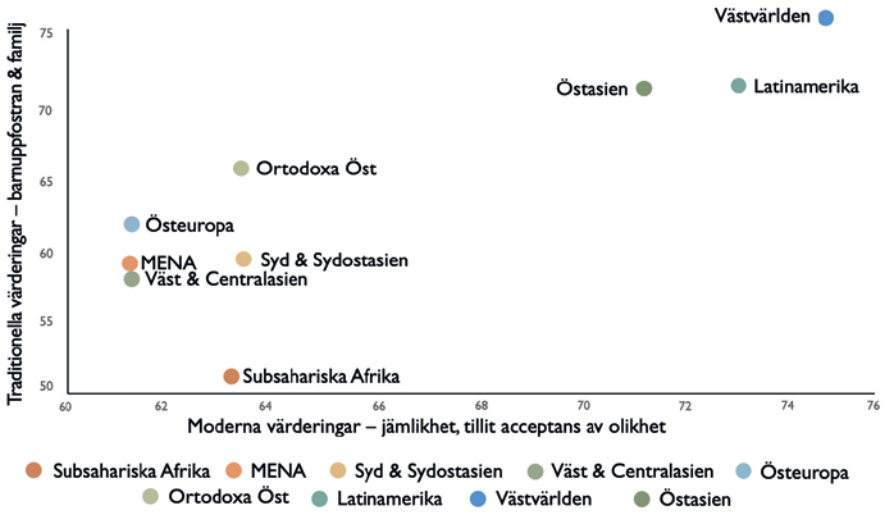
Eftersom vår ursprungliga hypotes var att det finns olika grundläggande strukturer i olika kulturella zoner som påverkar integrationspotentialen har vi för att er-

hålla lite tydligare bild utgått utifrån varje lands data och utifrån dem sedan skapat kulturzoner, se bilaga där kulturzonerna redovisas. Eftersom samtliga länder för WVS 8 ännu inte finns tillgängliga har Sverige fått tjäna som proxy för västvärlden. I kapitel 1 framgick att icke västerländska migranter i Sverige framför allt kommer från Mena, Västasien och Subsahariska Afrika. Men vad som tidigare inte varit så uppmärksammat är att en stor andel faktiskt kommer från andra regioner än dessa. *Drygt 45 procent av Sveriges migranter kommer från andra kulturella zoner än dessa*.

Om vi beräknar ett familism index för de olika kulturzonerna så framgår det att latinamerikanska migranter i Sverige med sina nästan 72 i indexvärde och Östasien med sina nästan 72 ligger mycket nära Sveriges 76 av 100. *Det vill säga dessa migranter delar i stort sett den svenska majoritetsbefolkningens i/c värde mätt på detta vis*.

Vi har utifrån samma variabler konstruerat ett index som mäter traditionella respektive moderna värderingar. Initialt testades ett antal kombinationer för att fånga individualism/kollektivism perspektivet hos migranter i Sverige jämfört med majoritetsbefolkningen i Sverige.

Figur 4.5. Global individualism vs kollektivism bland migranter i Sverige

Resultaten visar att kulturzonerna grupperar sig på ett systematiskt sätt i detta tvådimensionella värderum. Västvärlden, delar av Östasien och Latinamerika uppvisar relativt höga nivåer på den moderna dimensionen, medan Menaregionen, Subsahariska Afrika samt delar av Väst- och Centralasien generellt placerar sig lägre. Samtidigt uppvisar flera regioner relativt höga nivåer även på den traditionella dimensionen. Detta indikerar att traditionella och moderna värden inte bör förstås som strikt motsatta poler utan snarare som delvis självständiga dimensioner som kan samexistera inom samma samhällen. Detta framgår med tydlighet av de djupintervjuer som redovisas i nästa kapitel.

4.4.1. Fördelar med att använda både individualism/familism index och ett traditions/modernitets index

Familism-indexets styrka är att det ger ett samlat och kommunikativt tydligt mått som möjliggör jämförelser mellan grupper och kulturzoner. Nackdelen är att ett sammanslaget index kan dölja viktiga interna skillnader. En grupp kan exempelvis ha hög jämställdhetsorientering samtidigt som familjeauktoriteten är stark. Därför används också två separata dimensioner: ett traditionsindex och ett modernitetsindex. Det första fångar bland annat familjeplikt, religion, och genusnormer, medan det andra omfattar jämlikhet, universalistisk tillit och acceptans av olika livsval. Denna uppdelning gör det möjligt att analysera selektiv modernisering, där olika normområden förändras i olika takt.

Två ansatser används därför parallellt. Familismindexer ligger närmast Akaliyskis bredare individualism-kollektivism dimension, medan relationen mellan tradition och modernitet ligger närmare Ingleharts och Welzels forskning om emancipativa värden.

4.5. MODERNISERING OCH SELEKTIV INTEGRATION

För att bättre fånga familism kompletterades traditionsdimensionen med frågor om genusnormer och normativ social kontroll.

Det innebär att indexet inte enbart fångar religiositet, familjeplikt och konformitet utan också patriarkala genusnormer och kontroll inom nära relationer. Särskilt frågan om en man alltid bör veta var hans partner befinner sig fångar legitimering av asymmetrisk kontroll inom familjen. Även synen på personer med andra könsidentiteter tillför en dimension av normativ inkludering och universalism.

Det bredare traditionsindexet mäter därmed inte enbart tradition i snäv mening utan ett komplex av familjeauktoritet, patriarkala normer, social kontroll och motstånd mot normativ individualisering. Detta ligger nära forskning om konflikten mellan emancipativ och auktoritärt-traditionalistiska värdesystem.

4.5.1. Kulturzonsanalys av traditionsdimensionen jämfört med modernitetsdimensionen

Analysen visar tydliga skillnader mellan olika kulturzoner. Västvärlden uppvisar genomgående de högsta nivåerna på samtliga index och kännetecknas av hög auto-

nomi, stark universalism och relativt svaga patriarkala normstrukturer. Latinamerika ligger oväntat nära Västvärlden trots fortsatt stark familjeorientering och relativt hög religiositet. Detta antyder att familjeintegration inte nödvändigtvis står i motsättning till emancipativa värden utan att vissa former av kollektivism kan samexistera med relativt hög autonomi och normliberalisering.

Syd- och Sydostasien samt Menaregionen uppvisar däremot betydligt större skillnader mellan modernitets-index och traditions-index. Det moderna indexet ligger här ofta högre än indexet för könsroller och patriarkala normer. Detta antyder en form av selektiv modernisering där utbildningsorientering, meritokrati och vissa jämlikhetsvärden utvecklas snabbare än familjebaserade kontrollsystem och könsnormer.

Liknande mönster återfinns i Väst- och Centralasien. Regionen framstår dock som betydligt mer heterogen än vad breda kulturzonskategorier ofta antyder. Iran och Georgia uppvisar relativt höga nivåer av autonomi och jämlikhetsvärden samtidigt som vissa former av familjekollektivism och moralisk kontroll kvarstår. Kazakstan framstår också som särskilt intressant genom relativt höga nivåer av universalism och generell tillit, sannolikt kopplat till post-sovjetisk sekularisering och urbanisering. Samtidigt uppvisar exempelvis Afghanistan betydligt starkare familjekollektivism och mer uthålliga patriarkala strukturer.

Resultaten visar därmed att samma nivå av ”traditionalism” kan bygga på olika sociala logiker och historiska erfarenheter.

Tabell 4.1. *Indexnivåer per kulturzon*

Kulturzon	Traditionsindex	Modernitetsindex	ic3-index
Västvärlden	75,3	74,9	75,1
Latinamerika	72,6	73,0	72,8
Syd- och Sydostasien	59,9	63,4	61,7
Menaregionen	58,9	61,3	60,1
Väst- och Centralasien	58,0	61,4	59,7

Resultaten visar att komponenterna uppvisar delvis olika kulturgeografiska mönster. Den starkaste variationen återfinns i frågor som rör könsroller och kontroll över partner. Västvärlden och Latinamerika uppvisar genomgående höga nivåer av stöd för icke-traditionella könsroller och hög acceptans av transpersoner, medan Menaregionen, delar av Syd- och Sydostasien samt Väst- och Centralasien uppvisar lägre nivåer.

Särskilt intressant är komponenten ’Män bör alltid veta var deras partner är.’ Här framträder stora skillnader mellan kulturzonerna. I flera kulturzoner utanför Västvärlden återfinns relativt höga nivåer av acceptans för relationell kontroll och övervakning inom parrelationer. Detta antyder att frågor om familjeauktoritet och könsbaserad kontroll utgör en central skiljelinje mellan olika kulturzoner. Samtidigt uppvisar komponenten ’Behandla personer med en annan sexuell läggning lika som andra,’ ett tydligt samband med bredare emancipativa värderingar och universalism. Dessa mönster prövas mot djupintervjuerna i nästa kapitel.

4.5.2. Indexresultat, bakgrundsfaktorer

När indexen appliceras på ett antal problemområden, till exempel skillnaderna mellan boende i utsatta områden och migranter bosatta i övriga Sverige framträder följande tydliga mönster:

Utsatta områden

Analysen visar på tydliga skillnader mellan personer bosatta i utsatta områden och migranter bosatta i övriga Sverige. Skillnaderna framträder både i det sammanlagda traditionsindexet och i samtliga underkomponenter. Boendemiljö och social kontext samvarierar starkt med normsystem relaterade till könsroller, familjestruktur och social kontroll.

Migranter bosatta i övriga Sverige uppvisar ett genomsnittligt traditionsindex på 69,5, medan motsvarande nivå i utsatta områden är 56,5. *En skillnad på 13 indexpunkter är stor i kulturvärdestudier och antyder att traditionella och patriarkala normstrukturer är betydligt starkare i utsatta områden.*

Skillnaderna är särskilt tydliga för komponenten acceptans av hemmafruideal. I övriga Sverige uppgår värdet till 65,8 jämfört med 48,3 i utsatta områden. Detta indikerar betydligt större stöd för traditionella hemmafruideal i utsatta områden.

Liknande skillnader framträder för variabeln 'När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen.' I övriga Sverige uppgår värdet för migranter till 67,4 jämfört med 53,2 i utsatta områden. Resultatet antyder att mer traditionella föreställningar om moderskap och kvinnors omsorgsroll är betydligt vanligare i utsatta områden.

Den största skillnaden återfinns dock för komponenten 'människor som klär sig identifierar sig med en annan könstillhörighet bör behandlas som alla andra'. Här uppgår värdet till 83,0 för migranter i övriga Sverige men endast 56,2 i utsatta område. *Skillnaden på nästan 27 indexpunkter antyder mycket stora skillnader i normativ universalism och acceptans av könsöverskridande identiteter.*

Även komponenten 'En man måste alltid veta var hans fru eller flickvän är' uppvisar tydliga skillnader. I övriga Sverige uppgår värdet för migranter till 89,5 medan motsvarande nivå i utsatta områden är 75,4. Resultatet antyder att normer kring relationskontroll och manlig övervakning av partner är betydligt mer accepterade i utsatta områden.

Sammantaget antyder resultaten att traditionsindexet fångar en central dimension av samtida kulturkonflikter kring kön, autonomi och normativ kontroll. *Skillnaderna mellan utsatta områden och övriga Sverige framstår dessutom som större än könsskillnaderna inom respektive område, vilket antyder att social och kulturell miljö har större betydelse än biologiskt kön för dessa värderingsmönster.*

Könsskillnader

De förhållandevis stora skillnaderna mellan könen i utsatta områden är anmärkningsvärd eftersom skillnaderna mellan män och kvinnor generellt är mindre än skillnaderna mellan kulturzoner och utbildningsnivåer. Kvinnor uppvisar generellt något högre traditionsindex (67,2) än män (65,6).

Även för komponenten 'när en mamma förvärvsarbetar så lider barnen' är skillnaderna relativt begränsade. Kvinnor uppvisar något högre stöd för icke-traditionella normer än män, men skillnaderna är små jämfört med kulturzons- och områdesskillnaderna.

Skillnaderna mellan män och kvinnor inom samma kulturzon är ofta små – vanligen 1–3 indexenheter. Kulturzon framstår som viktigare för värderingsprofilen än vad kön gör.

I MENA-regionen har kvinnor något högre individualismvärden än män. Det gäller särskilt egalitära värderingar, acceptans av olika livsval, icke-traditionella könsroller. Detta kan spegla selektiv migration, utbildningsskillnader, större motivationsdriven integration bland kvinnor.

Latinamerika uppvisar mycket små könsskillnader. Det antyder att regionen redan från början har relativt jämställda och individualistiska normsystem jämfört med många andra migrantregioner. Ortodoxa Öst, här finns en mellannivå med relativt höga tillitsvärden, men mer traditionella familje- och könsnormer än Västvärlden. Kvinnor ligger även här något högre än män.

Utbildning

Utbildning framstår som en av de starkaste drivkrafterna bakom höga nivåer för samtliga tre indexgrupperna bakom ökande autonomi och universalism. Det är både en form av kognitiv mobilisering samtidigt som det också medför en institutionell exponering. Effekten verkar särskilt stark för jämlikhetsvärden, relationsautonomi och acceptans för olika livsval, vilket vi återkommer till i kommande kapitel. Utbildning fungerar således inte enbart som socioekonomisk resurs utan också som normativ socialisering till det svenska samhällets värderingar. Samtidigt tyder det på en exponering för universalism och en förståelse av innebörden i meritokrati och autonomi. Det fångar också en fördjupad förståelse av vad abstrakt regelstyrning innebär.

Familjebaserade normsystem förändras betydligt långsammare än utbildningsrelaterade värderingar. Många intervjupersoner (kapitel 5) beskriver hur högre utbildning och arbetslivserfarenhet successivt förändrat deras syn på könsroller, barns autonomi och familjens roll. Samtidigt förekommer fickor av gamla mönster kring vissa familje- och hedersrelaterade normer även bland högutbildade grupper. Detta är ett tydligt exempel på selektiv modernisering där olika normsystem förändras i olika takt. Vi återkommer till detta i kapitlet om familj

Tid i landet

Det finns ett tydligt samband mellan längre vistelsetid i Sverige och högre nivåer på traditionsindexet. Vi finner ett tydligt ”tröskelmönster”; under de första 10 åren ligger nivåerna relativt stabilt, men efter mer än 10 år i Sverige sker ett tydligt hopp uppåt.

Personer som vistats mer än tio år i landet uppvisar ett genomsnittligt traditionsindex på 65,5, medan personer med kort vistelsetid ligger omkring 58–59. Detta kan jämföras med 72,8 för majoritetsbefolkningen i Sverige.

Vissa normer kring relationskontroll förändras dock relativt snabbt. Utvecklingen är särskilt tydlig för komponenten ’Män måste alltid veta var ens partner befinner sig.’ Bland personer med kort vistelsetid ligger värdena omkring 68, medan personer som vistats länge i Sverige uppvisar nivåer omkring 96.

Även acceptansen av personer med olika könsidentiteter ökar successivt med längre vistelsetid i landet. Däremot förändras komponenten ’När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen’ långsammare, vilket antyder att familje- och omsorgsnormer är mer kulturellt persistenta än attityder relaterade till individuell autonomi och universalism. Se vidare i kapitel 6 om familjevärderingar.

Ålder vid ankomst

Ålder vid ankomst till Sverige framstår som en av de starkaste förklaringsfaktorerna bakom variationen i till exempel hedersnormer och familjebaserad kollektivism.

Yngre migranter uppvisar betydligt högre nivåer av individualism än äldre migranter. Personer som anländer före cirka 25 års ålder ligger markant högre på individualism/kollektivism indexet än grupper som anländer efter 45 års ålder. Skillnaderna gäller framför allt egalitära värderingar, synen på könsroller och acceptans av olika livsval.

Detta kan förstås utifrån flera mekanismer. För det första är yngre individer mindre färdigsocialiserade och därför mer mottagliga för nya normsystem. För det andra får yngre migranter större exponering mot svenska institutioner såsom utbildningssystem, arbetsmarknad och vänskapsnätverk. För det tredje sker migration bland yngre grupper ofta genom utbildning eller arbetsmarknadsorienterad migration, vilket tenderar att selektera mer urbana och moderniserade individer.

Resultatet ligger nära tidigare forskning om generations- och integrationsprocesser bland migranter. Portes och Rumbaut har exempelvis visat att värderingsanpassning ofta sker snabbare bland migranters barn och unga vuxna än bland äldre generationer.[12] Även svensk forskning kring integrationsmönster pekar på att utbildning och tidig skolgång i mottagarlandet har stor betydelse för normförändringar och social integration.[13]

Samtidigt förändras vissa normsystem betydligt långsammare än andra.[14]

---

12 Portes, A.& Rumbaut, R.G., (2014) *Immigrant America: A Portrait*, Berkeley: University of California Press.

13 Pieter Bevelander, P., & Pendakur,R., ‘Voting and Social Inclusion in Sweden’, *International Migration* 49, nr 4 (2011): 67–92.

14 Puranen, B., (2021), a.a. figurerna 4.2. sid 177 och figur 4.4 sid 181.

Detta gäller särskilt kusinäktenskap, familjekollektivism och patriarkal kontroll som vi återkommer till i kapitel 6. Resultaten visar att modernisering och integration bör förstås som ojämna och multidimensionella processer där olika normsystem förändras i olika takt.

Sammanfattningsvis visar våra data att yngre ankomstålder samvarierar med högre traditionsindex, högre autonomivärden, lägre relationskontroll och högre universalism.

Tabell 4.2. *Ålder vid ankomst, individualism/familism index*

Ålder vid ankomst	individualism/ familism
<25 år	63,6
25 till 34	62,9
35 till 44	61,1
45 till 54	56,2
55+	56,6

Ju yngre migranter är vid ankomst, desto högre nivåer av individualism och moderna värderingar uppvisar de. Skillnaden är särskilt tydlig efter cirka 45 års ålder. Detta är sannolikt ett uttryck för flera samverkande mekanismer:

1. Socialiseringseffekt: Yngre personer är mindre färdigsocialiserade och påverkas lättare av svenska normsystem.
2. Selektionsmekanismer: Yngre migranter är ofta mer utbildade, urbana och framtidsorienterade.
3. Exponering för svenska institutioner: Skola, arbetsmarknad och vänskapsnätverk får större betydelse för dem som anländer tidigt.

Skillnaderna syns framför allt i följande delindex, acceptans av olika livsval, egalitära uppfattningar och Traditions-index.

Däremot är skillnaderna i 'Generell tillit' mindre dramatiska. Det antyder att ålder främst påverkar normativa och kulturella värderingar snarare än av generell tillit.

Även detta stämmer väl överens med djupintervjuerna. Intervjupersoner som kommit till Sverige i tidig ålder beskriver ofta betydligt större autonomi i relation till familj och släkt än personer som migrerat senare i livet. Samtidigt framträder tydligt hur segregationsmiljöer kan bromsa denna normkonvergens genom starka lokala nätverk och normreproduktion. Mer om detta i kommande kapitel.

4.6. MIGRATIONSVÅGORNAS BETYDELSE

Analysen av indexresultaten visar att migrationens tidsdimension, sammansättning, ålder vid ankomst och tid i Sverige samvarierar tydligt med graden av individualistiska respektive kollektivistiska värderingar. Resultaten pekar samtidigt på att kulturell bakgrund och ursprungsregion har större betydelse än kön, medan social integration över tid gradvis bidrar till en förskjutning mot mer individualistiska och egalitära normsystem.

Ett första tydligt mönster gäller migrationens historiska sammansättning. De olika invandringsvågorna till Sverige domineras av olika ursprungsregioner och detta avspeglas också i i/c-indexets nivåer. De äldre migrationskohorterna från 1970- och 1980-talen uppvisar genomgående högre nivåer av individualism och moderna värderingar än senare flyktingdominerade kohorter. I de tidigaste grupperna återfinns större inslag av arbetskraftsinvandring från exempelvis Turkiet och Indien samt politisk migration från Chile och Iran. Senare vågor domineras däremot i högre grad av konfliktdriven migration från Irak, Syrien, Afghanistan, Somalia och delar av Mellanöstern och Afrika.

Detta sammanfaller med en tydlig nedgång i i/c-index mellan äldre och senare invandringskohorter. Kohorter från 1970-talet ligger omkring 70 på indexet medan grupper från 2010-talet ligger betydligt lägre. Mönstret gäller särskilt delindex som rör traditionella familjenormer, religionens betydelse, könsroller och acceptans av olika livsval. Däremot är variationerna mindre för tillitsdimensionerna. Det tyder på att migrationens sammansättning främst påverkar normativa värderingssystem snarare än grundläggande mellanmänsklig tillit.

Detta överensstämmer med internationell forskning om kulturell modernisering. Inglehart och Welzel har visat att värderingar kring autonomi, jämställdhet och självförverkligande varierar systematiskt mellan kohorter.[15] Deras forskning visar också att värderingar tenderar att förändras långsamt över generationer snarare än genom kortsiktiga ekonomiska förändringar. Sverige och andra nordvästeuropeiska samhällen utmärker sig internationellt genom mycket höga nivåer av sekulär-rationella och självuttryckande värderingar.[16]

Vi har här utgått från variablerna tid i landet, kön och ursprungsland. Dessa variabler har hämtats från urvalet via den svenska befolkningsstatistiken, där ankomstdatum finns angivet med exakthet. Vi har således så korrekta data som man nu kan erhålla. Vid en jämförelse med hur respondenterna själva svarade har vi

15 Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press.

16 Inglehart, R. (2018). *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing and Reshaping the World*. Cambridge University Press.

funnit att de ibland har en 'svajig' uppgift om när mer exakt de kom till Sverige. Dessa data har sedan jämförts med de index som vi utvecklat.

Utifrån dessa parametrar har vi sedan kalkylerat vid vilket decennium respektive person kom.

Anledningen till denna delanalys är att man kan anta att hur det svenska samhället mötte den enskilde också påverkar personens möjligheter till att integreras. Integrationspotentialen består inte enbart av det individen bär med sig utan också av hur hen blir bemött i det svenska samhället.

4.6.1. Decennium vid ankomst

Det mest tydliga mönstret är att migrantpopulationens sammansättning förändras kraftigt mellan olika invandringsvågor. Av nedanstående tabell framträder vilka ursprungsländer som dominerande per decennium.

Tabell 4.3. *Dominerande ursprungsländer per decennium i undersökningsmaterialet*

Decennium	
1970-tal	Turkiet, Indien, Chile, Iran, Sydkorea
1980-tal	Iran, Chile, Turkiet, Libanon, Eritrea
1990-tal	Irak, Iran, Libanon, Syrien, Ryssland
2000-tal	Irak, Thailand, Iran, Somalia, Kina
2010-tal	Syrien, Afghanistan, Eritrea, Somalia, Irak
2020-tal	Ukraina, Syrien, Indien, Iran, Pakistan

Tabell 4.4. *Familism-index efter ankomstdecennium*

Decennium	ic-index
1970-tal	71,0
1980-tal	69,2
1990-tal	66,3
2000-tal	59,9
2010-tal	55,5
2020-tal	60,7

Detta följer i hög grad de historiska migrationsmönstren till Sverige:

- 1970-talets arbetskrafts- och politiska migration domineras av Turkiet, Chile och Indien.
- 1980-talet präglas starkt av flyktingmigration från Iran och Libanon.
- 1990- och 2000-talen domineras tydligt av Mellanösternmigration, framför allt Irak.
- 2010-talet präglas av den syriska flyktingkrisen.
- 2020-talet visar ett nytt östeuropeiskt inslag genom Ukraina, samtidigt som Syrien och Sydasien fortsätter vara stora ursprungsområden.

Utvecklingen visar en relativt tydlig nedgång i individualism/modernitet från äldre invandringsvågor mot senare flyktingdominerade migrationer. Nedgången är särskilt stark mellan 1990- och 2010-tal.

Detta verkar i stor utsträckning förklaras av förändringar i ursprungsregioner där tidigare migration dominerades mer av Latinamerika, Östasien och arbetskraftsinvandring medan senare migration mer domineras av personer från Mellanöstern och delar av Afrika – huvudsakligen migranter med asyl och kvotflyktingstatus.

2020-talet bryter dock delvis mönstret genom Ukrainamigrationen och större inslag från Indien. Det är framför allt följande komponenter som förändras över decennierna:

- Traditionsindexet (t-index) faller kraftigt från cirka 68–70 bland äldre kohorter till cirka 50–55 bland senare flyktingvågor.
- Acceptans av olika livsval sjunker särskilt kraftigt.
- Egalitära uppfattningar minskar också tydligt.
- Generell tillit, indexet förändras mindre än övriga värderingsdimensioner.

Detta tyder på att skillnaderna huvudsakligen handlar om normer kring familj, religion, kön och sociala livsval snarare än om generell mellanmänsklig tillit. I det omfattade djupintervjumaterial som redovisas i nästa kapitel finns ett flertal djupintervjuer där respondenter ger liv åt just ankomstperiodens betydelse. Hur det var att komma till Sverige beroende på var man kom ifrån och hur ankomstsystemet då såg ut.

4.6.2. Religion

Religion framstår som en av de mest centrala faktorerna bakom variationen i indexen eftersom religiositet är direkt integrerad i flera av de ingående dimensionerna. Variabler som religiös tro, religionens betydelse i vardagen och deltagande i religiösa aktiviteter fungerar tillsammans som indikatorer på moralisk och social inbäddning (embeddedness).[17]

Religiositet samvarierar med starkare familjeplikt, lägre universalism och högre acceptans för patriarkala normer.[18] Av kapitel 3 framgick att religionens funktion varierar mellan olika kulturzoner. I delar av Subsahariska Afrika verkar religion främst fungera som social integration och kollektiv gemenskap, medan religion i delar av Menaregionen och Västasien i högre grad är integrerad med familjerätt, könsroller och moralisk reglering. Religiositet har här operationaliseras genom följande tre variabler: betydelsen av religiös tro i barnuppfostran, hur viktig är religionen för respondenten samt deltagande i religiösa ceremonier.

Det betyder att vi inte betraktat religion som en extern förklaringsfaktor, utan vi försöker bedöma i vad mån den är en central del av själva traditionsdimensionen. Av analysen framgår att religionen verkar genom minst tre olika mekanismer: Moralisk auktoritet, social inbäddning och tillit.

1. Moralisk auktoritet där religionen fungerar som både ett normsystem, en legitimationsstruktur och en auktoritetsordning. Detta påverkar särskilt sexualmoral, könsroller, familjehierarkier och relationskontroll. Det syns särskilt tydligt i Menaregionen, delar av Västasien och vissa sydasiatiska grupper.

---

17 Norris, P., & Inglehart, R., (2011) *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. 2nd ed..Cambridge University Press.

18 Se till exempel Banfield, C.A. (1967).

2. Social inbäddning (embeddedness): Religion fungerar då som ett socialt nätverk samtidigt som den uttrycker en kollektiv identitet och gruppsolidaritet människor emellan. Detta syns genom en intern tillit, stor familjesammanhållning och social stabilitet, samtidigt som universalismen blir lägre. Detta kan förklara varför vissa grupper kan ha en stark social sammanhållning men samtidigt låga nivåer på generell tillit.
3. Generell tillit: Indexet- mäter universalism, låg partikularism, låg klanlogik, och låg tribalism. Det medför att stark religiös och familjebaserad inomgrupps-orientering ofta tenderar att sänka den generella tilliten och därmed modernitetsindexet.

4.7. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Det centrala resultatet i detta kapitel är att integration inte bör förstås som en enhetlig övergång från kollektivism till individualism. Våra analyser visar i stället att olika delar av värderingssystemet förändras i olika takt. Vi benämner denna process selektiv integration. För att analysera denna process har vi utvecklat ett familism-index som kompletterar tidigare individualism–kollektivism-index genom att särskilt fånga de familjebaserade normer som förändras långsammast efter migration.

Denna analys visar att relationen mellan individualism och kollektivism är betydligt mer komplex än vad äldre dikotomier antytt. Olika kulturzoner uppvisar olika typer av modernitet, kollektivism och patriarkal struktur.

Det modifierade familism-indexet och särskilt kombinationen med traditionalism-index, modernitets-index och generell tillit ger ett ovanligt starkt analytiskt ramverk för att förstå hedersnormer, släktbaserad kollektivism, universalism och kulturell modernisering i migrationskontext.

Resultaten visar hur utbildning, religiositet, segregationsmiljöer, ålder vid ankomst och släktstrukturer samverkar i formandet av olika typer av modernitet och kollektivism.

Den kanske viktigaste slutsatsen är *att integration inte enbart handlar om socioekonomisk etablering utan även om övergången från släktbaserad partikularism till universalistiska och individualiserade normsystem*.

Flera tydliga huvudmönster framträder:

1. Migrationsvågornas sammansättning spelar stor roll – skillnader över decennier förklaras i hög grad av förändrade ursprungsregioner.
2. Ålder vid ankomst är viktig och tidig migration samvarierar tydligt med högre individualism och mer moderna värderingar.
3. Tid i landet har betydelse men först efter cirka 10 år sker en normförskjutning och efter 20 år är den starkare.

4. Insamlingstypen påverkar resultaten vilket såväl tyder på metodskillnader och på olika typer av urval.
5. Kulturzon är viktigare än kön – könsskillnader finns, men de är små jämfört med skillnaderna mellan kulturzoner.
6. Normativa dimensioner förändras mer än tillit där de största variationerna gäller tradition, könsroller, familjenormer och acceptans av olika livsval. Generell tillit verkar vara mer stabil över grupper och tid.

Tid i landet visar också ett tydligt integrationsmönster. Migranter som bott länge i Sverige uppvisar högre nivåer av individualism än nyanlända grupper. Det mest intressanta är dock att förändringen inte verkar ske gradvis under de första åren. I stället syns ett slags tröskeleffekt där skillnaderna blir tydliga först efter omkring tio år i landet. Detta antyder att kulturell integration är en långsiktig process snarare än en snabb anpassning. Under de första åren dominerar sannolikt faktorer som språkbarriärer, etniska nätverk och ekonomisk etablering. Först efter längre tid verkar svenska normsystem successivt internaliseras. Familjebildning, barns skolgång och etablering på arbetsmarknaden framstår här som sannolika mekanismer.

Liknande resultat återfinns i forskning om värderingsassimilation bland migranter i Europa och Nordamerika. Studier visar ofta att institutionell exponering över lång tid bidrar till ökad acceptans för jämställdhet, sekularisering och individualistiska normer, även om förändringstakten varierar mellan olika grupper.[19] Samtidigt visar denna forskning att vissa kulturella dimensioner – särskilt familjestrukturer och tillitsmönster – tenderar att vara relativt stabila över generationer.[20]

Kulturzoner kan förstås som relativt stabila värdekluster snarare än enbart geografiska eller civilisatoriska kategorier. Skillnaderna mellan regioner reflekterar inte endast geografisk närhet utan också historiskt och institutionellt formade värdestrukturer.

Skillnader mellan kulturzoner ger uttryck för olika kombinationer av traditionella normsystem, universalistiska orienteringar och emancipativa värden. Samtidigt visar resultaten av denna undersökning att dessa värdestrukturer inte är statiska. Flera regioner uppvisar kombinationer av relativt höga traditionella och moderna värden, vilket tyder på att kulturell förändring ofta sker genom ackumulation och omtolkning snarare än genom enkel ersättning av äldre normsystem. Det innebär att migration sällan leder till en fullständig övergång från ett värdesystem till ett annat, utan snarare till att äldre och nyare normer kombineras och omförhandlas över tid.

---

19 Koopmans, R., (2010), *Assimilation or Multiculturalism? How Better Cultural Integration Improves Social Cohesion* (Berlin: WZB Berlin Social Science Center, 2010).

20 Putnam, R., (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

4.7.1. Validitet och operationalisering

Ur ett metodologiskt perspektiv är analysen nära kopplad till Adcock och Colliers resonemang om *measurement validity*. Enligt deras synsätt handlar validitet inte enbart om statistisk precision utan om i vilken utsträckning de empiriska indikatorerna faktiskt representerar det teoretiska begrepp som avses mätas.[21]

Den reviderade modellen uppvisar i detta avseende en högre grad av begreppslig stringens än tidigare operationaliseringar. Den traditionella dimensionen består nu konsekvent av indikatorer relaterade till konformitet, familjenormer och religiös inbäddning (*embeddedness*) medan den moderna dimensionen består av indikatorer relaterade till jämlikhet, universalism och tolerans för olika livsformer. Detta stärker modellens innehållsvaliditet och teoretiska koherens.

Samtidigt kvarstår vissa metodologiska frågor. Särskilt gäller detta konstruktionen av det *generella tillits*-indexet, som mäter graden av universalism och opartiskhet i tillitsrelationer mellan olika sociala grupper. Detta innebär att indikatorn fångar en relativt komplex normativ disposition snarare än en enkel attitydvariabel.

Även de alternativa indexversionerna som inkluderar indikatorer för icke-traditionella könsroller är teoretiskt intressanta. Dessa komponenter skulle potentiellt kunna utvecklas till en mer självständig dimension relaterad till patriarkala normstrukturer, genusrelationer och normativ social kontroll. Sammantaget ger modellen en tydligare bild av traditionella och moderna värderingar, men framtida analyser bör pröva om tillit och genusnormer behöver mätas som egna dimensioner.

4.7.2. Relation till moderniseringsteori och emancipativa värden

Den identifierade tvådimensionella strukturen ligger nära etablerad forskning om kulturell modernisering och värdeförändring, särskilt den forskning som utvecklats av Ronald Inglehart och Christian Welzel. I deras analyser förstås kulturell förändring som en långsiktig process där ökade nivåer av materiell trygghet och institutionell stabilitet möjliggör en gradvis förskjutning från överlevnadsorienterade och konformitetspräglade värden mot större autonomi, självuttryck och emancipativa värden.

Den moderna dimension som identifieras i föreliggande analys – bestående av jämlikhetsorientering, generell tillit och acceptans av olika livsformer – ligger nära det som i denna forskning benämns *emancipative values*. Dessa värden är nära kopplade till idéer om individuell autonomi, jämlikhet, tolerans och självbestämmande och har i tidigare forskning visat starka samband med socioekonomisk utveckling, institutionell tillit och demokratisk stabilitet.

Samtidigt ligger den traditionella dimensionen nära det som i moderniseringsteorin ofta beskrivs som normativ inbäddning (*embeddedness*), det vill säga starka-

21 Adcock, R., & Collier, D(2001) "Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research" *American Political Science Review*,95 (3), sid 529-546.

re orientering mot familjeplikt, generationsansvar, religiös betydelse och konformitetsnormer. Kombinationen av dessa två dimensioner gör det möjligt att analysera kulturell variation utan att reducera samhällen till en enkel linjär skala mellan tradition och modernitet.

Resultaten är också förenliga med senare forskning av Akaliyski och medarbetare kring individualism på kultur- och landnivå. I denna forskning rekonstrueras individualism inte främst som självcentrering eller atomism utan som en sammanhängande värdedimension bestående av tre huvudsakliga komponenter: frihet kontra konformitet, tolerans kontra exkludering samt jämlikhet kontra diskriminering.[22]

Den moderna dimensionen i föreliggande index fångar i stor utsträckning dessa tre aspekter. *Egalitära värderingar* representerar jämlikhetsdimensionen, *Acceptans av olika livshändelser* fångar tolerans och acceptans av alternativa livsformer, medan generell tillit uttrycker en mer universalistisk och opartisk orientering i sociala relationer. Sammantaget innebär detta att den moderna dimensionen uppvisar hög teoretisk koherens i relation till den samtida forskningen om individualism och emancipativa värden.

Olika dimensioner förändras i olika takt. Tillit kan förändras snabbare än genusnormer. Acceptans av olika livsformer kan öka i en generation medan familjeinbäddningen förblir stark. Ekonomisk integration kan ske utan full normativ integration. Och vissa grupper kan bli utbildningsmässigt framgångsrika men ändå behålla starka familjenormer och social kontroll.

Det gör familism-indexet användbart just därför att det inte reducerar integration till en enda skala. Det öppnar för analys av kulturellt avstånd mellan migrantgrupper och mottagarsamhällen, generationsskillnader, könsnormernas uthållighet och skillnaden mellan generell tillit och universalistisk tillit.[23] Särskilt traditionsindexet är ett viktigt som mått på patriarkal och traditionalistisk persistens, det vill säga att vi mäter varaktiga och beständiga värdestrukturer. 'Generell tillit' kan samtidigt fungera som ett mått på universalistisk och social orientering (se kapitel 3). Tillsammans kan de visa varför vissa integrationsprocesser går snabbt på ytan men långsamt på djupet. Detta eftersom utbildning, arbete och språk ofta förändras snabbare än familjenormer, könsroller och sociala tillitsmönster.

I nästa kapitel lämnar vi den övergripande modellen och går närmare de kulturella sammanhang där dessa värdestrukturer formas och förändras. Genom de olika kulturzonerna och möten med migranter från några av de länder som ingår i dem blir det möjligt att se hur familism, tillit, jämlikhet och tolerans tar sig konkreta uttryck i människors liv och erfarenheter.

---

22 Akaliyski, P., Vignoles, V. L., Welzel, C. och Minkov, M., (2026), "Individualism–Collectivism: Reconstructing Hofstede's Dimension of Cultural Differences", *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 130, nr 2, s. 308–356. Författarna utvecklar ett landbaserat index där individualism består av de sammanhängande dimensionerna frihet, tolerans och jämlikhet och inte likställs med självskhet eller social atomism.

23 Akaliyski, P., (2023), "Distinct Conceptions of Freedom in East Asia and the Protestant West Underpin Unique Pathways of Societal Development", *Journal of Cross-Cultural Psychology,* vol. 54, nr 2. Studien visar att ekonomisk och samhällelig modernisering inte nödvändigtvis leder till identiska värdeförändringar i olika kulturregioner, utan kan följa delvis skilda kulturella utvecklingsvägar.

KAPITEL 5

Från ursprungsland till Sverige – röster från åtta kulturzoner

I detta kapitel riktas uppmärksamheten mot de kulturzoner som de intervjuade migranterna har sina erfarenheter från. Syftet är inte att placera människor i fasta kulturella kategorier eller att utgå från att alla personer från ett visst land delar samma värderingar. Kulturzonerna används i stället som ett analytiskt redskap för att synliggöra historiska och geografiska mönster som kan bidra till förståelsen av människors föreställningar om individen, familjen och samhället. De gör det möjligt att jämföra länder som trots betydande inbördes skillnader har präglats av delvis likartade religiösa traditioner, familjesystem, institutionella erfarenheter och geopolitiska förhållanden.

Indelningen bygger på det jämförande värderingsramverk som har utvecklats inom forskningen kring World Values Survey, framför allt av Christian Welzel och senare av Plamen Akaliyski tillsammans med andra forskare.[1] En viktig utgångspunkt i denna forskning är att individualism och kollektivism inte bör betraktas som en enda skala där samhällen eller individer antingen är individualistiska eller kollektivistiska. Det rör sig snarare om flera delvis självständiga värderingsdimensioner som kan kombineras på olika sätt.[2] Individuell autonomi, jämställdhet, tolerans, tillit, familjeförpliktelser och acceptans för olika livsval behöver exempelvis inte förändras samtidigt eller i samma takt. Forskningen visar att skillnader mellan grupper ofta är störst i frågor som rör familj, religion och moralisk reglering av personliga livsval, medan skillnaderna kan vara mindre när det gäller generell tolerans och tillit.[3]

Vi följer denna indelning eftersom den erbjuder ett mer nyanserat alternativ till grova geografiska eller religiösa kategoriseringar. Den gör det möjligt att relatera de intervjuades berättelser till bredare historiska livsmönster utan att reducera deras erfarenheter till nationell tillhörighet. Samtidigt ger ramverket en grund för att analysera skillnader mellan mer kollektivistiskt och mer individualistiskt organiserade livsmönster. Med kollektivistiska livsmönster avses här sammanhang där familjen, släkten eller den nära gruppen har en central betydelse för individens identitet, trygghet och beslut. Individens val kan då vara nära förbundna med förpliktelser gentemot familjen och med hänsyn till gruppens sammanhållning och anseende. I mer individualistiska livsmönster betonas i högre grad individens självständighet, rätten att själv välja utbildning, partner och livsform samt möjligheten att fatta beslut som avviker från familjens eller gruppens förväntningar.[4]

Dessa livsmönster ska inte förstås som varandras absoluta motsatser. En människa kan förena stark familjelojalitet med stöd för demokrati, utbildning, jämställd-

---

1 Welzel, C., (2013), *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press, Cambridge; Akaliyski, P., Vignoles, V. L. och Welzel, C., (2025), Measuring Individualism–Collectivism in Contemporary Societies, kommande publikation/arbetsmanus.

2 Vignoles, V. L. et al., (2016), ”Beyond the ‘East–West’ Dichotomy: Global Variation in Cultural Models of Selfhood”, *Journal of Experimental Psychology*: General, vol. 145, nr 8, s. 966–1000; Welzel, C., (2013), *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press, Cambridge.

3 Analysen i det bakomliggande materialet skiljer mellan autonomi, avståndstagande från traditionella förpliktelser, jämlikhet, jämnt fördelad tillit, acceptans av olika grupper och acceptans av skilda livsval.

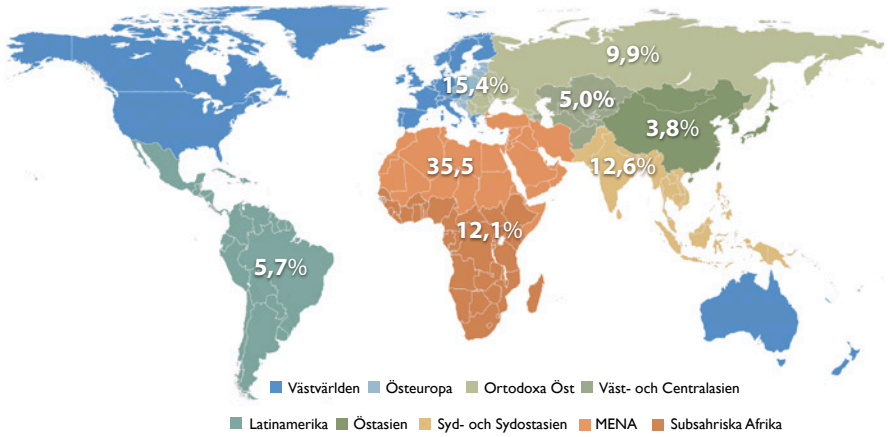
4 Triandis, H. C., (1995), *Individualism and Collectivism*, Westview Press, Boulder; Hofstede, G., (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors,*

het och individuell frihet. På motsvarande sätt innebär ett individualistiskt samhälle inte att familjen saknar betydelse eller att människor inte känner ansvar för varandra. Skillnaden handlar snarare om var den primära beslutanderätten och tryggheten är placerad och om hur relationen mellan individen, familjen och samhällets institutioner organiseras. Ett sådant multidimensionellt perspektiv är särskilt viktigt i studier av migration, eftersom värderingsförändringar ofta sker selektivt. Vissa förhållningssätt kan förändras relativt snabbt genom utbildning, arbete och möten med svenska institutioner, medan normer som är djupt förankrade i familjesystem, religion och tidig socialisation kan leva kvar under lång tid.[5]

I kapitlet presenterar vi åtta kulturzoner uppdelat på lika många avsnitt. För varje zon beskriver vi översiktligt den geografiska, historiska och geopolitiska bakgrunden samt några av de sociala och institutionella förhållanden som har påverkat familjeliv och värderingsmönster. Därefter möter vi ett urval av de personer som har intervjuats. I de flesta kulturzoner ingår intervjupersoner från flera av zonens länder, vilket gör det möjligt att både urskilja gemensamma drag och uppmärksamma variationer inom samma område. Intervjuerna används inte som representativa beskrivningar av hela länder eller kulturzoner. De ger i stället konkreta exempel på hur människor tolkar sina erfarenheter, förhåller sig till familjens förväntningar och navigerar mellan normsystem som ibland skiljer sig tydligt från varandra.

Kulturzonerna utgör därmed en kontext för intervjupersonernas berättelser, inte en färdig förklaring till dem. Genom att förena det internationella värderingsramverket med geografisk och geopolitisk bakgrund samt människors egna erfarenheter vill vi fördjupa förståelsen av hur kollektivistiska och individualistiska livsmönster formas, möts och förändras i samband med migration till Sverige.

Figur. 5.1. *Andelen migranter i Sverige efter kulturzon – exklusive EU och Västvärlden*

Källa: SCBs befolkningsregister, 2025

5 Inglehart, R. och Baker, W. E., (2000), ”Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values”, *American Sociological Review*, vol. 65, nr 1, s. 19–51; Berry, J. W., (1997), ”Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology*, vol. 46, nr 1, s. 5–34.

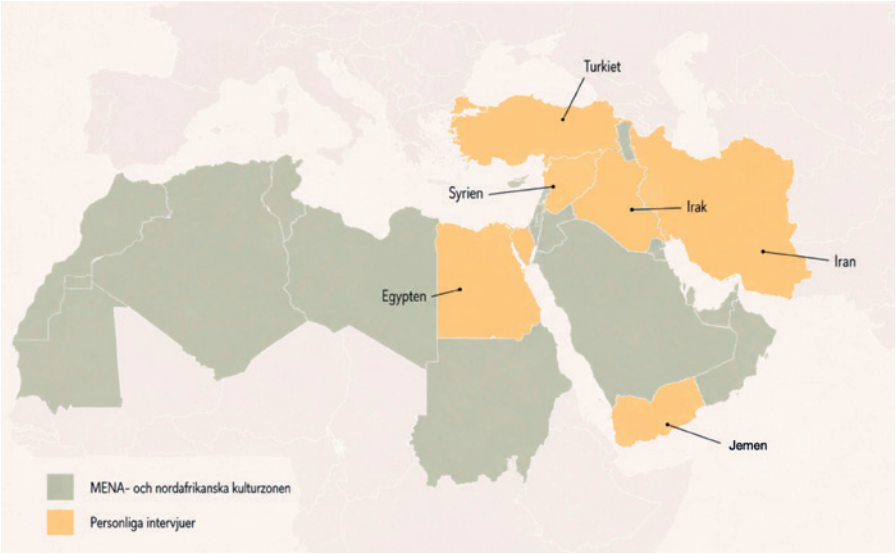
5.1. KULTURZONEN MENA (MELLANÖSTERN OCH NORDAFRIKA)

MENA-födda migranter i Sverige:

756 783 personer

(33,94 % av utomeuropeiskt/icke-västfödda migranter)

Figur 5.2. Länder i kulturzonen MENA som representeras i projektets personliga intervjuer.

Kartan visar länderna i kulturzonen MENA (grönt) samt de länder som representeras i projektets personliga intervjuer (gult). Egypten, Irak, Iran, Syrien, Turkiet och Jemen.

Den mellanöstern- och nordafrikanska kulturzonen, ofta benämnd MENA, omfattar ett vidsträckt område från Marocko i väster till Iran i öster. Det är en region där språk, religion, imperier, handel, kolonialism, nationalism, krig och migration under lång tid har vävts samman. Här finns några av mänsklighetens äldsta civilisa-

tioner, men också flera av vår tids mest omvälvande konflikter och flyktingrörelser.[6]

MENA är samtidigt långt ifrån en enhetlig kultur. Skillnaderna mellan exempelvis Marocko, Egypten, Libanon, Syrien, Irak, Iran och Turkiet är betydande när det gäller språk, religion, etnicitet, statstraditioner, utbildningsnivåer och migrationsmönster. I detta kapitel används därför MENA som ett analytiskt verktyg snarare än som en beskrivning av en homogen region. Bakgrunden ges här något större utrymme än i flera andra kulturzonskapitel. Det beror dels på att regionens äldre historia, religiösa mångfald och politiska arv är viktiga för att förstå dagens migrationsmönster, dels på att människor från Mellanöstern och Nordafrika har utgjort en av de mest betydelsefulla migrantgrupperna i Sverige under 2000-talet. Syftet är att förstå hur vissa gemensamma historiska erfarenheter och sociala mönster kan bidra till att forma dagens värderingar, migrationsvägar och möten med det svenska samhället.

I intervjuerna nedan framträder särskilt spänningen mellan familjens starka betydelse, religionens skiftande roll, utbildningens integrationsvärde och erfarenheter av statlig instabilitet, krig eller auktoritär makt. För många migranter från MENA blir Sverige därför både ett trygghetsprojekt och ett omställningsprojekt. Det handlar om att lämna osäkerhet, konflikt eller begränsade framtidsmöjligheter, men också om att orientera sig i ett samhälle där individens självständighet, jämställdhet, myndighetstillit och arbetsmarknadens krav ofta fungerar på andra sätt än i ursprungslandet. För att förstå dessa mönster måste man börja i regionens långa historiska djup.

5.1.1. Civilisationer, religion och imperier

När man betraktar de största migrantgrupperna i Sverige i dag – där människor från Mellanöstern och Nordafrika utgör närmare en tredjedel – rör man sig samtidigt genom en av mänsklighetens allra djupaste historiska lager. Regionen som i dag ofta förknippas med konflikt, migration och politisk instabilitet var en gång civilisationens vagga.

I området mellan Eufrat och Tigris, det som brukar kallas Mesopotamien, växte några av världens första organiserade samhällen fram.[7] Här utvecklades jordbruket tidigt, inte minst genom systematisk bevattning, och människan lärde sig att odla sädesslag som vete och korn i större skala.[8] Det var här de första städerna uppstod, de första lagarna skrevs ned – inte minst under härskare som Hammurabi – och de första skriftsystemen tog form. Samtidigt restes i Egypten enorma monument som fortfarande präglar vår föreställning om dessa svunna kulturer – pyramiderna,

6 Karlsson, I., 2024, *Mellanösterns religiösa minoriteter*, Historiska Media, Lund. Karlsson beskriver Mellanöstern som en region där flera av världsreligionerna har sitt ursprung och där tidiga former av mänsklig högkultur växte fram. Boken behandlar också regionens religiösa och kulturella mångfald över tid. Se även Utrikespolitiska institutet, ”Mellanöstern och Nordafrika”, om institutets MENA-program och dess forskning och analys av politiska, ekonomiska och samhälleliga frågor i regionen.

7 Mario Liverani, 2014, The Ancient Near East: History, Society and Economy.

8 Charles Burney, 1995, *The Fertile Crescent: A History of the Middle East*.

byggda med en estetisk, teknisk och organisatorisk förmåga som än i dag väcker beundran och fascination.[9]

Flera av antikens mest berömda byggnadsverk – ofta räknade till de sju underverken – fanns i denna bredare region. Det var också här många av de tidiga filosoferna, vetenskapsmännen och tänkarna verkade, och där kunskap om matematik, medicin och astronomi utvecklades och senare fördes vidare till Europa.[10]

I detta sammanhang har konflikten mellan Israel och Palestina, sedan Israels bildande 1948, kommit att prägla regionen särskilt djupt – inte minst genom Jerusalems status som helig plats för tre religioner. Konflikten förklarar inte ensam 2000-talets migration till Europa, men den visar hur religion, historiska anspråk och politiska intressen kan förstärka varandra, och den har haft en bred geopolitisk betydelse för frågor om identitet och tillhörighet i regionen.[11] Från Jerusalem till Mecka och Medina formades religiösa traditioner som kom att prägla hela kontinenter. Dessa trosföreställningar skapade inte bara gemenskap utan också – efter hand – skarpa, djupgående skiljelinjer.[12] Konflikten har inte bara haft direkta konsekvenser för befolkningen i området, utan har också påverkat relationerna mellan många av regionens stater och bidragit till en bredare geopolitisk instabilitet.

Även om denna konflikt inte ensamt förklarar de stora migrationsrörelserna till Europa under 2000-talet, illustrerar den hur religiösa traditioner, historiska anspråk och politiska intressen kan sammanfalla och förstärka varandra.[13] Den har därmed haft en långvarig betydelse för regionens politiska dynamik och för hur frågor om identitet, tillhörighet och rättvisa uppfattas i stora delar av Mellanöstern.

Utöver denna konflikt har också andra regionala maktspänningar kommit att prägla utvecklingen i Mellanöstern under de senaste decennierna. Särskilt betydelsefull är den roll Iran spelat i regionen, där landets ledarskap sökt stärka sitt inflytande bland annat genom stöd till allierade grupper i Libanon, Gaza och Jemen. Detta har bidragit till återkommande spänningar med Israel, dess allierade och USA, och visar hur konflikter i regionen ofta är sammanlänkade över nationsgränser, där lokala motsättningar vävs samman med större geopolitiska intressen.[14]

Samtidigt är det en förenkling att förklara dagens motsättningar och ofta våldsamma utvecklingar enbart med trosfrågor. Exempelvis har kriget i Syrien inte bara religiösa orsaker, utan är också ett resultat av politisk repression, socioekonomiska motsättningar och internationella maktingripanden.[15] Liknande mönster återfinns i andra delar av regionen, där historiska skiljelinjer samverkar med moderna geopolitiska intressen.[16]

---

9 Ian Shaw (red.), 2000, The Oxford History of Ancient Egypt (Oxford: Oxford University Press).

10 George Saliba, 2007, *Islamic Science and the Making of the European Renaissance* (Cambridge, MA: MIT Press).

11 Albert Hourani, 1991, *A History of the Arab Peoples* (London: Faber & Faber).

12 Avi Shlaim, 2000, *The Iron Wall: Israel and the Arab World* (London: Penguin).

13 Rashid Khalidi, 2020, *The Hundred Years' War on Palestine* (New York: Metropolitan Books).

14 Vali Nasr, 2006, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future* (New York: W.W. Norton).

15 Utrikespolitiska institutet, 2024–2025, *Landguiden: Syrien*; samt Totalförsvarets forskningsinstitut, analyser av Syrienkonflikten.

16 Gilles Kepel, 2002, *Jihad: The Trail of Political Islam* (London: I.B. Tauris); samt Totalförsvarets forskningsinstitut, rapporter om våldsbejakande islamistisk extremism.

5.1.2. Makt, resurser och ekonomisk omvandling

Under 1900-talet gick regionen in i en ny fas när stora oljefyndigheter upptäcktes, särskilt kring Persiska viken.[17] Länder som Saudiarabien, Kuwait, Qatar och Förenade Arabemiraten genomgick en snabb ekonomisk transformation. Oljan skapade enorma rikedomar och möjliggjorde en snabb modernisering med nya städer i glas och betong, avancerad infrastruktur och ekonomisk integration med resten av världen. Samtidigt blev utvecklingen ojämnt fördelad.[18]

Parallellt har regionen under de senaste decennierna präglats av återkommande kriser, väpnade konflikter och instabilitet som i sin tur utlöste de stora flyktingströmmarna under 2010-talet. Den så kallade ”Arabiska våren”, som inleddes 2010–2011 med folkliga protester mot auktoritära regimer, ledde i flera länder till politisk instabilitet och i vissa fall till fullskaliga krig.[19] I Syrien utvecklades protesterna snabbt till ett långvarigt inbördeskrig, där både regionala och globala aktörer blev involverade.[20]

I denna miljö växte extremistiska rörelser fram, däribland Islamiska staten, som under en period kontrollerade stora territorier i Syrien och Irak och utropade ett så kallat kalifat.[21] Rörelsens våld, liksom andra väpnade gruppers agerande, bidrog till omfattande övergrepp mot civilbefolkningen och ytterligare destabilisering av regionen.[22]

Konsekvenserna blev särskilt tydliga i flera stora städer. Aleppo i Syrien, tidigare en av landets största städer, utsattes för omfattande strider och stora delar av den historiska stadskärnan förstördes. Även Homs drabbades hårt, liksom den irakiska staden Mosul, där striderna mot Islamiska staten ledde till omfattande förstörelse av både infrastruktur och bostadsområden.

Denna utveckling skapade en av de största flyktingkriserna i modern tid. Miljontals människor tvingades lämna sina hem, först inom regionen och därefter vidare mot Europa. Under kulmen 2015 sökte omkring 163 000 personer asyl i Sverige, varav en stor andel kom från Syrien, Irak och andra konfliktdrabbade delar av Mellanöstern.[23]

Krigen och konflikterna i Syrien och Irak, politiska spänningar i Iran, sammanbrott i statsstrukturer i Libyen och Jemen samt långvariga motsättningar kring Palestina har bidragit till att skapa en av vår tids största migrationsrörelser.[24] Många människor har lämnat sina hemländer för att söka säkerhet, stabilitet och framtid i Europa.

---

17 Tarek Yergin, 1991, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power* (New York: Simon & Schuster).

18 International Energy Agency, 2023, *World Energy Outlook*; samt Energimyndigheten, analyser av globala energimarknader.

19 Gilbert Achcar, 2013, *Revolution och kontrarevolution i arabvärlden* (Stockholm: Leopard förlag).

20 Aron Lund, 2016, *Syrien brinner: Hur revolutionen förvandlades till krig* (Stockholm: Leopard förlag).

21 Bitte Hammargren, 2015, *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser* (Stockholm: Leopard förlag). *(för analys av regionens säkerhet och IS-kontext)*

22 Ibid

23 Statistiska centralbyrån, 2016, statistik över asylsökande 2015.

24 Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), 2022–2025, analyser av Syrien; samt Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), rapporter om Mellanöstern, 2025.

I Sverige syns detta tydligt i statistiken. De största grupperna inom MENA-ursprung kommer från Syrien, Irak och Iran, följt av Turkiet, Libanon och flera nordafrikanska länder. Tillsammans uppgår de till över 750 000 personer – nästan 34 procent av alla migranter i landet.[25] Om vi lägger till de som fötts i Sverige där minst en av föräldrarna eller far- respektive morföldrarna har sitt ursprung i MENA-regionen, talar vi om ytterligare flera hundratusen personer.

Att förstå denna migration kräver därför ett långt perspektiv. Regionen som i dag förknippas med kris och instabilitet är densamma som en gång lade grunden för städer, jordbruk, religion och vetenskap. Migrationen till Sverige blir i detta ljus inte bara en följd av samtida konflikter, utan också en fortsättning på en mycket lång historia av rörelse, utbyte och förändring.[26]

5.1.3. Stora skillnader i utbildning, klass och migrationsvägar

En viktig utgångspunkt för att förstå migrationen från Mellanöstern och Nordafrika är de stora interna skillnaderna inom regionen – inte minst ekonomiskt, men också socialt och utbildningsmässigt.[27] Länder som Syrien, Irak och Iran rymmer samtidigt både välutbildade urbana medelklasser och grupper som levt under betydligt mer begränsade villkor.[28]

I storstäder som Damaskus, Bagdad och Teheran finns universitet med lång akademisk tradition och relativt hög utbildningsnivå i delar av befolkningen. Samtidigt har krig, fattigdom och bristande tillgång till utbildning i andra delar av samma länder inneburit att vissa människor haft mycket begränsad skolgång, i vissa fall ingen alls.[29]

Denna variation har haft stor betydelse i mottagarländerna. Migranter från samma land kan ha helt olika förutsättningar att etablera sig, inte minst beroende på tidigare utbildning och erfarenhet av formellt lärande. Att ha tillbringat många år i skola eller högre utbildning innebär inte bara kunskaper i sig, utan också en vana vid att tillgodogöra sig ny information och strukturera sitt lärande, vilket underlättar språkinlärning och etablering.[30] För andra grupper blir steget betydligt större och kräver mer omfattande insatser från mottagarlandet.[31]

Samtidigt är det viktigt att förstå varför just människor från dessa länder i så stor utsträckning har sökt sig till Europa och till Sverige. I Syrien och Irak har långvariga krig och staters sammanbrott skapat en situation där stora delar av befolkningen

25 Statistiska centralbyrån, 2025, statistik över utrikes födda i Sverige.
26 Ibid
27 UNESCO, 2019, *Global Education Monitoring Report*
28 Jan Hjärpe, 2010, *Mellanösterns historia* (Stockholm: Dialogos).
29 OECD, 2018, *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*
30 Ibid (samma rapport som ovan, om utbildning och integration).
31 Totalförsvarets forskningsinstitut, 2019–2024, rapporter om Mellanöstern och migration; samt Migration Policy Institute, 2017.

saknat grundläggande säkerhet. I Iran har migrationen oftare handlat om politiska och sociala begränsningar.

Valet av destinationsland har dock inte enbart styrts av behovet av skydd, utan också av uppfattningar om var skyddet faktiskt är möjligt att få. Under en längre period uppfattades Sverige som ett av de mest tillgängliga länderna i Europa när det gällde asyl. Detta stod i kontrast till exempelvis Danmark, där regelverken gradvis blev mer restriktiva, eller Polen, som i praktiken aldrig utvecklades till något större mottagarland. Tyskland framstod under perioder som mycket öppet, medan Norge och Finland intog mellanpositioner.

I detta sammanhang spelade också informella nätverk och flyktingsmugglare en betydande roll. Dessa aktörer förmedlade inte bara transporter utan också kunskap om vilka länder som gav störst möjlighet till uppehållstillstånd och långsiktig trygghet.[32]

5.1.4. Hur ser migranterna själva på sina liv?

Mottagandet av ett stort antal människor från Mellanöstern och Nordafrika är en komplex samhällsprocess, där både möjligheter och utmaningar blir tydliga. De människor som kommit till Sverige från denna region bär inte bara med sig erfarenheter av krig, migration och omställning, utan också kunskaper, utbildning och perspektiv som påverkar hur de möter det svenska samhället – och hur samhället möter dem.[33]

Denna rapport bygger på ett omfattande empiriskt underlag bestående av mer än 7 000 enkäter genomförda i Sverige under perioden oktober till december 2025, både med infödda svenskar och – i huvudsak – med personer som invandrat till landet. Enkätmaterialet baseras på ett standardiserat frågebatteri utvecklat inom World Values Survey, där samma frågor har ställts till människor i ett stort antal länder sedan 1981. Genom att i grunden använda identiska frågor över tid och mellan olika samhällen skapas möjligheter att analysera värderingar, attityder och förändringsmönster på ett systematiskt sätt.[34]

Enkäterna, som omfattar flera hundra frågor, har kompletterats med strukturerade djupintervjuer med cirka 140 av de personer som besvarat enkäten. Syftet är att öka förståelsen av de mönster som framträder i datamaterialet – att fånga resonemang, erfarenheter och perspektiv som inte fullt ut kan uttryckas i standardiserade svarsalternativ. För att även kunna studera förändring över tid har ett antal av de migranter som intervjuades i samband med den undersökningsvåg som gjordes inom World Values Survey 2018–2019 därför återintervjuats.[35]

---

32 Ibid

33 OECD, 2018, *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*

34 World Values Survey, metodbeskrivningar och datamaterial 1981–2020. www.worldvaluessurvey.org

35 Ronald Inglehart et al., 2020, *World Values Survey: Findings and Insights* (Madrid: WVS Association).

5.1.5. En mycket heterogen grupp migranter

Integration framträder i detta material inte som en ensidig process, utan som ett samspel mellan individer och institutioner. Erfarenheterna varierar kraftigt. Vissa beskriver relativt snabba vägar in i arbete och utbildning, medan andra möter hinder i form av språksvårigheter, bristande erkännande av kompetens, validering av utbildningar i ursprungslandet eller svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden[4]. Förutsättningarna påverkas i hög grad av just tidigare utbildning, sociala nätverk och individuella drivkrafter, men också av hur mottagarsamhället är organiserat.

De som har migrerat till Sverige har också egna uppfattningar om hur integrationen fungerar – och inte fungerar. Många lyfter fram styrkor som trygghet, rättssäkerhet och tillgång till utbildning. Samtidigt återkommer beskrivningar av social distans, upplevda fördomar och svårigheter att bli fullt ut accepterad i samhället. Frågan om hur svenskar ser på migranter – och hur migranter upplever dessa attityder – blir därmed central för förståelsen av integrationsprocessen.[36]

En återkommande diskussion rör också begreppet assimilation. I den politiska debatten framförs ibland krav på att nyanlända i högre grad ska anpassa sig till majoritetssamhällets normer och värderingar. Samtidigt väcker detta frågor om vad som är realistiskt och önskvärt i ett samhälle präglat av migration. Erfarenheter från både Sverige och andra länder visar att identitet, språk och kulturella praktiker förändras över tid, men sällan i en enkelriktad process. Snarare handlar det ofta om en gradvis anpassning där både individ och samhälle påverkas.[37]

Motivationen hos de individer som migrerat varierar också. För många handlar det om att skapa trygghet och stabilitet för sig själva och sina familjer. För andra är utbildning, arbete och social rörlighet centrala drivkrafter. Frågan om framtiden – både den egna och barnens – är ofta avgörande. I detta ligger också en förväntan om att kunna bli en del av det svenska samhället, men på villkor som upplevs som möjliga att uppnå.

I samband med detta arbete har vi också mött uppfattningen – inte minst i den politiska debatten – att undersökningar av detta slag är överflödiga. Argumentet är att kunskapen om migration och integration redan är tillräcklig – att vi vet vilka grupper som kommer, vilka problem som finns och vilka åtgärder som krävs. En sådan hållning riskerar dock att förbise en central aspekt av både samhällsutveckling och mänskligt beteende – nämligen att de är dynamiska och föränderliga över tid.

Det som mäts i denna studie är därför inte enbart tillstånd, utan förändring. Genom att kombinera enkätdata från World Values Survey med upprepade intervjuer blir det möjligt att följa hur värderingar, drivkrafter och erfarenheter utvecklas, och att identifiera vilka hinder som uppstår i olika skeden av etableringsprocessen. Migration och integration är inte statiska fenomen, utan processer som formas i

36 Delegationen för migrationsstudier (Delmi), 2017–2022, rapporter om integration i Sverige.

37 Integrationsverket (tidigare) samt Statistiska centralbyrån, analyser av integration och arbetsmarknad.

samspelet mellan individ och samhälle. I detta avseende skiljer de sig inte från andra grundläggande livsvillkor: det enda som är konstant är förändringen i sig. Just därför blir det nödvändigt att återkommande studera, mäta och förstå dessa processer – snarare än att utgå från att svaren redan är givna.

Mot denna bakgrund blir det särskilt värdefullt att lyssna till de personer som själva genomgått denna resa både andligen och fysiskt *mellan två världar*. Deras erfarenheter ger en mer nyanserad bild av integrationens möjligheter och begränsningar än vad statistik och policybeskrivningar ensamma kan erbjuda. I det följande avsnittet presenteras därför röster från migranter med bakgrund i Mellanöstern och Nordafrika – om deras väg till Sverige, deras möte med det svenska samhället och deras syn på framtiden.

5.1.6. En analytisk profil – inte en stereotyp

Det går förstås inte att tala om en ”typisk” migrant från MENA utan att förenkla för mycket. Gruppen är stor och heterogen, med betydande variationer i utbildning, bakgrund, klass, religion, kön, ålder och drivkrafter. Men utifrån våra data och tidigare forskning går det ändå att urskilja vissa återkommande mönster.

Den bild som framträder i Sverige en relativt ung person – 20 - 40 år vid ankomsten – oftare en man än en kvinna och inte sällan med ursprung i Syrien, Irak eller Iran. Han eller hon har kommit till Sverige på grund av krig, politisk osäkerhet eller begränsade framtidsutsikter. Beslutet att lämna hemlandet är i regel ett svar på omständigheter som gjort det svårt att stanna kvar.

Denna “typiska” migrant bär ofta på en dubbel erfarenhet. Å ena sidan kommer många från samhällen där familjen är central och där ansvar och trygghet delas inom släkten. Å andra sidan möter de i Sverige ett mer individualistiskt samhälle, där varje person i högre grad förväntas klara sig själv och där mycket av ansvaret ligger hos staten. Detta möte kan upplevas som både befriande och förvirrande då möjligheterna till självständighet är större, men kraven på att själv navigera system och sociala koder är också mer uttalade.

Utbildningsbakgrunden varierar kraftigt. Den typiska migranten kan lika gärna vara universitetsutbildad som ha begränsad skolgång. Gemensamt är dock ofta en stark orientering mot framtiden, särskilt när det gäller barnens möjligheter. Sverige uppfattas som ett land där utbildning, stabilitet och social rörlighet är möjliga mål, även om vägen dit ibland visar sig vara längre och mer komplicerad än förväntat.

Samtidigt präglas erfarenheten av en viss ambivalens. Den som anländer möter ett samhälle som erbjuder trygghet och rättssäkerhet, men där det kan vara svårt att få tillträde till arbetsmarknaden och att etablera djupare sociala relationer. Upplevelsen av att stå “utanför” kan samexistera med en stark vilja att bli en del av samhället.

Den typiska migranten är därför inte en fast kategori, utan snarare en person i rörelse – mellan länder, mellan normsystem och mellan olika sätt att förstå ansvar,

gemenskap och frihet. Just i denna rörelse ligger både utmaningen och möjligheten när man ska navigera mellan det man lämnat och det man möter, och att steg för steg forma en ny tillvaro i ett samhälle som på så många sätt är obekant.

Här följer en handfull miniporträtt från de djupintervjuer vi gjort med migranter i Sverige med rötter i MENA-regionen. Regionen hör till världens mest ojämlika och heterogena, med stora skillnader mellan rika oljestater, krigsdrabbade samhällen och länder med svagare ekonomiska och politiska institutioner. Beroende på hur regionen avgränsas omfattar MENA ett tjugotal länder, en yta som grovt räknat motsvarar omkring en och en halv gång USA, och flera hundra miljoner invånare. I många av länderna är arabiska huvudspråk, men regionen rymmer också stora språkliga och kulturella miljöer där exempelvis persiska, turkiska, kurdiska, hebreiska och berberspråk spelar en viktig roll.

En av de grundläggande frågeställningarna i intervjuerna gäller integrationen och vad de intervjuade själva har upplevt som de största utmaningarna. Varje migrants historia är unik, och ingen resa *mellan två världar* är den andra lik. I vår kulturzonsanalys framträder MENA-regionen som tydligt mer kollektivistiskt präglad än Sverige och Norden. Det innebär inte att alla människor från regionen delar samma värderingar, men det pekar på en viktig skillnad i social orientering. Varje människas förflyttning, både fysisk och inre, från den mer kollektivistiskt präglade MENA-regionen till det mer individualistiskt präglade Sverige bär därför på sin egen berättelse. Här följer ett axplock.

Samira från Egypten – utbildning, språk och känslan av att ändå vara utanför

När Samira kom till Sverige 2015 var hon 28 år och hade redan både en apotekarexamen och en masterexamen i företagsekonomi från Egypten. Hon sökte sig till Sverige för att påbörja en forskarutbildning vid Uppsala universitet. I dag arbetar hon inom läkemedelsbranschen och har ambitionen att utvecklas mot mer kvalificerade och ledande roller. Hon lever med sin man och deras dotter, född i Sverige, i ett idylliskt villaområde utanför Uppsala.

> *”Det första som slog mig när jag om hit var tystnaden. Inte bara den fysiska, utan den sociala. Människor som inte småpratade, inte tog kontakt, inte riktigt ”såg” varandra. För mig som växte upp i en mer utåtriktad kultur blev det nästan overkligt.”*

Samira har med tiden ändå lärt sig att älska sitt nya hemland och familjen ser sig som etablerad efter drygt tio år i landet. Men hon känner sig ändå inte inkluderad i Sverige. Hon beskriver hur små, återkommande situationer i vardagen kan skapa en känsla av att inte fullt ut räknas som en självklar del av samhället. Det handlar inte om tydlig exkludering, utan om subtila signaler med återkommande frågor om ursprung, kommentarer om språk eller ett bemötande som markerar att hon uppfattas som ”annan”.

”Det är väldigt jobbigt att hela tiden få frågan var man egentligen kommer ifrån, som om man aldrig riktigt kan vara svensk.”

Denna upplevelse förstärks i arbetslivet, där hon trots sin kompetens ibland mött hinder i hur hon bedömts. Hon beskriver hur krav kan tillämpas olika och hur det påverkar känslan av rättvisa och tillhörighet.

”När jag sökte jobb fick jag på ett företag höra att min svenska inte var ’tillräckligt ren’… och det som gjorde mest ont var att det sas av en chef som själv inte kunde svenska.”

Samira säger att språket har är mycket viktigt för hennes etablering. Hon ser det som en självklar förutsättning för att kunna arbeta, vara med i samhället och bli accepterad. Hon ägnade mycket tid åt att lära sig svenska de första åren genom att ”bada i svenska”, som hon säger. Hon spelade till exempel in alla sina föreläsningar, skrev ner allt ord för ord och slog sedan upp varje begrepp som hon inte förstod. Det var mödosamt, men effektivt. För henne är språket inte bara ett verktyg – det är nyckeln till hela livet i Sverige. De första åren ägnade hon mycket tid åt att läsa tidningar och böcker på svenska, hon lyssnade på radions P1 och har fortfarande som rutin att anteckna ord som hon inte förstår. Och hon upprepar under intervjun sin åsikt att integration är varje migrants egna ansvar. Trots de svårigheter hon mött ser Samira Sverige som sitt hem och vill stanna. Hennes framtid finns här, både genom arbetet och familjen. Särskilt viktig är dottern. Hon vill att barnet ska växa upp med bra värderingar, få en god utbildning och känna sig som en självklar del av samhället.

Samira kom till Sverige på eget initiativ för studier. Hennes migration var planerad och kopplad till utbildning och personlig utveckling inte en flykt från kris, krig eller konflikter. Beslutet att försöka stanna i Sverige har vuxit fram med tiden – särskilt efter att hon träffat sin man som flytt från Syrien. Att bli kvar i landet handlar därför i Samiras fall både om karriärmöjligheter och familjeliv, snarare än att hitta en tillflyktsplats efter att ha flytt från en akut situation.

Haider från Irak – flykt, omstart och ansvar för familjen

47-årige Haider däremot lämnade Irak som tonåring på 1990-talet tillsammans med sin familj – från en tillvaro präglad av krig, diktatur och allmän osäkerhet. Beslutet att lämna Irak togs av hans föräldrar, med målet att ge Haider och hans fyra syskon trygghet och en framtid utanför ett samhälle där staten krävde lydnad men inte kunde erbjuda säkerhet. En viktig orsak var också att föräldrarna ville undvika att sönerna skulle tvingas in i militärtjänst.

Haider lever i dag i Stockholm med sin familj. Han är gift och har två barn. Hans etablering i Sverige har som han själv beskriver det *”både lång och seg”* och har skett stegvis. Först handlade det om att lära sig språket och ta sig igenom skolan, därefter om att komplettera sin utbildning och hitta en yrkesväg. I dag arbetar han

som gymnasielärare i religion och svenska som andraspråk inom Komvux, där han undervisar vuxna elever – ofta personer som själva befinner sig i en integrationsprocess. Haider återkommer till att första tiden i Sverige präglades av en känsla av att stå utanför och att det tog många år innan han förstod hur samhället fungerade – framförallt socialt och kulturellt:

”Integration var aldrig en snabb process… För mig var det som att plantera ett träd – långsamt, långsamt, rotade jag mig.”

En viktig vändpunkt var när Haider blev klar med sin lärarutbildning. Det innebar inte bara ett arbete, utan också ett tydligt ansvar i samhället – att bidra till andras lärande och etablering.

”Jag gick från att få Sverige till att vara en del av att bygga Sverige.”

I dag beskriver Haider en tillvaro där han ser ser sig själv som en del av Sverige där han kan vara sig själv och känna sig accepterad. Samtidigt är hans bild inte okritisk. Han ser utmaningar i samhället, särskilt när det gäller integrationens utveckling, den bristande tilliten i samhället och det han beskriver som en ökande polarisering mellan olika grupper människor:

”Det har blivit mycket hårdare på senare år”.

Familjen är central för honom, liksom värderingar som ansvar, utbildning och delaktighet. För honom handlar integration ytterst om att steg för steg bygga ett liv där man både får möjligheter och tar ansvar – något han i dag också förmedlar till sina elever.

Haider beskriver hur integration för honom tog lång tid – från att stå utanför till att steg för steg bli en del av samhället. För Esra ser processen annorlunda ut. Hon kom till Sverige redan som barn, och hennes berättelse handlar mindre om att ta sig in – och mer om att växa upp mellan två världar och hitta en balans mellan dem.

Esra – att höra hemma och bevara sina rötter

Esra är 50 år och bor i Linköping. Hon kom till Sverige som sjuåring tillsammans med sin familj och har levt större delen av sitt liv här. Hon är född i Turkiet, men betonar själv att det inte är hennes egentliga hemland. Hon tillhör den assyrisk/syrianska gruppen – ett statslöst folk med rötter i flera länder i Mellanöstern och med en historia präglad av förföljelse.

Esra jobbar som ekonom i ett stort företag och är skild med två vuxna barn. Familjen och ansvaret att föra vidare språk, kultur och identitet till nästa generation är centrala delar av hennes liv. Hennes berättelse om integration tar därför sin utgångspunkt i att växa upp i Sverige som barn, samtidigt som hon bär med sig ett starkt arv från sin minoritetsbakgrund.

Esras första tid i Sverige präglades av en känsla av att vara långt ifrån sitt sammanhang – ett nytt språk, en ny kultur och ett samhälle som fungerade på helt an-

dra sätt. Men med tiden förändrades det, inte minst genom att fler släktingar och bekanta kom hit och skapade ett socialt sammanhang.

”Jag kom till Sverige som ett barn och kände mig långt ifrån hemma i början, men med tiden… har det blivit platsen där jag till slut hör hemma.”

För Esra handlar integration i grunden om att bli en del av samhället genom arbete, ansvar och delaktighet. Hon betonar vikten av att göra rätt för sig och bidra, och ser det som en självklar grund för att också få ta del av samhällets trygghet.

”Integration betyder att både ta ansvar och visa empati… och att bygga ett samhälle där alla vill bidra.”

Samtidigt skiljer sig hennes perspektiv delvis från Samiras och Haiders genom att hon lägger stor vikt vid att bevara sin identitet. För henne är integration inte att lämna sitt ursprung bakom sig, utan att leva med båda delarna samtidigt. Hon vill att hennes barn ska vara en del av Sverige, men också förstå sitt språk, sin historia och sin bakgrund.

Hon beskriver Sverige som sitt självklara hem, framför allt på grund av rättigheter, trygghet och möjligheten att leva ett värdigt liv. Samtidigt har hon en kritisk syn på vissa delar av samhället, särskilt rättssystemet som hon tycker är tandlöst och där hon anser att straffen ofta är alldeles för låga.

Esras berättelse visar en annan dimension av integration. Inte bara vägen in i samhället, utan hur man stannar kvar i det över tid – och samtidigt bevarar en egen identitet.

Nygift och ny i Sverige

Elif är 29 år och född och uppvuxen i en mellanstor turkisk stad. Hon har bott i Sverige i ungefär ett år och kom till Sverige genom familjeåterförening. Hon gifte sig med en man med rötterna i hemstaden som bott i Sverige i många år och som tidigare varit gift och är pappa till flera barn. Hennes migration var därmed inte ett individuellt projekt från början, utan var ett erbjudande från en man som redan bodde i Sverige om att bygga ett liv tillsammans.

Den första tiden präglades av ensamhet och en känsla av att stå utanför. Att vara långt från sin familj och samtidigt inte behärska språket gjorde vardagen svår. Det som förändrade situationen var framför allt vardagsrutinerna – att börja läsa på SFI, få struktur i dagarna och ha ett tydligt mål att lära sig språket. Samtidigt har hennes man, som talar perfekt svenska och väl känner till de sociala koderna och hur samhället fungerar, varit en viktig trygghet och ett stöd i mötet med Sverige. Denna trygghet har dock också inneburit ett beroende, där Elif i hög grad är hänvisad till honom i kontakter med omvärlden, vilket riskerar att skapa en ojämställd dynamik i relationen. Denna asymmetri är Elif mycket medveten om.

”Det första halvåret var svårt… men nu, sakta, sakta kan jag lite grann börja kalla min tillvaro i Sverige för mitt liv”, berättar hon på turkiska.

Det handlar om att mentalt ställa om sig för en helt ny verklighet så skild från hemlandets sociala normer och rutiner. Och det handlar om, menar Elif, att förstå att hon inte bara är på besök utan att situationen och sammanhanget hon lever i är något permanent. Det innebär också en gradvis förändring i hur hon ser på integration – från att försöka anpassa sig till att aktivt bygga ett liv.

”Jag vet att resten av mitt liv kommer att vara här… och försöker leva, inte bara överleva, utan verkligen bygga något.”

Integration för henne är i första hand praktisk. Det handlar om att lära sig språket, utbilda sig, arbeta och skapa en fungerande vardag. Elif har en universitetsexamen i ekonomi från Turkiet och vill gärna fortsätta som ekonom, gärna inom bankvärlden. Och framhåller hon, arbete är inte bara en fråga om försörjning, utan också om självständighet och värdighet.

Familjen har en central roll i hennes syn på livet. Hon betonar särskilt föräldrars roll som uppfostrare och ledstjärnor i barns liv. Samtidigt har hon en tydlig syn på jämställdhet – kvinnor och män ska ha samma rättigheter och möjligheter, både i arbete och i hemmet.

Hon bor i ett område med många andra utrikesfödda, vilket har underlättat den första tiden och skapat en känsla av trygghet. Samtidigt uttrycker hon en tydlig vilja att också bli en del av det svenska samhället. Hennes berättelse speglar en tidig fas av integration, där osäkerhet gradvis ersätts av struktur, mål och en växande känsla av tillhörighet. I takt med att hennes nätverk och självförtroende stärks framträder en allt tydligare känsla av att ändå höra hemma i Sverige.

Ett liv byggt på arbete, ansvar och tillhörighet

Mariam, som kom till Sverige 1987 som tonåring från östra Turkiet, ger ett annat perspektiv på integrationsprocessen. Hennes erfarenheter visar hur livet i ett nytt land successivt formas över decennier – från de första stegen in i samhället till en etablerad vardag med arbete, familj och en stark känsla av sammanhang. Hon växte upp i enkristen miljö och familjens beslut att lämna hemlandet präglades av konflikter och otrygghet. I Sverige började hon snabbt bygga ett nytt liv genom utbildning och arbete. Hon lärde sig språket, gick i skolan och utbildade sig så småningom till socionom.

I dag har hon arbetat som socionom i över 25 år inom Göteborgs stad, i olika roller med fokus på människor i utsatta situationer. Hennes nuvarande arbete handlar om att stötta personer med funktionsnedsättning att komma in i arbete eller studier. För henne är arbetet mer än en inkomst – det är ett sätt att bidra till samhället och göra skillnad i andra människors liv. Hon uttrycker det tydligt:

”Jag har alltid känt att jag gör ett meningsfullt arbete. Jag påverkar människors liv i en positiv riktning, och det känns väldigt bra.”

Familjen spelar en central roll i hennes liv. Hon har två döttrar som efter en skilsmässa mestadels bor hos henne, och relationen till barnen präglas av närhet, ansvar och tydliga värderingar. Hennes syn på livet präglas av en stark tro på arbete, självständighet och samhällsansvar. Hon menar att ett gott liv handlar om att kunna försörja sig, ta hand om sina barn och bidra efter sin förmåga. Samtidigt ser hon integration som något ömsesidigt – det handlar både om individens vilja och samhällets öppenhet.

Mariam reflekterar också över hur samhällsklimatet förändrats över tid. Efter många år av att känna sig inkluderad upplever hon att synen på invandrare har blivit hårdare:

> *”Jag har känt mig välkommen i Sverige i många år, men de senaste åren har det blivit annorlunda. Det känns som att man klumpar ihop invandrare och skyller mycket negativt på dem.”*

Trots detta känner hon en stark tillhörighet till Sverige. Framåt ser hon en framtid där hennes barn fortsätter att etablera sig och bidra till samhället. För egen del handlar drömmarna inte om stora förändringar, utan om stabilitet, meningsfullhet och att fortsätta göra nytta. Hennes livsberättelse speglar en lång integrationsprocess där arbete, familj och ansvar har varit bärande delar – men också en påminnelse om att känslan av tillhörighet aldrig är helt statisk, utan påverkas av samhällets utveckling.

Abel i Älghult

Gemensamt för både Mariam och Elif är att de lyfter fram jämställdhet som något centralt – som en förutsättning för självständighet, respekt och ett fungerande liv i Sverige. Denna betoning återkommer även i berättelsen från Abel, som kom till Sverige från Syrien 2015.

Abel är 34 år och lever med sin sambo och två små barn i ett mindre samhälle i Småland. Efter att ha flytt kriget i Syrien etablerade han sig snabbt i Sverige genom arbete som undersköterska. Parallellt har han vidareutbildat sig och studerar i dag till socionom. Hans liv präglas av arbete, ansvar och en tydlig vilja att vara en del av samhället.

För Abel är jämställdhet inte en abstrakt idé utan något som ska genomsyra vardagen. Han beskriver det som en självklar princip i Sverige, men också som en tydlig kontrast mot delar av det samhälle han lämnat:

> *”Jag tycker att jämställdheten i Sverige är jättebra, just att man inte gör skillnad mellan tjej och kille, utan att alla har samma möjligheter och samma ansvar, och det är verkligen så det ska vara i ett samhälle.”*

I sitt eget familjeliv försöker han omsätta detta i praktiken, genom att dela ansvar med sin partner:

”Vi har verkligen delat på hela livet tillsammans, inte bara på föräldraledigheten eller vem som är hemma mest med barnen, utan på allt som hör till vardagen.”

Samtidigt visar hans berättelse att synen på jämställdhet inte är enhetlig ens i ursprungslandet. Han betonar att det fanns variationer även i Syrien, men att det svenska samhället gör dessa värderingar mer konsekventa och möjliga ett efterleva i praktiken. För Abel blir jämställdheten därför inte bara en fråga om rättvisa, utan också en avgörande del av varför han ser sin framtid i Sverige. Det återkommande temat i intervjun med Abel är ändå hans starka betoning av individens eget ansvar. Som flera i detta avsnitt upprepat beskrivs integration inte som något som enbart sker genom samhällets insatser, utan som något som kräver en aktiv vilja att delta, lära och bidra.

5.1.7. Iranier i Sverige – värderingsmässig närhet och stark etablering

Av den stora, växande grupp på närmare 1,5 miljoner migranter i Sverige som antingen är födda i MENA-regionen eller har minst en förälder som är född i något av länderna i denna del av världen kommer uppskattningsvis cirka 120 000 personer som har sin bakgrund i Iran. Vi har valt att ge just denna grupp ett förhållandevis stort utrymme i kapitlet av tre skäl. För det första är gruppen en av de mest etablerade migrantgrupperna i Sverige sett till utbildningsnivå, arbetsmarknadsdeltagande och tid i landet, vilket gör den särskilt intressant för att studera integration över en längre tidshorisont. För det andra framträder iranska migranter i vårt enkätmaterial med ett värderingsmönster som ligger ovanligt nära den svenska befolkningens – en position som skiljer sig från flera andra grupper inom MENA och som därför ger ett viktigt jämförelsematerial för kapitlets analys av kulturzoner. För det tredje rymmer gruppen, som framgår nedan, en betydande intern variation i generation, migrationsskäl och livsväg, vilket gör den väl lämpad att illustrera hur olika integrationsvägar kan se ut även inom en och samma ursprungsgrupp. Det material som ligger till grund för våra intervjuer med en handfull av alla dem med iransk bakgrund som deltagit i denna studie rör en grupp människor som vid första anblicken kan beskrivas som relativt homogen – iranier i Sverige – men som vid närmare betraktelse visar sig rymma en betydande variation i livsbanor, generationstillhörighet och erfarenheter...[38] Här finns de som kom under 1980-talets politiska omvälvningar och i dag är pensionärer, de som etablerade sig under 1990-talet och gjort klassresor i Sverige, liksom de som vuxit upp här eller nyligen anlänt som studenter och specialister. Det som binder dem samman är inte en enhetlig bakgrund, utan

38 Statistiska centralbyrån (SCB), Befolkningsstatistik 2023, Stockholm: SCB, 2024. Sammantaget uppgår personer med bakgrund i MENA-regionen till omkring 1,4–1,7 miljoner i Sverige, beroende på hur regionen definieras – i vår analys räknas till exempel Afghanistan till Väst- och Centrasien och Eritrea och Somalia till Subsahariska Afrika. Enligt SCB fanns det 2023 drygt 77 000 personer födda i Iran i Sverige, och totalt cirka 120 000 personer med iransk bakgrund inklusive andra generationen.

snarare ett återkommande mönster av utbildning, sekularism, arbetsmoral och en stark vilja att forma sina liv genom egna ansträngningar.[39]

Bahar – ett liv byggt på ansvar, och en tillhörighet som aldrig blir fullständig

Den 71-åriga Bahar i Göteborg är en av de tydligaste representanterna för den första generationen. Hon kom till Sverige 1986, mitt under ett politiskt turbulent skede i Iran. Hon var utbildad matematiklärare, men som så många andra tvingades hon börja om. Det som slår en i hennes berättelse är tempot och beslutsamheten när hon lärde sig språket snabbt, började arbeta nästan omedelbart och tog ansvar – inte bara för sitt eget liv utan också för andra. Hon beskriver det inte som en uppoffring utan som en självklarhet: att arbeta, att bidra, att vara en del av samhället. I hennes värld är arbete inte bara en ekonomisk aktivitet utan en moralisk kategori. Det är genom arbete man blir någon, både i egna och andras ögon.

Samtidigt är hon inte naiv inför de villkor som omger denna strävan. Hon har erfarenhet av diskriminering, även i professionella sammanhang, och hennes bild av Sverige är dubbel. Å ena sidan ett land som gett henne möjligheter, å andra sidan ett samhälle som förändrats och där tilliten inte längre är lika självklar. Hennes kanske mest laddade formulering fångar denna dubbelhet:

> *”Vi har jobbat och gjort rätt för oss… vi har utbildat våra barn… vi har bidragit… men vi kommer alltid ha ett stämpel på oss som invandrare… det spelar ingen roll hur länge man är här.”*

Här finns en djup erfarenhet av att integration inte bara handlar om att göra rätt – utan också om att bli erkänd som någon som gjort rätt. För Bahar är detta inte en abstrakt fråga, utan något som påverkat hennes livsval, hennes arbetsplatser och hennes känsla av tillhörighet. Detta är inte ett uttryck för utanförskap i klassisk mening. Hon är etablerad, hon har arbetat, hennes barn har lyckats – alla indikatorer på integration är uppfyllda. Men det hon pekar på är en annan dimension som handlar om erkännandets gräns. Att vara integrerad innebär inte nödvändigtvis att bli fullt erkänd som en del av majoriteten. Det finns en kvarvarande symbolisk distans som inte försvinner med tid eller prestation. Denna erfarenhet präglar hennes syn på både sig själv och samhället. Hon är lojal mot Sverige, men inte okritisk. Hon har investerat i landet – men ser också dess begränsningar:

> *”Efter så många år här… man tänker att nu är man som alla andra… men det räcker med en situation, en kommentar eller en blick, så påminns man om att man inte riktigt är där… att det finns något som skiljer en från de som är födda här.”*

Samtidigt är hon stolt över sina barn, som båda nått höga utbildningsnivåer. Det är

39 Behtoui, A.,2022 ‘Rising above the Ceiling? The Iranian Origin Elite in Sweden’, *Nordic Journal of Migration Research*, 12(1), 2022.

här hennes projekt fullbordas: genom nästa generation. Integration blir inte bara en individuell resa utan en familjestrategi över tid.

Farhad – integration genom relationer, och tillit som livsstrategi

Farhad, 55 år i Göteborg, kom till Sverige som ensamkommande tonåring under kriget mellan Iran och Irak, utsmugglad av sina föräldrar för att undvika militärtjänst. Det som kunde ha blivit en berättelse om rotlöshet och långvarigt utanförskap utvecklas i stället till något helt annat – och det avgörande tycks vara den tidiga förankringen hos en svensk värdfamilj som hette Gunnar och Elisabeth. Att det blev just Sverige var egentligen en slump. När smugglaren i Turkiet bad Farhad välja mellan Kanada, Norge och Sverige, fick han några minuter på sig att fundera. Kanada kändes stort och okänt, Norge visste han inte var det låg – men Sverige, tänkte Farhad, ”har ju snygga tjejer”. Han syftade på Miss World-vinnaren Yvonne Ryding, som han mindes från tidningarna. *”Hon är anledningen till att jag inte bor i Kanada”*, säger han nu skrattande fyrtio år senare.

Till skillnad från flera av de andra vi intervjuat som kommit ensamma som unga fick han inte sina kunskaper om Sverige genom skola och institutioner, utan genom vardag, relationer och praktiskt liv. Det är där, berättar Farhad, som språket, normerna och koderna sätter sig. När han beskriver sin väg in i samhället gör han det inte i separata steg, utan som en enda sammanhängande rörelse:

> *”Jag fick en familj här… jag lärde mig språket snabbt… jag förstod hur man lever… med språket kommer kulturen… och vägen in i arbete… och då kommer man in i samhället… det är ju så det fungerar.”*

Hos Farhad som under fyra decennier i Sverige arbetat inom restaurangbranschen framstår integration inte som ett projekt som kräver särskilda insatser, utan som något som sker när man placeras i rätt sociala sammanhang. Det var relationerna inom värdfamiljen som formar hans initiering till det svenska. När han beskriver sin egen identitet gör han det också mycket tydligt:

> *”Jag känner mig 99 procent svensk… jag tänker som svenskar… jag lever som svenskar… det är inget konstigt… det bara blev så.”*

Detta ”det bara blev så” är centralt och är dessutom en mening Farhad upprepar under intervjun. Integrationen blev för honom inget aktivt val eller en kamp, utan snarare en gradvis omformning av hans vardag och perspektiv. Samtidigt är det tydligt att berättelsen om Farhads väg in i Sverige bygger på specifika förutsättningar som tidig ankomst, nära kontakt med svenskar och snabb språkinlärning. Till saken hör att Farhad också gifte sig med en svensk kvinna och är far till två idag utflugna döttrar.

Det som ytterligare utmärker Farhad är hans starka tillit till samhället. Han beskriver en grundläggande tro på att systemet fungerar:

”Jag litar på att politikerna gör det rätta… även om jag inte alltid håller med… jag tror på systemet… det fungerar… annars skulle jag inte vara här.”

Denna tillit är inte bara en attityd, utan en del av hans Farhads livsstrategi. Denna tillit gör det möjligt för honom att acceptera friktioner och motgångar. I ett integrationsperspektiv är detta avgörande då tillit minskar behovet av att bygga ett inre försvar och gör deltagandet i samhället mer självklart. Samtidigt säger han att hans påtagliga identifikation med Sverige inte innebär att ursprunget försvinner helt. Han talar fortfarande persiska och har behållit många kulturella uttryck från hemlandet, men det är tydligt att dessa inte definierar hans vardagliga identitet. Hos Farhad ser vi därför en modell där integration innebär en mycket långtgående internalisering av majoritetssamhällets normer, utan att för den skull uppleva det som en förlust.

Kian – analys, krav och en identitet bortom det nationella

Kian, som arbetar med HR-frågor i en stor statlig myndighet och bosatt i Stockholm, representerar en annan typ av integrationsposition. Han kom hit 1992 som 9 åring med sina föräldrar som varit politiskt aktiva i Iran, men till skillnad från Farhad präglas hans berättelse av en stor portion självreflektion och analys. Han beskriver Sverige i med ord och termer som nästan låter som en samhällsvetenskaplig modell:

”Det bästa med Sverige är kombinationen av liberaldemokrati och hög BNP… det finns både frihet och materiella förutsättningar… det skapar stabilitet… man kan leva ett ganska tryggt liv.”

Hos Kian är det inte känslan av tillhörighet som står i centrum, utan systemets funktion. Hans förhållande till Sverige är i hög grad rationellt – det är ett samhälle som fungerar, och därför är det attraktivt. Samtidigt är han tydlig med integrationens villkor och återkommer gång på gång till språkets betydelse:

”Språk är det största hindret… utan språket kan man inte förstå samhället… man kan inte ta till sig information… man kan inte delta… och då blir man utanför… det påverkar allt.”

Detta är en mer strukturerad version av det som andra uttrycker mer intuitivt. För Kian är integration inte något diffust, utan något som kan analyseras i komponenter – där språket är den mest avgörande. Men det som verkligen skiljer honom från både den äldre generationen och från exempelvis Farhad är hans syn på identitet. Där Farhad talar om nästan total svenskhet, talar Kian i grader och procent:

”Jag brukar säga att jag är ungefär 70 procent svensk… resten är inte bara iranskt… det är sådant jag plockat upp från olika länder… jag är ganska kosmopolitisk… lite av typen ‘anywhere’.”

Detta är en annan typ av tillhörighet. Den är inte absolut, utan sammansatt och

föränderlig. För Kian handlar integration inte om att bli något entydigt, utan om att kunna röra sig mellan olika kulturella och sociala sammanhang. Kian beskriver en slags förmåga att navigera mellan system, normer och identiteter. Men han är tydlig med att vissa värden är centrala och icke-förhandlingsbara. Han lyfter särskilt fram problem som hederskultur och bristande jämställdhet som hinder för integration, och betonar att vissa normer måste anpassas till det svenska samhället. Här återkommer en normativ kärna som delas med den äldre generationen, men uttryckt i mer analytiska termer.

Det finns också hos honom en medvetenhet om att integration inte bara handlar om individens ansträngning och ansvar, utan också om samhällets struktur.

Amir ser arbetet som nyckeln till allt

Amir, 33 år, ingenjör i Göteborg, representerar en typ av migration som skiljer sig tydligt från den äldre generationens mer dramatiska livsbanor. När han kom till Sverige 2017 var det inte som flykting i första hand, utan som en person som redan bär med sig ett betydande utbildningskapital och en tydlig riktning i livet. Hans etablering i Sverige präglas därför inte av improvisation, utan av en nästan metodisk målmedvetenhet. Han beskriver hur han gick från SFI till kompletterande utbildning, vidare till praktik inom ramen för ett projekt kallat *Korta vägen* för utländska ingenjörer och därefter till anställning inom ett år efter ankomsten. Han jobbar ”mer än heltid sedan dess”.

Det som särskilt präglar hans berättelse är den centrala roll han ger arbetet. För honom är arbete inte bara ett sätt att försörja sig, utan själva navet i livet:

> *”Arbete är mitt liv… man spenderar halva sitt liv där… det är där man utvecklas… det är där man lär sig… det är där man blir en del av samhället… utan arbete kommer man aldrig in på riktigt.”*

För Amir är arbetet en plats där flera processer sammanfaller – språk, sociala relationer, kunskap om sociala normer och självkänsla. Integration sker inte vid sidan av arbetet, utan genom det. Samtidigt finns i hans resonemang en stark betoning på rättvisa och individualitet. Han återkommer till att människor måste bedömas efter vad de gör, inte var de kommer ifrån, och att samhället måste kunna skilja mellan dem som bidrar och dem som inte gör det. Det ligger nära en meritokratisk världsbild, där ansträngning och ansvar ska löna sig. Denna syn präglar också hans familjeliv - ett liv som just nu rymmer också flera frågetecken. Han gifte sig för drygt ett år sedan med en kvinna som han lärde känna efter att han själv kommit till Sverige, genom kontakter via sociala medier och återkommande resor till hemlandet. Hon har nyligen anslutit till honom i Sverige och befinner sig i början av sin egen etableringsprocess. Med en utbildning från hemlandet i bagaget har hon påbörjat SFI och fokuserar nu på att lära sig språket som ett första steg mot arbetsmarknaden.

Samtidigt rymmer Amirs hushåll en mer osäker och pressad situation. Hans 36-åriga syster, som kom till Sverige 2022, lever kvar i en utdragen asylprocess. Hon

riskerar att överföras till ett annat EU-land enligt Dublinregelverket, utan att det är klart vilket, och saknar samtidigt möjlighet att återvända till Iran på grund av sin opposition mot regimen och sitt politiska engagemang i Sverige. För Amir innebär detta en ständig oro i vardagen – en situation som både är psykiskt belastande och svår att påverka.

”Jag känner ett ansvar för min familj… att allt ska fungera… men när situationen är osäker, som med min syster, då påverkar det allt… man försöker fokusera på jobbet och framtiden, men det finns alltid där i bakgrunden.”

När det gäller familjebildningen har paret bestämt sig för att väntra tills hon hunnit etablera sig i Sverige, lärt sig språket och fått arbete. Först därefter vill de skaffa barn, för att kunna erbjuda stabilitet och trygghet. Integration blir därmed inte bara en individuell resa, utan ett långsiktigt familjeprojekt. Samtidigt visar han en viss flexibilitet i sin syn på framtiden. När han talar om nästa generation öppnar han för att utbildning kan ta många former – även utanför traditionella akademiska banor – så länge den präglas av disciplin och engagemang.

Inte så få har doktorsexamen[40]

Om Amir framstår som strukturerad och målmedveten, präglas 32-årige Arashs berättelse av en annan typ av reflektion. Arash är doktorand vid Chalmers och kom till Sverige med sin fru 2022 efter att tidigare ha tillbringat en period i landet inom ramen för en masterutbildning. Hans migration är ett aktivt val, där Sverige framstår som ett attraktivt alternativ i en global kontext – det är här han vill leva och bo och se sina framtida barn växa upp. En av anledningarna handlar om hans första erfarenheter av att leva här:

”Folk var väldigt, väldigt trevliga… mer än jag hade förväntat mig… jag hade inte hört det om Sverige innan, men det var mitt första intryck – att människor är mer hjälpsamma än man tror.”

Samtidigt fäster han tidigt uppmärksamheten vid den svenska sociala koden. Eftersom han beskriver sig själv som typiskt introvert uppskattar han den återhållsamhet som präglar offentliga miljöer:

”Jag älskar hur människor här respekterar personligt utrymme… man kan vara i en full spårvagn och ändå är det inte högljutt… det är något jag verkligen tycker om.”

Men denna uppskattning rymmer också en motsatt sida. Samma återhållsamhet gör det svårare att skapa relationer och att läsa av människor. Det är här hans berättelse blir analytiskt intressant, eftersom den pekar på en ny typ av integrationshinder. Till skillnad från tidigare generationer handlar det inte om att lära sig språket

40 Stiftelsen The Global Village, *Svenskiranier – en välutbildad och ofta relativt väletablerad grupp*, Stockholm: Stiftelsen The Global Village, 2022.

eller att få ett arbete – det är processer som han redan behärskar eller snabbt kan tillägna sig. Problemet är istället bristen på naturliga mötesplatser:

”Tyvärr träffar jag inte så många svenskar… de flesta runt mig är utlänningar… jag vill fördjupa kontakten… jag vill bli en del av samhället… men det är svårt när man inte har den typen av interaktion.”

Här framträder en form av integration där viljan finns, liksom kompetensen, men där den sociala infrastrukturen inte riktigt räcker till.[41] Det blir en paradox: ett samhälle som upplevs som öppet och tolerant kan samtidigt vara svårt att träda in i på ett djupare plan.

Samtidigt är hans värderingar i hög grad förenliga med det svenska samhället. Han betonar jämställdhet som en självklar princip och ser den som en tydlig kontrast mot Iran. Han är sekulär och vill att religion ska vara en individuell fråga, inte något som styr samhället eller familjelivet. När han talar om framtida barn framhåller han att de själva ska få välja sin livsåskådning, utan att något påtvingas dem. Hans egen ambition är tydlig:

”Jag vill bli hundra procent en del av Sverige… samtidigt som jag behåller min bakgrund… jag vill ha båda… jag vill inte förlora det jag kommer ifrån, men jag vill höra hemma här.”

För Arash handlar det inte om att ersätta en identitet med en annan, utan om att bygga en tillhörighet som rymmer båda.

Tillsammans visar Amir och Arash hur integrationens villkor förändrats. Hos dem finns redan en värderingsmässig närhet, ett utbildningskapital och en tydlig vilja att delta. Det som återstår är inte i första hand anpassning, utan möjligheten att fullt ut träda in i samhällets sociala och relationella liv.

Sanaz – stadsutvecklaren som planerar det samhälle hon själv formats av

Den 40-åriga Sanaz representerar en annan generation. Hon kom till Sverige från Iran som litet barn och har vuxit upp här. Hon är välutbildad och arbetar i dag med stadsutveckling på kommunledningsnivå – alltså på en nivå där hon bokstavligen är med och formar det samhälle hon själv blivit en del av.

Under intervjun sitter hon med sin ettåriga dotter i famnen. Barnet gnyr till, hon lägger lugnt ett finger mot dess läppar och fortsätter resonera om demokrati, segregation och föräldraskap som om avbrottet hörde till samtalet. Det finns en självklarhet i hur hon rör sig mellan rollerna som yrkesperson, mamma, samhällsplanerare och medborgare. För Sanaz är svenskheten självklar, men inte exklusiv. Hon talar persiska, följer utvecklingen i Iran och ser den iranska bakgrunden som en tillgång snarare än en belastning.

41 Delegationen för migrationsstudier (Delmi), *Integration av unga med utländsk bakgrund – en multidimensionell analys*, Stockholm: Delmi, 2023.

”Jag känner mig väldigt svensk. Men jag tror att alla människor har flera identiteter. Jag är glad att jag har en annan också, för den berikar. Den gör att jag kan förstå andra människor bättre.”

Det handlar alltså inte om en konflikt mellan två världar, utan om en samtidig tillhörighet. Hennes dubbla erfarenhet ger henne fler tolkningsnycklar – till humor, språk, familjerelationer och sociala koder. Hon beskriver det som en förmåga att lättare förstå människor som bär på andra erfarenheter eller befinner sig utanför majoritetens självklara sammanhang.

Samtidigt gör denna position henne mer medveten om samhällets gränser. Hon rör sig i svenska utbildnings- och yrkesmiljöer, men vet också hur lätt människor med annan bakgrund kan hamna utanför. Det största hindret för integration är enligt henne inte i första hand brist på vilja hos nyanlända, utan rädsla, misstänksamhet och rasism.

”Rädsla och rasism – det är det största hindret för integration. Det handlar inte bara om att människor inte vill komma in i samhället, utan också om att de inte alltid släpps in. Det finns en osäkerhet i hur man ser på varandra.”

Här skiljer sig Sanaz från flera av de äldre intervjupersonerna. För henne är integration inte bara individens ansvar. Det är också en fråga om hur samhället är organiserat: vem som bjuds in, vem som får tillträde till nätverk, vilka erfarenheter som räknas och vilka röster som finns representerade där besluten fattas.

Som stadsplanerare ser hon segregationen både socialt och fysiskt. Hon beskriver miljonprogrammets bostäder som ofta välbyggda, men pekar samtidigt på hur trafikseparering, funktionsuppdelning och storskaliga strukturer skapat miljöer som kan upplevas avskurna och ibland hotfulla. Arkitektur är för henne aldrig neutral. Entréer, gårdar, fönster, stråk och kopplingar mellan områden formar människors vardag och avgör om platser bjuder in till möten eller förstärker avstånd.

Det finns områden inom miljonprogrammet där det ligger villor, radhus och flerbostadshus nära varandra, men vardagslivet är ändå uppdelat. Människor handlar på olika platser, reser på olika sätt och möts inte nödvändigtvis bara för att de bor geografiskt nära. Fysisk närhet räcker alltså inte. Det behövs också sociala och funktionella länkar. Sanaz tror att planering kan minska segregation, men bara om politiken vågar tänka långsiktigt.

”Teoretiskt tror jag absolut att det går. Men det kräver mod, resurser och pengar. Man kan inte tvinga folk att flytta från den ena delen till den andra. Då måste man veta vad man erbjuder.”

Hon menar att människor naturligt söker gemenskap med andra som förstår dem. Det gäller invandrare i svenska förorter – men också svenskar i Spanien. Därför fungerar inte integration genom tvång eller moraliserande. Blandning måste skapas genom attraktiva skolor, trygghet, service, kollektivtrafik, kultur och miljöer där olika grupper faktiskt vill vistas.

Hennes syn på familj och föräldraskap präglas också av balans mellan olika erfarenheter. Hon är uppvuxen sekulärt och beskriver sig själv som icke-religiös. Jämställdhet är självklar för henne, men också något som måste göras i vardagen. Hon konstaterar att den mentala lasten ofta hamnar på kvinnor, även i moderna relationer. Samtidigt vill hon inte göra karriären till livets centrum under småbarnsåren.

”Nu handlar det bara om att vara där för min lilla dotter – att jobba så lite som möjligt och ha så mycket tid med henne som möjligt.”

Hon ser utbildning som viktig, men vill inte föra vidare den starka prestationspress som hon förknippar med sin ursprungskultur. Hennes barn ska uppmuntras, inte drivas. Kreativitet, öppenhet och trygghet är viktigare än lydnad och status.

Sanaz framstår som djupt förankrad i den svenska välfärdsmodellen, men med en blick som gör att hon ser dess blinda fläckar. Hon litar på människor, tror på demokrati och vill att Sverige ska vara en trygg plats där alla får utveckla sin potential. Men hon ser också hur rädsla, social distans och bristande representation skapar murar. Hennes berättelse handlar därför inte om att välja mellan Iran och Sverige, utan om vad ett samhälle kan bli när fler erfarenheter får vara med och forma det. Sanaz är inte bara integrerad i Sverige. Hon är med och planerar dess framtid.

Från cockpit till CNC-maskiner – Tareks nya liv i Växjö

Tarek sökte jobb efter jobb men blev aldrig kallad till intervju. Först när han bytte sitt arabiska efternamn till ett mer svenskklingande började dörrarna öppnas. I dag arbetar den 46-årige trebarnspappan från Syrien inom industrin, efter flera omskolningar och år av pendling mellan bostad och arbete.

Tarek är en lång och elegant man med mustasch och stålbågade pilotglasögon som vi möter på Stadsbiblioteket i Växjö. Detta med pilotglasögon är särskilt passande eftersom Tarek innan han tvingades lämna Syrien under flera år jobbade som pilot för ett flygbolag speicaliserat för businessjet. Under flera år var flyget, resandet och internationella kontakter en självklar del av hans liv. Senare arbetade han familjens företag som sålde byggmaterial i Damaskus. Han och hans dåvarande fru, som arbetade som engelsklärare, byggde upp ett tryggt och bekvämt liv tillsammans med barnen.

När kriget kom förändrades hela tillvaron. Tarek kallades in till militärtjänst, men valde i stället att lämna landet med sin familj. Han beskriver flykten som ett beslut där allt annat fick stå tillbaka för barnens säkerhet. Hemmet, arbetet, kläderna och framtidsplanerna blev kvar. Man km till Sverige hösten 2013.

Valet av Sverige var inte slumpmässigt. Tarek och hans dåvarande fru jämförde flera nordiska länder och sökte efter en plats där barnen kunde växa upp tryggt, gå i bra skolor och slippa den rädsla som kriget hade skapat. Efter att ha googlat på alternativen och samtal med släkt och vänner valde de att söka sig till Sverige – inte minst för att här kan man studera:

”Jag brukar säga att utbildning är nyckeln till livet. Om samhället ändras, om ekonomin kraschar eller politiken blir orolig, så är kunskapen det enda som ingen kan ta ifrån dig. Därför har jag fortsatt att studera här i Sverige, trots alla svårigheter – och därför är mina barns skolgång det viktigaste för mig.”

Men vägen in i det svenska arbetslivet blev betydligt svårare än han hade föreställt sig. Att återvända till pilotyrket visade sig nästan omöjligt. Så småningom började han om. Han utbildade sig inom CNC-teknik i Jönköping och byggde sedan på med nya kurser inom maskiner och materialkontroll. Han tog korta jobb där de fanns, ibland långt från barnen. Skilsmässan från frun handlade delvis om att de aldrig sågs. Dessutom bär Tarek på en erfarenhet som han beskriver som både konkret och smärtsam. Trots utbildningar, arbetsvilja och många ansökningar blev han inte kallad till intervju när han sökte jobb med sitt arabiska efternamn. Först när han bytte till ett mer svenskklingande namn förändrades responsen.

”Med mitt arabiska namn brukade jag söka mellan 10 och 15 jobb varje månad runtom i Sverige, inte bara i Växjö, och jag hade i princip noll chans att ens få en intervju. När jag bytte namn blev chanserna mycket bättre – åtminstone 50/50 att få komma på intervju.”

För Tarek handlar integration inte om att sudda ut sin historia eller sluta vara syrisk. Det handlar snarare om att få bli behandlad som en individ och som en del av samhället. Han arbetar, betalar skatt, följer regler och tar ansvar för sina barn. Ändå upplever han att han ofta får frågor och misstankar riktade mot sig som svenskar inte själva skulle acceptera. Religion, familjesyn och bakgrund blir något han förväntas förklara, gång på gång.

”Jag är en del av det här samhället – oavsett vad andra tycker. Jag jobbar, jag betalar skatt, jag har inga problem, jag respekterar alla. Jag är en del av samhället.”

Hans kritik mot det svenska samhället är därför inte ett avståndstagande, utan snarare en vädjan om att bli insläppt på riktigt. Han menar att segregation, politikernas och mediernas sätt att beskriva människor med utländsk bakgrund har skapat avstånd mellan grupper. När människor placeras för sig själva, när bostadsområden beskrivs i negativa termer och när nationalitet lyfts fram vid brott, växer misstänksamheten. För Tarek är lösningen mer vardaglig kontakt, fler blandade miljöer och större ömsesidig respekt.

”De har byggt en mur mellan svenskar och utlandsfödda. Vi som kommer från andra länder behöver blandas mer med samhället. Men det är också bra för svenskarna att lära känna oss.”

I dag är barnens framtid fortfarande den fasta punkten i Tareks liv. Han vill att de ska lyckas i skolan, känna sig trygga och samtidigt behålla sitt språk och sitt ursprung. Hemma talar han arabiska med dem för att de inte ska förlora kontakten

med familjens historia, samtidigt som de växer upp med svenska, engelska och andra språk i skolan.

Hans eget liv i Sverige har blivit långt mer krävande än han hade hoppats. Han arbetar långa dagar, kämpar med höga kostnader och har ibland svårt att se långt framåt. Men bakom trötthetten finns fortfarande samma drivkraft som när han lämnade Syrien – att skydda barnen, ge dem utbildning och visa dem att en människa måste försöka resa sig igen, även när livet börjar om från början.

5.1.8. Sammanfattning

Att – som vi gör i denna sammanställning – särskilt lyfta fram gruppen med iransk bakgrund handlar inte om att peka ut denna grupp som ett facit för hur integration ”bör” se ut. Skälet är i stället metodologiskt. Iranska migranter utgör i vårt material den grupp inom MENA vars värderingsmönster ligger närmast majoritetsbefolkningens redan vid ankomsten, samtidigt som gruppen delar flera andra grundvillkor med resten av regionen, till exempel erfarenheter av auktoritärt styre, statlig instabilitet och en stark familjeorientering. Det gör gruppen till ett slags kontrollfall. Genom att jämföra en grupp med relativt liten värderingsmässig distans till Sverige med grupper där distansen är större kan vi urskilja vilka integrationsmönster som framför allt hänger samman med just värderingsnärhet, och vilka som snarare handlar om andra faktorer, som utbildningskapital, migrationsskäl eller institutionell tillit. Skillnaderna mellan grupperna säger därför något om integrationens mekanismer, inte om vilka migranter som är mer eller mindre framgångsrika.

Om man sammanfattar intervjuerna med de iranska migranterna och ställer dem mot andra grupper från MENA-regionen framträder några ganska tydliga skillnader – men också några viktiga nyanser. Det handlar inte om “bättre” eller “sämre” integration i någon enkel mening, utan om olika utgångspunkter, olika drivkrafter och olika typer av hinder.

Det mest slående i materialet är att de iranska migranterna i mycket hög grad kommer till Sverige med en värderingsmässig närhet till majoritetssamhället redan från början. Flera av dem har lämnat Iran just på grund av motstånd mot religiöst styre och begränsningar av individens frihet. Det gör att centrala svenska värden – sekularism, jämställdhet, individens rätt att forma sitt liv – inte upplevs som något nytt som måste läras in, utan snarare som något man känner igen och vill leva i. Det märks tydligt i hur både Arash och Kian talar om jämställdhet som en självklarhet, eller hur religion konsekvent beskrivs som en privat angelägenhet.

Samtidigt passar de iranska migranterna inte helt in i en renodlad individualistisk kulturzon. De bär också med sig tydliga kollektiva drag, inte minst i den starka betoningen av familj, ansvar och utbildning. Det innebär att de snarare kan förstås som en hybrid mellan kollektiva och individualistiska kulturmönster, där familjens betydelse kombineras med en stark betoning på individuell frihet och självbestämmande.

I kontrast till detta framstår flera andra MENA-grupper – i andra intervjuer – oftare som bärare av mer traditionella eller kollektivistiska normer, där familjens roll är starkare, där könsroller kan vara mer tydligt definierade, och där religion i högre grad är en integrerad del av vardagen. Det betyder inte att integrationen misslyckas, men att den i högre grad innebär en faktisk värderingsförändring över tid, snarare än en anpassning till något redan bekant.

En andra viktig skillnad rör utbildningskapitalet. De iranska migranterna i materialet är i stor utsträckning högutbildade eller kommer från miljöer där utbildning har ett mycket högt värde. Även när de tvingas börja om, som Bahar vittnar om, finns en tydlig orientering mot kunskap, yrkesidentitet och långsiktig etablering. Detta förstärks i nästa generation, där utbildning nästan framstår som ett självklart mål. Detta skiljer sig från många andra MENA-grupper där utbildningsnivån kan vara mer varierad och där vägen in på arbetsmarknaden därför blir mer osäker och långdragen. Här blir integration i högre grad beroende av systemets stödinsatser, medan de iranska migranterna oftare driver processen själva.

En tredje skillnad handlar om arbetslinjen som internaliserad norm. I intervjuerna med iranska migranter återkommer gång på gång en stark betoning på arbete – inte bara som försörjning utan som identitet. Amir uttrycker det mest koncentrerat när han påstår att arbete är platsen där man blir en del av samhället. Bahar formulerar samma sak i mer moraliska termer – man ska arbeta, bidra, göra rätt för sig. Hos andra grupper från MENA-regionen finns naturligtvis också en vilja att arbeta, men den är inte alltid lika tydligt kopplad till identitet och moral på samma sätt i intervjumaterialet. Där kan andra dimensioner – familj, trygghet, religion – spela en större roll i hur livet organiseras.

En fjärde skillnad gäller synen på integrationens ansvar. De iranska migranterna betonar i mycket hög grad individens ansvar. Integration beskrivs som något man själv måste vilja och arbeta för. Samtidigt finns, särskilt hos den yngre generationen, en växande medvetenhet om samhällets roll – som hos Sanaz, där fokus ligger på inkludering och strukturella hinder.

I andra MENA-grupper är perspektivet oftare mer balanserat från början, där samhällets ansvar och diskrimineringens roll betonas tidigare i processen. Det kan delvis bero på att värderingsklyftan initialt är större, och att erfarenheter av utanförskap därför blir mer påtagliga.

En femte och kanske mer subtil skillnad rör tillit till samhället. Flera av de iranska intervjupersonerna uttrycker en relativt hög tillit till institutioner, ibland nästan överraskande hög. Farhad säger rakt ut att han litar på att politiker gör det rätta. Denna tillit verkar fungera som en viktig integrationsresurs – den gör det lättare att acceptera systemet och investera i det.

Hos andra grupper från MENA-regionen är tilliten oftare mer ambivalent eller låg, vilket i sin tur påverkar hur man förhåller sig till myndigheter, arbetsmarknad och samhälle. Samtidigt finns det en viktig gemensam nämnare eftersom alla vi intervjuat i denna studie – oavsett bakgrund – beskriver en strävan efter ett bättre

liv, efter stabilitet, trygghet och större möjligheter för sina barn. Skillnaderna ligger inte i ambitionen, utan i förutsättningarna att realisera den.

Det som kanske är mest intressant i materialet är därför inte bara att de iranska migranterna ofta etablerar sig relativt väl, utan varför. Det handlar inte om en enskild faktor, utan om en kombination av värderingsmässig närhet till det svenska samhället, högt utbildningskapital, en stark och internaliserad arbetsmoral, relativt hög tillit till institutioner och en uttalad vilja att bli en del av samhället – men också om att de i hög grad redan befinner sig i rörelse från mer kollektiva till mer individualistiska kulturmönster.

Men intervjuerna visar också att även denna grupp möter gränser. Trots hög grad av deltagande finns en återkommande erfarenhet av att inte fullt ut bli erkänd som tillhörande. Bahars formulering om att alltid bära en "stämpel" gäller inte bara henne, utan pekar på en bredare dimension av integration som inte kan reduceras till arbete eller språk.

Skillnaden mellan grupperna ligger alltså inte i om integration sker eller inte, utan i hur den ser ut, hur snabbt den sker och vilka hinder som dominerar. För de iranska migranterna handlar det ofta mindre om att förändra värderingar, och mer om att få tillgång till relationer och fullt erkännande. För andra grupper handlar det i större utsträckning om att navigera en djupare omställning – både kulturellt och socialt.

Och det är kanske där den viktigaste slutsatsen finns – integration är inte en enhetlig process, utan flera olika processer som kräver olika typer av förståelse.[42]

42 Portes, A., och Rumbaut, R. G:, "014, *Immigrant America: A Portrait*, 4th ed., Berkeley: University of California Press

5.2. KULTURZONEN SUBSAHARISKA AFRIKA – HISTORIA, RELIGION, MIGRATION OCH SAMHÄLLSLIV I VÄRLDENS MEST MÅNGSKIFTANDE REGION

Figur 5.3. *Länder i den subsahariska kulturzonen som representeras i projektets personliga intervjuer.*

Kartan visar länderna i den subsahariska kulturzonen (grönt) samt de länder som representeras i projektets personliga intervjuer (gult). Somalia, Eritrea, Etiopien, Kenya, DR Kongo, Burundi, Elfenbenskusten, Kamerun och Zimbabwe.

Begreppet Subsahariska Afrika används vanligen för att beskriva de delar av Afrika som ligger söder om Saharaöknen. Namnet är geografiskt snarare än kulturellt och betyder bokstavligen ”Afrika söder om Sahara”. Regionen omfattar

omkring 48 länder och över en miljard människor. Här ryms allt från Senegals Atlantkust och Kongobäckenets regnskogar till Etiopiens högland och Sydafrikas moderna storstäder.[43]

I dag är mer än 310 000 personer som bor i Sverige födda någonstans i Subsahariska Afrika, vilket motsvarar omkring tre procent av Sveriges befolkning. De största grupperna kommer från Somalia med omkring 70 000 personer, Eritrea med cirka 53 000 och Etiopien med knappt 25 000 personer. Migrationen från Afrikas horn och andra delar av Subsahariska Afrika har därmed blivit en viktig del av det moderna svenska samhället och gör kunskap om regionen särskilt relevant i ett svenskt sammanhang och därmed också i denna rapport.[44]

5.2.1. Historiska erfarenheter, koloniala gränser och institutionell skörhet

Trots att området ofta behandlas som en sammanhängande region är Subsahariska Afrika i verkligheten ett av världens mest kulturellt, språkligt och historiskt varierade områden. Här talas långt över tusen språk och hundratals folkgrupper lever sida vid sida. Hausa, yoruba och igbo i Västafrika, amhara och oromo på Afrikas horn, zulu och xhosa i södra Afrika och de många bantutalande folken i Centralafrika representerar bara en liten del av denna mångfald. Religionerna varierar också kraftigt. Kristendom och islam dominerar i många områden, men ofta sammanvävda med äldre lokala trosföreställningar och traditioner.[45]

Det är därför svårt att skriva en helt gemensam historia för Subsahariska Afrika. Regionen saknar den typ av enhetlig civilisationshistoria som ibland tillskrivs exempelvis Kina, Indien eller Europa. Samtidigt finns vissa historiska erfarenheter som återkommer i stora delar av området: slavhandel, kolonialism, kampen för självständighet, svaga statsinstitutioner och spänningen mellan traditionella samhällsstrukturer och moderna nationalstater.

Sahara har historiskt inte bara varit en barriär utan också en handelsväg mellan Nordafrika och samhällena söder därom. I Sahel, på Afrikas horn och längs de gamla handelsvägarna möttes afrikanska, arabiska och europeiska influenser. Islam, kristendom och äldre lokala traditioner har på många håll levt sida vid sida och format samhällen där familj, släkt, religion och lokala nätverk ofta haft större betydelse än staten.

Den transatlantiska slavhandeln och den europeiska kolonialismen förändrade stora delar av Afrika i grunden. Koloniala gränser drogs ofta utan hänsyn till språk, folkgrupper och äldre politiska sammanhang. När många länder blev självständiga

---

43 Iliffe, J., 2007, *Africans: The History of a Continent*, Cambridge University Press, Cambridge

44 Statistiska centralbyrån (SCB), ”Utrikes födda efter födelseland, kön och år”, samt Sveriges befolkning 2025, bearbetade data från SCB; Migrationsverket, *Statistik och analyser om migration till Sverige* (Norrköping: Migrationsverket, 2025).

45 Davidson, B., 1995, *Africa in History* , Phoenix Press, London

under 1950- och 60-talen fanns därför stora förhoppningar, men också svåra utgångslägen: svaga institutioner, ekonomiskt beroende, etniska motsättningar, militärkupper och återkommande konflikter.

5.2.2. Urbanisering, utbildning och nya migrationsmönster

Under de senaste decennierna har Subsahariska Afrika genomgått en mycket snabb samhällsomvandling. Urbanisering, utbildningsexpansion, digitalisering och migration har förändrat normsystem och livsmönster i stora delar av regionen. Framväxten av urbana medelklasser i exempelvis Kenya, Nigeria, Tanzania och Etiopien har bidragit till ökade krav på individuell autonomi, utbildning och social rörlighet. Utvecklingen har dessutom gått anmärkningsvärt snabbt.

Afrikas urbana befolkning ökade från knappt 250 miljoner år 2000 till närmare 830 miljoner år 2025 vilket innebär att andelen stadsbor steg från 32 till 57 procent enligt den OECD-anknutna databasen Africapolis, som kartlägger urbanisering i Afrika och räknar sammanhängande bebyggelser med minst 10 000 invånare som urbana. Samma källa framhåller att Afrika urbaniseras snabbare än någon annan världsdel och att antalet afrikanska megastäder väntas öka från tre till sjutton fram till 2050. I städer som Dar es Salaam, Lagos och Nairobi sker mycket av tillväxten i utkanterna, där tidigare jordbruksmark omvandlas till nya, ofta självbyggda förorter. På samma sätt pekar prognoserna på att det urbana Afrikas yta i stort sett kan fördubblas fram till 2050, vilket ytterligare förstärker framväxten av nya medelklassmiljöer, konsumtionsmönster och sociala förväntningar.[46]

Den framväxande medelklassen påverkar även migrationen från Afrika till andra delar av världen, men inte enbart i riktning mot Europa. När fler människor får högre utbildning, stabilare inkomster och digitala nätverk ökar möjligheten att flytta för arbete, studier och professionell utveckling till exempelvis Gulfstaterna, Nordamerika, Asien och andra afrikanska tillväxtekonomier. Samtidigt är det viktigt att betona att mycket av den afrikanska migrationen fortfarande sker inom kontinenten, särskilt mellan grannländer och regionala arbetsmarknader. Den nya medelklassen bör därför förstås som en drivkraft bakom en mer mångriktad migration – från landsbygd till stad, mellan afrikanska städer och länder, samt i vissa fall vidare till globala utbildnings- och arbetsmarknader.[47]

Samtidigt präglas flera delar av regionen fortfarande av väpnade konflikter, statlig skörhet och återkommande politisk instabilitet. I Sahel, Afrikas horn, östra Kongo-Kinshasa, Sydsudan och norra Nigeria driver våld, rebellrörelser och svaga institutioner människor på flykt. Konsekvensen är framför allt intern och regional

---

46 *The Economist*, "Africa's new middle class is putting down its roots in the suburbs", 2 juli 2026.

47 de Haas, H. (2006) "*International Migration and National Development: Viewpoints and Policy Initiatives in Countries of Origin – The Case of Nigeria*", International Migration Institute, University of Oxford

migration, där människor lämnar konfliktzoner för större städer, tryggare provinser eller grannländer. Flyktingströmmarna bör därför inte förstås som ett separat fenomen vid sidan av urbaniseringen, utan som en del av den bredare omformningen av regionens sociala, politiska och demografiska landskap.[48]

5.2.3. Värderingar, familj och sociala nätverk

World Values Survey har genomfört återkommande *face-to-face*-intervjuer i flera afrikanska länder, däribland Nigeria, Zimbabwe, Kenya och Elfenbenskusten. Intervjuer genomfördes i Zimbabwe år 2020, i Kenya 2021 och 2025 samt för första gången i Elfenbenskusten 2025. För Nigeria finns en särskilt lång tidsserie omfattande sex surveyvågor. Den första intervjuomgången genomfördes 1990, följd av undersökningar 1995, 2000, 2012, 2018 och 2025. Nigeria är därmed ett av de afrikanska länder där det finns bäst möjligheter att analysera långsiktiga värderingsförändringar över tid. I Sverige bor i dag knappt 10 000 personer med nigeriansk bakgrund tillsammans med sina familjer. Under hösten 2026 genomförs för första gången en World Values Survey-undersökning i Somalia inom ramen för våg 8.

Fokus i denna rapport utgår från en analys av individualism–kollektivism samt den tyske sociologen Christian Welzels teori om emancipativa värderingar. Ur detta perspektiv framträder Subsahariska Afrika ofta som relativt kollektivistiskt. Det innebär dock inte att individer saknar ambitioner eller personliga mål, utan att människors liv i hög grad är inbäddade i familj, släkt och sociala nätverk. Överlevnad och trygghet har historiskt varit beroende av gruppen snarare än av opersonliga institutioner. Därför blir lojalitet mot familj och kollektiv ofta viktigare än individuell autonomi. Det är också vanligt att identitet definieras relationellt – man är son, syster, medlem av en klan, ett lokalsamhälle eller en religiös gemenskap innan man uppfattas som en helt autonom individ i västerländsk mening.[49]

Dock visar både World Values Survey och vår analys att bilden är betydligt mer komplex än vad äldre forskning ofta har utgått från. Subsahariska Afrika uppvisar relativt låga värden på 'tradition-distance' och 'accepting diverse life', men betydligt högre värden på 'egalitarian beliefs' än vad stereotypa beskrivningar ofta antyder – se kapitel 3. Det innebär att många människor från regionen i princip accepterar jämlikhet och individuella ambitioner, även om familje- och relationsbaserade normsystem fortfarande är starka. Skillnaden mot Sverige handlar därför mindre om synen på människovärde och mer om hur relationen mellan individ och kollektiv organiseras i praktiken.

Detta blir särskilt tydligt på Afrikas horn. Etiopien, Eritrea och Somalia har mycket olika historiska erfarenheter men delar flera gemensamma samhällsdrag:

---

48 UNHCR, "Global Trends 2025", 2026; UNHCR, "Somalia", 2026; UNHCR, "Ethiopia Refugees and IDPs Statistics", februari 2026; ACLED, "Africa Overview: May 2026", 13 maj 2026; Reuters, "Somalia peacekeeping mission at risk as US blocks UN support, sources say", 2 juli 2026.

49 Mbiti, J.S.,1969, *African Religions and Philosophy*, Heinemann, London

stark familje- och klanorientering, hög religiositet, låg institutionell tillit samt återkommande erfarenheter av konflikt, migration och osäkerhet. Samtidigt är området långt ifrån perifert. Under lång tid har Afrikas horn varit en strategisk knutpunkt mellan Afrika, Arabiska halvön och Indiska oceanen, med omfattande handelskontakter, kulturellt utbyte och religiösa influenser.

5.2.4. Somalia, Eritrea och Etiopien – de vanligaste ursprungsländerna

De största migrantgrupperna i Sverige från Subsahariska Afrika kommer, som ovan nämnts, från Somalia, Eritrea och Etiopien. Länderna ligger alla på eller nära Afrikas horn, men deras historiska erfarenheter skiljer sig åt. Gemensamt är att migrationen till Sverige i hög grad har formats av konflikter, politisk instabilitet, auktoritära statsstrukturer och familjers försök att skapa trygghet och framtidsmöjligheter.[50]

Somalia brukar ofta beskrivas som ett av världens mest klanbaserade samhällen där familjen och släkten historiskt spelat större roll än staten. Efter diktatorn Siad Barres fall 1991 kollapsade stora delar av statsapparaten och landet kastades in i ett långvarigt inbördeskrig. Många somaliska familjer splittrades och stora flyktinggrupper sökte sig till Europa, där Sverige blev ett viktigt mottagarland.[51] Samtidigt skiljer sig Somalia från många andra migrantursprungsländer genom mycket svåra socioekonomiska förutsättningar. Landet har länge haft några av världens högsta födelsetal och Somalia skiljer sig samtidigt från många andra migrantursprungsländer genom mycket svåra sociala och ekonomiska förutsättningar. Landet har länge haft mycket höga födelsetal och låg medellivslängd. Endast omkring två procent av befolkningen är över 65 år, jämfört med cirka 20 procent i Sverige. Läskunnigheten är också låg och först 1972 infördes ett officiellt standardiserat skriftspråk, då somaliska började skrivas med latinska bokstäver under Siad Barres styre.[52] Under lång tid har stora delar av utbildningssystemet dessutom slagits sönder av krig och statskollaps. Detta innebär att många somaliska migranter inte bara flyttar mellan olika länder utan också mellan samhällen som skiljer sig mycket åt när det gäller utbildning och hur samhället fungerar. Det har gjort integrationen i länder som Sverige särskilt utmanande i vissa avseenden.[53]

Eritrea har en annan men lika dramatisk historia. Landet var först italiensk koloni och därefter i federation med Etiopien innan ett trettioårigt självständighets-

50 de Waal, A., 2015, *The Real Politics of the Horn of Africa*, Polity Press, Cambride

51 Brinkemo, P., 2014, *Mellan klan och stat: somalier i Sverige*, Timbro, Sockholm; Lewis, I. M.,2002, A Modern History of the Somali, James Currey, Oxford.

52 United Nations Development Programme, *Somalia Human Development Report 2001* (Nairobi: UNDP Somalia, 2001), se kapitel 5; Världsbanken, "Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) – Somalia", *World Bank Data*; Andrzejewski, B. W., "Language Reform in Somalia and the Development of Somali Orthography", *African Languages/Langues Africaines* 5 (1979); Abuhamdia, Z.A. 2004, "The Policy to Romanize Somali", King Saud University Press, Riyadh

53 Brinkemo, P., 2014, *Mellan klan och stat: somalier i Sverige*, Timbro, Sockholm; Lewis, I. M.,2002, *A Modern History of the Somali*, James Currey, Oxford.

krig ledde fram till självständigheten 1993. Förhoppningarna om demokrati och utveckling var till en början stora, men landet utvecklades snabbt till en av världens mest slutna och auktoritära stater under president Isaias Afwerki och hans parti som ironiskt nog på svenska heter *Folkfronten för demokrati och rättvisa*.[54] Den svensk-eritreanske journalisten och författaren Dawit Isaak har blivit en symbol för regimens repression efter att sedan 2001 ha hållits fängslad utan rättegång för regimkritisk journalistik.[55]

Etiopien intar en särställning i Afrikas historia som en av världens äldsta statsbildningar och som bärare av en flera tusen år lång kristen tradition genom den etiopisk-ortodoxa kyrkan. Landet har samtidigt nära historiska och kulturella band till Eritrea, som mellan 1952 och 1993 var federerat med och senare annekterat av Etiopien. Dagens Etiopien präglas dock av djupa etniska motsättningar och återkommande konflikter, inte minst i Tigrayregionen.[56]

Gemensamt för många samhällen på Afrikas horn är att familjen fungerar som den viktigaste tryggheten i tillvaron. I samhällen där staten varit svag, frånvarande eller repressiv blir släkten och de närmaste nätverken centrala för överlevnad, ekonomisk hjälp och social identitet. Migration framstår därför ofta inte främst som ett individuellt projekt utan som ett sätt att skapa trygghet och framtidsmöjligheter för hela familjen.

5.2.5. Migranternas egna berättelser

Här följer nu ett antal djupintervjuer med migranter från Subsahariska Afrika som ger några inblickar i hur människor från mycket olika samhällen och livsvillkor upplever mötet med Sverige. Här möter vi personer med rötter i Kenya, Elfenbenskusten, Kamerun, Eritrea, Kongo, Zimbabwe, Somalia och Etiopien. Tillsammans tecknar intervjuerna en bredare bild av migrationens sociala, kulturella och existentiella dimensioner – från språk, arbete och utbildning till familjeliv, religion, identitet och framtidsdrömmar.

Somalia
(Vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 70 114 personer 2025)

Vi inleder med tre intervjuer med personer från Somalia. Dessa tre representerar olika generationer och olika vägar in i det svenska samhället men delar samtidigt flera erfarenheter av migration, ansvar och omställning. Hodan är 25 år och

54 Reid, R., 2011, *Frontiers of Violence in North-East Africa: Genealogies of Conflict Since c.1800*, Oxford University Press, Oxford

55 Isaak, D., 2010, *Hopp: historien om Moses och Mannas kärlek och andra texter*, Atlantis, Stockholm. I boken skildrar Dawit Isaak människors vardag, kärlek och utsatthet på Afrikas horn. Texterna har i Sverige också kommit att symbolisera kampen för yttrandefrihet och motståndet mot Eritreas auktoritära regim.

56 Plaut, M.& Vaughan, S., 2023, *Understanding Ethiopia's Tigray War*, Hurst, London

bor i Strängnäs. Hon kom till Sverige från Somalia som fjortonåring tillsammans med sin familj och hade då i praktiken aldrig gått i skola. Idag arbetar hon inom LSS-verksamhet och beskriver utbildningen i Sverige som avgörande för hennes självständighet och syn på framtiden.

Omar kom ensam till Sverige som nittonåring efter en dramatisk flykt genom Libyen och över Medelhavet. Efter flera svåra år utbildade han sig till specialistundersköterska och senare utvecklingsledare inom vården i Norrbotten. Han lever idag familjeliv i Luleå och beskriver arbetet som en central del av sin identitet och sitt liv i Sverige.

Den tredje intervjupersonen, Yasmin, kom till Filipstad 2009 och har under många år fungerat som en informell vägvisare för andra somaliska familjer i kommunen. Hon arbetar, har fyra barn och vill vidareutbilda sig till kontakttolk. Samtidigt beskriver hon hur familjelivet förändrats efter migrationen och hur kvinnor ofta får ett större ansvar i vardagen i Sverige än i Somalia.

Trots deras olika livsöden återkommer flera gemensamma teman i intervjuerna: utbildningens betydelse, arbetets roll för självständighet och identitet, familjens centrala ställning och den långsamma omförhandlingen av könsroller och vardagsliv efter migrationen. Samtidigt beskriver alla tre integration som något mycket mer vardagligt än politiska integrationsdebatter. Det handlar framför allt om språk, arbete, barnens skolgång och att förstå hur det svenska samhället fungerar.

För Hodan blev skolan nästan en frihetserfarenhet. I Somalia hade familjen inte råd att låta alla barn gå i skola och det var främst hennes äldre bror som fick utbildning. När hon kom till Sverige förändrades livet snabbt genom den svenska skolan och språket.

> *”Jag började mitt liv utan skola och utan språk. Det gjorde inte mig mindre klok, men det gjorde mig beroende av andra. Utbildning gav mig ett språk för världen. Innan dess var jag tyst, även när jag tänkte mycket.”*

Hon beskriver samtidigt hur olika generationer integreras i olika takt. Medan hon själv såg språket som vägen till självständighet sökte hennes mamma trygghet bland andra somaliska kvinnor och hade svårt att förstå varför utbildning och svenska språket var så viktigt.

> *”Jag har verkligen försökt många gånger att få mamma att gå i skolan och lära sig svenska bättre. Men hon säger ofta att hon klarar sig ändå. Hon har sina vänner där hon bor och där pratar alla somaliska. Hon känner sig trygg där. Jag tror att det är svårt när man aldrig gått i skola och hela livet varit hemmafru. Då känns Sverige väldigt stort och svårt.”*

Hodan uttrycker samtidigt en tydlig frustration över att modern därmed också blir mer beroende av andra.

”När man inte kan språket blir man beroende av sina barn eller andra människor. Jag vill inte leva så. Jag vill förstå själv, kunna prata själv och kunna klara mig själv.”

För unga migranter och barn som vuxit upp i Sverige blir språket ofta en väg till självständighet och delaktighet i samhället. För många äldre migranter kan däremot den egna gruppen bli den plats där vardagen fortfarande känns begriplig och trygg.

Hos Omar blir utbildning och arbete framför allt kopplat till identitet och värdighet. Hans resa från flyktingmottagningar och psykisk osäkerhet till arbete inom vården beskrivs nästan som en väg tillbaka till ett normalt liv.

”Jobbet är inte bara en inkomst för mig längre. Jag har ett yrke som jag är stolt över. Det ger mig också en känsla av vem jag är.”

Samtidigt bär han fortfarande med sig erfarenheten av ett samhälle där trygghet främst kommer från familjen och den egna handlingskraften snarare än från staten.

”Där jag kommer ifrån finns inga fasta jobb. Man måste skapa sina egna arbetstillfällen. Det finns ju ingen stat som hjälper en. Var och en måste se till att skapa sin egen framtid.”

Yasmin beskriver istället hur hennes förståelse för Sverige växte fram genom att hjälpa andra somaliska familjer med myndighetskontakter, blanketter och praktiska problem. På så sätt blev hon själv en viktig länk mellan kommunen och det somaliska nätverket i Filipstad.

”På vägen att hjälpa folk så lärde jag mig mycket också. Folk vände sig till mig. De hade ingen annan hjälp.”

Arbetet spelar en central roll i alla tre berättelserna, men betydelsen handlar om långt mer än ekonomi. För Hodan är arbete nära kopplat till självständighet och jämställdhet. Hon återkommer flera gånger till att kvinnor måste kunna försörja sig själva och ha samma ansvar och rättigheter som män.

”Jag vill fortsätta jobba även när jag får barn. Inte för att vara borta från barnen, utan för att det är bra för familjen. Jag tror att relationerna mellan föräldrarna också blir bättre när båda är självständiga. Och har man egen ekonomi får man också mer att säga till om.”

Hos Omar blir familjelivet istället platsen där gamla normer och nya förväntningar möts. Han berättar öppet om diskussioner med sambon kring ansvar och ekonomi.

”Hon tycker att jag ska stå för hyran och alla fasta kostnader trots att vi båda jobbar. Jag tycker att om båda jobbar så måste båda också bidra till familjens ekonomi.”

Samtidigt försöker han förstå sambons perspektiv och beskriver förändringen som en gradvis process snarare än en konflikt mellan två kulturer.

”Hon känner sig trygg med tydliga förväntningar kring vem som gör vad. Jag tänker nog lite friare kring det där.”

Yasmin ger kanske den tydligaste förklaringen till varför könsrollerna förändras efter migrationen. Hon menar att familjelivet i Somalia byggde på stora släktnätverk där kvinnor fick hjälp av systrar, mödrar och andra släktingar. I Sverige blir familjen mycket mer ensam och därför måste män och kvinnor dela mer på ansvaret.

”I Somalia finns det släktingar och människor runt omkring som hjälper till hela tiden. Här är man mycket mer ensam. Här är man helt beroende av sin partner och därför måste man vara mer jämställd.”

Trots att intervjuerna innehåller erfarenheter av ensamhet, kulturkrockar och social osäkerhet är det slående hur positivt de tre intervjupersonerna i grunden ser på Sverige och sina möjligheter här. Ingen av dem beskriver sig som offer för samhället. Tvärtom återkommer alla tre till att Sverige erbjudit sådant som i praktiken var omöjligt i Somalia – utbildning, trygghet, arbete och framtidsmöjligheter för barnen. Hodan uttrycker detta kanske tydligast. Hon återkommer flera gånger till hur avgörande den svenska skolan varit för hennes liv. Samtidigt finns hos henne en tydlig uppfattning om att möjligheter också innebär ansvar.

”Tacksamhet betyder inte att man ska vara tyst. Men det betyder att man ska göra något av möjligheterna man får.”

Hos Omar framträder samma kombination av uppskattning och ansvarstagande. Han beskriver ofta Sverige som ett samhälle där människor får en andra chans i livet, men också som ett samhälle som bygger på att människor arbetar, bidrar och försöker skapa stabilitet.

”Jag kom hit med ingenting egentligen. Jag hade inga kontakter, inget språk och jag mådde psykiskt dåligt efter allt jag varit med om. Men människor hjälpte mig och jag fick börja om. Det glömmer man inte.”

Samtidigt märks det att Omar inte helt identifierar sig med bilden av Sverige som ett samhälle där staten löser alla problem. Han bär fortfarande med sig en stark betoning på individuell handlingskraft.

”Man måste själv vilja framåt också. Ingen kan göra jobbet åt dig. Sverige kan öppna dörrar, men man måste gå igenom dem själv.”

Också Yasmin beskriver Sverige som ett land där hennes barn fått helt andra möjligheter än vad hon själv hade som ung i Somalia. Hon talar särskilt om utbildning, trygghet och barns framtid.

”Mina barn tänker på framtiden på ett annat sätt än vi gjorde. De pratar om att bli pilot eller ingenjör, alltså utbildning och jobb. Det är bra. De tänker framåt.”

Samtidigt beskriver hon hur livet i Sverige också innebär krav på omställning och eget ansvar, särskilt för kvinnor.

”Här måste man förstå systemet själv, prata med skolan själv, prata med myndigheter själv och ordna mycket själv. I Somalia hjälpte släkten till med allt.”

Religionen spelar också en viktig roll i intervjuerna men framför allt som personlig trygghet och moralisk vägledning snarare än som politisk identitet. Hodan beskriver sin tro som något privat och vardagligt.

”Religion är inte något jag visar upp för andra. Den är något jag bär med mig i vardagen och i tankarna. Min tro gör mig lugnare, inte strängare.”

Alla tre är tydliga med att de ser Sverige som sitt hem och barnens framtid som starkt knuten till det svenska samhället. Barnen framstår nästan som den viktigaste drivkraften bakom integrationen. Hodan vill att hennes framtida barn ska växa upp i blandade miljöer där människor med olika bakgrund möts naturligt.

”Det är viktigt att barn ser olika människor redan när de är små. Om man bara växer upp med människor som ser likadana ut och tänker likadant, då blir allt annat främmande senare.”

Yasmin uttrycker liknande tankar när hon beskriver varför hon vill stanna kvar i Filipstad trots att maken arbetar i England.

”Barnen är födda här. De har gått i skolan här. Jag vill inte förstöra för dem.”

I sin helhet visar intervjuerna med de somaliska migranterna ett betydligt mer komplext mönster än den ofta förenklade bilden av denna grupp. Alla tre återkommer till utbildning, arbete, ansvar och självständighet som centrala värden. Samtidigt visar berättelserna varför integrationen kan bli särskilt krävande för människor med låg utbildningsbakgrund och begränsad erfarenhet av moderna institutioner före migrationen. Flytten till Sverige innebär inte bara ett nytt språk, utan också mötet med ett starkt individualiserat samhälle där människor förväntas förstå skola, myndigheter och arbetsmarknad på egen hand. Integration framstår därför inte som ett snabbt övertagande av ”svenska värderingar”, utan som en lång process där familj, religion och minnet av Somalia gradvis vävs samman med arbete, utbildning och barnens framtid i Sverige.

Eritrea
(2:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 52 882 personer 2025)

De tre eritreanska intervjupersonerna nedan representerar olika generationer och livsöden men delar erfarenheten av att stegvis bygga upp ett nytt liv i Sverige. Selam är 43 år och bor i Botkyrka. Hon kom till Sverige från Eritrea redan som tvååring tillsammans med sin familj och har därför vuxit upp helt inom det svenska sam-

hället. Hon arbetar inom vården och är ensamstående mamma till en liten son. Hennes berättelse präglas av hårt arbete, ekonomisk stress och erfarenheter av hur välfärdssystemet fungerar när människor själva blir sjuka eller hamnar i utsatta situationer.

Abraham är 21 år och bor i Lund där han studerar lantmäteri med juridisk inriktning vid universitetet. Han växte upp i Eritrea och senare i Sudan innan familjen kom till Sverige genom familjeåterförening år 2018. Hans äldre bror hade dessförinnan tagit sig ensam till Sverige via Libyen som ensamkommande flykting och fått uppehållstillstånd, vilket senare gjorde det möjligt för resten av familjen att ansluta sig. Abraham lever idag självständigt som student men har nära kontakt med familjen och beskriver utbildning som både en möjlighet och ett ansvar.

Genet är 36 år och bor i Falkenberg tillsammans med sina fyra söner. Hon kom ensam och gravid till Sverige för drygt elva år sedan efter att först ha levt i Libyen och Italien. Idag studerar hon svenska på SFI och hoppas kunna arbeta inom äldreomsorg, hemtjänst eller förskola. Hon lever ensam med barnen efter separation från deras pappa och beskriver vardagen som tung men samtidigt fylld av ansvar och framtidstro för barnens skull.

De eritreanska intervjuerna delar flera teman med de somaliska som till exempel när det gäller utbildning, arbete, ansvar och barnens framtid. Skillnaden ligger snarare i tonläge och fokus. I de somaliska intervjuerna står frågor om könsroller, religion, segregation och kulturell omförhandling oftare i centrum. De eritreanska berättelserna präglas mer av vardagsliv, arbete, ensamhet och längtan efter stabilitet i ett nytt samhälle.

Hos Selam handlar integration framför allt om att försöka skapa trygghet och stabilitet i ett samhälle där hon egentligen redan känner sig hemma. Hon beskriver sig som svensk i vardagen men upplever samtidigt att hon ibland ändå betraktas som någon som står lite utanför. Hennes berättelse handlar därför mindre om kulturkonflikter och mer om klass, arbete och ekonomisk utsatthet. Hon beskriver hur vårdyrket ger mening och stolthet men också hur otrygga arbetsvillkor och låg lön skapar stress och påverkar relationen till familjelivet. Särskilt tydligt blir detta när hon talar om hur hennes syn på välfärdssamhället förändrats efter att hon själv blivit sjuk.

> *”Jag har alltid fått höra att om man jobbar hårt och betalar skatt så kommer systemet att finnas där när man behöver det. När jag blev sjuk och behövde hjälp upptäckte jag hur mycket misstänksamhet och byråkrati som finns inbyggt i välfärden. Jag blev inskolad att gör man rätt för sig så ska det gå bra i livet. Men när man väl har det tufft så är det mer jobb än vad det borde vara.”*

Selam återkommer ändå flera gånger till att hon trots allt känner stark samhörighet med Sverige och att hennes liv är helt förankrat här. Men hon beskriver också en mer subtil form av utanförskap som handlar om att aldrig riktigt uppfattas som självklar svensk trots att hon levt hela sitt liv i landet.

”Jag är uppvuxen i Sverige och har levt hela mitt liv här. Jag pratar svenska, jag har gått i svensk skola och jag jobbar här. Men ändå finns det tillfällen när man känner att man inte riktigt räknas. Det är inget någon säger rakt ut, men man känner det ibland ändå.”

Hos Abraham står istället utbildning, ambition och framtidstro i centrum. Hans berättelse präglas av stark tilltro till utbildningens betydelse och till möjligheten att bygga ett nytt liv genom egen ansträngning. Han beskriver Sverige som ett samhälle där människor får möjlighet att utvecklas, tänka självständigt och skapa något eget. Samtidigt återkommer han flera gånger till att integration handlar om att känna sig behövd och delaktig snarare än bara om att lära sig språket.

”Det bästa med Sverige är friheten att vara kreativ. Här får man utvecklas och vara sig själv. Man kan studera, tänka framåt och göra något av sitt liv. I många andra länder handlar livet mest om att överleva. Här finns det möjligheter på ett annat sätt.”

För Abraham är arbete och utbildning också nära kopplade till identitet och tillhörighet. Han beskriver hur viktigt det är att känna att man bidrar till samhället och har en plats i det.

”Ett jobb är inte bara pengar. Det är att känna sig hörd och sedd – att man är en del av samhället. Om man bara sitter hemma och inte kommer in i samhället känner man sig lätt utanför även om man bor här länge.”

Till skillnad från flera av de somaliska intervjuerna talar han mindre om konflikter mellan svenska och traditionella normer och mer om skillnaden mellan generationer och livserfarenheter. Han menar att unga människor ofta anpassar sig snabbare eftersom de formas av skolan och vardagen i Sverige, medan det är svårare för vuxna migranter som redan byggt hela sina liv i andra samhällen.

”När du kommer som barn eller tonåring lär du dig mycket snabbare. Du går i skolan och får svenska kompisar. Men när du kommer som 35-åring och redan har byggt upp hela ditt liv någon annanstans blir det mycket svårare. Då sitter gamla sätt att tänka kvar på ett annat sätt.”

Genets berättelse präglas framför allt av ensamhet, ansvar och kampen för barnens framtid. Hon beskriver Sverige mycket positivt och återkommer flera gånger till hur viktigt det är att hennes barn får växa upp i trygghet och få utbildningsmöjligheter. Samtidigt framstår frånvaron av familjenätverket från Eritrea som den största förlusten efter migrationen. I Eritrea hade vardagen varit kollektiv och familjen delat på ansvar för barn och hushåll. I Sverige upplever hon att hon måste bära nästan allt själv.

”I Eritrea hade jag haft mamma, pappa, systrar och hela familjen runt mig. Om barnen var sjuka eller om jag behövde hjälp så fanns alltid någon där. Här är

jag ensam med alla ansvar. Jag måste göra allt själv – lämna barnen, hämta barnen, hjälpa med läxor och ta hand om allting."

Det svåraste för henne verkar därför inte vara svenska normer eller svensk kultur utan ensamheten och det individualiserade vardagslivet. Samtidigt uttrycker hon en mycket stark vilja att arbeta och försörja sig själv. Arbete handlar för henne både om ekonomi och om värdighet.

"Jag vill jobba och jag kan jobba nu. Jag vill inte bara sitta hemma. För att ha ett bra liv måste man jobba. Pengar är viktiga och livet har blivit dyrt, men arbete handlar också om att känna sig trygg och att kunna stå på egna ben."

Hon beskriver också Sverige som ett samhälle där människor i vardagen bemöter henne med respekt trots hennes språksvårigheter och utländska bakgrund.

"Om jag pratar fel svenska så skrattar människor inte åt mig. De försöker förstå mig ändå. Och de ser inte bara färg först – de ser människor. Det betyder mycket för mig."

Utifrån en helhetsbild visar de eritreanska intervjuerna hur starkt arbete, utbildning och social stabilitet präglar många migranters väg in i Sverige. Sverige framstår framför allt som ett samhälle där barn kan få trygghet, utbildning och framtidsmöjligheter som varit svåra att föreställa sig i Eritrea eller under flykten genom Afrika och Europa.

Samtidigt visar berättelserna att integrationen också innebär en djup social omställning. De intervjuade beskriver ett Sverige där människor förväntas vara självständiga, förstå myndigheter, organisera vardagslivet och klara sig utan de täta familje- och släktnätverk som tidigare fungerat som trygghetssystem. Jämfört med de somaliska intervjuerna framträder mindre fokus på religiösa och kulturella normkonflikter och mer fokus på vardagsliv, arbete, ensamhet och barnens framtid. Skillnaderna handlar sannolikt mindre om religion i sig än om olika historiska erfarenheter, institutionsvana och relationen mellan individ, familj och stat.

Etiopien
(3:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 24 771 personer 2025)

Här nedan möter vi två migranter med rötterna i Etiopien som representerar två olika migrationsvägar men samtidigt delar flera grundläggande erfarenheter av integration i Sverige. Rahel är 42 år och bor i Upplands Väsby norr om Stockholm. Hon kom till Sverige vid trettio års ålder efter att ha gift sig med en man från hemlandet och har idag bott i Sverige i drygt tolv år. Hon är uppvuxen i Addis Abeba och har gått i skola i Etiopien men inte studerat vidare på universitet. I Sverige arbetar hon inom städbranschen med kontorsstädning på centrala Stockholm. Hon lever familjeliv tillsammans med make och vuxet barn, som idag studerar vidare på

universitet med målet att bli pilot. Religionen spelar en central roll i hennes liv och hon beskriver sig själv som både etiopisk och svensk samtidigt.

Tadesse är yngre, högutbildad och kom till Sverige under helt andra omständigheter. Han är född och uppvuxen i Addis Abeba och kommer från en välutbildad familj där pappan var lärare och mamman sekreterare. Han kom till Sverige genom ett stipendium för att läsa maskinteknik vid Chalmers och tog examen på avancerad nivå. Trots utbildningen har han under många år haft mycket svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Han beskriver en lång period av frustration, ekonomisk osäkerhet och känslan av att stå utanför trots utbildning och goda språkkunskaper i engelska. Efter flera år försökte han skapa ett nytt liv i USA men återvände senare till Sverige, som han idag beskriver som sitt hem.

Trots deras olika bakgrund finns flera gemensamma teman i intervjuerna. Båda beskriver Sverige som ett tryggt och ordnat samhälle där människor generellt går att lita på och där framtiden för barn och familj framstår som stabilare än i hemlandet. Samtidigt återkommer arbete som den centrala frågan i integrationen. För båda handlar arbete inte bara om pengar utan om trygghet, värdighet och möjligheten att bygga ett meningsfullt liv i Sverige.

Hos Rahel är perspektivet mycket vardagsnära och pragmatiskt. Hon beskriver Sverige som ett land med ordning, trygghet och fungerande relationer mellan människor från olika länder. Hennes berättelse handlar mindre om identitet och mer om familj, arbete och ansvar. Hon uttrycker stor stolthet över att hennes barn studerar vidare på universitetet och ser utbildning som avgörande för nästa generations framtid.

> *”Det är viktigt att barn lär sig och går i skolan. Utbildning är väldigt viktigt för framtiden tycker jag. Man måste studera för att få ett bra liv.”*

Arbetet beskrivs samtidigt mycket konkret och utan romantisering. När hon får frågan om varför människor arbetar svarar hon kort och direkt:

> *”Bara pengar. Vad skulle det annars vara – jag jobbar med städning.”*

Men bakom det enkla svaret finns också en tydlig erfarenhet av migrationens ekonomiska verklighet. Hon vill arbeta mer, tjäna mer pengar och skapa större trygghet för familjen.

> *”Jag jobbar med städning på ett stort kontor på Karlavägen. Det är inte heltid, men jag vill gärna jobba heltid om jag kan. Jag vill tjäna mer pengar och ha ett bättre liv.”*

Samtidigt kombinerar hon traditionella värderingar med praktisk anpassning till svenska normer. Hon tycker att mammor bör vara hemma mer när barnen är små, men beskriver samtidigt ett jämställt vardagsliv där hon och hennes man delar på både matlagning och städning.

”Min man och jag gör mycket tillsammans i hemmet. Vi hjälper varandra med både mat och städning. Det är viktigt att båda gör sin del.”

Det som kanske tydligast präglar Rahels berättelse är hennes starka tillit till samhället och människorna omkring henne. Hon beskriver Sverige som ett land där man kan känna sig trygg även bland främlingar.

”Om någon på gatan vill låna min telefon så lånar jag ut den. Jag litar på människor här i Sverige. Man kan vara trygg med folk.”

Hon uttrycker också en stark lojalitet mot Sverige som sitt nya hemland.

”Sverige är mitt hem nu och jag vill skydda det. Om något händer vill jag bidra och hjälpa. Jag känner ansvar för landet.”

Hos Tadesse blir integrationen istället starkt kopplad till arbetsmarknaden och känslan av att inte riktigt få tillträde trots utbildning och ambition. Hans berättelse är betydligt mer reflekterande och analytisk än Rahels. Han beskriver Sverige som ett land med gott internationellt rykte och stor politisk och institutionell stabilitet, men samtidigt som ett samhälle där det är svårt att komma in i sociala och professionella nätverk.

”Sverige som land och regering är väldigt bra, det är inget fel på systemet egentligen, men problemet är jobbmöjligheterna och kulturen kring att anställa människor. Man håller sig ofta till sin egen krets.”

Han återkommer flera gånger till hur arbetslösheten påverkat hans självbild och framtidstro.

”Utan ett jobb blir livet väldigt svårt även om det sociala stödet är bra, för du får ingen tillfredsställelse i sinnet och du kan inte bygga dina drömmar. Du vill ha familj och framtid men det blir svårt.”

Till skillnad från Rahel beskriver han integration mindre som en fråga om trygghet och mer som en fråga om erkännande och möjligheter. Han upplever att det svenska samhället i grunden är tolerant men samtidigt socialt slutet.

”Jag tror att svenskar är mer bekväma med människor de känner. De är inte emot invandrare, men de går inte heller utanför sina egna kretsar särskilt mycket.”

Tadesse har samtidigt en mycket öppen och individualistisk syn på kultur och identitet. Han vill inte välja mellan Etiopien och Sverige utan beskriver istället integration som att kombinera det bästa från båda samhällena.

”Jag tror inte att man ska försöka passa in helt och hållet. Man ska ta de goda värderingarna från sin egen kultur och blanda dem med de goda från Sverige och lämna det dåliga från båda sidor.”

Till skillnad från flera andra intervjuer spelar religion liten roll i hans vardag, trots att han vuxit upp i ett starkt religiöst samhälle. Han beskriver sig snarare som kulturellt öppen och van vid mångfald.

”Jag älskar olika kulturer och olika traditioner. Jag växte upp både med kristna och muslimska högtider och jag tycker det är vackert med båda.”

Konklusion

Tillsammans visar de etiopiska intervjuerna hur starkt klass, utbildningsbakgrund och migrationsväg påverkar erfarenheten av integration. Båda uttrycker hög tillit till svenska institutioner och en tydlig vilja att bygga sin framtid i Sverige, men deras vägar in i samhället skiljer sig åt. För Rahel handlar integration främst om trygghet, familj, arbete och vardagsliv. För Tadesse handlar den mer om erkännande, social inkludering och möjligheten att få använda sin kompetens. På så sätt illustrerar intervjuerna två olika sidor av integrationen – möjligheten att skapa stabilitet och trygghet, men också svårigheten att fullt ut bli inkluderad i arbetsliv och sociala nätverk även för välutbildade migranter.

Kenya
(8:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 6 114 personer 2025)

Kenya är ett av Östafrikas mest ekonomiskt och politiskt betydelsefulla länder och samtidigt ett samhälle med stora regionala, etniska, religiösa och klassmässiga skillnader. Landet är i huvudsak kristet, men har betydande muslimska befolkningar, särskilt längs kusten och i nordöstra Kenya, där somaliska och andra muslimska grupper länge haft starkare historiska och kulturella band till Afrikas horn och Indiska oceanen. Skillnaderna mellan Nairobi, centrala Kenya, kustregionen och de nordöstra delarna av landet är därför viktiga för att förstå varför kenyanska erfarenheter inte kan reduceras till en enda ”afrikansk” eller ”kenyansk” kultur.

Kenya skildras här genom en intervju med 36-åriga Mumbi, en högutbildad och analytiskt orienterad migrant som kom till Sverige 2012 för att studera. Hon har i dag en komplett journalistexamen, en masterexamen i kriminologi och därtill en fil kand i internationella relationer. Därtill har hon betyg i ämnen som mänskliga rättigheter och sociologi. Hon beskriver sig själv som politiskt och samhälleligt engagerad, med ett särskilt intresse för frågor som rör migration, identitet, demokrati och social rättvisa. Hon bor tillsammans med sin svenske make i centrala Stockholm. Hon arbetar via olika internationella projekt och är ekonomiskt oberoende och ägnar en stor del av sin tid åt läsning och skrivande – bland annat på ett bokprojekt om politik, migration och identitet.

Mumbi tillhör de mest högutbildade och analytiskt orienterade personer som intervjuats för denna rapport. Hennes sätt att resonera präglas av stor analytisk

förmåga, självreflektion och en tydlig vilja att förstå sociala och kulturella fenomen historiskt snarare än moraliskt. Hon återkommer flera gånger till att samhällen förändras snabbt och att värderingar inte är statiska. Särskilt tydligt blir detta när hon beskriver utvecklingen i Kenya mellan generationer.

Mumbi menar att många västerländska föreställningar om afrikanska samhällen bygger på förenklingar. Kenya är enligt henne betydligt mer socialt och kulturellt föränderligt än många utomstående föreställer sig, men också starkt präglat av skillnader mellan regioner, etniska grupper, religioner, generationer och sociala miljöer. När hon diskuterar äldre traditioner som brudpris och arrangerade äktenskap betonar hon att sådana normer inte bör förstås som uttryck för hela Kenya eller som något oföränderligt ”afrikanskt”.

”Det skulle vara intressant att kolla åldern för de som beskriver mitt hemland så. De som tänker så är de som är min fars ålder och min farfars.”

När intervjuaren hänvisar till undersökningsresultat om att familjer i Kenya ofta kan bestämma vem en dotter ska gifta sig med reagerar hon tydligt och menar att det finns stora regionala och kulturella skillnader inom Kenya.

”Det kan vara annorlunda i andra delar av landet, men från det område jag kommer från och från de flesta Kikuyos, för jag är från den gruppen, så är det inte så.”

Hon beskriver också hur utbildning fått en mycket starkare roll i yngre generationers Kenya och hur synen på kvinnor förändrats snabbt under hennes egen livstid.

”Nu i Kenya har vi lagar så att söner och döttrar har samma rätt till arv. Men det är ganska nytt. Min fars generation tänkte annorlunda än människor gör i dag.”

Ett återkommande tema i Mumbis berättelse är hennes motstånd mot förenklade beskrivningar av kultur och identitet. Hon beskriver sig själv som feminist men samtidigt kritisk mot vad hon uppfattar som moraliserande eller stereotypa sätt att tala om andra samhällen.

”Jag är feminist, men jag är också allergisk mot förenklade berättelser där vissa människor alltid framställs som upplysta och andra som efterblivna.”

Hon återkommer flera gånger till att traditionella normer ofta måste förstås i relation till ekonomiska och sociala villkor. Enligt Mumbi kan samma strukturer som från ett svenskt perspektiv uppfattas som patriarkala samtidigt fungera som trygghetssystem i samhällen där staten är svag och familjen har ett större ansvar för individens försörjning och säkerhet.

”Det är lätt att kalla något för patriarkalt och gå vidare, men svårare att erkänna att samma strukturer också kan ge trygghet i sammanhang där staten och samhället inte fungerar.”

När Mumbi beskriver Sverige gör hon det både uppskattande och kritiskt. Hon framhåller att hon känner sig hemma i Sverige och uppskattar förutsägbarheten, institutionerna och den administrativa ordningen.

”I Sverige vet jag hur man gör, vad man gör och när man gör så eller vad man inte gör. Så jag känner mig hemma.”

Samtidigt beskriver hon Sverige som ett samhälle där hon upplever subtil och strukturell diskriminering, särskilt på arbetsmarknaden. Hon menar att namn, hudfärg och brytning påverkar människors möjligheter långt mer än vad många svenskar vill erkänna.

”Om jag skulle söka jobb i Sverige baserat på mina kvalifikationer, glöm det. Eftersom jag har mitt utländska namn så kommer ingen att bjuda in mig till intervju.”

Hon beskriver även hur hennes språkliga brytning påverkar hur människor uppfattar hennes kompetens.

”Om jag skulle vilja få hjälp från en myndighet – den person jag träffar har fördomar om mig redan innan dom har pratat med mig.”

Ett av de tydligaste exemplen på denna erfarenhet handlar om hennes kontakt med Arbetsförmedlingen. Trots sina omfattande akademiska meriter föreslogs hon utbilda sig till bussförare, något hon uppfattade som ett uttryck för låga förväntningar snarare än individuell bedömning.

”När jag gick till Arbetsförmedlingen sa de till mig att jag skulle utbilda mig till bussförare. Men jag kände jag att det var ett förslag som bygger på min hudfärg – inte vad jag kan.”

Mumbi beskriver samtidigt Sverige som starkt individualiserat jämfört med Kenya. Hon menar att människor i Sverige i hög grad förväntas lösa problem själva, medan vardagslivet i Kenya ofta bygger mer på spontant samarbete och sociala nätverk.

”I Sverige vill man att barn ska vara väldigt beroende av sig själva. I Kenya vill man att man ska vara smart – att man kan fungera i grupp, förstå olika människor och olika sammanhang.”

Hon upplever också att olika grupper i Sverige lever parallellt snarare än tillsammans.

”Du ser araber med araber, svarta med svarta, kineser med kineser och vita med vita. De olika grupperna existerar bredvid varandra men inte riktigt tillsammans.”

Trots sin kritik beskriver Mumbi sig själv som tydligt förankrad i Sverige. Hon har svenskt medborgarskap och identifierar sig i hög grad som svensk, samtidigt som hon är medveten om att omgivningen inte alltid ser henne på samma sätt.

”Om någon frågar mig om jag är svensk så svarar jag att hundra procent – jag tillhör här. Men jag blir också påmind om att jag inte riktigt ses som svensk.”

Hennes berättelse skiljer sig från många andra intervjuer genom den starka kombinationen av personlig erfarenhet och sociologisk analys. Hon talar inte främst om migration i termer av känslor eller identitet utan som frågor om makt, institutioner, sociala normer och möjligheter till självständighet. Samtidigt präglas hennes resonemang av tydlig ambivalens och motstånd mot enkla svar. Hon beskriver själv denna hållning som en form av intellektuell integritet.

”Om det finns något jag har lärt mig så är det att integritet ofta ser ut som ambivalens från utsidan, men för mig är det ett tecken på intellektuell hederlighet.”

Om man ändå – med all den försiktighet Mumbi själv efterlyser – försöker dra några bredare slutsatser utifrån hennes berättelse, framträder en bild av Kenya som ett samhälle i snabb social förändring snarare än ett samhälle styrt av fasta traditioner. Hon beskriver en urban, utbildningsorienterad och relativt individualiserad medelklass där kvinnor i allt högre grad förväntas utbilda sig, arbeta och fatta egna livsbeslut. Samtidigt visar hon hur äldre normer fortfarande lever kvar, särskilt på landsbygden och i mer traditionella miljöer, men också hur dessa normer hela tiden omförhandlas mellan generationer.

I relation till Sverige utmanar hennes berättelse flera vanliga föreställningar om integration. Hon uppskattar svenska institutioner, ordning och trygghet, men är samtidigt kritisk mot social slutenhet och subtil diskriminering. Integration handlar för henne därför inte främst om att ”bli svensk” kulturellt, utan om att faktiskt bli erkänd som jämlik och kompetent. Hennes berättelse visar också varför det är svårt att tala om *”afrikanska värderingar”* eller ens *”kenyanska värderingar”* som något enhetligt.

Intervjun med Mumbi kan förstås inte representera Kenya som helhet, men den visar hur starkt klass, utbildning, urbanisering och generationstillhörighet påverkar värderingar och migrationsupplevelser.

DR Kongo
(10:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 7 753 personer 2025)

Demokratiska republiken Kongo är ett av Afrikas största länder och ett av världens mest resursrika, med stora tillgångar av bland annat koppar, kobolt, guld, coltan, vattenkraft och regnskog. Samtidigt har landets moderna historia präglats av kolonial exploatering, svaga statsinstitutioner, auktoritärt styre och återkommande krig. Särskilt östra Kongo har under lång tid drabbats av väpnade grupper, regional inblandning och strider om kontroll över mark, handelsvägar och mineralrika områden.

Denna kombination av rikedom och instabilitet gör Kongo till ett tydligt ex-

empel på hur naturresurser inte automatiskt skapar trygghet eller utveckling. För många människor har vardagen i stället formats av våld, flykt, lägerliv och osäkerhet.[57] Mot den bakgrunden blir mötet med intervjupersonen i detta avsnitt framför allt en berättelse om fred, stabilitet, utbildning och möjligheten att för första gången bygga ett vanligt familjeliv.

Kanku är en 27-årig man från Demokratiska republiken Kongo som kom till Sverige som kvotflykting tillsammans med sin fru och deras två små barn 2022, efter att ha vistats i ett flyktingläger i Tanzania sedan han var fem år. Familjen bor i dag i en liten norrbottnisk inlandskommun och beskriver för första gången i livet en känsla av trygghet och stabilitet. Kanku har pedagogisk utbildningsbakgrund från Tanzania och har gått tolv år i skola, men hans främsta mål i Sverige är att först lära sig språket och utbilda sig vidare innan han börjar arbeta. Han studerar på SFI och talar sakta med mild röst:

> *”Min första och viktigaste plan här i Sverige är utbildning. Jag vill först lära mig språket ordentligt och gå färdigt min utbildning, för jag vet att utbildning är nyckeln till arbete, trygghet och framtid.”*

Det som starkast präglar Kankus berättelse är erfarenheten av krig och osäkerhet. Han återkommer flera gånger till att fred betyder mer än materiell standard.

> *”Det bästa med Sverige är freden – att man kan leva utan rädsla. Jag kommer från ett liv där krig, oro och osäkerhet alltid fanns runt oss. Här känner jag trygghet.”*

Han beskriver också hur han kopplar politik till våld och konflikter:

> *”Politik förknippar jag med krig och lidande – därför vill jag hålla mig borta från det.”*

För många migranter från konfliktdrabbade delar av Centralafrika blir trygghet och stabilitet därför viktigare än exempelvis ekonomisk framgång eller individuell självförverkligande. Detta skiljer sig påtagligt från exempelvis arbetskraftsinvandrare från Asien eller EU-migranter, som oftare beskriver migrationen som ett karriärprojekt snarare än en flykt från våld. Annars framstår Kanku som mycket familjeorienterad. Han talar ofta om barnens framtid och om utbildning som vägen till ett värdigt liv.

> *”Mina barn ska få utbildning – det är den största dröm jag har för dem. Jag vill att de ska kunna bli läkare, piloter eller vad de vill.”*

Hans syn på Sverige präglas starkt av hur barn behandlas:

> *”Det jag tycker allra mest om med Sverige är att man inte slår barn. Här får man inte slå dem, man får inte skrämma dem eller använda våld.”*

---

57 International Organization for Migration, *Democratic Republic of the Congo: Internal Displacement Overview 2026*, Geneva: IOM, 2026.

Just detta återkommer ofta hos migranter från samhällen där barnaga varit socialt accepterat. För många blir mötet med svensk barnsyn både positivt och omvälvande. Kanku beskriver det inte som ett hot mot familjen utan som något han vill anpassa sig till.

Den största praktiska utmaningen i Sverige är klimatet. Han återkommer flera gånger till *”kylan, mörkret och snön”* som det svåraste att vänja sig vid. Men det finns också kulturella utmaningar. Han beskriver hur könsrollerna i Sverige skiljer sig från de traditionella roller han vuxit upp med i Afrika. *”I många afrikanska länder har män och kvinnor inte haft samma roller … men här i Sverige är det annorlunda, och jag är beredd att anpassa mig.”*

Han säger också: *”Beslut i familjen ska vi fatta tillsammans – jag och min fru.”*

Denna vilja till anpassning är intressant eftersom den skiljer sig från vissa andra migrantgrupper där jämställdhetsfrågor ibland upplevs som mer konfliktfyllda. Kankus hållning är snarare pragmatisk – han vill förstå samhället och fungera i det.

För att sammanfatta, framstår Kanku som en lågmäld, försiktig men hoppfull migrant vars integration främst drivs av trygghet, utbildning och familjens framtid. Hans berättelse handlar mindre om identitetspolitik och mer om att bygga ett stabilt liv efter många år av flykt och osäkerhet.

Från Burundi till Sverige – om integration, ansvar och rädslan för ”vi och dem” (11:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 4 112 personer 2025)

Burundi är ett litet, tätbefolkat land i Stora sjöregionen i Centralafrika, med nära historiska band till Rwanda och en modern historia präglad av kolonialt arv, etniska motsättningar, inbördeskrig och politisk instabilitet. Erfarenheter av våld och gruppbaserad mobilisering gör frågor om ansvar, tillhörighet och faran med att dela upp människor i ”vi” och ”dem” särskilt centrala i följande berättelse.

Espérance är en kvinna i femtioårsåldern från Burundi som bott i Sverige i drygt tjugo år. Hon växte upp på landsbygden som äldst av nio syskon i en familj där utbildning stod i centrum. Hennes mamma, som själv tvingats avbryta sin skolgång som barn, drev barnen hårt att studera och alla syskon gick vidare till universitet. Espérance utbildade sig själv till pedagog med specialpedagogisk inriktning och arbetade som gymnasielärare innan hon kom till Sverige omkring 2003. Hennes dåvarande make hade flytt till Sverige först och hon kom senare som anhöriginvandrare och medföljande hustru. Äktenskapet höll dock inte över tid; maken flyttade senare till Norrköping och gifte om sig. Espérance blev kvar i Göteborgstrakten där hon i dag arbetar som undersköterska och lever ensam med sin vuxna dotter som är född i Sverige.

I hennes berättelse återkommer två teman ständigt – vikten av ansvar och faran med att dela upp människor i *”vi och dem”*. Erfarenheterna av folkmordet i Rwanda

och det etniskt präglade inbördeskriget i Burundi på 90-talet har gjort henne mycket vaksam på hur samhällen förändras när människor börjar kategoriseras efter ursprung och grupptillhörighet. Hon säger:

”När man har upplevt krig och sett hur människor delas upp i grupper blir man rädd när samma sätt att tänka börjar synas här. Jag trodde länge att Sverige var långt ifrån sådant, men efter några år började jag känna igen mönster där människor pekas ut som ’vi och dem’.”

Samtidigt har hon en tydlig syn på integration. För henne handlar integration om att lära sig svenska, förstå samhället och kunna delta fullt ut i vardagen. Hon menar att människor annars riskerar att bli isolerade från samhället omkring dem:

”De som kommer till Sverige måste lära sig svenska och förstå hur samhället fungerar. Sverige kan inte anpassa sig efter varje grupp som kommer hit. Utan språket blir man instängd i sin egen krets, nästan som i ett fängelse.”

Det som varit svårast för henne att leva med i Sverige är däremot inte språket eller arbetet, utan känslan av att människor ibland bedöms utifrån bakgrund snarare än förmåga. Hon berättar hur hon reagerade när hennes dotter placerades i en särskild grupp i skolan trots att hon var född i Sverige och låg långt fram kunskapsmässigt:

”Jag protesterade direkt. Min dotter är född här, hon talar svenska och hon var bland de bästa eleverna i hela årskursen. Jag upplevde att man placerade henne i en annan grupp därför att hennes föräldrar kom från ett annat land, och det kändes orättvist.”

Hon beskriver också egna erfarenheter av att bli underskattad i utbildningssystemet trots sin akademiska bakgrund:

”Jag hade redan universitetsexamen och hade skrivit långa akademiska arbeten, ja även en bok på flera hundra sidor. Ändå ifrågasatte de mina kunskaper när jag läste på KomVux. De påstod jag plagierat min uppsats och jag fick lägre betyg än de som behärskar svenska mycket sämre än jag. De trodde helt enkelt inte att jag kunde skriva på en hög teoretisk och analytisk nivå själv. Jag kände mig jättekränkt, men numera tänker jag att kunskapen är viktigare än själva betyget – det är jag som bär med mig det jag lärt mig.”

En annan viktig del av hennes berättelse handlar om hur integration enligt henne ofta misslyckas därför att människor inte får tillräckligt stöd efter svåra erfarenheter från krig och flykt. Hon beskriver hur kraftiga ljud, sirener och möten med polis länge väckte stark oro hos henne:

”Ingen frågade egentligen vad jag hade varit med om eller hur jag mådde när jag kom hit. Jag hade trauma efter kriget och reagerade starkt på både helikoptrar och poliser. Man måste förstå människors bakgrund och hjälpa dem att bearbeta det de varit med om, annars förstår man inte heller deras beteenden.”

Trots de svårigheter hon beskriver präglas hennes berättelse av en stark lojalitet till Sverige och en tydlig vilja att bidra till samhället. När hon får frågan om hon skulle försvara Sverige i ett krig svarar hon utan tvekan:

> *”Jag är svensk nu och Sverige är mitt hemland. Jag gjorde militärtjänst i Burundi och om Sverige skulle behöva mig skulle jag ställa upp och göra det som krävs.”*

Det som gör Espérances berättelse särskilt intressant är att den rymmer både kritik och stark tillhörighet på samma gång. Hon beskriver subtil rasism, social kyla och ett samhälle som ibland misslyckas med att förstå människors erfarenheter, men hon beskriver också Sverige som sitt hemland och försvarar tydligt demokrati, ansvar och utbildning. Hennes perspektiv är präglat av erfarenheter från ett samhälle där splittring och misstänksamhet fått katastrofala konsekvenser, och därför blir hennes varningar för *”vi och dem”*-tänkande särskilt tankeväckande. Samtidigt framstår hon som en människa med stark integritet, humor och en ovanlig förmåga att reflektera kring både sina egna och samhällets brister.

Bakom mycket av hennes drivkraft finns också relationen till dottern, som hon beskriver som *”det bästa jag har”*. Intervjun lämnar därför en känsla av både styrka och sårbarhet. Under många år har dottern varit hennes närmaste familj och fasta punkt i Sverige. När dottern nu börjar sitt eget vuxenliv anar man också en existentiell ensamhet hos Espérance – en kvinna som lämnat sitt hemland, förlorat sitt äktenskap och byggt upp ett nytt liv nästan helt på egen hand. Just därför blir hennes berättelse inte bara en skildring av migration och integration, utan också av människans behov av sammanhang, respekt och tillhörighet.

Elfenbenskusten
(25:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 1 209 personer 2025)

Elfenbenskusten är ett av Västafrikas ekonomiskt viktigaste länder, länge präglat av jordbruksexport, särskilt kakao, och av rollen som regional handels- och transportnod. Landets moderna historia har samtidigt präglats av uppblossande politiska kriser och inbördeskrig, vilket gjort att migrationen från landet ofta rymmer både utbildnings- och arbetslivsambitioner och erfarenheter av instabilitet.

Koffi är född och uppvuxen i Elfenbenskusten i Västafrika. Han kom till Sverige 2013 som 32-åring under det dåvarande inbördeskriget i hemlandet. Han anlände ensam som flykting via vanligt visum och inte genom UNHCR-systemet. Innan migrationen hade han både gymnasie- och universitetsutbildning, men hans tidigare utbildning låg inte inom det område där han senare etablerade sig i Sverige. Efter ankomsten utbildade han sig inom el- och energisektorn och arbetar i dag inom branschen. Hans fru kom senare till Sverige och familjen bor nu tillsammans med sin snart åttaåriga dotter i ett villaområde i en mindre halländsk stad där båda

föräldrarna arbetar heltid. Koffi beskriver Sverige som sitt hem och ser sin framtid och framför allt sin dotters framtid som helt knuten till Sverige.

Ett återkommande tema i Koffis berättelse är tacksamheten över att Sverige gav honom en möjlighet att börja om. Han beskriver hur avgörande stödet från samhället var under de första åren:

> *”Jag fick en ganska bra hjälp 2013 när jag anlände här. Den hjälpen som jag fick från början är jag väldigt, väldigt tacksam för och kommer vara det hela livet. Jag fick boende, språkutbildning och ersättning från Försäkringskassan medan jag lärde mig svenska. Jag hade inte jobbat här tidigare och bidragit till samhället men ändå fick jag hjälp att bygga upp mitt liv.”*

På samma gång är hans syn på integration tydligt präglad av ansvar och egen ansträngning. Han återkommer gång på gång till att språket är nyckeln till samhället och beskriver de första åren som en känsla av att vara *”handikappad”* eftersom han inte kunde kommunicera fullt ut:

> *”Du bor i ett samhälle där du inte kan prata med folk ordentligt och du måste ändå hitta din väg framåt. Jag lyssnade på radio varje dag, såg tv med svensk text och skrev ner ord i block för att förstå. Jag tänkte att jag kanske aldrig kommer prata perfekt svenska, men jag måste ändå använda språket för att klara mig.”*

Precis som flera andra migranter beskriver Koffi Sverige som ett välorganiserat samhälle med stora möjligheter, men han upplever också att relationerna mellan människor är mer slutna än i många andra länder. Den sociala kylan är något han återkommer till flera gånger:

> *”Det jag gillar mindre med Sverige är att samhället är ganska kallt och väldigt individuellt. Det är svårt att komma nära människor och svårt att få svenska vänner. Folk släpper inte in andra så lätt i sina privata liv. Vi kommer från kulturer där man hjälper varandra och umgås naturligt, medan man här ofta håller sig för sig själv.”*

Samtidigt är han noga med att skilja mellan offentlig integration och privat gemenskap. Han menar att Sverige fungerar väl när det gäller myndigheter, arbete och utbildning, men att den verkligt svåra delen handlar om sociala relationer och känslan av tillhörighet:

> *”Integrationen fungerar ganska bra när det gäller jobb, myndigheter och utbildning. Men den svåra delen är privatlivet – att bli en naturlig del av samhället där man bor, att känna sina grannar och få riktiga relationer.”*

Ett särskilt intressant tema i intervjun är hans resonemang om kultur och generositet. Han beskriver hur han upplever att svenska sociala normer ibland gör människor obekväma när någon vill hjälpa till utan att förvänta sig något tillbaka:

”Om jag erbjuder någon skjuts eller ger någon något litet så vill folk ofta ge tillbaka direkt, nästan som att de känner sig skyldiga. Men jag kommer från en kultur där man hjälper utan att räkna. Den delen av mig tänker jag inte ändra på, för jag vill inte bli så individualistisk att man aldrig gör något för andra människor.”

Koffi uttrycker också en relativt nyanserad syn på migrationspolitiken. Han är inte negativ till invandring, men menar att Sverige ibland haft orealistiska förväntningar på människor som kommer från krig och svåra förhållanden. Han beskriver skillnaden mellan personer som haft utbildning och stabilitet med sig hit och personer som tvingats fly från långvariga konflikter:

”Om människor kommer från krig, utan utbildning och med trauma, då kan man inte förvänta sig att de snabbt ska lära sig språk, få jobb och fungera perfekt i ett avancerat och digitaliserat samhälle. Problemet är inte migrationen i sig utan att samhället ibland inte varit tydlig eller anpassad efter människors verkliga förutsättningar.”

I slutet av intervjun återkommer Koffi till sin dotter och framtiden. Han beskriver henne som helt svensk och hoppas att nästa generation ska slippa bli bedömd utifrån hudfärg eller föräldrars bakgrund:

”Jag vill att min dotter ska bli accepterad som en del av samhället och få samma möjligheter som alla andra. Hon är född här och Sverige är hennes hem. Jag hoppas att människor ser henne för den hon är och inte för hennes bakgrund eller hudfärg.”

Koffi framstår på många sätt som en mycket reflekterande och pragmatisk person med stark tilltro till utbildning, arbete och ansvarstagande. Hans berättelse rymmer både tacksamhet och kritik då han beskriver Sverige som ett land med stora möjligheter och fungerande institutioner, men också som ett samhälle där ensamhet och social distans kan göra integration svårare än många tror. Till skillnad från flera andra migranter betonar han inte diskriminering eller öppen fientlighet som det största problemet, utan snarare bristen på social närhet och ömsesidig förståelse. Samtidigt framträder han som en person med stark framtidstro, tydliga värderingar och en vilja att både bidra till samhället och bevara delar av sin egen kulturella identitet.

Kamerum
(19:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 2 292 personer 2024)

Kamerun brukar ibland beskrivas som ett ”Afrika i miniatyr” eftersom landet rymmer stora geografiska, språkliga, religiösa och kulturella skillnader. Landet präglas av både fransk- och engelskspråkiga koloniala arv, stark centralmakt och återkom-

mande politiska spänningar, samtidigt som ekonomin bygger på jordbruk, råvaror, handel och en växande urban sektor. Mot den bakgrunden blir följande migrantmöte berättelse framför allt en skildring av språkets, utbildningens och den sociala tillitens betydelse för integrationen i Sverige.

Moussa är född i Kamerun och kom som 35-åring till Sverige år 2006. Han anlände som student efter avslutade universitetsstudier i hemlandet, där han redan hade en kandidatexamen. Senare tog han även en masterexamen i e-förvaltning vid Mittuniversitetet. Han kom först ensam till Sverige, medan familjen anslöt senare. I dag lever han tillsammans med sin fru och son i Östersund, medan hans vuxna dotter är gift med en svensk man och själv har barn. Hans liv spänner därmed över två generationers erfarenheter av migration och integration.

Moussa växte upp i ett kollektivistiskt samhälle präglat av starka familjeband, lokala nätverk och gemensamt ansvarstagande. Han kommer från en stor familj med tolv syskon, där jordbruk och praktiskt arbete var en självklar del av vardagen. Samtidigt arbetade hans far som laboratorietekniker inom hälsoministeriet. Kombinationen av utbildning, disciplin och gemenskap formade tidigt hans syn på ansvar och samhälle. När han beskriver uppväxten återkommer han ofta till hur människor gjorde saker tillsammans – arbetade, hjälpte varandra och byggde relationer genom vardagens gemensamma aktiviteter. Han sammanfattar detta med ett afrikanskt ordspråk som han menar fångar skillnaden mellan hans ursprungssamhälle och Sverige:

> *”Om du vill gå snabbt, gå ensam. Om du vill gå långt, gå tillsammans med andra.”*

Mötet med Sverige blev därför också ett möte med ett helt annat sätt att organisera livet. Han beskriver Sverige som mycket individualistiskt och socialt reserverat. Det som har förvånat honom mest genom åren är inte myndigheterna eller skrivna och oskrivna regler, utan avståndet mellan människor. Under universitetstiden upplevde han att svenska studenter höll sig för sig själva och att kontakterna med internationella studenter blev ytliga. Han beskriver hur detta försvårade både språkträning och integration.

Ändå uttrycker han stor respekt för det svenska samhället och dess institutioner. Han återkommer flera gånger till transparensen, ordningen och ansvarskulturen där människor betalar skatt, följer regler och att staten faktiskt levererar tillbaka genom fungerande samhällssystem. För honom representerar Sverige trygghet, stabilitet och rättssäkerhet på ett sätt han inte upplevde i Kamerun.

Trots hög utbildning och flera universitetsexamina lyckades Moussa däremot aldrig etablera sig inom sitt akademiska område. Efter många ansökningar utan resultat fortsatte han i stället arbeta inom logistik- och distributionsbranschen där han hade börjat arbeta extra som student. Erfarenheten har präglat hans syn på arbetsmarknaden och integrationen i Sverige. Han menar att språk och social tillit är avgörande för möjligheten att bli accepterad i samhället:

”Jag trodde länge att utbildning i sig skulle vara tillräckligt för att bli en del av samhället, att examen, titlar och formella meriter skulle tala för mig, men utan språket blir allt detta bara papper, eftersom språket är det som gör att människor vågar lita på dig, förstå dig och se dig som en del av helheten.”

För Moussa är språket långt mer än ett praktiskt verktyg. Det handlar om tillhörighet, identitet och möjligheten att förstå de osynliga reglerna i ett samhälle. Han beskriver hur människor kan leva i Sverige i många år utan att känna sig fullt inkluderade om de inte behärskar språket på djupet:

”Man kan bo i ett land i många år, betala skatt, följa lagar och göra allt som förväntas av en medborgare, men om man inte fullt ut behärskar språket förblir man ändå på utsidan.”

Han menar att ett stort misstag begicks när internationella studenter i början av 2000-talet fick höra att svenska inte var nödvändigt för att lyckas i Sverige. I efterhand ser han detta som avgörande för sin egen situation. Han återkommer flera gånger till att hans liv kunde ha sett annorlunda ut om språket hade prioriterats från första dagen.

Moussa framstår dock inte som bitter, utan snarare reflekterande och självkritisk. Han säger uttryckligen att han inte ångrar att han flyttade till Sverige, även om han känner att han förlorade möjligheter längs vägen. Han beskriver erfarenheten som en viktig livsläxa:

”Jag ångrar inte att jag kom till Sverige, eftersom erfarenheten har lärt mig mycket om mig själv och världen.”

När det gäller värderingar uttrycker Moussa stor uppskattning för svenska ideal som jämlikhet och rättssäkerhet. Han är särskilt tydlig i frågor om jämställdhet. För honom handlar jämställdhet om respekt, samarbete och gemensamt ansvar snarare än om att sudda ut skillnader mellan män och kvinnor:

”Jag har aldrig förstått varför vissa män känner sig hotade av jämställdhet. I min värld handlar det inte om att förlora makt utan om att dela ansvar och därmed också bördor.”

Men hans syn på familjeliv skiljer sig från många svenska ideal kring självständighet och institutionellt ansvar. Han kritiserar inte den välutbyggda barnomsorgen utan betonar snarare vikten av vuxennärvaro i vardagen. För honom handlar trygghet om att barn vet vem som väntar efter skolan, vem som lyssnar och vem som ser när något förändras.

Han tycker sig se ett Sverige som ibland blir för funktionellt och emotionellt distanserat. Därför kopplar han delvis ungdomskriminalitet och social oro till att vissa barn växer upp med för lite närvaro och uppmärksamhet från vuxna. För Moussa är familjen samhällets viktigaste skyddsnät.

När Moussa talar om integration återkommer han ständigt till att språk, till-

lit och möten mellan människor är det viktigaste. Han menar att Sverige borde ställa tydligare språkkrav från början, men också skapa fler naturliga mötesplatser där svenskar och migranter faktiskt lär känna varandra. Han är kritisk till att många invandrare koncentreras till särskilda bostadsområden, till exempel genom EBO-lagen, eftersom det förstärker parallella samhällen och minskar kontakterna med majoritetssamhället.

Hans egen slutsats är att integration inte främst handlar om bidrag eller lagstiftning, utan om att människor får verklig tillgång till språk, relationer och sociala nätverk. Han beskriver skillnaden mellan sig själv och sina barn som tydlig. Barnen växte upp med svenska språket och de sociala koderna från början, medan han själv alltid känt sig som någon som kom utifrån.

Det kanske mest talande citatet om hans erfarenhet av migration kommer när han beskriver sin egen plats i Sverige:

> *”Jag känner mig som en planta flyttad från jord A till jord B utan rötter. Jag får vatten, men rötterna går inte djupt.”*

Samtidigt ser han sina barn och sitt barnbarn som fullt rotade i det svenska samhället. Därför präglas hans berättelse ytterst inte av hopplöshet, utan av en långsam och ibland smärtsam förståelse av vad integration egentligen kräver. Och det är inte bara arbete och utbildning, utan också språk, tillit och mänsklig närhet.

Zimbabwe
(40:e vanligaste ursprungslandet för migranter i Sverige från Subsahariska Afrika – 865 personer 2024)

Zimbabwe är ett land i södra Afrika med brittiskt kolonialt arv, engelska som ett viktigt utbildnings- och förvaltningsspråk och en stark tradition av skolgång och formell utbildning. Efter självständigheten 1980 präglades landet länge av stora förhoppningar, men senare också av auktoritärt styre, ekonomiska kriser, inflation och omfattande utvandring.

Mot den bakgrunden skiljer sig följande berättelser från flera av de tidigare intervjuerna. De intervjuade kom inte främst som flyktingar från krig, utan genom kärleksrelationer och familjeliv, och deras erfarenheter kretsar därför mer kring språk, arbete, frihet, familjeansvar och hur man förenar zimbabwiska och svenska värderingar i vardagen.

Rutendo i Stockholm och Brian i Karlstad kommer alltså båda från Zimbabwe och Brian kom 1999 efter att ha följt med en svensk partner till Sverige, medan Rutendo flyttade hit år 2001 tillsammans med sin dåvarande man som fått arbete här.

Deras livsresor har därför flera gemensamma drag. Båda kom från ett engelskspråkigt och relativt utbildningsorienterat Zimbabwe, båda mötte ett Sverige som upplevdes tryggt men kulturellt annorlunda, och båda beskriver integration som en lång process där språk, arbete och social förståelse varit avgörande. Samtidigt

utvecklades deras liv i olika riktningar. Rutendo byggde framför allt ett familje- och arbetsliv inom vård och service och blev ensamstående mamma under en period, medan Brian utbildade sig till lärare och fann en stark yrkesidentitet inom skolan och pedagogiken.

För Rutendo blev mötet med Sverige dramatiskt. Hon kom från afrikansk värme till mellansvensk vinter och hon minns hur hon ringde hem till sin mamma när hon just kommit och sade att hon nu bodde i familjens djupfrys. Samtidigt byggde hon steg för steg upp ett nytt liv genom arbete, barn och vardagsrutiner. I dag ser hon sina barns etablering i Sverige som sitt största livsprojekt och sitt tydligaste bevis på att hon lyckats.

Brian upplevde flytten annorlunda eftersom han tidigare bott i Storbritannien. För honom blev Sverige snarare ett nytt europeiskt sammanhang än en total kulturkrock. Det som gjorde starkast intryck var i stället den svenska respekten för privatliv och individuell frihet:

> *”I Sverige är det bästa att man lever privat… andra människor bryr sig inte särskilt mycket om vad man gör i sitt privatliv.”*

Här framträder också en viktig skillnad mellan Zimbabwe och Sverige. Båda beskriver Zimbabwe som mer präglat av social kontroll, starkare familjeförväntningar och tydligare normer kring hur människor bör leva. För Brian blev detta särskilt tydligt eftersom han lever i ett samkönat förhållande som hans far aldrig fullt accepterat. Han säger:

> *”Religion kan förmedla bra moraliska värden, det förnekar jag inte. Men för mig är det inget jag bygger min identitet eller mitt vardagsliv på. Jag vill kunna tänka själv och leva utan att känna att någon övervakar hur jag borde vara.”*

Samtidigt tar ingen av dem avstånd från sina rötter. Tvärtom framträder hos båda en tydligt zimbabwisk livshållning präglad av familjeansvar, utbildningsideal och relationellt tänkande. Det goda livet definieras inte främst genom materiell framgång utan genom familjens välmående, trygghet och möjligheten att hjälpa varandra. Det märks tydligt i deras syn på barn och familj. Rutendo beskriver föräldraskap som vägledning snarare än kontroll:

> *”Att uppfostra barn handlar inte om att kontrollera dem utan om att guida dem, lyssna på deras drömmar och inte tvinga dem att leva våra ouppfyllda liv.”*

Brian uttrycker samma tanke mer pedagogiskt:

> *”Barn behöver få utrymme att uttrycka sig och vuxna måste först lyssna på hur de resonerar. Om vi bara korrigerar utan att förstå varför ett barn beter sig på ett visst sätt, då missar vi hela poängen med fostran och utbildning.”*

I bådas berättelser finns också en tydlig kritik mot hederspräglade eller auktoritära familjemönster där kvinnor och barn förväntas underordna sig traditioner utan

diskussion. Samtidigt försvarar de starkt familjen som gemenskap och ansvar. Rutendo beskriver hur hon som ensamstående mamma involverade barnen i svårigheter i stället för att dölja problemen och hur familjen därigenom blev starkare.

Också jämställdhetsfrågorna är centrala hos Rutendo. Hon beskriver jämställdhet som något praktiskt och vardagligt snarare än ideologiskt:

> *”Jag tror inte på att kvinnor ska bära både jobbet och hela hemmet medan mannen sitter bredvid, för då blir kärlek ett uppdrag istället för ett gemensamt liv.”*

Brian uttrycker liknande värderingar men mer principiellt:

> *”Jag kan inte säga att det ska vara någon skillnad mellan män och kvinnor just när det gäller barnens uppfostran.”*

Både Rutendo och Brian beskriver utbildning som avgörande för självständighet och integration. Här märks också arvet från Zimbabwe, som länge haft ett av Afrikas starkaste utbildningssystem. Utbildning framstår hos båda nästan som ett moraliskt värde – inte bara en väg till arbete utan till respekt, självständighet och möjlighet att förstå samhället. Brian beskriver hur utbildningen i Sverige förändrade hela hans liv:

> *”Ett arbete är inte bara ett sätt att tjäna pengar. Det handlar om utveckling, om att känna att man bidrar och växer som människa. Det är också gemenskap, mening och stolthet.”*

När de talar om integration blir språkfrågan central. Båda är mycket tydliga med att svenska språket är nyckeln till samhället och att människor som isolerar sig i egna språkliga grupper riskerar att fastna utanför. Rutendo är särskilt kritisk mot passivitet och beroende av barn eller släktingar i kontakten med myndigheter och arbetsliv. Hon sammanfattar det tydligt:

> *”Integration händer inte automatiskt bara för att man är här utan kräver arbete, vilja och öppenhet.”*

Brian är skeptisk till tanken om *”full integration”* till Sverige. Han menar att människor alltid kommer bära med sig delar av sitt ursprung:

> *”Man kan bli accepterad, man kan fungera väl i samhället – men man kommer alltid att bära med sig något annat också.”*

Skillnaden mellan dem ligger kanske främst i tonläget. Rutendo framstår som mer pragmatisk och handlingsorienterad, medan Brian är mer filosofisk och reflekterande kring identitet och tillhörighet. Men båda beskriver integration som något långt mer komplext än arbete och ekonomi. För dem handlar det också om respekt, relationer, språk, frihet och möjligheten att leva utan att begränsas av stereotypa förväntningar.

Deras berättelser visar ytterst att integration inte handlar om att helt överge sitt ursprung eller bli fullständigt svensk. Både Rutendo och Brian lever fortfarande med

starka band till Zimbabwe genom språk, familj och kulturella värderingar. Samtidigt är Sverige det land där deras vuxna liv formats och där deras barn vuxit upp. Det som kanske tydligast förenar dem är därför kombinationen av zimbabwiska och svenska värderingar. Från Zimbabwe bär de med sig betoningen på familj, utbildning, ansvar och gemenskap. Från Sverige har de tagit till sig ideal om individuell frihet, jämställdhet och rätten att forma sitt eget liv. Deras berättelser visar därför att integration inte främst handlar om att välja mellan två identiteter, utan om att skapa ett nytt liv där flera kulturer och erfarenheter kan samexistera samtidigt.

5.2.5. Sammanfattning

De samlade intervjuerna med migranter från Subsahariska Afrika visar framför allt hur missvisande det är att tala om *”afrikanska värderingar”* som något enhetligt. Subsahariska Afrika är en enorm kulturzon med mycket stora skillnader mellan regioner, religioner, utbildningsnivåer, historiska erfarenheter och sociala system. Samtidigt framträder vissa tydliga gemensamma mönster i berättelserna såsom stark familjeorientering, stor betydelse av sociala relationer och nätverk, hög respekt för utbildning och arbete samt en livssyn där människan ofta förstås genom sina relationer till andra snarare än som helt fristående individ.

Just detta relationella, ofta familjecentrerade och kollektivt orienterade synsätt framstår som en av de tydligaste skillnaderna i mötet med Sverige. Flera beskriver Sverige som tryggt, rättvist och välorganiserat, men också som socialt kallt, individualiserat och ibland emotionellt distanserat. Moussa från Kamerun talar om ett Sverige där människor fungerar tillsammans institutionellt men lever långt mer åtskilda privat än i hans ursprungssamhälle. Koffi från Elfenbenskusten beskriver på liknande sätt om hur människor ofta håller sig inom sina privata sfärer och har svårt att släppa in nya människor i sina sociala kretsar. Genet från Eritrea bekymras framför allt av ensamheten efter migrationen och saknaden efter det nätverk av släktingar som tidigare hjälpte till med barn och vardagsliv.

Detta betyder dock inte att migranterna generellt motsätter sig individualism eller svenska värderingar. Tvärtom uttrycker nästan alla stark uppskattning för svensk jämställdhet, barns rättigheter, trygghet och individens frihet. Flera tar också tydligt avstånd från hederskultur och auktoritära familjestrukturer. Rutendo från Zimbabwe kritiserar traditionella könsroller där kvinnor förväntas bära både arbete och hela ansvaret för hemmet. Brian från samma land försvarar individens rätt att leva sitt liv utan social kontroll, även i frågor om sexualitet och relationer. Kanku från Kongo beskriver svensk barnsyn och förbudet mot barnaga som något positivt och eftersträvansvärt.

Det intressanta är därför inte att migranter från Subsahariska Afrika skulle vara ”motståndare” till individualism, utan snarare att de ofta försöker kombinera svenska ideal om frihet och självständighet med starkare kollektiva och familjeorienterade värderingar från sina ursprungssamhällen. Många vill bevara familjegemen-

skapen, ansvarstagandet och det sociala stödet, samtidigt som de uppskattar jämställdhet, utbildning och individuell frihet. Resultatet blir ofta en hybrididentitet där människor försöker förena två olika sätt att organisera livet.

Skillnaderna mellan olika delar av Subsahariska Afrika framträder dock tydligt i materialet. Intervjuerna från Somalia präglas i hög grad av migration från ett samhälle med svaga statliga institutioner, långvarig konflikt och stark kollektiv organisering kring familj, klan och informella nätverk. Här blir integrationen i Sverige ofta särskilt dramatisk eftersom människor inte bara möter ett nytt språk, utan också ett samhälle där individen förväntas förstå myndigheter, utbildningssystem och arbetsmarknad på egen hand. För äldre somaliska migranter med låg utbildningsbakgrund blir därför den egna gruppen ofta en trygghetszon. Samtidigt uttrycker även de somaliska intervjupersonerna stark tro på utbildning, arbete och självständighet. Särskilt yngre kvinnor som Hodan beskriver utbildning och arbete som vägen till frihet och egenmakt.

De eritreanska intervjuerna skiljer sig något i tonläge. Där framträder mindre fokus på kulturella konflikter och mer på arbete, vardagsliv och social stabilitet. Eritrea har historiskt präglats av en stark centralstat och större vana vid institutionellt organiserat samhällsliv än Somalia. De eritreanska migranterna beskriver därför ofta integration mer praktiskt och mindre ideologiskt. Samtidigt framträder även där stark familjeorientering och saknad efter de täta sociala nätverk som tidigare organiserade vardagen.

Migranterna från Etiopien, Zimbabwe och Kenya framstår generellt som mer urbaniserade, utbildningsorienterade och delvis mer individualiserade redan före migrationen. Mumbi från Kenya reagerar exempelvis starkt mot förenklade föreställningar om ”afrikansk kultur” och beskriver i stället Kenya som ett socialt och kulturellt mycket komplext samhälle, med stora skillnader mellan urbana och rurala miljöer, generationer och etniska grupper. Hos henne framträder också ett mer reflexivt och analytiskt förhållningssätt till identitet, feminism och kultur än hos flera andra intervjupersoner.

Samtidigt finns tydliga gemensamma drag över nästan hela materialet. Ett av de starkaste är synen på utbildning. Nästan alla beskriver utbildning som något långt större än en väg till arbete. Utbildning handlar om värdighet, självständighet, respekt och möjligheten att förstå och navigera i samhället. Detta gäller både högutbildade migranter som Tadesse från Etiopien och Mumbi från Kenya, och personer med mycket begränsad skolbakgrund som Hodan från Somalia.

Ett annat gemensamt drag är betoningen på arbete som källa till värdighet, självständighet och social tillhörighet. Samtidigt måste detta förstås mer nyanserat än bara som uttryck för ”arbetsmoral”, eftersom flera grupper från Subsahariska Afrika haft hög arbetslöshet i Sverige. Intervjuerna visar därför en tydlig spänning mellan en ofta genuin vilja att arbeta och bidra, och de praktiska hinder många mött på den svenska arbetsmarknaden: språkkrav, brist på nätverk, svårigheter att få utbildning erkänd och osäkerhet inför svenska institutioner och arbetskulturer.

Nästan ingen beskriver bidragsförsörjning som ett önskvärt långsiktigt tillstånd. Tvärtom återkommer arbete ständigt som centralt för identitet, självkänsla och känslan av att vara en fullvärdig del av samhället. Flera talar om arbetslöshet som psykiskt nedbrytande även när ekonomiskt stöd finns. Tadesse från Etiopien beskriver hur bristen på arbete undergrävde hans självkänsla trots utbildning och trygghetssystem, medan Omar från Somalia beskriver arbetet som det som gav honom tillbaka en känsla av mänsklig värdighet efter flykten. Intervjuerna visar samtidigt att hög motivation inte automatiskt leder till etablering i ett avancerat och starkt nätverksberoende arbetsmarknadssystem som det svenska.

I praktiken lever många migranter från Subsahariska Afrika under långa perioder helt eller delvis på offentligt stöd, och sysselsättningsgraden i flera grupper är fortsatt låg i Sverige. Detta intervjumaterial riskerar därför att ge en mer positiv bild av arbetsorientering och integration än vad som gäller för hela populationen med rötter söder om Sahara. Det finns också – som berörts tidigare – tydliga urvalsbias i studien. De personer som besvarar omfattande enkäter och ställer upp på långa intervjuer är ofta mer etablerade, mer utbildade och mer integrerade än genomsnittsmigranten från Subsahariska Afrika. De har vanligtvis vistats längre tid i Sverige, behärskar språket bättre och känner större tillit till myndigheter och forskare än de grupper som inte deltar.

Det är också därför studien inte enbart bygger på enkäter och djupintervjuer med etablerade migranter. Som närmare beskrivits på annan plats har studien kompletterats med intervjuer och samtal på SFI-utbildningar och lärcentrum runt om i Sverige. Syftet har varit att även fånga erfarenheter hos mindre integrerade och mer nyanlända migranter i tidigare skeden av integrationsprocessen. Där framträder ofta en mer komplex och ibland mer problemtyngd bild präglad av låg utbildningsnivå, osäkerhet, svag arbetsmarknadsanknytning, beroende av offentligt stöd och begränsad förståelse för svenska institutioner och normsystem.

Intervjuerna visar också att relationen till svenska institutioner generellt är mycket positiv. Nästan alla uttrycker stark respekt för rättssäkerhet, ordning, transparens och möjligheten att bygga ett tryggt liv. Däremot återkommer många till erfarenheter av social distans, subtil diskriminering eller svårigheter att komma in i sociala och professionella nätverk. Det gäller särskilt högutbildade migranter som Tadesse, Mumbi och Moussa, som alla beskriver frustration över att formella meriter och kompetens inte automatiskt leder till inkludering på arbetsmarknaden.

I ett större perspektiv framträder Subsahariska Afrika, liksom MENA-regionen, som en av de kulturzoner där många migranter kommer från mer kollektivt orienterade samhällen än Sverige. Men skillnaden mellan regionerna är viktig. I många delar av Subsahariska Afrika framstår kollektivismen ofta som mer relationell och social än strikt normativ eller auktoritär. Den handlar ofta mindre om kontroll och mer om ömsesidigt ansvar, familjeband och informella trygghetssystem i samhällen där staten är svag. Flera intervjupersoner beskriver familjen som samhällets viktigaste skyddsnät snarare än staten.

Våra enkäter och intervjuer visar samtidigt att migranterna till Sverige gradvis förändrar värderingar över generationer. Nästan alla beskriver hur barnen blir mer svenska i språk, beteenden och självbild än föräldrarna. Föräldragenerationen lever ofta *mellan två världar*, medan barnen i högre grad formas av svenska skolor, svenska normer och svenska sociala miljöer. Integration framstår därför inte som ett snabbt övertagande av svenska värderingar, utan som en långsam och ofta generationsvis pågående omförhandling av identitet, relationer och sätt att leva.

Om man försöker placera dessa berättelser i ett större övergripande perspektiv framträder Subsahariska Afrika – tillsammans med MENA-regionen – som de migrantgrupper som generellt kommer från de mest kollektivt orienterade samhällena i relation till Sverige. Men skillnaden mellan regionerna är samtidigt viktig. I många delar av Subsahariska Afrika framstår kollektivismen ofta som mer relationell och social än strikt normativ eller auktoritär. Det handlar ofta mindre om kontroll och mer om ömsesidigt ansvar, familjeband och informella trygghetssystem i samhällen där staten är svag. Flera intervjupersoner beskriver exempelvis familjen som samhällets viktigaste skyddsnät snarare än staten.

Undersökningen visar samtidigt tydligt att migranterna till Sverige gradvis förändrar värderingar över generationer. Nästan alla beskriver hur barnen blir mer svenska i språk, beteenden och självbild än föräldrarna. Föräldragenerationen lever ofta *”mellan två världar”*, medan barnen i högre grad formas av svenska skolor, svenska normer och svenska sociala miljöer. Integration framstår därför i intervjuerna inte som ett snabbt övertagande av svenska värderingar utan som en långsam och ofta generationsvis pågående omförhandling av identitet, relationer och sätt att leva.

5.3. KULTURZONEN VÄST- OCH CENTRALASIEN

Figur 5.4. Länder i kulturzonen Väst- och Centralasien som representeras i projektets personliga intervjuer.

Kartan visar länderna i kulturzonen Väst- och Centralasien(grönt) samt de länder som representeras i projektets personliga intervjuer (gult). Afghanistan, Azerbajdzjan och Uzbekistan.

När Sovjetunionen kollapsade 1991 förändrades livet för hundratals miljoner människor nästan över en natt. För invånarna i Kazakstan, Uzbekistan, Kirgizistan, Tadzjikistan, Azerbajdzjan och Kaukasus innebar sammanbrottet inte bara att en stat försvann utan att hela den värld de vuxit upp i upplöstes. Det sovjetiska systemet hade under nästan sjuttio år organiserat utbildning, arbete, industri, språk och identitet. Moskva styrde ekonomin, energiförsörjningen, armén och infrastrukturen och det ryska språket fungerade som gemensamt administrativt språk. Många människor identifierade sig därför lika mycket som sovjetmedborgare som kazaker, uzbeker eller azerer.[58]

58 Roy, O., 2001, *Det nya Centralasien*, Daidalos, Göteborg.

När Sovjetunionen föll samman försvann denna överordnade struktur mycket snabbt. Fabriker stängdes, planekonomier kollapsade och gamla handelsvägar bröts sönder. Samtidigt återkom nationella, etniska och religiösa identiteter med stor kraft. För många människor i Centralasien och Kaukasus blev 1990-talet en period av ekonomisk kris, arbetslöshet och politisk osäkerhet. I flera av de nya staterna utvecklades auktoritära system där tidigare sovjetiska eliter omvandlade sin makt till nationalistiska eller oligarkiska projekt.[59]

För Afghanistan såg utvecklingen annorlunda ut men var samtidigt nära kopplad till Sovjetunionens historia. Landet invaderades av Sovjet 1979 och kastades därefter in i årtionden av krig, mujahedinmotstånd, talibanvälde och internationell intervention. Afghanistan blev därmed en del av samma geopolitiska sönderfall som präglade hela regionen, även om landet aldrig själv tillhörde Sovjetunionen.[60]

För att förstå denna region måste man dock gå mycket längre tillbaka än 1900-talet. Centralasien och Kaukasus har under flera tusen år fungerat som en korridor mellan civilisationer snarare än som en tydligt avgränsad värld. Här möttes Persien, Kina, Indien, Ryssland och Mellanöstern. Genom området gick sidenvägarna som under antiken och medeltiden förband Europa och Asien. Städer som Samarkand, Buchara och Herat utvecklades till viktiga centra för handel, matematik, astronomi och islamisk lärdom.[61]

Folkgrupperna i regionen utvecklade därför en ovanligt stark förmåga att navigera mellan olika imperier och kulturer. Uzbeker och tadzjiker levde i gamla stads- och jordbrukskulturer kring oaser och bevattningssystem. Kazaker och kirgizer utvecklade istället nomadiska häst- och boskapssamhällen på stäpperna. I Kaukasus växte bergssamhällen fram där klanstrukturer och lokal autonomi fick mycket stor betydelse. Afghanistans olika folkgrupper – pashtuner, hazarer, tadzjiker och uzbeker – levde samtidigt i ett område där stormakter ständigt konkurrerade om kontroll.[62]

Islam spreds successivt i regionen från 700-talet och framåt men fick ofta en annan karaktär än i delar av Mellanöstern. Religionen vävdes samman med äldre stamtraditioner, sufiska ordnar och lokala kulturer. För många människor kom islam därför främst att fungera som en kulturell, social och moralisk referensram snarare än som ett system för att organisera stat och politik. Detta märks fortfarande idag, särskilt i de tidigare sovjetrepublikerna där många identifierar sig som muslimer men samtidigt lever relativt sekulärt.[63]

Regionen har också gång på gång formats av invasioner och imperier. Mongolerna under Djingis Khan drog fram över Centralasien på 1200-talet och skapade enorma handelsnätverk men också omfattande förstörelse. Senare byggde Timur Lenk sitt imperium från Samarkand och gjorde staden till centrum för konst och

---

59 Cornell,S., 2001, *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, Richmond.

60 Barfield, T,. 2010, *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton

61 Golden, P., P., 2011,*Central Asia in World History*, Oxford University Press, Oxford

62 Fange, A., och Seddiq Armaki, M., 2013, *Afghaner i Sverige*, Mångkulturellt centrum, Botkyrka

63 Roy, O., 2001, *Det nya Centralasien*, Daidalos, Göteborg.

vetenskap. Under 1800-talet expanderade det ryska imperiet söderut och införlivade successivt Kazakstan, Centralasien och Kaukasus. Ryssarna byggde järnvägar, administrativa system och militärbaser men skapade också långvariga konflikter mellan centralmakt och lokala folkgrupper, inte minst i Tjetjenien och norra Kaukasus.[64]

Sovjetperioden förändrade därefter regionen mer genomgripande än kanske någon annan historisk epok. På bara några decennier urbaniserades stora delar av Centralasien. Massutbildning infördes, kvinnor fick tillgång till universitet och arbetsmarknad och stora tekniska utbildningssystem byggdes upp. Många av dagens migranter från regionen bär fortfarande med sig detta sovjetiska arv vilket innebär en hög respekt för utbildning, teknisk kompetens och stark tro på social rörlighet genom studier.[65]

Men moderniseringen hade ett högt pris. Sovjet försökte bryta stamstrukturer och kontrollera religionen. Moskéer stängdes och religiösa institutioner förföljdes. Kollektivisering och tvångsförflyttningar skapade djupa trauman och stora folkgrupper deporterades under Stalin. Resultatet blev ett dubbelt arv där sekularisering och teknisk modernitet samexisterar med stark familjelojalitet, klanstrukturer och kulturella traditioner.[66]

När Sovjetunionen föll kvarstod därför mycket av infrastrukturen men utan samma stabilitet. De nya staterna blev självständiga men många präglades av korruption, auktoritärt styre och råvaruberoende ekonomier. Kazakstan och Azerbajdzjan utvecklade olje- och gasbaserade ekonomier medan Uzbekistan fortsatte att domineras av bomullsproduktion och stark statlig kontroll. Tadzjikistan kastades in i inbördeskrig och Kirgizistan utvecklade ett mer pluralistiskt men instabilt politiskt system. Afghanistan fortsatte samtidigt att präglas av statskollaps och väpnade konflikter.

Det är mot denna bakgrund dagens emigration måste förstås. Sedan 1990-talet har miljontals människor från Centralasien och Kaukasus lämnat sina hemländer för att söka arbete, utbildning eller säkerhet utomlands. För många har migrationen varit ett sätt att hantera ekonomisk osäkerhet, arbetslöshet och begränsade möjligheter till social rörlighet i hemländerna. Andra har drivits av politisk repression, korruption och svaga institutioner där framtiden uppfattats som osäker och där möjligheten att påverka samhället varit liten. I flera delar av regionen har även konflikter och säkerhetsproblem spelat en avgörande roll, särskilt i Afghanistan och norra Kaukasus. Samtidigt återkommer ett mer långsiktigt motiv i många människors berättelser: viljan att skapa trygghet, utbildningsmöjligheter och en stabil framtid för sina barn.[67]

För Afghanistan är krig den viktigaste förklaringen till migrationen. Den stora afghanska migrationen till Europa tog fart efter Sovjetunionens invasion 1979 men ökade kraftigt igen efter talibanernas återkomst och särskilt under flyktingkrisen

---

64 Becker, S.,1968, *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924*, Harvard University Press, Cambridge

65 Starr, S.F., 1997, *Rediscovering Central Asia*, M.E. Sharpe, New York

66 Khalid, A., 2007, *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*, University of California Press, Berkeley

67 de Haas, H., et al, 2020, The Age of Migration, 6 uppl. Guilford Press, New York

2015. Sverige blev ett av de viktigaste mottagarländerna i Europa för afghanska asylsökande.[68]

Afghaner började komma till Sverige i mindre antal redan under 1980-talet, men invandringen var då relativt begränsad. Under 1990-talet anlände fler afghanska flyktingar, ofta via Iran eller Pakistan. Enligt SCB och forskning om afghansk migration fanns omkring 14 000 personer med afghansk bakgrund i Sverige år 2010.[69] Den stora ökningen kom därefter. Under flyktingkrisen 2015–2016 ökade migrationen kraftigt och Sverige blev ett av de europeiska länder som tog emot flest afghanska ensamkommande barn per capita. Idag finns omkring 60 000 personer födda i Afghanistan i Sverige samt ytterligare många med afghansk bakgrund födda i Sverige.[70]

Migrationen från Centralasien i bredare mening har varit mindre omfattande men har också vuxit sedan 1990-talet. Många från Uzbekistan, Kazakstan och Azerbajdzjan har kommit som arbetskraftsmigranter, studenter eller genom familjeanknytning. En mindre men tydlig grupp har också kommit som politiska flyktingar från auktoritära regimer eller konflikter i Kaukasus.

Det som förenar många migranter från denna region är dock inte bara erfarenheten av migration utan också det dubbla arv de bär med sig. De kommer från samhällen där familj, tradition och kollektivt ansvar fortfarande är starka, men också från en postsovjetisk modernitet där utbildning, kvinnligt arbete och teknisk kompetens länge hade hög status. Därför kan många samtidigt vara religiösa och sekulära, familjeorienterade men positiva till jämställdhet, traditionella men starkt utbildningsorienterade.[71]

Regionen är därför svår att beskriva med enkla kategorier. Den är varken fullt ”östlig”, ”muslimsk”, ”postsovjetisk” eller ”mellanösternsk”. Snarare handlar det om en historiskt hybrid kulturzon skapad genom århundraden av handel, migration, imperier och kulturell blandning.

5.3.1. Vad förenar de vi intervjuat från Väst- och Centralasien?

Bakom statistik, migrationsströmmar och integrationsdebatter finns enskilda människor med olika erfarenheter, drivkrafter och livsprojekt. I intervjuerna här nedan möter vi personer från några av länderna i Väst- och Centralasien som på olika sätt valt att bygga nya liv i Sverige. Deras berättelser skiljer sig åt när det gäller utbildning, flyktskäl, familjesituation och väg in i det svenska samhället, men flera gemensamma teman återkommer.

---

68 Svenska Afghanistankommittén,2017, *Afghanistan – landet, historien, framtiden*, Svenska Afghanistankommittén, Stockholm

69 Fange, A., och Seddiq Armaki, M., 2013, *Afghaner i Sverige*, Mångkulturellt centrum, Botkyrka, sid 31- 44

70 Statistiska centralbyrån, SCB, 2023, *Utrikes födda i Sverige*

71 Darvishpour, M., och Westin C., (red.), 2015, *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*, Studentlitteratur, Lund

Nästan samtliga beskriver arbete som den viktigaste nyckeln till integration. Arbete handlar för dem inte bara om försörjning utan också om självständighet, värdighet, språk och social tillhörighet. Lika centralt är språket och de vardagliga mötena med svenskar – på arbetsplatser, i skolor och genom familjerelationer. Flera återkommer till att det var först genom social kontakt och förståelse för svenska normer som de på allvar började känna sig hemma i Sverige.

Intervjuerna visar också att integration sällan är en enkel eller linjär process. För vissa har etableringen gått snabbt genom företagande eller praktiska yrken, medan andra med hög utbildning mött hinder kring validering och inträde på arbetsmarknaden. Samtidigt framträder en stark uppskattning av det svenska samhällets stabilitet, rättsstat och förutsägbarhet.

Berättelserna illustrerar dessutom hur människor kan anpassa sig till svenska normer kring arbete, jämställdhet och demokrati utan att helt överge sitt språk, sina traditioner eller sin familjeidentitet. Integration framstår här mindre som ett val mellan två kulturer och mer som en lång process där erfarenheter, värderingar och vardagsliv gradvis vävs samman.

Från flykt till förankring

26-årige Qasim kom ensam till Sverige 2015. Efter ankomsten till en lite mellansvensk stad placerades han först hos en iransk familj men senare hos en svensk familj, något han beskriver som avgörande för hans liv. Där lärde han sig inte bara språket utan också svenska normer kring ansvar, punktlighet och självständighet. Han minns särskilt hur familjen satte gränser när han som nyanländ helst ville spela fotboll varje dag efter skolan:

> *”De sa: ’Nej stopp, det är inte så det fungerar i Sverige. Här jobbar eller pluggar man, sen kommer man hem, lagar middag tillsammans och tar ansvar.’ Det var då jag lärde mig hur samhället fungerar.”*

Han menar att just detta saknas för många ensamkommande ungdomar som blir kvar på boenden tillsammans med andra från samma hemland. *”De lär sig inte språket och inte heller hur samhället fungerar”*, säger han. För honom blev de tre åren hos den svenska familjen avgörande både socialt och kulturellt.

I dag bor Qasim i ett eget hus tillsammans med hustru, deras lilla barn, föräldrar och flera av sina syskon som senare kommit till Sverige genom familjeåterförening. Han är äldst bland fem syskon och beskriver familjen som sitt viktigaste ansvar i livet. Tre av systrarna arbetar, en utbildar sig till sjuksköterska och en annan drömmer om att bli polis.

Själv arbetar han som frisör men har också utbildat sig till VVS-tekniker och har periodvis också arbetat inom vården. Han beskriver sig *som ”en nyfiken kille”* som hela tiden vill utvecklas och lära sig nya saker. Arbetet betyder för honom mer än bara försörjning:

”När jag jobbar som frisör träffar jag människor med helt olika liv och yrken. Jag lär mig mycket om hur andra tänker och lever. Det är som en utbildning i sig.”

Qasim uttrycker stor uppskattning för svenska värderingar kring jämställdhet och utbildning. Han återkommer flera gånger till vikten av att kvinnor kan försörja sig själva och fatta egna beslut. Om sina systrar säger han stolt:

”Jag säger till dom att ni måste plugga och bli självständiga. Med egna pengar kan man bestämma själv.”

Han beskriver skillnaden mot livet i dagens Afghanistan som dramatisk. Där begränsas kvinnors möjligheter kraftigt, medan han i Sverige ser ekonomiskt oberoende som en väg till frihet och jämlikhet.

Samtidigt är han tydligt familjeorienterad och ser omsorg om äldre som en självklar plikt. När föräldrarna fick svårt att klara vardagen i en lägenhet köpte han ett hus där hela familjen kunde bo tillsammans. Modern, som aldrig gått i skolan i Afghanistan, studerar nu svenska på Komvux trots kronisk värk och sin begränsade skolbakgrund. Fadern har när intervjun görs en praktikplats i kommunen inom ramen för ett arbetsmarknadsprogram.

Qasim beskriver sig själv som väl integrerad och säger att Sverige i dag är hans självklara hem. *”Jag känner mig mer hemma här än i Afghanistan. Allt fungerar bra för mig här och det känns tryggt”*, säger han. Just tryggheten återkommer han till flera gånger som det viktigaste Sverige har gett honom – möjligheten att planera sitt liv och tro på framtiden.

Hans syn på integration bygger framför allt på språk, arbete och nära sociala relationer. Han menar att många nyanlända aldrig får verklig kontakt med svenska familjer eller arbetsplatser och därför blir stående utanför samhället. Själv ser han sina tre år hos den svenska familjen – Gunnar och Margit som han säger – som helt avgörande för den egna integrationen.

”Man lär sig inte bara språket. Man lär sig hur människor tänker, hur man tar ansvar och hur vardagen fungerar.”

Habib i Västerås – integration under press

När talibanerna återtog makten i Afghanistan 2021 evakuerade Sverige ett antal afghanska lokalanställda och samarbetspartners som arbetat för eller med den svenska insatsen i landet. En av dem var 28-årige Habib, som kom till Sverige 2022. I Afghanistan hade han utbildat sig inom företagsekonomi, med en kandidatexamen i Business Administration, och arbetat inom statsförvaltning och diplomatiska miljöer i Kabul. I Sverige fick han börja om från början.

I dag arbetar han som kontorsassistent på ett importföretag, samtidigt som han studerar svenska som andraspråk. Efter knappt fyra år i Sverige talar han redan mycket god svenska, något han själv kopplar till sin starka vilja att komma vidare. Han beskriver sig som målmedveten och arbetar ofta mycket långa dagar, ibland

upp till femton timmar, på två olika arbetsplatser. En viktig orsak är de försörjningskrav som påverkar hans hustrus möjlighet att få stanna i Sverige. Hon kom först våren 2025, efter tre års väntan på Migrationsverkets beslut.

Den utdragna processen har satt deras vardag under hård press. Habib återkommer flera gånger till stressen som präglar livet för många nyanlända, särskilt dem som samtidigt försöker arbeta, studera, försörja familj och förstå ett totalt annorlunda samhällssystem. Han uppskattar Sverige som rättsstat, men upplever också samhällsordningen som tungrodd och ibland omänskligt byråkratisk. *”Allt är papper”*, säger han och beskriver administrationen som långsam, krävande och svår att överblicka.

Samtidigt är hans grundton inte bitter utan tacksam och framåtblickande. Det bästa med Sverige, säger han, är tryggheten och friheten:

> *”Det bästa är att folk känner sig säkra och fria. Jag känner mig fri. Jag kan säga mina åsikter och mina tankar. Det beror inte på vilken typ av människa jag är eller vilket land jag kommer från. Jag har rätt att säga mina saker och mina åsikter.”*

Han vill stanna i Sverige för gott och beskriver inte landet som en tillfällig fristad, utan som en plats där han vill bygga hela sitt framtida liv. *”Jag vill bo i Sverige hela mitt liv”*, säger han. Samtidigt formulerar han sin vilja att bli svensk på ett sätt som både uttrycker anpassning och självkänsla: *”Jag vill bli hundra procent svensk, men inte som de svenskar som inte gillar invandrare.”* Han vill alltså bli en del av Sverige, men utan att förlora respekten för sitt ursprung eller acceptera fördomar.

Habib har en stark tro på demokrati, utbildning och lika rättigheter. Demokratin beskriver han som grundläggande för alla som tänker på framtiden. Utbildning ser han som en väg till värdighet och självständighet: *”Man måste utbilda sig om man vill ha ett bra jobb och ett bra liv. Det är viktigt för samhället.”* Själv hoppas han kunna studera vidare på högre nivå och återvända till det administrativa område där han tidigare hade erfarenhet.

Hans syn på jämställdhet är tydlig och praktiskt formulerad. Han betonar att män och kvinnor har samma rättigheter och att ansvaret i familjen måste delas. När han talar om vardagslivet säger han:

> *”När jag kommer från jobbet kan jag laga mat. Jag kan tvätta mina kläder. Jag kan städa hemma. Det är inte bra att tänka att kvinnor måste sitta hemma och laga mat och tvätta kläder.”*

Han gör också en tydlig kontrast mot dagens Afghanistan, där kvinnor efter talibanernas återkomst förlorat rätten att studera, arbeta och röra sig fritt. För honom är jämställdhet därför inte bara en abstrakt princip, utan något konkret: rätten att utbilda sig, arbeta, försörja sig och delta i samhället.

När han får frågan om barn och familj svarar han att ansvaret förstås måste delas och att det inte kan ligga enbart på kvinnan. Han medger att det kan vara svårt att kombinera heltidsarbete och små barn, men betonar att lösningen inte är att kvinnan ensam ska bära bördan:

”Mannen måste ta hand om sina barn och hjälpa sin hustru. Det är ansvar på två sidor – mannen och kvinnan. Det är samma sak, 50–50.”

Samtidigt finns en tydlig frustration i hans berättelse. Han upplever att olika migrantgrupper behandlas olika och reagerar särskilt på det han ser som skillnader mellan ukrainare och afghaner. Det handlar inte om att han själv vill ha mer, utan om att han vill att reglerna ska vara begripliga och lika för alla. Rättvisa återkommer som ett av hans starkaste teman.

Hans bild av Sverige är därför dubbel. Å ena sidan är Sverige för honom ett land av frihet, trygghet och framtidsmöjligheter. Å andra sidan ser han ett samhälle präglat av stress, myndighetskrav och social kyla. Han beskriver hur människor på tåg och i vardagen tittar ner i mobilen, inte pratar med varandra och ofta verkar arga eller olyckliga. Hans önskan för framtiden är enkel men talande – mindre stress, mer vänlighet och större rättvisa. Sammantaget framträder Habib som en person med stark integrationsvilja, hög arbetsmoral och tydlig tro på svenska demokratiska ideal. Han vill anpassa sig, bidra och bli en fullvärdig del av samhället. Men han vill också bli sedd som en människa med erfarenheter, ansvar och värdighet – inte bara som ett ärende i ett system.

Latif 33 år - om en väg inte fungerar, hittar jag en annan

Latifs livshistoria har på många sätt tydliga likheter med Habibs. Båda tillhör den grupp unga, högutbildade afghaner som evakuerades till Sverige efter talibanernas maktövertagande 2021. Båda hade redan byggt upp akademiska och yrkesmässiga liv i Afghanistan, talar om utbildning och arbete som centrala livsvärden och försöker nu skapa en ny framtid i Sverige under helt andra villkor. Liksom Habib präglas Latif av stark framtidstro, hög arbetsmoral och en uttalad vilja att bli en del av det svenska samhället – men också av erfarenheten att behöva börja om nästan från noll.

När Latif talar om Sverige gör han det med en blandning av tacksamhet, realism och envis målmedvetenhet. Han kom hit tillsammans med sina föräldrar och sin syster efter den afghanska statens kollaps 2021. Familjen kunde evakueras eftersom systern hade arbetat för en svensk organisation i hemlandet, bland annat med frågor som rörde jämställdhet. Latif har motsvarande kandidatexamen inom både juridik och statsvetenskap och är dessutom utbildad ingenjör. Han hade alltså byggt upp ett liv präglat av studier, ambition och professionella mål innan talibanernas återkomst förändrade allt.

I dag bor han i Södertälje tillsammans med sina föräldrar och arbetar som assistent på en advokatbyrå i Stockholm. Parallellt försöker han steg för steg bygga upp en ny akademisk och professionell identitet i Sverige. Målet är tydligt formulerat: han vill läsa till svensk jurist och så småningom arbeta som advokat.

Det mest slående hos Latif är kombinationen av realism och optimism. Han är fullt medveten om de hinder som möter många nyanlända akademiker. Hans afghanska examina erkänns bara delvis och han beskriver valideringssystemet som både lång-

samt och stelbent. En av hans examina godkändes, medan en annan helt bortsågs ifrån eftersom den kom från ett privat afghanskt universitet. Han ser detta som ett stort problem – inte bara för sig själv utan för många välutbildade afghaner i Sverige:

”Det finns många från Afghanistan som är väldigt välutbildade. En av mina lärare från universitetet är också här, men han började arbeta med att tvätta bilar. Det är svårt att vara universitetslärare och sedan börja tvätta bilar. Orsaken är att Sverige inte accepterar examina från Afghanistan. Det är ett väldigt stort problem för afghanska invandrare i Sverige.”

Han understryker samtidigt att han förstår behovet av kontroll. Det kan finnas människor som påstår sig vara läkare eller ingenjörer utan att kunna styrka det. Men lösningen, menar han, kan inte vara att helt underkänna ett lands utbildningsdokument:

”Jag håller med om att det kan finnas människor som påstår att de är läkare fast de kanske egentligen är sjuksköterskor. Men det är inte hela bilden. Det kan också finnas någon som faktiskt är läkare men ändå inte ens får arbeta som sjuksköterska i Sverige. Jag tycker inte att lösningen är att man inte accepterar några dokument alls. Man kan göra som i Kanada – ha en lista över universitet som accepteras, eller låta människor komplettera sin utbildning.”

Samtidigt finns det ingen bitterhet i hans sätt att tala. Snarare återkommer han gång på gång till ansvar, arbete och långsiktig anpassning. Han beskriver integration som ett gemensamt projekt där både individen och samhället måste anstränga sig. *”Jag vill vara hundra procent svensk, för jag lever och arbetar här”*, säger han.

För Latif handlar svenskhet inte om att överge sitt ursprung eller sina erfarenheter från Afghanistan, utan om att delta fullt ut i det samhälle där han nu lever. Han talar uppskattande om den svenska demokratin, rättssäkerheten och lugnet i vardagen. Demokratin definierar han enkelt men tydligt som att ”alla har samma rätt och samma möjlighet”.

Utbildning spelar en central roll i hans världsbild. Han beskriver kunskap som vägen till både frihet och självrespekt och ser arbete som något större än enbart försörjning: *”Arbete är inte bara att tjäna pengar, utan också att hjälpa samhället och regeringen och att själv lära sig något som människa.”*

Hans syn på jämställdhet är tydligt präglad av de värderingar han mött i Sverige, men också av systerns arbete med jämställdhetsfrågor i Afghanistan. Han menar att män och kvinnor ska ha samma möjligheter och samma ansvar, både i familjelivet och på arbetsmarknaden. Religionen spelar en mindre framträdande roll i hans resonemang än frågor om rättvisa, respekt och lagar. Även om han vuxit upp i ett religiöst samhälle ser han inga problem med att olika religioner och kulturer lever sida vid sida i Sverige.

Under intervjun framstår han som lågmäld men mycket målmedveten. Han talar försiktigt och eftertänksamt, men bakom den lugna framtoningen finns en stark

drivkraft och en nästan orubblig tro på att hårt arbete till slut ger resultat. På frågan om framtiden svarar han att han kommer att hitta en väg framåt, även om systemet sätter hinder i vägen:

”Om en väg inte fungerar, hittar jag en annan. Jag ger inte upp.”

Najib, 35 år – mellan trauma och envis framtidstro

Najibs livshistoria börjar i våld och kaos. Som barn kidnappades han i Afghanistan av maskerade män som höll honom inspärrad medan familjen försökte samla ihop pengar till lösensumman. Händelsen blev avgörande för familjens beslut att lämna landet. Flyktvägen gick via Tadzjikistan och Ryssland och under en period förlorade han kontakten med sina föräldrar.

När han till slut återförenades med familjen i Sverige 2007 började ett nytt liv, men spåren från uppväxten finns kvar. Han bär fortfarande splitter i kroppen efter en raketattack som dödade hans mormor när han var liten.

I dag bor Najib i Östergötland och försöker hitta vägen tillbaka till arbetslivet efter många år av arbetslöshet och tillfälliga insatser. Samtidigt talar han hela tiden om framtiden. Han vill arbeta, starta företag och skapa något eget – kanske importera saffran och pistagenötter eller bygga upp en verksamhet kring miljövänliga papperspåsar.

Det finns en stark arbetsmoral i hans sätt att resonera. ”Man ska vara respektfull, artig och arbeta hårt – då får man resultat”, säger han. För honom är arbete inte bara ekonomi utan också värdighet och tillhörighet.

Najib beskriver Sverige som sitt land. ”Jag har bott här mer än halva mitt liv”, säger han. ”Om någon säger något dåligt om Sverige kommer jag försvara Sverige.” Samtidigt känner han frustration över att stå utanför arbetsmarknaden och upplever att han aldrig riktigt fått chansen att visa vad han kan.

Han talar mycket om vikten av möten mellan människor. Segregation ser han som ett av Sveriges största problem. Svenskar och invandrare lever för mycket parallella liv, menar han, och han efterlyser fler naturliga möten i vardagen.

Religionen fungerar för honom främst som en moralisk vägledning. Han beskriver islam som ett sätt att hålla sig på rätt väg och behandla andra människor väl snarare än som ett system av regler.

Under samtalet framstår Najib som både sårbar och envis. Det finns en trötthet över missade möjligheter men också en tydlig vilja att fortsätta försöka. Han återkommer flera gånger till att han bara vill ha en riktig chans.

För Farrukh är arbetet vägen in i samhället

Farrukh 43 år, kom till Sverige från Uzbekistan 2006 efter att familjen tvingats fly undan politiska hot och förföljelse. Hans far hade varit regimkritisk politiker och familjen levde under stark press innan flykten. När Farrukh anlände till Sverige var han 23 år gammal.

I dag kör han buss i Sundsvall, studerar universitetskurser vid sidan av arbetet och lever ett familjeliv som kretsar kring barnens utbildning och framtid. Han beskriver Sverige som ett samhälle där *”allt fungerar”*, en kontrast mot den korruption och osäkerhet han växte upp med.

Han trivs med sitt jobb har men ändå inte släppt tanken på att byta bana. *”Så fort jag får tid över sitter jag och studerar”*, säger han.

En av döttrarna läser till sjuksköterska på universitetet, något han talar om med tydlig stolthet. Själv ser han utbildning som en väg både till personlig utveckling och till att kunna göra nytta i samhället. *”Det är bra att ha en bra utbildning. Man kan göra mer nyttigt i samhället och för sig själv”*, säger han.

Arbetet spelar en central roll i hans syn på integration. För Farrukh handlar arbete inte bara om lön och försörjning, utan om att komma in i samhällets rytm. På en arbetsplats möter man språket, kollegorna, normerna och vardagskulturen. Han uttrycker det enkelt:

> *”För att komma in i samhället är det viktigt med jobb. Man lär sig från sina kollegor och från dem man arbetar tillsammans med. Sitter man hemma och tittar på kanaler eller internet på sitt eget språk blir det väldigt svårt att förstå samhället.”*

Samtidigt är han mer pragmatisk än ideologisk. Han talar sällan i stora politiska ord, utan återkommer till det konkreta: familjen ska fungera, barnen ska få utbildning, människor ska arbeta och behandla varandra med respekt. Jämställdhet beskriver han på samma praktiska sätt. I hans familj har både han och hustrun anpassat arbetstider och ansvar efter barnens behov. När barnen var små arbetade hustrun mindre, men även han själv var hemma mer under perioder.

> *”Jag brukar inte tänka så mycket på kvinnor och män. Alla ska trivas med varandra. Vi hjälps åt hemma, det spelar ingen roll om vi ska städa eller ta hand om barnen. Vi måste hjälpas åt.”*

Farrukh är praktiserande muslim och ber fem gånger om dagen, men beskriver religionen som personlig och okomplicerad. Barnen behöver inte följa alla religiösa regler; ingen av döttrarna bär slöja. Han vill ge dem grunden, men inte tvinga dem. För honom finns ingen motsättning mellan islam och det svenska samhället så länge man följer lagar och regler.

Hans identitet präglas av både kontinuitet och anpassning. Han säger att han känner sig ungefär *”70 procent svensk”*. Det betyder inte att han har övergett sitt ursprung, utan snarare att han har vant sig vid svenska normer kring arbete, samhällsordning, jämställdhet och vardagsliv. Han beskriver sin egen anpassning som ganska naturlig, samtidigt som han sett hur äldre släktingar haft betydligt svårare att komma in i språket och arbetslivet.

Samtidigt ser han integrationsproblemen i Sverige. Det största hindret är enligt honom arbetsmarknaden. I Sundsvall upplever han att det kan vara svårt för personer med invandrarbakgrund att byta bransch eller få in en fot, även för dem som är

födda i Sverige och har utbildning. Men lösningen är inte isolering, utan deltagande. Arbete, språk och vardaglig kontakt med andra är för honom nyckeln.

När han tänker på framtiden är det återigen barnen som står i centrum. Han hoppas att Sverige ska förbli ett land där de kan känna trygghet, utbilda sig och bygga sina egna liv. Det är i den meningen han framstår som en lågmäld samhällsbyggare – inte genom stora ord, utan genom arbete, ansvar, familjeliv och tillit till att ett fungerande samhälle gör människors vardag möjlig.

43 åriga Madina – jag tänker inte bestämma mina barns liv

Madina från Uzbekistan beskriver sitt liv som en resa från tradition och familjekontroll till självständighet och frihet i Sverige. Hon växte upp i Samarkand i en familj präglad av både sovjetisk historia och starka sociala normer. Hon utbildade sig till lärare i engelska och tyska och arbetade senare inom hotell- och restaurangbranschen, men upplevde samtidigt hur traditionella förväntningar begränsade hennes möjligheter att välja sitt eget liv.

Hon gifte sig mycket ung och säger i dag att beslutet egentligen inte var hennes eget. *”Mamma visade två foton och sa vilken jag skulle välja. Jag sa ja och så blev det”*, berättar hon stillsamt.

Flytten till Sverige blev ett avgörande brott med den tillvaro hon lämnat bakom sig. Efter att ha träffat en svensk man valde hon att flytta hit och bor i dag i Falun där hon arbetar inom kommunens fritidsförvaltning. Hon beskriver Sverige som ett samhälle där hon känner sig hemma – inte bara praktiskt utan också värderingsmässigt.

”Jag känner mig respekterad som en bra person som bor i Sverige”, säger hon. Hon uppskattar särskilt jämställdheten, lugnet och synen på individens frihet. Det handlar om små saker i vardagen lika mycket som stora principer – att kvinnor och män delar ansvar hemma, att människor får leva som de vill och att barn uppmuntras att tänka självständigt.

Samtidigt bär hon fortfarande med sig språk, mat och minnen från Uzbekistan. Hon talar ryska med sin yngsta dotter hemma och beskriver musiken och kulturen från uppväxten som viktiga delar av den egna identiteten. Men hon vill inte återvända till de sociala begränsningar hon själv upplevde där.

Det märks särskilt när hon talar om sina barn. Hon vill att de ska utbilda sig, arbeta och leva sina egna liv innan de gifter sig. *”Jag vill inte bestämma mina barns liv. De ska vara fria och välja själva”*, säger hon.

Religion spelar däremot liten roll i hennes vardag. Trots muslimsk familjebakgrund beskriver hon sig själv som ateist och ser religion främst som kultur och tradition snarare än tro. För henne är det viktigare hur människor behandlar varandra än vilken religion de tillhör.

Hon beskriver också integration som något som kräver eget ansvar. Språket är avgörande, menar hon, och hon berättar hur hon medvetet tittat på svenska filmer, lyssnat på radio och undvikit ryska medier för att snabbare lära sig svenska. *”Man måste satsa på språket. Annars blir det svårt att förstå människor och samhället.”*

När hon sammanfattar sitt liv i Sverige återkommer hon till samma ord flera gånger. Nämligen frihet, respekt och lugn. Sverige är inte bara landet där hon bor, utan ett samhälle vars normer hon aktivt identifierar sig med.

Günel, 49 år – forskare mellan två världar

När Günel talar om Sverige återkommer hon hela tiden till ordet respekt. Hon kom hit från Azerbajdzjan för drygt tjugo år sedan tillsammans med sin man genom asylprocessen. Hon var gravid när hon anlände och minns fortfarande den första starka känslan av att befinna sig i ett samhälle där människor kunde uttrycka sig fritt och där myndigheter gick att lita på.

”Jag fick ett jättepositivt intryck. Allt kändes bra, även om det blev en jobbig process. Den här frihetskänslan fick jag direkt. Man fick mycket respekt och det kändes så bekvämt. Även om man såg annorlunda ut och knappt kunde språket kände jag att det här var ett friland.”

I dag arbetar hon som forskare och universitetslärare vid en högskola i södra Sverige. Hon beskriver sitt liv som stabilt och meningsfullt. Hennes två barn har vuxit upp här och hon ser sig själv som helt integrerad i det svenska samhället. Samtidigt har hon inte lämnat sin bakgrund bakom sig, utan snarare lärt sig att leva med två erfarenhetsvärldar.

Det mest karakteristiska hos Günel är hennes reflekterande och humanistiska hållning. Hon talar om demokrati inte som ett abstrakt politiskt system, utan som något vardagligt och konkret. Som till exempel möjligheten att säga nej, uttrycka kritik, bli tagen på allvar och veta att ens rättigheter kan försvaras utan mutor eller personliga kontakter.

”Det går att lita på folk, att man tas på allvar med respekt. Man kan uttrycka sina tankar och få någon som försvarar dina rättigheter utan att du behöver muta någon.”

Hon återkommer ofta till att svenska värderingar stämmer väl överens med hennes egna. Det handlar om likvärdighet, rättvisa, transparens, kvinnors rättigheter och respekt för individen. Särskilt uppskattar hon vardagens små uttryck för jämlikhet – att en arbetsgivare frågar om en person kan tänka sig att ta ett uppdrag, i stället för att bara beordra. Hon framhåller att hon alltid som kvinna och invandrare blivit bemött som en fullvärdig person. Samtidigt betonar hon att integration inte betyder att man måste sudda ut sitt ursprung. Hon ser Sverige som ett mångkulturellt samhälle där människor kan kombinera erfarenheter och skapa nya identiteter.

”Här behöver jag inte känna att jag helt och hållet ska anpassa mig. Man kan välja själv och ta det bästa från olika kulturer. Sverige är också ett internationellt och mångkulturellt land.”

Familjen har fortfarande en viktig plats i hennes liv. Hon uppskattar den värme,

sammanhållning och respekt för äldre som hon förknippar med sin ursprungskultur. Men hon är samtidigt kritisk mot patriarkala normer, bristande rättvisa och svagare rättigheter för kvinnor i Azerbajdzjan. Det hon vill bevara är omsorgen och närheten – inte kontrollen eller ojämlikheten.

Utbildning spelar en nästan moralisk roll i hennes världsbild. För henne är kunskap en väg till frihet, självständighet och integration. *”Det är där framtiden börjar”*, säger hon om skolan.

Hon ser också hinder för integration. En del ligger hos samhället, menar hon, till exempel när barns språkliga och kulturella resurser inte tas tillvara. Men hon är också tydlig med att invandrare själva måste vilja delta. Att isolera sig i den egna gruppen, inte lära sig språket och leva vid sidan av samhället ser hon som skadligt både för individen och för Sverige.

Under samtalet framstår Günel som lugn, analytisk och trygg i sin identitet. Hon beskriver sig själv som *”hundra procent integrerad”*, men utan att känna att hon måste välja bort sitt ursprung. Hon har bytt namn, byggt en akademisk karriär och skapat ett liv i Sverige, men hon bär fortfarande med sig erfarenheterna från Azerbajdzjan. Hennes integration handlar därför inte om att bli någon annan, utan om att kunna förena flera världar i ett liv där frihet, respekt och kunskap står i centrum.

Ruslan – Sverige för barnens framtid, Azerbajdzjan i själen

Vi träffar 40-årige Ruslan i en förort till Stockholm. Han kom till Sverige 2010 efter att först ha rest hit ensam för att pröva möjligheterna att arbeta och etablera sig som ingenjör. När han upplevde att Sverige erbjöd stabilitet, trygghet och framtidsmöjligheter tog han hit familjen – en fru som tar hand om hemmet och fyra barn. Han är storväxt, bredaxlad och berättar att han tränar på gym flera gånger i veckan. Det är viktigt att hålla sig i form, säger han nästan i förbifarten, som om disciplin och självkontroll är lika självklara delar av livet som arbete och ansvar.

Ruslan talar om Sverige med en kombination av respekt och distans. Han uppskattar landet tydligt – ordningen, lugnet, naturen och hur samhället fungerar – men utan att romantisera det. Framför allt återkommer han hela tiden till barnen. Det är för deras skull han är här.

> *”Jag kom inte hit för äventyr eller nyfikenhet, utan för något mycket större – för mina barns framtid, för utbildningen, för tryggheten och möjligheterna som finns här, för att ge dem en start i livet som jag själv aldrig hade och som mitt hemland inte kan ge dem.”*

Hans berättelse skiljer sig därmed från flera andra migranter i materialet som beskriver migrationen som flykt, identitetssökande eller personlig frigörelse. För Ruslan handlar den snarare om struktur, ansvar och framtidsplanering. Han talar om Sverige som ett samhälle där barn tas på allvar och där utbildning fortfarande har värde. Samtidigt beskriver han en personlig ensamhet som ligger under ytan. Han saknar vännerna, språket och den sociala självklarheten från hemlandet. Han berättar att

han fortfarande mest talar turkiska eller azerbajdzjanska i vardagen och att det är svårt att känna sig helt hemma när man saknar nära relationer och sociala nätverk.

> *”Jag känner mig delvis hemma här, för jag kan leva tryggt, arbeta, delta och känna stabilitet, men innerst inne bär jag alltid mitt ursprung, min kultur, mitt språk och min identitet. Jag är här – men jag är också alltid den jag var.”*

Hans identitet framstår som starkt förankrad i ursprunget. När han talar om sig själv använder han ord som *”representera sitt folk”* och *”sin nation”*. Han beskriver integration främst som något praktiskt – att arbeta, delta, lära sig språket och förstå samhället – inte som att överge sin kulturella grund. Det gäller också hans fyra barn:

> *”För mig är det viktigaste att barn växer upp med respekt, ansvar, kreativitet och en stark moral, att de får möjlighet att utvecklas, tänka framåt och tro på sin egen förmåga att förändra sitt liv.”*

Men samtidigt blir det tydligt att hans syn på familjen skiljer sig från mycket av den svenska jämställdhetsnormen. Han beskriver män och kvinnor som lika viktiga, men med olika roller och ansvar.

> *”Jag tror att män och kvinnor behövs på olika sätt i familjen, med olika ansvar och roller, mannen som trygghet, ledare och den som håller familjen upprätt när det stormar, kvinnan som stöd, styrka och hjärta i hemmet – båda lika viktiga, men inte likadana.”*

Han säger detta lugnt och självklart, utan polemik. För honom verkar det inte finnas någon motsättning mellan moderna ambitioner och traditionell familjestruktur. Det märks också i hur han talar om demokrati och samhälle. När frågan kommer in på demokrati börjar han inte med val eller institutioner, utan med respekt mellan människor:

> *”För mig handlar demokrati om kulturen i vardagen, om hur människor bemöter varandra och visar respekt, om samtal, lyssnande, ansvar och hur vi lever tillsammans i det lilla, varje dag.”*

Ruslan framstår som en person som i hög grad lyckats etablera sig praktiskt i Sverige, men utan att helt flytta sina kulturella referensramar. Han uppskattar det svenska samhällets ordning och möjligheter, men bär samtidigt med sig en tydlig idé om familj, ansvar och identitet som är starkt rotad i hemlandets traditioner. Han är mindre präglad av svensk individualism och mer orienterad mot kollektivt ansvar, familj och kontinuitet än de flesta andra vi intervjuat från den Väst- och Centralasiatiska kulturzonen.

5.3.2. Sammanfattning och analys

Det som kanske tydligast förenar migranterna från Väst- och Centralasien i intervjuerna är att integration för dem nästan aldrig handlar om identitetspolitik eller symboliska frågor. Den handlar om konkreta saker som arbete, språk, trygghet och värdighet. Nästan samtliga återkommer till samma grundläggande teman såsom fred, ordning, utbildning och möjligheten att bygga ett stabilt liv. Det är inte i första hand välfärden som lockar dem med Sverige utan förutsägbarheten och samhällsstrukturen. Flera beskriver just kontrasten mellan korruption, godtycke eller politisk instabilitet i hemländerna och den svenska rättsstaten som avgörande för att de känner lojalitet mot Sverige. Detta ligger nära svensk och internationell integrationsforskning där arbete, språk och institutionell tillit återkommer som centrala faktorer för etablering.[72]

Det andra tydliga mönstret är synen på arbete. Nästan alla beskriver arbete som något långt större än försörjning. Arbetet blir en moralisk kategori – ett sätt att bli del av samhället, lära sig språket, skapa relationer och återfå självrespekt. Här skiljer sig flera av intervjupersonerna från den svenska integrationsdebatten där migration ofta diskuteras i termer av bidrag, kulturkonflikter eller religiösa motsättningar. För dessa personer är arbete själva nyckeln till integration. Fahim beskriver företagandet som frihet och självständighet. Farrukh ser arbetet som vägen in i samhällets rytm. Latif och Habib talar om arbete nästan som ett medborgarskap i praktiken. Det ligger nära svensk integrationspolitik där arbetsmarknadsdeltagande ses som centralt för integration, men intervjuerna visar också frustrationen över att vägen in ofta är mycket långsam.[73]

Samtidigt antyder intervjuerna att arbete inte enbart handlar om språk eller formell utbildning. Flera av de mer etablerade intervjupersonerna beskriver snarare betydelsen av att förstå svenska sociala koder och vardagsnormer. Vikten av att veta hur man talar med myndigheter, hur man uppträder på en arbetsplats, hur konflikter hanteras och hur självständighet kombineras med lågmäld social anpassning. Qasim beskriver exempelvis hur det avgörande för hans integration inte främst var SFI utan att få bo hos en svensk familj och därigenom lära sig *”hur vardagen fungerar”*. Detta ligger nära forskning om betydelsen av socialt och kulturellt kapital för integration på arbetsmarknaden.[74]

Intervjuerna visar också att utbildningens betydelse är mer komplex än vad som ofta framställs i debatten. Hög utbildningsnivå verkar inte automatiskt leda till snabbare integration. Tvärtom framträder en tydlig skillnad mellan låg- eller

---

72 Forte, *Integration – en kunskapsöversikt* (Stockholm: Forte, 2018); Delmi, *Integration på svensk arbetsmarknad* (Stockholm: Delegationen för migrationsstudier, 2015); OECD, Settling In 2018: *Indicators of Immigrant Integration* (Paris: OECD Publishing, 2018).

73 Pieter Bevelander och Ravi Pendakur (red.), *The Labour Market Integration of Refugee and Family Reunion Immigrants* (Malmö: Malmö University Press, 2014); SNS, Lång väg till arbete (Stockholm: SNS Förlag, 2017).

74 Pierre Bourdieu, *The Forms of Capital* i John Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York: Greenwood Press, 1986); Charles Westin m.fl., *Migration och folkhälsa* (Stockholm: Statens folkhälsoinstitut, 2004).

medelutbildade praktiker och högutbildade professionsmigranter. Personer som Fahim, med relativt pragmatisk syn på arbete och fokus på enkelhet snarare än status, tar sig ofta snabbare in i arbetslivet genom serviceyrken eller företagande. För högutbildade som Latif, Günel och Habib blir istället problemet att deras utbildningar och professionella identiteter inte fullt ut erkänns i Sverige. Det handlar därför inte bara om utbildning och kompetens utan också om möjligheten att använda sina tidigare erfarenheter i det svenska arbetslivet.[75]

Här framträder det som i internationell forskning ofta beskrivs som ”brain waste”. Alltså högutbildade migranter vars kompetens inte används fullt ut på arbetsmarknaden. Statusförlusten blir då inte bara ekonomisk utan också identitetsmässig. Latif accepterar i princip svenska regler och institutioner men beskriver samtidigt frustrationen över att hans juridiska och tekniska utbildningar från Afghanistan nästan helt förlorat sitt värde i Sverige. Den typen av erfarenheter återkommer hos flera av de akademiskt utbildade intervjupersonerna oavsett ursprungskultur (med undantag för högt kvalificerade IT-ingenjörer från Indien och Pakistan) och stöds av nordisk forskning om erkännande av utländska examina och högutbildade migranters etablering.[76]

Samtidigt finns tydliga skillnader mellan grupperna från Centralasien och delar av den bredare MENA-regionen samt Iran. Intervjupersonerna från Uzbekistan, Azerbajdzjan och delar av Afghanistan framstår generellt som mindre ideologiskt orienterade och mer pragmatiska i sitt förhållande till Sverige. De talar sällan om särskilda rättigheter för den egna gruppen eller om att leva åtskilt från samhället, utan snarare om att anpassa sig, delta och skapa sig ett bättre liv. Integration ses som något praktiskt. Det handlar om att lära sig svenska, arbeta, förstå normerna och bygga relationer. Flera uttrycker också mycket stark vilja att identifiera sig som svenskar utan att för den skull helt förlora sitt ursprung. *”Jag vill vara hundra procent svensk”*, säger både Habib och Latif i olika formuleringar. Den typen av tydlig vilja att bli en del av det svenska samhället är mindre vanlig i forskning om vissa grupper från Mellanöstern, där identitet, ursprungsland och kontakter med hemlandet ofta spelar större roll.[77]

En annan skillnad gäller religionens roll. Bland de intervjuade centralasiaterna – särskilt från Uzbekistan och Azerbajdzjan – är religionen ofta kulturell snarare än politisk eller identitetsbärande. Madina beskriver sig som ateist trots muslimsk bakgrund. Farrukh är praktiserande muslim men mycket pragmatisk och ser inga konflikter mellan islam och svenska normer. Flera av de afghanska migranterna be-

---

75 George J. Borjas, *Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy* (Princeton: Princeton University Press, 1999); Pieter Bevelander, *Integration of Refugees into the Swedish Labour Market* (Malmö: Malmö universitet, 2011).

76 Nordregio, *Highly Skilled Migration in the Nordic Countries* (Stockholm: Nordregio, 2010); Universitets- och högskolerådet, *Utländsk utbildning på svensk arbetsmarknad* (Stockholm: UHR, 2017).

77 Olivier Roy, *Globalized Islam* (New York: Columbia University Press, 2004); Mehrdad Darvishpour och Charles Westin (red.), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* (Lund: Studentlitteratur, 2015).

skriver också religion främst som ett stöd för hur man ska leva och behandla andra människor, snarare än som något som ska styra samhället. Det skiljer sig delvis från vissa grupper från MENA-regionen där religion oftare fungerar som kollektiv identitetsmarkör i exil. Intervjuerna visar istället en ganska stark acceptans för sekulära svenska normer, även bland religiösa personer.[78]

Det betyder dock inte att kulturella skillnader saknas. Tvärtom framträder flera gemensamma drag som skiljer sig från majoritetssvenska normer. Familjen har en mycket starkare moralisk betydelse. Ansvar för föräldrar och släktingar betraktas nästan alltid som självklart. Många har också mer traditionella värderingar kring äktenskap, skilsmässa och barnuppfostran än genomsnittssvensken. Men det intressanta är att dessa värderingar sällan formuleras i konflikt med Sverige. Snarare försöker intervjupersonerna kombinera svensk individualism med traditionell familjelojalitet. Det handlar mindre om motstånd mot svenska normer och mer om försök att skapa hybrider mellan två världar. Detta ligger nära sociologisk forskning om ”selektiv integration”, där migranter gradvis utvecklar kombinationer av ursprungskultur och majoritetssamhällets normer snarare än full assimilation eller isolering.[79] Hos Ruslan blir denna kombination särskilt tydlig. Han uttrycker stark uppskattning för svensk trygghet, utbildning och samhällsordning, men beskriver samtidigt mannen som familjens yttersta ansvarsbärare och ser det som självklart att barnen ska bära vidare språk, kultur och grundläggande familjenormer från ursprungslandet.

Annars accepterar eller uppskattar de flesta vi mött i de personliga intervjuerna svensk jämställdhet, men flera tolkar den praktiskt snarare än ideologiskt. Farrukh beskriver jämställdhet som samarbete snarare än ideologi. Qasim kopplar kvinnors arbete till självständighet och respekt. Det handlar ofta om gradvisa värdeförskjutningar snarare än total normförändring. Sverige fungerar som en miljö där äldre könsnormer långsamt omförhandlas snarare än abrupt försvinner.[80]

Samtidigt bör materialet läsas mot bakgrund av att många av de personer som valt att delta i de längre intervjuerna också tillhör dem som etablerat sig relativt väl i Sverige genom arbete, utbildning eller studier. Det märks inte minst i den starka tilltron till utbildning, institutioner och möjligheten att påverka det egna livet. Bilden kompletteras dock av de många samtal som genomförts i andra miljöer, bland annat inom SFI, där erfarenheter av svagare etablering, osäkrare arbetsmarknadsposition och större social utsatthet framträder tydligare.

En viktig skillnad mot många iranska migranter i Sverige är också klassbakgrunden och synen på utbildning. Iranska migranter har historiskt ofta haft hög urban medelklassbakgrund med stark akademisk identitet och relativt sekulär orientering

---

78 Adeeb Khalid, *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia* (Berkeley: University of California Press, 2007).

79 Alejandro Portes och Min Zhou, ”The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 530 (1993), s. 74–96.

80 Karin Borevi, *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2002).

redan före migrationen. Bland de intervjuade här finns större variation där vissa är högutbildade jurister och akademiker, andra kommer från landsbygd eller krigsmiljöer med begränsad skolgång. Det gör att integrationen får olika karaktär. För högutbildade som Latif och Günel handlar problemen mycket om validering och statusförlust. För personer som Najib eller Fahim handlar integration mer om att överhuvudtaget få stabilt fotfäste på arbetsmarknaden. Forskning visar också att just erkännande och validering av utländska utbildningar är ett stort problem för högutbildade migranter i Norden.[81]

Den kanske största gemensamma utmaningen är därför inte främst kultur utan arbetsmarknad och social inkludering. Nästan alla beskriver frustration över hur svårt det är att få arbete som motsvarar kompetensen. De upplever ofta att språket bara är en del av problemet; minst lika viktigt är bristen på nätverk, svenska referenser och social tillit.

Nätverk, svenska referenser och social tillit återkommer som avgörande faktorer i intervjuerna. Många beskriver samtidigt en känsla av social distans i Sverige. Svenskar uppfattas som vänliga men reserverade och flera menar att det är svårt att komma nära människor och skapa djupare relationer. Habib beskriver hur människor *”tittar på mobilen och inte pratar med varandra”*. Flera talar därför om ensamhet och isolering som större problem än öppen diskriminering.

Även detta stöds av forskning om nordiska integrationsmönster där social inkludering ofta utvecklas betydligt långsammare än ekonomisk etablering. Sverige erbjuder relativt starka institutioner men samtidigt höga sociala trösklar till informella nätverk och arbetsmarknadsrelationer. Flera intervjupersoner beskriver därför en paradoxal situation där de känner stark lojalitet till Sverige som samhällssystem men samtidigt upplever social ensamhet i vardagen.

5.3.3. Spänningar och gränser för integrationen

Habib uttrycker stark uppskattning för Sverige som rättsstat men beskriver samtidigt en byråkrati han upplever som tungrodd och nästan omänsklig, samt en frustration över vad han uppfattar som orättvis särbehandling mellan olika migrantgrupper. För honom är detta inte ett argument mot integration som sådan, utan en önskan om att systemet ska vara begripligt och rättvist för alla. Najib, i sin tur, representerar de som ännu inte lyckats etablera sig trots lång tid i landet. Hans berättelse om upprepad arbetslöshet och känslan av att aldrig ha fått en verklig chans är en påminnelse om att arbetsmarknadsintegration för många är en mycket långsammare och mer skör process än vad de mer framgångsrika porträtten i detta kapitel kan ge intryck av.

Det är också värt att notera vad som *inte* finns representerat i materialet. Inget av porträtten uttrycker ånger över migrationsbeslutet eller en önskan att återvända till

81 Universitets- och högskolerådet, *Utländsk utbildning på svensk arbetsmarknad* (Stockholm: UHR, 2017); Nordregio, *Highly Skilled Migration in the Nordic Countries* (Stockholm: Nordregio, 2010).

hemlandet. Detta kan spegla en reell tendens bland de intervjuade, men kan också bero på vilka personer som var villiga att ställa upp på längre, delvis uppföljande intervjuer. De som känner sig mest missnöjda, marginaliserade eller sviket av det svenska samhället är kanske just de som tackar nej till medverkan, vilket bör vägas in vid tolkningen av materialets samlade positiva ton.

Samtidigt framträder en annan tydlig kontinuitet i intervjuerna. Samtliga män vi intervjuat från denna kulturzon har valt eller planerar att välja partner från den egna kulturella eller nationella bakgrunden. Ingen uttrycker på direkt fråga någon önskan att söka en svensk partner eller att bilda familj utanför den egna kultursfären. Familjebildningen verkar därmed i hög grad fortsätta inom transnationella eller kulturellt homogena nätverk även hos personer som i övrigt beskriver sig som väl integrerade och starkt positiva till Sverige. Det tyder på att integration i arbete, språk och samhällsliv inte nödvändigtvis innebär samma grad av förändring när det gäller familjeliv, relationer och social identitet.

Däremot visar intervjuerna något som ofta försvinner i integrationsdebatten, nämligen en mycket stark vilja att bidra. Nästan ingen uttrycker någon önskan att leva separat från det svenska samhället. Tvärtom finns hos många en stark önskan att bli accepterade som fullvärdiga svenskar. De vill arbeta, betala skatt, utbilda sig och skapa trygghet för sina barn. Deras berättelser handlar därför mindre om avståndstagande från Sverige än om kampen för att få tillträde till det samhälle de redan i hög grad identifierar sig med.

5.4. SYD- OCH SYDOSTASIATISKA MIGRANTER – FRÅN SMÅ-FÖRETAGARE TILL IT-SPECIALISTER

Figur 5.5. *Länder i kulturzonen Syd- och Sydostasien som representeras i projektets personliga intervjuer.*

Kartan visar länderna i den Syd- och Sydostasiatiska kulturzonen samt ursprungsländerna för de migranter som intervjuats personligen: Bangladesh, Filippinerna, Indien, Indonesien, Pakistan och Thailand

Kulturzonen Syd- och Sydostasien är sannolikt den mest heterogena av alla de kulturzoner som analyseras i denna rapport. Regionen sträcker sig från Himalayas bergsområden i Nepal, Bhutan och Tibet till övärldarna i Indonesien och Filippinerna samt de snabbt urbaniserade handelsstaterna Singapore och Malaysia. Här ryms några av världens största civilisationer, hundratals språk och folkgrupper samt en mycket stor variation av religioner såsom hinduism, buddhism, islam, kristendom och olika lokala traditioner. Skillnaderna mellan exempelvis Indien och Vietnam eller mellan Pakistan och Thailand är i många avseenden större än skillnaderna mellan olika kulturzoner. Samtidigt finns vissa historiska och kulturella

erfarenheter som gör att regionen ändå kan analyseras som en bredare kulturzon.

Historiskt har området präglats av flera starka civilisationscentra. Den indiska subkontinenten utvecklade tidigt avancerade stads- och handelskulturer och kom genom hinduism och buddhism att få stort kulturellt inflytande över stora delar av Sydostasien. Spår av detta märks fortfarande i språk, kungadömen, religiösa symboler och samhällsstrukturer i länder som Thailand, Kambodja och Indonesien. Samtidigt har kinesiskt inflytande varit starkt i delar av fastlands-Sydostasien, särskilt i Vietnam. Regionen har därför historiskt fungerat som ett möte mellan indiska, kinesiska, islamiska och senare västerländska civilisationer.

Kolonialtiden kom att få avgörande betydelse för regionens utveckling och bidrar fortfarande till många av de samhällsmönster som präglar migrationen till Europa i dag. De flesta av länderna i regionen koloniserades av europeiska makter under 1800- och början av 1900-talet. Brittiska imperiet kontrollerade Indien, Pakistan och Bangladesh samt hade starkt inflytande över Burma (Myanmar) och Malaya. Frankrike dominerade Indokina – dagens Vietnam, Laos och Kambodja – medan Nederländerna styrde Indonesien och USA efter Spaniens fall tog kontroll över Filippinerna. Kolonialmakterna byggde ofta administrativa strukturer, utbildningssystem och ekonomier som var anpassade för export och kontroll snarare än lokal utveckling. Samtidigt skapade kolonialismen nya eliter, nya utbildningsmöjligheter och i vissa fall ett gemensamt administrativt språk, särskilt engelskan i Sydasien.

Många av dagens konflikter och migrationsmönster har också rötter i kolonialtiden och avkoloniseringen. Delningen av Brittiska Indien 1947 skapade Pakistan och senare Bangladesh och ledde till enorma folkförflyttningar och långvariga konflikter mellan religiösa och nationella grupper. Vietnamkriget, Röda khmerernas terror i Kambodja och militärstyren i Myanmar är andra exempel på hur regionens moderna historia präglats av krig, auktoritära styren och geopolitisk rivalitet under kalla kriget. Samtidigt har flera länder – särskilt Singapore, Malaysia och delar av Thailand – genomgått mycket snabb ekonomisk utveckling och urbanisering under de senaste decennierna.

Det finns förstås komplikationer med att – som vi gjort i denna rapport – dela in världen i större så kallade kulturzoner. Strävan efter översikt och generalisering riskerar att bli alltför grov och döljer därmed betydande variationer inom breda kategorier. Detta gäller i synnerhet den ofta använda indelningen "Syd- och Sydostasien", där länder med mycket olika historiska erfarenheter, religiösa system och migrationsmönster slås ihop till en analytisk enhet. En närmare granskning av migranter från exempelvis Thailand, Filippinerna, Vietnam och Malaysia visar att dessa i flera avseenden uppvisar andra integrations- och värderingsmönster än migranter från Pakistan, Indien, Sri Lanka och Bangladesh, trots att de ofta behandlas som en gemensam grupp i många mer kvantitativa analyser.

Samtidigt har vi, av analytiska och pedagogiska skäl, valt att för åskådlighetens skull ändå behålla denna kulturzonsindelning. Liknande förenklingar är vedertag-

na inom jämförande samhällsforskning – inte minst inom World Values Survey – där de används för att skapa överblick, möjliggöra jämförbarhet mellan studier och identifiera breda mönster som annars riskerar att gå förlorade i mer finmaskiga uppdelningar. Indelningen bör därför förstås som ett analytiskt verktyg snarare än en beskrivning av homogena grupper.[82] Mot denna bakgrund inleder vi med att närmare studera migranter från Sydasien, innan vi här nedan försöker förstå vad som kännetecknar migranterna från Sydostasien.

5.4.1. Sydasiatiska migranter – vilka är de?

Människor från den sydasiatiska kulturzonen med länder som Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka och framförallt Indien utgör sedan flera år tillbaka några av de största invandrargrupperna i Sverige. Denna utveckling innebär både ett brott mot de senaste decenniernas migrationsmönster, som i stor utsträckning präglats av flykting- och anhöriginvandring från krigs- och konfliktområden, och en återknytning till en äldre fas i svensk migrationshistoria. Under efterkrigstiden rekryterade svensk industri aktivt arbetskraft från framförallt Sydeuropa och våra grannländer. Detta i en tid då ekonomisk expansion och arbetskraftsbrist sammanföll med en rivstart för svensk verkstadsindustri efter det andra världskriget. Det var bland annat för att tillgodose just de behov och problem som ibland uppstod när dessa ”arbetare på besök” istället valde att stanna kvar som 1975 års invandringsreformer kom till.

Vid sidan av anhöriginvandringen växer nu åter arbetskraftsinvandringen i betydelse, särskilt inom högkvalificerade yrken. Utvecklingen har tagit fart särskilt under det senaste decenniet i takt med den ökande efterfrågan på digital kompetens. Särskilt inflödet av arbetskraft från Indien har kommit att spela en central roll i Sveriges kompetensförsörjning inom IT-sektorn. På detta sätt är Sverige på väg tillbaka till ett mönster som påminner om efterkrigstiden. Under perioder har just indier varit den största gruppen utrikes födda invandrare, vilket speglar en tydlig förskjutning i migrationsmönstren mot ökad arbetskraftsinvandring.[83] Denna utveckling drivs i hög grad av efterfrågan på kvalificerad arbetskraft, där svenska företag i ökande utsträckning rekryterar internationellt.[84]

Till skillnad från det senaste halvseklets invandringsvågor präglas därmed denna migration i stor utsträckning arbetsmarknadsanknytning redan vid ankomst. Många av dessa migranter anländer med anställning klar och med kompetens som direkt efterfrågas, vilket ger en snabb etablering i arbetslivet. Samtidigt innebär det-

82 Indelningen i kulturzoner bygger på Ronald Inglehart och Christian Welzels forskning som identifierar globala kulturella kluster baserade på värderingsmönster längs dimensionerna traditionella–sekulära och överlevnad–självuttryck. Se Inglehart, R. & Welzel, C., *Modernization, Cultural Change, and Democracy* (2005); Inglehart, R., *Cultural Evolution* (2018); samt World Values Survey, *Cultural Map of the World* (2023).

83 Statistiska centralbyrån, *Ukrainare och indier största invandrargrupperna sedan pandemin*, 26 juni 2025.

84 Magnus Engdahl, *Arbetskraftsinvandring till Sverige från tredjeland*, Delmi Rapport 2024:6 (Stockholm: Delmi, 2024).

ta att deras relation till Sverige ofta får en annan karaktär. Etableringen i Sverige uppfattas inte nödvändigtvis som permanent, utan som en del av en internationell karriärstrategi.

Våra intervjuer visar att denna grupp ofta uppnår en hög grad av formell integration – i termer av arbete, bostad och familjeliv – men att detta inte alltid följs av en motsvarande känsla av långsiktig tillhörighet. I stället framträder ett mönster där många befinner sig i ett mellanläge där de ser sig som etablerade men ändå inte fullt förankrade. Beslut om att stanna eller lämna landet påverkas i hög grad av faktorer som karriärmöjligheter, löneutveckling, social inkludering och framtidsutsikter för barnen.[85]

Transnationalister som sällan talar svenska

47 årige Amit bor med fru och en 12 årig son i Landskrona sedan 2014. Från början tänkte han att han bara skulle stanna i Sverige något år, men tiden har "bara runnit iväg och sen kom pandemin", berättar Amit, som trots flera försök inte lärt sig tala svenska:

> *"Jag anmälde mig till SFI och vårt företag ordnade några svenska kurser. Så nu kan jag läsa och förstå svenska, men jag kan inte kommunicera muntligt."*

Däremot kör Amit Volvo till och från den moderna tegelvillan med lummig trädgård med såväl buxbom och tuija som familjen äger, liksom till sitt chefsjobb på ett internationellt dataföretag där även hustrun arbetar.

"Eftersom alla talar engelska på jobbet och vi talar bengali hemma har det svenska språket inte prioriterats", säger Amit. Samtidigt medger han att det ibland kan vara svårt att hänga med när sonen har kompisar hemma. I övrigt upplever han dock inga större hinder i kontakten med det svenska samhället, vare sig det gäller umgänget med svenska kolleger eller grannar, föräldramöten eller andra sammanhang: *"Alla talar ju engelska"*, säger han med ett leende:

> *"Vi har svenska vänner, blir ofta inbjudna till deras hem och deltar i svenska traditioner som midsommar och nationaldagen."*

När det gäller framtiden har familjen bestämt sig för att stanna åtminstone till sonen gått ut gymnasiet. Sedan flyttar man nog till Indien igen:

> *"Den största inre konflikten vi lever med är att våra föräldrar blir äldre i Indien samtidigt som vår son nog har sin framtid här i Sverige, och det är den frågan, snarare än integrationen i sig, som i längden kan avgöra var vi väljer att bo."*

Amit räknar upp alla de rader av fördelar han ser med det svenska samhället. Han talar om jämställdhet, trygghet, demokrati, utbildningsmöjligheterna, naturen –

85 Tillväxtverket, *Work in Sweden – delredovisning 2* (Stockholm: Tillväxtverket, 2026).

han låter som en verklig sverigefantast. Men en sak gör honom orolig för Sverige och det gäller lönerna:

”Det som vi upplever som mest problematiskt i Sverige är egentligen inte integrationen eller kulturen, utan snarare lönenivåerna, särskilt inom IT-branschen, där kompetens ofta värderas betydligt högre i andra länder än här. Skulle jag flytta till den sidan av Öresund skulle jag tjäna dubbelt så mycket”, säger Amit och pekar förbi Ven ut mot den danska kusten bara någon mil bort.

När vi träffar Ali från Pakistan bekräftar han att han inte är säker på att han blir kvar i Sverige trots att han är högutbildad och har doktorerat inom IT. När vi ses har han just fått besked att hans företag som är underleverantör till Volvo ska dra ner sin arbetsstyrka med 25 personer. Ingen vet än vilka som får gå men detta gör att framtiden känns otrygg för Ali vars fru pluggar på Chalmers och vars två barn talar både engelska, urdu och svenska:

”Jag känner mig väldigt otrygg och osäker på grund av invandringsreglerna som hela tiden verkar ändras. Om jag måste sluta på mitt nuvarande jobb vet jag inte om vi får stanna kvar i Sverige. Den här osäkerheten finns ju ständigt i bakhuvudet.”

Han utvecklar sina tankegångar på följande sätt:

”Jag tycker att invandringssystemet behandlar alla migranter på samma sätt, utbildade människor som jobbar och betalar skatt behandlas som asylsökande, och det känns inte rättvist enligt mig.”

Samtidigt bekräftar Ali att han inte är så integrerad i det svenska samhället:

”Jag har inte många svenska vänner eller kollegor, de flesta jag umgås med kommer från Pakistan eller Indien, så jag lever mest inom vårt eget community här i Göteborg.”

En annan intervju som tydligt visar hur tradition och modernitet kan samexistera är mötet med 21-åriga Isha från Dhaka i Bangladesh. Hon kom nyligen till Sverige genom ett arrangerat äktenskap, men hennes berättelse visar att detta inte behöver innebära passivitet eller avsaknad av egna val. När familjen först föreslog en annan make sade hon nej, eftersom hon inte tyckte om honom och inte trodde att han skulle stödja hennes ambition att studera vidare. Den man hon sedan gifte sig med beskriver hon däremot som en bra partner, inte minst därför att han delar hennes syn på utbildning och framtid. Som hon själv säger:

”Det här var inte mitt första äktenskapsförslag, jag tackade nej till det första eftersom jag inte tyckte om honom och inte trodde att han skulle stödja mina studier.”

Ishas berättelse tillför en viktig islamisk och bangladeshisk komponent till analysen. Hennes starka religiositet – hon ber fem gånger om dagen och beskriver Gud som överordnad allt i livet – står inte i motsats till utbildningsambition, arbete eller

migration. Tvärtom kombinerar hon religiös övertygelse med en tydlig meritokratisk logik – hon vill ta en doktorsexamen inom IT och menar att den mest kvalificerade personen bör få jobbet, oavsett kön. Hennes liv visar därmed att traditionella institutioner som arrangerade äktenskap kan rymma förhandling, samtycke och strategiska livsval. Det gör henne analytiskt viktig då hon är mer traditionellt förankrad än många sydindiska IT-migranter, men inte mindre framtidsorienterad eller modern i sina utbildningsideal.

Bara på besök

Detta – att många invandrare från Sydasien ser sig mer som besökare innebär att Sverige i praktiken inte bara står inför en integrationsutmaning, utan i ökande grad har Sverige ett retentionsproblem, det vill säga svårt att behålla högkvalificerade personer från andra länder. Frågan blir därmed inte enbart hur dessa individer ska etablera sig i samhället, utan hur Sverige som kunskapsnation ska förmå att långsiktigt behålla den kompetens man i dag framgångsrikt attraherar.

Forskning visar att indiska arbetskraftsmigranter i Sverige i hög grad är koncentrerade till IT- och tekniska yrken. Studier pekar på att majoriteten arbetar som exempelvis systemutvecklare, ingenjörer och som andra specialister inom kunskapsintensiva sektorer, och att Indien utgör den enskilt viktigaste källan till högkvalificerad arbetskraft från länder utanför EU.[86] Amit i Landskrona bekräftar bilden. Han är aktiv i en förening som samlar indier bosatta i Skåne. Av föreningens drygt 3 000 medlemmar uppskattar han att omkring 99 procent arbetar inom samma bransch – de flesta som dataingenjörer. Denna yrkesmässiga koncentration skiljer sig tydligt från många andra migrantgrupper och bidrar till att forma bilden av indiska migranter som en av de mest specialiserade grupperna på den svenska arbetsmarknaden. Detta hänger nära samman med den strukturella kompetensbrist som finns inom svensk IT-sektor, där företag i stor utsträckning är beroende av internationell rekrytering.

Samtidigt visar både medierapporter och forskningsöversikter att denna grupp i många fall inte etablerar sig långsiktigt i Sverige. Tvärtom framträder ett mönster där många betraktar sin vistelse som temporär, snarare än som en permanent migration. I forskningen beskrivs detta ofta som en form av cirkulär eller temporär högkvalificerad migration, där arbete utomlands är ett steg i karriären snarare än ett livsval. Det finns också tydliga indikationer på att Sverige har svårt att behålla dessa grupper över tid; indiska medborgare är inte bara en stor invandrargrupp utan också en av de största grupperna som lämnar landet igen.

Flera faktorer bidrar till detta. De relativt låga lönerna är en sådan. Ett annat återkommande tema handlar om språk och identitet. Eftersom arbetslivet i stor utsträckning fungerar på engelska inom IT-sektorn, minskar incitamenten att lära

86 Magnus Engdahl och Linus Liljeberg, *Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden*, IFAU Rapport 2022:15 (Uppsala: IFAU, 2022).

sig svenska, särskilt för vuxna, precis som Amit i Landskrona är ett exempel på efter 12 år i Sverige. Samtidigt lär sig barnen ofta svenska genom skolan, vilket kan skapa en viss språklig och kulturell asymmetri inom familjen. Detta förstärker ibland känslan av att befinna sig i en internationell "expat-miljö" snarare än att vara fullt integrerad i det svenska samhället. Denna svagare förankring kan i sin tur bidra till att Sverige inte upplevs som ett permanent hem.

Indiska och andra arbetskraftsinvandrare från Sydasien utgör en rörlig och globalt orienterad grupp. De fyller en viktig funktion på arbetsmarknaden inom data, teknik och IT, men deras anknytning till Sverige är ofta villkorad och tidsbegränsad. Många lever med en transnationell identitet, där både karriärmöjligheter och familjestrategier sträcker sig över flera länder. Detta innebär att Sverige i praktiken fungerar mer som en tillfällig nod i ett globalt arbetsliv än som en slutdestination för en stor del av denna grupp. Denna till synes paradoxala situation pekar mot ett problem som ligger bortom de etablerade integrationsramverken. Forskningen om högkvalificerad migration visar att det ofta uppstår en andra fas i etableringsprocessen, där frågan inte längre handlar om inträde på arbetsmarknaden utan om erkännande, karriärutveckling och långsiktig tillhörighet. I denna fas blir faktorer som lönenivåer, möjligheter till avancemang, tillgång till informella nätverk och upplevelsen av att bli betraktad som en fullvärdig del av organisationer och samhälle centrala. Här tycks Sverige ha svårare att konkurrera, särskilt i jämförelse med länder där löneutvecklingen är starkare eller där karriärvägarna upplevs som mer dynamiska.

Missnöjet som uttrycks i våra intervjuer är sällan absoluta, utan snarare relativa. Denna migrantgrupp har ofta jämförelsevis goda inkomster i svensk kontext, men jämför sig ofta med arbetsmarknaden i Nordamerika eller andra delar av Europa, eller med en snabbt växande ekonomisk elit i hemländerna. I denna jämförelse kan Sverige framstå som ett land med begränsade ekonomiska incitament och relativt flacka karriärstrukturer. Samtidigt erbjuder Sverige andra värden som både Amit och Ali framhåller i våra intervjuer – stabilitet, trygghet, utbildning och livskvalitet – men dessa väger inte alltid lika tungt för individer som befinner sig i en globalt konkurrensutsatt och i hög grad rörlig och flexibel yrkeskategori.

Jämställdhet ja – men inte alltid i praktiken

En av alla de med indiskt ursprung som besvarat våra enkäter och som vi intervjuat är 42-åriga Noor som bor i en stor modern bostadsrätt i en av Sveriges universitetsstäder. Hon är utbildad farmaceut och därefter vidareutbildad med en magisterexamen i miljövetenskap i Sverige. Hon är en reflekterande person med litteraturhistoria som ett stort intresse. När hon talar om jämställdhet gör hon det med engagemang övertygelse och ser Sverige som ett tydligt föredöme, där kvinnor och män ska ha samma möjligheter både i arbetsliv och familj. På direkt fråga avvisar hon uttryckligen idén att barn far illa av att en mamma arbetar heltid och hänvisar till sin egen uppväxt, där båda föräldrarna i provinsen Gujarat arbetade utan att det

upplevdes som negativt. För henne är det självklart att kvinnor ska kunna arbeta och göra karriär på samma villkor som män:

”Min mamma hemma i Indien jobbade… jag kände aldrig ens för ett ögonblick att min mamma borde jobba mindre eller att det påverkade mig eller att hon inte gav mig tillräckligt med tid.”

Men det är inte självklart att hon lever som hon lär. Trots hög utbildning och yrkeserfarenhet från andra länder står hon idag utanför arbetsmarknaden. Flytten till Sverige skedde på makens villkor, och hennes egen karriär har aldrig riktigt fått en start på grund av en önskan att stötta barnen men också på grund av bristande kunskaper i svenska. Hennes berättelse är intressant. Problemet är inte brist på jämställdhetsideal, utan att dessa inte omsätts i praktiken. Mannens relativt välbetalda arbete bär familjen ekonomiskt och Noor kan ta hand om hem och hushåll. Noor framstår därmed som jämställd i övertygelsen, men inte i livssituationen – ett tydligt exempel på hur migration och arbetsmarknadens villkor kan återskapa traditionella könsroller även bland högutbildade och värderingsmässigt moderna kvinnor. Och forskningen visar att Noor delar denna situation med många, många migrantkvinnor i Norden.[87]

En annan central aspekt är också den sociala dimensionen. Våra intervjuer tyder på att många upplever en form av delaktighet utan full tillhörighet. De deltar i samhället, men känner sig inte alltid fullt erkända som en del av det. Detta kan handla om svårigheter att komma in i informella nätverk, om subtila skillnader i status eller om upplevelser av att karriärmöjligheter begränsas av faktorer som inte är direkt synliga. Denna typ av “mjuk exkludering” är svår att fånga i statistik, men återkommer ofta i våra intervjuer med högutbildade migranter. Amit i Landskrona är en av dem som i någon mån kände sig stå vid sidan och var därför med och startade en ex-patorganisation i Skåne med 3000 medlemmar som kallas Sambandh:

”Vi valde det namnet eftersom samband betyder relation eller förbindelse på både indiska och svenska och vi är en av de största indiska föreningarna i Europa idag. Vår idé är att arrangera och stödja kulturella, sociala aktiviteter, och för att bevara våra traditioner och vårt kulturarv. Det är också väldigt viktigt för oss att den yngre generationen, som växer upp i Sverige, behåller en koppling till sina rötter.”

Hur ska Sverige konkurrera om de största talangerna?

Diasporor beskrivs ofta som relativt slutna och värdekonservativa miljöer, där starka interna nätverk kan minska kontakten med det omgivande samhället och därmed bromsa integrationen. Sambandh pekar i en annan riktning. Snarare än att isolera sig fungerar verkar föreningen fungera som en bro mellan Indien och Sveri-

87 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *The Labour Market Integration of Migrant Mothers and Fathers in the Nordic Countries* (Paris: OECD, 2023).

ge. Diasporan blir till en resurs snarare än ett hinder för att utveckla nya former av tillhörighet. Det som däremot gör situationen utmanande ur ett samhällsperspektiv är att denna grupp välutbildade invandrare har en hög grad av handlingsfrihet. Till skillnad från många andra migrantgrupper är de inte beroende av en specifik nationell arbetsmarknad, utan kan i många fall välja mellan flera internationella alternativ. Därmed får upplevelser av bristande erkännande eller begränsade möjligheter direkta konsekvenser. Då tar man sin hatt och rock och går. Det handlar alltså inte om ett passivt utanförskap, utan om ett aktivt val att lämna.

Mot denna bakgrund kan man hävda att Sverige står inför ett tydligt retentionsproblem snarare än ett integrationsproblem i snäv mening. Vi har varit relativt framgångsrika när det gäller att attrahera högkvalificerad arbetskraft, men mindre framgångsrika i att få denna grupp att stanna på lång sikt. Detta innebär en potentiell samhällsförlust, inte minst i form av förlorat humankapital och minskad avkastning på de investeringar – både privata och offentliga – som gjorts i etableringsprocessen. Till exempel barnens skolgång.

Samtidigt bör denna förlust förstås i ett vidare sammanhang. Sverige är inte ensamt om att möta denna typ av utmaning, och den hänger samman med mer grundläggande drag i den svenska samhällsmodellen, där jämlikhet och relativt sammanpressade löner prioriteras framför stora individuella löneskillnader. Det innebär att vissa högkvalificerade grupper kan uppleva att deras kompetens inte fullt ut värderas ekonomiskt. Frågan blir därmed inte enbart hur dessa individer ska integreras, utan hur Sverige som kunskapsnation positionerar sig i den globala konkurrensen om talang.

21 åriga polisdottern Isha från Banakhagladesh som kom nygift till Sverige 2025 tillsammans med sin make som ska göra sin post-doc i Uppsala har pluggat matematik på universitetet i Dhaka. Hon arbetar nu som städerska på dagarna och på en pizzeria på helgerna. De är inneboende hos makens pappas kusin som bott i Sverige i 40 år. Isha känner till att reglerna när det gäller självförsörjning har blivit tuffare i Sverige på senare år men ser det som självklart att hon ska jobba heltid för att få ekonomin att gå ihop. Men skulle det inte fungera för henne och hennes man finns det andra länder att söka sig till:

”Vi har pratat om att flytta till Spanien om vi inte får stanna – jag har hört att de gärna tar emot migranter med en bra utbildning”, säger Isha och skakar på huvudet och undrar:

> *”Varför Sverige inte vill ha oss här är konstigt – vi jobbar, betalar skatt, vi utbildar oss och min man betalade förra året 60 000 kr för att få gå på Universitetet”.*

Det finns rapporter som bekräftar att högkvalificerade migranter från Sydasien ofta befinner sig i ett slags mellanläge – de är etablerade, men inte fullt förankrade; delaktiga, men inte helt inkluderade. För Sverige innebär detta en strategisk utmaning. Att bättre förstå och hantera denna grupps erfarenheter kan vara avgörande för vår långsiktiga förmåga att attrahera och behålla den kompetens som krävs i en allt

mer globaliserad ekonomi. Det som framträder i våra intervjuer och enkäter är att skillnaderna mellan högkvalificerade migranter från Sydasien och många migranter från MENA-regionen, i Sverige i första hand inte handlar om kultur, utan om hur migrationen är organiserad och var i samhället individerna kommer in. Det handlar med andra ord om vägarna in i Sverige – vilka som kommer hit, vilken typ av jobb de får och hur länge de planerar att stanna, snarare än om ursprung i sig.

5.4.2. Många från Sydasien kommer till ”dukat bord”.

Ett första centralt drag är att många, för att inte säga flertalet, migranter från Sydasien och Indien anländer med ett arbete som redan är ordnat. Som regel med tydlig arbetsgivaranknytning och med kompetens som är direkt efterfrågad. Det ger en helt annan startposition än för grupper som i högre grad kommer genom asyl eller familjeanknytning.

I praktiken haltar därför jämförelsen med migranter från MENA-regionen ordentligt. Som bekant visar erfarenheten tydligt att flyktingar och flyktinganhöriga generellt har en betydligt längre väg till etablering på arbetsmarknaden, trots omfattande insatser.[88] På samma sätt visar statistiken att sysselsättningen i dessa grupper är relativt låg under de första åren i landet och ökar först över tid.[89] Skillnaden ligger alltså inte i att vissa grupper “integreras bättre” i någon allmän mening, utan i att vissa grupper – som många syd- och ostasiatiska arbetskraftsinvandrare – träder in i samhället genom en kanal som ger omedelbar arbetsmarknadsförankring, medan andra möter mer långsiktiga etableringsprocesser.

Självklart hänger detta nära samman med utbildnings- och kompetensprofilen hos de skilda migrantgrupperna liksom ålder vid invandring och tidigare erfarenheter.[90] Forskningen visar att arbetskraftsinvandrare ofta börjar på en relativt kvalificerad nivå, medan andra grupper i högre grad måste arbeta sig upp från en svagare position. För många indiska migranter innebär detta att deras arbetsmarknadsutfall ser starka ut redan tidigt, inte nödvändigtvis för att integrationsprocessen fungerar bättre, utan för att matchningen mellan kompetens och efterfrågan är hög redan från början.

Men bilden är komplex och ibland motsägelsefull. All erfarenhet pekar på att språkkunskaper i svenska är viktiga för arbetsmarknaden i stort, men i vissa högkvalificerade och internationella miljöer – särskilt inom forsknings- och tekniksektorn – kan arbete och karriär påbörjas utan att kunna någon svenska.[91] Det innebär att inträdesbarriären är lägre i dessa yrkesgrupper, men också att incitamenten att fullt ut integreras språkligt kan bli svagare – precis som Amit i Landskrona erfarit.

---

88 Statistiska centralbyrån, *Integration – etablering på arbetsmarknaden* (Stockholm: SCB, 2014).

89 Statistiska centralbyrån, *Färdigheter och arbete bland utrikes födda* (Stockholm: SCB, 2026).

90 Magnus Engdahl, *Arbetskraftsinvandring till Sverige från tredjeland*, Delmi Rapport 2024:6 (Stockholm: Delmi, 2024).

91 Mårten Dahlberg et al., *Etablering av nyanlända flyktingar*, IFAU Rapport 2023:19 (Uppsala: IFAU, 2023).

Detta bidrar till att vissa högkvalificerade migranter kan leva länge i en mer internationell eller engelskspråkig vardag, vilket i sin tur påverkar deras långsiktiga förankring i samhället.

Det är i detta skede – efter den initiala etableringen – som de erfarenheter som kommer fram i intervjuerna blir särskilt relevanta. Också forskningen om högkvalificerad migration visar som framgår av resonemangen ovan, på att utmaningen för länder som Sverige inte främst är att attrahera, utan att behålla dessa grupper. Faktorer som karriärmöjligheter, löneutveckling, social inkludering och familjens livsvillkor blir avgörande för om människor väljer att stanna. Samtidigt framhålls att Sveriges relativt sammanpressade lönestruktur, höga skatter och vissa institutionella hinder kan minska landets attraktionskraft för just denna typ av globalt mobil arbetskraft.[92]

Detta ligger nära den bild som framträder i intervjuerna. Sydasiatiska migranter är en grupp som i många avseenden är etablerad – med arbete, bostad och barn i skolan – men som ändå upplever att deras kompetens inte fullt ut erkänns eller värderas. Här spelar också mer svårfångade faktorer in, såsom tillgång till informella nätverk, upplevelser av inkludering och möjligheter till avancemang. Också här bekräftar studierna att diskriminering och subjektiva bedömningar i rekrytering och karriärutveckling kan påverka även högkvalificerade migranter, och att deras löne- och villkorsutveckling inte nödvändigtvis motsvarar deras kvalifikationer.[93]

5.4.3. Hur får man flyttfåglar att stanna?

Skillnaderna mellan sydasiatiska arbetskraftsinvandrare och många andra migrantgrupper i Sverige bör inte förstås i termer av bättre eller sämre integration, utan som ett resultat av olika inträdespunkter och olika logiker för migration. Samtidigt visar både forskning och empiri att högkvalificerade migranter ofta har en mer temporär och strategisk relation till värdlandet, där beslut om att stanna eller lämna fattas utifrån en samlad bedömning av karriär, familj och livskvalitet. I detta perspektiv framstår situationen inte som ett traditionellt integrationsproblem utan snarare tvärtom. Det vill säga att Sverige får det svårt att behålla högkvalificerade personer från andra länder. Ofta lyckas vi integrera dessa individer i arbetslivet och samhället, men vi lyckas inte alltid övertyga dem om att deras långsiktiga framtid bör vara här.

Våra intervjuer visar att integration i funktionell mening i regel fungerar väl för gruppen migranter från Indien och dess grannländer – de som kommer till vårt land får arbete, de betalar skatt, äger sina bostäder, barnen går i skola och vardagen fungerar – men att detta inte nödvändigtvis leder till en vilja att stanna i landet. I stället framträder ett mönster av villkorad tillhörighet, där Sverige utgör en viktig men inte självklar del av en livsstrategi. Ytterst handlar det om vårt lands förmåga

92 Statistiska centralbyrån, *Arbetsmarknaden 2020 för högutbildade utrikes födda* (Stockholm: SCB, 2023).
93 Per-Anders Akay, *Etnisk diskriminering i rekryteringsprocesser*, Delmi Kunskapsöversikt 2024:14 (Stockholm: Delmi, 2024).

att erbjuda långsiktigt attraktiva villkor i en global marknad för högkvalificerad arbetskraft. Det är i denna spänning – mellan etablering och tillhörighet – som den potentiella samhällsförlusten uppstår.

5.4.4. På vilka sätt skiljer sig sydostasiatiska migranter från de sydasiatiska?

Forskningen om sydostasiatiska migranter pekar relativt samstämmigt på att dessa grupper ofta kombinerar stark familjeorientering med en hög grad av social och normativ anpassningsförmåga. Detta har beskrivits som en form av "relationell kollektivism", där individen är starkt förankrad i familje- och nätverksstrukturer, men där dessa inte nödvändigtvis står i konflikt med anpassning till nya sociala normer i mottagarsamhället. I praktiken innebär detta att migranter från exempelvis Filippinerna och Thailand ofta snabbt etablerar sig i arbetslivet och uppvisar en hög grad av funktionell integration, särskilt när migrationen sker via arbete eller familjebildning tillsammans med någon som redan bor i Sverige.[94] Vietnamesiska migranter, som i många fall har en längre historisk närvaro i Europa, uppvisar dessutom relativt stark intergenerationell mobilitet – alltså att barnen ofta klarar sig bättre än sina föräldrar.[95] Även migranter från Malaysia, som ofta har en relativt hög utbildningsnivå, uppvisar liknande mönster av snabb etablering och anpassning. 52 årige Bayani i Botkyrka, kom till Sverige från Filippinerna som 16-åring i början av 1990-talet och har under större delen av sitt yrkesliv arbetat inom vården. I vår intervju med honom beskriver han hur arbete, språkinlärning och anpassning till arbetslivets normer blivit centrala redskap för att skapa stabilitet och tillhörighet i det svenska samhället. Samtidigt visar intervjun med honom att denna anpassning inte inneburit att ursprungskulturen försvunnit. Efter drygt 35 år i Sverige säger Bayani:

> *"Jag känner mig svensk på jobbet och filippinsk hemma, och det har blivit ett sätt att överleva. Man anpassar sig beroende på sammanhang, annars blir det för svårt. Identiteten är inte antingen eller, utan både och."*

På så sätt visar han att man kan leva på två sätt samtidigt, där man anpassar sig till arbete och vardag i Sverige, men ändå behåller sin bakgrund genom familj, kultur, mattraditioner och nära relationer. Intervjun med Bayani illustrerar tydligt att strukturell etablering inte nödvändigtvis innebär full känslomässig eller kulturell sammansmältning. Trots fast arbete, bostad och lång tid i Sverige beskriver han en kvarstående erfarenhet av ensamhet och social distans. Hans berättelse visar att trots att många sydostasiatiska migranter – många gånger från Thailand och Filippinerna – snabbt etablerar sig i arbetslivet samtidigt som de upplever ett bestående avstånd till vissa delar av det svenska vardagslivet.

---

94 OECD (2020). *International Migration Outlook*. Paris: OECD Publishing.

95 Crul, M. & Schneider, J. (2010). "Comparative Integration Context Theory: Participation and Belonging in New Diverse European Cities." *Ethnic and Racial Studies*.

Bayanis erfarenheter pekar på en form av anpassning där integration sker genom arbete och vardaglig praktik. Men för att förstå variationen mellan olika kulturer inom den Sydost- och sydasiatiska kultursfären behöver denna typ av erfarenhet dock sättas i relation till andra migrationskontexter. För forskningen när det gäller sydostasiatiska migranter kontrasterar delvis mot vad som observerats för vissa sydasiatiska grupper. Migranter från Pakistan och Bangladesh – och i viss mån delar av den indiska diasporan – har i genomsnitt starkare kopplingar till mer normbundna och ofta religiöst förankrade sociala system, där familj, könsroller och auktoritet spelar en mer central och institutionellt stabil roll. I dessa sammanhang fungerar islam, respektive hinduism i vissa fall, inte enbart som trosuppfattning utan som ett ramverk för familjestruktur, könsroller och social auktoritet. Också faktorer som utbildningsnivå, urban bakgrund och migrationsmotiv spelar här en viktig roll. Exempelvis uppvisar högutbildade migranter från Indien ofta mer individualiserade värderingsmönster, i linje med vad som observerats i World Values Survey, medan mer socioekonomiskt utsatta grupper i högre grad bekänner sig till mer traditionella normsystem i diasporan.[96] Detta innebär inte att dessa grupper saknar anpassningsförmåga, men förändringen i vissa värdedimensioner, särskilt de som rör livsstil, könsnormer och relationen till traditionella auktoriteter, tenderar att ske långsammare och mer selektivt. Samtidigt är det viktigt att upprepa att variationerna är många och att dessa grupper är mycket heterogena.[97]

Våra egna data, baserade på IC-index – som ju mäter graden av individualism kontra kollektivism i olika samhällen – bekräftar i stora drag denna differentierade bild, men bidrar också med ytterligare precision.[98] Den sammanslagna kategorin Syd- och Sydostasien placerar sig i ett mellanskikt, runt 62–63 i IC-index, men detta genomsnitt döljer sannolikt en intern uppdelning. Givet de etableringsmönster som präglar migranter från Thailand, Filippinerna, Vietnam och Malaysia – längre vistelsetid i Sverige historiskt sett, hög sysselsättning och tätare kontakt med majoritetssamhället – är det rimligt att tolka våra siffror som att dessa grupper ligger högre än det regionala snittet. Detta stöds särskilt av delindex som rör acceptans av olika livsstilar och egalitära värderingar, där våra data visar att variationen inom regionen är betydande.

Thailändsk familjerespekt och nordisk vardagsfrihet

Chanida är 27 år och född i Thailand men uppvuxen i Danmark. Hon flyttade senare till Sverige eftersom hennes man, som också har thailändsk bakgrund men är uppvuxen här, bor i Skåne. För Chanida har flytten därför inte inneburit ett lika

96 Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge University Press.

97 Steven Vertovec (2000), *The Hindu Diaspora*; samt (2007) "Super-diversity and its implications".

98 IC-indexet ska tolkas relativt snarare än absolut: det visar skillnader mellan länder eller grupper snarare än fasta kategorier. Höga värden återfinns typiskt i samhällen präglade av sekulär-rationella och självuttryckande värderingar, medan lägre värden är vanligare i samhällen där traditionella normer och starka familjestrukturer dominerar.

stort kulturellt brott som för många andra migranter från Sydostasien. Hon känner igen mycket från Danmark och beskriver Sverige som lugnt, välkomnande och familjevänligt. Samtidigt är hon tydlig med att integration kräver egen ansträngning. Språket är centralt, även för någon som redan kan danska och förstår mycket av den nordiska samhällsmodellen. Hon går på SFI för att kunna uttrycka sig bättre på svenska och komma in i arbetslivet.

”Jag behöver mer utbildning eftersom jag vill utveckla mig. För att få olika värderingar och se vad jag faktiskt vill göra. I Danmark läste jag till sjuksköterska. Jag har ett år kvar, så flyttade jag till Sverige.”

Chanida beskriver integration som något ömsesidigt, men med stark betoning på individens ansvar. Sverige är öppet, men den som kommer hit måste också visa att man vill delta och bidra.

”Jag tänker att man måste ha en prova innan man kommer. Att de kan visa att man kan komma in i svenska samhället och visa att man faktiskt vill. Man måste bli en del av Sverige.”

Samtidigt ser hon att hennes egen väg är lättare än för många som kommer direkt från Thailand. För dem kan språket, ensamheten och vägen till arbete vara betydligt svårare.

”Jag tänker att det är svårt för dem. Det är språk som de har svårt med. Det är svårt att få vänner, och det är svårt att kommunicera och få jobb.”

Det finns också något sårbart i Chanidas integrationssituation. Hon har vuxit upp i Danmark och känner igen mycket av den nordiska samhällsmodellen, men står ändå utanför arbetsmarknaden och behöver erövra Sverige på nytt genom språk, yrkesväg och vardaglig tillhörighet. Hennes berättelse visar att integration inte alltid handlar om en dramatisk kulturkrock. Ibland handlar den snarare om att tidigare erfarenheter, även från ett grannland, inte automatiskt blir till kapital på en ny svensk arbetsmarknad.

Att vara delaktig men ändå inte

Detta mönster bekräftas även i intervjumaterialet. 32-årige datateknikern Jonathan från Djakarta i Indonesien som varit i Sverige i fem år beskriver exempelvis hur han upplever sig accepterad och fullt fungerande i samhället, samtidigt som han “inte följer svensk kultur eller traditioner särskilt mycket”. På detta sätt påminner han också om de erfarenheter migranterna från Sydasien uttrycker – alltså en slags live-and-let-live hållning. Han menar att systemen i Sverige fungerar väl även utan full språklig eller kulturell integration. Detta tyder på en pragmatisk anpassning till institutionella och ekonomiska strukturer, samtidigt som vissa värderingar och praktiker förblir mer stabila över tid.

Ändå visar våra IC-index över skillnaderna mellan individuella och kollektiva

värderingar tydligt att vissa dimensioner är mer trögrörliga. När det gäller graden av distans till traditionella värderingar (tradition distance index) kvarstår ett avstånd till västvärlden även för sydostasiatiska grupper, vilket tyder på att normer kring familj, auktoritet och social struktur förändras långsammare än mer ytliga attityder. Detta mönster är ännu tydligare i de sydasiatiska grupperna, där traditionella normsystem i högre grad tycks upprätthållas över tid. När vi talar om index för barnuppfostringsideal (child index) framträder en liknande skillnad. Sydostasiatiska migranter uppvisar en blandning av ökad betoning på självständighet och fortsatt familjeorientering, medan sydasiatiska grupper i genomsnitt ligger närmare en mer kollektivistisk modell.

En viktig gemensam nämnare i våra data på frågan om social acceptans av andra grupper (acceptance of diverse others) är de positiva svaren mycket höga i alla grupper, vilket tyder på en bred normativ anpassning till grundläggande toleransnormer i det svenska samhället. Däremot varierar acceptansen för andra, måhända avvikande livsstilar (accepting diverse lifestyles) betydligt mer, och det är här som skillnaden mellan sydostasiatiska och sydasiatiska grupper blir särskilt tydlig. Våra siffror tyder på att sydostasiatiska migranter i större utsträckning närmar sig västliga nivåer i denna dimension, medan sydasiatiska grupper i genomsnitt ligger lägre.

Tid i landet fungerar som en viktig modifierande faktor i båda grupperna, men effekten skiljer sig både när det gäller förändringens omfattning och i hur snabbt den utvecklas över tid. För sydostasiatiska migranter tycks konvergensen ske relativt snabbt, särskilt under de första 10–15 åren, vilket är förenligt med deras etableringsmönster och den selektion som präglar migrationen.[99] För sydasiatiska grupper är förändringen mer gradvis och i vissa fall mer begränsad, särskilt i de dimensioner som rör traditionella normsystem. Samtidigt planar utvecklingen ut över tid i båda grupperna, vilket innebär att vissa skillnader kvarstår även efter lång vistelsetid.

Sammantaget visar både forskningen och våra egna data att sydostasiatiska migranter inte utan vidare kan förstås inom ramen för en bred syd- och sydostasiatisk kulturzon. De uppvisar generellt en högre grad av normativ anpassning och ligger närmare västvärlden i flera centrala dimensioner av IC-index, samtidigt som de behåller vissa distinkta värdemönster, särskilt i relation till familj och social struktur. I jämförelse framstår många sydasiatiska grupper som mer stabilt förankrade i traditionella normsystem, med en långsammare och mer selektiv förändringsprocess. Detta pekar på att alltför sammanfattande analyser både kan överdriva kulturella skillnader mellan grupper och samtidigt sudda ut viktiga variationer inom dem, särskilt när migrationsvägar och etableringsgrad ser olika ut.

99 Dustmann, C. & Glitz, A. (2011). "Migration and Education." *Handbook of the Economics of Education*.

5.4.5. Analys

Intervjuerna med migranter från Syd- och Sydostasien visar att kulturzonen rymmer två relativt olika integrationslogiker som också kräver olika typer av integrationspolitik. Våra I/C-index placerar regionen relativt långt från västvärlden när det gäller generell tillit, individualism och moderna värderingar, men samtidigt betydligt närmare väst än flera mer traditionellt kollektivistiska kulturzoner. Gemensamt för stora delar av regionen är den starka betoningen på utbildning, arbete, familj och socialt ansvar. Samtidigt visar materialet att dessa värden organiseras på olika sätt i Sydasien respektive Sydostasien och därmed leder till olika integrationsmönster i Sverige.

Bland migranter från Indien, Pakistan och Bangladesh framträder en tydligt meritokratisk och globalt orienterad modernitet. Utbildning och karriär fungerar som centrala mekanismer för social rörlighet och personlig trygghet. Många migranter från denna del av regionen anländer genom arbetskraftsmigration eller högre utbildning och kommer direkt in i kvalificerade sektorer såsom IT, forskning och teknik. Deras integration fungerar därför ofta väl i funktionell mening – de arbetar, betalar skatt, äger bostäder och barnen går i svenska skolor. Samtidigt beskriver många en svagare känsla av social och emotionell förankring i Sverige. Landet uppfattas ofta som tryggt och stabilt men inte alltid som ett självklart permanent hem. Flera intervjuer antyder att Sverige snarare fungerar som en tillfällig nod i en global karriärstruktur där alternativ i Nordamerika, Storbritannien eller andra delar av Europa hela tiden finns närvarande.

Det innebär att utmaningen för Sverige i relation till denna grupp inte främst handlar om klassisk integration utan om retention – alltså förmågan att få högkvalificerade migranter att stanna långsiktigt. Problemen handlar mindre om språkinlärning eller inträde på arbetsmarknaden och mer om karriärutveckling, erkännande, social inkludering och familjens långsiktiga livsvillkor. Flera intervjupersoner beskriver exempelvis att de känner sig funktionellt integrerade men socialt perifera. De deltar i arbetslivet men upplever samtidigt begränsad tillgång till informella nätverk och svårigheter att bli fullt erkända som en del av samhället. För denna grupp blir därför integrationspolitiken i hög grad en fråga om konkurrenskraft i den globala kampen om kvalificerad arbetskraft.

Migranter från Sydostasien – exempelvis Thailand, Filippinerna och Vietnam – uppvisar däremot oftare en annan integrationsprofil. Här sker migrationen i större utsträckning genom familjebildning, omsorgsarbete, serviceyrken eller mindre specialiserade arbetsmarknader. Intervjuerna antyder samtidigt att dessa grupper ofta utvecklar en relativt stark social och kulturell förankring i Sverige över tid. Anpassningen till svenska vardagsnormer verkar ofta ske pragmatiskt och utan större ideologiska konflikter. Familjen och de nära relationerna är fortsatt mycket viktiga, men kollektivismen uttrycks mer genom social harmoni och omsorg än genom statusorienterad meritokrati.

Samtidigt är arbetsmarknadspositionen ofta svagare än bland de högkvalificerade sydasiatiska migranterna. Integrationens utmaningar handlar därför mer om långsiktig ekonomisk etablering, språkutveckling och möjligheten till social mobilitet över generationerna. Särskilt kvinnor riskerar ibland ekonomiskt beroende genom familjebaserad migration och begränsad anknytning till arbetsmarknaden. För denna grupp blir vuxenutbildning, språkträning, kompetensvalidering och möjligheten till vidareutbildning därför centrala integrationsverktyg.

Våra personliga intervjuer visar därmed att integrationspolitiken behöver bli betydligt mer differentierad än i dag. Det är inte tillräckligt att behandla alla migrantgrupper som om de mötte samma hinder eller hade samma väg in i samhället. Arbetskraftsmigranter inom globala specialistyrken möter andra problem än familjemigranter eller personer som kommer via omsorgs- och servicesektorn. För högkvalificerade sydasiatiska migranter handlar integration i hög grad om långsiktig tillhörighet, karriärvägar och social inkludering. För många sydostasiatiska grupper handlar den snarare om språkutveckling, ekonomisk självständighet och intergenerationell utbildningsmobilitet.

Samtidigt pekar intervjuerna på ett mer generellt problem i den svenska integrationsmodellen: skillnaden mellan funktionell integration och social tillhörighet. Många migranter kan vara väl etablerade på arbetsmarknaden utan att känna stark långsiktig förankring i samhället. Andra utvecklar stark social tillhörighet men har svårare att etablera sig ekonomiskt. Integrationspolitikens uppgift blir därför inte bara att skapa inträde på arbetsmarknaden utan också att skapa förutsättningar för långsiktig social förankring, erkännande och ömsesidig tillit mellan migranter och majoritetssamhälle.

5.4.6. Sammanfattning

Migranter från Syd- och Sydostasien uppvisar två skilda integrationslogiker snarare än en gemensam. Sydasiatiska arbetskraftsmigranter – ofta inom IT – etablerar sig snabbt funktionellt men beskriver en svagare känslomässig förankring; utmaningen för Sverige är här retention snarare än integration i traditionell mening. Med retention menas här Sveriges förmåga att behålla de migranter som landet redan har lyckats attrahera. Det handlar alltså inte främst om den första etableringen på arbetsmarknaden, utan om huruvida människor efter några år upplever att Sverige erbjuder tillräckligt goda villkor, karriärmöjligheter, social tillhörighet och trygghet för familjen för att de ska vilja stanna långsiktigt. Sydostasiatiska migranter, som oftare kommer via familjebildning eller omsorgsyrken, bygger tvärtom starkare social tillhörighet men möter större hinder på arbetsmarknaden, där språk, validering och vidareutbildning blir avgörande. Slutsatsen är att integrationspolitiken behöver skilja mellan dessa inträdesvägar istället för att behandla regionen som en enhet.

5.5. ÖSTASIATISKA MIGRANTER OCH INDIVIDUALISTISKA VÄRDERINGAR – EN PARADOX I ORDETS VERKLIGA BETYDELSE

Figur 5.6. Länder i kulturzonen Östasien som representeras i projektets personliga intervjuer.

Den östasiatiska kulturzonen omfattar några av världens äldsta och mest inflytelserika civilisationer och inkluderar Kina, Japan, Korea, Taiwan, Hongkong och i viss mån Mongoliet. Trots stora skillnader i politik, ekonomi och historia finns flera gemensamma kulturella drag som gör det meningsfullt att analysera regionen som en bredare kulturzon. Samtidigt är det viktigt att betona att Östasien inte är homogent. Skillnaderna mellan exempelvis demokratiska Japan och Taiwan, auktoritära Kina och Nordkorea eller det mer nomadiskt präglade Mongoliet är betydande. Kulturzonen bör därför förstås som ett analytiskt verktyg snarare än som en enhetlig kultur.

Historiskt har Kina fungerat som regionens centrala civilisationscentrum. Genom handel, migration och kulturellt inflytande spreds kinesisk skriftkultur, stats-

förvaltning och filosofi till stora delar av Östasien. Särskilt konfucianismen kom att påverka synen på utbildning, familj, auktoritet och social ordning. Utbildning och disciplin har därför länge haft mycket hög status i regionen och betraktas ofta som både personlig och moralisk plikt.

Under 1800- och 1900-talet präglades regionen av kolonialism, krig och snabb modernisering. Japan industrialiserades tidigt och blev själv en kolonial stormakt, medan Korea, Taiwan och Hongkong hamnade under japanskt respektive brittiskt styre. Kina präglades av imperialistiska ingrepp, revolution och senare kommunistiskt maktövertagande. Efter andra världskriget utvecklades Japan, Sydkorea, Taiwan och senare Kina till några av världens mest ekonomiskt dynamiska samhällen.

Trots stora nationella skillnader finns flera gemensamma värdemönster i regionen. Familjen har fortsatt hög betydelse och relationerna präglas ofta av ansvar, plikt och ömsesidighet snarare än stark individualism. Samtidigt är utbildningsorientering, arbetsmoral och respekt för social ordning generellt mycket starka. Kombinationen av hög modernisering och kollektivt präglade normer gör därför Östasien till en kulturzon där ekonomisk och teknologisk modernitet samexisterar med stark social disciplin och familjeorientering.

Ett centralt resultat i denna rapport är att migranter från Östasien uppvisar de högsta nivåerna av individualistiska eller emancipativa värderingar bland samtliga studerade migrantgrupper i Sverige. Det gäller särskilt indikatorer som rör jämlikhet, generell tillit, acceptans av olika livsformer och betoning av individens rätt att forma sitt eget liv. Samtidigt uppvisar samma grupp höga värden också på den dimension som i denna rapport betecknas som traditionell, det vill säga på indikatorer som fångar familjeansvar, disciplin, social ordning och närhet till anhöriga. Den dubbla placeringen är det som gör resultatet så analytiskt intressant. Om man utgår från gängse stereotyper borde östasiatiska migranter antingen ha placerat sig tydligt på den traditionella sidan eller i bästa fall i någon mittposition. I stället framträder de som den grupp som tydligast förenar två till synes motsatta poler: starka moderna värden och kvarvarande traditionella orienteringar. Det som vid första anblick framstår som en paradox – en skenbar motsägelse – visar sig vid närmare analys vara ett av denna rapports mer robusta resultat. Vad som först kan uppfattas som motsägelsefullt framträder därmed som både sociologiskt rimligt och kulturhistoriskt begripligt.

Paradoxen uppstår i stor utsträckning därför att västerländska föreställningar om Östasien fortfarande vilar på en ofta grov dikotomi mellan "östlig kollektivism" och "västerländsk individualism". I denna föreställningsvärld blir Kina, Japan och ibland även Korea och Taiwan samhällen där individen betraktas som underordnad familj, hierarki och stat, medan individen i Västvärlden representerar frihet, självuttryck och autonomi. En sådan dikotomi är dock både historiskt förenklad och analytiskt otillräcklig. Den fångar en del av den yttre formen i östasiatiska samhällen som exempelvis disciplin, utbildningstryck, starka familjerelationer, tydliga

hierarkier och starksocial kontroll. Däremot missar denna bild den inre dynamik som länge har gjort dessa samhällen mottagliga för just de värdeförskjutningar som i moderniseringsteorin förknippas med ökad individualisering, utbildningsexpansion och reflexivitet.[100] Den kinesisk-amerikanske filosofen Tu Wiming har visat att konfucianska traditioner inte bör förstås som ett statiskt hinder för modernitet utan som en särskild väg in i moderniteten, där moralisk självförädling, utbildning och samhällsansvar bärs av individen själv.[101] En av Wimings forskarkollegor, den israeliske sociologen Shmuel Eisenstadt, har i samma anda beskrivit modernitet som mångformig, inte som en enda västerländsk mall, vilket gör det möjligt att tala om en östasiatisk modernitet snarare än en ofullständig imitation av väst.[102]

5.5.1. Kulturhistoriska rötter till modernitet

Det är därför viktigt att i en analys av våra resultat i denna studie börja i kulturhistorien och inte i dagens ofta stereotypa föreställningsvärld. Det konfucianska arvet i länder som Kina, Korea, Taiwan och i viss mån Japan har länge betonat relationer, hierarkier och plikter, men det har samtidigt ställt mycket höga krav på individens självkontroll, utbildningsambition och moraliska disciplin. Den ideala personen i denna tradition är inte en upplöst del av ett kollektiv utan en människa som odlar sig själv, behärskar sina impulser, tar ansvar för familjen och vinner erkännande genom bildning och prestation. Det betyder att det i denna tradition hela tiden funnits ett starkt element av individuellt ansvar. När dessa samhällen sedan industrialiserats, urbaniserats och genomgått omfattande utbildningsreformer har just denna komponent gjort övergången till moderna sätt att leva ovanligt kraftfull. Egenskaper som disciplin, utbildningsiver, familjelojalitet och självbehärskning har alla kunnat omsättas till framgång i det svenska samhället – som konkurrenskraft, social mobilitet, investering i nästa generation och professionalism. Forskning om japansk ekonomi och arbetsorganisation har tidigt visat att den östasiatiska arbetskulturen inte enbart kan förstås som traditionell, utan också som en särskild form av modern organisationskultur där normer som lojalitet, ansvarstagande och kollektiv disciplin spelat en central roll för ekonomisk utveckling och institutionell effektivitet.[103] På liknande sätt har forskning om Sydkorea betonat hur kombinationen av stark utbildningsorientering, meritokrati och familjeansvar bidragit till landets snabba modernisering, samtidigt som den också skapat betydande prestationspress och sociala ojämlikheter.

---

100 Tu Weiming (red.), *Confucian Traditions in East Asian Modernity: Moral Education and Economic Culture in Japan and the Four Mini-Dragons* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996). Om verket och dess huvudtes om konfuciansk modernitet, se även samtida sammanfattningar.

101 Tu Weiming har i flera arbeten argumenterat för att konfucianska traditioner innehåller resurser för en modern etisk individualisering snarare än enbart kollektiv underkastelse.

102 Eisenstadt, S-N., 2000, "Multiple Modernities", *Daedalus* 129:1, 2000, s. 1–29.

103 Dore, R.P., 1973, British Factory, *Japanese Factory: The Origins of National Diversity in Industrial Relations* (Berkeley: University of California Press, 1973).

5.5.2. Vilka migrerar – och varför?

Det är i ljuset av denna bakgrund som våra resultat blir mer begripliga. Östasiatiska migranter till Sverige kommer inte från omoderna samhällen där kollektivet alltid är i högsätet för att efter ankomsten hit omformas och moderniseras av det individualistiska svenska samhället. De kommer i stor utsträckning från kulturer som redan under flera generationer präglats av hög utbildningsambition, snabb ekonomisk förändring, urban professionalisering, sekularisering och en växande spänning mellan traditionella relationella plikter och moderna anspråk på autonomi. Nyare forskning om värderingar och modernisering har visat att det saknas tydligt empiriskt stöd för föreställningen att asiatiska samhällen som helhet skulle stå i principiell motsättning till demokrati, emancipativa värden eller individuell autonomi.[104] Istället har man kunnat visa att individualism–kollektivism argumenterat för att individualism bättre bör förstås genom värden som frihet, jämlikhet och tolerans för olikhet snarare än genom äldre mått som ensidigt betonat lydnad, gruppharmoni och traditionella familjemönster.[105] I det perspektivet framstår det inte längre som oväntat att flera östasiatiska samhällen placerar sig högt på moderna värdeindikatorer. Snarare väcker det frågan varför äldre forskning så länge förväntade sig motsatsen.

En andra avgörande förklaring är migrationens selektiva karaktär. De personer som lämnar Kina, Japan eller Taiwan för att bygga ett liv i Sverige är inte ett representativt tvärsnitt av ursprungsbefolkningen. Det är inte fattiga bergsbönder från otillgängliga kinesiska provinser som Xinjiang eller Yunnan; risodlare från Kyushu-ön i sydvästra Japan eller för den delen fiskare som odlar ostron i de grunda kustvattnen utanför sydvästra Taiwan. De som kommer är i regel människor som är välutbildade, internationellt orienterade, språkligt och socialt rörliga och därtill ofta starkt motiverade att pröva nya institutionella och kulturella sammanhang.

En av våra intervjuade, 52 åriga Fang är en mycket elegant dam som tar emot i sitt vackert möblerade tjänsterum i centrala Stockholm, beskriver mekanismen nästan med sociologisk exakthet när hon säger att de som väljer att flytta till ett annat land *"är mer öppna för nya saker, för moderna saker"*. Hon tillägger också att de kineser som i dag flyttar ut *"ofta har högre utbildningsbakgrund och vill lära känna fler kulturer"*. Hennes beskrivning fångar exakt det som migrationsforskningen länge har kunnat visa, att migration, särskilt högkvalificerad sådan, inte bara är en geografisk förflyttning utan ett urval av personer med särskilda dispositions-

104 Welzel, C., "The Asian Values Thesis Revisited: Evidence from the World Values Surveys", *Japanese Journal of Political Science* 12:1 (2011), s. 1–31.

105 Akaliyski et al, "Individualism–Collectivism: Reconstructing Hofstede's Dimension of Cultural Differences", *Journal of Personality and Social Psychology* 130 (2025), s. 308–356. Artikeln argumenterar för att individualism bäst fångas genom frihet, tolerans för olikhet och jämlikhet och att äldre mått överskattat vissa former av kollektivism, bland annat i Östasien

mönster.[106] När man tar del av intervjun med Fang (med rötter i den kinesiska staden Shenzhen, som är en av de mest framstående högteknologiska industri- och akademikerstäderna i Kina) blir det också tydligt att detta inte bara gäller utbildning i snäv mening, utan att det många gånger även inbegriper internationell erfarenhet, hög anpassningsförmåga, professionell självkänsla och förmåga att jämföra samhällen på ett reflekterande sätt:

”Jag tror att människor som är villiga att arbeta utanför sitt eget land eller flytta till ett annat land ofta har vissa gemensamma drag – de är mer öppna för nya saker och moderna idéer. … som jag sa . de som flyttar är ofta dessutom mer utbildade och nyfikna av sig. De tänker att jag vill se mer av världen, inte bara mitt eget land eller min egen stad. Jag vill förstå hur människor i andra länder lever och arbetar.”

Som konstrast visar vår intervju med 40-årige Temuulen från Mongoliet att denna typ av selektion inte fångar hela bilden av de från Östasien som väljer att flytta. Hans beslut att lämna hemlandet som 19-åring var inte resultatet av ett tydligt utbildnings- eller karriärprojekt, utan präglades av familjerelationer, ekonomisk nödvändighet och mycket begränsad information om vad livet i Sverige skulle innebära. De första åren handlade i hög grad om att snabbt få arbete, betala tillbaka skulder och skapa stabilitet. I hans fall växte centrala värden – som ansvar, självständighet och arbetsmoral – fram genom erfarenheten av att tvingas klara sig själv i ett nytt samhälle. Han säger:

”Jag kom inte till Sverige med någon färdig plan. … De första åren handlade inte om drömmar utan om att överleva och bygga stabilitet. Jag behövde börja jobba direkt, skicka pengar tillbaka och betala tillbaka lånen jag hade tagit för att komma hit. … Jag har kört den hårda skolan och försökt att helt enkelt bara överleva på det sättet.”

Detta tyder på att migrationen inte bara selekterar individer med vissa värdeorienteringar, utan också aktivt formar dem genom de krav och villkor som möter individen efter ankomst.

Högutbildade Fang är samtidigt ett utmärkt exempel på varför det vore fel att beskriva östasiatiska migranter som *”helt individualiserade”* i västerländsk mening. Intervjun med henne visar tvärtom hur moderna värden samexisterar med ett mycket starkt familjeansvar. Hon berättar att hon tillbringar merparten av sina semestrar med att resa tillbaka till Kina för att vara med sin far, som är över åttio år. Hon beskriver också den kinesiska familjemodellen som en ömsesidig pliktgemenskap där barn känner större ansvar för föräldrarna, samtidigt som föräldrarna i hög grad stödjer sina barn ekonomiskt och praktiskt, inte minst genom hjälp med

106 Vertovec, S., 2009, *Transnationalism*, Routledge, London. Vertovec beskriver hur migration i ökande grad präglas av transnationella praktiker, hög rörlighet och selektion av utbildade och kosmopolitiskt orienterade grupper. Detta ramverk är särskilt relevant för att förstå högkvalificerad östasiatisk migration till Europa

barnbarn och bostad. Men det avgörande i hennes resonemang är att denna familjeorientering inte ställs i motsats till hennes uppskattning av svenska och europeiska värden. Tvärtom säger hon – som själv har dubbla akademiska examina – att:

> *"jämlikhet, mångfald, miljömedvetenhet… demokrati, frihet, att fritt kunna uttrycka sina åsikter… alla dessa moderna begrepp är väldigt bra."*

I hennes berättelse uppstår alltså ingen enkel konflikt mellan familjelojalitet och moderna värden. Det som framträder är snarare en syntes som beskriver en människa som accepterar starka familjeband men samtidigt värderar jämlikhet, fri åsiktsbildning och mindre hierarkiska arbetsformer.

Det är också intressant hur hon resonerar om utbildning och barnuppfostran. Hon kritiserar det kinesiska utbildningssystemets alltför ensidiga fokus på akademisk prestation, men menar samtidigt att den svenska skolan ibland går för långt åt andra hållet och blir *"lite för lätt"* och *"inte tillräckligt utmanande"*. Fang väljer inte okritiskt mellan två system; hon jämför, värderar och kombinerar. Det är ett tydligt uttryck för ett reflekterande och medvetet förhållningssätt till det moderna samhället. Hon accepterar inte den kinesiska pressen och konformismen, men vill heller inte helt överge prestationskravet. Hennes ideal är en kombination av en generell mänsklig utveckling och mer meritokratisk skärpa. Det är just detta sätt att kombinera olika värden som hjälper till att förklara varför östasiatiska migranter kan ligga högt på både den moderna och den traditionella dimensionen.

Variationer inom en gemensam värdestruktur

32 årige Yi Feng, med rötterna i Shanghai som kom till Sverige som tolvåring jobbar idag på en bank i Malmö med IT och dataanalys. Han ger ett annat liknande perspektiv livet som migrant i Sverige. Hans berättelse börjar i ett tydligt migrationsprojekt där föräldrarna flyttade till Sverige för att ge det enda barnet bättre framtidsmöjligheter. Han säger själv att detta initiativ från föräldrarnas sida är en stark drivkraft till att han alltid känt att han måste plugga vidare och lyckas i livet så att deras uppoffring inte var förgäves. I detta finns tydliga spår av en familjeorienterad prestationsetik, och han beskriver även hur jämförelser med kusiner och andras barn fungerat både som press och drivkraft. Men även här är det centrala inte bara familjeplikten utan hur den kopplas till självförverkligande. Han vill göra sina föräldrar stolta genom att vara duktig och göra karriär.

Det svenska arbetslivet beskriver han som *"helt idealt"*:

> *"Här finns ingen hierarki, flexibilitet, möjligheten att arbeta hemifrån, större trygghet och man kan säga du till chefen och gå och ta en öl tillsammans"*.

Han kontrasterar detta mot Kina, där han för några år sedan provade på att jobba under ett halvår och upplevde som "mer formellt, mer hierarkiskt och mindre mänskligt". Intervjun med Yi Feng visar hur ideal och praktik kan skilja sig åt utan att det nödvändigtvis undergräver den underliggande värdeorienteringen. Han sä-

ger uttryckligen att män och kvinnor ska behandlas lika, dela på ansvar i arbetsliv och hem och att han ser det som självklart att i en framtid kunna vara pappaledig. Men när han beskriver sin egen relation framkommer att sambon – som han träffade när han jobbade i Shanghai – inte arbetar i Sverige utan ägnar sig åt hushållssysslor och konsumtion:

> *” Hon går ofta ut och shoppar och det tycker jag är okej. Jag tjänar så pass bra så vi klarar oss på min lön – vi behöver inte två inkomster”.*

Det centrala här är inte att blottlägga ett illa dolt hyckleri, utan att förstå hur han tänker. Yi Fengs egalitära ideal är inte att varje hushåll måste se likadant ut. I stället verkar idealet vara att ordningen ska vara frivillig och rationell. Enligt Yi Fengs syn på livet fungerar han och sambons arrangemang bra trots att det bryter mot många människors jämlikhetsvärderingar. Och Yi Fengs mamma har enligt honom alltid arbetat och har fortfarande två jobb inom serviceyrken i Sverige trots att hon fyllt 63 år: *”Hon är jättestark, min mamma och hon lärde sig svenska genom att jobba, inte på SFI”*, säger Yi Feng. Kina har historiskt haft ett högt kvinnligt arbetskraftsdeltagande, och normen är fortfarande att båda föräldrarna arbetar. Samtidigt visar utvecklingen under 2000-talet att ökade inkomster och individualisering skapat utrymme för alternativa livsval – särskilt i storstäderna – där många kvinnor står utanför arbetsmarknaden. Detta illustrerar hur moderna värderingar om valfrihet kan samexistera med praktiker som inte nödvändigtvis är jämställda.[107]

Vår intervju med Yi Feng visar också något annat som är viktigt för analysen, hur individualism i denna grupp inte behöver innebära universell tillit eller gränslös kosmopolitism. Yi Feng beskriver hög tillit till sina arbetskamrater och människor i sin närhet men litar inte alls på en människa han träffar för första gången, något 57 % av den svenska befolkningen annars gör. Det påminner om att modernitet inte är en enkel uppsättning abstrakta principer utan en erfarenhetsbaserad värdeprofil. På samma sätt visar intervjun med Yi Feng att han är sekulär och betonar individens rätt att själv besluta i frågor som skilsmässa, abort och dödshjälp. Där framträder den moderna dimensionen i hans sammansatta värdemönster tydligt.

Identitet, tillhörighet och erfarenhet

Eftersom vårt urval bygger på Skatteverkets befolkningsregister Navet ingår alla migranter som är födda i till exempel Kina i vårt intervjuunderlag. En av dem som besvarade vår enkät och sedan blev intervjuad är 22 åriga Mei, som för in ytterligare en dimension som handlar om relationen mellan värderingar, identitet och social kategorisering. Mei är adopterad från Kina, uppvuxen i Sverige och har som vuxen tonåring tillbringat flera år i Kina. Intervjun med Mei visar att hennes östasiatiska bakgrund i Sverige inte innebär någon större kulturell bindning till ursprungslandet. Hon säger uttryckligen att hennes identitet är svensk, *”utom när det gäller mitt*

107 Sun Yu, *“China’s ‘full-time wives’ reflect shifting attitudes to work and family”*, Financial Times, 8 March 2024.

utseende och mitt namn". Här formuleras en mycket modern identitetsförståelse där den inre tillhörigheten skiljs från det biologiska eller yttre ursprunget. Samtidigt är hennes berättelse präglad av erfarenheter av rasism. Hon säger att det både varit en styrka och en svaghet att vara adopterad, eftersom hon som barn var stolt men också *"absolut utsatt för rasism*".

Under intervjun nyanserar hon detta genom att säga att det har blivit mycket bättre och att acceptansen ökat, men att problemen inte är helt borta. Detta tillför en viktig poäng där höga moderna värden i en migrantgrupp inte självklart innebär att gruppen möts av full jämlikhet. Tvärtom kan erfarenheten av att stå utanför majoritetens utseendemässiga norm förstärka orienteringen mot att vara individuell, autonom och självständig.

Det är också påfallande hur tydligt Mei uttrycker sin individualistiskt präglade syn på framtiden. Hon vill *"bygga en karriär"* och *"bygga ett namn för mig själv*". Detta är inte bara yrkesmässig ambition utan ett tydligt uttryck för att hon vill forma sin egen livsbana. Samtidigt är hon inte okänslig för de familjevärden som ofta förknippas med Kina. Hon säger till exempel att det är *"jättefina värderingar att de vill att man tar hand om de äldre*", men markerar samtidigt att hon inte delar tanken att barn alltid måste följa föräldrarna eller underordna sitt liv deras behov.

En äldre generations erfarenheter

Chia-Ling i Norrköping, född 1955 i Taiwan, ger analysen historiskt djup och visar att samma mönster återkommer i en äldre generation, fast i en annan livsrytm. Hennes uppväxt präglades av efterkrigstid, flyktingbakgrund, militär disciplin och stark utbildningsmoral. Hon tillhörde den grupp i Taiwan som hade rötter på fastlandet och växte upp med en känsla av att inte riktigt höra hemma någonstans. Intervjun med henne visar att utbildningstraditionen under hennes barn- och ungdom var strikt auktoritär och moralisk. Hon säger idag att vikten av utbildning sitter "extremt djupt" i henne, eftersom hennes föräldrar inte fick fullfölja sina studier. För Chia-Ling handlar utbildning omnågot mycket större än inkomst eller att blir framgångsrik. Istället formulerar hon sig som ger en bild av den konfucianskt färgade tradition som ofta präglar en äldre generation urbana kineser. En generation som såg akademisk framgång som viktig trots att de själva saknade högre utbildning:

> *"Utbildning är något som sitter extremt djupt i mig, eftersom mina föräldrar aldrig fick fullfölja sina studier, och för mig har kunskap alltid handlat om värdighet, framtid och respekt för sig själv, inte bara om karriär eller pengar."*

Intervjun med Chia-Ling visar också på hur jämställdhet ofta bildar en skarp skiljelinje mellan östasiatiska erfarenheter och svensk vardag. Hon berättar att hennes föräldrar faktiskt inte gjorde skillnad mellan henne och hennes bror, vilket var ovanligt i Taiwan, och att detta tidigt gav henne en stark känsla för att kvinnor och män ska behandlas lika. Men hon beskriver också hur hon som ung nyutbildad

chefssekreterare inte stod ut med att jobba för kinesiska eller japanska arbetsgivare därför att *"kvinnor övervakades konstant, det fanns en misstro och kontroll som jag upplevde som väldigt förnedrande, och därför sökte jag mig medvetet till europeiska arbetsgivare. … På vissa arbetsplatser kontrollerades varje steg jag tog som kvinna, och det skapade en stark frustration, för jag visste att min kompetens var hög men ändå behandlades jag annorlunda, och det accepterade jag helt enkelt inte."*

Hon hamnade till sist hos ett svenskt företag med kontor i huvudstaden Taipei och mötte där sin blivande svenska make. Så småningom flyttade de till Sverige och Chia-Ling ger under intervjun en tydlig bild av hur traditionella uppfostringsnormer omförhandlas i mötet med Sverige. Hon säger att hon länge tog sin strikta uppfostran för given men att hon i mötet med svenska normer insåg att den inte alltid fungerade för hennes barn. Hon beskriver också hur det tog lång tid att förstå att kärlek inte bara visas genom ansvar och plikt utan också *"genom närhet, samtal och bekräftelse."* Här ser vi kulturell förändring i dess mest konkreta form – inte som et svar på en enkätfråga, utan som livslång självrannsakan i relationen till barn, arbete och samhälle. Hennes uttalade självkritik mot sin egen hårdhet mot de egna barnen visar dessutom att modernitet i denna grupp inte bara handlar om att acceptera *"nya värden"* utan om att utveckla en reflekterande hållning till den egna traditionen.

Vardagsjämlikhet och kulturell jämförelse

24-åriga Aoi från Hokkaido i norra Japan träffade för fyra år sedan en blond svensk kille på en pub i Tokyo. Det som började som ett möte under hennes studietid utvecklades så småningom till ett liv i Sverige. I dag bor paret utanför Malmö där Aoi arbetar extra på en förskola samtidigt som hon studerar vidare vid universitetet. Trots att hon bara bott i Sverige i fyra år talar hon redan mycket god svenska, något hon själv tonar ned med ett skratt: *"Jag lärde mig svenska för att kunna prata med min sambos familj och för att känna mig mer som en del av samhället, annars känns det som att man står lite utanför."*

Intervjun med Aoi tillför en viktig nyans till bilden av östasiatiska migranter. Japan uppfattas i västerländsk föreställningsvärld ofta som både extremt modernt och samtidigt socialt mycket konformt. Aoi beskriver själv hur Sverige och Japan i vissa avseenden ligger nära varandra värderingsmässigt, särskilt när det gäller sekularisering, ordning och samhällsorganisation. Samtidigt blev hon tidigt överraskad av den svenska vardagsjämlikheten. Hon berättar hur hon reagerade när hon såg svenska studenter skriva informella mejl till sina universitetslärare:

> *"När jag såg hur min klasskompis skrev 'Hej' till en professor i mejl blev jag chockad, för i Japan skulle man alltid använda titel och efternamn, och det visar hur mycket mer hierarkiskt vårt system är."*

Det som först framstod som nästan respektlöst kom hon senare att tolka som något positivt – ett uttryck för en djupare samhällelig jämlikhet. Hon återkommer flera gånger till hur annorlunda könsrollerna upplevs i Sverige jämfört med Japan och

beskriver hur äldre arbetsplatsnormer fortfarande lever kvar i delar av det japanska arbetslivet:

> *”I Japan finns det fortfarande gamla traditioner där kvinnor förväntas servera te och kaffe på arbetsplatsen, och jag förstod aldrig varför det skulle vara kvinnans ansvar, det kändes inte rättvist.”*

Här blir det tydligt att den nordiska liberalismen för vissa östasiatiska migranter inte bara handlar om ekonomisk trygghet eller tillgång till utbildning, utan också om en vardaglig jämlikhet som upplevs som befriande.

När samtalet kommer in på arbete, familjeliv och barns välbefinnande blir Aois resonemang samtidigt betydligt mer ambivalent än vad stereotypa bilder av *”moderna värderingar”* ofta antyder. Hon uttrycker starkt stöd för jämställdhet och för att kvinnor ska kunna arbeta, men hennes erfarenheter från arbetet i förskolan gör att hon samtidigt tvekar inför vissa konsekvenser av det svenska arbetslivet.

> *”Från ett ekonomiskt perspektiv är det bättre om både mamma och pappa arbetar, men samtidigt ser jag på förskolan att barn kan bli trötta av långa dagar, så det är inte en enkel fråga.”*

Aoi ställer därmed abstrakta principer om jämställdhet mot konkreta frågor om omsorg, tid och barns vardag. Hennes resonemang blir därför mindre ideologiskt än relationellt och pragmatiskt. Även hennes syn på integration och tillit är belysande. Hon beskriver hur integration i praktiken ofta fungerar ensidigt, där invandrare förväntas anpassa sig medan majoritetssamhället sällan förändras i motsvarande grad:

> *”Integration funkar ofta bara åt ett håll, där invandrare måste anpassa sig, men egentligen borde det ske från båda sidor för att fungera bättre.”*

Hon betonar särskilt skolans och utbildningens betydelse för att minska fördomar och skapa förståelse mellan grupper, men pekar också på mediernas roll i att förstärka negativa stereotyper kring migration.

När Aoi talar om tillit blir kontrasten mellan Sverige och Japan särskilt tydlig. Hon beskriver Japan som ett samhälle där människor ofta lär sig att vara vaksamma och försiktiga, medan Sverige präglas av en mer grundläggande tillit till andra människor. Samtidigt vill hon inte idealisera något av samhällena. I stället återkommer hon till att människor bör bedömas efter sina handlingar snarare än efter ursprung eller utseende:

> *”Man borde bedöma människor utifrån hur de beter sig och hur de behandlar andra, inte baserat på hur de ser ut eller var de kommer ifrån.”*

Det Aoi i praktiken beskriver är en modern och universalistisk värdeorientering där individens handlingar väger tyngre än kollektiv identitet. Samtidigt visar hennes intervju också att denna modernitet inte är gränslöst individualistisk, utan hela tiden balanseras mot frågor om relationer, omsorg, trygghet och socialt ansvar.

5.5.3. Fyra förklaringar till mönstret

För att återgå till grundfrågan i detta avsnitt – varför östasiatiska migranter i Sverige placerar sig så högt på den moderna värdedimensionen – pekar intervjuerna och våra I/C-index mot fyra samverkande förklaringar. Tillsammans med Latinamerika är Östasien den kulturzon som i materialet uppvisar störst värdemässig närhet till den nordvästeuropeiska modellen, något som är särskilt intressant eftersom regionen länge i västerländsk forskning och populärkultur beskrivits som kollektivistisk, hierarkisk och konform i kontrast till västerländsk individualism.

Den första förklaringen handlar som vi kunnat konstatera om selektion. De som migrerar från Östasien till Sverige är inte ett representativt tvärsnitt av ursprungsbefolkningen, utan i regel människor som redan före migrationen är mer utbildade, internationellt orienterade och nyfikna på andra sätt att leva. Som Fang uttrycker det: ”Människor som är villiga att arbeta utanför sitt eget land eller flytta till ett annat land har ofta vissa gemensamma drag, till exempel att de är mer öppna för nya och moderna saker.” Migrationen blir därmed inte bara en geografisk förflyttning utan ett urval av personer med särskilda dispositionsmönster, ett urval som erfarenheten av migration sedan ofta förstärker ytterligare.

Den andra förklaringen handlar om kulturhistorisk kompatibilitet. Den konfucianskt präglade värdegrunden har sedan lång tid betonat utbildning, disciplin, självförbättring och ansvar, värden som i moderna samhällen som de nordiska ofta omvandlas till stark yrkesprofessionalism, prestationsorientering och individuellt ansvarstagande. Flera normer som länge tolkats som ”kollektivistiska” fungerar därför också som resurser för hög modernitet och social rörlighet.

Den tredje förklaringen handlar om kritisk jämförelse. Flera av de intervjuade beskriver inte bara Sverige som attraktivt, utan uttrycker samtidigt en genomtänkt kritik mot hierarkier, könsnormer, kontroll och arbetskultur i sina ursprungsländer. Aois reaktion på svenska professorers informella kommunikation och Chia-Lings erfarenheter av könshierarkier på taiwanesiska och japanska arbetsplatser visar att Sverige för vissa östasiatiska migranter upplevs som socialt befriande snarare än enbart ekonomiskt attraktivt. Samtidigt accepterar de inte okritiskt alla svenska normer, och flera uttrycker oro för individualismens konsekvenser för familjeliv, barns välbefinnande och social sammanhållning.

Den fjärde förklaringen handlar om kombination snarare än utbyte. Familjeansvar, utbildningsideal och disciplin försvinner inte i mötet med Sverige, utan lever kvar och förenas med jämlikhet, jämställdhet, frihet och acceptans av olika livsval. Resultatet blir det som bäst kan beskrivas som en relationell individualism, till skillnad från den mer emotionellt självuttryckande individualism som ofta förknippas med nordvästeuropeiska ideal. Autonomi innebär i detta mönster sällan ett brott med familjen, utan snarare förmågan att fatta egna beslut utan att förlora social harmoni eller respekt för andra.

Det är därför på många sätt missvisande att säga att östasiatiska migranter läm-

nar sin ursprungskultur. Det mer precisa är att de bär med sig vissa delar av den och aktivt omtolkar andra. Resultatet blir en värdegrund som både är stabil och flexibel – stabil eftersom den bygger på tydliga normer om ansvar, arbete och relationer, flexibel eftersom den accepterar olikhet, värdesätter jämlikhet och ger individen större frihet att forma sitt eget liv. Just denna kombination gör troligen östasiatiska migranter särskilt väl rustade för ett samhälle som Sverige, där hög tillit, låg hierarki och individuell autonomi värderas högt, men där framgång i praktiken också kräver självdisciplin, utbildningskapital och uthållighet.

Lite förenklat kan man säga att västerländska föreställningar om Östasien länge fångat ytan men missat vad som faktiskt sker under den. Man har sett disciplinen, men inte hur den kan skapa självständighet. Man har sett familjeplikten, men inte hur den också handlar om långsiktigt ansvar och investering i framtiden. Man har sett hierarkin, men inte hur erfarenheten av den kan skapa en stark uppskattning av jämlikhet. Och man har sett konformiteten, men missat hur utbildning och internationell rörlighet ofta gör att de som migrerar redan har ett öppet och reflekterande förhållningssätt till världen. Den egentliga paradoxen ligger därför kanske inte i resultatet, utan i att vi så länge varit förvånade över det.

5.5.4. Mot en ny förståelse av modernitet

Den är inte längre ett enhetligt paket av västerländska värden som sprids över världen, utan som något som växer fram i mötet mellan lokala traditioner, global utbildning, selektiv migration och nya institutionella sammanhang. Därför är det inte alls märkligt att en kvinna från Guangzou kan värdera demokrati, mångfald och fri opinionsbildning högt och samtidigt när hon har några veckor över, resa hem för att ta hand om sin gamle far; att en ung man från Shanghai kan hylla svensk jämlikhet men leva i ett hushåll som inte alls ser ut som den normativa jämställdhetsmodellen; att en adopterad ung kvinna från Kina kan se sig som helt svensk men samtidigt bära erfarenheten av att alltid bli läst som något annat; att en kvinna från Taiwan kan bära med sig stark utbildningsmoral och disciplin men samtidigt genom ett helt liv omtolka vad kärlek, självständighet och respekt betyder; och att en ung japansk kvinna kan känna igen sekularisering och ordning från sitt hemland men ändå uppleva Sveriges vardagsjämlikhet som en befriande chock. Alla dessa intervjuer pekar i samma riktning – det som först ser ut som motsägelse är i själva verket en särskilt tydlig form av modernitet.

5.5.5. Sammanfattning

Analysen visar att migranter som kommit till Sverige från den östasiatiska kulturzonen i flera avseenden ligger betydligt närmare svenska och nordvästeuropeiska värderingsmönster än vad både äldre forskning och vanliga stereotyper ofta antagit. Våra I/C-index placerar Östasien mycket nära Sverige när det gäller moderna värderingar kopplade till utbildning, autonomi, jämställdhet och individens rätt att forma sitt eget liv. Samtidigt skiljer sig denna modernitet från den västerländska genom att den i högre grad kombineras med disciplin, familjeansvar och social stabilitet. Det handlar därför mindre om västerländsk individualism i renodlad form och mer om en relationell individualism där autonomi balanseras mot ansvar och ömsesidighet.

Intervjuerna visar också – vilket vi konstaterat flera gånger ovan – att de östasiatiska migranterna ofta redan före migrationen är mer utbildade, internationellt orienterade och öppna för nya idéer än genomsnittet i sina ursprungsländer. Migrationen förstärker därmed ofta redan existerande drag såsom självständighet, reflexivitet och hög utbildningsorientering. Flera beskriver dessutom Sverige som attraktivt inte bara ekonomiskt utan också socialt – särskilt genom lägre hierarkier, större vardagsjämlikhet och högre individuell frihet. Samtidigt uttrycker flera också kritik mot vissa sidor av svensk individualism, särskilt när det gäller familjeliv, barns välbefinnande och social sammanhållning.

En viktig slutsats är därför att östasiatiska migranter ofta förenar hög modernitet med stark ansvarsetik och långsiktig orientering mot utbildning och arbete. Deras höga placering på I/C-index handlar inte om att traditionella värden försvunnit, utan om att dessa kombineras med jämlikhet, meritokrati och stor acceptans för individuella livsval. Resultatet blir en hybridform av modernitet där tradition och modernitet inte står i motsättning till varandra utan samverkar.

Ett viktigt memento är därför att integrationspolitiken bör bli bättre på att identifiera och ta tillvara det höga utbildningskapital, den självdisciplin och den långsiktiga prestationsorientering som många östasiatiska migranter redan besitter. Gruppen möter ofta inte de största problemen i själva arbetsmarknadsinträdet utan snarare i frågor som social inkludering, erkännande och möjligheten att känna långsiktig tillhörighet i det svenska samhället. Sverige behöver därför inte främst fokusera på ”grundläggande integration” för denna grupp, utan snarare på att skapa miljöer där högutbildade och internationellt orienterade migranter faktiskt vill stanna långsiktigt – genom bättre möjligheter till karriärutveckling, erkännande av kompetens och starkare social inkludering utanför arbetslivet.

5.6. DEN LATINAMERIKANSKA KULTURZONEN – LIVSBEJAKANDE INDIVIDUALISTER MED KÄNSLA FÖR FAMILJEN

Figur 5.7. Länder i den Latinamerikanska kulturzonen som representeras i projektets personliga intervjuer.

Kartan visar länderna i den Latinamerikanska kulturzonen (grönt) samt de länder som representeras i projektets personliga intervjuer (gult). Argentina, Bolivia, Brasilien, Chile, Colombia, Ecuador, Kuba, Peru och Venezuela.

Den latinamerikanska kulturzonen, de spansk- och portugisiskspråkiga länderna i Syd- och Centralamerika, bär på en ovanligt komplex historisk erfarenhet. Det är en region där flera lager av civilisation, makt och migration har staplats ovanpå varandra, ibland i konflikt, ibland i syntes. För att förstå dagens värderingar, sociala mönster och kulturella uttryck måste man därför börja långt före kolonialtiden.

Före européernas ankomst fanns på stora delar av kontinenten avancerade samhällen som till exempel Inka- Maya- och Aztecrikena. Dessa civilisationer var tek-

niskt och organisatoriskt sofistikerade, med jordbrukssystem, stadsplanering och religiösa institutioner som saknade motsvarighet i många andra delar av världen vid samma tid. Samtidigt var de inte idylliska samhällen. Makten var ofta hierarkisk, och religiösa sedvänjor kunde inkludera mänskliga offer och en kosmologi där naturkrafter och gudar krävde konkret, ibland brutal, rituell bekräftelse. Naturdyrkan, kalenderkunskap och kollektiv organisering samexisterade med stark kontroll, krig och social ojämlikhet. Modern arkeologisk och antropologisk forskning betonar därför att dessa civilisationer måste beskrivas som komplexa samhällssystem snarare än som idealiserade "harmoniska" kulturer.[108]

När spanjorerna anlände i början av 1500-talet förändrades denna värld i grunden. Hernán Cortés erövring av Mexiko och Francisco Pizarros intåg i Anderna och erövringen av Cuzco markerar inte bara slutet på Inka- respektive Aztekriket, utan början på en ny historisk epok. En förändring som kom att bli total. Kolonisationen innebar inte bara militär erövring utan också en demografisk katastrof av historiska proportioner. Forskning inom historisk epidemiologi har visat att sjukdomar som smittkoppor, mässling och influensa, vilka spreds med europeiska nybyggare, slog ut stora delar av ursprungsbefolkningen. I vissa regioner uppskattas uppemot 80–90 procent av befolkningen ha dött. Detta innebar att de europeiska erövringarna i praktiken underlättades av biologiska faktorer som låg utanför de militära aktörernas kontroll.[109]

Kolonisationen innebar våld, sjukdomar och ett dramatiskt befolkningsras, men också etableringen av nya institutioner där språk, rättssystem, katolicism och en administrativ ordning på många sätt kom att binda samman kontinenten med Europa. I Brasilien utvecklades parallellt en portugisisk kolonialstruktur, där plantageekonomi och slavhandel spelade en central roll.[110]

Under 1800-talet skakades det koloniala systemet i grunden av självständighetsrörelser. Ledare som Simón Bolívar och José de San Martín bidrog till att bryta banden till Spanien, och Brasilien utvecklades till ett självständigt kejsardöme med en portugisisk prins som statschef. Dessa uppror var inspirerade av europeiska idéer om nation, frihet och suveränitet, men genomfördes i samhällen som fortfarande präglades av stora sociala skillnader och svaga institutioner. Resultatet blev självständiga stater, men inte nödvändigtvis stabila eller jämlika samhällen.[111] Forskning om Latinamerikas tidiga statsbildningar pekar på en återkommande spänning mellan svaga institutioner och starkt personifierad makt, där staten ofta organiserades kring enskilda ledare snarare än stabila regelverk.[112]

Samtidigt påbörjades under 1800- och tidigt 1900-tal en omfattande europeisk migration till Latinamerika. Miljontals människor från Spanien, Italien, Tyskland

---

108 D'Altroy, T.N., 2014, *The Incas*, 2nd ed. Wiley-Blackwell, Oxford; Smith, M., 2012, *The Aztecs*, 3rd ed. Blackwell, Oxford.

109 McNeill, W.H.,1976, *Plagues and Peoples*, Anchor Press, New York

110 Galeano, E., 1971, *Las venas abiertas de América Latina*, Siglo XXI, Montevideo

111 Elliott, J.H.,2006, *Empires of the Atlantic World*, Yale University Press, New Haven

112 Roa Bastos, E., 1977, *Jag den Högste*, Norstedts, Stockholm

och Östeuropa sökte sig till Argentina, Uruguay, Chile och Brasilien. Detta skapade en kulturell situation som på många sätt är unik: Latinamerika blev inte bara en före detta koloni, utan också en mottagare av europeisk migration i stor skala. I Argentina och Uruguay kom stora delar av befolkningen att ha europeiska rötter, samtidigt som ursprungsbefolkningar och afro-latinamerikanska grupper fortsatte att prägla regionens kulturella liv.

I denna migrationsvåg finns också mindre kända nordiska spår. I början av 1900-talet utvandrade ett tusental svenskar, särskilt från norra Sverige, till provinsen Misiones i Argentina – ibland kallade "Den röda jordens svenskar".[113] De etablerade jordbrukssamhällen i en ny miljö, långt från svenska storskogar men med liknande ambitioner om arbete, disciplin och framtid. Samtidigt anlände unga äventyrare och arbetare, som den unge sjömannen Evert Taube, som steg i land i Buenos Aires 1910 med drömmen om att bli en del av det argentinska samhället.[114]

Det är denna historiska blandning – ursprungskulturer, kolonialt arv, självständighetskamp och omfattande migration – som successivt har format dagens latinamerikanska samhällen. Resultatet är inte en enhetlig kultur, utan en mosaik av erfarenheter där europeiska, inhemska och globala influenser samexisterar. Katolicismen har länge varit en central referenspunkt, men ofta i synkretisk form där lokala traditioner och religiösa praktiker vävs samman till en inte sällan märklig mix av myt och verklighet.[115] Familjen har behållit en stark roll som social och ekonomisk enhet, samtidigt som urbanisering, utbildning och politiska rörelser successivt förändrat relationer mellan generationer och kön.

Under 1900-talet präglades regionen också av återkommande politiska kriser med militärkupper, auktoritära regimer och ekonomisk instabilitet. Erfarenheten av diktatur – inte minst i länder som Chile, Argentina och Brasilien – har haft djupgående konsekvenser för synen på stat, makt och individ. Den har bidragit till att värden som demokrati, mänskliga rättigheter och rättvisa ofta bär en stark moralisk laddning. De är inte bara abstrakta principer, utan erfarenhetsbaserade ideal.

5.6.1. Värderingar mellan individ och gemenskap

När man i dag – bland annat inom WVS – analyserar värderingar i Latinamerika framträder därför en särskild kombination. Å ena sidan finns en stark betoning på individens värdighet, rättigheter och frihet. Å andra sidan finns en fortsatt stark orientering mot familj, relationer och social gemenskap. Detta är inte en motsägelse, utan en konsekvens av regionens historiska utveckling. Individens rättigheter har ofta formulerats i kamp mot ojämlikhet och förtryck, samtidigt som vardagslivet fortsatt att vara djupt socialt och relationellt.

Här finns en tydlig parallell till forskning om latinamerikanska värdesystem. Stu-

113 Bernadotte, W.,1947, *Den röda jordens svenskar*, Bonniers, Stockholm
114 Taube, E., 1940, *När jag var en ung caballero*, Bonniers, Stockholm
115 García Márquez, G. 1967, *Cien años de soledad*, Sudamericana, Buenos Aires

dier visar att befolkningen i de flesta länder i den latinamerikanska kulturzonen tenderar att kombinera relativt starka kollektivistiska inslag – särskilt i form av familjeband och sociala nätverk – med en samtidigt hög betoning på individens värdighet och moraliska status. Individualism och kollektivism framträder därmed inte som motsatser, utan som parallella och ömsesidigt förstärkande orienteringar.[116]

Det är också i detta perspektiv man kan förstå de paralleller som finns mellan tidigare europeisk migration till Latinamerika och senare migration från Latinamerika till Europa. Precis som europeiska migranter en gång sökte sig till Argentina och Brasilien i jakt på arbete och framtid, har människor från Latinamerika under senare decennier sökt sig till Europa – inte minst till länder som Sverige – för att undkomma politisk repression eller ekonomisk osäkerhet.

Utöver dessa värdemönster finns också en mer vardagsnära dimension som är svårare att fånga i enkätdata. I många latinamerikanska samhällen präglas sociala relationer av en lite lägre tröskel människor emellan, där samtal, humor och spontan kontakt är en självklar del av det offentliga livet. Känslor uttrycks öppet och social kompetens handlar ofta om att kunna läsa situationer och människor snarare än att förlita sig på formella system. Detta innebär att tillit i hög grad är relationell snarare än institutionell – något som också påverkar hur migranter upplever mötet med mer reglerade och strukturerade samhällen som det svenska.

5.6.2. Den nya migrationen – Latinamerika och Europa

Den migration som skett från Latinamerika till Europa under 2000-talet har främst gått till Spanien. Miljoner människor har kommit från länder som Venezuela, Colombia, Argentina, Peru och Ecuador, ofta drivna av ekonomisk instabilitet, otrygghet och brist på framtidsmöjligheter. I vissa fall, som Venezuela och Kuba, handlar det också om att lämna auktoritära politiska system, medan migrationen från exempelvis Argentina i högre grad drivs av återkommande ekonomiska kriser. Spanien har därmed blivit särskilt attraktivt, inte minst eftersom många kunnat resa in lagligt på turistvisum men därefter valt att stanna kvar efter att den tillåtna tremånadersperioden löpt ut. Dett är något som bidragit till att gruppen av papperslösa migranter kanske uppgår till mer än 800 000 personer varav cirka 70 procent kommer från Latinamerika.[117] I april 2026 beslutade den socialdemokratiska regeringen att ge en stor del av dessa papperslösa möjlighet till legal status. Beslutet går i en mer öppen riktning än i många andra EU-länder, men hänger samtidigt nära samman med Spaniens starka ekonomiska utveckling – en av de högsta tillväxttakterna i EU – där migrationen anses ha spelat en central roll. De latinamerikanska migran-

116 K. Krys et al., 'Understanding Why Latin American Collectivist Societies Foster Independent Selves', *Perspectives on Psychological Science*, vol. 17, no. 4 (2022), pp. 1128–1147.

117 Pascual j., Dezfuli, C.,"On immigration, Spain moves against the tide of its European neighbors", *Le Monde*, 6 april 2026. Artikeln anger att omkring 840 000 papperslösa migranter lever i Spanien.

terna har visat sig vara särskilt lättintegrerade, inte minst genom gemensamt språk och närliggande värderingar.[118]

Över tid har denna cirkulation av människor, erfarenheter och idéer bundit samman kontinenterna på ett sätt som gör enkla kategorier som "ursprung" och "kultur" mindre stabila. Latinamerika framstår därför inte som en periferi i relation till Europa, utan som en del av en gemensam process där migration, modernisering och kulturell omvandling ständigt korsar varandra. Det är i denna långa och sammansatta historia som dagens värderingsmönster måste förstås, inte som en avvikelse från en västerländsk norm, utan som resultatet av en egen historisk bana där olika världar mötts, skavt mot varandra för att ändå till slut delvis fogas samman igen.

Den historiska utvecklingen har således skapat ett speciellt latinamerikanskt värderingsmönster där moderna och traditionella orienteringar inte står i motsats till varandra, utan samexisterar. Detta mönster framträder tydligt i våra data. Migranter från Latinamerika ligger mycket högt på indikatorer som jämlikhet och acceptans av olikhet, samtidigt som familjeorientering och vissa traditionella värden förblir starka. Det innebär inte att de höga nivåerna av "modernitet" ska tolkas som en enkel anpassning till västerländska normer, utan som resultatet av en egen historisk utvecklingsväg. Detta blir särskilt tydligt när man går från den aggregerade analysen till de individuella livsberättelser som fångas i våra djupintervjuer.

5.6.3. Vad våra intervjuer visar

Av de totalt 17 personliga intervjuer vi gjort med migranter med rötter i Latinamerika framgår att många tillhör den stora våg migranter som kom till Norden under 1970- och 80-talen efter militärkupper i länder som Chile, Argentina, Uruguay, Bolivia, Peru och Paraguay. Många kom också från länder som drabbats hårt av social oro i samband med krig och konflikter i länder som El Salvador, Guatemala och Nicaragua. Flertalet av de vi djupintervjuat har levt här i många decennier och är väletablerade i det svenska samhället. Några av de vi mött kom hit som barn tillsammans med föräldrar som varit politiskt engagerade och tvingats lämna sina hemländer, andra kom i sökandet efter arbete, utbildning och en mer stabil framtid – och några flyttade hit av kärlek, till en person eller till landet som sådant.

Frihet, erfarenhet och individens värde – Alfredo och Carlos

Carlos från Argentina, idag 77 år gammal hade sparat pengar för att göra en Europaresa sommaren 1976. Resan sammanföll med att militären tog makten i hemlandet samma vår. Han förälskade sig i Sverige så fort han klev av tåget. Och han

118 Sánchez, P., "Why the West Needs Migrants", *The New York Times*, 5 februari 2026. I artikeln argumenterar premiärminister Sánchez för att migration är både en moralisk skyldighet och en ekonomisk nödvändighet för västvärlden, särskilt i ljuset av demografisk nedgång och arbetskraftsbrist, och försvarar Spaniens beslut att uppemot 500 000 migranter kan komma att få vistas i landet legalt

berättar att han hörde en låt som spelades på uteserveringar och i radio vars text så väl stämde med varför han gett sig iväg från hemlandet:

”Är det konstigt att man längtar bort nån gång, det är låten som jag förknippar med sommaren jag kom till Sverige. Det är en ganska banal låt om frihet som ändå stämmer så väl med varför jag älskar att bo och leva här. Den sammanfattar så väl varför jag vill jag stanna tills jag dör”, säger Carlos under intervjun vid ett kafébord i Sundsvall.

Den 73-årige husläkaren Alfredo, som bott på Södermalm i Stockholm sedan 1970-talet, växte upp på Pampas i Argentina – i ett landskap präglat av jordbruk, migration och social rörlighet. Han beskriver en uppväxt där arbete, utbildning och familj var centrala värden, men också där politisk oro och ekonomisk osäkerhet var en del av vardagen. När han idag beskriver Sverige betonar han framför allt tillit och individens värde, men samtidigt understryker han att människor måste förstås som individer snarare än som representanter för grupper. Han formulerar sig så här:

> *”Man måste se varje människa som en egen person. Inte som ‘en invandrare’ eller ‘en svensk’ eller något annat. Alla har sin historia. Det är det som är viktigt. I Argentina lär man sig ganska tidigt att människor kan vara väldigt olika – och att det inte finns en enkel kategori som förklarar någon.”*

Detta resonemang återkommer vid flera tillfällen i intervjun och utvecklas ytterligare när han talar om rättvisa och ojämlikhet:

> *”Jag tror att det är därför jag tycker om Sverige. Här finns en idé om att alla är lika mycket värda. Men samtidigt – man får inte glömma att varje individ också är unik. Det räcker inte med system, man måste också se personen.”*

Alfredos individualism bygger i högsta grad på egna erfarenheter. Den växte fram i ett samhälle där sociala skillnader, politisk instabilitet och ett pågående inflöde av migranter från rader av olika kulturer har gjort kategorier osäkra och identiteter rörliga. Hans betoning av individen handlar därför inte om autonomi i snäv mening, utan om rättvisa i konkreta situationer – om att inte bli bemött utifrån tillhörighet.

Också Carlos i Sundsvall ger ett konkret uttryck för just denna kombination. När han talar om familjen beskriver han den som självklar och central, men utan att den ska definiera individen fullt ut. När han talar om samhället betonar han jämlikhet och rättvisa, men han vill inte reducera medborgarna till delar av ett system.

Alfredo är inne på samma spår när han säger: *”Varje person är viktig, men man måste också tänka på vilka människor som finns runt omkring och vad personen har varit med om.”*

Med andra ord är individen visserligen central, men alltid i relation till andra och till sin egen livshistoria. Det handlar om erkännande – att bli sedd som en unik person i ett socialt sammanhang. Där blir Alfredo ett konkret exempel på

den relationella individualism som präglar flera av våra intervjuer. Alfredo (och även Carlos) blir därmed ett tydligt exempel på hur denna värdestruktur fungerar i praktiken. Alfredos livshistoria, från utmaningarnas Pampas (i närheten av staden Samboronbom) till det svenska välfärdssamhället, gör det möjligt att se hur olika historiska erfarenheter kan samlas i en och samma värdeprofil. Den präglas av en stark tro på individens värde, kombinerad med en lika stark medvetenhet om sociala villkor och mänsklig variation.

Arbete, identitet och tillhörighet – Flora, Ana och Constanza

Om Alfredo representerar den latinamerikanska flyktinggeneration som kom till Sverige under 1970-talets diktaturer, representerar Flora, 46 år från Curitiba i södra Brasilien, en helt annan migrationsvåg. Hon kom inte som flykting, utan som del av dagens globala arbetskraftsmigration. Hennes högutbildade make, som arbetat på Scania i Brasilien, blev rekryterad för att arbeta inom den svenska fordonsindustrin. Flora är själv civilingenjör med lång erfarenhet av planering inom industriella och offentliga byggprojekt. Ändå har hon ännu inte efter snart tre år i Sverige fått arbete inom sitt område. Hon säger: *"Jag är civilingenjör och har arbetat i många år i Brasilien … men flytten, språket och hela processen gjorde det mycket svårare än jag hade föreställt mig."*

Jämförelsen med Alfredo är intressant därför att båda uttrycker samma starka arbetsmoral och samma vilja till att bidra, trots att de kommit hit med nästan femtio års mellanrum och av helt olika skäl. Alfredo fick så småningom använda sin utbildning och blev husläkare i en stockholmsförort. Flora står däremot fortfarande utanför sitt yrke. För henne är arbete inte bara försörjning, utan identitet och delaktighet: *"Jag vill verkligen arbeta här, inte bara för att tjäna pengar utan för att vara en del av samhället och känna att jag bidrar."*

Samtidigt beskriver hon Sverige med både respekt och distans. Hon uppskattar tryggheten, ordningen och att samhället fungerar, men saknar den sociala spontaniteten från Brasilien:

"I Brasilien kan man fråga vem som helst på gatan, prata, skratta och få hjälp, medan det här ibland känns som att man inte ska störa." Den formuleringen kan av många tolkas som en illustration av skillnaden mellan våra kulturer. I Sverige fungerar systemen, men människor håller ofta avstånd. I Brasilien är systemen svagare, men vardagskontakten varmare. Flora beskriver därför integration som något mer än språkkurser och myndighetsprogram: *"Tystnaden i Sverige är inte besvärlig för svenskar, men för oss som kommer från andra kulturer kan den kännas väldigt avvisande."* I intervjun med Flora blottas även en annan tydlig parallell till Alfredo. Båda betonar individens värde, arbete och ansvar, men också vikten av att bli sedd som människa.

Vi har också intervjuat 37 åriga Ana från Caracas i Venezuela – hon tycker i motsats till Flora att svenskarna är varma och vänliga efter fem år i landet. Det handlar om att lära känna dem lite bättre… Ana har examen inom historia, filoso-

fi och internationella rättigheter och hon har jobbat som hotellreceptionist i flera länder många år men det var kärleken som förde henne till Sverige. Hon lever idag i en mellansvensk stad tillsammans med man och två barn – ett nyfött flickebarn och ytterligare en dotter som är fem år. Den vardagliga sociala tonen var något hon särskilt uppskattade när hon först kom till Sverige: *"Jag minns att jag gick längs en stig i skogen en vacker morgon och alla jag mötte sa hej - de log och hälsade. Det var så vänligt."* För Ana blir denna typ av vardaglig öppenhet en viktig symbol för det samhälle hon vill vara en del av – inte nödvändigtvis ett högljutt eller utåtriktat samhälle, men ett där människor erkänner varandras närvaro. Hos Ana kopplas begrepp som arbetsmoral tydligare till rättigheter, självständighet och kvinnors livsval. Också i hennes syn på familj och uppfostran framträder kombination av självständighet och ansvar. Hon betonar vikten av att barn tidigt lär sig både respekt för andra och respekt för sig själva:

"För mig börjar föräldraskap med respekt, inte med lydnad."

För Ana är det centralt att barn inte bara anpassar sig, utan utvecklar en egen inre kompass. Särskilt tydligt blir detta i hennes resonemang om döttrar och kvinnors ställning:

"Jag vill uppfostra mina döttrar till självständiga individer, som kan försörja sig själva och välja partner av kärlek, inte av ekonomiskt beroende." För Ana är jämställdhet något djupt praktiskt och vardagsnära:

"Det är inte en kamp mellan könen, utan ett samarbete där alla får möjlighet att leva fullt ut."

I detta ligger också en syn på relationer som bygger på ömsesidighet snarare än beroende, och där arbete, familjeliv och personlig utveckling inte står i motsats till varandra utan måste få samexistera. Det kanske mest sammanhållande draget i Anas berättelse är hennes syn på både hemhörighet och tillhörighet – inte som något bundet till en plats, utan som möjligheten att leva ett helt liv. Helt enkelt att man inte måste välja mellan sitt ursprung och sitt nya land.

Ett annat perspektiv på frihet och jämställdhet framträder i intervjun med 45-åriga Constanza från Kuba. Till skillnad från Ana, som vuxit upp i ett samhälle med formell utbildning och internationell rörlighet, bär Constanza med sig erfarenheter från ett politiskt system där staten genomsyrade vardagen och där yttrandefriheten var starkt begränsad. Hon beskriver hur hon under lång tid i Sverige levde med en inre censur: *"Det tog flera år innan jag vågade prata om politik, för man är van att vara tyst."*

Samtidigt blev mötet med Sverige för henne inte bara en fråga om trygghet, utan om personlig frigörelse. Hon betonar särskilt jämställdhet som något hon inte bara accepterat utan aktivt gjort till en del av sitt liv. För Constanza handlar jämställdhet inte om att lämna ett kollektivt familjeliv, utan om att förändra dess innehåll. På Kuba levde man nära varandra och gjorde mycket gemensamt, men inom tydliga

könsroller där kvinnan bar huvudansvaret för hem och barn. I Sverige upplever hon i stället ett annat slags *"tillsammans"*, där ansvar för arbete, barn och vardag delas mer jämlikt:

> *"Här i Sverige gör vi allt tillsammans… och det känns mycket bättre för både familjen och mig."*

För Constanza handlar kvinnors självständighet om något djupt konkret – möjligheten att arbeta, försörja sig själv och fatta egna beslut:

> *"När man jobbar och har egna pengar känner man sig starkare och mer självständig."*

Liksom Flora och Ana ser hon arbete som centralt för identitet och tillhörighet, men hennes betoning är mer normativ. Bidrag ska vara ett stöd, inte ett permanent tillstånd, och integration kräver både möjligheter och krav. Samtidigt uttrycker hon en stark lojalitet till Sverige, grundad i erfarenheten av att ha levt utan frihet:

> *"I det här landet kan man säga vad man tycker, rösta, engagera sig och leva fritt, och det är något jag verkligen uppskattar."*

I jämförelse med såväl Constanza, de båda unga migranterna från Nicaragua och Alfredo och Flora framstår Ana som ett exempel på en mer globalt formad livserfarenhet. Men i grunden återkommer samma teman som handlar om arbete, ansvar, utbildning och familj. Det som utmärker hennes livssyn är kanske framför allt hur tydligt hon kopplar dessa värden till idéer om rättigheter, självständighet och möjligheten att forma sitt eget liv – oavsett var man råkar befinna sig.

Trygghet, frihet och ansvar – Gabriel

En person som tyckte att tystnaden och friden på gatorna när han första gången gick i ett vintrigt Malmö inte handlade om känslokyla eller distans, utan snarare om trygghet, var Gabriel från Bogotá. Han kom till Sverige i början av 1990-talet, efter att ha träffat en svensk kvinna. Bakom uppbrottet från Colombia fanns också en längtan efter ett liv utan ständig vaksamhet efter att ha vuxit upp i ett land präglat av våld, narkotikakrig och misstänkliggörande.

När han kom till Sverige var det vinter, kallt och tyst. Och just tystnaden kändes först främmande men efterhand har just lugnet för Gabriel blivit en av Sveriges största kvaliteter. Han säger:

> *"Det bästa med Sverige är lugnet. Att man kan promenera utan att tänka att någon ska komma och råna dig eller ta livet av dig för ett par skor."*

För Gabriel är trygghet därför inte ett abstrakt samhällsbegrepp, utan en fysisk erfarenhet. Helt enkelt att kunna gå på stan på kvällen utan rädsla och låta barnen växa upp utan ständig oro. Samtidigt har han inte lämnat sin colombianska identitet. Han säger att han alltid varit colombian, oavsett var han bott och trots att han har

svenskt pass. I hemmet blandas svenska, spanska och engelska. De latinamerikanska traditionerna finns kvar i maten, umgänget och glädjen:

"Vi latinamerikaner … vi är mycket glada, vi dansar, festar." Men detta står inte i motsats till att behöva anpassa sig till ett mer svenskt vardagsallvar. Tvärtom säger Gabriel att den som kommer till Sverige måste lära sig språket, arbeta och bli en del av samhället.

Hans eget liv präglas av frihet genom arbete. Han lagar och säljer snabbmat från sin foodtruck fyra timmar om dagen och arbetar särskilt intensivt under sommarhalvåret på festivaler och evenemang, men använder vintern till familj, resor och att fixa med praktiska ting: *"Foodtrucken ger mig frihet. Jag bestämmer själv. Jag jobbar hårt på sommaren och vilar på vintern."*

När vi talar om framtiden för hans fem barn varav tre är utflugna säger han att han alltid predikat en sak vid köksbordet: *"Lär er siffror och ekonomi. Lär er spara och investera."*

Gabriel ser annars utbildning som själva grunden för framtiden och han beskriver processen med en enkel byggmetafor: *"Utbildning är som när du ska bygga ett stort hus. Du måste göra ett stort hål i marken och fylla på med stabilt material. Det som ska hålla länge måste ha en stark grund."*

Gabriels berättelse visar en latinamerikansk värdeprofil där trygghet, arbete, utbildning och individuell frihet förenas med familjefokus, glädje och social värme: "Jag älskar Sverige men jag kommer aldrig att glömma var jag kommer ifrån". Intervjuerna med Gonzales och Frederico, båda med rötter i Nicaragua, fördjupar samma tema men ger det en tydligare centralamerikansk prägel. Hos Gonzales är trygghet och solidaritet de bärande värdena. Erfarenheten av migration och otrygghet gör att han värderar den svenska välfärdsstaten högt, även när den innebär höga skatter:

> *"Det bästa med att bo i Sverige är faktiskt tryggheten och lugnet, även om man betalar mycket skatt så är det det man får tillbaka som betyder mest."*

Hos Frederico framträder en mer politisk och samhällskritisk dimension. Han uppskattar den svenska utbildningen och stabiliteten, men saknar ibland den direkta handlingskraft och folkliga mobilisering som han förknippar med Nicaragua:

"Det sägs mycket, men väldigt lite görs… De stora projekten finns inte." Tillsammans visar Gnzales och Frederico hur erfarenheter från Centralamerika kan skapa en stark uppskattning av trygghet och utbildning, men också en förväntan om att samhällen ska präglas av solidaritet, deltagande och konkret förändringsvilja.

Mellan "vi" och "jag" – Carmen

Carmen, född i staden Esmeralda i Ecuador 1970 talar svenska utan brytning. Det är inte bara språket som flyter obehindrat, utan också sättet hon använder det på – men samtidigt prövande, reflekterande, ofta sökande. Hon svarar inte snabbt. Istället stannar hon upp, vilar hakan i den ena handen, väger orden och återkommer

ibland till samma tanke från ett annat håll, som om hon vill förstå frågan lika mycket som hon vill besvara den. Det märks i hur hon formulerar sig:

”Jag tror att jag behöver tänka lite… för det är inte så enkelt. Det beror på hur man ser det.”

När hon beskriver sitt första möte med Sverige på 1990-talet är det inte dramatiska bilder som kommer för henne, utan en hågkomst av stillsam förundran. Hon minns ljuset och tystnaden:

”Det var så ljust dygnet runt… och det fanns inte folk så mycket som det fanns i Ecuador. Jag tänkte: var är alla människor?”

Det hon mötte var inte bara ett annat landskap, utan en annan social struktur – ett samhälle där avstånd mellan människor var mer uttalat. Med tiden har hon funnit sin plats i Sverige, men utan att släppa sin reflekterande blick. Hon arbetar som diakon i en liten stad längs Vättern. För henne handlar integration inte i första hand om system eller regler, utan om att bygga relationer och våga ta initiativ:

”Om du inte tar för dig, då blir du ingen här. Du måste själv ta kontakt, själv försöka… annars händer ingenting.”

Hon beskriver ett samhälle där möjligheterna finns, men där de inte automatiskt omsätts i social närhet. Hon resonerar gärna förhållandet om familj och individ och när hon talar om sin bakgrund framträder en tydlig kollektiv dimension:

”Vi är mer ‘vi’… familjen, vännerna, de är alltid nära.”

Samtidigt beskriver hon hur livet i Sverige präglas av en starkare betoning på individen:

”Här är det mer ‘jag’. Man ska klara sig själv, inte störa, inte lägga sig i.”

Men till skillnad från en enkel motsättning mellan två kulturer rör hon sig mot något mer sammansatt. Hennes erfarenhet bekräftar det mönster som vi redan konstaterat i denna rapport när det gäller latinamerikanska värderingar. Nämligen att individualism och kollektivism inte utesluter varandra, utan samexisterar. Det handlar inte om antingen eller, utan om både och. Hon värdesätter självständighet och ansvar, men utan att vilja ge upp den sociala närheten. Detta blir särskilt tydligt när hon reflekterar över integrationen i Sverige:

”Det största hindret för integration är rädsla. Vi vill inte se varandra. Vi stannar i det vi känner igen.”

Och så nyanserar hon direkt:

”Det är inte bara svenskar som är såna… det är vi också. Vi söker oss till våra egna. Det är mänskligt.”

Här möts två logiker: den individuella – att var och en måste ta ansvar för sitt liv – och den kollektiva – att människor söker trygghet i gemenskap. Carmen försöker inte välja mellan dem, utan förstå hur de kan samexistera.

Det är också i detta spänningsfält hennes yrkesval får sin betydelse. Hennes väg till diakonrollen framstår som en naturlig förlängning av hennes sätt att tänka och vara. I ett samhälle där individen förväntas klara sig själv, blir hennes uppgift att återupprätta relationer, att skapa sammanhang där människor faktiskt möts.

”Det är ju inte bara ett jobb… det är en kallelse. Att få finnas där för andra, det är det som ger mening.”

Carmen har anpassat sig till det svenska samhällets krav på självständighet, men bär samtidigt med sig en förståelse av att ett gott liv också kräver närhet, relationer och ömsesidighet. Det kanske mest utmärkande i Carmens berättelse är därför inte vad hon tycker, utan hur hon tänker. Hon söker inte tydliga motsatser eller enkla svar. Istället rör hon sig mellan perspektiv, prövar dem och lämnar ofta sina resonemang öppna:

”Det är både och… jag kan inte säga att det är bara si eller bara så.”

Det gör hennes berättelse mindre kategorisk – men desto mer träffsäker i att fånga den komplexitet som präglar både migrationen och människan själv.

Kunskapens väg – Jorge

Jorge föddes 1963 i La Paz i Bolivia och växte upp i ett samhälle präglat av både stora sociala skillnader och ett komplext politiskt landskap. Han utbildade sig till journalist och skrev framförallt om samhällsfrågor, maktstrukturer och offentlighetens roll. Under 1990-talet reste en svensk kvinna genom landet; mötet mellan dem blev början på en längre relation som senare förde honom till Sverige när han var i trettioårsåldern. Sverige mötte honom med något som till stora delar saknades i hemlandet – det handlade om ordning, lugn och ett överflöd av lättillgänglig kunskap. Han beskriver sitt första besök på Helsingborgs stadsbibliotek som en omvälvande upplevelse – plötsligt fanns det flera exemplar av varje bok, fria tidningar från hela världen och systematiserad tillgång till information. Det blev en symbol för vad det nya landet kunde erbjuda: utbildning, strukturer och jämlikhet inför systemet.

Samtidigt insåg Jorge med tiden att vägen tillbaka till ett yrkesliv som skrivande journalist var svårare än han först trott. De krav han själv ställde på precision, stil och känsla för språkets valörer var så höga att kunskaperna i svenska aldrig riktigt kändes tillräckliga. Till slut valde han därför att överge tanken på att fortsätta som journalist. I stället tog han olika arbeten, som tidningsbud och kock, innan han så småningom etablerade sig som analytiker på Försäkringskassan.

Jorge beskriver annars inte mötet med Sverige som en dramatisk kontrast till hemlandet högt uppe i Anderna. Där andra talar om tystnad eller social distans, såg han framför allt struktur och riktning. Ett samhälle där det gick att planera, att

bygga något steg för steg. Han beskriver det själv på ett enkelt sätt och snarlikt det som Carmen sa:

”Här finns möjligheter om man vill. Men man måste själv ta dem.”

Det är en återkommande ton i Jorges berättelse. Sverige framstår inte som ett land som automatiskt öppnar dörrar, utan som ett land där dörrarna finns – men där man själv måste kliva in. För Jorge blev detta en drivkraft snarare än ett hinder. Hans väg präglas tydligt av en stark kunskapstörst. Redan tidigt bestämde han sig för att utbildning var nyckeln – inte bara till arbete, utan till att förstå samhället och bli en del av det:

”Jag ville inte bara jobba. Jag ville förstå hur allt fungerar.”

Den ambitionen tog honom genom studier, språkinlärning och vidare in i arbetslivet. Han återkommer flera gånger till betydelsen av det svenska utbildningssystemet – inte som något som är lätt att gå igenom, men som något tillgängligt:

”Det finns här, möjligheten att studera. Du kan börja om, du kan läsa vidare, det är inte stängt. Du kan bli vad du vill, om du vill”.

Det är just detta som präglar hans syn på Sverige. Inte som ett idealiserat samhälle, utan som ett fungerande system där ansträngning ger resultat över tid. Hans berättelse blir därmed mindre en historia om ankomst och mer en historia om rörelse – om hur man, steg för steg, kan ta sig framåt.

I slutändan handlar Jorges berättelse om något ganska grundläggande– möjligheten att få utvecklas. Sverige har för honom blivit platsen där detta är möjligt, inte genom att allt är givet, utan genom att det finns en väg att gå. Och kanske sammanfattas det bäst i hans egen formulering:

”Det är inte var du börjar i ett nytt land som avgör, utan att du får möjligheten att ta nästa steg. Och det har jag fått i Sverige”.

5.6.4. Analys

De latinamerikanska migranterna i intervjuerna framträder som en grupp vars värderingsmönster i flera avseenden ligger relativt nära det svenska majoritetssamhället, samtidigt som de behåller en stark relationell och social orientering. Våra I/C-index visar också att Latinamerika, jämfört med andra större kulturzoner utanför västvärlden, placerar sig närmast Västeuropa när det gäller moderna värderingar kopplade till individualism, jämställdhet, utbildning och individens rätt att forma sitt eget liv. Samtidigt skiljer sig regionen från den mer individualistiska nordvästeuropeiska modellen genom en starkare betoning på familj, social värme och mellanmänskliga relationer. Resultatet blir ett värdesystem som på många sätt fungerar som en kulturell brygga mellan kollektivistiska och individualistiska samhällen.

Det mest framträdande i intervjuerna är synen på arbete. För nästan samtliga

intervjuade handlar arbete om långt mer än ekonomi. Arbetet blir ett sätt att återfå kontroll över sitt liv, skapa tillhörighet och känna värdighet. Flera beskriver arbete som själva nyckeln till integration och som ett uttryck för ansvarstagande gentemot både familjen och samhället. Detta ligger nära svenska normer kring arbetslinjen, men i intervjuerna finns ofta också en stark emotionell dimension där arbete kopplas till stolthet och självrespekt snarare än enbart självförsörjning.

Utbildning spelar en lika central roll. De intervjuade beskriver utbildning inte bara som ett medel för karriär och social rörlighet, utan som ett sätt att förstå världen och skapa självständighet. Här framträder en tydlig värderingsmässig närhet till svenska ideal kring kunskap, barns möjligheter och individuell utveckling. Samtidigt präglas synen på utbildning ofta av erfarenheter av social ojämlikhet och begränsade möjligheter i hemländerna, vilket gör att utbildning får en särskilt stark moralisk betydelse. För många handlar migrationen därför ytterst om att skapa bättre framtidsmöjligheter för nästa generation.

Familjen intar samtidigt en mycket viktig position, men på ett sätt som skiljer sig både från mer traditionellt kollektivistiska kulturer och från den mer individualiserade svenska modellen. Familjen framstår sällan som en strikt hierarkisk struktur där äldre generationer kontrollerar individens livsval. Snarare handlar det om närhet, lojalitet, omsorg och ömsesidigt stöd. Det innebär att individens frihet inte uppfattas som motsats till starka familjeband. Tvärtom framträder ofta en kombination där personlig självständighet samexisterar med ett starkt ansvar för familjen och de nära relationerna.

Särskilt tydligt blir detta i synen på jämställdhet och kvinnors självständighet. Många av de intervjuade kvinnorna ligger mycket nära svenska jämställdhetsideal och avvisar tanken att kvinnor naturligt hör hemma i hemmet eller ska vara ekonomiskt beroende av män. Självständighet, utbildning och rätten att välja sitt eget liv återkommer som centrala värden. Samtidigt uttrycks dessa ideal ofta inom en relationell ram där familj, partnerskap och omsorg fortfarande ses som mycket viktiga delar av livet. Till skillnad från vissa mer traditionella kulturzoner framträder därför inte jämställdhet som ett hot mot familjen, utan snarare som ett sätt att skapa mer jämlika och hållbara relationer.

En annan viktig dimension i materialet är synen på sociala relationer och tillit. Många uppskattar Sveriges stabilitet, trygghet och fungerande institutioner men beskriver samtidigt det svenska samhället som socialt reserverat och ibland emotionellt distanserat. Det som ofta saknas är inte trygghet eller frihet, utan vardaglig spontanitet och social närhet. Intervjuerna antyder därför att latinamerikanska migranter ofta integreras relativt snabbt institutionellt och arbetsmarknadsmässigt, men samtidigt kan uppleva en känsla av social ensamhet i mötet med det mer individualiserade svenska vardagslivet.

Samtidigt präglas flera berättelser av erfarenheter av politisk instabilitet, ekonomisk osäkerhet eller begränsad frihet i hemländerna. Det gör att staten inte uppfattas som något självklart neutralt eller stabilt, utan som något man har konkreta erfaren-

heter av – både positiva och negativa. Flera beskriver därför en stark uppskattning för den svenska rättsstaten och välfärdsmodellen, samtidigt som de också betonar vikten av personligt ansvar och mellanmänskliga nätverk. Tilliten riktas därmed inte enbart mot institutioner utan också mot människor och sociala relationer.

I sin helhet visar intervjuerna att de latinamerikanska migranterna svårligen kan beskrivas som vare sig fullt individualistiska eller kollektivistiska i klassisk mening. Snarare framträder ett värdemönster som kombinerar moderna ideal om frihet, jämställdhet och självständighet med stark relationell orientering och social närhet. Det är därför träffande att beskriva deras värdesystem som en form av relationell individualism där individens frihet värdesätts högt, men där människan samtidigt förstås som djupt beroende av familj, sociala relationer och ömsesidigt ansvar.

5.6.5. Sammanfattning

Analysen visar att latinamerikanska migranter i flera avseenden ligger relativt nära svenska värderingsmönster, särskilt när det gäller moderna värden som utbildning, jämställdhet, individens frihet och självständighet. Våra I/C-index placerar också Latinamerika närmast västvärlden av de större kulturzonerna utanför Europa och Nordamerika. Samtidigt skiljer sig regionen från den nordvästeuropeiska modellen genom en starkare betoning på familj, social värme och relationell tillit.

Intervjuerna präglas av en stark arbetsmoral där arbete ses som värdighet, tillhörighet och ansvar snarare än enbart försörjning. Utbildning framstår samtidigt som en livschans och ett sätt att skapa bättre möjligheter för nästa generation. Familjen är central men sällan auktoritär; individens frihet kombineras i stället med nära relationer och ömsesidigt stöd. Många av de intervjuade kvinnorna ligger också nära svenska jämställdhetsideal och betonar vikten av ekonomisk och personlig självständighet.

Samtidigt beskriver många en känsla av social distans i Sverige. De uppskattar tryggheten, rättsstaten och de fungerande institutionerna men saknar ofta den spontana sociala kontakt som de förknippar med Latinamerika. Sammantaget framträder därför ett värdemönster som bäst kan beskrivas som relationell individualism – en kombination av stark individualism och fortsatt stark social och familjär orientering.

För denna grupp kan integrationspolitiken vinna på att prioritera snabb arbetsmarknadsetablering, erkännande av utbildning och fler sociala mötesytor mellan migranter och majoritetssamhället. Mentorskap, lokala föreningar, arbetsplatsnära språkträning och aktiviteter som bygger informella relationer kan sannolikt vara särskilt effektiva. Materialet antyder också att latinamerikanska migranter ofta har relativt högt socialt kapital och stark vilja att bidra, vilket gör att integrationen i många fall kan accelerera om vägarna in i arbetsliv och sociala nätverk blir kortare och mindre byråkratiska.

5.7. KULTURZONEN ORTODOXA ÖST

Figur 5.8. *Länder i kulturzonen Ortodoxa Öst som representeras i projektets personliga intervjuer.*

Kartan visar länderna i kulturzonen Ortodoxa Öst Armenien, Belarus, Georgien, Moldavien, Montenegro, Nordmakedonien, Ryssland, Serbien och Ukraina (grönt) och de länder som representeras i projektets personliga intervjuer (gult).

Ortodoxa Öst omfattar ett brett geografiskt område som sträcker sig från Balkan och Östeuropa till Kaukasus och Rysslands vidsträckta territorium österut. Regionen är inte sammanhängande på samma sätt som många andra kulturzoner, utan består av flera delområden som binds samman av historiska, religiösa och politiska erfarenheter. Här möts Europa och Asien, Svarta havet och Kaukasus, slaviska samhällen och äldre kristna kulturer i östra Medelhavets närhet.

Geografin har haft stor betydelse för regionens utveckling. De öppna slätterna i Östeuropa har gjort området sårbart för invasioner och stormaktskonflikter, samtidigt som bergsområdena på Balkan och i Kaukasus bidragit till starka lokala identiteter och etnisk mångfald. Rysslands enorma landmassa och expansion österut har dessutom gjort kulturzonen till en av världens mest geografiskt utsträckta. Or-

todoxa Öst är därför både en europeisk och eurasisk kulturzon, formad av gränsland, imperier, migration och återkommande kamp om territorium och nationell tillhörighet.

Trots stora skillnader mellan länderna i kulturzonen Ortodoxa Öst delar de flera historiska erfarenheter som fortfarande påverkar synen på samhälle, stat, familj och individ. Regionen har under århundraden präglats av ortodox kristendom, starka imperier, återkommande krig och långa perioder av auktoritärt styre. Dessa erfarenheter har bidragit till värderingsmönster där trygghet, familj, utbildning och stabilitet ofta väger tyngre än individuell självförverkligande i västerländsk mening.[119]

Den historiska utvecklingen skiljer sig tydligt från andra delar av Europa. Medan Västeuropa tidigt präglades av handelsstäder, urbanisering och framväxten av starka individuella rättigheter utvecklades stora delar av den ortodoxa världen under centraliserade imperier. Bysans lade grunden för en nära koppling mellan stat och kyrka, något som senare levde vidare i det ryska tsardömet och i flera ortodoxa samhällen på Balkan och i Kaukasus.[120] Religionen blev därför inte bara en fråga om personlig tro utan också en viktig del av nationell identitet, kultur och historisk sammanhållning.

När kristendomen spreds österut från Konstantinopel knöts de slaviska och kaukasiska folken till den ortodoxa kyrkan snarare än till Rom. Efter den stora kyrkosplittringen år 1054 utvecklades den ortodoxa kristendomen i en annan riktning än den västliga katolska och senare protestantiska traditionen. Den ortodoxa kyrkan betonade i högre grad gemenskap, liturgi, tradition och kontinuitet, medan västkyrkan successivt utvecklade starkare institutionell självständighet och senare – genom reformationen – större fokus på individens personliga tro och ansvar.[121] I den ortodoxa världen kom kyrkan istället ofta att fungera som en del av den politiska och kulturella ordningen.

Ryssland, Belarus och Ukraina formades under lång tid inom det ryska imperiets maktsfär, medan delar av Balkan under flera århundraden tillhörde Osmanska riket. Många samhällen var länge jordbruksekonomier med starka familjestrukturer och begränsad social rörlighet. Staten uppfattades ofta som mäktig och ibland hotfull, vilket gjorde att människor i hög grad förlitade sig på familj, släkt och personliga nätverk för trygghet och överlevnad.[122] Detta bidrog till mer kollektivistiska samhällsmönster än i norra och västra Europa.

Samtidigt utvecklades Ryssland tidigt som ett expansivt landimperium. Storfurstarna i Moskva började tidigt bygga upp ett centraliserat rike där makten samlades kring Kreml. Under Ivan den förskräcklige på 1500-talet stärktes tsarens kontroll

---

119 Hofstede, G., 2001, *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*,Sage, Thousand Oaks

120 Obolensky, D., 1971, *The Byzantine Commonwealth*, Weidenfeld & Nicolson, London

121 Ware, T., 1993, *The Orthodox Church*, Penguin Books, London

122 Figes, O., 2002, *Natasha's Dance: A Cultural History of Russia*, Penguin, London

ytterligare. Därefter styrdes Ryssland under flera århundraden av tsarer med mycket stark makt över både stat, kyrka och militär. Under den tid och århundrade framåt rörde sig det ryska tsardömet österut över Uralbergen och vidare genom Sibirien ända till Stilla havet. Expansionen skedde genom militära expeditioner, handel och kolonisation och innebar att en lång rad folkgrupper successivt underordnades den ryska staten. På många sätt påminner denna process om den europeiska expansionen i Nordamerika och ”Vilda västern” då kosacker, pälsjägare och nybyggare förföljdes av militären, underkuvades och beskattades av centralmakten i Moskva.[123] Det gjorde att makthavarna länge tyckte att ett starkt och enat land var viktigare än att människor själva fick bestämma lokalt eller ha stor personlig frihet.

Under 1900-talet förstärktes flera av dessa drag genom världskrigen, Sovjetunionens framväxt och senare kommunistiska styren i stora delar av regionen. Staten fick stor kontroll över ekonomi, utbildning och samhällsliv samtidigt som det fria föreningslivet och civilsamhället försvagades. I vardagen blev därför personliga kontakter och informella nätverk ofta viktigare än myndigheter och formella regler.[124] Samtidigt ökade utbildningsnivån kraftigt och kvinnor började arbeta i mycket större utsträckning än i många andra delar av världen. Regionen kom därför att präglas av en blandning av traditionella familje- och gemenskapsvärderingar och modernisering.

Efter Sovjetunionens sammanbrott och Jugoslaviens upplösning genomgick regionen stora politiska och ekonomiska förändringar. Många människor upplevde ekonomisk kris, korruption, nationalism och i vissa fall krig och våld. För många försvann den trygghet som det gamla systemet trots allt hade erbjudit, samtidigt som nya möjligheter öppnades genom migration, utbildning och internationella kontakter. Kriget i Ukraina har ytterligare förstärkt frågor om nationell identitet, säkerhet och statens roll i människors vardag.[125]

Detta märks tydligt i våra intervjuer. Flera respondenter beskriver trygghet och förutsägbarhet som något de uppskattar starkt i Sverige, ofta i kontrast till erfarenheter av politisk instabilitet, korruption eller krig. En ung man med bakgrund i Moldavien beskriver Sverige som ett samhälle där ”man vet hur nästa dag kommer att se ut”. En respondent med bakgrund i Ryssland återkommer till vikten av att kunna ifrågasätta makten och beskriver hur erfarenheter från Sovjetunionen och Putins Ryssland format hans syn på demokrati och mänskliga rättigheter. Flera yngre intervjupersoner från Ukraina talar samtidigt om hur kriget förändrat deras syn på trygghet och framtid och gjort utbildning och stabilitet ännu viktigare.

Religionens betydelse syns i intervjuerna oftare som kultur och identitet än som aktiv religion i vardagen. För flera av de vi intervjuat handlar ortodoxin eller kristendomen mer om kultur, historia och tillhörighet än om att regelbundet gå i kyrkan.

---

123 Hosking, G., 2001, Russia and the Russians, Penguin, Penguin

124 Gerner, K., 2017, *Rysslands historia*, Historiska Media, Lund; Hedlund, S., 2001, *Rysslands ekonomi och samhällsutveckling*, SNS Förlag, Stockholm

125 Karlsson, K-G., 2008, *Europa och Ryssland: Historia och identitet*, Studentlitteratur, Lund; Persson, G., (red.) 2019, , *Rysk militär förmåga i ett tioårsperspektiv*, FOI, Stckholm

Samtidigt märks hur den ortodoxa kulturens fokus på familj, gemenskap och kontinuitet fortfarande påverkar synen på relationer, ansvar och nationell identitet. Hos vissa, som Alexander från Ukraina, spelar den ortodoxa tron fortfarande en tydlig roll i vardagen och fungerar som både moralisk vägledning och social gemenskap.

Ortodoxa öst kan därför beskrivas som en kulturzon där familj och gemenskap fortfarande spelar stor roll, samtidigt som modernisering, migration och utbildning har stärkt värden som individuell frihet, jämställdhet och självständighet. Regionen präglas mindre av ren kollektivism än av en ständig balans mellan gemenskap och individ, tradition och modernitet, trygghet och frihet.

Timofej – rysk transportexpert baserad Eskilstuna

Timofej är en man i som snart ska fylla 50 år och som bor i en större stad i Mälardalen. Han föddes i dåvarande Sovjetunionen och har en bakgrund präglad av internationell rörlighet. Under ungdomsåren bodde han i Kenya där familjen drev ett företag inom import och export, och senare har han även levt och arbetat i Sydafrika, Uganda och Zimbabwe innan han etablerade sig i Sverige omkring 2005 tillsammans med sin svenska fru. Han är utbildad inom logistik och arbetar idag med projektledning i ett stort internationellt transportföretag. Det som framför allt kännetecknar Timofej är hans pragmatiska och ordningsorienterade syn på samhälle och vardagsliv.

När Timofej beskriver Sverige återkommer han gång på gång till ordning, frihet och fungerande institutioner. Hans uppskattning av Sverige handlar mindre om nationalism och mer om att samhället upplevs stabilt och förutsägbart.

> *”Det bästa med Sverige är så mycket – men viktigast är att det är väldigt bra ordning i samhället, det är frihet och man känner sig fri på alla sätt, man kan röra sig fritt och tala fritt.”*

Samtidigt är han inte okritisk. Han nämner ökande otrygghet och problem i skolan, men utan att dramatisera utvecklingen. Tvärtom betonar han att Sverige fortfarande fungerar betydligt bättre än många andra samhällen han levt i.

Timofej ser integration främst som en praktisk fråga om språk, arbete och självständighet. Han är skeptisk till själva integrationsbegreppet men tydlig med att människor måste få verkliga möjligheter att komma in i arbetslivet.

> *”Jag visste att språket är allt. Visst brukar man säga att till och med varje hund i Sverige talar engelska, men man kommer ändå inte särskilt långt i arbetslivet utan svenska.”*

Hans eget liv fungerar som exempel på detta. Han började läsa svenska redan innan flytten till Sverige och gick intensivt på SFI efter ankomsten. För Timofej handlar språket inte främst om identitet utan om frihet och handlingsförmåga. Han hyllar jämställdheten och avvisar också tydligt tanken att barn tar skada av att båda föräldrarna arbetar:

”Min fru arbetade heltid och jag kan inte säga att barnen har lidit på något sätt.”

Timofej framstår som individualistisk i synen på självständighet och utbildning, men samtidigt tydligt kollektivt orienterad genom sin betoning av samhällsordning, rättvisa och stabilitet. Hans relation till sitt ryska ursprung har blivit mer komplicerad efter invasionen av Ukraina. Han beskriver hur han ibland undviker att spontant säga att han är ryss eftersom han vet vilka associationer det väcker:

”Jag går inte någonstans och säger att jag är rysk, för så fort man säger det så kommer kriget i Ukraina upp i den andras tankar.”

Samtidigt vill han inte dölja eller förfalska sin bakgrund. Det gör hans relation till den ryska bakgrunden både praktisk och känslomässigt komplicerad.

Roksana – Stockholm

Roksana är en 41 årig kvinna bosatt i Stockholm. Hon är född i Ukraina tillsammans med sina föräldrar en internationell bakgrund och har levt i flera olika länder innan hon slog sig ned i Sverige tillsammans med familj och barn. Hon är högutbildad och arbetar inom kvalificerat kunskapsarbete. Det som särskilt kännetecknar Roksana är hennes kosmopolitiska perspektiv och hennes starka fokus på trygghet, balans och social hållbarhet snarare än nationell identitet. Det som framför allt imponerar på henne i Sverige är möjligheten att kombinera arbete, familjeliv och personlig frihet utan att hela vardagen domineras av ekonomisk eller social osäkerhet.

”Här känner man att samhället faktiskt hjälper människor att få ihop livet. Det handlar inte bara om pengar utan om att man kan ha barn, arbeta och ändå känna att livet fungerar. Det finns föräldraledighet, sjukvård och en trygghet som gör att människor vågar planera sina liv på ett annat sätt än i många andra länder.”

Det som särskilt skiljer Roksana från flera andra intervjupersoner är att hon inte beskriver trygghet som motsats till individualism. Tvärtom menar hon att människor blir mer självständiga när samhället fungerar väl.

”När människor känner sig trygga vågar de också vara mer självständiga. Man behöver inte leva i rädsla hela tiden eller tänka att allt kan rasa om man blir sjuk eller förlorar jobbet.”

Även hennes resonemang om integration skiljer sig från många mer konfliktorienterade integrationsdiskussioner. Hon beskriver snarare en långsam social process där tillhörighet byggs genom vardagsliv och relationer.

”Svenskar är väldigt trevliga, men det tar lång tid innan man verkligen kommer nära dom. Människor är vänliga och respektfulla, men det betyder inte automatiskt att man blir riktiga vänner. Det kan ta flera år innan relationerna känns personliga på riktigt.”

I frågor om jämställdhet är hennes perspektiv tydligt pragmatiskt snarare än ideologiskt:

”Det ska vara självklart att båda arbetar och båda tar ansvar hemma. Jag tycker relationer fungerar bättre när kvinnor inte förväntas bära hela ansvaret för barn och familj.”

Ur ett individualism–kollektivism-perspektiv framstår Roksana därför som kanske den mest *”nordiskt orienterade”* av alla intervjupersonerna med rötterna i kulturzonen Ortodoxa Öst. Hos henne blir trygghet inte en motsats till självständighet, utan en förutsättning för den.

Gennadij – Göteborg

Gennadij är en ung man i tjugoårsåldern som vuxit upp i Uddevalla på västkusten efter att ha kommit till Sverige från Ryssland som barn tillsammans med sin familj. Idag bor han i Lund där han studerar vidare och arbetar parallellt. Han framstår som reflekterande, eftertänksam och samhällsintresserad, med en stark vilja att förstå både sin egen bakgrund och det svenska samhälle han vuxit upp i. Det som särskilt kännetecknar honom är hur han rör sig mellan olika kulturella referensramar utan att helt identifiera sig med någon av dem fullt ut. Han beskriver sig själv som både svensk och rysk, men samtidigt som något däremellan.

”Jag känner mig svensk på många sätt, men ibland märker man att man ändå inte riktigt är helt svensk.”

För Gennadij handlar integration därför mindre om formella saker som medborgarskap och språk och mer om social intuition – att förstå humor, koder och sättet människor umgås på. Det är också därför han beskriver svenskhet som något man gradvis *”lär sig känna”* snarare än något man bara kan lära sig teoretiskt.

Samtidigt återkommer han flera gånger till betydelsen av ansvar och självständighet.

”Jag vill vara en person som faktiskt bidrar till samhället och gör rätt för sig.”

Detta uttrycks nästan som en moralisk hållning snarare än som karriärambition. Arbete och utbildning blir för honom ett sätt att förtjäna tillhörighet och respekt. Också hans resonemang om demokrati är personligt snarare än abstrakt. Sverige framstår för honom som ett samhälle där människor vågar uttrycka åsikter öppet utan samma rädsla eller misstänksamhet som han förknippar med Ryssland.

”Här kan man säga vad man tycker utan att vara rädd på samma sätt.”

Samtidigt beskriver han hur den ryska bakgrunden fortfarande påverkar honom och hans familj genom mer patriarkala normer kring auktoritet, könsroller och relationer – något som han delvis tar avstånd från:

”I Ryssland är det fortfarande så mycket mer traditionellt kring kvinnor och män – vilka roller vi ska ha”

Det som särskilt utmärker Gennadij är därför inte stark nationalism eller tydlig ideologisk övertygelse utan snarare en pågående identitetsförhandling. Hans berättelse speglar en yngre generation från den postsovjetiska sfären som i hög grad orienterar sig mot svenska och västerländska värderingar men samtidigt bär med sig erfarenheter, familjemönster och kulturella reflexer från ett annat samhälle. Han verkar ibland vackla lite mellan viljan att fullt ut bli en del av Sverige och behovet av att behålla en koppling till sitt ursprung.

Tatjana – Umeå

Tatjana är en kvinna i medelåldern med bakgrund i dåvarande Sovjetunionen och rötter i både Ukraina och Ryssland. Hon växte upp i en militärfamilj där faderns tjänstgöring innebar återkommande flyttar mellan olika delar av Sovjetunionen och Östeuropa. Familjen bodde bland annat i Ungern under en period, vilket gjorde att hon tidigt blev van vid att resa och anpassa sig till nya miljöer. Hon kom till Sverige 2007 efter att ha träffat sin dåvarande partner som kommer från ett arabiskt land. Sedan dess har hon etablerat sig i Umeå, där hon idag arbetar som Naturvårdsinspektör efter att ha kompletterat sin utbildning med svenska högskolestudier. Vi möter henne på Gamla Konditoriet i centrala staden – en propert klädd kvinna som beställer in grönt té som hon insisterar på att få betala själv.

Vi börjar med att prata om det faktum att hon som ortodoxt kristen lever tillsammans med en muslimsk man. Men Tatjana beskriver inte detta som någon central konflikt i vardagen. Tvärtom återkommer hon till att religion främst är en privat fråga och att relationer fungerar så länge människor inte försöker kontrollera varandras tro eller livsval. Hon erkänner att olika traditioner och livsmönster ibland visserligen påverkar vardagen praktiskt, men inte att relationen i sig skulle vara konfliktfylld.

”Så länge man inte tvingar sin religion på någon annan så spelar det ingen roll.”

Det som särskilt kännetecknar Tatjana är hennes starka fokus på individens inre styrka och ansvar. Hon återkommer ofta till tanken att trygghet och tillhörighet ytterst handlar om hur människan ser på sig själv. Samtidigt uttrycker hon en djup uppskattning för Sverige, särskilt för tilliten mellan människor, demokratin och möjligheten att leva ett tryggt och självständigt liv. På en direkt fråga om kan tänka sig att försvara Sverige i händelse av krig säger Tatjana nej och anlägger istället ett pacifistiskt perspektiv:

”Jag skulle inte vilja varken försvara mig eller Sverige eller någon annan. Utan jag skulle ha försökt undvika det i alrla möjligaste mån. För jag tycker att aggression föder aggression… Det kommer aldrig bli en slags vinnare.”

I frågor om integration betonar hon både individens ansvar och samhällets betydelse. Hon menar att människor som kommer till Sverige behöver acceptera grundläggande svenska värderingar kring demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter, samtidigt som hon uppskattar den frihet och trygghet Sverige erbjuder. Hon beskriver också tydligt den kontrast hon upplever mellan Sverige och postsovjetiska samhällen:

”Det var väldigt provocerande för mig i början att se att man kan ställa en väska på en hållplats, gå därifrån och ingen rör den.”

Ur ett jämställdhetsperspektiv försvarar hon starkt kvinnors rättigheter och flickors möjlighet till utbildning:

”Man kan inte kompromissa med kvinnors rättigheter i samhället bara för att människor kommer från andra kulturer.”

I ett individualism–kollektivism-perspektiv framträder Tatjana som tydligt individualistisk i sin syn på ansvar och identitet, men samtidigt präglad av en östeuropeisk erfarenhet där trygghet och stabilitet är centrala värden. Hos Tatjana är frihet det centrala värdet – frihet från statligt, religiöst och socialt tvång:

”Man ska utgå ifrån individen… Ju mer frihet man får att vara sig själv och inte uppstyrd av det man måste… desto bättre.”

Aleksej – Gävle

Aleksej är en 46-årig man bosatt i Gävle. Han föddes i Ukraina men växte upp i en familj med stark tysk identitet och flyttade tillsammans med sin mamma till Tyskland år 2001. Där utbildade han sig till ingenjör och arbetade inom flera olika yrken innan han 2024 flyttade till Sverige efter att ha gift sig med en svensk kvinna. Han beskriver själv hur han genom livet rört sig mellan flera kulturella miljöer – ukrainska, tyska och numera svenska – utan att helt identifiera sig med endast en nationell tillhörighet. Religionen spelar samtidigt en central roll i hans liv. Han är aktiv kristen inom den ortodoxa kyrkan och beskriver tron som både moralisk vägledning och en källa till stabilitet i vardagen. Det som särskilt kännetecknar Aleksej är hans kombination av realism, stark arbetsmoral och ett lugnt men tydligt behov av struktur, ansvar och mening.

Aleksej beskriver arbete som något betydligt större än bara försörjning. För honom handlar arbete också om identitet, ansvar och människovärde. Han återkommer flera gånger till vikten av att vara behövd och att bidra praktiskt till samhället. Samtidigt uttrycker han frustration över hur svårt det varit att få tidigare utbildning och erfarenheter fullt erkända i Sverige.

”Jag vill arbeta och använda det jag kan. Jag har utbildning och erfarenhet, men ibland känns det som att man måste börja om från början fast man redan har gjort allt det där tidigare.”

Hans resonemang om integration är också tydligt präglat av realism snarare än idealism. Han beskriver integration som en lång process där språk, arbete och vardaglig förståelse är viktigare än formella symboler.

”Jag vill förstå hur det svenska samhället fungerar och integreras i det. Men jag vet inte om jag någonsin kommer att bli helt svensk.”

Aleksej verkar acceptera detta mellanförskap ganska naturligt. Han ser inte identitet som något absolut utan som något människor bär med sig genom språk, historia, religion och familj.

Religionen har också större praktisk betydelse i hans liv än hos flera andra från det postsovjetiska området. Han beskriver kyrkan som en plats för gemenskap, moralisk stabilitet och kontinuitet snarare än som nationalism eller politisk identitet. Den ortodoxa tron framstår för honom främst som ett sätt att skapa sammanhang och riktning i vardagen.

I frågor om familjeliv och jämställdhet uttrycker Aleksej tydlig uppskattning för den svenska modellen kring föräldraledighet och delat ansvar i hemmet. Samtidigt märks att detta skiljer sig från de mer traditionella könsroller han vuxit upp nära.

”Här ser man ju att det fungerar när pappor också tar ansvar och stannar hemma med barnen. I många andra miljöer är det fortfarande mest kvinnans ansvar.”

Detta uttrycks inte som ideologisk feminism utan snarare som en pragmatisk observation där Sverige framstår som ett samhälle där familjelivet fungerar bättre därför att ansvaret delas mer jämlikt.

Hans världsbild präglas också tydligt av erfarenheten av ett Europa där säkerhet och stabilitet inte kan tas för givna. Till skillnad från flera svenskfödda intervjupersoner talar han om trygghet som något konkret och skört snarare än självklart. Samtidigt finns hos honom en stark tilltro till individens ansvar att arbeta, utvecklas och skapa ett meningsfullt liv oavsett omständigheter.

Aleksej framstår som en person där den kollektiva orienteringen – genom religion, familj och gemenskap – samexisterar med stark individualism kring ansvar, självförsörjning och personlig utveckling. Hans särdrag är att den ortodoxa tron ger vardagen struktur och mening, samtidigt som arbete och självförsörjning framstår som vägen in i Sverige.

Marina – kriget, integrationen och framtiden

Marina är en 19-årig kvinna från Dnipro i Ukraina som kom till Sverige som fjortonåring tillsammans med sin familj efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022. Hon bor idag i Helsingborg där hon studerar ekonomi på gymnasiet samtidigt som hon engagerar sig i dans och volontärarbete för ukrainska ungdomar. Det som särskilt kännetecknar Marina tankar om livet är hennes kombination av realism och framtidstro. Kriget har präglat hennes syn på trygghet, identitet och

framtid, men samtidigt vittnar hennes berättelse om en stark vilja till att anpassa sig, utbilda sig och utveckla sig personligt.

Till skillnad från många lite äldre intervjupersoner från den postsovjetiska sfären talar Marina mindre om ideologi och politik och mer om vardagsliv, relationer och framtiden. Hon har blivit vuxen samtidigt som hennes hemland befunnit sig i krig, vilket gör att trygghet för henne aldrig framstår som självklar. Hon beskriver hur erfarenheten av kriget förändrat hennes syn på livet och gjort henne mer medveten om hur snabbt tillvaron kan förändras.

> *”Man tänker annorlunda nu när det är krig. Man förstår att allt kan förändras väldigt snabbt.”*

Hennes berättelse innehåller varken bitterhet eller en nationalistisk Ukrainavurm. Tvärtom präglas den av stark framtidsorientering och en vilja att bygga ett fungerande liv i Sverige. Utbildning framstår som centralt för att skapa både frihet och trygghet. Marina beskriver Sverige som tryggt och stabilt men också på många sätt socialt annorlunda jämfört med Ukraina. Den största skillnaden handlar enligt henne om människors sätt att umgås:

> *”I Ukraina är människor mer spontana och öppna direkt. Här måste man nästan boka allt i förväg och människor håller större avstånd till varandra – åtminstone i början.”*

Hon upplever svenskar som vänliga och hjälpsamma men samtidigt mer reserverade än människor i Ukraina. Integration handlar därför för henne inte bara om språk utan också om att förstå sociala koder och gradvis bygga relationer.

> *”Det viktiga är att man måste försöka lära sig svenska och skaffa svenska kompisar om man ska bo här länge.”*

Marina återkommer flera gånger under vårt möte med henne till betydelsen av att behålla kontakten med andra ukrainare som delar erfarenheten av kriget och migrationen.

> *”Man behöver också människor från sitt eget land som förstår ens bakgrund och erfarenheter. Det är svårt att förklara allt för någon som aldrig har varit med om det.”*

Detta är också det som särskilt skiljer Marina från de flesta andra vi intervjuat från såväl den ortodoxa kulturzonen som andra. Hon beskriver inte integration som ett val mellan två identiteter utan som en balans mellan olika sociala världar. Hon vill tydligt bli en del av det svenska samhället men samtidigt behålla relationer till människor som delar erfarenheten av flykt, osäkerhet och förlust. Hennes perspektiv präglas därför mindre av konflikt mellan kulturer och mer av behovet av kontinuitet och psykologisk trygghet.

Jämfört med många äldre personer från den ortodoxa öst-zonen framstår Mari-

na också som mindre präglad av traditionella auktoritetsmönster och mer orienterad mot självständighet, utbildning och personlig utveckling. Särskilt familjen spelar en mycket viktig roll i hennes berättelse; familjen beskriver hon som den stora tryggheten under flykten från Ukraina och etableringen i Sverige.

I frågor om jämställdhet uttrycker hon en tydligt pragmatisk hållning där ansvar och delaktighet är viktigare än traditionella könsroller.

”För mig spelar det ingen roll om både mamman eller pappan jobbar, eller är hemma mest, det viktiga är att båda bryr sig m sin familj.”

Hennes resonemang är i högsta grad vardagsorienterat. Hon ser jämställdhet främst som ett sätt att skapa fungerande relationer och stabila familjer snarare än som politisk kamp. Marina visar hur integration för unga krigsflyktingar också handlar om kontinuitet – att skapa ett liv i Sverige utan att förlora banden till dem som delar erfarenheten av kriget. Kriget har gjort henne starkt medveten om hur skör trygghet kan vara, men samtidigt verkar det också ha förstärkt hennes fokus på framtid, utbildning och möjligheten att skapa stabilitet i ett nytt samhälle.

Aglaja – högutbildad jurist som ser den höga tilliten som det viktigaste i Sverige

Alajaär 44 år gammal och bor i Stockholm. Hon är född i Sankt Petersburg i Ryssland men Aglaja har också sin familjebakgrund i flera delar av det tidigare Sovjetunionen, bland annat Odessa, Kazakstan och Uzbekistan. När hon var tonåring år flyttade hon tillsammans med sin mamma till Sverige och växte därefter upp i en Stockholmsförort. Hon beskriver flytten som en dramatisk omställning – från ett samhälle präglat av Sovjetunionens arv och tydliga hierarkier till ett öppnare och mer individualistiskt Sverige. Efter gymnasiet utbildade hon sig till jurist och har gjort karriär inom denna sektor även om hon idag arbetar i ledande ställning inom kommunal förvaltning. Det som särskilt kännetecknar Aglaja är hennes kombination av självständighet, realism och stark tilltro till arbete, ansvar och samhällelig tillit.

När hon beskriver Sverige återkommer hon ofta till trygghet, stabilitet och möjligheten att bygga ett förutsägbart liv. Hon uppskattar särskilt att människor kan planera framtiden utan ständig ekonomisk eller social osäkerhet.

”Det bästa med Sverige är tryggheten, att man vet att lönen kommer varje månad, att man har försäkringar om något händer och att samhället är förutsägbart, vilket gör att man kan planera sitt liv utan ständig oro.”

Samtidigt beskriver hon integration som nära kopplad till arbete, språk och vardaglig samhällsdeltagande snarare än till symboliska integrationsprojekt. Hon menar att människor integreras genom att arbeta tillsammans, mötas i vardagen och dela gemensamma normer kring ansvar och tillit. Hon framhåller också hur avgörande utbildning och språk varit för hennes egen etablering i Sverige.

”När jag kom till Sverige som fjortonåring kunde jag inte språket alls och kände mig väldigt ensam i början, jag hamnade i förberedelseklass och fick kämpa mycket med studierna, men det var genom böckerna och envisheten som jag långsamt började förstå både språket och hur samhället fungerade.”

Samtidigt uttrycker hon tydlig oro för segregation och för att vissa grupper inte fullt ut delar den tillitskultur som det svenska samhället bygger på. Hon beskriver Sverige som ett samhälle där mycket fungerar därför att människor förväntas hålla sitt ord och agera ärligt även utan stark kontroll.

”Jag tror att man som svensk, man är samhälleligt uppbyggd på att skaka hand. Och då gäller det handslaget. Man behöver inte ha så mycket annat för att det ska funka. Och jag tror att när man inte är uppvuxen med det {tänkandet}, då blir det en kulturkrock.”

Hon återkommer flera gånger till att den svenska tilliten är något mycket värdefullt men också något sårbart.

”Jag tycker generellt så fångar man upp och stöttar människor här. Men det finns ju en nackdel också att man underlättar för mycket, så att de som vill utnyttja systemet också får möjlighet att göra det.”

Samtidigt är hennes resonemang inte negativt till invandring eller mångfald i sig. Tvärtom talar hon varmt om Sverige som ett öppet samhälle och om möjligheten att skapa sig ett nytt liv här. Hennes kritik handlar snarare om att integration kräver ömsesidigt ansvar och vilja att bli en del av samhället. Hon återkommer flera gånger till detta med tillit och beskriver Sverige som mer tillitsbaserat än något annat samhälle hon mött.

”Det där är ju Sveriges gröna guld egentligen. Att vi kan lita på varandra. Att det där handslaget gäller”.

Hon beskriver vidare Sverige som ett verkligt modernt och jämställt samhälle där kvinnor kan forma sina egna liv utan att vara ekonomiskt beroende av en partner. Samtidigt framstår hennes syn på jämställdhet som pragmatisk snarare än ideologisk – den handlar om handlingsfrihet, ansvar och möjligheten att stå på egna ben. Aglajas berättelse gör den svenska tilliten till huvudfrågan – den är både samhällets största styrka och något som hon uppfattar som sårbart. Hon representerar därmed en form av kollektiv individualism där personlig frihet ses som möjlig just därför att samhället präglas av gemensamma normer, ansvarstagande och ömsesidigt förtroende.

Från krigets Ukraina till tryggheten i ett småländskt bönhus

Vi möter Svitlana i den lilla småländska kommunens integrationslokaler inrymd i den gamla brandstationen. Här studerar hon svenska på SFI. Svitlana ser nästan lite skygg och vilsekommen ut där hon sitter i lektionssalen tillsammans med de andra

eleverna. Men när vi en stund senare sätter oss ner inne i personalrummet slås man av kontrasten mellan hennes stillsamma sätt och den styrka som måste ha krävts för att hålla ihop en familj på elva personer genom krig, flykt och omstart i ett nytt land. Hon talar lugnt och eftertänksamt, ofta med ett litet leende, men bakom orden – ska det visa sig – finns en stark pliktkänsla och en tydlig moralisk kompass.

Svitlana är 42 år och kommer från Kiev i Ukraina, där hon utbildade sig till ekonom vid universitetet. Efter studierna arbetade hon i en bostadsrättsförening och hjälpte också sin man med bokföring i familjens lilla verksamhet, där han sålde hushållsprodukter och tvättmedel på olika mässor och evenemang. Men större delen av sitt vuxna liv har hon ägnat åt familjen. Hon har fött nio barn och var hemma med barnen under många år. När Rysslands fullskaliga invasion inleddes våren 2022 förändrades dock allt.

Familjens väg till Sverige började egentligen flera år tidigare då några av hennes äldsta barn hade deltagit i svenska sommarläger för ukrainska barn i kommunen och lärt känna några svenska familjer där. När kriget bröt ut ringde pappan i en av familjerna och erbjöd dem att komma till Sverige. Svitlana lämnade då hastigt Ukraina tillsammans med sina nio barn. Den första tiden bodde familjen hos värdfamiljen men därefter i ett hus som tillhör en frikyrkoförsamling. Barnen går i dag i svenska skolor och gymnasier, flera med höga ambitioner. Den äldsta 19-årige sonen funderar på att bli pilot eller ingenjör, en dotter vill läsa ekonomi i Lund. Svitlana själv har planer på att validera sin ekonomutbildning för att kunna arbeta kvalificerat igen. Hon återkommer flera gånger till vikten av utbildning, arbete och självförsörjning. För henne handlar integration inte bara om att få stanna i Sverige utan om att faktiskt bli en del av samhället.

Hennes världsbild formas starkt av den kristna tron. Familjen är aktiv i ortens pingstkyrkoförsamling och flera av barnen är engagerade där. Tron är för henne inte bara religion utan ett sätt att förstå världen, att orka och att hålla fast vid hoppet. Hon ler när hon säger: *”Jag tror på Jesus. Därför är jag optimist.”*

Hon ser Sverige som ett vänligt och tillitsfullt samhälle men är samtidigt orolig för att de kristna värderingar hon uppfattar som grundläggande håller på att försvagas genom sekularisering och kulturella förändringar. Samtidigt finns hos henne ingen fientlighet mot det svenska samhället – tvärtom uttrycker hon stark tacksamhet och en tydlig vilja att bidra. Hon vill vara ukrainsk till identiteten men också bli accepterad i Sverige. Hon säger: *”Jag är stolt över att jag är ukrainsk. Men jag vill passa in i samhället här också.”*

Det som kanske tydligast kännetecknar henne är kombinationen av realism och optimism. Hon talar öppet om svårigheterna med att lära sig språket, osäkerheten kring uppehållstillståndet, ensamheten hon ser hos många svenskar och pressen att få pengarna att räcka för en stor familj. Men hon återkommer ständigt till att det handlar om att ta ansvar, att arbeta och ha framtidstro. Hon tror att människor kan bygga upp sina liv igen – och att hennes barn ska få större möjligheter än hon själv haft:

”Men barnen ska vara arbetsamma, ansvariga och ärliga. Det är jätteviktigt. Sedan är det bästa med Sverige att man kan studera och jobba och få tillräckligt pengar för att leva och resa lite. Även en så stor familj som vår. Vi har allt vi behöver.”

Mot slutet av intervjun beskriver hon hur hon hoppas att livet ska se ut om tio år om allt går väl. Då har några av barnen kanske egna familjer, några bor fortfarande nära henne, och hon själv arbetar med något meningsfullt. Hon säger att hon gärna stannar i Småland eftersom klimatet är bra och människorna vänliga. Det är en högst modest och stillsam framtidsbild.

Oksana – från Donetsk till Uppsala

Oksana är 18 år och kom till Sverige från Donetsk i östra Ukraina 2022 efter Rysslands fullskaliga invasion. Hon hade redan som barn erfarenhet av konflikt och flykt eftersom familjen tidigare tvingats lämna hemstaden efter striderna 2014. Hon bor idag i Linköping där hon studerar International Business and Politics samtidigt som hon arbetar som tränare i rytmisk gymnastik. Det som särskilt kännetecknar Oksana är hennes målmedvetenhet och starka vilja att skapa trygghet och stabilitet genom utbildning och arbete.

Trots sin unga ålder beskriver hon en uppväxt präglad av osäkerhet och återkommande känsla av att framtiden snabbt kan förändras. Sverige framstår därför för henne framför allt som ett samhälle där vardagen är förutsägbar och där människor kan planera sina liv långsiktigt. Samtidigt beskriver hon skillnaderna mellan Ukraina och Sverige som både kulturella och sociala.

”I Sverige känns det som att människor kan planera flera år framåt utan att tänka att allt plötsligt kan förändras. För mig har det varit väldigt annorlunda eftersom man i Ukraina alltid hade en känsla av osäkerhet i bakgrunden.”

Oksana betonar att integration kräver eget ansvar och aktivitet. Hon beskriver hur hon medvetet verkligen försökt lära sig svenska snabbt i skolan, på träning och genom att alltid vara nyfiken i mötet med andra människor och tala svenska.

”Om man vill bli en del av samhället måste man själv försöka prata svenska och lära känna människor här. Det räcker inte att bara bo i Sverige.”

Samtidigt talar hon om vikten av att behålla kontakten med andra ukrainare som delar erfarenheten av krig och migration.

”Det finns vissa saker man inte behöver förklara för andra ukrainare. De förstår direkt hur det känns att lämna sitt hem och börja om.”

I frågor om jämställdhet uttrycker hon tydligt stöd för delat ansvar mellan kvinnor och män och beskriver Sverige som betydligt mer modernt, jämställt och liberalt än den miljö hon vuxit upp i. För Oksana är dock just jämställdhet framför allt kopplat till möjligheten att bygga ett självständigt liv.

Oksanas berättelse kretsar framför allt kring målmedvetenhet där språk, utbildning och arbete blir vägen till kontroll över en framtid som tidigare känts osäker.

Iryna – uppväxt i lydnad, vuxen i frihet

50-årig Iryna föddes i Ukraina men växte upp både i Ukraina och Ryssland i en pappa där pappan var officer under Sovjettiden. Hon kom till Sverige 1999 som 23-åring genom ett au pair-program och utbildade sig senare inom ekonomi. Idag arbetar hon i ett livsmedelsföretag som inköpare och är mamma till vuxna två barn. Det som särskilt kännetecknar Iryna är hennes starka tro på demokrati och individens möjlighet att påverka sitt liv – något som vuxit fram i tydlig kontrast till hennes erfarenheter från Sovjetunionen.

Hon beskriver hur hennes uppväxt präglades av hierarkier, disciplin och ett samhälle där staten hade mycket stor kontroll över människors liv. I en militärfamilj var ordning, lydnad och anpassning självklara värden. Samtidigt fanns det tydliga gränser för vad människor kunde säga offentligt och hur mycket man vågade kritisera samhället.

> *”I Sovjet lärde man sig ganska tidigt att inte säga allt man tänkte. Men här i Sverige såg jag människor som öppet kunde kritisera politiker och myndigheter utan att vara rädda, och det gjorde väldigt stort intryck på mig.”*

För Iryna blev mötet med Sverige framförallt ett möte med ett helt annat sätt att se på individen och staten. Hon beskriver hur människor i Sverige i högre grad förväntades fatta egna beslut och ta personligt ansvar, samtidigt som relationen till myndigheter präglas av större tillit än hon varit van vid.

Men migrationen har för Iryna inneburit en tydlig identitetsförlust. Hon beskriver hur det är att lämna ett samhälle där man har språk, nätverk och social position och komma till ett land där allt måste byggas upp från början.

> *”Man lämnar inte bara ett land när man flyttar. Man lämnar också sitt språk, sina nätverk och sin självklara plats i samhället. I början känner man sig väldigt liten.”*

Hon återkommer flera gånger under vår intervju till känslan av att börja om som vuxen människa. I hennes berättelse finns både stolthet över att ha klarat det och en förståelse för varför många invandrare söker trygghet i den egna språkgruppen under de första åren. Annars är arbete och utbildning centrala värden för Iryna. Hon beskriver utbildning som vägen till självständighet, respekt och trygghet – något som också präglades av den sovjetiska kulturen där utbildning ofta hade hög status. Samtidigt ser hon Sverige som ett samhälle där individen faktiskt får större möjlighet att använda sin kompetens och påverka sitt eget liv.

När det gäller familjeliv och jämställdhet beskriver hon en tydlig förändring i synsätt efter flytten till Sverige. Hon upplever svenska män som mer närvarande i vardagen och mer engagerade i barnens uppväxt än vad hon var van vid från den postsovjetiska miljön.

”Jag tycker Sverige är ett av de bästa länderna att vara förälder i jag känner till. Här förväntas det att både mammor och pappor ska ta ansvar för barnen.”

Familjen utgör för Iryna basen i hela tillvaron z– den är hennes viktigaste sociala trygghet. Hon beskriver starka band mellan generationer och en östlig familjekultur där man förväntas hjälpa och stötta varandra även som vuxna. Här skiljer hon sig något från mer individualistiska svenska ideal där unga tidigare förväntas bli självständiga från familjen. En central del av Irynas världsbild är också hennes starka motstånd mot auktoritära system. Erfarenheterna från Sovjetunionen och senare utvecklingen i Ryssland har gjort henne mycket medveten om hur snabbt demokratiska rättigheter kan försvagas. Hon beskriver demokrati som något levande och skört snarare än självklart. Något man ska vara väldigt rädd om.

Så även om Iryna vill behålla närheten till familjen och den sociala solidaritet hon växte upp med, hyllar hon i vardagen tydligt värden som personlig frihet, jämställdhet och individens rätt att forma sitt eget liv. Irynas berättelse handlar om rörelsen från lydnad och försiktighet till ett liv där demokrati, jämställdhet och personlig frihet upplevs som konkreta vardagsvärden.

Två barn, tre identiteter och ett nytt hemland

Zorjana är 56 år och född i Ukraina under Sovjettiden. Hennes berättelse liknar på många sätt flera andra intervjuer från den ortodoxa kulturzonen med erfarenheter av ett samhälle präglat av stark statskontroll, begränsad frihet och en vardag där människor lärde sig att vara försiktiga med vad de sa och tyckte. Samtidigt framträder Zorjana som en särskilt reflekterande person med stark tro på demokrati, ansvar och människors förmåga att bygga upp sina liv på nytt. Vid mötet ger hon ett allvarligt och eftertänksamt intryck men samtidigt med en varm och lugn utstrålning. Hon talar lågmält men tydligt och återkommer ofta till betydelsen av trygghet, utbildning och ansvar – både för familjen och för samhället i stort.

Zorjana växte upp i ett samhälle där KGB:s närvaro, ideologisk kontroll och begränsningar av yttrandefrihet och religion var en del av vardagen. Hon utbildade sig inom ekonomi i Ukraina där hon träffade sin blivande make från Kurdistan. De båda sökte sig till Sverige 1992 tillsammans med deras då sex månader gamla dotter. Idag arbetar hon som programmerare i ett storföretag och bor med sin familj utanför Borås.

Det som särskilt kännetecknar Zorjana är hennes starka koppling mellan demokrati och personlig erfarenhet. För henne är demokrati inte en abstrakt idé utan något mycket konkret – rätten att uttrycka sig, leva utan rädsla och kunna påverka sitt samhälle. Hon beskriver hur uppväxten i Sovjetunionen präglades av försiktighet och självcensur redan från tidig ålder.

”I Sovjet var det förbjudet att tänka annorlunda än partilinjen. Man fick inte tro på Gud öppet och det fanns hela tiden en känsla av att någon kunde lyssna.

Folk var försiktiga med vad de sa, även hemma ibland. Det var ett samhälle där man lärde sig att anpassa sig och inte sticka ut för mycket.”

När hon kom till Sverige mötte hon därför en frihet som både fascinerade och gjorde henne osäker. Hon beskriver hur svårt det var att förstå de oskrivna reglerna i det svenska samhället och hur ensam man kan känna sig när man saknar språk, nätverk och självklar social position.

”Det svåraste var inte bara språket utan att förstå vad som förväntades av mig som mamma, som student, som arbetstagare. Ingen gav en tydlig manual utan man fick försöka förstå systemet själv genom att fråga andra och prova sig fram.”

Hon beskriver migrationen som att börja om från början trots utbildning och tidigare erfarenheter. Den sociala status hon haft i Ukraina försvann när hon kom till Sverige och hon upplevde att hon behövde bevisa sitt värde på nytt.

”När man kommer till ett nytt land försvinner hela ens historia. Ingen vet vem du är, vad du kan eller vad du har gjort tidigare. Det känns som att börja livet från noll och man måste hela tiden visa att man duger.”

En viktig del av hennes berättelse handlar om språk och självkänsla. Hon beskriver hur hennes brytning länge gjorde henne osäker och hur hon undvek att prata svenska av rädsla för att säga fel.

”När man talar dålig svenska börjar man tro att man är mindre värd. Jag skämdes över min brytning och ville nästan inte prata alls i början. Men till slut förstod jag att om jag är tyst kommer jag ingenstans. Jag måste våga uttrycka mig även om språket inte är perfekt.”

Samtidigt präglas hennes berättelse starkt av arbetsmoral, pliktkänsla och motståndskraft. Hon och hennes man byggde gradvis upp ett nytt liv genom utbildning, arbete och envishet. För henne blev arbetet också ett sätt att återfå självkänsla och social tillhörighet.

”Vi fick bevisa att vi hade kompetens och att våra utbildningar betydde något. När jag klarade matematiktentan och fick mitt första jobb på Försäkringskassan kändes det som att någon såg att jag faktiskt kunde något, även om jag inte talade perfekt svenska.”

Zorjana återkommer flera gånger till betydelsen av ansvar och skyldigheter gentemot samhället. Hon beskriver demokrati som något som bygger både på rättigheter och plikter och ser det som självklart att bidra till det samhälle man lever i.

”Demokrati för mig betyder inte bara frihet utan också ansvar. Jag har fått möjligheter här och därför känner jag också att jag har skyldigheter mot samhället.”

Kriget i Ukraina har ytterligare förstärkt hennes syn på trygghet, civil beredskap och människors motståndskraft. Hon beskriver hur erfarenheter från Sovjetunio-

nen, andra världskriget och Kurdistan gjort hennes familj mindre rädd för kriser än många svenskar.

> *”Vi blir inte panikslagna om något går fel. Vi väntar, försöker förstå situationen och anpassar oss. Vi har lärt oss att kriser är en del av livet och att man måste hjälpa varandra istället för att få panik.”*

Hon ser också en fara i att människor i fredliga samhällen börjar ta demokrati och trygghet för givna. Hennes livssyn präglas annars av pragmatism och tolerans snarare än ideologisk hårdhet. I familjen möts olika religioner och kulturella erfarenheter utan att det upplevs som ett problem. Hon har själv kristen bakgrund medan maken är muslim från Kurdistan medan barnen har fått välja sin egen väg.

> *”Vi respekterar religioner men vi har aldrig tvingat barnen åt något håll. De får själva välja vad de tror på och vilka de vill vara.”*

Zorjanas berättelse knyter samman flera av kapitlets huvudteman såsom erfarenheten av kontroll, värdet av demokrati och behovet av att bygga tillhörighet genom språk, arbete och ansvar.

5.7.1. Analys

De personer vi mött i detta kapitel är långt ifrån någon enhetlig grupp. De kommer från olika delar av den ortodoxa kulturzonen, har olika utbildningsbakgrund, olika generationstillhörighet och mycket skilda erfarenheter av migration. Några har vuxit upp under Sovjettiden, andra har flytt kriget i Ukraina som barn eller ungdomar. Vissa har levt i flera länder innan de kom till Sverige medan andra är födda och uppvuxna här i familjer med rötter i Balkan eller det tidigare Sovjetunionen. Trots dessa skillnader finns flera tydliga gemensamma drag i berättelserna.

Samtidigt visar våra I/C-index att den ortodoxa kulturzonen värderingsmässigt placerar sig relativt långt från Västeuropa och Norden, men också tydligt längre från de moderna värderingsmönster som återfinns i Latinamerika och Östasien. Regionen präglas generellt av lägre nivåer av institutionell och mellanmänsklig tillit samt svagare individualistiska värderingar än västvärlden, samtidigt som familjelojalitet, social trygghet och kollektiv sammanhållning ofta är starkare. Detta innebär att migranter från den ortodoxa kulturzonen ofta möter ett större kulturellt och socialt anpassningsavstånd till Sverige än exempelvis migranter från Latinamerika. Samtidigt skiljer sig regionen också från mer traditionellt kollektivistiska kulturzoner genom en relativt stark orientering mot utbildning, sekularism och statliga institutioner – något som sannolikt präglats av erfarenheterna från Sovjetstaten och postsocialistiska samhällen.

Det mest framträdande i intervjuerna är kanske hur starkt trygghet, stabilitet och förutsägbarhet värderas. Många intervjupersoner beskriver Sverige som ett samhälle där människor kan planera sina liv utan ständig rädsla för ekonomisk

kollaps, korruption, politisk oro eller krig. För flera av dem är detta inte abstrakta frågor utan erfarenheter från det egna livet. Särskilt de som vuxit upp i Sovjetunionen eller i postsovjetiska samhällen återkommer till betydelsen av fungerande institutioner, ordning och samhällelig tillit. Samtidigt uttrycker nästan alla stark uppskattning för demokrati, yttrandefrihet och möjligheten att leva utan rädsla för staten. Detta är särskilt intressant eftersom intervjuerna antyder en dubbel relation till staten – staten förväntas vara stark och fungerande, men samtidigt får den inte bli förtryckande eller godtycklig. Här finns en viktig dubbelhet. Många intervjupersoner verkar uppskatta en stark och fungerande stat, men just därför att de har erfarenheter av stater som också kan vara kontrollerande, korrupta eller hotfulla. Staten förväntas skapa ordning, rättvisa och trygghet, men får inte bli godtycklig eller förtryckande. Detta gör att demokrati och yttrandefrihet inte framstår som abstrakta ideal, utan som konkreta vardagsvärden.

Integrationens kärna framstår i intervjuerna framför allt som praktisk snarare än ideologisk. Språket återkommer ständigt som den avgörande nyckeln till arbete, självständighet och social tillhörighet. Arbete och utbildning beskrivs också som centrala vägar in i det svenska samhället. Flera intervjupersoner talar om arbete nästan i moraliska termer – att bidra, göra rätt för sig och skapa ett självständigt liv. Det gäller både äldre migranter från Sovjettiden och yngre personer från Ukraina. Här framträder en tydlig likhet med nordiska arbetsnormer, där arbete inte bara handlar om ekonomi utan också om ansvar och samhällstillhörighet.

Samtidigt visar intervjuerna att integration sällan upplevs som fullständig. Många beskriver ett slags permanent mellanförskap där man känner sig svensk i vardagen men ändå inte helt uppfattas som svensk av omgivningen. Särskilt yngre personer som vuxit upp i Sverige beskriver integration som något djupare än språk och medborgarskap – det handlar om att förstå sociala koder, humor, relationer och subtila sätt att umgås. Flera återkommer också till hur svårt det är att skapa nära relationer med svenskar trots att människor uppfattas som vänliga och respektfulla. Detta kan delvis tolkas mot bakgrund av I/C-indexen: även om den ortodoxa kulturzonen inte ligger lika långt från västvärlden som vissa mer kollektivistiska regioner, finns ändå tydliga skillnader i synen på social närhet, tillit och vardaglig gemenskap.

En annan tydlig stötesten handlar om förlusten av social status och identitet vid migration. Flera högutbildade intervjupersoner beskriver känslan av att börja om från noll när utbildningar, erfarenheter och tidigare positioner inte fullt ut erkänns i Sverige. Språkproblemen påverkar inte bara möjligheten att få arbete utan också självkänslan och känslan av värdighet. Många beskriver hur de under de första åren drog sig undan socialt eftersom de upplevde sig osäkra eller ”mindre kompetenta” än de egentligen var. Detta är inte bara en individuell erfarenhet utan också en integrationspolitisk utmaning. När tidigare utbildning och yrkeserfarenhet inte erkänns riskerar både individen och samhället att förlora viktig kompetens. För flera av de intervjuade framstår snabbare vägar till validering, kompletterande ut-

bildning och relevant arbete som avgörande för att integrationen inte ska fastna i passivitet eller långvarig statusförlust.

En tydlig generationsskillnad kan också anas. De äldre intervjupersonerna beskriver ofta Sverige i kontrast till Sovjetunionens hierarkier, kontroll och begränsade yttrandefrihet. De yngre ukrainarna beskriver däremot Sverige mer i relation till krig, flykt och framtidsplanering. För båda grupperna är trygghet central, men den får olika innebörd. För de äldre handlar den ofta om frihet från rädsla för staten, medan den för de yngre handlar om möjligheten att studera, arbeta och planera ett liv utan att allt plötsligt förändras.

Samtidigt framträder flera starka möjligheter i integrationsprocessen. Många av de intervjuade beskriver Sverige som ett samhälle där det faktiskt går att bygga upp ett nytt liv genom utbildning, arbete och uthållighet. De uttrycker ofta hög tillit till svenska institutioner och stor uppskattning för jämställdhet, föräldraledighet och möjligheten att kombinera familjeliv med arbete. Flera kvinnor beskriver Sverige som ett samhälle där kvinnor kan leva mer självständigt och där ansvar för hem och barn delas mer jämlikt mellan kvinnor och män.

Ur ett individualism–kollektivism-perspektiv framträder intervjupersonerna som en grupp i tydlig förändring. Nästan alla kombinerar stark familjeorientering och kollektiv lojalitet med hög uppskattning för individuell frihet, utbildning och självständighet. Familjen fungerar fortfarande som den viktigaste tryggheten och många behåller starka band till språk, kultur och ursprungsland. Samtidigt är det tydligt att flera – särskilt yngre och högutbildade – i hög grad orienterar sig mot nordiska och västerländska värderingar kring autonomi, jämställdhet och personlig utveckling.

Det kanske mest intressanta är därför att intervjuerna inte visar någon enkel konflikt mellan ”öst” och ”väst”. Snarare framträder en grupp människor som försöker förena olika värdesystem och erfarenheter. De vill ofta behålla familjegemenskap, kulturell kontinuitet och social solidaritet från sina ursprungssamhällen, men samtidigt leva i ett öppet och demokratiskt samhälle där individen har större frihet att forma sitt eget liv. Integration framstår därför mindre som ett val mellan två identiteter och mer som en lång process där människor gradvis bygger nya former av tillhörighet mellan olika kulturella världar.

5.7.2. Sammanfattning

Analysen visar att migranter från den ortodoxa kulturzonen förenas av en stark värdering av trygghet, stabilitet och fungerande institutioner, präglad av erfarenheter från postsovjetiska samhällen, ekonomisk osäkerhet och i vissa fall krig. Våra I/C-index placerar kulturzonen relativt långt från Västeuropa, Latinamerika och Östasien när det gäller moderna individualistiska värderingar och institutionell tillit, men samtidigt betydligt närmare västvärlden än mer traditionellt kollektivistiska regioner. Intervjuerna visar därför en grupp som kombinerar stark familjelojalitet och kollektiv trygghetsorientering med hög uppskattning för utbildning, arbete, jämställdhet och individuell frihet.

Integration beskrivs främst som praktisk snarare än ideologisk. Språk, arbete och utbildning framstår som centrala vägar till självständighet och social tillhörighet. Samtidigt beskriver många ett permanent mellanförskap där de känner sig integrerade i vardagen men ändå inte fullt accepterade som svenskar.

Flera högutbildade migranter beskriver också erfarenheter av statusförlust när tidigare utbildning och yrkeserfarenhet inte erkänns i Sverige. Trots detta uttrycker många stark tillit till svenska institutioner och stor uppskattning för demokrati, jämställdhet och möjligheten att bygga ett stabilt liv. Ett viktigt policyråd utifrån materialet är därför att integrationspolitiken för denna grupp i bör fokusera på snabbare erkännande av utbildning och yrkeskompetens samt på social inkludering och nätverksskapande. Många av migranterna har redan relativt hög tillit till samhället och stark arbetsorientering, men riskerar långvarigt utanförskap om vägen in i kvalificerat arbete och sociala sammanhang blir för långsam. Det som tydligast kännetecknar innehållet i intervjuerna är därför inte en enkel motsättning mellan öst och väst, utan en kombination av trygghetsorientering och frihetslängtan, där erfarenheter av osäkerhet, kontroll och krig gör både stabilitet och personlig självständighet särskilt värdefulla.

5.8. KULTURZON VÄSTRA BALKAN

Figur 5.9. Kosovo i kulturzonen Västra Balkan som representeras i projektets personliga intervjuer.

Kartan visar länderna i kulturzonen Västra Balkan i grönt. Kosovo är markerat i gult, eftersom det är det land i kulturzonen som representeras i projektets personliga intervjuer.

Västra Balkan är ett av Europas mest historiskt laddade och kulturellt sammansatta områden – ett gränsland där religioner, imperier och folkgrupper under århundraden har levt tätt sammanflätade. Regionen har varit mötesplats mellan öst och väst, mellan katolicism, ortodox kristendom och islam, mellan europeiska och osmanska maktsfärer. Här har människor levt sida vid sida i generationer, men också gång på gång dragits in i konflikter där identitet, religion och nationalism fått avgörande och ibland dödlig betydelse.

De länder som står i centrum för denna studie – Albanien, Bosnien-Hercegovina och Kosovo – bär alla spår av Västra Balkans långa och komplicerade historia. För att förstå människors värderingar, identitet och syn på samhället i dag måste man också förstå de historiska erfarenheter som format regionen.[126]

126 Resic, S., 2014, *Balkans historia: Jugoslaviens uppgång och fall*, Historiska Media, Lund

Balkan har sedan antiken varit en brygga mellan kontinenter och civilisationer. Området ingick först i det romerska riket och därefter i det östromerska, bysantinska riket. Redan tidigt delades regionen kulturellt och religiöst mellan väst och öst. De västra delarna påverkades starkare av den katolska världen och Rom, medan de östra delarna knöts till Konstantinopel och den ortodoxa kristendomen. Under medeltiden växte slaviska och albanska samhällen fram där språk, religion och lokal identitet ofta överlappade varandra.

Från 1300-talet förändrades regionen när Osmanska riket expanderade in på Balkan. Efter slaget på Trastfältet – Kosovo Polje – år 1389 etablerade osmanerna gradvis kontroll över stora delar av området. Slaget, som ägde rum i dagens Kosovo, fick senare enorm symbolisk betydelse, särskilt inom serbisk nationalism, där det framställdes som ett försvar av kristenheten mot islam. Historiskt var verkligheten mer komplex. På båda sidor deltog olika folkgrupper och de identiteter som senare skulle bli moderna nationer var ännu inte tydligt formade.[127]

Den osmanska expansionen innebar inte någon enkel eller total tvångsislamisering, men islam blev successivt en central del av Balkan. Många människor konverterade under de följande århundradena, särskilt i Bosnien och Albanien, ibland av religiös övertygelse men ofta också av sociala och ekonomiska skäl. Samtidigt levde kristna och muslimer ofta nära varandra. Sarajevo utvecklades till ett mångreligiöst samhälle där moskéer, kyrkor och synagogor existerade sida vid sida. I Bosnien växte en särskild muslimsk slavisk identitet fram – det som senare skulle kallas bosniaker. Albanerna splittrades religiöst mellan muslimer, katoliker och ortodoxa, men utvecklade ändå en stark gemensam etnisk identitet.

Under lång tid var religion på Balkan framför allt knuten till familj, tradition och lokalsamhälle snarare än till strikt ideologisk tro. Många identifierade sig främst genom by, släkt eller region snarare än genom nationell nationalism i modern mening.

Under 1800-talet försvagades Osmanska rikets makt samtidigt som nationalistiska rörelser växte fram över hela Europa. På Balkan började serber, greker, bulgarer och albaner formulera idéer om nationellt självbestämmande. Religion fick nu en ny politisk betydelse. Ortodox kristendom kopplades allt tydligare till serbisk nationalism, katolicism till kroatisk identitet och islam till både osmansk lojalitet och senare albansk och bosnisk identitet. Stormakter som Ryssland och Österrike-Ungern blandade sig alltmer i Balkanpolitiken och regionen blev ett geopolitiskt schackbräde.

Bosnien-Hercegovina hamnade under österrikisk-ungersk kontroll 1878, vilket skapade starka motsättningar bland serbiska nationalister som ville förena alla sydslaver i en gemensam stat. Spänningarna kulminerade i Sarajevo den 28 juni 1914 när Gavrilo Princip mördade ärkehertigen Franz Ferdinand. Skotten i Sarajevo blev gnistan som utlöste första världskriget.

Efter kriget skapades Kungariket Jugoslavien – ”sydslavernas land”. Tanken var att förena olika slaviska folk i en gemensam stat, men projektet präglades tidigt av

127 Karlsson, I., 2007, *Europa och turken: Betraktelser kring en komplicerad relation*, Wahlström & Widstrand, Stockholm.

motsättningar mellan centralmakt och regionala identiteter. Under andra världskriget blev Balkan åter en brutal krigszon. Nazityskland ockuperade Jugoslavien och lokala fascistiska rörelser begick massmord och etnisk förföljelse, inte minst Ustaša-regimens övergrepp mot serber, judar och romer i Kroatien.

Ur kriget växte den kommunistiska partisanrörelsen under Josip Broz Tito fram. Efter 1945 skapade Tito det socialistiska Jugoslavien – en federation där sex republiker och flera folkgrupper skulle hållas samman under mottot ”broderskap och enhet”. Jugoslavien utvecklades till ett relativt öppet socialistiskt land, stod utanför både Nato och Warszawapakten och blev en ledande aktör inom den alliansfria rörelsen. Ekonomin moderniserades, utbildningsnivån steg och många jugoslaver fick möjlighet att arbeta och resa utomlands.[128]

Det var också under denna period som migrationen från Jugoslavien till Västeuropa tog fart. Under 1960- och 70-talen reste hundratusentals människor till bland annat Tyskland, Österrike, Schweiz och Sverige som arbetskraftsinvandrare. Många familjer från Bosnien, Kosovo och andra delar av Jugoslavien slog sig ner i svenska industristäder och förorter. Flera av de personer som intervjuas i denna studie har sina rötter i denna tidiga migration.

Under Tito-eran började många identifiera sig som jugoslaver snarare än enbart serber, kroater, albaner eller bosniaker. I städerna blev blandäktenskap vanliga och religion spelade mindre roll i vardagen, särskilt bland yngre generationer. Många familjer firade både muslimska och kristna högtider. Nationalistiska motsättningar fanns kvar under ytan, men hölls tillbaka både av staten och av minnet av andra världskrigets katastrofer.

När Tito dog 1980 började systemet försvagas. Ekonomiska problem, arbetslöshet och växande nationalism skapade ökande spänningar mellan republikerna. Under slutet av 1980-talet växte nationalistiska ledare fram, framför allt i Serbien under Slobodan Milošević. I takt med att kommunismen föll i Östeuropa började även Jugoslavien falla sönder.

Slovenien och Kroatien förklarade sig självständiga 1991. Därefter följde krig som snabbt utvecklades till några av Europas blodigaste konflikter sedan andra världskriget. I Bosnien-Hercegovina blev kriget särskilt brutalt. Nationalistiska ledare delade upp människor efter etnicitet och religion. Grannar som tidigare levt tillsammans blev plötsligt fiender. Etnisk rensning, koncentrationsläger och massakrer blev en del av vardagen. Massmordet i Srebrenica 1995, där över 8 000 bosniakiska män och pojkar dödades, blev symbolen för krigets brutalitet.[129]

Även Kosovo drogs senare in i konflikten. Under 1990-talet ökade förtrycket mot den albanska majoritetsbefolkningen, vilket till slut ledde till väpnad konflikt mellan serbiska styrkor och den kosovoalbanska gerillan UÇK. Kriget avslutades först efter Natos bombningar av Serbien 1999.[130]

---

128 Resic, S., 2014, *Balkans historia: Jugoslaviens uppgång och fall*, Historiska Media, Lund

129 Resic, S., 2018, *Jugoslaviens undergång: Krigen, freden, framtiden 1991–2017*, Historiska Media, Lund.

130 Judah, T., 2002, *Kosovo: War and Revenge*, 2nd ed., Yale University Press, New Haven.

Krigen ledde till nya stora flyktingvågor från Västra Balkan. Tiotusentals människor från Bosnien-Hercegovina och Kosovo sökte skydd i Sverige under 1990-talet. Många hade förlorat familjemedlemmar, hem och hela sociala sammanhang. Andra kom från samhällen där grannar och vänner plötsligt hade delats upp efter religion och etnicitet.

Jugoslavienkrigen förändrade Västra Balkan i grunden. Det som tidigare varit relativt vardagliga blandidentiteter blev plötsligt politiska markörer. Religion fick åter en stark symbolisk betydelse och nationella berättelser hårdnade. Än i dag präglas regionen av minnen från krigen, migrationen och splittringen. Samtidigt lever också erfarenheten av samexistens kvar. Många människor minns fortfarande en tid då identiteter kunde vara mer flytande, då grannar, arbetskamrater och familjer levde tillsammans över religiösa och etniska gränser utan att det uppfattades som märkvärdigt.

Det är i skärningspunkten mellan dessa erfarenheter – mellan samexistens och konflikt, mellan europeisk modernitet och historiska trauman – som människorna i denna studie formar sina värderingar och sin syn på Sverige, integration och framtiden.

Liridona – svensk samhällstillhörighet och albansk familjekultur

Liridona är en 48-årig kvinna född och uppvuxen i Sverige av kosovoalbanska föräldrar som kom till Sverige under arbetskraftsinvandringen på 1960-talet. Hon arbetar idag som rektor inom vuxenutbildningen i en av Göteborgs kranskommuner och beskriver sig själv som *”svensk men med färgad kultur”*. Det som särskilt kännetecknar Liridona är hennes starka samhällsengagemang, tydliga rättvisepatos och djupa tilltro till utbildning som väg till frihet och integration. Till skillnad från flera andra intervjupersoner har hon inte själv erfarenhet av migration, utan hennes berättelse handlar snarare om att växa upp i en svensk majoritetskultur och en stark albansk familje- och kulturmiljö i hemmet.

Det som särskilt skiljer Liridona från flera andra intervjupersoner är att hon beskriver integration som något hon länge tog för givet. Hon växte upp i ett Sverige där hon ofta var den enda med utländsk bakgrund i klassen men där hon ändå upplevde sig fullt accepterad som svensk. Först senare i livet blev hon mer medveten om att omgivningen ibland såg henne som *”någon annan”*.

> *”När jag växte upp tänkte jag aldrig på att jag inte skulle vara svensk. Jag var bara svensk. Det var först senare som människor började fråga var jag egentligen kommer ifrån.”*

Det ger hennes berättelse en annan ton än den som uttrycks av många senare migranter. Hon beskriver inte integration som en kamp för att bli accepterad utan snarare som en gradvis insikt om att identitet kan uppfattas olika beroende på vem man möter.

Samtidigt talar hon varmt om den albanska familjekulturen och om betydelsen

av starka familjeband, respekt för äldre och kollektiv gemenskap. Hon beskriver sig själv som tydligt svensk i samhällssyn och vardagsliv men samtidigt starkt präglad av familjens kulturella normer och erfarenheter.

”Som sagt – jag beskriver mig som en svensk med färgad kultur. Sverige är mitt land, men jag har också med mig något annat hemifrån som är viktigt för mig.”

Liridona återkommer flera gånger till utbildningens betydelse – både för henne själv och för människor som kommer till Sverige från andra länder. Som rektor inom vuxenutbildningen möter hon dagligen människor som försöker bygga upp ett nytt liv och hon uttrycker stor respekt för deras situation.

”Att lämna sin plats där man kanske behärskade allting och komma hit – det är modigt. Många tänker inte på hur svårt det faktiskt är att börja om från början i ett nytt språk och ett nytt samhälle.”

Hennes perspektiv är ofta dubbelt. Hon ser integration både inifrån och utifrån samtidigt – som person med minoritetsbakgrund men också som representant för svenska samhällsinstitutioner. Intervjun med Liridona präglas därför såväl av empati med de som kommit hit och frustration över integrationens alla stötestenar.

I frågor om jämställdhet och rättvisa är Liridona mycket tydlig. För henne är jämställdheten en av samhällets grundbultar:

”För mig är jämställdhet och rättvisa otroligt viktiga värden. Jag har svårt för när människor begränsas på grund av kön, bakgrund eller ekonomi.”

Ändå accepterar hon att vissa traditionella normer från den albanska kulturen fortfarande lever kvar i familje- och släktlivet, särskilt kring könsroller och förväntningar på kvinnor. Hon framstår dock inte som konfliktorienterad utan snarare som någon som försöker förena olika värdesystem pragmatiskt.

Det som kanske tydligast utmärker Liridona är hennes starka tro på Sverige som samhällsmodell. Hon hyllar ett samhälle byggt på utbildning, rättvisa och institutionell tillit.

”Jag tycker faktiskt att Sverige är ett fantastiskt land på många sätt. Vi tar mycket för givet här – utbildning, trygghet och att människor faktiskt får nya chanser.”

Liridona representerar en integrerad dubbel tillhörighet där stark svensk samhällsidentifikation samexisterar med levande familje- och kulturband till hemlandet. Hon förenar individualistiska värden kring utbildning, självständighet och jämställdhet med kollektivistiska värden som familjelojalitet, kulturell kontinuitet och ansvar för nästa generation.

Barnen och familjen först – Ariana om meningen med livet

I Landskrona träffar vi Ariana. Vi sitter vid köksbordet i familjens tvårumslägenhet som hon och hennes man köpte 2015, det år Ariana kom till Sverige. Hon var 25 år

och hade gift sig med en man hon känt sedan barndomen i Kosovo och som redan bott några år i Sverige och fått arbete i kommunen. För Ariana blev flytten början på ett nytt liv – men också ett liv långt från familjen och det sammanhang hon vuxit upp i. Det är full fart i den modernt inredda lägenheten när de två pojkarna stojar och springer mellan rummen. Förskolan har studiedag och den yngsta sonen vill hela tiden upp i mammas knä. Med jämna mellanrum avbryts samtalet av små frågor, leksaker som tappas i golvet eller att en av pojkarna vill ha lite uppmärksamhet. Ariana ler urskuldande och säger att det nästan alltid är så här livligt när barnen är hemma.

Efter flera år på SFI och kompletterande studier utbildade hon sig till barnskötare. Hemifrån Kosovo hade hon bara grundskola. Hon blev färdig 2022 och hann arbeta en kort period innan kommunen började dra ned på antalet förskoleplatser. Sedan dess har hon varit arbetslös i över ett år. Hon pratar länge om känslan av att ha gjort ”allt rätt” utan att bli belönad för det.

”Jag gick i skolan i flera år och tänkte att om jag utbildar mig ordentligt så får jag ett tryggt jobb sen. Men precis när jag blev klar började de säga att det inte finns behov längre. Då tänker man ibland: varför kämpade jag så mycket? Jag ser andra som började jobba direkt utan utbildning och som redan har fasta jobb idag.”

Hon berättar att hon i dag söker alla jobb hon kan hitta – inom förskola, äldreomsorg och andra kommuner – men att systemet känns svårt att kombinera med familjelivet.

”Nu säger de att jag måste söka jobb utanför i andra kommuner för att få ersättning från a-kassan. Men jag har små barn och inget körkort. Om jag ska jobba i Lund eller Helsingborg måste jag åka hemifrån kanske klockan sex på morgonen och kommer hem sex på kvällen. Det går ju inte när barnen är små och man ska lämna och hämta och få vardagen att fungera.”

När samtalet kommer in på familjelivet beskriver hon sig själv som den som håller ihop vardagen hemma. Hon skrattar lite när frågan om jämställdhet kommer upp, men tonen blir samtidigt allvarlig.

”Jag lagar mat, städar, lämnar barnen till skolan och hämtar dem igen. Jag går ut med dem, hjälper med allt hemma och håller koll på vardagen. Min man jobbar mycket och ibland över också. Han hjälper till när han kan, men han är trött när han kommer hem. Han gör ju det för att vi ska ha det bra ekonomiskt.”

Samtidigt betonar hon att hon uppskattar livet i Sverige och att barnens framtid är det viktigaste för henne.

”Jag brukar säga att jag nästan struntar i mitt eget liv ibland, bara barnen ska få det bra. Här känner jag att de har trygghet, bra skolor och bättre möjligheter än vad vi hade hemma. Det betyder mycket för mig som mamma.”

Hon beskriver hur hon ibland känner sig helt hemma i Sverige – och ibland inte

alls. Saknaden efter Kosovo finns ständigt där, särskilt under sommaren eller när familjen samlas utan henne. De åker hem minst en gång om året – ibland två gånger.

”Ibland känns det som att jag har bott här hela livet. Men ibland saknar jag min familj så mycket att det gör ont. När sommaren kommer tänker man på barndomen, på alla man växte upp med och alla minnen därifrån.”

Religionen spelar också en viktig roll i hennes liv. Hon är muslim och ber fem gånger om dagen. Barnen är nyfikna och ställer frågor om varför mamma ber så ofta.

”Jag brukar sätta mig med dem och förklara. Jag säger att vi är muslimer och att andra människor tror på andra saker. De får gå till kyrkan med skolan om de vill, det är inget problem för mig. Jag vill bara att de ska veta vilka vi är och var vi kommer ifrån.”

Hon bär inte slöja idag men funderar på att göra det i framtiden.

”Kanske kommer jag ha slöja senare i livet, bara för att visa tydligare vem jag är och vad jag tillhör. Men samtidigt hör man många kvinnor säga att det blir svårare att få jobb då, och det tänker man ju också på.”

Under samtalet återkommer hon flera gånger till vikten av gemenskap och familj. Hon berättar om sin åldrige farbror som är änkling i Kosovo. Han har ständigt något av barnen hos sig trots att ingen av dem längre bor kvar i landet. Någon som bor i USA åker ändå hem ibland för att pappan inte ska behöva vara ensam:

”Vi bryr oss om våra gamla”, konstaterar hon och berättar varmt om sin 94-åriga svenska granne som hon ofta tittar till.

”Hon blir så glad när jag och pojkarna knackar på dörren och frågar hur hon mår. Vi går ibland promenader tillsammans. Jag tycker om att göra så. Hos oss i Kosovo tar familjen hand om de äldre på ett annat sätt. Det är stor skillnad faktiskt.”

Trots arbetslösheten och oron för framtiden vill Ariana bygga sitt liv i Sverige. Hon hoppas framför allt på stabilitet – och på ett arbete där hon känner sig behövd.

”Ett jobb är inte bara pengar för mig. När man jobbar träffar man människor, man känner sig gladare och tiden går fortare. När man bara sitter hemma börjar man tänka för mycket. Jag vill känna att jag behövs någonstans.”

När vi skiljs vid ytterdörren ropar barnen på sin mamma inifrån från lägenheter och Ariana får bråttom att vinka adjö. Kanske sammanfattar det också hennes liv i Sverige där hon givit sig själv uppdraget att skapa trygghet, ordning och framtid åt andra, samtidigt som den egna framtiden fortfarande känns osäker. Men trots besvikelserna verkar hon inte förlorat tron på att utbildning, arbete och sammanhållning till slut ska leda framåt. Och mitt i all oro återkommer hon hela tiden till samma sak – att barnen ska få ett bättre liv än det hon själv hade möjlighet till.

5.8.1. Analys

De längre, mer personliga intervjuerna i hela denna rapport har genomförts med ett urval av de personer som tidigare besvarat den omfattande enkätundersökningen. Metoden beskrivs utförligt i kapitel 3. Men kortfattat har respondenterna i slutet av det omfattande frågeformuläret fått ange om de kunde tänka sig att delta i en uppföljande intervju. Syftet med dessa mer fria, men ändå strukturerade samtal har varit att få en djupare förståelse för varför människor svarar som de gör och hur de själva resonerar kring frågor om familj, tillit, normer och samhälle. För att minska den snedvridning som ofta finns i denna typ av undersökningar – där högutbildade, mer etablerade och äldre personer tenderar att delta i större utsträckning – har vi också genomfört intervjuer på SFI-utbildningar och andra vuxenutbildningar.[131] Där har vi kunnat möta personer som vistats kortare tid i Sverige, har svagare språkkunskaper eller behövt intervjuas med hjälp av tolk.

I huvudsak har vi blivit vänligt bemötta när vi kontaktat dem som sagt sig vara villiga att bli intervjuade. Många har tackat nej därför att de saknat tid, inte velat delta eller upplevt frågorna som alltför personliga. Det har vi naturligtvis respekterat. Men ett mönster som ändå väckt vår uppmärksamhet är att just migranter från Västra Balkan i betydligt lägre grad än andra grupper varit villiga att delta i fördjupande intervjuer. Andelen som i enkäten uppgett att de kan tänka sig en personlig intervju har varit lägre än i andra grupper, och bland dem som först tackat ja har flera senare avbrutit kontakten eller gjort sig oanträffbara. Vid några tillfällen har personer avslutat telefonsamtalen abrupt eller markerat att de inte vill fortsätta kontakten.

Det går naturligtvis inte att dra några säkra slutsatser av detta. Samtidigt väcker erfarenheterna frågor om relationen mellan tillit, historiska erfarenheter och viljan att tala öppet med okända människor. Länder på Västra Balkan har under lång tid präglats av politisk instabilitet, auktoritära system, starka släkt- och nätverksstrukturer, korruption och återkommande konflikter. Resultaten från tidigare WVS-mätningar i Albanien liksom forskning om social tillit har också visat att flera länder i denna kulturzon hör till de europeiska länder där den generella tilliten är extremt låg i internationella jämförelser. Misstron riktas i regel inte främst mot den egna familjen eller den närmaste kretsen, utan mot människor utanför den personliga gemenskapen och mot offentliga institutioner.

Intervjun med Ariana i Landskrona med rötterna i Kosovo, illustrerar detta synsätt. När hon får frågan om man kan lita på människor svarar hon tveksamt att hon inte gör det *”hundraprocentigt”*. Hon återkommer flera gånger till ett gammalt talesätt från hemlandet:

”Man ska inte lita på människor man inte känner.”

---

131 Groves, R., M., Peytcheva, E., ‘The Impact of Nonresponse Rates on Nonresponse Bias: A Meta-Analysis’, *Public Opinion Quarterly* 72, nr 2 (2008): 167–189.

Resonemanget verkar inte främst bygga på egna negativa erfarenheter utan framstår snarare som ett kulturellt inlärt försiktighetsmönster. Intervjun visar hur låg generell tillit kan leva kvar även efter migration till ett samhälle som Sverige, där tilliten mellan okända människor internationellt sett är mycket hög. Skillnaden mellan ett samhälle där tillit huvudsakligen är begränsad till familjen och ett samhälle där människor i hög grad litar även på främlingar kan därmed också påverka viljan att delta i intervjuer, svara på känsliga frågor eller öppet diskutera familjerelationer med okända forskare.

Intervjuerna i detta avsnitt illustrerar på många sätt den dubbla erfarenhet som präglar många migranter från Västra Balkan i Sverige. Å ena sidan finns en stark uppskattning av det svenska samhällets trygghet, utbildningsmöjligheter och stabila institutioner. Å andra sidan finns en djup förankring i familjeband, kulturell tillhörighet och erfarenheter från samhällen där tilliten till okända människor och offentliga institutioner historiskt varit låg.

Liridona representerar i hög grad den etablerade och integrerade delen av den västbalkanska migrationen. Hon beskriver sig som *”svensk med färgad kultur”* och uttrycker en stark tilltro till utbildning, jämställdhet och det svenska samhällsbygget. Samtidigt framträder familjen, släkten och den kulturella kontinuiteten som centrala värden. Hennes berättelse visar hur stark svensk samhällsidentifikation kan samexistera med levande kollektiva familjenormer och kulturell lojalitet.

Ariana representerar i sin tur en annan erfarenhet, präglad av osäker arbetsmarknad, stark familjeorientering och kvarvarande känslomässiga band till hemlandet. Även hos henne framträder familjen som livets självklara centrum. Barnens trygghet och framtid ges högsta prioritet, medan det egna livet och det egna självförverkligandet i viss mån underordnas familjens behov. Hon återkommer flera gånger till att barnen ska få ett bättre liv än hon själv haft och beskriver hur hennes vardag i stor utsträckning kretsar kring att skapa stabilitet, trygghet och sammanhållning för familjen.

Familjen framstår i intervjuerna inte bara som en viktig social gemenskap utan som den grundläggande tryggheten i tillvaron. När samhällen under lång tid präglats av politisk instabilitet, krig, ekonomisk osäkerhet och svag institutionell tillit blir familjen ofta den mest pålitliga skyddsmekanismen. Det är inom familjen människor förväntas få hjälp, omsorg, ekonomiskt stöd och emotionell trygghet. Barnen får därmed också en särskilt central betydelse. Föräldrarnas liv framstår i hög grad som organiserat kring nästa generation och kring ambitionen att skapa bättre möjligheter för barnen än vad man själv haft.

Detta märks tydligt hos Ariana. Trots arbetslöshet, osäker ekonomi och känslan av att utbildning inte lett till den etablering hon hoppats på beskriver hon ändå Sverige som ett land där barnen kan få trygghet, bra skolor och en bättre framtid. Hennes eget välbefinnande framstår nästan som sekundärt i förhållande till barnens möjligheter. Samma familjeorientering återkommer också när hon talar om äldre släktingar i Kosovo och om ansvaret att ta hand om dem. Familjen fungerar här inte

enbart som känslomässig gemenskap utan också som ett socialt välfärdssystem och en moralisk skyldighet.

Intervjuerna visar också att integrationen inte framstår som ett enkelt val mellan två identiteter utan snarare som ett kontinuerligt försök att förena olika normsystem. Sverige uppfattas ofta som ett samhälle präglat av hög institutionell tillit, individualism och starka offentliga strukturer, medan familjekulturen från Västra Balkan i större utsträckning bygger på nära sociala nätverk, släktlojalitet och försiktighet gentemot människor utanför den egna kretsen. Här framträder också en viss återhållsamhet gentemot myndigheter och okända personer, något som sannolikt delvis måste förstås mot bakgrund av regionens historia av auktoritära styren, konflikter och erfarenheter av att staten inte alltid varit att lita på.

Det kan också bidra till att förstå varför just migranter från Västra Balkan i lägre grad än andra grupper velat delta i mer personliga intervjuer i denna studie. Det behöver inte handla om ovilja till integration eller negativ inställning till Sverige, utan snarare om en kulturellt och historiskt präglad försiktighet inför att lämna ut privata tankar och familjeförhållanden till människor man inte känner

Sammanfattning och policyimplikationer

Intervjuerna tyder på att många migranter från Västra Balkan kombinerar en stark uppskattning av det svenska samhället med en familjeorienterad kultur präglad av försiktighet och låg generell tillit. Familjen och barnens framtid framstår ofta som den centrala tryggheten i tillvaron, medan tilliten till människor utanför den egna kretsen är mer begränsad.[132]

Ett möjligt policyråd är därför att integrationspolitiken gentemot denna grupp i högre grad bör bygga på långsiktigt förtroendeskapande relationer snarare än enbart generell information och myndighetskommunikation. Skolor, vuxenutbildning, arbetsplatser, vårdcentraler och lokala föreningar kan spela en särskilt viktig roll eftersom de möter människor i vardagen och över tid. Resultaten pekar också på betydelsen av insatser som stärker kvinnors möjligheter till arbete, utbildning och egen försörjning, samtidigt som de tar hänsyn till familjelivets praktiska villkor och den starka familjeorientering som präglar många migranters vardag.

132 Rothstein, B., 2005, *Social Traps and the Problem of Trust*, Cambridge University Press, Cambridge.

5.9. SAMMANFATTNING

Detta kapitel har haft ett annat perspektiv än den traditionella integrationsforskningen. I stället för att enbart analysera vad som händer efter ankomsten till Sverige har vi sökt förstå de historiska och samhälleliga erfarenheter som migranter bär med sig. Utgångspunkten har varit att värderingar inte uppstår i ett vakuum utan formas under lång tid genom familjesystem, utbildning, religion, politiska institutioner och ekonomiska villkor. Kulturzonerna har därför fungerat som analytiska redskap för att sätta de personliga intervjuerna i ett större sammanhang.

Samtidigt visar kapitlet tydligt att kulturzonerna inte kan förstås som homogena enheter. Variationerna inom varje region är ofta mycket stora. Skillnaderna mellan Thailand och Pakistan, mellan Iran och Marocko eller mellan Nigeria och Etiopien är betydande. Kulturzonerna beskriver därför inte människor utan historiska och institutionella sammanhang som påverkar vilka erfarenheter migranter tar med sig till Sverige.

Intervjuerna påminner oss om något vi alla vet men inte alltid tänker på, nämligen att människor migrerar till Sverige på så många olika sätt och längs så många olika vägar. Vissa kommer som flyktingar efter krig och förföljelse, andra genom familjebildning, studier eller kvalificerad arbetskraftsinvandring. Dessa olika migrationsvägar präglar i hög grad de möjligheter och utmaningar människor möter efter ankomsten. Våra intervjuer visar att integration därför inte kan förstås utan hänsyn till både ursprungssamhällets normsystem och på vilket sätt migrationen har skett. Intervjuerna visar också att människor sällan lämnar sina tidigare erfarenheter bakom sig. Tvärtom kombineras många olika normsystem i vardagen. De kan omfatta svenska ideal om jämställdhet, utbildning och demokrati samtidigt som familjens betydelse, religiösa traditioner eller kulturella identiteter fortsatt spelar en central roll. Integration framträder därför inte som ett val mellan två kulturer utan som en fortgående process där människor successivt förenar erfarenheter från olika samhällen.

Samtidigt framträder ett genomgående mönster som återkommer i nästan alla kulturzoner. Utbildning och arbete beskrivs gång på gång som de viktigaste vägarna till ett självständigt liv i Sverige. Arbete innebär inte bara försörjning utan också sociala kontakter, språkutveckling och erfarenheter av hur ett institutionsbaserat samhälle fungerar. På motsvarande sätt återkommer barnens framtid som den kanske starkaste drivkraften bakom familjernas vilja att etablera sig i Sverige. Ett annat återkommande tema är att Sverige uppskattas för trygghet, utbildning, jämställdhet och förutsägbara institutioner, men samtidigt upplevs som socialt svårtillgängligt. Detta gäller även grupper vars värderingar i många avseenden ligger nära de svenska. Därmed blir det tydligt att integration inte enbart handlar om att migranten ska förstå och acceptera samhällets regler. Det handlar också om att få tillträde till

relationer, arbetsgemenskaper och sociala miljöer där tillhörighet faktiskt kan utvecklas. Formella rättigheter skapar möjligheter, men inte automatiskt gemenskap.

Den samlade analysen pekar därför mot en dubbel integrationsuppgift. Den enskilde behöver språk, kunskap om samhällets institutioner och en vilja att delta och respektera den gemensamma rättsordningen. Samhället behöver samtidigt skapa verkliga vägar till arbete, utbildning, sociala kontakter och erkännande av tidigare kompetens. När sådana vägar saknas riskerar familjen och den egna gruppen att bli den enda fungerande tryggheten, även för personer som vill bli en del av Sverige.

KAPITEL 6

Familjen som normsystem

”Societies prosper only when trust extends beyond the family”

Edward C Banfield

6.1. INLEDNING

Den lilla staden Montegrano i södra Italien studerades under åren 1954 och 1955 av den amerikanske sociologen Edward C. Banfield och beskrevs senare i boken *”The Moral Basis of a Backward Society.”*[1] Banfield beskrev ett samhälle där lojaliteten till den egna familjen var så stark att den hindrade människor från att utveckla tillit, samarbete och gemensamma institutioner utanför familjecirkeln.

Fungerande samhällen uppstår inte av sig självt; de byggs genom sociala normer, institutioner och gemensamma värderingar. Ett samhälles grundläggande utmaningar beror på dess sociala ethos skriver Banfield. Han beskriver byn Montegrano med utgångspunkt i ett antal principer – ethos i praktiken, ethos som

1 Edward C Banfield, *”The Moral Basis of a Backward Society”* (1958), nytryck 1967, First Free Press, New York

normativ princip och själva ursprunget till ett utvecklat ethos. Analysen kretsar kring hur individer relaterar till varandra och huruvida deras handlande begränsas till det egna och den närmaste familjens intressen eller kan utvidgas till en bredare känsla av gemenskap och ett större ”vi”.

> *” The inability of the villagers to act together for their common good, or indeed for any end transcending the immediate material interest of the nuclear family […]is rooted in a social ethos which places the interests of the family above all other considerations.”*

Två pionjärer inom den evolutionära sociologin, Alexandra Maryanski och Jonathan H Turner kommenterade Banfields resonemang genom att jämföra med de västerländska samhällena:

> *” The puzzle is not why cooperation sometimes fails, but how human beings manage to cooperate on such a large scale at all 3”*

6.2. MODERN FAMILJEFORSKNING

I kapitel 1 i denna rapport presenteras undersökningens teoretiska utgångspunkter, bland annat Fernand Braudels begrepp *la longue durée*. Det riktar uppmärksamheten mot de djupa och långlivade strukturer som formar ett samhälle och som förändras först över flera generationer. Familjen är ett tydligt exempel. Föreställningar om ansvar och lojalitet, könsroller, barnuppfostran och individens frihet är historiskt förankrade och kan leva kvar även när människor flyttar till ett nytt land och möter andra sätt att organisera familjelivet. Braudels perspektiv hjälper oss därför att förstå varför värderingar kring familjen ofta förändras långsammare än levnadsvanor och yttre beteenden. I detta kapitel riktar vi fokus mot just familjemönstrens betydelse i samband med migration från ett kulturellt sammanhang till ett annat. På vilket sätt påverkar dessa djupare liggande strukturer möjligheterna till integration i ett samhälle som det svenska?

Inspirationskällorna har varit många, till exempel Emmanuel Todds analyser av familjestrukturer och sociala system, vars forskning visar hur familjesystem kan fungera som bärare av värderingar över mycket långa tidsperioder.[2] Todd betraktar familjen som en av historiens mest stabila sociala institutioner och visar hur skill-

2 Todd, E., (1985). *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems*. Oxford: Basil Blackwell; Todd, E., (1990). *The Invention of Europe*. Oxford: Basil Blackwell.

nader i familjestrukturer fortfarande påverkar politiska kulturer, auktoritetsrelationer och sociala normer i olika delar av världen.[3] Närbesläktad med detta perspektiv är John Hajnals forskning om det europeiska äktenskapsmönstret. Genom att visa hur kärnfamiljen, en relativt hög giftermålsålder och en starkare individuell ställning utvecklades i Nordvästeuropa bidrog Hajnal till förståelsen av de historiska rötterna till individualiseringen och kvinnors autonomi.[4]

Joseph Henrich har vidareutvecklat dessa resonemang genom att analysera sambandet mellan familjesystem, släktskapsstrukturer och institutionell förändring. I sin forskning om framväxten av det han benämner WEIRD-samhällen (*Western, Educated, Industrialized, Rich and Democratic*) argumenterar han för att förändringar i familjeorganisationen och de sociala institutionerna under århundradenas lopp bidrog till högre mellanmänsklig tillit, ökad individualism och starkare opersonliga institutioner.[5] Henrichs forskning utgör därmed en viktig länk mellan historiska familjesystem och moderna värderingsmönster.

Ett närliggande perspektiv återfinns hos Jonathan H. Turner och Alexandra Maryanski, som med utgångspunkt i evolutionssociologi har analyserat förhållandet mellan människans individualistiska dispositioner och de släktskaps- och gruppstrukturer som historiskt har hållit samman samhällen.[6] Deras forskning bidrar därmed till förståelsen av den återkommande spänningen mellan individuell autonomi och social sammanhållning.

Om Banfield beskriver konsekvenserna av det familjesystem som han studerade, analyserar Todd själva familjesystemet och Hajnal varför Europa blev annorlunda. Henrich å sin sida beskriver hur kyrkan gradvis förändrade familjen. Sverige utmärkte sig redan under 1700-talet genom en ovanligt hög läskunnighet bland både kvinnor och män, till stor del som ett resultat av kyrkans husförhörstradition. Denna breda läskunnighet var sannolikt en viktig förutsättning för landets senare samhällsomvandling och normförskjutning.[7]

---

3 Todd, E,. (1985). *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems*. Oxford: Basil Blackwell; Todd, E., (1990). *The Invention of Europe*. Oxford: Basil Blackwell.

4 Hajnal, J., "European Marriage Patterns in Perspective", i Glass, D. V. och Eversley, D. E. C. (red.), *Population in History: Essays in Historical Demography*, Edward Arnold, London, 1965, s. 101–143; Hajnal, J., "Two Kinds of Preindustrial Household Formation System", *Population and Development Review*, vol. 8, nr 3, 1982, s. 449–494.

5 Henrich, J., (2020), *The WEIRDest People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous*, Farrar, Straus and Giroux, New York.

6 Maryanski, A. och Turner, J. H., (1992), *The Social Cage: Human Nature and the Evolution of Society*, Stanford University Press, Stanford.

7 Johansson, E., (1988), *Bokstävernas intåg: artiklar i folkundervisningens historia I*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå. Se vidare avsnittet om läskunnighetens utveckling i Kapitel 3.

6.3. FAMILISM

I kapitel 4 analyserade vi den traditionella relationen mellan individualism och kollektivism för att förstå hur dessa storheter påverkar dagens integrationsprocesser. Våra analyser visade att det är mer fruktbart att skilja mellan individuell autonomi och *familism* – det vill säga i vilken utsträckning familjen utgör den primära ramen för identitet, lojalitet och social trygghet än kollektivism mer generellt. Detta därför att resultaten belägger att moderna och traditionella värderingar inte utgör varandras motsatser. Många migranter förenar hög acceptans för utbildning, demokrati, och individuella rättigheter med en fortsatt stark orientering mot familjen. Modernisering innebär därför inte nödvändigtvis att familjen förlorar sin betydelse. Snarare förändras relationen mellan individ, familj och samhälle. Mot denna bakgrund riktas uppmärksamheten nu mot familjen och SRHR-frågorna – det område där samspelet mellan individuella rättigheter och familjebaserade normsystem blir som tydligast. Detta är förmodligen också det område där konflikterna mellan det svenska samhället och de synsätt som man bär med sig hamnar i konflikt.

Vi kan konstatera att moderna och traditionella värderingar är två självständiga dimensioner, där modernisering sker selektivt. Utgångspunkten är därför att undersöka hur den *familism* som vi konstaterade i det föregående kapitlet faktiskt ser ut bland migranter i Sverige och hur den påverkar integrationen.

I dagens Sverige uppfattas äktenskapet i första hand som en relation mellan två individer. Historiskt har det emellertid främst varit en institution som förenat familjer, reglerat arv och skapat långsiktiga sociala allianser. När familjen utgör den viktigaste trygghetsinstitutionen blir valet av partner inte enbart en privat angelägenhet utan en fråga för hela släkten. Därför hänger synen på äktenskap nära samman med frågor om skilsmässa, sex före äktenskapet, kusingifte och familjens inflytande över de ungas livsval. Den historiska bakgrunden hjälper oss att förstå varför dessa frågor fortfarande väcker starka känslor i många av de länder som migranterna kommer från.

De frågor som visar sig vara mest kontroversiella i mötet mellan olika värdesystem handlar om synen på sexualitet, reproduktion, kvinnors autonomi, barnuppfostran och behovet av kontroll över den unga generationens egna val samt hur olika generationer förhåller sig till varandra. Kusingiften och hedersförtryck är också centrala teman liksom synen på sex före äktenskapet, homosexualitet och andra HBTQI-frågor, abort samt skilsmässa. Dessa frågor utgör tillsammans det index som vi benämner *choice* – individens möjligheter att själva fatta sina val i dessa frågor. Analysen fokuserar på hur olika migrantgrupper förhåller sig till dessa frågor beroende på vistelsetid i Sverige, ålder, kön och utbildningsnivå samt hur svaren förhåller sig till majoritetssvenskarnas.

De normområden som analyseras i detta kapitel – skilsmässa, homosexualitet, abort och sex före äktenskapet – behandlas ofta som separata värderingsfrågor. His-

toriskt har de emellertid utgjort delar av ett sammanhängande familjenormsystem, vilket har tydliga paralleller till den verklighet som fortfarande präglar många av de länder som migranter till Sverige kommer ifrån. Regleringen av äktenskap, sexualitet och reproduktion har varit central för hur familjer organiserat arv, släktskap, ekonomiskt ansvar och social sammanhållning. Först under 1900-talets andra hälft genomgick Sverige och flera andra västeuropeiska länder en snabb normförändring där individens självbestämmande gradvis kom att väga tyngre än familjens kollektiva intressen.

När Sverige industrialiserades och människor flyttade från landsbygden till städerna förändrades också familjebildningen. Stockholmsäktenskap och andra nya samlevnadsformer växte fram som en del av denna omställning det var samboförhållanden utan vigsel, unga lämnade landsbygden för städerna och den nya arbetsmarknaden. Margareta Matovićs viktiga avhandling visar att dessa relationer inte bara var ”omoral” eller normupplösning, utan hängde samman med urbanisering, arbetsmarknad, fattigdom och förändrade familjebildningsmönster. Det ligger nära de processer som nu sker; hur normer förändras när samhällets institutioner förändras.[8]

De normkonflikter som uppstod i Sveriges snabbväxande huvudstad under andra halvan av 1800-talet påminner i vissa avseenden om de värdekonflikter som idag kan uppstå när människor flyttar mellan olika familjesystem.[9] I båda fallen handlar det ytterst om hur förändrade ekonomiska och sociala villkor påverkar familjens roll och individens handlingsutrymme. Den historiska bakgrunden är viktig för att förstå de intervjuer som presenteras i detta kapitel. Många migranter kommer från samhällen där familjen fortfarande utgör den grundläggande sociala institutionen och där normerna kring äktenskap och sexualitet därför har en annan funktion än i dagens Sverige.

6.4. ÄKTENSKAPET – FRÅN FAMILJENS TILL INDIVIDENS INSTITUTION

Synen på skilsmässa, sex före äktenskapet, kusingifte, abort och barnäktenskap kan inte förstås isolerat från äktenskapets historiska funktion. I många samhällen har äktenskapet inte i första hand betraktats som ett individuellt kärleksval mellan två

8 Matovic, M., (1984), Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890, Liber förlag, Stockholm.

9 Marcus. A., et al., ”Between Choice and Obligation: An Exploratory Assessment of Forced Marriage Problems and Policies among Migrants in the United States”, *Social Policy and Society* 18, nr 1 (2019), 19–36.

personer, utan som en institution som knyter samman familjer, släkter och ekonomiska resurser. Äktenskapet reglerar arv, sexualitet, barnens legitimitet, omsorgsansvar och relationen mellan generationer. Där familjen utgör den centrala sociala och ekonomiska trygghetsinstitutionen blir kontrollen över äktenskap och sexualitet därför en central del av samhällsordningen.

I ett sådant normsystem blir skilsmässa inte bara en fråga om två individers relation, utan ett brott i en bredare familjestruktur. Sex före äktenskapet kan uppfattas som ett hot mot familjens rykte och mot ordningen kring släktskap och barn. Kusingifte kan samtidigt fungera som ett sätt att bevara egendom, lojalitet och social sammanhållning och kontroll inom släkten. Barnäktenskap kan i sin tur förstås som en extrem form av familjebaserad kontroll över flickors sexualitet, reproduktion och framtida sociala position.[10]

Den svenska utvecklingen visar hur snabbt sådana normer kan förändras när äktenskapet gradvis omdefinieras från familjeinstitution till individuell relation.[11] Sverige införde en modernare skilsmässolagstiftning redan 1915, och 1974 års reform innebar ett tydligare genombrott för skilsmässa utan skuldprövning. Äktenskapet kom därmed alltmer att bygga på individens vilja snarare än familjens eller samhällets krav på livslång sammanhållning. Denna utveckling förstärktes av kvinnors ökade utbildning, förvärvsarbete och ekonomiska självständighet.

I dagens Sverige är äktenskapet framför allt en civilrättslig institution mellan två självständiga individer. Regeringens beskrivning av äktenskapet betonar regler om vigsel, skilsmässa och makars ekonomiska relationer snarare än familjens kollektiva kontroll över individen. Detta står i kontrast till många av de länder och miljöer som migranter i Sverige kommer från, där äktenskapet fortfarande i högre grad är inbäddat i släktens, religionens och lokalsamhällets normsystem.

Särskilt tydligt blir detta i frågor om kusingifte och barnäktenskap. Sverige har nyligen beslutat att förbjuda äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, med hänvisning bland annat till risken för hedersförtryck och begränsningar av unga människors självbestämmande.[12] Barnäktenskap är globalt fortfarande en omfattande praktik, även om förekomsten har minskat; UNICEF uppskattar att omkring en femtedel av unga kvinnor i världen har gift sig före 18 års ålder.[13]

Mot denna bakgrund bör intervjuerna inte läsas som uttryck för en enkel konflikt mellan "svenska" och "icke-svenska" värderingar. De visar snarare hur människor rör sig mellan två olika historiska familjemodeller: en där familjen är den primära trygghets- och kontrollinstitutionen, och en där individens rätt till självbestämmande successivt har blivit den dominerande normen. Det är i detta spänningsfält

---

10 Shenk. J., et al., "Consanguineous Marriage, Kinship Ecology, and Market Transition", *Current Anthropology* 57, suppl. 13 (2016): S167–S180; UNFPA, "Child Marriage", 2025.

11 Matovic (1984)

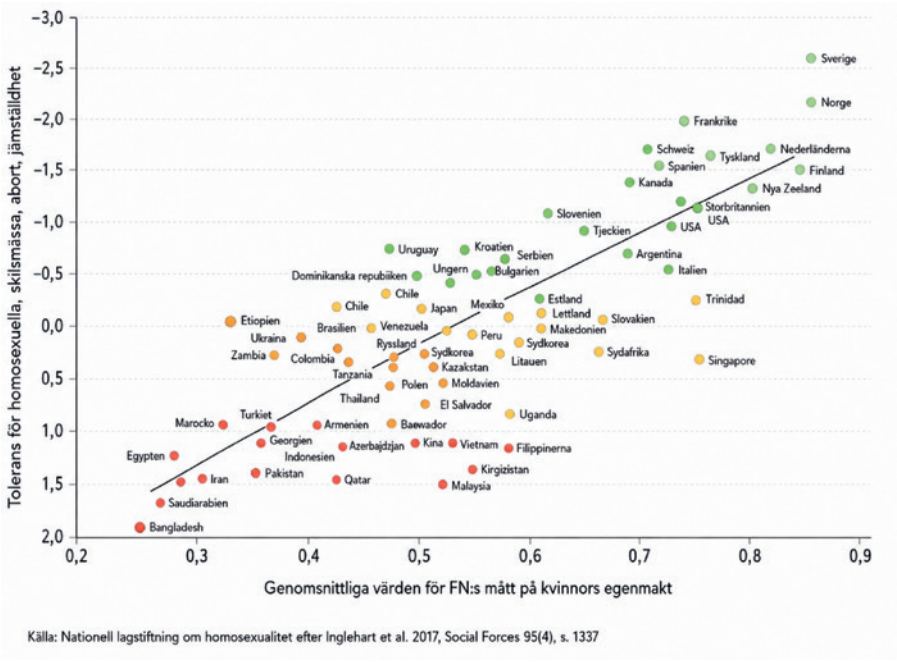
12 Prop. 2025/26:154, *Förbud mot kusinäktenskap och äktenskap mellan andra nära släktingar*, särskilt s. 20–24; bet. 2025/26.

13 UNICEF, *Is an End to Child Marriage within Reach? Latest Trends and Future Prospects*, New York: UNICEF, 2023

som frågor om skilsmässa, sex före äktenskapet, homosexualitet, abort, kusingifte och barnäktenskap får sin särskilda betydelse.[14]

6.5. CHOICE – ATT SJÄLV FATTA SINA BESLUT

Även om den offentliga debatten ibland ger en annan bild visar WVS långa tidsserier, liksom statistik från FN och andra internationella organisationer, att acceptansen för skilsmässa, sex före äktenskapet, homosexualitet, abort och jämställdhet över tid har ökat i stora delar av världen. Skillnaderna mellan länder är dock fortfarande mycket stora, vilket framgår av figur 6.1. Figuren visar ett tydligt positivt samband mellan kvinnors samhälleliga ställning, mätt med FN:s jämställdhetsmått, och toleransen för dessa livsval. De nordiska och flera andra västeuropeiska länder återfinns högt på båda skalorna, medan många länder i Mellanöstern, Nordafrika och Sydasien ligger

Källa: Nationell lagstiftning om homosexualitet efter Inglehart et al. 2017, Social Forces 95(4), s. 1337

Figur 6.1. *Tolerans för skilsmässa, homosexualitet, abort och jämställdhet.*

14 Giddens. A., *The Transformation of Intimasy* (1992); Foucault, M., *The History of Sexuality*, (vol 1 (1976/1978); Todd, E., *The Explanation of Ideology*, (1985); Inglehart, R., & Welzel, C., *Modernization, Cultural Chage and Democracy*, (2005); Laslett, P., *The World We Have Lost* ,(1965), Hajnal, J.,

betydligt lägre. Sambandet är inte ett bevis på ett enkelt orsakssamband, men det visar hur jämställdhet och individuell normtolerans ofta utvecklas tillsammans. För människor som migrerar från de rödmarkerade länderna till de nordiska länderna innebär det i regel en förflyttning mellan mycket olika normsystem – inte minst i frågor som rör familj, sexualitet och individens självbestämmande.

Trots dessa skillnader sker en stadig förändring, men den tar tid – längre tid än vi hade förväntat oss. I kapitel 3 kunde vi konstatera hur stor betydelse tid i landet har för frågor som rör familism. Vi diskuterade därför också betydelsen av kulturella zoner för att bättre förstå de olika processer som äger rum. Vi konstaterade då att det vi benämner familism är statt i stor förändring, eftersom de funktioner som dessa normer har fyllt successivt har försvagats. I västerländska samhällen har de i många fall helt förlorat sin historiska funktion.

Denna process handlar inte om att migranter svarar på ett krav på assimilation i förhållande till det nya hemlandet, såsom det ibland uttrycks i den politiska debatten. Snarare handlar det om att människor anpassar sig till ett samhälle där familjen inte förväntas kontrollera ungas sexualitet, utse äktenskapspartner, kräva barn så snart som möjligt efter giftermålet eller bevaka att abort och skilsmässa inte blir lösningar på problem som rör reproduktion och familjebildning. Behovet av att välja äktenskapspartner inom släktkretsen, exempelvis genom kusinäktenskap, blir inte heller lika starkt. Med ökad livslängd och sjunkande barnadödlighet minskar dessutom brådskan att få barn, och därmed försvagas också de förhållanden som har bidragit till barnäktenskap. Tillsammans med ökad utbildning, urbanisering och förändrade ekonomiska villkor ingår detta i en bredare demografisk omvandling som äger rum över hela världen. Generellt föds färre barn per kvinna, samtidigt som en större andel av de barn som föds överlever och människor lever allt längre.[15]

När vi analyserar hur människor förhåller sig till frågor som abort och homosexualitet så handlar det egentligen inte om själva sakfrågan utan om familjens gradvisa omvandling som institution. Det handlar således inte om att enbart beskriva värderingsskillnader det handlar om att analysera *varför* dessa värderingar finns, hur de är förankrade i ett samhällssystem. De representerar olika historiska faser i familjens utveckling. Det handlar om hur samhällen gradvis flyttar den sociala tryggheten från familjen till institutionerna och hur migration innebär att människor befinner sig mitt i denna historiska omställning. Således en djupare berättelse än ”svenska värderingar kontra invandrarvärderingar”.[16]

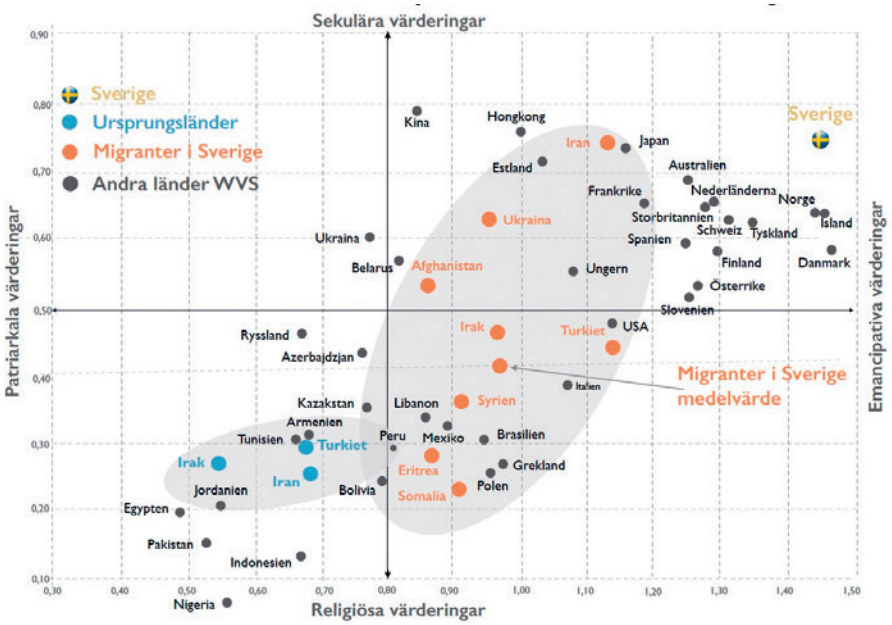
Utgångspunkten är skärningen mellan religiösa och sekulära värderingar samt patriarkala och emancipativa värderingar som beskrevs i inledningen. Vi har utgått från den klassiska kulturkartan (www.worldvaluessurvey.org) samt plottat oli-

---

15 Förenta Nationerna, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects 2024: Summary of Results* (New York: United Nations, 2024); UNICEF, *Towards Ending Child Marriage:* Global Trends and Profiles of Progress (New York: UNICEF, 2021).

16 Henrich, J., (2020), *The WEIRDest People in the World*, Farrar, Straus and Giroux, New York; Schulz, J.F. et al., ”The Church, Intensive Kinship, and Global Psychological Variation”, *Science* 366, nr 6466 (2019).

ka migrantgrupper i Sverige med exakt samma syntax som Inglehart och Welzel utvecklat.[17]

Figur 6.2. WVS kulturkarta med migrantgrupper i Sverige, EVI index.

Kartan ovan visar hur migranter från de största utomeuropeiska länderna i Sverige placerar sig på världskartan. Svarta prickar anger andra länder där man mätt med exakt samma index. Tre av dessa länder – Irak, Iran och Turkiet kan jämföras med migranter från samma länder fast i Sverige. Kartan visar att migranter från dessa länder tydligt har förflyttat sig till höger på skalan, det vill säga andelen med frihetliga värderingar har ökat. Samma länders migranter har även blivit mer sekulariserade, detta gäller i hög grad för Iran, men även Irak och Turkiet har sekulariserats i förhållande till representativa data från samma länder i WVS. Naturligtvis skulle det ha varit önskvärt att göra motsvarande analyser av ursprungsländerna också för de andra länderna.

Om vi jämför majoritetsbefolkningens position i dessa tre länder (ljusblåmarkerade) med den position som migranterna från samma land har i Sverige, så framkommer ett mycket tydligt mönster där migranterna har förflyttat sig långt till höger på både x-axeln, det vill säga en betydlig ökning av de frihetliga värderingarna, och uppåt på y-axeln, det vill säga en klar minskning av religiositeten till ett mönster mer likt de nordiska ländernas med en mer sekulär religiositet.

17 Inglehart, R. & Welzel. (2005) a.a.

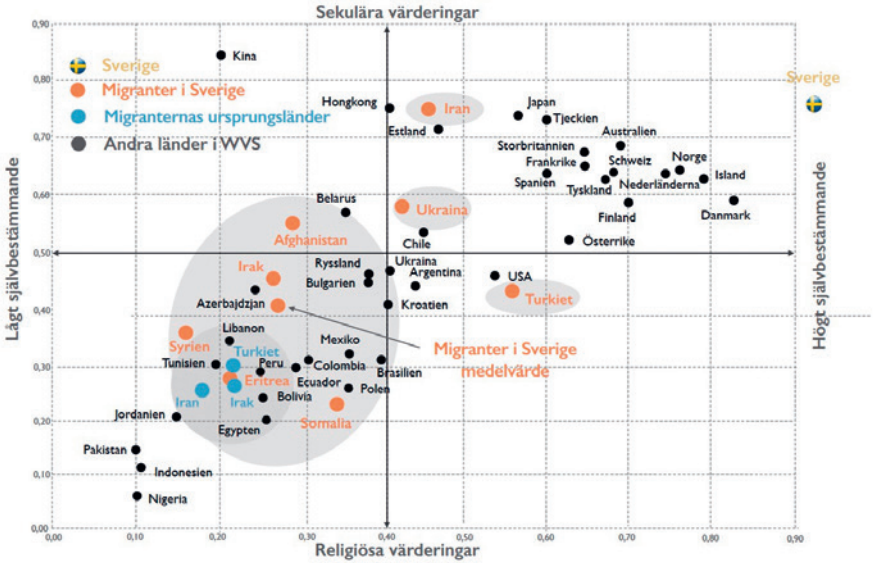
Skillnaderna är dock stora beroende på vilket land man kommer ifrån och detta i sin tur beror på ett komplext mönster av orsaker. Som framgår av kartan så befinner sig migranter från Iran långt från majoritetsbefolkningen i Iran vad avser frihetliga värderingar och sociala normer men även vad gäller religiositet – de delar praktiskt taget den svenska majoritetsbefolkningens synsätt i dessa frågor. Gruppen iranier i Sverige är atypiska i olika avseenden, dels är den genomsnittliga tiden i Sverige längre än för övriga här jämförda nationaliteter dels är utbildningsnivån väsentligt högre.

Även i den afghanska migrantgruppen finns en *pre-selection bias* i och med att många av de som kommit är ensamkommande unga, särskilt pojkar, som snabbt kommit in i det svenska skolsystemet. Genom att föräldrar och andra släktingar inte funnits runt dem har många av dem snabbt anpassat sig till det som gäller i Sverige.

Migranter från Turkiet har också varit förhållandevis längre tid i landet. De som har varit kortare tid, till exempel de som kommit från Syrien är både mer religiösa och även något mindre frihetliga i sina värderingar.

Bland personer med bakgrund i Somalia och Eritrea är religiositeten högst och andelen frihetliga värderingar lägst. Eftersom kartan bygger på ett sammanvägt mått av flera indikatorer är det viktigt att också analysera vilka värderingar som förändras snabbast och vilka som tycks vara mer beständiga.

När vi i stället riktar fokus mot de så kallade *choice*-frågorna framträder en annan bild då rörelsen mot mer emancipativa värderingar här betydligt svagare. Av de fyra delindex som ingår är det just *choice* – rätten till självbestämmande och att göra egna livsval – som tydligast avviker, eftersom dessa värderingar förändras mycket långsamt. Det är också inom detta område som avståndet till de värderingar som dominerar i Sverige är som störst.

Figur 6.3. WVS kulturkarta med migrantgrupper i Sverige, Choice index.

Det bör samtidigt understrykas att kartan inte kontrollerar för tid i Sverige eller andra bakgrundsvariabler, utan endast återger de faktiska fördelningarna vid mättillfället. För att förstå skillnaderna behöver vi därför också ta hänsyn till vistelsetid och andra bakgrundsfaktorer som, vilket framgick i kapitel 3, har stor betydelse.

I det följande avsnittet undersöker vi synen på skilsmässa, sex före äktenskapet, homosexualitet och abort. Analysen kompletteras med kommentarer från de migranter som vi har intervjuat.

6.5.1. Tid i landet och andra bakgrundsvariabler för 'choice'

I det följande redovisas de fyra områden där skillnaderna är som störst jämfört med majoritetsbefolkningen, fördelade efter ålder, kön, utbildningsnivå samt tid i landet, medelvärden efter en skala 1–10. I samtliga fall är skillnaderna stora jämfört med befolkningen som är född i Sverige. Frågan om sex före äktenskapet betraktas närmast som en mänsklig rättighet i Sverige, medelvärdet ligger på 9,3 av 10. Yngre migranter (<35 år) har de allra lägsta värdena (6.9), men övriga åldersgrupper är också mycket tveksamma till sex före äktenskap.

Acceptansnivåerna påverkas emellertid inte enbart av ålder utan också av kön. Kvinnor uppvisar genomgående en något högre acceptans för individens rätt att fatta egna beslut än män, även om skillnaderna är måttliga. Mest framträdande är detta när det gäller synen på skilsmässa, där kvinnorna i betydligt högre utsträckning accepterar individens rätt att lämna ett äktenskap. Mönstret är däremot mindre tydligt när det gäller sex före äktenskap och homosexualitet, båda ligger på kring 7 av 10. Kvinnor är mera för abort (6,8) men väsentligt lägre än för svenskfödda (8,7).

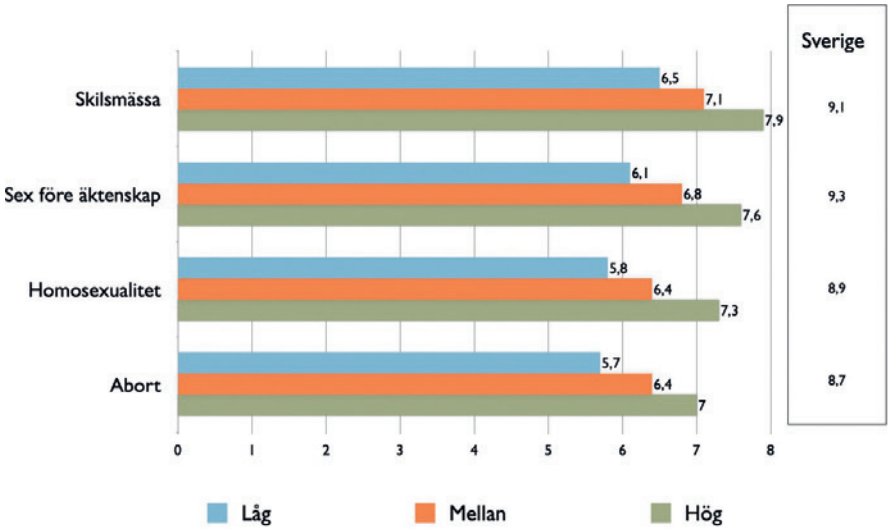
För utbildningsnivå kan vi dock konstatera mycket stora skillnader för samtliga av de fyra ämnesområdena. Skillnaderna är mycket stora mellan hög och lågutbildade som framgår av grafen nedan.

Ju högre utbildning, desto större är acceptansen för individens rätt att fatta egna beslut i frågor som rör familj, sexualitet och reproduktion. Skillnaderna mellan låg- och högutbildade uppgår till 1,4 skalsteg för skilsmässa, 1,5 för sex före äktenskapet, 1,5 för homosexualitet och 1,3 för abort. Sambandet är således starkast när det gäller sex före äktenskapet och homosexualitet, men är tydligt även inom de övriga områdena.

Bland lågutbildade ligger medelvärdena mellan 5,7 och 6,5, medan motsvarande värden bland högutbildade varierar mellan 7,0 och 7,9. Skilsmässa har den högsta acceptansen i samtliga utbildningsgrupper, följd av sex före äktenskapet, medan abort genomgående har den lägsta. Utbildning tycks därmed ha stor betydelse för dessa värderingar. Samtidigt kvarstår ett tydligt avstånd till den svenskfödda befolkningen även bland de högutbildade. Deras genomsnitt ligger mellan 1,2 och 1,7 skal-

steg under de svenskföddas värden, beroende på fråga. Skillnaden är minst för skilsmässa och störst för sex före äktenskapet och abort.

Grafen visar således både en tydlig utbildningsgradient inom migrantgruppen och en kvarstående skillnad gentemot den svenskfödda befolkningen. Resultaten bör dock inte tolkas som att utbildning ensam orsakar högre acceptans. Utbildningsnivån kan samvariera med exempelvis ålder, ursprungsland, socioekonomiska villkor och tid i Sverige, faktorer som behöver vägas in i den fortsatta analysen.

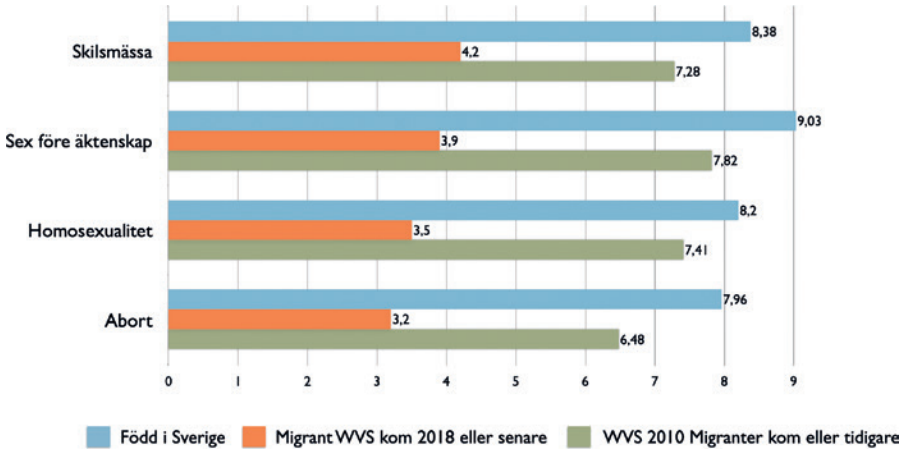

Figur 6.4. Är sex före äktenskapet, homosexualitet, abort och skilsmässa, efter utbildningsnivå.

Nästa graf visar hur lång tid det tar att förändra sin syn på dessa frågor: mer än 10 år. Särskilt svårt är det vad gäller abort, homosexualitet och sex före äktenskap. Synen på skilsmässa börjar förändras förhållandevis snabbt och efter 10 år så är medelvärdet uppe på 7,28 av 10.

Även om responsen inte förändras lika snabbt i dessa frågor som i andra, så spelar den iakttagna förändringen ändå roll. Det tar mer än 10 år för att förändringen skall bli tydlig. Av analysen i kapitel 3 framgick att förändringen var särskilt stor efter 20 år. Vi skulle med andra ord kunna benämna förändringstakten glacial. Det blir en generationsfråga.[18]

Ett annat sätt är att jämföra de migranter som kom 2010 eller tidigare med dem som kom 2018 eller senare. Den senast ankomna gruppen som har mycket låga värden på alla fyra områdena medan de som kom 2010 eller tidigare har kraftfullt förändrat din syn på dessa frågor. Det gäller i synnerhet synen på sex före äktenskap.

18 *Glacial* används här metaforiskt, med anspelning på glaciärers mycket långsamma rörelse. Jfr Nationalencyklopedin, uppslagsordet ”glacial”.

Figur 6.5. *Är sex före äktenskapet, homosexualitet, abort och skilsmässa, efter tid i Sverige, kom 2010 eller tidigare (> 16 år i Sverige), kom 2018 eller senare (<8 år i Sverige).*

6.6. DEN GLACIALT LÅNGSAMMA FÖRÄNDRINGS-PROCESSEN KRING SRHR

Låt oss stanna upp och begrunda vad figurerna ovan berättar för oss om frågor som är mycket känsliga i de länder som våra migranter kommer ifrån. Tillsammans visar de båda föregående diagrammen på två saker. För det första finns en tydlig utbildningsgradient där högre utbildning samvarierar med större acceptans inom samtliga fyra områden. För det andra har tiden i Sverige en ännu tydligare betydelse. Bland dem som har varit länge i landet ligger värdena avsevärt högre än bland de senast anlända. Samtidigt når de inte fullt ut de svenskföddas nivåer, vilket visar att dessa värderingar är relativt trögrörliga.

Med sociologen Christian Welzels terminologi rör det sig om emancipativa *choice*-värderingar, det vill säga värderingar som betonar individens rätt att själv bestämma över familjebildning, sexualitet och reproduktion. Welzels grundtanke är att sådana värderingar blir starkare när människors handlingsresurser ökar och när deras liv i mindre utsträckning präglas av materiell, social och existentiell osäkerhet. Formella rättigheter eller en flytt till ett samhälle med andra normer leder därför inte automatiskt till en omedelbar värderingsförändring. Förändringen blir tydligare först när människor under längre tid får erfarenhet av trygghet, utbildning, institutionellt skydd och praktiska möjligheter att göra självständiga livsval.

Detta kan bidra till att förklara varför utvecklingen är så långsam. Frågorna är inte isolerade åsikter, utan nära förbundna med religion, familj, könsroller, anseende och social sammanhållning. De fyller därmed funktioner i ett bredare normsystem. Acceptansen kan därför inte förväntas förändras enbart genom information eller genom att människor möter svensk lagstiftning. Den förändras när de sociala villkor som har gjort normerna meningsfulla och funktionella gradvis förlorar i betydelse.

Förändringstakten kan i denna mening beskrivas som glacial – den är tydlig men långsam och blir fullt synlig först efter många år. Resultaten i kapitel 3, där förändringen var särskilt stor efter omkring 20 år, pekar på att detta delvis är en generationsprocess. Det handlar emellertid inte enbart om att en äldre generation ersätts av en yngre, utan också om att individer stegvis omprövar sina värderingar när deras handlingsutrymme, erfarenheter och sociala sammanhang förändras.

6.7. SKILSMÄSSA

Vilken funktion fyllde denna norm när familjen var samhällets viktigaste institution?

Hur man ser på skilsmässa avgörs ytterst av hur man ser på äktenskapet. Om äktenskapet främst är ett kontrakt mellan två individer blir skilsmässa en möjlighet när relationen inte längre fungerar. Om äktenskapet däremot binder samman två familjer får en skilsmässa konsekvenser långt utanför paret självt. Den påverkar relationer mellan släkter, barnens ställning och familjens sociala anseende. Därför har synen på skilsmässa förändrats långsammare än många andra värderingar. Synen på skilsmässa handlar förstås om hur man ser på äktenskapet i sig. Om man ser äktenskapet som heligt så är skilsmässa icke tänkbart.

Som vi ser på graferna ovan är det en tydlig skillnad mellan könen, kvinnor är väsentligt mer tillåtande till skilsmässa, samma gäller de högutbildade och de som varit en längre tid i Sverige (>10 år)

Andelen som aldrig kan tänka sig skilsmässa utgör hela 31 procent bland de nyanlända, sedan sjunker andelen snabbt till 15 procent bland samtliga migranter och 8 procent bland utrikes födda i WVS-8 att jämföras med 2 procent bland födda i Sverige. Således initialt stora skillnader som sedan så småningom anpassas till ett svenskt mönster.

En annan viktig aspekt som vi har konstaterat när vi under åren intervjuat migranter är att de i stort sett uteslutande väljer en partner från det egna landet och religionen, oftast inom kretsen av kusiner (se avsnittet om kusingifte längre fram). Det betyder att innebörden av skilsmässa också är nära knuten till detta sociala sammanhang.

”Om min syster skulle vara ihop med och kanske gifta sig med en Svenne, då är det min plikt att döda henne. Nu hände inte det, hon flyttade till Jönköping, utbildade sig och har träffat en kille från Syrien.”

Detta citat kommer från en intervju som gjordes inom ramen för våra forskningsprojekt med en tvåbarnsfar i trettioårsåldern från Syrien. Vid intervjutillfället hade han bott i en mellanstor svensk stad i närmare tio år och var väl förtrogen med svensk lagstiftning och svenska sociala normer. Citatet visar hur föreställningar om familjens heder och kontrollen över kvinnors partnerval kan leva kvar även efter lång tid i Sverige.

Skillnaderna är också betydande beroende på ursprungsregion. Bland migranter från Latinamerika uppger 87 procent att skilsmässa alltid är acceptabelt, vilket ligger nära motsvarande andel bland den svenskfödda befolkningen, 91 procent. Även bland migranter från Östasien, däribland Kina och Taiwan, är acceptansen hög: 78 procent svarar att skilsmässa alltid är acceptabelt. I gruppen Ortodoxa öst, som omfattar bland annat Ryssland, Ukraina och närliggande länder, är motsvarande andel 71 procent.

Den lägsta acceptansen återfinns främst bland migranter från regioner där islam har en stark ställning. I Afrika söder om Sahara uppger 24 procent att skilsmässa aldrig kan accepteras. I Väst- och Centralasien, däribland Afghanistan och Azerbajdzjan, är motsvarande andel 23 procent. Bland migranter från MENA-regionen uppger 18 procent att skilsmässa inte kan ses som ett möjligt alternativ.

En av våra påståendefrågor lyder: ”Att gifta bort unga kan ge dem trygghet.” Få personer födda i Sverige instämmer i detta. Bland nyanlända migranter är andelen 10 procent och bland övriga migranter 7 procent.

Ett annat påstående lyder: ”Även om en flicka eller pojke inte vill gifta sig bör hen ändå följa sin familjs vilja.” Bland de nyanlända instämmer 13 procent när påståendet gäller flickor och 12 procent när det gäller pojkar. En stor majoritet tar alltså avstånd från att familjens vilja ska väga tyngre än den unges egen. Samtidigt visar resultaten att familjen fortfarande kan ha ett betydande inflytande över valet av äktenskapspartner. Det väcker också frågan om familjen har ett motsvarande inflytande när ett äktenskap ska upplösas.

Statistiken visar här ett tydligt förändringsmönster. Men hur ser denna process ut när människor själva beskriver den? För att bättre förstå mekanismerna bakom siffrorna vänder vi oss nu till intervjuerna och låter deltagarnas egna erfarenheter komma till tals.

6.7.1. ”Om mannen inte sköter sig så blir det skilsmässa”

En av de personer som vi intervjuade för första gången 2018 var då var då 28-åriga Halima som då hade fyra barn men som gärna ville ha tio barn, vi återkommer till

intervjun utförligare längre fram. Vid ett återbesök i hennes hem i februari 2026 kom vi att prata om skilsmässor. Halima kommer från Somalia. Hon var gift och hade ett barn när hon lämnade barnets far och flyttade till Sverige tillsammans med sin mamma, sina syskon och sitt barn. I Sverige träffade hon sin nuvarande man, som också är från Somalia. De gifte sig och har nu sammanlagt fem barn. Hon tycker mycket om sin man, de har ett bra liv tillsammans och han är, som hon uttrycker det, en god make. Vi frågade vad som skulle hända om han inte längre var en bra make.

”Då skulle vi skilja oss.”

”Går det?”

”Ja. Jag meddelar vår imam att allt inte står rätt till. Han ber mig försöka en gång till. Efter en tid återkommer jag till honom. Om vi fortfarande har problem blir det ett längre samtal. Den tredje gången förklarar han att vi enligt muslimsk sed kan betraktas som skilda, men att jag också måste lämna in en ansökan om skilsmässa till de svenska myndigheterna.”

Nu gäller inte detta för Halima men hon hävdar att de kvinnor som inte blir väl behandlade av sina män bör och kan skilja sig. Förmodligen finns många svårigheter, det kan dels handla om hur den lokale imamen ser på skilsmässa, dels om mannen accepterar kvinnans beslut. Vi vet att det förekommer mycket våld och förtryck som kan leda till allvarliga konsekvenser för den kvinna som hävdar att hon vill skilja sig. Men vi har också under vårt omfattande intervjuarbete mött många kvinnor som genomfört skilsmässoprocessen utan att våld eller psykiskt förtryck förekommit.

Många män har i intervjuerna beskrivit hur de inte fullt ut har förstått allvaret när deras fruar uttryckt missnöje med männens begränsade deltagande i det dagliga familjelivet. Först när kvinnorna till slut har tagit initiativ till skilsmässa har männen insett konfliktens omfattning. En återkommande svårighet har varit att de inte har förstått att föräldrar i den svenska kontexten förväntas dela ansvaret för barnen och hushållet. I det följande redovisas ytterligare exempel från intervjuerna.

6.7.2. ”Skilsmässa är en väg ut ur underordning”

Av djupintervjuerna framgår både exempel på ”lyckade” skilsmässor och på sådana där den ena parten känner stor sorg, precis som alltid i samband med skilsmässor.

Hanan, 38 år uppvuxen i Gaza beskriver skilsmässan som en väg ut ur underordning.

Hon levde i ett traditionellt familjesystem tillsammans med makens släkt. Konflikterna blev så stora att hon upplevde sig stå inför ett direkt val:

”Jag hamnade i en punkt där antingen att jag skiljer mig där och då och lämnar allting, eller att de följer med mig bort från Gaza”. Mannen valde det senare.

De kom så småningom till Sverige där relationen ändå avslutades och hon lever nu som ensamstående mamma. Barnen har ingen kontakt med sin pappa trots att han bor i Sverige i en stad bara 15 mil bort.

Hanan berättar inte bara om den egna separationen, utan hon resonerar också om varför skilsmässor blir vanligare efter migration. Hon menar att kvinnor när de kommer till Sverige börjar kräva faktisk jämställdhet, medan männen ibland håller fast vid den gamla arbetsfördelningen:

”Det kan vara den största påverkan och kanske en av de största anledningarna till att så många skilsmässor sker när kvinnan hamnar här.”

Hon beskriver konflikten så här: om båda arbetar utanför hemmet men kvinnan ändå förväntas bära hela ansvaret för barn, mat och hushåll, accepterar hon inte längre mannens anspråk på att vara ”mannen hemma”:

”Är jag på jobbet eller är jag ute samtidigt som dig och vi kommer hem samtidigt, då ska inte jag ta hela ansvaret för maten, barnen och hushållet.”

Hanan ser alltså inte främst skilsmässan som ett moraliskt misslyckande. Den kan snarare bli en konsekvens av att kvinnans förväntningar förändras snabbare än mannens. Migrationen rubbar den gamla överenskommelsen. Kvinnan arbetar och får större självständighet, men mannen vill ändå behålla sin traditionella auktoritet.

”Kvinnan kan gärna arbeta, men det är hon som har ansvaret för hemmet”. Den konservative mannen från Baku kan läsas som en tydlig motpol till Hanan. Han uppskattar Sverige som tryggt, välordnat och utbildningsorienterat. Han arbetar och ser språk och arbete som viktiga för integrationen. Men i familjen håller han fast vid en modell där mannen är försörjare, ledare och beskyddare, medan kvinnan är stöd, omsorgsbärare och hemmets centrum.

Ur hans perspektiv är detta inte nödvändigtvis orättvist. Han ser rollerna som olika men ömsesidigt värdefulla. Problemet uppstår när denna modell möter ett samhälle där kvinnan förväntas arbeta och där hennes egen inkomst blir både praktiskt nödvändig och normativt önskvärd. Då kan mannen i praktiken vilja ha två system samtidigt:

- den svenska tvåförsörjarmodellen rent ekonomiskt,
- den traditionella enförsörjarmodellens könsordning hemma.

Kvinnan förväntas alltså bidra med lön som i Sverige men bära hemmet som i den traditionella familjemodellen. Det är just denna kombination som Hanan beskriver som konfliktfylld. Samtidigt ska man inte automatiskt anta att mannen från Baku själv har ett konfliktfyllt äktenskap eller är motståndare till skilsmässa. Intervjuerna visar hans normsystem, inte hur hans familj faktiskt fungerar. Men hans synsätt illustrerar den struktur Hanan talar om där mannen kan se sig som legitim ledare även när kvinnan blivit ekonomiskt aktiv och socialt självständig.

6.8. SEX FÖRE ÄKTENSKAP

Vilken funktion fyllde denna norm när familjen var samhällets viktigaste institution?

I de flesta samhällen har normerna kring sex före äktenskapet varit nära kopplade till äktenskapets funktion. När familjen ansvarar för valet av partner blir ungdomars sexualitet också en fråga för familjen. I dagens Sverige betraktas däremot sex före äktenskapet i stor utsträckning som en del av individens rätt att själv välja partner. Skillnaden handlar därför inte enbart om sexualmoral utan om vem som har ansvar för livsavgörande beslut – individen eller familjen.

En annan synnerligen känslig frågeställning är hur man ser på sex före äktenskap. Vid en föreläsning i södra Sverige för socialsekreterare i en kommun där deltagarna arbetade med migranter uppkom en intressant diskussion. Där visade vi en bild med tre äpplen, ett var rött och beskrev vad som är icke förhandlingsbara värden i Sverige (svensk lag gäller). Nästa äpple var gult, där fanns samhällskontraktet, hur vi förhåller oss tillvarandra ute i samhället – inte i familjen – utan hur vi gemensamt bidrar och där vi eftersträvar balanspunkter mellan samhälle och familj. Det tredje äpplet, det gröna, visar allt det värdefulla som migrationen bidrar till i vårt samhälle. Efter presentationen inbjöds deltagarna att diskutera dessa tre nivåer. Hur kokar vi äppelkompott var min fråga?

En ung slöjklädd kvinna berättade att hon arbetade med ungdomsverksamhet och att hon inte riktigt förstod hur hon skulle kunna införliva detta perspektiv i sitt arbete. Jag bad henne berätta mer om ungdomsverksamheten. Hon svarade modigt:

”Vi har också våra röda äpplen. Var finns de?”

Jag frågade vad hon menade med *”våra röda äpplen”*. Hon förklarade att det handlade om att unga inte skulle ha sex före äktenskapet. Hon såg det som en del av sitt uppdrag i ungdomsverksamheten att hålla koll på dem.

> *”Vi vet att de är intresserade av sex, men vi äldre vet vad som är bäst för dem, vem som är lämpligast att utse som äktenskapspartner för dem”*

Några av de andra socialsekreterarna (svenska) blev upprörda. Någons stol flög bakåt när hon i upprördhet reste sig upp. Är det detta du säger till de unga samtidigt som vi gör vårt bästa för att få dem att umgås med andra unga utanför deras egen grupp?

”Det är min uppgift”, försvarade sig den unga flickan: *”Jag vet att unga är intresserade av sex men vi som har mer erfarenheter behöver vägleda dem så att de inte gör några dumheter. Det är vårt röda äpple!”*

Ser man till statistiken så är hennes utsaga fullkomligt rimlig. Hälften av alla migranter som vi har intervjuat ser sex före äktenskapet som ett *big no-no*. Samtidigt som svenskfödda barn i det närmaste ser detta som en mänsklig rättighet. Hur ska man annars veta vem man fungerar samman med? Att föräldrarna skulle veta detta bättre än de själva känns inte som trovärdigt ur de ungas perspektiv i en svensk kontext.

Figur 6.6. Tre nivåer av normer i integrationsarbetet.

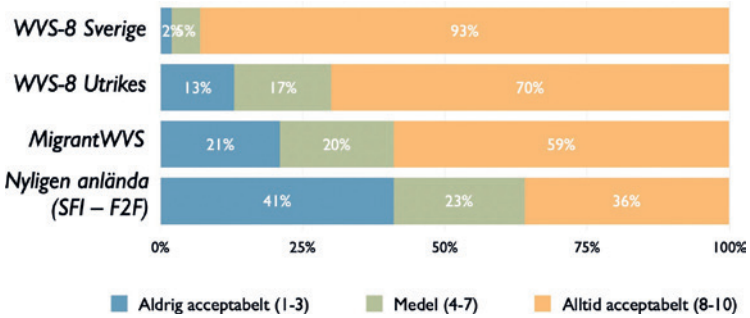

Det tar som vi kunnat konstatera mycket lång tid för detta nya seende att sjunka in. Se på figurerna 6.5 till 6,7 ovan. Det tar tid, ja, faktiskt generationer för att förändra detta synsätt. En fördröjande faktor är även kontakter med hemländernas anhöriginvandrare som kommer med ursprungslandets synsätt och de konflikter som därmed uppstår mellan den uppväxande generationen och de äldre. Många av våra unga migranter utkämpar dagligen dessa bataljer.

Betrakta nästa diagram. Den kan vid första anblicken framstå som något torr, men den berättar mycket. Bland de nyanlända uppger hela 41 procent att sex före äktenskapet är oacceptabelt. Med tiden förändras detta synsätt: bland de utrikes födda som besvarat WVS-8 har andelen sjunkit till 30 procent. Samtidigt visar figur 6.7 att förändringen är långsam. Även efter mer än tio år i Sverige är det endast omkring 75 av 100 som anser att det är acceptabelt att unga själva prövar sig fram i sina relationer. Normkonflikten finns alltså fortfarande kvar.

Skillnaderna är också betydande mellan de olika kulturzonerna. I Afrika söder om Sahara uppger var tredje person att sex före äktenskapet aldrig är acceptabelt. Motsvarande andel är 31 procent i MENA-regionen och 26 procent i Väst- och Central-

Figur 6.7. Sex före äktenskap efter insamlingsform

asien. Lägst andelar återfinns i Latinamerika, 3 procent, Östasien, 4 procent, och Ortodoxa öst, 7 procent.

Ämnet är svårt att intervjua om. Vi har en tydlig fördel i att vi under lång tid har byggt upp ett förtroende bland dem som återkommande har deltagit i intervjuerna. Trots detta har det varit svårt att föra öppna samtal om frågan. Däremot har flera kunnat beskriva varför deras ungdomar inte anses kunna vistas utan tillsyn.

En lärare vid Kulturskolan berättade hur sorgligt det var att se unga flickor tvingas sluta när de kom in i puberteten, trots att det var uppenbart att verksamheten betydde mycket för dem. Det gällde både flickor som tränade eller spelade instrument och dem som ägnade sig åt måleri eller dans.

I ett dansprojekt vid Kulturskolan i Filipstad i Värmland deltog tolv ungdomar, de flesta med migrantbakgrund. Till en början kom föräldrarna dit för att försäkra sig om att allt gick rätt till. Danspedagogen som ledde projektet lade ner mycket tid på att få ungdomarna att fortsätta komma till övningarna under det halvår som projektet pågick. En tydligt försvårande omständighet var att gruppen bestod av både pojkar och flickor och att dans innebär både fysisk närhet och kroppsmedvetenhet.

Återkommande uteblev några av ungdomarna. Ursäkterna var många från föräldrarnas sida men bakom fanns hela tiden det outtalade behovet av kontroll. Inga föräldrar sa det rakt ut men det fanns där.

6.9. HOMOSEXUALITET

För att förstå synen på homosexualitet behöver vi fråga vilken funktion normerna kring samkönade relationer fyllde när familjen var samhällets viktigaste institution. I familjebaserade samhällen har äktenskapet traditionellt haft en central uppgift, nämligen att säkra familjens fortlevnad genom barn, släktskap och arv. Synen på homosexualitet har därför ofta formats inom samma normsystem som reglerat äktenskap, sexualitet och reproduktion. Relationer som inte förväntades leda till barn kunde uppfattas som ett avsteg från familjens kollektiva intressen och från den ordning som byggde på fortplantning och tydliga släktband.

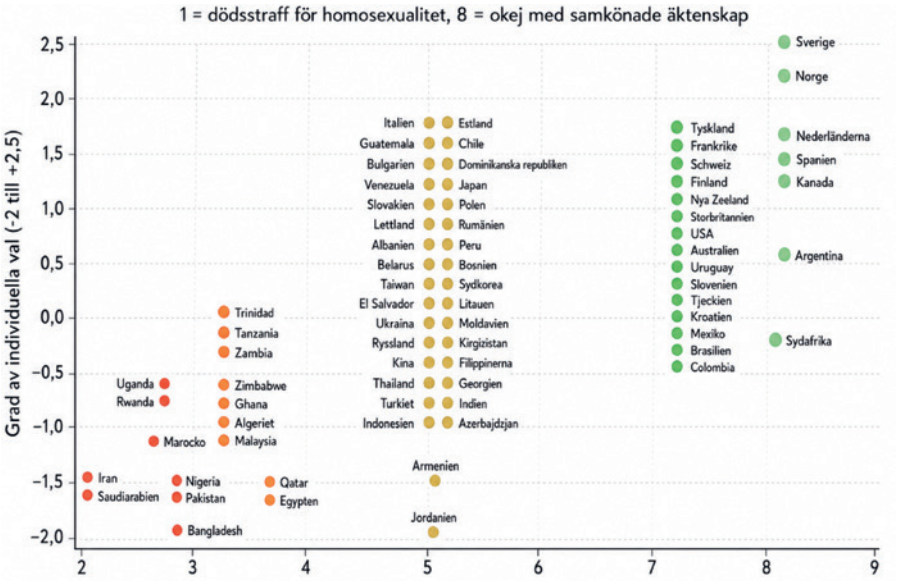
I Sverige har dessa normer förändrats snabbt under de senaste årtiondena. Homosexuella handlingar var kriminaliserade fram till 1944, och homosexualitet klassificerades som en sjukdom fram till 1979. Registrerat partnerskap för samkönade par infördes 1995 och könsneutrala äktenskap 2009. Utvecklingen visar hur snabbt både lagstiftning och sociala normer kan förändras. I många andra delar av världen har förändringen gått betydligt långsammare. I flera av de länder som migranter till Sverige kommer från är homosexualitet fortfarande starkt socialt stigmatiserad och

i vissa fall även kriminaliserad.[19] För många migranter blir mötet med den svenska synen på HBTQI-personers rättigheter därför en av de största kulturförändringarna efter migrationen.

När man anländer till Sverige blir det en stor chock att se män som vandrar hand i hand, som öppet kysser varandra och visar varandra sin kärlek. Många kommer från samhällen där homosexualitet är belagt med fängelsestraff, ja faktiskt dödstraff. Anledningen till att vi i undersökningen använder begreppet homosexualitet är att det var så frågan formulerades för nära 50 år sedan när det ursprungliga frågeformuläret skapades. Att byta ut begreppet skulle medföra att vi inte kan göra tidsserier. Förstås är HBTQI ett mer inkluderande begrepp och det används även i en del sammanhang.

Att frågan är känslig framgår med tydlighet av nästa graf. I ett stort antal länder är homosexualitet belagt med dödsstraff i andra med något mildare bestraffning men i de flesta länder som våra ickevästerländska migranter kommer från så ör det synnerligen stigmatiserande. Detta påverkar förstås även möjligheten att få korrekta svar i en intervjusituation.

Figur.6.8. Dödsstraff för homosexualitet

Källa: WVS, Inglehart et al. 2017, Social Forces 95(4), s. 1336

När vi däremot frågar i den anonyma enkätdelen så svarar 48 procent av de som går på SFI att homosexualitet aldrig är acceptabelt. Denna andel sjunker dock förhållandevis snabbt beroende på antal år i Sverige, men bland den stora grupp migranter

19 Se Foucault M., *The History of Sexuality* samt Weeks, J., *Sex, Politics and Society*.

som ingår i mWVS svarar dock alltjämt 26 procent att det aldrig är acceptabelt och bland de utrikesfödda i WVS-8 är det 20 procent, att jämföras med fem procent bland de Sverigefödda. I denna grupp ingår även andra och tredje generationens invandrare.

6.9.1. Några intervjuer om homosexualitet

Synen på homosexualitet i intervjumaterialet är övervägande tolerant bland dem som faktiskt uttalar sig. Samtidigt är underlaget begränsat, eftersom de flesta intervjuade inte svarar specifikt på ämnet. Det går därför inte att beskriva samtliga intervjuade som positiva eller negativa.

”Blev blixtförälskad”

Den pensionerade läkaren Lucas från Brasilien, bosatt delvis i Stockholm och delvis i Portugal, har den mest personliga erfarenheten av frågan. Efter ett långt heterosexuellt äktenskap började han under 1990-talet leva öppet som homosexuell. Han träffade sin nuvarande man och paret ingick partnerskap. Intervjun beskriver hur det tidigare äktenskapet delvis hade formats av de sociala förväntningar som fanns i hemlandet. Möjligheten att leva öppet med sin man blev därför en del av den frihet som Lucas förknippar med Sverige.

Lucas säger om mötet med sin nuvarande partner att det ”blev en blixtförälskelse”. Hans livsberättelse visar inte bara en principiell tolerans, utan en personlig erfarenhet av att kunna välja relation och identitet utan att underordna sig omgivningens krav. Han har levt med samma man sedan 1990-talet och beskriver ett stabilt gemensamt liv. Hans syn präglas i övrigt av sekulära tankegångar, det handlar om mänskliga rättigheter och motstånd mot att människor generaliseras utifrån vilken grupp de tillhör.

Även Daniel från södra Afrika berättar utifrån egen erfarenhet. Han har bott i Sverige sedan slutet av 1990-talet och lever med en manlig partner. När han beskriver mötet mellan sitt nuvarande liv och familjens värderingar skiljer han mellan att bli respekterad som person och att få sin relation accepterad. Om sin snart 90-årige far säger han:

”Han respekterar mig, men jag kan inte påstå att han respekterar mitt förhållande med min partner. […] Jag vet i botten att han inte accepterar det.”

Fadern tog emot Daniel och hans partner när de besökte hemlandet för några år sedan, men paret bodde inte i faderns hus. Daniel beskriver inte någon öppen konflikt, utan snarare en form av samexistens där familjebandet består trots att den samkönade relationen inte fullt ut accepteras. Hans lakoniska kommentar är talande:

”Acceptera, det är väl inte någonting de kan göra åt.”

Daniels berättelse visar därmed skillnaden mellan tolerans, resignation och faktisk acceptans. Familjen ingriper inte i hans liv, men de äldre normerna finns kvar som

en outtalad gräns. Samtidigt framhåller han det svenska privatlivet som en viktig frihet. Det bästa med Sverige är, enligt honom, att människor i mindre utsträckning lägger sig i hur andra lever och att man får *”sköta sig själv”*. För honom står detta i tydlig kontrast till uppväxten, där religionen och familjen i högre grad bestämde hur människor borde leva.

”Homosexuell spelar ingen roll. En av mina bästa polare är det.” Den 32-årige dataanalytikern Yi Feng från Kina, bosatt i Stockholm, uttrycker ett tydligt accepterande förhållningssätt. När intervjuaren frågar om det skulle spela någon roll att ha en homosexuell granne svarar han: *”Jag har absolut inga invändningar.”*

Yi Feng betraktar inte homosexualitet som något problematiskt eller som något som bör påverka relationen till en granne eller vän. Han gör därefter ett välvilligt men stereotypiserande skämt om homosexuellas smak för kläder och inredning. Det förändrar inte hans grundläggande acceptans, men visar att tolerans också kan samexistera med förenklade föreställningar om gruppen.

”Homosexuella måste få ha sina liv precis som alla andra” säger 21-åriga IT-studenten Jannat från Bangladesh, också hon bosatt i Stockholm. Hon kombinerar stark religiositet med social tolerans och hon säger: *”Homosexualitet är okej för mig, jag har inget problem med det, även om många i mitt land inte är vana vid det och därför reagerar annorlunda.”*

Jannats uttalande är särskilt intressant eftersom religionen är central i hennes liv och hon i andra frågor, exempelvis abort, uttrycker en mer restriktiv personlig moral. När det gäller homosexualitet skiljer hon mellan hur hon själv behandlar andra människor och de normer som finns i hennes ursprungsland. Hon accepterar homosexuella socialt och vill inte begränsa deras liv, även om hennes egna livsval formas av religion och tradition.

Den generella slutsatsen är att ingen intervjuad uttryckligen fördömer homosexuella eller argumenterar för att deras rättigheter bör begränsas. De tydligaste uttalandena kommer från Lucas, Daniel, Yi Feng och Jannat, som på olika sätt belyser acceptansens villkor. Väldigt få av de intervjuade uttalar sig direkt om homosexualitet. För att få den bredare bilden behöver vi gå till den kvantitativa delen – anonyma enkätundersökningen. Och den visar att synen på homosexualitet skiljer sig tydligt mellan migranter och svenskfödda, men också att skillnaderna inom migrantgruppen är stora. Vidare ökar acceptansen för homosexualitet med både utbildningsnivå och tid i Sverige. Samtidigt är homosexualitet en av de frågor där förändringen sker långsamt och där ett tydligt avstånd till den svenskfödda befolkningen finns kvar även efter lång tid i landet. Eftersom undersökningen jämför olika grupper vid ett visst mättillfälle visar den dock inte med säkerhet hur enskilda individer har förändrat sin uppfattning över tid.

6.10. ABORT

I en nyligen utkommen forskningsrapport har en jämförelse av hur människor i olika länder ser på abort analyserats baserat på WVS data.[20] Rapporten visar på religionens stora påverkan – det gäller inte minst katolicismens påverkan i Latinamerika, där acceptansen för aborter är låg, men där man i många andra emancipativa frågor värderingsmässigt ligger mycket närmare andra västländer. Frankrike och Spanien, som också har starka katolska traditioner, har en betydligt mer tillåtande syn på abortfrågan.

Abort handlar inte enbart om reproduktion, utan också om vem som har rätt att fatta beslut om kvinnans kropp och framtid. Historiskt har familjens och samhällets intressen ofta vägt tyngre än individens. I takt med att kvinnors utbildningsnivå, ekonomiska självständighet och rättsliga ställning har stärkts, har också synen på abort förändrats i en rad västerländska länder. Våra intervjuer visar dock att denna förändring ofta sker långsammare än förändringar i synen på exempelvis kvinnors utbildning och arbete.

Det väcker frågan om vilken funktion en norm mot abort fyllde när familjen var samhällets viktigaste institution. Normen kan bland annat ha bidragit till att bevara familjens sammanhållning, säkra barnafödandet och upprätthålla kontrollen över sexualitet och släktskap.

Rätten till abort var länge starkt begränsad även i Sverige. Efter en gradvis liberalisering infördes 1975 rätten till fri abort till och med den artonde graviditetsveckan. Utvecklingen hängde nära samman med kvinnors ökade utbildning, tillgången till preventivmedel och, förstås, deras växande deltagande på arbetsmarknaden. Förändrade familjeideal spelade också en stor roll. Stora barnkullar betraktades inte längre som lika eftersträvansvärda, och födelsetalen sjönk så kraftigt att det började talas om en kris i befolkningsfrågan.[21]

Detta är en av de frågor där det skiljer sig som mest mellan de svenskfödda där 85 procent av befolkningen ser abort som alltid acceptabelt och endast 3 procent som aldrig acceptabelt att jämföras med att hälften av de nyanlända (49%) ser det som aldrig acceptabelt. Andelen sjunker dock beroende på hur länge man bott i Sverige.

Skillnaderna är också stora mellan de olika kulturzonerna. Latinamerika och Östasien delar Västvärldens tillåtande attityd då 71 procent anser att abort alltid bör vara tillåtet. Även det Ortodoxa Öst har en accepterande attityd vad gäller aborter (61 procent). Dock har acceptansen för aborter sjunkit i Ryssland.

Synen på abort varierar bland intervjuerna men bara ett fåtal personer uttalar sig direkt. Den tydligaste skiljelinjen går mellan de som betonar kvinnans självbestämmande och de som ser abort som att ett mänskligt liv avslutas.

Yi Feng från Kina, som vi har lärt känna via tidigare citat, uttrycker en tydligt

20 Adamczyk.A.,(2025), Fetal Positions: Undertanding cross -National Public Opinion about Abortion".
21 Myrdal, A., & Myrdal, G., (1934), *Kris i befolkningsfrågan*, Forum, Stockholm

liberal hållning. När han får frågan om abort säger han: *”Det är upp till tjejen då, mamman tänker jag. Om hon vill det så ja. Det är ingen som borde stoppa.”* I en sammanfattande formulering säger han också *”Jag tycker att individen ska få bestämma själv. Till exempel i frågor som abort. Det är inget andra ska lägga sig i.”*

För Yi Feng är abort främst en fråga om individuell frihet och kvinnans rätt att bestämma över sitt eget liv och sin kropp. Hans resonemang är sekulärt och rättighetsorienterat – varken andra människor eller samhället bör ingripa i beslutet.

Jannat från Bangladesh, som i föregående avsnitt uttryckte en accepterande syn på homosexualitet, intar däremot en tydligt avvisande hållning till att medvetet avbryta en graviditet. När intervjuaren frågar om abort svarar hon: *”Abortion is bad. It’s bad.”* Hon förklarar samtidigt att abort är tillåtet och förekommer i Bangladesh: *”In my country it’s okay also. People do abortion often, it’s okay. But I don’t like it because it’s about a life.”*

Jannat skiljer mellan vad som är lagligt och vad hon själv anser vara moraliskt riktigt. Hon accepterar att abort förekommer och är tillåtet, men tycker personligen inte om det eftersom hon ser fostret som ett liv som avslutas. Hennes syn ligger nära hennes starka religiösa övertygelse, även om hon inte uttryckligen säger att religionen är det enda skälet till hennes abortmotstånd.

Fyrabarnsmamman Yasmin från Somalia uttrycker en mer nyanserad hållning. Hon kopplar motståndet mot abort till både kultur och religion, men gör samtidigt skillnad mellan en mycket tidig abort och en abort senare i graviditeten. Hon säger:

> *”Abort är också en kulturell grej, och ibland kan det bli religion också. Men här i Sverige gör man inte abort när barnet har blivit lite större. Om man gör det kanske under den första månaden är det inte en så stor sak. Men abort är ändå något som många tycker är fel. Det bästa är att använda preventivmedel.”*

Yasmins resonemang är alltså inte entydigt. Hon beskriver abort som något som många i hennes omgivning motsätter sig, men ser en mycket tidig abort som mindre allvarlig än en senare. Framför allt betonar hon preventivmedel och familjeplanering som ett sätt att undvika oönskade graviditeter.

Fazal, från Afghanistan får också frågan om hur människors syn på abort kan förändras efter flera år i Sverige. Han säger att det är svårt för honom att svara eftersom han saknar tillräcklig kunskap om sådana frågor. För flera andra, exempelvis Aarya från Indien, Mumbi från Kenya och Fiorella från Equador, nämns abort bara av intervjuaren som ett exempel på värderingar som kan förändras efter migration. De intervjuade utvecklar inte någon egen abortsyn i dessa avsnitt.

Den generella slutsatsen är därför att intervjuerna inte visar någon enhetlig syn på abort. Yi Feng företräder ett tydligt självbestämmandeperspektiv, medan Jannat uttrycker ett personligt moraliskt motstånd eftersom hon ser abort som att ett liv avslutas. Yasmin intar en mer pragmatisk mellanposition då hon betonar kulturens och religionens betydelse, skiljer mellan tidiga och senare aborter och framhåller preventivmedel och familjeplanering. För de flesta övriga saknas ett direkt och beläggbart ställningstagande.

6.11. KUSINGIFTE OCH SLÄKTBASERAD KOLLEKTIVISM

Sedan den 1 juli 2026 är kusinäktenskap förbjudna i Sverige. Processen var rekordsnabb. Regeringen presenterade förslaget i mars månad, riksdagen fattade beslut i maj och lagen trädde därefter i kraft den 1 juli.

De enkäter och intervjuer där migranter bland annat har fått frågor om kusinäktenskap genomfördes under hösten 2025, alltså innan förbudet infördes. Vi väljer ändå att redovisa resultaten, eftersom synen på kusinäktenskap säger något väsentligt om de normer kring familjebildning, släktskap, partnerval och reproduktion som präglar olika ursprungssamhällen. Resultaten ger också en bild av hur sådana normer möter det svenska samhällets starkare betoning på individens rätt att själv välja partner.

Frågan inställer sig då: Vilken funktion fyllde kusinäktenskapet i samhällen där familjen och släkten utgjorde de viktigaste sociala institutionerna?

Kusinäktenskap har under lång tid varit ett sätt att bevara egendom, lojalitet och ömsesidiga förpliktelser inom släkten. I många delar av världen är det fortfarande en socialt accepterad form av familjebildning som kan stärka banden mellan olika grenar av samma släkt. Frågan handlar därför inte enbart om vem individen gifter sig med, utan också om hur familjer organiserar trygghet, tillit, försörjning och ansvar mellan generationerna.

Äktenskap mellan nära släktingar – så kallade kusingiften – har förekommit i många samhällen genom historien. Samtidigt har deras sociala och juridiska status varierat kraftigt mellan olika delar av världen. I vissa samhällen har sådana äktenskap varit socialt accepterade eller till och med eftersträvansvärda, medan de i andra tidigt kom att betraktas som problematiska och gradvis begränsades genom religiösa och juridiska regler. I Europa började den katolska kyrkan redan under tidig medeltid att begränsa äktenskap mellan nära släktingar. Under vissa perioder var förbuden mycket långtgående, men efter hand kom de att inriktas mer specifikt på närmare släktskap såsom kusiner. Dessa regler hade inte enbart religiösa motiv utan också tydliga sociala konsekvenser. Genom att begränsa äktenskap inom den egna släkten försvagades täta klanstrukturer och släktbaserade maktnätverk, samtidigt som äktenskap utanför den egna familjen uppmuntrades. Det bidrog till att skapa bredare sociala nätverk och mer individualiserade familjestrukturer.[22]

Sverige har frågan diskuterats politiskt, bland annat i Region Stockholm där sjukvårdspolitiker motionerat om behovet av bättre information till blivande föräldrar om de genetiska riskerna med släktäktenskap.[23]

---

22 Goody, Jack (1983). *The Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

23 Region Stockholm, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (2020). *Tjänsteutlåtande om informationsinsatser kring kusingiften och genetiska risker*.

En studie från Karolinska Institutet visade att barn med somalisk bakgrund i Stockholm hade en ungefär tre till fyra gånger högre diagnostiserad autismfrekvens än svenskfödda barn. En betydande andel av dessa barn hade också intellektuell funktionsnedsättning, vilket tyder på att det i åtminstone vissa fall kan röra sig om särskilda genetiska eller medicinska syndrom snarare än typisk autism. Samtidigt har forskningen lyft fram flera andra möjliga förklaringar, däribland vitamin D-brist under graviditet, perinatala riskfaktorer samt selektionseffekter i diagnostiken. Den samlade bilden är därför att den ökade förekomsten sannolikt beror på en kombination av genetiska, medicinska och sociala faktorer, snarare än på en enskild förklaringsmodell.[24] Den medicinska bakgrunden är alltså viktig, men den kan inte ensam förklara de sociala mönster som omger frågan om kusingifte.

Den 12 mars 2026 presenterade regeringen som nämndes ovan en proposition om att förbjuda kusinäktenskap i Sverige.[25] Ett centralt citat ur propositionens inledning är: *”Kusinäktenskap för med sig en särskild risk för hedersrelaterat förtryck och annan ofrihet.”* Huvudbudskapet var att kusinäktenskap enligt regeringen innebär en ökad risk för att individens fria val begränsas genom familjens och släktens krav.

Riksdagen antog sedan propositionen i maj, och lagen trädde i kraft den 1 juli. I samband med att lagen började gälla framhöll justitieminister Gunnar Strömmer i Sveriges Radio att syftet framför allt var att stärka människors rätt att själva välja partner, inte minst unga kvinnors frihet från påtryckningar från familj och släkt.[26]

6.11.1. Kusingifte – bakgrundsfaktorer

Det är mot denna historiska och medicinska bakgrund som resultaten från den svenska migrantundersökningen blir särskilt intressanta. De samlade resultaten ger en relativt tydlig men samtidigt nyanserad bild av migranters syn på kusingifte i Sverige.

En klar majoritet av respondenterna tar avstånd från äktenskap mellan kusiner såväl bland sverigefödda som bland olika migrantgrupper. Även bland de som är nyanlända svarar över 70 procent att de tar avstånd till kusingiften. Tio procent är starkt för kusingifte medan sju procent alltjämt är starkt för kusingiften. Det innebär att kusingifte i attitydmässig mening är en minoritetsposition även bland migranter, även om stödet är tillräckligt stort i vissa grupper för att vara sociologiskt och politiskt relevant. Detta är i sig ett viktigt resultat, eftersom det står i kontrast till en förenklad offentlig bild där migranter ibland framställs som en enhetlig grupp med traditionella familjenormer. Våra data visar i stället att det dominerande mönstret är ett avståndstagande från kusingifte.

---

24 Fernell, E., & Gillberg, C., (2010). “Autism spectrum disorders in Somali children living in Sweden”, *Developmental Medicine & Child Neurology*; Magnusson, C., m.fl. (2012). “Migration and autism spectrum disorder: population-based study”, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*; Sandin, S., m.fl. (2014). “The familial risk of autism”, *JAMA*.

25 Prop. 2025/26:154, *Förbud mot kusinäktenskap och äktenskap mellan andra nära släktingar*.

26 Sveriges Radios *P1 Morgon* den 1 juli 2026

Bostadsområde

Samtidigt finns det betydande skillnader mellan olika grupper, och det är just dessa variationer som gör materialet analytiskt viktigt. En av de tydligaste skillnaderna gäller bostadsområde. I utsatta områden är acceptansen för kusingifte genomgående något högre än i övriga delar av Sverige. Bland migranter som bor i utsatta områden accepterar exempelvis 21 procent av männen och 24 procent av kvinnorna kusingifte, medan motsvarande andelar i övriga delar av Sverige ligger på 20 procent för män och 16 procent för kvinnor inom migrantgruppen. Det innebär att motståndet även i utsatta områden är tydligt – 79 procent av männen och 76 procent av kvinnorna tar där avstånd från kusingifte – men också att acceptansen ligger konsekvent högre än i mer blandade bostadsmiljöer. Skillnaden är inte dramatisk, men den är stabil nog för att vara sociologiskt intressant. Den pekar mot att boendemiljö och social kontext spelar en roll för hur familjenormer reproduceras efter migrationen. I områden där många invånare har liknande bakgrund och där sociala nätverk i hög grad är etniskt homogena kan traditionella normer kring familj och äktenskap leva kvar längre än i mer blandade miljöer. Boendesegregation kan därmed bidra till att vissa familjemönster reproduceras genom täta sociala nätverk, släktband och informella normsystem.

Detta är också förenligt med resultaten från den kvalitativa delen av denna rapport. Den 38-åriga Hawo från Somalia, som kom till Sverige 2009, uttrycker detta på ett mycket talande sätt: *”Det beror på hur föräldrarna tänker. Det beror på hur man är uppväxt. Om man är uppväxt i ett område där bara somalier bor kanske man tänker att gifta sig med bara folk från Somalia.*” Citatet är viktigt därför att det förflyttar analysen från en ren kulturförklaring till en social förklaring. Det handlar inte bara om ”ursprungskultur” i abstrakt mening, utan om hur boendemiljöer, uppväxtvillkor och sociala nätverk formar synen på vem som är en lämplig partner. Äktenskap inom den egna gruppen – och i vissa fall inom släkten – framstår då inte bara som en rest av gamla traditioner, utan som något som reproduceras i nutida sociala miljöer.

Utbildning

Ett annat tydligt mönster gäller utbildning. Här följer resultaten en förväntad sociologisk logik: ju högre utbildningsnivå, desto lägre acceptans för kusingifte. Bland personer med låg utbildning accepterar 23 procent av männen och 27 procent av kvinnorna kusingifte. I gruppen med mellanutbildning ligger acceptansen på 27 procent bland män och 19 procent bland kvinnor. Bland högutbildade sjunker stödet till 20 procent bland män och 13 procent bland kvinnor. Omvänt innebär detta att motståndet mot kusingifte bland högutbildade ligger på 80 procent bland män och hela 87 procent bland kvinnor. Utbildning framstår alltså som en av de starkaste faktorerna bakom normförändring i undersökningen. Det är knappast överraskande, men det är analytiskt betydelsefullt. Utbildning innebär inte bara tillgång till kunskap, utan också en socialisering in i institutioner som präglas av

mer individualiserade värderingar kring partner¬val, jämställdhet och autonomi. Den som rör sig i utbildningsmiljöer möter normer där äktenskap i första hand ses som ett individuellt val mellan två personer, snarare än som en angelägenhet för familjen eller släkten. Resultaten stödjer därmed tolkningen att normer kring kusingifte förändras framför allt genom institutionell integration snarare än enbart genom tidens gång.

Att kvinnor i flera av analyserna dessutom är något mer kritiska än män är också värt att stanna vid. Skillnaden är särskilt tydlig bland högutbildade, där nästan nio av tio kvinnor tar avstånd från kusingifte. Detta ligger väl i linje med antagandet att kvinnor oftare bär kostnaden för familjepress, begränsat handlingsutrymme och normer kring lydnad, sexualitet och partnerval. Därför är det rimligt att kvinnors motstånd mot släktäktenskap i vissa grupper blir starkare när utbildning och självständighet ökar.

Ankomstform

Också ankomstform visar tydliga skillnader. Bland asylsökande accepterar 30 procent av männen och 27 procent av kvinnorna kusingifte. Bland arbetskraftsinvandrare är skillnaden mellan könen stor: 26 procent av männen men endast 9 procent av kvinnorna accepterar kusingifte. Bland anhöriginvandrare ligger acceptansen på 20 procent bland män och 17 procent bland kvinnor. Betydligt lägre nivåer återfinns bland kvotflyktingar, där 11 procent av männen och 18 procent av kvinnorna accepterar kusingifte, och bland personer som kommit för studier, där andelarna ligger på 19 procent bland män och 11 procent bland kvinnor. Detta mönster antyder att migrationsväg ofta hänger samman med social bakgrund, utbildning, grad av internationell exponering och styrkan i familjebaserade migrationsnätverk. Särskilt asyl- och anhörigmigration verkar i högre grad vara förknippade med miljöer där familjenätverk spelar stor roll, medan studie- och vissa arbetskraftsmigranter i större utsträckning redan från början har erfarenheter som drar i mer individualiserad riktning. Den stora skillnaden mellan arbetskraftsinvandrade män respektive kvinnor. Möjligtvis kan männens högre acceptans bland dem bero på att de själva har ett förhållandevis tryggt uppehållstillstånd och att de inte förhåller sig främmande till ett kusingifte.

Tid i landet

Mer överraskande är däremot resultaten när det gäller vistelsetid i Sverige. Man skulle kunna förvänta sig att attityder till kusingifte förändras i takt med att människor som lever längre tid i ett samhälle där sådana äktenskap är ovanliga och ofta problematiseras. Resultaten visar dock att sambandet mellan tid i landet och synen på kusingifte är relativt svagt. I den nationella migrantundersökningen ligger acceptansen bland dem som varit i Sverige mindre än två år på 24 procent bland män och 9 procent bland kvinnor. I gruppen som varit i landet två till fem år lig-

ger acceptansen på ungefär 25 procent bland män och 19 procent bland kvinnor. I gruppen sex till tio år är acceptansen 19 procent bland män men så hög som 30 procent bland kvinnor. Bland dem som varit i landet mer än tio år ligger acceptansen fortfarande på 20 procent bland män och 16 procent bland kvinnor. Sammantaget syns alltså ingen tydligt linjär nedgång. Det är möjligt att vissa förändringar sker, men de är betydligt mindre än man skulle kunna vänta sig om normförändringen i första hand drevs av en successiv kulturell anpassning till majoritetssamhällets värderingar.

Detta väcker en mer grundläggande fråga om hur djupt rotade vissa familjenormer är. Om utbildning och socioekonomisk integration har tydliga effekter medan ren vistelsetid har mindre betydelse, kan det tyda på att attityder till släktäktenskap i högre grad är kopplade till sociala strukturer och familjesystem än till en gradvis kulturell anpassning över tid. Med andra ord kan vissa normer vara relativt stabila så länge de reproduceras inom familjen och de närmaste sociala nätverken. Förändringen sker då främst när människor träder in i institutioner – utbildning, arbetsmarknad och bredare sociala miljöer – där andra normer dominerar. Här blir Henrichs, Schulz', Fukuyamas och Todds arbeten särskilt relevanta. Om starka släktstrukturer är bärare av specifika normer kring lojalitet, partnerval och kontroll över familjens reproduktion, då räcker det inte att en individ bara vistas länge i ett nytt land. Så länge hon eller han lever i täta släktbundna sammanhang kan normerna reproducera sig själva. Detta kan vara en del av förklaringen till att tiden i landet i era data verkar ha mindre betydelse än utbildning och boendemiljö.

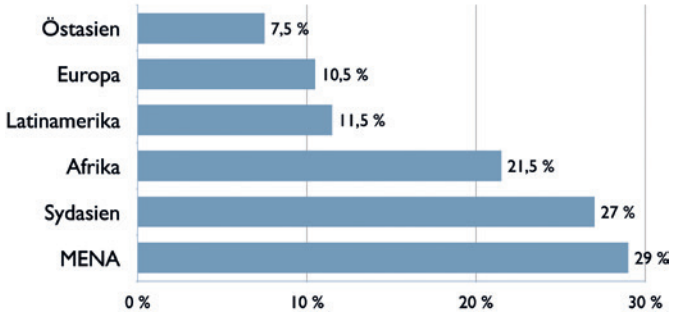
Skillnader mellan kulturzoner

En särskilt intressant och kanske den viktigaste dimension i undersökningen gäller skillnader mellan olika kulturzoner. Här framträder större variationer än i många av de andra analyserna. I vissa kulturzoner är acceptansen för kusingifte mycket låg, nere på omkring fem till tio procent. I andra ligger andelen som accepterar kusingifte betydligt högre, upp mot ungefär en tredjedel av respondenterna, och i enstaka mindre grupper ännu något högre. Det innebär att skillnaderna mellan kulturzoner är större än skillnaderna mellan exempelvis bostadsområden och mellan olika nivåer av vistelsetid i landet. Detta är analytiskt mycket viktigt, eftersom det tyder på att synen på släktäktenskap inte är jämnt fördelad mellan olika migrantgrupper utan i hög grad präglas av de familjesystem och släktstrukturer som finns i ursprungssamhällena.

Här finns en tydlig koppling till internationell forskning där flera arbeten visat att kusingifte är betydligt vanligare i samhällen där släkten spelar en central roll i ekonomi, trygghet och social organisering.[27] Andra studier har på liknande sätt framhållit att släktäktenskap ofta måste förstås som en del av ett större socialt system, där familjen inte bara är en privat enhet utan också en central institution för

27 Bittles, Alan H. (2012). *Consanguinity in Context*.

Figur 6.10. Acceptans av kusingifte efter kulturzon.

resursfördelning, social trygghet och konfliktlösning.[28] Internationella studier av migration visar också att sådana familjesystem inte nödvändigtvis upplöses omedelbart efter migrationen. Tvärtom kan transnationella släktnätverk fortsätta att fungera över nationsgränser, och äktenskap kan användas som ett sätt att upprätthålla dessa nätverk även efter migrationen.[29] Det är därför rimligt att tolka kulturzonsskillnaderna i undersökningen som uttryck för olika grad av det som Schulz och Henrich beskriver som *kinship intensity* – alltså hur starkt ett samhälle organiseras kring släktbaserade institutioner. Kulturzonerna blir i praktiken en indikator på vilka familjesystem som människor socialiserats in i före migrationen, och dessa system tycks fortsätta spela roll även i Sverige.

Det innebär inte att kulturzoner ska betraktas som fasta eller oföränderliga kategorier. Tvärtom visar våra resultat tydligt att också i de kulturzoner där acceptansen är högre tar ofta en majoritet avstånd från kusingifte. Men det innebär att normerna kring äktenskap, familj och släktsolidaritet inte kan förstås utan hänsyn till de bredare sociala miljöer där de formats. Skillnaderna mellan kulturzoner ger därför stöd åt en tolkning där vissa normer inte bara är individuella värderingar utan delar av mer sammanhängande familjesystem. Det är också i dessa kulturzoner som de kvalitativa intervjuerna blir extra viktiga. En flyktingsamordnare med kurdiskt ursprung som vi intervjuat säger: *”Vi fostras till att föräldrarna ansvarar för barnens namn, utbildning och giftermål. Vi har mycket att säga till om vem barnen ska gifta sig med.”* Citatet illustrerar hur partnerval i vissa familjesystem inte i första hand förstås som ett individuellt beslut, utan som en fråga där släkten har legitima intressen och rätt att ingripa.

---

28 Hamamy, Hanan (2012). “Consanguineous marriages: Preconception consultation in primary health care settings”, *Journal of Community Genetics*; Hamamy, Hanan m.fl. (2011/2012), innehåller översikter om kusingifte och folkhälsa.

29 Baykara-Krumme, H. och Fuß, D., ”Staying in Turkey or Marrying to Europe? Understanding Transnational Marriages from the Country-of-Origin Perspective”, *European Sociological Review*, vol. 32, nr 6, 2016, s. 704–715.]

6.12. MAKT OCH BEROENDE - HEDER OCH REPRODUKTION SOM BAKOMLIGGANDE TANKESTRUKTUR

Detta leder vidare till frågan om migration, makt och beroende. När en person migrerar genom äktenskap uppstår ofta en tydlig asymmetri i makt och resurser. Den partner som redan är etablerad i Sverige behärskar språket, känner till samhällets institutioner och har ett socialt nätverk. Den nyanlända partnern saknar däremot ofta dessa resurser och blir därmed starkt beroende av sin make eller maka. I vissa fall kan detta leda till en social andrarangsposition där handlingsutrymmet blir begränsat. Om den nyanlända dessutom anländer genom ett släktäktenskap kan beroendet förstärkas ytterligare, eftersom den etablerade parten ofta redan är inbäddad i ett släktnätverk som också fungerar som kontrollstruktur. Det är mot denna bakgrund som utredningen Ds 2024:20 blir relevant. Utredningen, som låg till grund för propositionen 2025/26:154 från den 13 mars framhöll att kusinäktenskap i vissa sammanhang kan vara förknippade med sociala påtryckningar och hedersrelaterat förtryck, och att de kan bidra till att stärka normer kring kontroll av kvinnors sexualitet och familjens inflytande över partnerval.[30]

Erfarenheterna från Danmark illustrerar samtidigt både möjligheter och begränsningar i lagstiftning. När Danmark 2002 införde den så kallade 24-årsregeln och ett anknytningskrav för familjeåterförening minskade antalet äktenskapsbaserade familjeåterföreningar kraftigt – från omkring 10 950 fall år 2001 till cirka 3 600 år 2005. Det motsvarar en minskning på nära 70 procent.[31] Forskning visar också att andelen kusinäktenskap bland vissa migrantgrupper, särskilt personer med pakistansk bakgrund, minskade under samma period.[32] Men reformen ledde också till nya strategier där vissa par flyttade till andra EU-länder, bland annat Sverige, för att kringgå reglerna. Det danska exemplet visar därmed att lagstiftning kan förändra incitamenten kring äktenskap och migration, men också att familjesystem och sociala nätverk ofta anpassar sig till nya regler i stället för att omedelbart upplösas. Även detta är förenligt med tanken att släktstrukturer är djupt inbäddade institutioner snarare än ytliga traditioner.

30 Regeringskansliet (2024). *Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar*, Ds 2024:

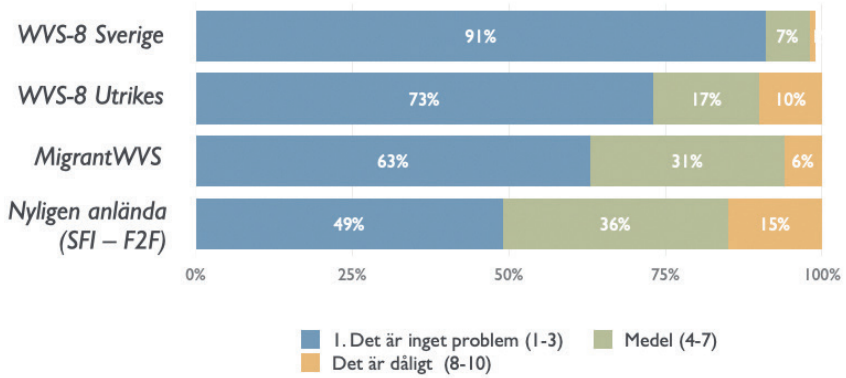
31 Justitieministeriet , DK, (2003). *Ægteskaber mellem nært beslægtede og tvangsægteskaber*. Se även sammanfattningar av den danska 24-årsregeln och dess effekter.

32 Justitsministeriet DK,(2003). Ibid.

6.12.1. Ungdomars möten med varandra

En av de frågor där vi mött svårigheter att nå fram är frågan om sex före äktenskapet Bland de svenskfödda betraktas detta som i det närmaste som en mänsklig rättighet. Hur ska man annars veta att man funkar tillsammans? Samtidigt förutsätter ju det att man kan träffas utanför föräldrarnas kontroll, så vi har ställt frågan: ”Hur ser du på ungdomars möten med varandra: är det ok att pojkar och flickor träffas utan att vuxna är med?” Svarsalternativen är på en tiogradig skala från det är inget problem till att det inget problem (1.3). Bland svenskfödda svarar 91 procent så, men bland de nyanlända 49 procent. Där svarar 51 procent att det r medel eller dåligt. Även bland de migranter som varit en längre tid i Sverige, (mWVS eller WVS utrikesfödda) har många varit tveksamma i denna fråga.

Figur 6.11. Hur ser du på ungdomars möten med varandra: Är det ok att flickor och pojkar träffas utan att vuxna är med?

Svaret i ovanstående figur är svåra att tolka. En majoritet säger att ” det är inget problem”, samtidigt är skillnaderna stora mellan de olika grupperna. Vad betyder det att man på en tiogradig skala svarar medel? Betyder det att man på något vis anser att man behöver ha kontroll över ungas möten med varandra? Vi har borrat vidare och ställt frågan mer direkt kring hedersrelaterat förtryck.

6.12.2. Hedersrelaterat förtryck eller att det är naturligt att släkten/familjen bestämmer?

Frågan om hedersförtryck har funnits på den svenska samhällsagendan i flera decennier, men det var mordet på Fadime Sahindal i januari 2002 som på allvar satte problemet i fokus. Bara några veckor tidigare hade hon själv talat inför riksdagen om sin uppväxt under hedersnormer och kontroll – innan hon mördades av sin far för att han ansåg det nödvändigt för att återupprätta familjens heder. Händelsen

blev en vändpunkt då folkopinion, politiker och media reagerade starkt, och sedan dess har lagstiftningen successivt skärpts, från det särskilda barnäktenskapsbrottet 2020[33] till det nya brottet hedersförtryck 2022.[34]

Trots att debatten pågått länge saknas fortfarande en tillförlitlig nationell bild av hur många som faktiskt berörs. Uppskattningarna varierar kraftigt beroende på källa och mätmetod – från omkring 100 000 unga till uppemot 240 000 i andra bedömningar.[35] Socialstyrelsen har själv konstaterat att omfattningen är mycket svår att fastställa, eftersom hedersrelaterat våld mäts på olika sätt i olika studier. Denna osäkerhet är en viktig utgångspunkt för att förstå både debatten och de insatser som görs – och är bakgrunden till att regeringen nyligen gett i uppdrag att ta fram en ny, mer heltäckande kartläggning av hur hedersförtryck faktiskt ser ut i Sverige idag.[36]

Vi har i tidigare rapporter ställt frågor om hedersförtryck där vi låtit respondenter ta ställning till påståendet: ”Hedersrelaterat förtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten bestämmer över framför allt unga människors livsval. Hur ser du på det?” Respondenterna fick ta ställning till påståendet på en skala från 1 till 10 där 1 betyder ”Kan aldrig accepteras” och 10 ”Kan alltid accepteras” – ju högre värde desto större acceptans. I vår studie från 2018-2019 blev genomsnittet 2,9 vilket betyder ett tydligt avståndstagande. I studien ingick 6 513 utomeuropeiska migranter i Sverige.[37] Männen var generellt mindre avståndstagande (3,6) än kvinnorna (3.0). Män med låg utbildningsnivå var minst avståndstagande (4.0). När det gäller ursprung var migranter från Eritrea, Afghanistan och Somalia de minst avståndstagande.

I en senare studie inom ”Med migranternas röst” från 2021som hade fokus på migranter som vid tillfället bodde i Värmlands län, blev medelvärdet 3,26 vilket också betyder ett tydligt avståndstagande från hedersförtryck men inte lika starkt som för riket som helhet knappt tre år tidigare . Samtidigt visade analysen att sju procent av de tillfrågade ansåg att hedersförtryck alltid kan accepteras. Störst avståndstagande till påståendet gjorde migranter från Iran.

Också 2025, det vill säga i denna studie, har samma fråga ställts till migranterna med i princip samma urvalsmetod. I den större gruppen mWVS var medelvärdet 2,7 och bland de nyanlända 3,8. Skillnaderna mellan män och kvinnor kvarstår då medelvärdet för kvinnor är 3,0 för männen och 2,4 för kvinnorna. Medelvärdet för befolkningen som helhet har således minskat från 2,9 till 2,7, *vilket innebär synen på hedersförtryck bland migranterna inte har förändrats särskilt mycket på dessa*

---

33 Prop. 2019/20:131, *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*. Genom lagändringen infördes brottet barnäktenskapsbrott. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2020.

34 Prop. 2021/22:138, *Ett särskilt brott för hedersförtryck*. Det nya brottet hedersförtryck infördes i brottsbalken och trädde i kraft den 1 juni 2022.

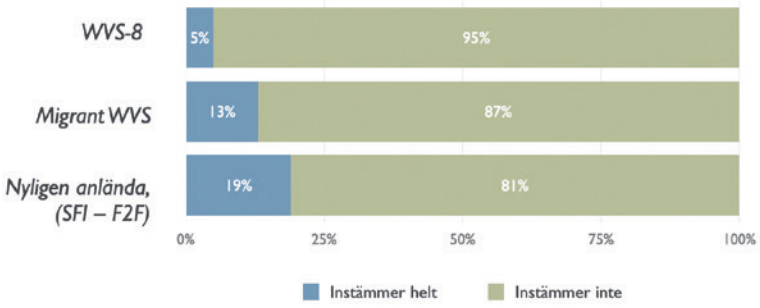
35 Schlytter, A., et al, (2009), *Oskuld och heder: En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karaktär*, Stockholms stad, Stockholm; Kerpner, J., & Röstlund, L.,”Forskare: ”240 000 unga i Sverige kan vara drabbade”, *Aftonbladet*, 29 maj 2017

36 Puranen, B., (2019), M*ed migranternas röst: Den subjektiva integrationen*, Del 1, Institutet för Framtidsstudier, Stockholm, Forskningsrapport 2019:2,

37 Puranen, B., (2021), *Med migranternas röst, Hur blir man värmlänning?*” Del 2, Institutet för Framtidsstudier

åtta år. Och detta trots den omfattande debatt som pågått i frågan och den kraftigt skärpta lagstiftning som införts inom området. Lägg därtill civilsamhällets olika organisationer som exempelvis 'Glöm aldrig Pela och Fadime', 'Kompis Sverige' med flera, som genomfört ett omfattande arbete. Trots det verkar detta synsätt vara en seg struktur som inte förändrats nämnvärt. Det är detta vi menar med uttrycket *"Den glacialt långsamma förändringsprocessen kring SRHR"*. Genom att vi har ställt dessa frågor om och om igen genom åren ser vi alltför få förändringar i sättet att se på individens rätt att själva fatta sina beslut, trots många år i ett samhälle som det svenska, där män och kvinnor förmodas ha likvärdiga rättigheter i så fundamentala frågor som reproduktion och rätten att få själv få fatta sina beslut. Eftersom vi under många år arbetat med validering av frågor, undersökte vi själva formuleringen av frågan: Frågan lyder "Hedersrelaterat förtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten, bestämmer över fram för allt ungas människors livsval. Hur ser du på det?" Resultaten från den senaste undersökningen blev följande:

Figur 6.12. *Hedersrelaterat förtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten bestämmer över framför allt unga människors livsval. Hur ser du på det?*

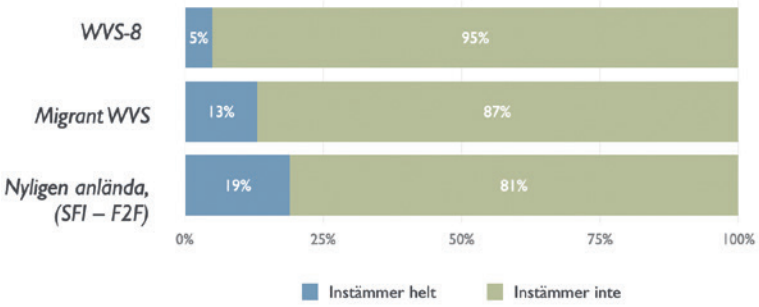

Bland Sverigefödda svarar 95 procent att det aldrig kan accepteras. Bland nyanlända 81 procent. 19 procent instämmer helt i att familjen och släkten bestämmer.

Men, ett jakande svar på formuleringen "Hedersrelaterat förtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten bestämmer över framför allt unga människors livsval" riskerar att vara ledande. Hur ser du på det?" Ett jakande svar skulle kunna tolkas så att man stödjer ett förtryck. Ungefär som "Har du slutat att slå din fru?"

Eftersom vi vill behålla möjligheten att jämföra över tid har vi behållit formuleringen även i denna undersökning, men samtidigt har vi på ett annat ställe i formuläret omformulerat frågan till följande: "Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval. Hur ser du på det?" Vi har sedan jämfört svaren på de två frågorna inom samma formulär, med samma respondenter. Skillnaderna i medelvärdet är små. Fördelen med den något mjukare formuleringen är att vi nu kunnat analysera svaren dels efter bostadsområde vilket vi inte hade möjlighet till tidigare, dels efter kulturzoner och utbildningsnivå.

Figur 6.13. Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval ok!

Figuren ovan fördjupar bilden av familjens och släktens inflytande över ungas livsval. I samtliga grupper tar en tydlig majoritet avstånd från påståendet att det är naturligt att familjen eller släkten bestämmer över de unga, men samtidigt finns märkbara skillnader. I WVS-8 instämmer 5 procent, jämfört med 13 procent i Migrant WVS och 19 procent bland de nyligen anlända. Det betyder att nästan var femte person i den senare gruppen håller med i påståendet.

Resultatet från denna studie pekar således i samma riktning som de som gjordes 2018 och 2021 och värdena har bara förändrats marginellt, trots en mjukare formulering. *Familistiska* värderingar är vanligare bland nyanlända och mindre vanliga bland migranter som har bott längre i Sverige, men den dröjer tio år eller mer – ja, faktiskt 20 år, innan vi ser en substantiell förändring i denna fråga. Det kan tyda på att individens rätt att själv välja tar tid att slå igenom i just dessa frågor - en glacial förändringstakt. Samtidigt bör skillnaderna tolkas försiktigt, eftersom grupperna också skiljer sig åt när det gäller exempelvis ursprungsland, ålder, utbildning och religion.

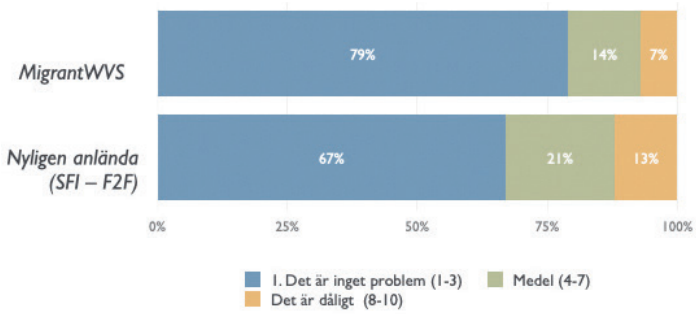
Det kanske viktigaste resultatet är trots allt att en så klar majoritet i alla tre grupper avvisar tanken att familjen ska bestämma över ungas liv. Resultaten visar att både familistiska värderingar lever kvar i mer än tio år men också att stödet för ungas självbestämmande är starkt även bland de nyligen anlända.

Vi har också ställt en följdfråga: ”Om någon i din familj gör ett eget val som avviker från familjens åsikt i viktiga frågor, till exempel när det gäller utbildning, giftermål eller barn. Vad tror du händer då?”

En stor majoritet svarar ”att det är inget problem.” Samtidigt är det viktigt att observera att hela 21 procent av de nyanlända svarar medel (4-7) och därtill 7 procent ser det som dåligt. Således anser en tredjedel av de nyanlända det som problematiskt att någon i familjen avviker från familjens kollektiva åsikt. Vi har även frågat vad som händer om man avviker från familjens åsikt.

De allra flesta svara att ”det är inget problem”. Dock svarar 14 procent medel i mWVS-gruppen och 21 procent av SFI-gruppen. Vad innebär det, i paktiken; bråk vid köksbordet, oklara signaler till barnen? Sedan svarar hela 13 procent bland de

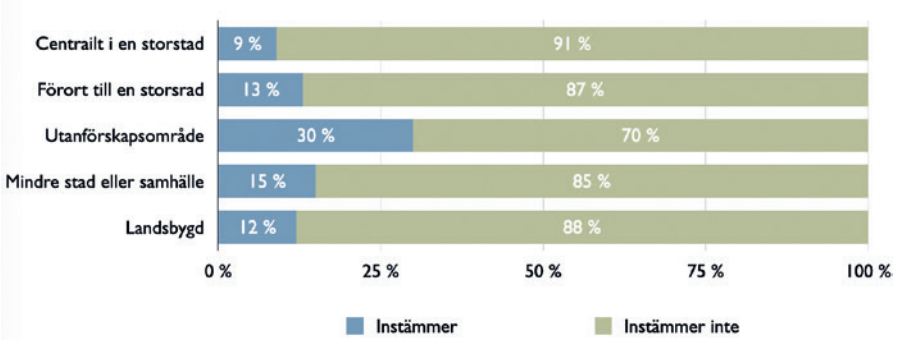
Figur 6.14. Om någon i din familj gör ett eget val som avviker från familjens åsikt i viktiga frågor, till exempel när det gäller utbildning, giftermål och barn. Vad tror du händer då?

nyanlända och 7 procent av de som bott i Sverige en längre tid att det är dåligt. Det kanske inte låter som så många, men om man översätter det till hela den undersökta populationen blir det många.

En annan viktig fråga är huruvida boende i de så kallade utanförskapsområdena spelar roll. Genom att vi har haft tillgång till de faktiska adresserna för varje respondent och utifrån polisens klassificering kunna jämföra svarande som bor i dessa områden jämfört med andra områden, kan vi konstatera att boende i utsatta områden har en mycket tydlig avvikelse. Hela 30 procent av de som bor i utsatta områden har svarat att de instämmer i att släkten eller familjen bör bestämma över ungas livsval.

Figur 6.15. Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval – mWVS efter bostadsområde.

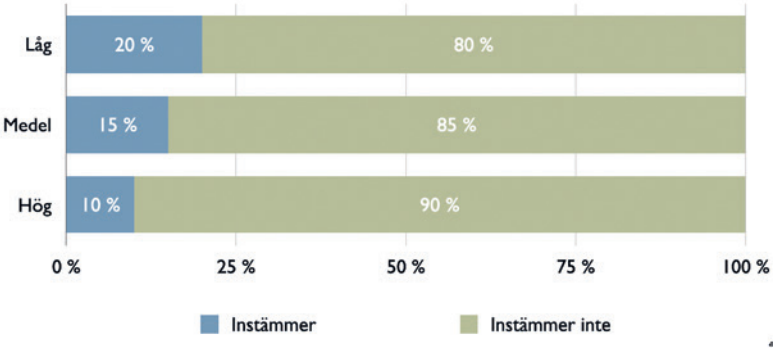

Bland migranter som bor centralt i en storstad instämmer 9 procent i påståendet. I förorter till en storstad är andelen 13 procent, i mindre städer eller samhällen 15 procent och på landsbygden 12 procent. Den klart högsta andelen finns i utanförskapsområden, där 30 procent instämmer – således närmare en tredjedel av de tillfrågade.

Detta ligger i linje med den föregående grafen, där stödet för familjens inflytande var högst bland nyligen anlända. Tillsammans pekar resultaten på att mer familistiska värderingar är vanligare i vissa grupper och miljöer. Särskilt tydligt är detta i utanförskapsområden, där stödet är mer än dubbelt så högt som för förorter mer generellt och över tre gånger så högt som i centrala storstadsområden.

Samtidigt går det inte att avgöra om det är själva bostadsområdet som påverkar värderingarna. Skillnaderna kan också bero på tid i Sverige, ursprungsland, utbildning, ekonomi, religion och sociala nätverk. Grafen visar därför främst att familistiska värderingar är ojämnt fördelade mellan olika bostadsmiljöer. Trots detta är det viktigt att understryka att även i utanförskapsområden avvisar en tydlig majoritet, 70 procent, tanken att familjen ska bestämma över ungas livsval.

Figur 6.16. *Det är naturligt att släkten eller familjen bestämmer över ungas livsval – mWVS efter utbildningsnivå.*

Diagrammet 6.16 visar ett tydligt samband mellan utbildningsnivå och synen på familjens rätt att bestämma över ungas livsval. Bland migranter med låg utbildning instämmer 20 procent i påståendet. Andelen sjunker till 15 procent bland dem med medelhög utbildning och till 10 procent bland högutbildade.

Mönstret är alltså stegvis och tydligt. Ju högre utbildningsnivå, desto starkare är stödet för ungas självbestämmande. Samtidigt tar en stor majoritet avstånd från påståendet i alla tre grupper. Även bland lågutbildade svarar 80 procent att familjen eller släkten inte ska bestämma över ungas livsval.

Resultatet ligger i linje med de tidigare diagrammen. Nyanlända och personer i utanförskapsområden visade ett starkare stöd för familjens inflytande, medan stödet var lägre bland grupper som i större utsträckning kan antas ha längre utbildning och starkare förankring i individuellt orienterade värderingar. Utbildning är därför en viktig del av förklaringen till skillnaderna mellan grupper och bostadsområden.

Samtidigt går det inte att slå fast att utbildning ensam orsakar skillnaderna. Utbildningsnivå hänger ofta samman med exempelvis ursprungsland, ålder, religion, ekonomi och tid i Sverige. Diagrammet visar ändå att utbildning är en viktig bakgrundsfaktor när synen på *familism* och ungas självbestämmande analyseras.

6.13. ”NÄR EN MAMMA FÖRVÄRVSARBETAR SÅ LIDER BARNEN”

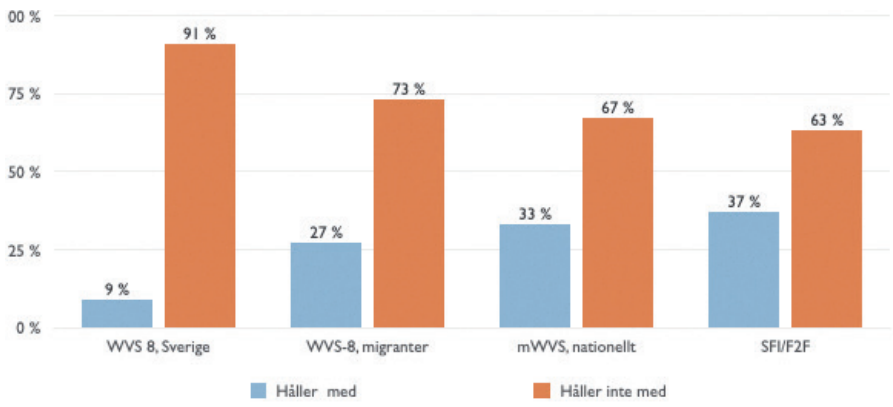
Familjens normsystem påverkar inte enbart synen på relationer, sexualitet och barnuppfostran. Det formar också föreställningar om arbete, försörjningsansvar och kvinnors respektive mäns roller i samhället. För att förstå etableringen på arbetsmarknaden behöver vi därför också förstå vilka erfarenheter av arbete människor bär med sig när de kommer till Sverige.

Vi har ställt ett stort antal frågor som är desamma i den kvantitativa delen och i den kvalitativa delen. Figurerna visar *vad* människor tycker, medan djupintervjuerna kan förklara *varför*. Tag till exempel påståendet *”När en mamma förvärvsarbetar lider barnen”* som finns med både i den kvantitativa delen och i den kvalitativa. Det är egentligen inte en fråga om kvinnors förvärvsarbete. Den handlar om *hur en god mor förväntas vara*. Den säger något om familjens moraliska ordning och om hur omsorgsansvar fördelas. Frågan är egentligen en del av ett större resonemang om könsroller. Särskilt tydligt blir detta i synen på moderskap, försörjningsansvar och omsorgen om barnen. Dessa normer påverkar inte bara familjelivet utan också möjligheterna till etablering på arbetsmarknaden och kvinnors ekonomiska självständighet.

Det handlar inte enbart om arbete. Det handlar också om en värderingsmässig föreställning om moderskap.

En tredjedel av de svarande migranterna i mWVS (33%) håller med om påståendet, bland de SFI-intervjuade hela 37 procent, medan endast 9 procent av de

Figur 6.17. När en mamma förvärvsarbetar lider barnen, efter insamlingsform.

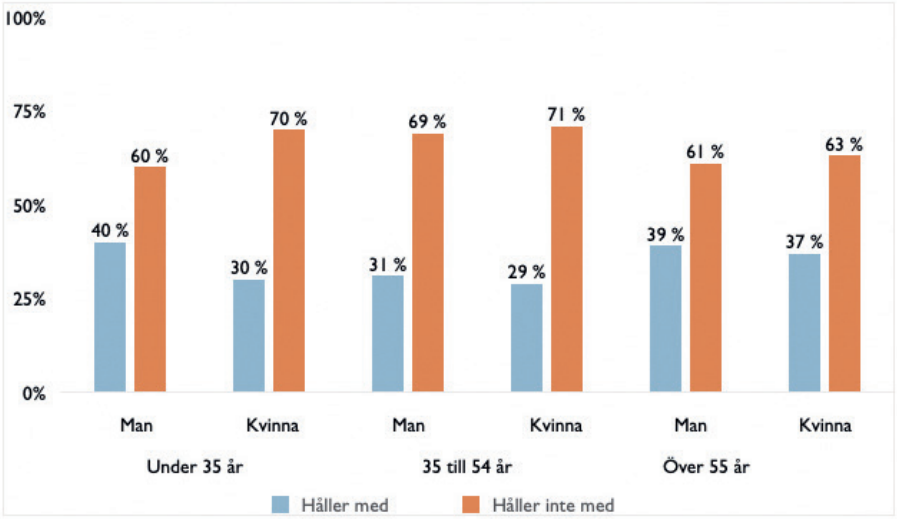

svenskfödda håller med om påståendet men hela 27 procent bland migranterna. Frågan är således polariserande. Om vi analyserar de tre insamlingsformerna efter ålder och kön finner vi ett intressant mönster för den stora gruppen migranter (mWVS). Bland de yngre, under 35 år håller hela 40 procent av männen och 30 procent av kvinnorna med om det påståendet, just den åldersgrupp där det är väsentligt att även kvinnorna kommer in på arbetsmarknaden.

Om vi analyserar vilka det är som bestämt tar avstånd från påståendet (=helt oenig), så intar hälften av WVS-8 den ståndpunkten, medan den sjunkit till 30 procent bland mWVS-gruppen och endast 21 procent i SFI-gruppen är helt oenig med påståendet. Således består och fördjupas polariseringen kring detta tankesätt.

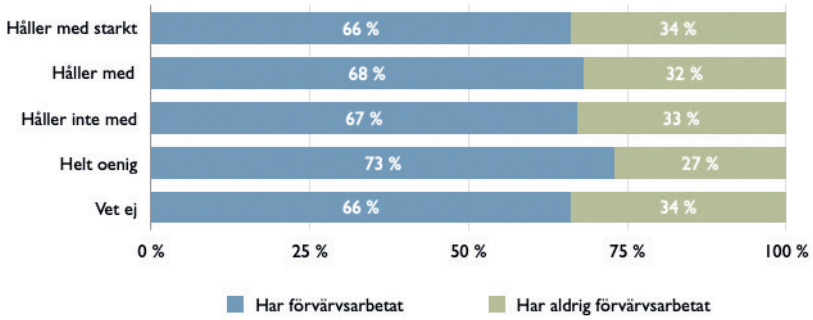
Skillnaderna mellan könen är inte stora, något fler män än kvinnor håller med. Det gäller särskilt de yngre männen, där hela 40 procent håller med om påståendet.

Figur 6.18. När en mamma förvärvsarbetar lider barnen, efter ålder och kön, mWVS

Vi har även jämfört respondenternas ställningstaganden i denna fråga utifrån om de själva har erfarenhet av förvärvsarbete. Resultatet är tydligt. Bland dem som tidigare har arbetat tar 73 procent är helt oeniga i påståendet att barnen lider om deras mamma förvärvsarbetar. Bland dem som saknar erfarenhet av förvärvsarbete är motsvarande andel endast 27 procent. Det finns ett starkt samband mellan egen erfarenhet av förvärvsarbete och synen på mödrars deltagande i arbetslivet. I nästa kapitel, som handlar om arbete, återkommer vi till dessa mekanismer mer utförligt, eftersom de kan utgöra ett betydande hinder för kvinnors etablering på den svenska arbetsmarknaden. Men först ska vi lyssna till vad deltagarna i vår djupintervjupanel säger om frågan.

Figur 6.19. Barn lider när mamman förvärvsarbetar, efter erfarenhet av förvärvsarbete

6.13.1. Några av intervjuades tankar kring frågan

Fyra av de djupintervjuade resonerar kring påståendet att barn lider när deras mamma förvärvsarbetar. Det är Hodan från Somalia, Dalia från Irak, Nabila från Bangladesh och Isman från Somalia.

Hodan är 24 år, född i Somalia, bosatt i Sörmland säger att *”Påståendet nedvärderar pappans betydelse”*. Hon kom till Sverige som 14-åring och hade då nästan ingen skolgång. Hon har numera en gymnasieexamen från barn- och fritidsprogrammet och arbetar inom LSS. Hodan vill utbilda sig till sjuksköterska. Hon är gift, ännu utan barn men planerar för familj.

> *”När en del människor från mitt land säger att barn lider av att mamman jobbar, då menar man samtidigt att pappan inte är lika viktig. Det säger ganska mycket om gamla könsroller.”*

Hodan vänder på frågan och menar antagandet handlar inte bara om mammans närvaro, utan innehåller också ett underförstått antagande om att pappan inte kan ge likvärdig omsorg. Hon angriper inte betydelsen av föräldranärvaro. Hon angriper att närvaron automatiskt kopplas till kvinnan. *”Jämställdhet är inte bara ett ord i en lagbok. Det är något man gör varje dag hemma. Vem lagar mat, vem städar, vem tar ansvar. Om båda arbetar ska båda dela. Allt annat är orättvist.”* Detta gör hennes resonemang intressant som förklaring till varför vissa kan avvisa påståendet utan att samtidigt förespråka långa dagar i förskolan.

Dalia kommer från Irak men är uppvuxen i Sverige. Hon är utbildad apotekare och har arbetat länge i yrket. Gift och har två små barn tätt i ålder:

> *”Nej, det tror jag absolut inte. Det är mer för mig att jag inte vill att någon annan ska uppfostra mina barn än jag själv.”*

Dalia avvisar påståendets direkta orsakssamband och menar att barnen inte lider för att mamman arbetar. Men hon uttrycker oro för hur mycket vaken tid barnen tillbringar utanför familjen.”

De är på förskolan under en så lång period så när jag hämtar dem, lagar mat, och sedan är det dags för dem att sova. Vi hinner ses kanske efter två timmar en vanlig vardag […] Jag vill gärna vara nära mina barn så mycket som möjligt."

Dalia gör en viktig distinktion och hennes resonemang är mer en kritik *av långa institutionsdagar och tidsbrist* snarare än det faktum att kvinnor arbetar. Nabila som kommer från Bangladesh är gift, har två barn och studerar till sjuksköterska. Hon har tidigare arbetat på en förskola:

"Det finns mammor som är själva. Då är det svårt för barnen, barnen lider då. Jag såg det när jag jobbade på förskolan. […] Men om båda föräldrar tar hand om barnen lika mycket, då är det ingenting sådant för barnen."

Hennes resonemang flyttar således fokus från kvinnans förvärvsarbete till bristen på avlastning och delat ansvar. Det är ensamheten och obalansen som skapar problem, inte arbetet i sig:

"Ibland är det 50/50, ibland är det 60/40. […] Det är alltid en balans i vår familj mellan oss som föräldrar, som partners."

Tvåbarnspappan Isman är född i Somalia. Han kom ensam till Sverige som 19-åring år 2010. Han är idag utbildad specialistundersköterska inom psykiatri och arbetar som utvecklingsledare inom vården:

"Det kan ju handla om att man vill återskapa sin barndom. På att man vill att ens egna barn lever som man själv har gjort och får samma möjlighet till mammans kärlek och närhet. Jag tror att det är därför det sitter kvar."

Detta är en mer psykologisk och kulturell förklaring. Han försvarar inte nödvändigtvis påståendet, men försöker förklara dess motståndskraft genom att tro att föreställningen är knuten till minnen av trygghet, kärlek och den egna familjemodellen. Därför förändras den kanske långsammare än mer abstrakta värderingar.

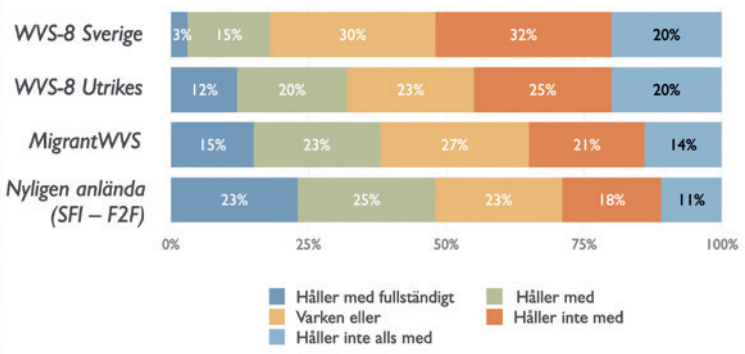
Kommentarerna från de intervjuade pekar på minst tre olika innebörder bakom uppfattningen att barn "lider". Det kan handla om en traditionell föreställning om att mamman är den primära och oersättliga omsorgspersonen, en generell oro för att små barn tillbringar alltför långa dagar utanför hemmet samt en oro för familjer där en förälder ensam bär både försörjnings- och omsorgsansvaret. Det är därför viktigt att inte tolka instämmande i påståendet som ett entydigt motstånd mot kvinnors arbete. Svaren kan i stället uttrycka olika former av oro för barnens omsorg, familjens organisering och föräldrarnas möjligheter att förena arbete med ansvar i hemmet.

6.14. SKYLDIGHET ATT TA HAND OM SINA FÖRÄLDRAR

I våra intervjuer har vi ställt frågor om hur respondenterna ser på sitt ansvar för föräldragenerationen. Närmare hälften av de nyanlända anser att det är viktigt att ta hand om sina föräldrar. Även bland migranter som varit en längre tid i landet ser det också som viktigt (38 %), att jämföra med svenskföddas 18 procent. Samtidigt tar 52 procent av de Sverigefödda avstånd från påståendet, jämfört med 45 procent bland utrikes födda, 35 procent i MigrantWVS och 29 procent bland nyligen anlända.

Den övergripande tendensen är att familjeansvaret för äldre föräldrar betonas starkare ju närmare respondenterna står migrationserfarenheten. Diagrammet pekar därmed på en skillnad mellan ett mer familjeorienterat omsorgsideal och ett synsätt där ansvaret i högre grad kan delas med samhällets institutioner.

Figur 6.20. Vuxna barn har en skyldighet att ta hand om sina föräldrar, efter insamlingsform

Resultatet pekar på en tydlig gradskillnad mellan grupperna. Ju kortare tid som har gått sedan respondenterna lämnade ursprungslandets kulturella sammanhang, desto vanligare är det att de ser omsorgen om äldre föräldrar som en skyldighet för de vuxna barnen.

Mönstret kan tolkas som att mer familjeorienterade omsorgsnormer är starkare bland migranter, särskilt tidigt efter ankomsten. I sådana normsystem ligger ansvaret för äldre i första hand på barn och släktingar, medan den svenska välfärdsmodellen i större utsträckning fördelar omsorgen mellan familjen och offentliga institutioner.

Samtidigt bör skillnaderna inte beskrivas som absoluta. Även bland Sverigefödda finns en grupp som betonar barnens ansvar, och bland nyligen anlända tar nästan tre av tio avstånd från påståendet. Diagrammet visar därför inte två helt åtskilda synsätt, utan en förskjutning i hur starkt familjeplikten betonas.

En rimlig tolkning är att synen på äldreomsorg påverkas både av ursprungslandets familjenormer och av erfarenheter av det svenska samhällets institutioner.

21-åriga IT-studenten Jannat från Bangladesh, uttrycker tydligt att hon själv vill hjälpa sina föräldrar när de blir äldre. Hon säger: *”Mina föräldrar har gett mig allt i livet, och därför vill jag också kunna ge tillbaka till dem i framtiden, särskilt när de blir äldre och behöver hjälp.”*

Jannat beskriver omsorgen som en form av återgäldande. Eftersom föräldrarna har försörjt henne, gett henne utbildning och skapat möjligheter för henne upplever hon ett moraliskt ansvar att senare hjälpa dem. Hon säger däremot inte uttryckligen att alla barn måste göra det. Hennes resonemang handlar främst om hennes egen relation till föräldrarna och om tacksamhet mellan generationerna.

35-åriga Shpresa från Kosovo, beskriver omsorg om äldre föräldrar som en stark kollektiv familjenorm. Hon berättar om en sjuk farbror: *”Det var hans barn som tog hand om honom i sex veckor.”* Shpresa beskriver också hur vuxna barn som bor i olika europeiska länder turas om att resa till äldre släktingar: *”Alla barn kommer dit och hälsar på och stannar i en vecka … En går dit och när han kommer tillbaka så går det andra barnet.”*. Hennes exempel visar att barnens ansvar inte bara handlar om att hälsa på eller ge ekonomiskt stöd. Det handlar också om praktisk omsorg, närvaro och att organisera familjens hjälp när en äldre person blir sjuk.

Hon formulerar inte en regel med orden att barnen ”måste” ta hand om sina föräldrar. Men genom uttryck som ”de flesta gör det” framställer hon omsorgen som något självklart och förväntat inom familjen. Här ligger ansvaret i hög grad på barnen och släkten, snarare än enbart på äldreomsorgen eller staten. Den som tillhör familjen har ett ansvar att ställa upp. Äldreomsorg framstår därför inte enbart som en offentlig uppgift, utan som en moralisk skyldighet som delas av barnen och den övriga släkten.

Den tydligaste slutsatsen är att Shpresa beskriver omsorg om äldre föräldrar som en social familjeplikt, medan Jannat uttrycker ett starkt personligt ansvar att ge tillbaka till sina föräldrar. Ingen av dem säger helt ordagrant att alla barn under alla omständigheter måste vårda sina föräldrar. Yi Feng från Kina tar däremot uttryckligen avstånd från tanken på en strikt skyldighet.

I intervjuerna framträder två olika sätt att se på vuxna barns ansvar för sina äldre föräldrar. Det ena perspektivet bygger på familjeplikt och ömsesidighet mellan generationerna. Det andra betonar frivillighet och att staten eller äldreomsorgen också har ett ansvar.

Jannat formulerar ansvaret mer personligt. Hennes resonemang bygger på ömsesidighet. Om föräldrarna tog ansvar för barnet under uppväxten, får barnet senare ett ansvar för föräldrarna. Omsorgen blir ett uttryck för tacksamhet, lojalitet och respekt.

Yi Feng från Kina intar en mer individualistisk hållning. Han känner ansvar och omtanke för sina äldre släktingar, men vill inte beskriva detta som en absolut plikt.

Han berättar att han ska resa till Kina och tillbringa flera veckor hos sina farföräldrar på ett äldreboende:

”Jag ska åka till Kina snart och hälsa på mina farföräldrar. De bor nu på ett äldreboende utanför Shanghai.” Han förklarar också varför han åker: *”Jag vill vara där och visa att jag bryr mig. Och se till att allt fungerar för dem.”* På samma gång markerar han tydligt en gräns mot tanken på en ovillkorlig skyldighet: *”Det är inte så att jag känner att jag måste göra det.”*

Yi Feng räknar även med att samhället kan ta ett stort ansvar för omsorgen när hans egen mamma blir äldre. Han tänker sig att hon kan flytta närmare honom så att han kan hälsa på och hjälpa till, men inte nödvändigtvis att han själv ska överta hela vårdansvaret.

Skillnaden mellan dessa perspektiv handlar inte om huruvida man bryr sig om sina föräldrar. Shpresa, Jannat och Yi Feng uttrycker alla omtanke om äldre familjemedlemmar. Skillnaden gäller hur ansvaret förstås. För Shpresa är det en kollektiv familjenorm. För Jannat är det en personlig moralisk skuld och en vilja att ge tillbaka. För Yi Feng är det frivillig omsorg som kan kombineras med offentlig äldreomsorg.

Intervjuerna visar därmed en spänning mellan ett familjeorienterat och ett mer individualistiskt omsorgsideal. I det familjeorienterade idealet förväntas barnen vara direkt involverade i föräldrarnas vård och vardag. I det individualistiska idealet har barnen fortfarande ett känslomässigt ansvar, men de behöver inte själva utföra all praktisk omsorg. Staten och professionell äldreomsorg kan då avlasta familjen utan att relationen mellan barn och föräldrar förlorar sin betydelse.

Intervjuerna visar en spänning mellan ett familjeorienterat och ett mer individualistiskt omsorgsideal. I det första ses omsorgen om äldre föräldrar som ett gemensamt ansvar för barn och anhöriga. I det andra kan barnen fortfarande känna ett starkt ansvar, men staten och äldreomsorgen har också en legitim roll.

Skillnaden ligger inte i graden av omsorg, utan i hur ansvaret motiveras. För Shpresa är det en kollektiv familjenorm, medan Yi Feng betonar däremot frivillighet och ser det som ett individuellt val. Jannat intar en mellanposition genom att främst betona sitt personliga ansvar.

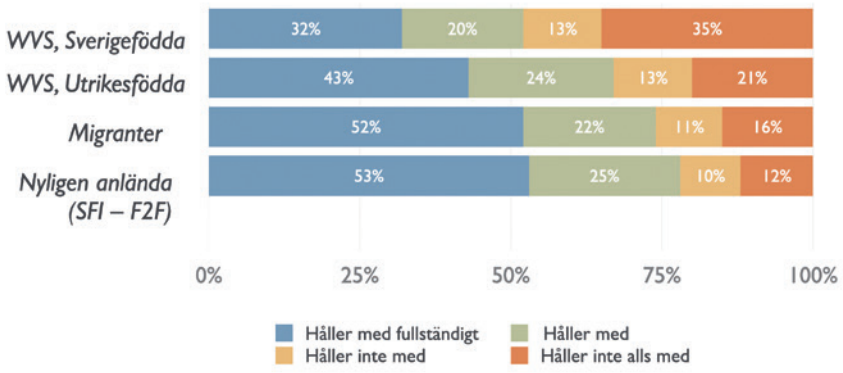
Den generella slutsatsen är att de intervjuade delar uppfattningen att barn har ett ansvar för sina äldre föräldrar, men skiljer sig åt i synen på om omsorgen främst är en familjeplikt eller ett frivilligt ansvar som kan delas med samhället.

6.15. KOMBINATIONEN FAMILJ OCH ARBETE

Diagrammet här nedan visar att uppfattningen att ansvar för barn och hushåll måste kombineras med förvärvsarbete är betydligt vanligare bland utrikes födda än bland Sverigefödda. Bland de nyligen anlända instämmer 78 procent helt eller delvis i påståendet, jämfört med 52 procent bland Sverigefödda. Motsvarande andel är 74 procent bland migranter och 67 procent bland utrikes födda i WVS.

Resultatet tyder på att familje- och omsorgsansvaret har en mer framträdande plats i synen på arbete bland migranter, särskilt bland nyligen anlända. Samtidigt visar diagrammet inte hur ansvaret fördelas mellan kvinnor och män, utan endast att arbetet förväntas anpassas till familjens behov. När vi däremot studerar svaren uppdelade efter kön visar det sig att både män och kvinnor i stor utsträckning instämmer i påståendet. Uppfattningen tycks alltså spegla en bredare familjenorm och är inte begränsad till kvinnliga respondenter.

Figur 6.21. *Jag har ansvar för barn och hushåll, så arbetet måste kombineras med det.*

6.16. SAMMANFATTNING

Sammantaget visar kapitlet att familjerelaterade värderingar förändras efter migrationen, men att förändringen sker olika snabbt på olika områden. Synen på skilsmässa tycks påverkas relativt snabbt av livet i Sverige, medan attityder till homosexualitet, abort, sex före äktenskapet och individens rätt att själv välja partner är mer stabila. Det antyder att normer som är nära knutna till religion, sexualmoral, kön och familjens kollektiva identitet ofta förändras långsammare än mer praktiska föreställningar om hur familjelivet kan organiseras.

Flera av de variabler som analyserats fungerar samtidigt som indikatorer på patriarkala normer och hedersrelaterad kontroll. Särskilt betydelsefull är frågan om en man bör veta var hans partner befinner sig. Den handlar inte bara om kommunikation inom en relation, utan berör också föreställningar om rätten att övervaka och kontrollera en partner. Därmed fångar den centrala inslag i hedersrelaterade normsystem, såsom begränsningar av kvinnors rörelsefrihet, sexualitet och självbestämmande.

Resultaten visar tydliga skillnader mellan olika bostadsmiljöer. Personer i utsatta områden uttrycker i genomsnitt lägre stöd för individuellt självbestämmande i nära relationer, lägre acceptans av transpersoner och starkare stöd för traditionella könsroller än personer i övriga Sverige. Det innebär inte att bostadsområdet i sig skapar dessa värderingar. Snarare tyder resultaten på att segregation, social homogenitet och begränsade kontakter med det omgivande samhället kan bidra till att redan etablerade normer bevaras och förs vidare.

Intervjuerna ger stöd åt denna tolkning. Flera deltagare beskriver hur etniska nätverk, det egna språkets dominans och få kontakter utanför den egna gruppen kan göra det möjligt att återskapa normer från ursprungslandet i det nya bostadsområdet. Den sociala kontrollen utövas då inte enbart inom parrelationen, utan också genom familjen, släkten, grannskapet och lokala nätverk. Hedersnormer framträder därför inte främst som isolerade individuella attityder, utan som delar av ett bredare socialt system där familjens anseende och sammanhållning kan ges företräde framför individens frihet.

Samtidigt vore det missvisande att beskriva familjen enbart som en arena för kontroll. Kapitlet visar också att starka familjeband kan vara en viktig resurs. Familjen erbjuder trygghet, omsorg, ekonomiskt stöd och ömsesidigt ansvar, inte minst under migrationens första år. Detta framgår tydligt av synen på vuxna barns skyldighet att ta hand om sina föräldrar. Ju kortare tid respondenterna har levt utanför ursprungslandets kulturella sammanhang, desto vanligare är det att omsorgen om äldre betraktas som en självklar plikt för barnen.

Skillnaden handlar därför inte nödvändigtvis om graden av omtanke, utan om hur ansvaret för omsorgen fördelas. I familjebaserade system vilar det huvudsakligen på barnen och släkten, medan det i den svenska välfärdsmodellen i högre grad

delas med offentliga institutioner. Där staten och andra institutioner uppfattas som svaga eller opålitliga blir familjen ofta den viktigaste garantin för trygghet, försörjning och social ställning. I en välfärdsstat som den svenska är individen mindre beroende av släkten, vilket skapar större utrymme för personliga val men också kan uppfattas som en försvagning av familjeansvaret.

Synen på kusinäktenskap tydliggör denna skillnad särskilt väl. Majoriteten av migranterna i Sverige tar avstånd från sådana äktenskap, men acceptansen är högre i vissa sociala och kulturella miljöer. Det gäller framför allt där utbildningsnivån är lägre, boendesegregationen större, familjebaserade migrationsnätverk starkare och släktstrukturerna i ursprungssamhället mer framträdande. Kusinäktenskap bör därför inte framställas som ett generellt fenomen bland migranter, men attityden är sociologiskt betydelsefull eftersom den säger något om släktbandens styrka, benägenheten att gifta sig inom den egna gruppen och familjens inflytande över individens val av partner.

I släktbaserade system är äktenskapet ofta mer än en relation mellan två individer. Det kan också vara ett sätt att stärka banden mellan familjer, bevara egendom, underlätta migration eller säkra framtida omsorg. Intervjuerna visar att äktenskap i vissa miljöer fortfarande betraktas som en familjeangelägenhet snarare än som ett helt individuellt val. Där framträder också förväntningar på endogami, det vill säga att gifta sig inom den egna religiösa, etniska eller sociala gruppen. Kusinäktenskap, endogami och hedersnormer kan därmed förstås som olika uttryck för ett familjesystem där släkten är den centrala sociala och moraliska enheten.

Här blir sambandet med generell tillit viktigt. Generell tillit handlar om i vilken utsträckning människor litar även på personer utanför den egna familjen eller gruppen. I samhällen där tryggheten främst skapas genom släktband riktas tilliten ofta inåt. Hög generell tillit förutsätter däremot att människor också vågar förlita sig på främlingar och opersonliga institutioner. Kapitlets resultat antyder att acceptans av kusinäktenskap, relationskontroll och traditionella könsroller samvarierar med lägre generell tillit och starkare familjebaserad kollektivism. Dessa attityder bör därför inte enbart förstås som kulturella särdrag, utan som delar av olika sätt att organisera trygghet, lojalitet och sociala relationer.

Den omvandling som nu sker i mötet mellan migranters familjenormer och det svenska samhället saknar inte historiska paralleller. När Stockholm och andra svenska städer växte snabbt under 1800-talets andra hälft utmanades också äldre familjemönster och sociala normer, samtidigt som barnafödandet började minska och individens handlingsutrymme gradvis ökade. Dagens integrationsprocess är naturligtvis annorlunda, men även den visar hur migration, urbanisering, utbildning och nya institutioner kan förändra familjeliv och värderingar över tid.

Även synen på kvinnors arbete visar hur familjenormer påverkar integrationsmöjligheterna. Föreställningen att barn lider när deras mamma förvärvsarbetar är vanligare bland personer som själva saknar erfarenhet av arbetslivet. Det tyder på att arbete inte bara har ekonomisk betydelse. Arbetsmarknadsdeltagande kan ock-

så ge nya erfarenheter av könsroller, föräldraskap, förskola och ansvarsfördelning. Kontakten med arbetskamrater och institutioner utanför familjen kan vidga de sociala nätverken och minska beroendet av släkten. Samtidigt visar resultaten att både män och kvinnor kan bära föreställningar om modern som barnens huvudsakliga omsorgsperson. Sådana attityder bör därför förstås som delar av ett bredare familjeideal, inte som enskilda kvinnors personliga uppfattningar.

Utbildning, ålder, arbetslivserfarenhet, bostadsmiljö och kontakter utanför den egna gruppen framstår genomgående som betydelsefulla. Yngre och högutbildade migranter uttrycker i regel mer frihetliga värderingar än äldre och lågutbildade. Längre vistelsetid i Sverige har också betydelse, men tiden tycks inte i sig vara tillräcklig. En person kan ha bott länge i landet men ändå huvudsakligen leva i miljöer där få alternativa normer möts. Förändringen verkar i högre grad hänga samman med faktisk delaktighet i utbildning, arbetsliv, blandade bostadsområden och sociala nätverk.

Integration handlar därför inte bara om hur många år som har gått sedan migrationen, utan om vilka delar av samhället individen faktiskt deltar i. Familjen framträder i detta sammanhang både som en resurs och som en möjlig begränsning. Starka familjeband kan erbjuda stöd, stabilitet och omsorg, men också begränsa kvinnors rörelsefrihet, arbetsmarknadsdeltagande och ekonomiska självständighet samt individens rätt att välja partner och livsform.

Integration bör därför inte beskrivas som en enkel rörelse från kollektivism till individualism eller som att familjen måste förlora sin betydelse. Snarare handlar det om en gradvis omförhandling av relationen mellan individ, familj och samhälle.

Familjens omsorg och sammanhållning kan bevaras samtidigt som utrymmet för självbestämmande vidgas och ansvaret i större utsträckning delas med institutioner utanför släkten. Familism är heller inte ett statiskt fenomen. Det som förändras är inte nödvändigtvis familjens betydelse i sig, utan relationen mellan familjens kollektiva förväntningar och individens självbestämmande.

Hittills har analysen i denna rapport framför allt behandlat individens rätt att fatta egna beslut i frågor som rör relationer, sexualitet, äktenskap och familjebildning. Familjens normsystem omfattar emellertid också mer vardagliga föreställningar om vem som ska försörja familjen, vem som ska ta hand om barnen och hur arbete och omsorg ska fördelas mellan kvinnor och män. Dessa frågor har stor betydelse både för familjelivet och för migranters etablering, ekonomiska självständighet och deltagande i samhället. I nästa kapitel riktas därför uppmärksamheten mot arbete, könsroller och ansvarsfördelningen inom familjen.

KAPITEL 7

Arbete

7.1. ATT MÖTA ETT SAMHÄLLE DÄR ARBETET NÄRMAST HAR BLIVIT EN RELIGION

”Och vad jobbar du med, då?” Den som i Sverige ställer den frågan vill sällan bara få veta vilket arbete den andra har i betydelsen hur hon eller han försörjer sig. Svaret förväntas också säga något om vad personen kan, liksom om den plats och roll hon eller han har i samhället – men kanske framför allt något om vem personen är. Ett arbete är således en viktig del av en människas självbild och vem man vill vara. Ett arbete och en arbetsplats ger dessutom dagen dess tider och veckan dess rytm. Det avgör när vi stiger upp, vilka människor vi möter och hur vi presenterar oss för andra. För många blir yrket nästan en andra identitet, placerad bredvid vårt namn, vår familj och var och hur vi bor.[1]

Detta är ingen naturlag. Arbetets betydelse, och framför allt förvärvsarbetets betydelse, varierar mellan samhällen och över tid. I Sverige har den formella anställningen fått en ovanligt central ställning. Här förväntas vuxna människor i regel förvärvsarbeta under en stor del av livet. Förväntningen gäller både kvinnor och män. Det är internationellt sett utmärkande. I många andra länder är mäns förvärvsarbete fortfarande betydligt vanligare än kvinnors, medan Sverige sedan länge har byggt arbetsmarknaden, familjepolitiken och välfärdssystemen kring tanken att båda de vuxna i en familj ska kunna arbeta.

Förvärvsarbetet bär därför upp mer än den enskildes ekonomi. Skatteintäkterna finansierar välfärden, och socialförsäkringarna är i stor utsträckning knutna till vårt deltagande i arbetslivet. Förskolan och föräldraförsäkringen har utformats för att det ska vara möjligt att förena barn och arbete. Den individuella beskattningen utgår från att kvinnan och mannen är två ekonomiska individer – inte en sambeskattad, gemensam försörjningsenhet. Bakom dessa institutioner finns en grundläggande föreställning om att en vuxen människan ska – så långt det är möjligt – försörja sig själv genom arbete.

För den som har vuxit upp i Sverige framstår denna ordning som självklar. Barn ser sina föräldrar gå till arbetet. I skolan förväntas de passa tider, ta ansvar, samarbeta och slutföra uppgifter. Senare följer kanske praktik, feriearbete eller ett första extrajobb. Steg för steg lär sig individen hur arbetslivet fungerar, långt innan den första fasta anställningen.

På en arbetsplats lär man sig att ett arbetspass börjar vid en bestämd tid och att ”i tid” ofta betyder att man ska vara på plats och redo när arbetet börjar. Man lär sig hur

1 Forslund, A.,”Employment outcomes and policies in Sweden during recent decades”, *IFAU Working Paper 2019:15*. Forslund beskriver Sveriges internationellt höga sysselsättning och framhåller särskilt utvecklingen bland kvinnor och äldre.

frånvaro ska anmälas, hur en chef ska tilltalas och hur man förväntas samarbeta med kollegor man inte själv har valt. Man lär sig när man ska följa en instruktion och när man förväntas ta ett eget initiativ. Man får en känsla för hur kritik kan framföras, hur konflikter hanteras och vilka problem man kan lösa själv innan man frågar arbetsledaren. Dessa kunskaper är arbetslivets osynliga bagage. Den som vuxit upp med dem märker knappt att hon bär dem. Men för den som saknar detta osynliga bagage kan väskan vara tom just när arbetsgivaren förutsätter att den redan är packad.

Den svenska arbetsmarknaden ställer dessutom många formella krav. Arbetslivet regleras av lagar, kollektivavtal, anställningsavtal och lokala rutiner. Den anställde förväntas förstå både sina skyldigheter och sina rättigheter. Hon ska följa regler om arbetstid, säkerhet, sekretess och dokumentation. I många yrken behöver hon använda digitala system, läsa instruktioner och rapportera vad som har gjorts. Detta gäller inte bara arbeten som kräver högskoleutbildning. Även yrken som brukar beskrivas som enkla kan kräva ett ganska avancerat yrkesspråk och en god förståelse för hur en svensk arbetsplats är organiserad.

Den svenska arbetsplatsen rymmer också en till synes motsägelsefull förväntan. Den anställde ska respektera regler och arbetsledning men samtidigt kunna arbeta självständigt och gärna ta egna initiativ. Hon ska fråga när hon är osäker, men inte fråga om sådant hon förväntas kunna lösa själv. Hon ska hitta egna lösningar, men samtidigt inte överskrida sitt ansvar. För den som känner systemet går denna balans ofta att hantera intuitivt. För den som möter systemet för första gången kan samma balans vara svår att förstå.

Att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden handlar därför inte enbart om att ha rätt utbildning eller kunna utföra en viss arbetsuppgift. Det handlar också om att förstå den värld som omger arbetsuppgiften. En människa kan vara skicklig på att laga mat, odla, sy, sälja varor eller vårda en äldre person utan att känna till hur motsvarande arbete organiseras inom ett svenskt företag eller en svensk kommun. Här blir skillnaden mellan att ha arbetat och att ha förvärvsarbetat avgörande. Samtidigt anser en del migranter att reglerna är för fyrkantiga och rigida. Som 35-årige Ahmad Abdalla i Säffle uttryckte det när vi mötte honom för några år sedan[2]:

> *”Om du ska köra buss i Sverige behöver du egentligen inte kunna tala svenska – det viktiga är ju att man kan köra bussen.”*

På samma sätt tyckte Ahmad att en städare varken behöver avlägga prov på djupa kunskaper i svenska eller på själva städandet:

> *”Det behövs ju inte så mycket. Men jag har läst att man behöver utbildas i sex månader. Hallå, du skämtar med mig! Hon ska inte utveckla kärnvapen, hon ska städa och det kan man ju för det gör man hemma.”*

Människor kan arbeta hårt under hela sina liv utan att någonsin ha varit formellt anställda. Arbetet kan ha utförts i hemmet, i jordbruket, i en liten familjeverksam-

2 Puranen, B., (2019), *”Med migranternas röst, del 1. Den subjektiva integrationen”*, sid 113.

het eller inom den informella ekonomin. Det kan ha bestått i att ta hand om barn och äldre, odla familjens mat, sälja varor på en marknad eller hjälpa till i en släktings verksamhet. Arbetsdagen kan ha varit lång och ansvaret tungt, men arbetet har kanske inte gett en egen lön, ett anställningsavtal eller ett arbetsgivarintyg.

7.1.1. Kvinnors förvärvsarbete sticker ut

Sverige tillhör de länder där en mycket stor andel av den vuxna befolkningen förvärvsarbetar. År 2025 var 76,9 procent av befolkningen i åldern 20–64 år sysselsatt. Sysselsättningsgraden var 79,8 procent bland kvinnor och omkring 84 procent bland män. Sverige låg därmed tydligt över EU-genomsnittet, som var 76,3 procent för hela befolkningen – 71,3 procent för kvinnor och 80,9 procent för män.[3]

Det internationellt mest utmärkande är kvinnornas höga deltagande i arbetslivet. Sverige hade 2025 EU:s tredje högsta sysselsättningsgrad bland kvinnor, efter Estland och Litauen. Skillnaden var stor jämfört med flera länder i södra och östra Europa. Medan 79,8 procent av kvinnorna i Sverige förvärvsarbetade var motsvarande andel 58,0 procent i Italien, 59,5 procent i Rumänien och 62,3 procent i Grekland.[4]

Även svenska män har en hög sysselsättningsgrad, men skillnaden mot andra europeiska länder är mindre anmärkningsvärd än för kvinnorna. Det som särskilt kännetecknar Sverige och övriga nordiska länder är således kombinationen av ett högt arbetsmarknadsdeltagande bland både kvinnor och män och ett internationellt sett relativt litet könsgap. År 2025 var skillnaden mellan kvinnors och mäns sysselsättningsgrad omkring fyra procentenheter i Sverige, jämfört med 9,6 procentenheter i EU som helhet.[5]

Sverige tillhör också de länder där människor kan förväntas tillbringa längst tid i arbetslivet. Tillsammans med Nederländerna, Danmark, Estland och Irland hade Sverige 2024 en förväntad arbetslivslängd på mer än 40 år. EU-genomsnittet var 37,2 år. Även detta återspeglar att en stor del av befolkningen börjar arbeta, fortsätter arbeta relativt högt upp i åldrarna och – inte minst – att kvinnors deltagande på arbetsmarknaden är högt.

Dessa jämförelser bör emellertid tolkas med viss försiktighet. Internationell statistik mäter normalt sysselsättning, inte enbart förvärvsarbete. Som sysselsatta räknas även företagare, deltidsarbetande och personer som arbetat ett begränsat antal timmar. Måttet visar därför inte hur många som har en heltidsanställning eller kan försörja sig på sin arbetsinkomst. Jämförelserna påverkas också av skillnader i arbetstid, föräldraledighet, pensionsålder och statistiska metoder. Trots dessa reservationer är huvudbilden tydlig – Sverige har ett internationellt sett mycket högt arbetskraftsdeltagande bland både kvinnor och män.

---

3 *Arbetskraftsundersökningarna*, (2025), ”Återhållsam arbetsmarknad under tredje kvartalet”, SCB. Uppgifterna avser personer 20–65 år och är inte säsongrensade.

4 *Eurostat*, (2025) ”EU’s employment rate grew above 76% in 2025”. Uppgifterna avser kvinnor i åldern 20–64 år.

5 Ibid

7.1.2. Mötet mellan två världsbilder

Om familjen var den centrala institutionen i det traditionella samhället är arbetet den centrala integrationsarenan i det moderna nordiska samhället. Genom arbetet skapas inte bara försörjning utan också sociala nätverk, tillit, språkutveckling, ekonomiskt oberoende och kontakter med samhällets institutioner. Därför blir etableringen på arbetsmarknaden en central del av integrationsprocessen. Men familjenormerna försvinner inte när människor kommer till Sverige. Tvärtom följer de med in i arbetslivet. Frågor om vem som ska arbeta, vem som ska ta hand om barnen, hur omsorgen ska organiseras och vilket ansvar mammor respektive pappor har påverkar människors möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

I det förra kapitlet analyserade vi familjens roll som institution och hur familjen historiskt har fungerat som en central källa till trygghet, försörjning och social gemenskap. Övergången från familjebaserad till institutionsbaserad trygghet handlar dock inte enbart om förändrade värderingar, utan också om människors förändrade position i arbetslivet.

När analysen nu förflyttas från familjen som institution till arbetet som institution är fokus därför inte arbetsmarknaden, sysselsättningsnivåer eller försörjningsstöd i sig. I stället undersöker vi hur arbetet har övertagit funktioner som tidigare i större utsträckning låg inom familjens ram, samt hur olika familjeformer möter arbetslivets krav, normer och strukturer.

Det handlar med andra ord om mötet mellan två institutionella världar där vi försöker förstå varför institutionell och social förändring ofta tar tid. Med utgångspunkt i denna analys kommer vi i det avslutande kapitlet att föreslå de åtgärder som bedöms vara mest verkningsfulla för att främja en förbättrad integration – inte assimilation.

För personer som saknar tidigare erfarenhet av förvärvsarbete framstår arbete inte enbart som en fråga om försörjning. Det kan också innebära en möjlighet att vidga en identitet som tidigare huvudsakligen varit knuten till familjen, stärka den egna självständigheten och vinna erkännande som fullvärdig samhällsmedlem. Vägen till arbete kan dock behöva inledas med grundläggande utbildning, språkutvecklande insatser och stöd som är anpassat efter individens hälsomässiga förutsättningar. En central aspekt är därför om personen tidigare har haft förvärvsarbete utanför hemmet eller om vardagen främst har varit organiserad kring familj och hushåll. Hur familje- och arbetslivet tidigare har varit ordnat påverkar både förutsättningarna för och vägen in i arbetslivet.

7.2. FORSKNING KRING TIDIGARE ERFARENHET AV FÖRVÄRVSARBETE

Tidigare forskning har främst analyserat hur snabbt nyanlända etablerar sig på den svenska arbetsmarknaden och resultaten är ofta nedslående.[6] Våra data pekar på att en del av förklaringen kan ligga ännu tidigare i livsbanan då en betydande andel av de nyanlända, inte bara kvinnor utan även män saknar erfarenhet av förvärvsarbete redan före migrationen. Om fyra av tio av de nyanlända saknar erfarenhet av förvärvsarbete utanför hemmet så betyder det att integrationen inte bara handlar om att få ett första arbete i Sverige utan om att *träda in på arbetsmarknaden för första gången i livet*.

Huvuddelen av integrationsforskningen utgår från personer som redan hade erfarenhet av ett formellt arbetsliv före migrationen. Däremot finns betydligt mindre forskning om migranter som aldrig tidigare har förvärvsarbetat. Internationellt växer intresset för migranters erfarenheter före migrationen. En intressant studie från 2025 jämför personer som hade arbetat i ursprungslandet med personer som började arbeta först efter migrationen.[7] Studien handlar om ekonomiska migranter och deras upplevelse av arbetsvillkor, vilket skiljer sig från vår målgrupp. Ändå är uppdelningen central även för vår studie.

Forskarna undersöker främst hur tidigare arbetslivserfarenhet påverkar det arbete som migranten senare får. I denna rapport ställer en mer grundläggande fråga om vad det innebär att möta den svenska arbetsmarknaden när man aldrig tidigare har deltagit i ett formellt arbetsliv.

Arbetslivsforskningen har alltså börjat uppmärksamma erfarenheter före migrationen, men fokus ligger oftast på tidigare kompetens och humankapital. Andra forskargrupper har exempelvis pågående studier som undersöker hur flyktingars erfarenheter före migrationen och under etableringen påverkar deras möjligheter på den tyska arbetsmarknaden.[8] Där ställs frågan 'Hur tidigare arbetslivserfarenhet påverkar det arbete migranten senare får?' Vår frågeställning lyder: 'Vad innebär det att möta den svenska arbetsmarknaden när man aldrig tidigare över huvud taget har befunnit sig i ett formellt arbetsliv?'

---

6 Se exempelvis Engdahl, M., (2022), "Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö", *IFAU-rapport 2022:15*, som analyserar inträdet på arbetsmarknaden och visar stora regionala skillnader i etableringstakten. Se även Delmi, *Avhandlingsnytt 2017:3*, som sammanfattar sex avhandlingar om utrikesföddas väg in på den svenska arbetsmarknaden. IFAU:s forskningsöversikt visar dessutom att utrikes födda i genomsnitt har lägre sysselsättning och inkomster än inrikes födda, även vid samma utbildningsnivå.

7 Maha Yomn Sbaa, Simone Donati & Salvatore Zappalà (2025), "Not All Migrants Are the Same: Decent Work and Pre- and Post-Migration Experiences of Economic Migrants", *Social Sciences*, 14(3), 189.

8 Haak-Sahem et al (2025), *Exploring pre- and in-employment experiences of refugees in Germany: A Bourdieusian approach*, *European Management Review*, 22(4), 1049–1064.

En färsk studie från det tyska institutet för arbetsmarknads- och yrkesforskning, IAB, visar att humankapital från tiden före migrationen fortfarande har betydelse för sannolikheten att komma in i utbildning och arbete efter ankomsten, men också att långa och traumatiska flyktförlopp kan försvaga denna fördel.[9] Studien utgår från ett livsloppsperspektiv och undersöker hur flykt och migration påverkar värdet av humankapital som byggts upp före migrationen. Här är förmigrationserfarenheter centrala, men huvudsakligen handlar det om utbildning och tidigare arbetsmeriter, inte om övergången från att aldrig ha haft ett formellt arbete till att träda in i ett sådant.[10] En studie från 2018 visar att arbetslivserfarenhet före migrationen är en viktig förklaringsfaktor för etablering efter ankomsten till Australien.[11] För svenskt vidkommande har IFAU genomfört ett stort antal studier som huvudsakligen fokuserar på migranters arbetsvillkor i Sverige (se nedan under 7.4.) ILO analyserar migranters arbetskraftsdeltagande, sysselsättning och arbetslöshet globalt och regionalt.[12] OECD publicerar också återkommande integrationsrapporter där migranter och inrikes födda jämförs utifrån en mängd parametrar.[13]

Vi har i denna undersökning ställt frågor om tidigare erfarenheter av förvärvsarbete såväl i den kvantitativa delen som i djupintervjuerna. Vi visar att en stor andel faktiskt saknar erfarenhet av ett formellt arbetsliv vilket förstås är helt avgörande för integrationen till ett höginstitutionaliserat samhälle som det svenska.

7.2.1. Andelen som aldrig förvärvsarbetat utanför hemmet, bakgrundsfaktorer

Undersökningsgrupper

Diagrammet nedan visar tydliga och successiva skillnader i erfarenhet av förvärvsarbete mellan de fyra grupper som ingår i studien. I WVS-gruppen, som huvudsakligen består av svenskfödda, uppger 89 procent att de har förvärvsarbetat, medan 7 procent aldrig har förvärvsarbetat utanför hemmet. Bland de utrikesfödda som ingår i samma nationella WVS-undersökning är motsvarande andelar 73 respektive 17 procent.

I den separata migrantstudien mWVS, som bygger på ett statistiskt säkerställt urval av migranter, har 62 procent erfarenhet av förvärvsarbete, medan 24 procent aldrig har arbetat utanför hemmet. I den sista gruppen, som främst består av ny-

9 Gundlacker (2026), Refugee journeys and the erosion of pre-migration human capital: a sequence-analysis approach to post-migration trajectories, *Advances in Life Course Research*, 68, 100741. DOI: 10.1016/j.alcr.2026.100741.

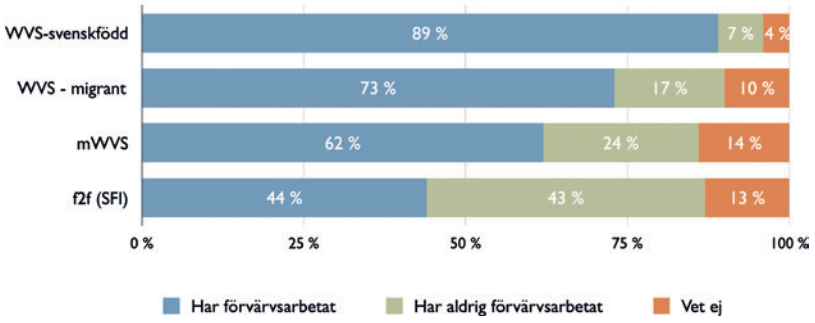
10 Gundlacker, L., (2026), a.a.

11 Delaporte,I., & Piracha, M., "Integration of humanitarian migrants into the host country labour market: evidence from Australia." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(15), 2480–2505. DOI: 10.1080/1369183X.2018.1429901.

12 ILO (2024), *Global Estimates on International Migrants in the Labour Force*. Fourth edition. Geneva: ILO. DOI: 10.54394/ESKI5420.

13 OECD/European Commission (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling In*. Paris: OECD Publishing. DOI:101787/1d5020a6-en.

Figur 7.1. Andel som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter insamlingsform jämfört med svenskfödd befolkning.

anlända och där undersökningen genomförts vid olika SFI-utbildningar i landet, är fördelningen nästan jämn: 44 procent har förvärvsarbetat, medan 43 procent aldrig har förvärvsarbetat utanför hemmet.

Resultatet är anmärkningsvärt eftersom skillnaderna är både stora och systematiska. Andelen med erfarenhet av förvärvsarbete minskar från 89 procent i den huvudsakligen svenskfödda gruppen till 44 procent bland de nyanlända på SFI. Samtidigt ökar andelen som aldrig har arbetat utanför hemmet från 7 till 43 procent.

Skillnaderna speglar därför inte bara gruppernas ställning på den svenska arbetsmarknaden, utan också skilda erfarenheter av hur familjeliv, arbete och försörjning tidigare har varit organiserade. Många nyanlända möter därmed inte enbart en ny arbetsmarknad. För en betydande andel innebär vägen till arbete också en övergång från ett huvudsakligen familje- och hembaserat vardagsliv till förvärvsarbete utanför hemmet. Detta visar att etableringsinsatser kan behöva omfatta mer än språkutbildning och formella kvalifikationer; för vissa handlar det även om en omfattande social och institutionell omställning.

De olika insamlingsformerna som vi använt i denna studie bygger på olika urvalsstrategier och fångar därför delvis olika grupper.[14] Det är viktigt att ta hänsyn till dessa skillnader när resultaten tolkas och jämförs. Under flera år har vi samlat in data både genom registerbaserade urval inom WVS och mWVS och genom riktade undersökningar som gjorts på olika SFI-utbildningar i landet där många nyanlända deltar. Insamlingsformerna bör därför inte ses som utbytbara, utan som kompletterande.

Den nationella undersökningen WVS-8 bygger på ett representativt urval ur befolkningsregistret. Den gör det möjligt att jämföra svenskfödda och utrikesfödda inom samma undersökning och ger därmed en bred referensbild av befolkningen.

14 Se kapitel 2 ovan.

Samtidigt har sådana urval sina begränsningar. Nyanlända svarar mer sällan på traditionella befolkningsundersökningar och riskerar därför att bli underrepresenterade. Gruppen utrikesfödda i WVS 8 ger således inte nödvändigtvis en fullständig bild av den nyanlända befolkningen.

Även mWVS har dock svårt att nå vissa nyanlända. Erfarenheterna från MWVS-1, 2018–2019 visade att enkäter som genomförs vid SFI-utbildningar och i samarbete med olika intresseorganisationer är ett effektivt sätt att nå personer som sällan deltar i registerbaserade undersökningar. Därför har även den aktuella undersökningen kompletterats med en särskild datainsamling via SFI.

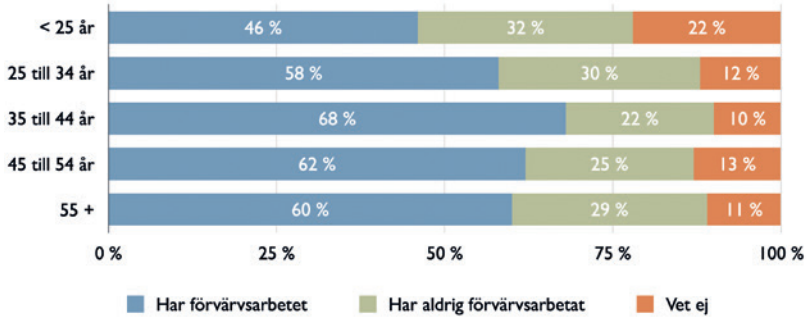
De tre urvalen fyller därmed olika funktioner. WVS-8 ger en bred referensbild av befolkningen och möjliggör jämförelser mellan svenskfödda och utrikesfödda. mWVS ger ett större och mer varierat underlag om migranter, medan SFI-undersökningen fångar nyanlända som annars riskerar att saknas i materialet. Tillsammans ger insamlingsformerna en mer nyanserad bild än vad någon av dem skulle kunna ge var för sig.

Ålder

Figur 7.2 nedan visar att erfarenheten av förvärvsarbete varierar mellan åldersgrupperna, men att mönstret inte är helt linjärt. Andelen som någon gång har förvärvsarbetat är högst i åldersgruppen 35–44 år, 68 procent, och lägst bland personer under 25 år, 46 procent. Andelen som aldrig har förvärvsarbetat är störst bland de yngsta, 32 procent, men är också relativt hög bland personer över 55 år, 29 procent.

Mönstret tyder på att bristen på arbetslivserfarenhet kan ha olika orsaker i olika åldrar: bland de yngsta handlar det sannolikt om att de studerar och därför ännu inte hunnit etablera sig, medan det bland de äldre i större utsträckning kan spegla hur arbete och familjeliv tidigare har varit organiserade.

Figur 7.2. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet efter ålder.

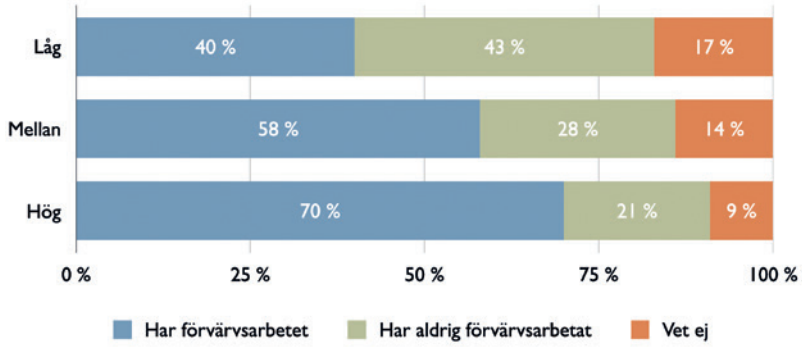

Utbildning

Den allra största skillnaden handlar om utbildningsnivå. Diagram 7.3. visar ett tydligt mönster vad gäller utbildningsnivå och förvärvsarbete. Bland högutbildade har 70 procent arbetat någon gång, jämfört med 58 procent i mellangruppen och bara 40 procent bland lågutbildade. Samma mönster syns i andelen som aldrig förvärvsarbetat, där siffrorna är 43 procent i den lågutbildade gruppen, 28 procent i mellangruppen och 21 procent bland högutbildade.

Att skillnaden är så pass stor tyder på att utbildning inte enbart handlar om formella kvalifikationer, utan sannolikt också hänger samman med andra faktorer. Det kan till exempel röra sig om möjligheten att ha arbetat redan innan migration, ålder, familjesituation eller strukturella hinder som i högre grad drabbat lågutbildade kvinnor.

Figur 7.3. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet efter utbildning.

Även andelen som svarar ”vet ej” följer samma mönster och minskar med stigande utbildningsnivå, från 17 procent bland lågutbildade till 9 procent bland högutbildade. Det kan bero på att arbetslivserfarenheten i den gruppen ofta varit mer sporadisk eller informell, vilket gör den svårare att minnas eller beskriva som förvärvsarbete i egentlig mening.

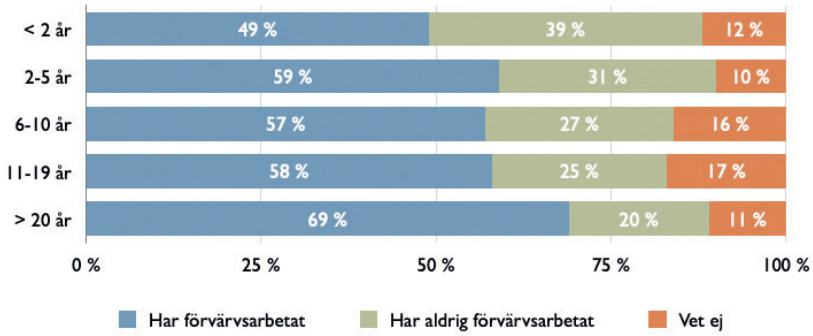
Sammantaget framstår utbildningsnivå som en av de tydligaste förklaringarna till skillnaderna i arbetslivserfarenhet, samtidigt som den troligen speglar en kombination av flera faktorer snarare än utbildning i sig. Även i den svenska gruppen finns de som aldrig förvärvsarbetat

(8 %), de flesta av dem är under 25 år och de studerar fortfarande.

Tid i landet

Figuren 7.4 visar ett övergripande samband mellan längre tid i Sverige och erfarenhet av förvärvsarbete. Bland dem som varit i landet kortare än två år har 49 procent förvärvsarbetat och 39 procent aldrig gjort det. Efter mer än 20 år i Sverige är motsvarande andelar 69 respektive 20 procent.

Figur 7.4. Andelen som någonsin förvärvsarbetat efter tid i landet.

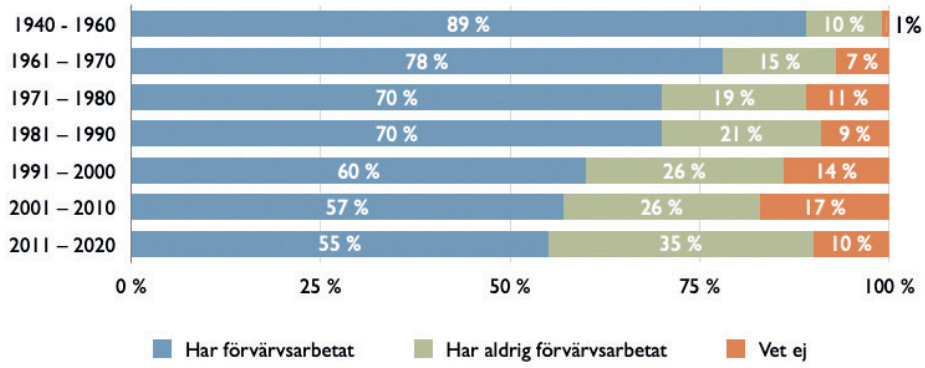

Utvecklingen är dock inte helt linjär. Andelen med arbetslivserfarenhet ligger relativt stabilt kring 57–59 procent bland dem som varit i landet mellan två och nitton år, för att först därefter öka tydligt. Resultatet tyder därför på att tid i landet har betydelse, men att etableringen i arbetslivet inte sker automatiskt eller jämnt över tid. Att en femtedel fortfarande aldrig har förvärvsarbetat efter mer än 20 år visar också att lång vistelsetid i sig inte garanterar arbetslivserfarenhet. När vi intervjuat dessa migranter som oftast är kvinnor (kapitel 5), framgick att de allra flesta av dem såg omhändertagandet av familjen som sin huvuduppgift, det gällde även de äldre männen. En intressant iakttagelse är att hela 26 procent av de migranter som aldrig förvärvsarbetat har svenskt medborgarskap. Huvudgruppen är kvotflyktingar, asylsökande samt anhöriginvandrare, cirka en tredjedel vardera, medan få arbetskraftsinvandrarna saknar arbete, vilket förstås är helt rimligt.

Ankomstdecennium

Följande figur visar ett tydligt samband mellan ankomsttid och tidigare erfarenhet av förvärvsarbete. Bland dem som kom till Sverige för mer än 65 år sedan uppger

Figur 7.5. Andel som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter ankomstdecennium.

89 procent att de har lönearbetat, jämfört med 55 procent bland dem som anlände 2011–2020. Samtidigt ökar andelen som aldrig har lönearbetat från 10 till 35 procent. Mönstret är anmärkningsvärt jämnt över ankomstdecennierna och visar att ju senare ankomst, desto lägre andel med erfarenhet av förvärvsarbete. Det tyder på att grupperna som kommit under olika perioder haft mycket olika utgångspunkter inför etableringen i Sverige. Skillnaden kan spegla både förändrade migrationsmönster och olikheter i utbildning, könsroller, familjeorganisation och tidigare tillgång till arbetsmarknaden. Figuren visar därför inte enbart effekten av tid i Sverige, utan också att migrantgruppernas sammansättning har förändrats över tid.

Kulturzon

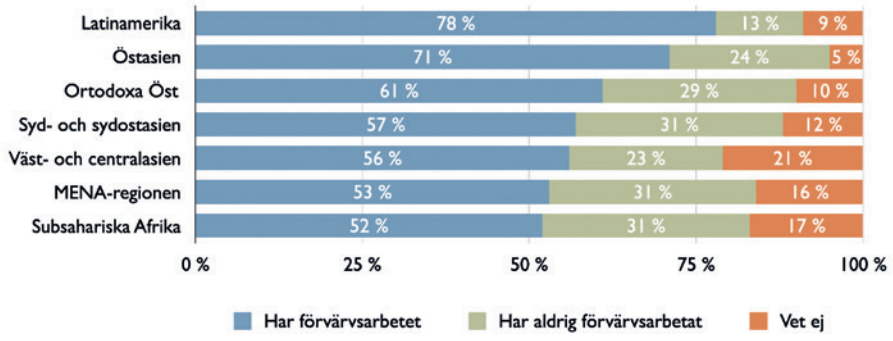
Skillnaderna är också stora beroende på vilken kulturzon som man kommer ifrån. Följande diagram (7.6.) visar tydliga skillnader i förvärvsarbete beroende på vilken kulturzon personerna kommer från. Högst andel med arbetslivserfarenhet finns bland personer från Latinamerika, där 78 procent någon gång förvärvsarbetat, följt av Östasien med 71 procent och Ortodoxa Öst med 61 procent. I den andra änden ligger Subsahariska Afrika och MENA-regionen lägst, med 52 respektive 53 procent.

Ser man i stället till andelen som aldrig förvärvsarbetat blir mönstret ännu tydligare. Högst andel finns i Subsahariska Afrika och MENA-regionen, båda 31 procent, tätt följda av Ortodoxa Öst med 29 procent och Väst- och Centralasien med 21 procent. Som kontrast sticker Östasien och särskilt Latinamerika ut, med endast 24 respektive 13 procent som aldrig förvärvsarbetat. Om man bortser från just dessa två grupper handlar det således om att närmare *en tredjedel av migranterna aldrig haft ett förvärvsarbete*, vilket är en betydande andel.

Spridningen mellan grupperna är stor, över 25 procentenheter skiljer den högsta och den lägsta andelen som förvärvsarbetat. Det är rimligt att tänka sig att detta hänger ihop med flera saker samtidigt, till exempel skillnader i utbildningsnivå, i vilken grad kvinnor förvärvsarbetat i hemlandet, ålder vid migration och hur länge man bott i Sverige.

Det här väcker en viktig fråga om *integrationspotentialen* till den svenska arbets-

Figur 7.6. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter kulturzon.

marknaden. Att aldrig ha förvärvsarbetat betyder inte att man saknar kompetenser eller förmågor, men det kan innebära att man har begränsad vana vid vad ett mer formellt arbetsliv innebär, om man i stället huvudsakligen arbetat inom familjen eller dess närmaste krets. Detta är också något som lyfts fram inom valideringsarbete, exempelvis genom OCN och liknande metoder, där man sett att personer besitter relevanta kunskaper och färdigheter men saknar erfarenhet av att verka i strukturer utanför familjens eller den etniska gruppens närmaste sammanhang.[15]

Intressant är också att andelen som svarar ”vet ej” varierar kraftigt, från fem procent i Östasien till hela 21 procent i Väst- och Centralasien. Det kan tyda på att frågan om förvärvsarbete tolkas eller besvaras olika beroende på bakgrund, eller att arbetslivshistorien i vissa grupper är svårare att sammanfatta i ett enkelt ja eller nej.

Sammantaget pekar mönstret på att kulturzon fångar upp verkliga skillnader i arbetslivserfarenhet, men sannolikt genom att den speglar bakomliggande faktorer som utbildning, migrationshistoria och normer kring formellt arbete, snarare än att kulturzon i sig är den direkta förklaringen. Storleken på grupperna påverkar också. Gruppen Väst- och Centralasien består av endast 297 personer personer, medan Mena regionen har 2 308 respondenter, Subsahariska Afrika 769 personer samt Syd-sydost och Östasien 925 svarande.

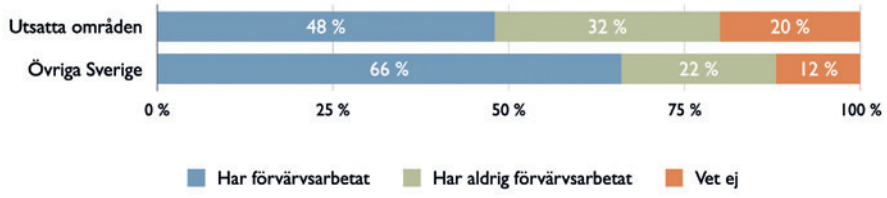
Utsatta områden

Figur 7.7 visar en tydlig skillnad mellan migranter som bor i utsatta områden och de som bor i övriga Sverige. I utsatta områden har 48 procent någon gång förvärvsarbetat, jämfört med 66 procent bland dem som bor i övriga landet. Det är en skillnad på 18 procentenheter, vilket är en betydande skillnad med tanke på att det handlar om samma population migranter, bara med olika bostadsort.

Andelen som aldrig förvärvsarbetat är också högre i utsatta områden, 32 procent jämfört med 22 procent i övriga Sverige. Tillsammans med skillnaden i ”vet ej”, 20 procent mot 12 procent, framstår boendeområdet som en faktor som hänger tydligt samman med avstånd till arbetslivet.

Det är dock viktigt att inte tolka detta som att boendet i sig orsakar den lägre

Figur 7.7. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet i utsatta områden jämfört med migranter boende i övriga Sverige.

15 Open College Network är en kvalitetssäkrad metod för att identifiera, bedöma och erkänna individers kunskaper, färdigheter och kompetenser, oavsett var eller hur lärandet har skett.

andelen förvärvsarbete. Utsatta områden kännetecknas ofta av en högre koncentration av nyanlända, personer med kort utbildning och svagare nätverk in i arbetsmarknaden, samma faktorer som i tidigare figurer visat sig ha starkt samband med förvärvsarbete. Boendeområdet fångar därmed sannolikt upp en kombination av dessa bakomliggande förhållanden snarare än att utgöra en självständig förklaring.

Samtidigt är sambandet mellan bostadsort och arbetsmarknadsdeltagande väl belagt i tidigare forskning, där segregerade områden ofta har svagare arbetsmarknadsnätverk och mindre kontaktytor mot majoritetssamhället.[16] Det gör att boendesegregation kan förstärka, snarare än bara spegla, svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, exempelvis genom att begränsa tillgången till informella jobbkontakter och förebilder med etablerad arbetslivserfarenhet.[17]

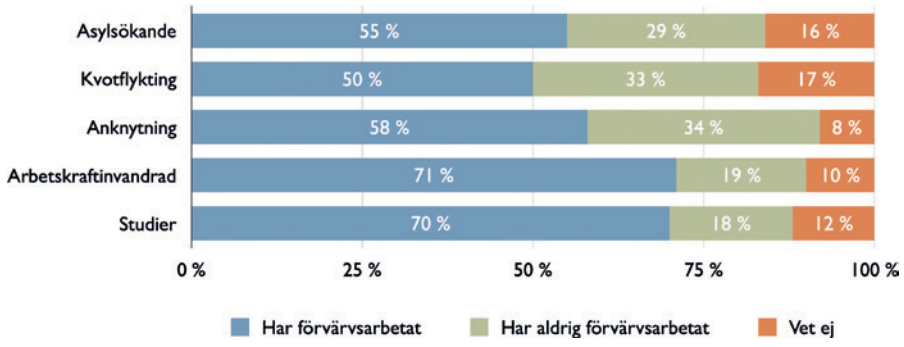
Den höga andelen ”vet ej” i utsatta områden är också värd att notera. Den kan tyda på en mer instabil eller svårdefinierad relation till arbetsmarknaden i dessa områden, där gränsen mellan formellt och informellt arbete kan vara mindre tydlig.

Andelen boende i utsatta områden har beräknats från Boverkets statistik på individnivå som vi knutit till befolkningsregistret.[18]

Ankomstform

Den stora andelen bland de nyanlända som aldrig förvärvsarbetat är ett memento. Eftersom vi under många år besökt olika SFI-skolor i landet så har vi förstås noterat att många har svårt att hänga med i utbildningen, även om den är anpassad med olika nivågrupperingar. De allra flesta är skickliga på att använda sina smartphones och översätta till det egna språket, men när vi frågar om arbete utanför hemmet blir många osäkra. ’Kan jag skriva att jag studerar’ frågar många, eftersom jag är på SFI nu, är en vanlig fråga i samband med undervisningen. Det finns således anledning att anta att andelen även kan vara högre för de lägre nivåerna inom SFI-programmet.

Figur 7.8. Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet, efter ankomstform.

16 Andersson, R. m.fl. (2007), refererad i *Boendesegregationens grannskapseffekter*, Malmö universitet.
17 Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), *Grannskapets betydelse för integrationen*, 2024.
18 Se kapitel 2 metod.

Om en tredjedel av de nyanlända svarar att de saknar erfarenhet av förvärvsarbete innebär det att för många handlar det inte om att återvända till en formell arbetsmarknad. De går in på arbetsmarknaden *för första gången i livet*. Vi har därför analyserat om det förekommer några större skillnader beroende på hur man kommit till Sverige – figur 7.8. Svarsalternativen har varit asylsökande, kvotflykting, anknytningsperson via anhöriga i Sverige, arbetskraftsinvandrad, studier och annat samt vet ej.

Högst andel med arbetslivserfarenhet finns bland arbetskraftsinvandrare, 71 procent, tätt följt av de som kom för studier, 70 procent. Lägst andel finns bland kvotflyktingar, 50 procent, och asylsökande, 55 procent, medan personer som kommit på anknytning ligger något högre, 58 procent.

Mönstret är i linje med vad man kan förvänta sig utifrån ankomstformens karaktär. Arbetskraftsinvandrare och studenter har per definition redan en koppling till arbetsmarknaden eller utbildningssystemet vid ankomsten, antingen genom ett erbjudet arbete eller genom studier som ofta kombineras med extraarbete. Kvotflyktingar och asylsökande har däremot ofta lämnat sina hemländer under mer akuta och oplanerade omständigheter, vilket rimligen ger sämre förutsättningar att ha etablerat sig på arbetsmarknaden, vare sig i hemlandet eller i Sverige. Detta speglar också hur urvalet av kvotflyktingar har gjorts (se kapitel 2 om selektionsurval). Sverige är ett av få länder som inte har tillämpat några minimikriterier för kvotflyktingar.

Styrkan med denna ordning är att många personer som annars inte hade beviljats denna status har kunnat få skydd mot allvarlig diskriminering och våld. Det kan exempelvis handla om kvinnor som har lämnat sina män, personer vars sexuella läggning inte accepteras i ursprungslandet eller personer längst ned på den sociala stegen som varken kan läsa eller skriva. Baksidan är naturligtvis att Sverige därmed har åtagit sig ett stort ansvar för att stödja dessa personers integration i ett samhälle där befolkningen i allmänhet är välutbildad och van vid förvärvsarbete.

Vi har tidigare genomfört ett forskningsprojekt där vi intervjuade drygt tusen kvotflyktingar före deras ankomst till Sverige och följde sedan upp dem efter ankomsten. Vi har mött många nyanlända kvotflyktingar som har blivit överväldigade av allt det nya. Här har civilsamhällets organisationer, såsom Röda Korset, Rädda Barnen, Kompis Sverige och många andra, gjort enastående insatser. Kvar står dock det faktum att det tar tid att ta igen de år av utbildning och arbetslivserfarenhet som många har gått miste om i sina ursprungsländer. Är då anpassningen till det svenska förvärvsarbetet det första steget på en integrationsstege? Sannolikt inte. Erfarenheten visar att många behöver ta flera långt mer grundläggande steg innan de kan etablera sig på en arbetsplats och bli självförsörjande. Det kan handla om att lära sig läsa och skriva, utveckla sina språkkunskaper, förstå hur svenska myndigheter och arbetsplatser fungerar samt få en grundläggande orientering i samhället. Det är inte rimligt att förvänta sig att en person som exempelvis inte kan skriva sitt eget namn snabbt ska kunna gå direkt in i ett reguljärt förvärvsarbete. Detta är också väl känt bland dem som arbetar praktiskt med etablerings- och integrationsfrågor. Insatser

som exempelvis Arbetsförmedlingens matchningsprogram har haft stor betydelse, även om de inte alltid har utgått från deltagarnas mest grundläggande behov.

Andelen ”vet ej” skiljer sig åt, från så lite som 8 procent bland anknytningsinvandrare till 17 procent bland kvotflyktingar. Också detta kan spegla att gruppen kvotflyktingar i högre grad haft en mer splittrad eller svårdefinierad relation till arbetsmarknaden, kanske till följd av en mer instabil livssituation innan ankomst till Sverige.

Sammantaget bekräftar figuren ett mönster som återkommer i de tidigare diagrammen. Grupper som redan vid ankomsten har en tydligare koppling till arbete eller utbildning, som arbetskraftsinvandrare och studenter, har också högre andel med arbetslivserfarenhet, medan grupper som kommit av skyddsskäl, som kvotflyktingar och asylsökande, ligger lägre. Det pekar på att ankomstform fångar upp viktiga skillnader i utgångsläge, snarare än att i sig vara den avgörande förklaringen.

7.3. VARFÖR HAR MAN ALDRIG FÖRVÄRVSARBETAT?

Det finns många tänkbara förklaringar till varför många migranter aldrig förvärvsarbetat. För en del handlar det om krig och flykt. Bland de som kommer från Syrien är detta vanliga förklaringar. Andra förklaringar från hemlandet handlar om att man bor på landsbygden och där finns inte förvärvsarbeten att tillgå. En del arbetar hemifrån med vad som skulle kunna benämnas familjeföretag utan lön, ofta med sömnads- och textilarbeten tillsammans med barnen.

Hushållsarbete och andra former av informellt arbete anges också som förklaringar. Andra vanliga skäl är tidiga äktenskap och ansvar för många barn. Även kulturella normer lyfts fram, exempelvis föreställningen att kvinnor i vissa åldrar inte bör arbeta utanför hemmet. Några kvinnliga respondenter uppger dessutom att deras män har ett starkt behov av att alltid veta var de befinner sig. Det vore dock missvisande att sätta likhetstecken mellan att vara kvinna och att sakna erfarenhet av förvärvsarbete. Nästan lika många män som kvinnor uppger att de aldrig har förvärvsarbetat. Skillnaderna hänger snarare samman med ålder och utbildningsnivå än med kön.

Även efter ankomsten till Sverige finns många olika strukturella förklaringar till varför så många som en tredjedel fortsatt saknar erfarenhet av förvärvsarbete. Språkbrister, diskriminering, bristande validering av utbildning, osäkra tillstånd, barnomsorg, långa resvägar och hälsoproblem kan hindra människor från att få eller behålla ett arbete. En viktig slutsats är därför att arbetslöshet inte utan vidare kan tolkas som bristande motivation. För personer som kommer från sammanhang

där synen på ett arbete ofta varit instrumentellt där förvärvsarbete första hand varit en nödvändig källa till försörjning kan drivkrafterna att söka arbete förändras. Det gäller särskilt när grundläggande ekonomiska behov i stor utsträckning täcks av det svenska välfärdssystemet. Då kan dessa strukturella faktorer i det svenska samhället såsom försörjningsstöd och andra bidrag leda till att man gör andra prioriteringar där familjen oftast kommer i första rummet.

Förutom utbildning, arbetslivserfarenhet och språkkunskaper påverkas etableringen även av de ekonomiska villkor som möter den som går från bidragsförsörjning till arbete. I SOU 2024:41 konstateras att *”i vissa hushåll är de ekonomiska incitamenten till arbete i dag mycket låga”*. Utredningen visar genom typfallsberäkningar att särskilt barnfamiljer kan få ett kraftigt minskat eller helt bortfallet bostadsbidrag när en eller båda vuxna börjar arbeta heltid. Därmed blir ökningen av den disponibla inkomsten betydligt mindre än arbetsinkomsten i sig. Beräkningarna illustrerar att de ekonomiska drivkrafterna att börja arbeta varierar mellan olika hushållstyper.[19]

Det behöver inte handla om svag arbetsmoral. Det kan vara fullständigt rationellt utifrån en annan syn på arbetets funktion. Om arbete huvudsakligen förstås instrumentellt – som ett sätt att säkra familjens försörjning, så förändras kalkylen när den grundläggande försörjningen redan är tryggad. Då kan tid med barnen, omsorg och familjens välbefinnande väga tyngre än ytterligare arbetsinkomst. De intervjuade uttrycker starkt stöd för arbete och självförsörjning, men samtidigt återkommer familj, omsorg och livskvalitet när de resonerar om hur man skall få det att gå ihop. I samhällen där hushållet varit den centrala ekonomiska enheten har arbetets främsta funktion länge varit att trygga hushållets överlevnad. Det moderna svenska idealet – där lönearbetet också bär identitet, självförverkligande, social tillhörighet och individuell ekonomisk autonomi – är historiskt speciellt. När arbetets primära funktion är familjens försörjning och försörjningen redan är säkrad, kan familjens andra behov rationellt få högre prioritet.

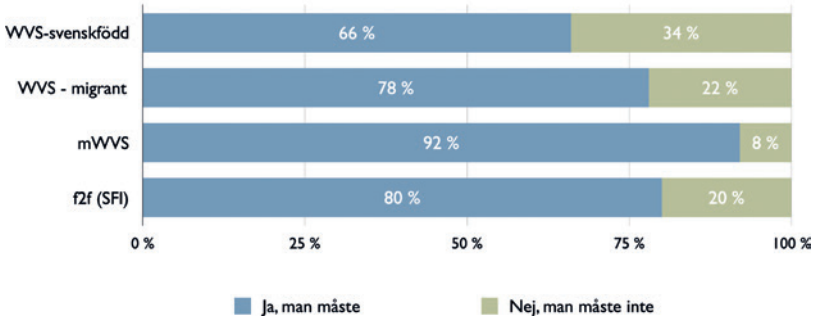
7.3.1. Måste man förvärvsarbeta (tjäna pengar)?

Vi ställde också den raka frågan ”Måste man förvärvsarbeta (tjäna egna pengar)?” (ja, nej, vet ej). De allra flesta svarar ja, men hela en tredjedel av de svenskfödda anser att man inte måste tjäna egna pengar, och var femte nyanländ samt ungefär lika stor andel av WVS-migranterna anser heller inte att de måste arbeta. mWVS, som består av migranter som bott en längre tid i Sverige, är väsentligt mer inriktade på att man måste arbeta, endast 8 procent svarar nej. Detta märks också i djupintervjumaterialet.

Den stora skillnaden gäller framför allt de som är födda i Sverige. Hela 34 procent svarar nej, man måste inte lönearbeta, en klart högre andel än i någon av migrantgrupperna. En möjlig förklaring är att frågan kan tolkas på olika sätt beroende

19 SOU 2024:41, *Styrkraft för en lyckad integration*, sid. 313.

Figur 7.9. "Måste man förvärvsarbeta (tjäna egna pengar)?"

på ens referensram. I ett samhälle med välfärdsstat, socialförsäkringar och en stark trygghetstanke kan frågan uppfattas mer filosofiskt eller principiellt, det vill säga om man strängt taget är tvungen att arbeta, givet att det finns ett skyddsnät om man inte gör det. Svenskfödda kan därför i högre grad svara nej utifrån en sådan mer teoretisk tolkning, snarare än att de faktiskt anser att egenförsörjning är oviktig.

Denna tolkning stöds av att Sverige samtidigt präglas av en stark arbetslinje och en tydlig norm om egen försörjning, men synen på arbete är ofta mindre moraliskt laddad än i många andra länder, arbete ses inte alltid som en plikt utan snarare som ett medel för försörjning och självförverkligande. De som är födda i Sverige kan därför i högre grad tänka på undantag som studier, pension, föräldraledighet, sjukdom eller att en partner försörjer familjen, och svara nej utan att egentligen vara negativa till arbete som sådant. Nyanlända kan istället tolka frågan mer som en moralisk princip om ansvar och egen försörjning, snarare än en fråga med praktiska undantag, vilket skulle förklara varför de i högre grad svarar ja.

Även bland migranterna finns en tydlig skillnad beroende på vistelsetid. I WVS-migrantgruppen svarar 18 procent nej, jämfört med endast 8 procent i mWVS-gruppen. En tänkbar tolkning är att de migranter som ingår i den nationella WVS-studien utgör en selekterad grupp, de har i regel bott länge i Sverige och är generellt mer välutbildade. En längre vistelsetid kan innebära att deras samhällssyn i högre grad påverkats av svenska normer kring arbete, livskvalitet och balansen mellan arbete och fritid, vilket för dem närmare det mer filosofiska svarsmönster som ses hos den svenskfödda gruppen. Utbildningsnivå kan också spela in på ett liknande sätt, högre utbildning hänger ofta samman med mer individualistiska värderingar och en större benägenhet att ifrågasätta absoluta påståenden. Personer med hög utbildning kan därför vara mindre benägna att instämma i ett kategoriskt påstående som att man måste arbeta, även om de själva förvärvsarbetar. Nyanlända uttrycker i högre grad en normativ princip, att en vuxen bör försörja sig själv, medan personer som levt länge i Sverige snarare gör en mer situationsberoende bedömning.

Samtidigt kan nyanlända migranter i högre grad komma från samhällen där arbete är starkt förknippat med moralisk plikt, ansvar och social respekt, vilket gör

det naturligare att instämma i ett sådant påstående. Detsamma kan gälla deltagarna i mWVS-studien om de fortfarande har en stark anknytning till ursprungslandets normer, trots lång vistelsetid i Sverige.

Sammantaget visar figuren att synen på egenförsörjning som norm är stark i samtliga grupper, men att den är starkast bland migranter, särskilt de med kortare vistelsetid, och svagast bland de svenskfödda. Skillnaden bör dock tolkas med viss försiktighet, dels eftersom den kan spegla olika tolkningar av frågan snarare än faktiska skillnader i värderingar, dels eftersom både utbildningsnivå, vistelsetid och val av undersökningsmetod tycks samverka med bakgrundsvariabeln på sätt som gör mönstret svårt att entydigt tolka.

Svaren är förhållandevis homogena utan någon större skillnad mellan vare sig män och kvinnor, åldersgrupper eller utbildningsnivå. Medborgarskap påverkar inte heller nämnvärt. Andelen som svarar nej, man måste inte förvärvsarbeta, fördubblas för de som varit mer än 10 år i landet. Är detta ett uttryck för att man anpassat sig till det svenska välfärdssystemet, eller att man i de högre åldrarna har fler hälsobekymmer.

Tabell 7.1. *Måste man förvärvsarbeta (tjäna egna pengar) efter ankomstform.*

Andel som svarat ja	
Asyl	66 %
Kvot	60 %
Anknytning	63 %
Arbetskraft	79 %
Studier	80 %
Annat	68 %

7.3.2. Djupintervjusvar om varför förvärvsarbeta?

De intervjuade har generellt en mycket positiv syn på arbete och självförsörjning. Arbete beskrivs inte bara som ett sätt att få en inkomst, utan också som en väg till självständighet, identitet, gemenskap och integration. Samtidigt betonar flera att arbete måste balanseras mot familjeliv och omsorg.

Den medelålders förskole- och hemtjänstarbetaren Rosa Elena från Kuba, kopplar arbete tydligt till självförsörjning och personligt ansvar. Hon berättar att hon började arbeta som lokalvårdare samtidigt som hon läste SFI, eftersom hon inte ville vara beroende av bidrag. Hon säger: *”Jag måste ju kunna försörja mig själv.”* Samtidigt avvisar hon inte välfärdssystemet. Hon menar att bidrag behövs för människor som befinner sig i en svår situation, men att stödet bör hjälpa personen vidare: *”Bidrag är en sak som man får för att hjälpa en person under en begränsad tid … och sen slutar man med det.”*

För Rosa Elena finns en tydlig moralisk förväntan på att den som kan arbeta också bör försöka göra det. Arbete är för henne både ett ekonomiskt ansvar och ett sätt att utvecklas och känna att man bidrar till samhället.

Den övergripande bilden är att de intervjuade starkt värdesätter arbete och självförsörjning. Arbete kopplas till ekonomisk trygghet, personlig värdighet, social gemenskap och integration. De flesta anser att människor bör arbeta och bidra efter förmåga, men flera betonar samtidigt att sjukdom, arbetslöshet, språkproblem och omsorgsansvar kan motivera stöd eller en annan arbetsfördelning. Den tydligaste skiljelinjen gäller därför inte om arbete är viktigt, utan hur arbetet ska balanseras mot familj, livskvalitet och omsorg.

De intervjuade uttrycker generellt en stark arbetsorientering, men deras resonemang visar att arbete betyder mer än enbart inkomst. För många handlar arbete också om identitet, självständighet och möjligheten att känna sig som en del av samhället.

54-årige Vishnu från Kerala i Indien beskriver arbetet som en central väg in i det svenska samhället. Trots att han i Sverige har arbetat i yrken med lägre status än hans juristutbildning menar han att arbete ger både sociala kontakter och en känsla av värde. Han säger att arbete är *”mycket mer än bara ett arbete, det skapar en identitet och ger status i samhället”*. När han sammanfattar vad arbetet betyder för individen säger han kort: *”Du är någon.”* Vishnus resonemang visar att arbete inte bara ska förstås som försörjning, utan som ett sätt att bli erkänd och få en tydlig plats i samhället.

Radha från Indien, betonar att arbete ger mening, utveckling och en känsla av att åstadkomma något. För henne ger arbetet:*”Glädje, tillfredsställelse, en känsla av utveckling, en känsla av att göra något och att åstadkomma något.”* Samtidigt motsätter hon sig ett arbetsideal där yrkeslivet tillåts dominera hela tillvaron. Hennes erfarenheter i Sverige har gjort henne mer positiv till balans mellan arbete, familj och återhämtning. Hon ser inte familjetid som ett hinder för ambition, utan som en förutsättning för ett hållbart liv. Radhas resonemang visar alltså att en stark arbetsmoral inte behöver innebära att arbetet alltid ska prioriteras framför omsorg och privatliv.

Doktoranden Reza från Iran har en mer pragmatisk syn. Han säger att arbete: *”Främst är ett sätt att försörja sig, men jag måste också trivas och känna mening.”* Ett gott liv innebär för honom att inte leva från lön till lön, att kunna ta semester och att ha råd med fritidsintressen. Han värderar ekonomisk trygghet, men vill samtidigt att arbetet ska vara meningsfullt.

Arbetslösa Shpresa, barnskötare från Kosovo och bosatt i Göteborg visar hur viljan att arbeta kan kollidera med familjens praktiska villkor. Hon beskriver skillnaden mellan att arbeta och att vara arbetslös: *”Arbete gör att man träffar människor, upptäcker nya saker och inte bara sitter hemma och tänker.”* Hon söker arbeten även utanför Göteborg, men förklarar att långa restider är svåra att förena med ansvaret för små barn. Ett heltidsarbete i Borås eller Uddevalla skulle kunna innebära att hon måste lämna hemmet klockan sex på morgonen och inte komma tillbaka förrän sju

på kvällen. Hennes resonemang uttrycker inte någon ovilja att arbeta. Tvärtom söker hon arbete regelbundet. Problemet är att arbetsmarknadens krav inte alltid är förenliga med omsorgsansvar, avstånd och brist på körkort. Shpresas erfarenhet nyanserar därför föreställningen att arbetslöshet främst beror på bristande motivation.

Läraren Ammar från Irak, bosatt i Stockholm, beskriver arbete som ett ömsesidigt ansvar mellan individen och samhället. Han säger om sin erfarenhet av Sverige: *”Här mötte jag ett samhälle där staten gav skydd, utbildning och möjligheter – men där jag också förväntades bidra, arbeta och ta ansvar”* För Ammar är arbetet en del av medborgarskapet och av den skyldighet som följer med att få trygghet och möjligheter.

Khaled, 22 år från Jemen är bosatt i Norrköping har flera arbeten. Han jobbar bland annat i hemtjänsten, på ett bageri och som väktare. Khaled representerar en särskilt stark arbetsmoral. Han arbetar mycket för att kunna försörja sig själv och hjälpa sin familj. Hans syn på integration är att människor som kommer till Sverige: *”Måste anpassa sig, arbeta, utbilda sig och bidra.”* Samtidigt visar hans berättelse att viljan att arbeta inte alltid räcker, eftersom diskriminering och osäkra uppehållstillstånd har gjort etableringen svårare.

Tony från Libanon, som går på gymnasiet i Örebro, uttrycker en mer självförverkligande syn på arbete. Han menar att ett arbete inte bara ska ge pengar till mat, resor och konsumtion. En människa bör också *”njuta av det man jobbar med, gilla och älska det man gör”*. Tony har ännu inte etablerat sig på arbetsmarknaden, men hans resonemang visar att den yngre generationens arbetsideal inte enbart handlar om plikt och försörjning. Arbetet förväntas också vara intressant och personligt meningsfullt. Samtidigt är han pragmatisk: han vill gärna ha ett helgjobb, men anser att gymnasiestudierna för tillfället måste prioriteras.

Esther från Kenya, 37 år ger ytterligare ett perspektiv på självförsörjning. Hon berättar att hon under en treårsperiod sökte *”närmare tusen arbeten”* trots att hon är välutbildad. Hon upplevde att hennes kompetens inte togs till vara och säger att det är samhällets förlust om det inte kan använda hennes fulla potential. Hennes berättelse visar att en stark vilja att arbeta inte alltid leder till anställning. Självförsörjning är därför inte enbart en fråga om individens arbetsmoral, utan också om arbetsgivarnas bedömningar, diskriminering och samhällets förmåga att erkänna utländsk utbildning och erfarenhet.

Sammantaget betraktar de intervjuade arbete som en viktig grund för självständighet, värdighet och social delaktighet. Det finns ett tydligt ideal om att människor som har möjlighet bör försöka försörja sig själva och bidra till samhället. Samtidigt visar intervjuerna att vägen till självförsörjning påverkas av språk, diskriminering, erkännande av utbildning, barnomsorg och arbetsmarknadens praktiska krav. Materialet ger därför inte stöd för en enkel uppdelning mellan människor som vill och inte vill arbeta. Det visar snarare att arbetsviljan ofta är stark, men att möjligheterna att omsätta den i ett stabilt och meningsfullt arbete varierar betydligt.

Våra slutsatser är att anledningarna till att inte arbeta är många såsom, krig, flykt, studier, tidigt giftermål, många barn, kulturella normer och landsbygdsbakgrund,

familjeföretag utan lön och informellt arbete. Den frånvaro av förvärvsarbete som framträder i respondenternas svar i undersökningens kvantitativa del får en djupare förklaring genom djupintervjuerna. Där får personerna själva beskriva sina erfarenheter, även när berättelserna präglas av ambivalens, traditionella föreställningar eller negativa upplevelser. På så sätt synliggörs inte enbart integrationsmässiga framgångsberättelser, utan även mer komplexa och motsägelsefulla erfarenheter.

Det innebär också att ”aldrig arbetat” inte bör behandlas som liktydigt med aldrig varit verksam. Flera kan ha arbetat mycket genom barnomsorg, jordbruk, hushåll, familjeföretag, försäljning eller andra informella aktiviteter utan lön, anställning eller registrerad yrkesidentitet.

Respondenterna skiljer ofta mellan arbetets samhälleliga erkännande och dess moraliska betydelse. Hemarbete kan uppfattas som lika viktigt för familjen, men förvärvsarbete ger sådant som hemarbetet inte automatiskt ger: egen inkomst, försäkringsskydd, pension, arbetslivserfarenhet, sociala kontakter och en identitet utanför familjen.

7.4. FRAMTIDSUTSIKTER, SPRÅK OCH ARBETSLIVSERFARENHETER

I den allmänna debatten har betydelsen av att lära sig svenska alltmer betonats. Dock har olika migranters egna erfarenheter av tidigare förvärvsarbete inte betonats. Vi har därför i detta kapitel undersökt hur dels deltagarnas egen bedömning av språkets betydelse , dels om detta kan knytas till erfarenhet av tidigare förvärvasarbete eller inte.

IFAU har genomförtflera intressanta forskningsprojekt där man undersökt inträdet till förvärvsarbete bland migranter med svaga kunskaper i svenska. Ett av programmen kombinerade introduktion på modersmålet med tre månaders arbetsplatsförlagd praktik. Studien fann ökningar i både sysslesättning och inkomster under den treåriga uppföljningen, med särskilt tydliga sysselsättningseffekter bland kvinnorna.[20] Resultatet talar för att språk och arbetslivserfarenhet bör utvecklas parallellt.
I en annan studie undersökte man utvecklingen över tid.[21] Studien följde mer än 150 000 invandrade grupper under upp till tio år. SFI-daltagarna hade inledningsvis lägre sysselsättning än jämförbara personer som ite deltog, men efter tio år hade de omkring fem procetenheter högre sysselsättning. Skillnaden var större för kvin-

20 Ottosson och Vikman, (2025),”Språkpraktik med stöd på modersmål – Snabbare väg till jobb?”, *IFAU Rapport* 2025:12.

21 Kennerberg, L., & Åslund, O,(2010),”SFI och arbetsmarknaden”, IFAU, Institutet för Arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

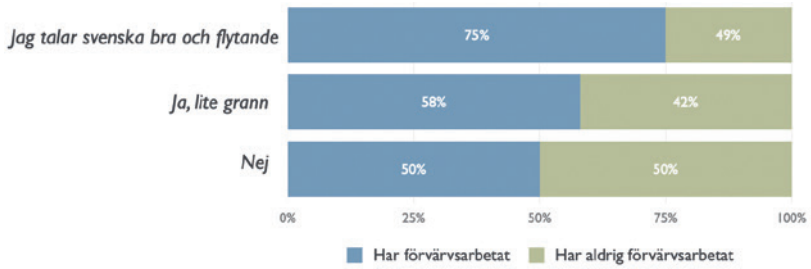
nor och lågutbildade. Undersökningen visar på betydelsen av att ha nog långa mätperioder. Dock undersöktes inte erfarenhet av förvärvsarbete innan ankomsten till Sverige.

I en annan IFAU-studie studerades migranters utträde från arbetsmarknaden.[22] Undersökningen visar att utrikes födda i högre grad lämnar arbetslivet redan vid omkring 50 års ålder. Detta ligger i linje med våra resultat, där många redan i åldern 35–44 år upplever sig vara för gamla för språkstudier och annan utbildning. Deltagandet i arbetslivet behöver därför förstås som en livslång process, där ett sent inträde kan följas av ett tidigt utträde, särskilt bland kvinnor.

7.4.1. Förmågan att tala svenska vs arbetslivserfarenhet

De tillfrågade har också fått bedöma sina egna framtidsutsikter i arbetslivet. Svaren visar att de flesta ser på framtiden med en viss tillförsikt, även om optimismen är vag. Många tycks således tro på möjligheten att få arbete, men utan att underskatta de hinder som kan finnas på vägen.

Figur 7.10. Talar svenska och erfarenhet av förvärvsarbete.

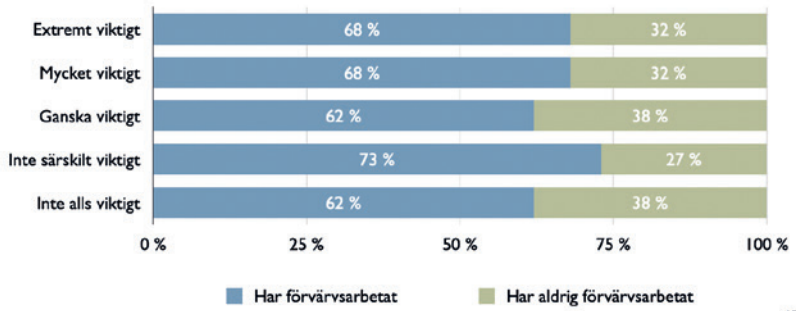

Det finns en mycket tydlig koppling mellan egenbedömd kunskap i svenska och deltagande i förvärvsarbete. Konsekvent har de som svarat att de aldrig har förvärvsarbetat bedömt sin förmåga i att prata svenska som väsentligt lägre än de som svarat ja på samma fråga. Bland de som svarat att de har erfarenhet av förvärvsarbete bedömer hela 75 procent att de pratar svenska ”bra och flytande”. Bland de som inte har någon efarenhet av förvärvsarbete har hälften uppgett att de inte pratar svenska och därtill 42 procent att de pratar ”lite grann svenska”.

Vi har även frågat om de anser det som viktigt att kunna svenska för att fungera på en arbetsplats. Även där är skillnaderna stora mellan de som svarat ja respektive nej på ursprungsfrågan. Bland dem som svarar att det ”inte är särskilt viktigt att kunna tala svenska” saknar 27 procent arbetslivserfarenhet. Men något fler – 32

22 Larsson, F.„Laun, L., & Åslund, O., (2023), “Kommer sent, lämnar tidigt? Invandrares utträde från arbetsmarknaden”, *Rapport 2023:11, IFAU*, Institutet för Arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

procent – bedömer det vara ”extremt viktigt” att kunna svenska. En knapp tredjedel av de respondenter som saknar arbetslivserfarenhet uppger att kunskaper i svenska är helt avgörande för möjligheterna att få arbete. Denna grupp framstår därför som särskilt viktig att uppmuntra och stödja i fortsatta svenskstudier. Samtidigt är det ett memento att nästan lika många inte anser att kunskaper i svenska är nödvändiga för att kunna etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

Figur 7.11. Är det viktigt att kunna svenska för att fungera på en arbetsplats?

Resultaten visar ett tydligt samband mellan hur väl respondenterna själva upplever att de talar svenska och hur de svarar på den efterföljande frågan om arbetslivserfarenhet. De som bedömer att de talar svenska bra och flytande tenderar i högre grad att svara ja på frågan om hur viktigt detta är för att fungera på en arbetsplats, medan de som endast talar svenska lite grann oftare anger nej på hur viktigt detta faktum är.

Bland de respondenter som upplever att de har goda kunskaper i svenska svarar en klar majoritet ja, vilket tyder på att en starkare språklig förmåga sammanfaller med en högre andel positiva svar. För personer som beskriver sina kunskaper i svenska som mer begränsade är bilden mer blandad, med en större andel negativa svar, det vill säga att de saknar arbetslivserfarenhet.

Även bland personer som uppger att de inte talar svenska finns en mer varierad bild, där andelen ja- och nej-svar är ungefär lika stora. Den lilla grupp som inte kan bedöma sina egna kunskaper i svenska skiljer sig från övriga grupper genom att en stor andel även svarar vet ej på den andra frågan. Eftersom denna grupp är liten bör resultaten dock tolkas med försiktighet.

Sammantaget pekar resultaten på att självskattad kunskap i svenska hänger samman med svarsmönstret – ju bättre respondenterna upplever sina kunskaper i svenska, desto vanligare är det att de lämnar positiva svar på samma fråga. Bland de som svarat att de har erfarenhet av förvärvsarbete bedömer hela 65 procent att de talar ”svenska bra och flytande”. Bland de som inte har någon erfarenhet av förvärvsarbete, har nästan hälften (47 procent) uppgett att de inte talar svenska och därtill 36 procent som säger att de talar ”lite grann svenska”.

Resultaten väcker frågan om det är kunskaper i svenska som öppnar dörren till arbetslivet, eller om det är deltagande i arbetslivet som ger bättre möjligheter att utveckla språket. Sambandet mellan språkförmåga och förvärvsarbete är tydligt, men riktningen är inte självklar. Det är sannolikt att de två faktorerna förstärker varandra.

Å ena sidan kan goda kunskaper i svenska ses som en viktig förutsättning för att få tillträde till arbetsmarknaden. Att kunna kommunicera på svenska underlättar kontakten med arbetsgivare, förståelsen av arbetsuppgifter och möjligheten att etablera sig på en arbetsplats. Ur detta perspektiv kan begränsade språkkunskaper utgöra ett hinder för personer som försöker ta sig in på arbetsmarknaden.

Å andra sidan kan resultaten också förstås som att själva deltagandet i arbetslivet bidrar till språkutvecklingen. En arbetsplats innebär daglig kontakt med kollegor, praktisk användning av språket och möjligheter att lära sig de uttryck och sociala koder som krävs i arbetslivet. Det är därförhögst sannolikt att personer som får ett arbete successivt utvecklar sina svenskakunskaper genom den språkliga miljö de befinner sig i.

Det finns därmed en risk att personer utan tidigare arbetslivserfarenhet hamnar i en dubbel begränsning: de kan ha svårare att få arbete på grund av bristande språkkunskaper, samtidigt som de inte får den språkliga träning som en arbetsplats kan erbjuda. Resultaten kan därför tolkas som att vägen in på arbetsmarknaden inte enbart handlar om individens språkliga förmåga, utan också om möjligheten att få tillgång till miljöer där språket kan utvecklas.

Det är viktigt att notera att många respondenter, även bland dem med begränsade kunskaper i svenska, uttrycker en tro på framtida möjligheter i arbetslivet. Detta kan tyda på att motivation och framtidstro finns även hos grupper som fortfarande befinner sig långt från arbetsmarknaden. Utmaningen blir därför att skapa vägar där språkinlärning och arbetslivserfarenhet kan utvecklas parallellt, snarare än att se språkkunskaper som ett krav som måste vara helt uppfyllt innan arbetslivsdeltagande är möjligt.

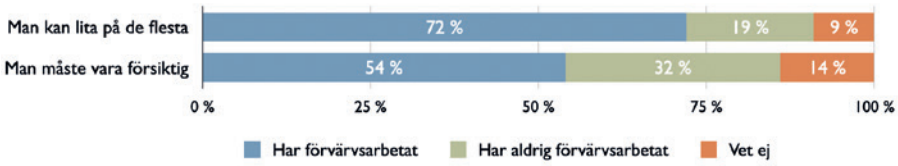
7.4.2. Generell tillit och arbete

I kapitel 3 redovisades den generella tilliten hos migranter jämfört med födda i Sverige. Skillnaderna var stora. Mer än hälften av majoritetsbefolkningen (57%) svarade att man kan lita på de flesta. Bland migranterna var motsvarande andel 34 procent och bland SFI-gruppen endast 20 procent. I detta kapitel har vi fokus på arbete och vi har jämfört den generella tilliten hos de som har arbetslivserfarenhet med de som saknar arbetslivserfarenhet. Av figur 7.1. i början av kapitlet kunde vi konstatera att nästan hälften (43%) av de nyanlända enligt egen utsago saknade erfarenhet av förvärvsarbete, men att andelen bland de som varit i Sverige en längre tid så hade andelen med förvärvsarbete ökat väsentligt. Det gäller särskilt de som åldermässigt är i mellanregistret.

Bland de som har erfarenhetav förvärvsarbete utanför hemmet, svarar hela 72 pro-

cent ja på den generella tillitsfrågan ”Man kan lita på de flesta”, medan bara 19 procent av de som saknar arbetslivserfarenhet svarar att man kan lita på de flesta. Så sammanfattningsvis, det finns ett starkt samband mellan generell tillit och erfarenhet av förvärvsarbete. Bland de som saknar sådan erfarenhet är tilliten väsentligt lägre.

Tabell 7.12. *Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet och generell tillit.*

Resultaten visar att generell tillit är en viktig dimension av integrationen. Att tilliten är högre bland personer som har bott längre i Sverige kan tolkas som att återkommande erfarenheter av samhällets institutioner och av andra människor gradvis stärker tilliten. Samtidigt visar skillnaden mot den övriga befolkningen att vistelsetid i sig inte är tillräcklig förklaring. Segregation, diskriminering och begränsade sociala kontakter kan försvåra utvecklingen av tillit.

Det starka sambandet mellan tillit och arbetslivserfarenhet pekar på arbetsplatsens betydelse som integrationsarena. Arbete ger inte bara ekonomisk trygghet utan också språkträning, information, sociala nätverk och återkommande kontakter med människor utanför den egna gruppen. Forskning visar att sådana överbryggande kontakter kan förbättra migranters möjligheter på arbetsmarknaden.[23] Sambandet kan samtidigt vara ömsesidigt då arbete kan stärka tilliten, medan högre tillit kan göra det lättare att söka kontakter, samarbeta och etablera sig på arbetsmarknaden. Studier visar också att arbetslöshet och ofrivillig förlust av arbete kan minska den generella tilliten.[24]

Arbetets kvalitet har dock sannolikt betydelse. Osäkra anställningar, diskriminering eller arbetsplatser med begränsade kontakter över gruppgränser behöver inte ha samma integrerande effekt. Resultaten bör därför inte tolkas som säkra orsakssamband, eftersom exempelvis utbildning, språkkunskaper, vistelsetid och tidigare erfarenheter kan påverka både tilliten och möjligheten att få arbete.

23 Roskruge, M., et al., ‘The Relationship between Social Capital and Migrant Labour Market Outcomes’, *IZA Discussion Paper*, nr 17012 (2024).

24 Azzollini, L.,‘Scar Effects of Unemployment on Generalised Social Trust’, *Social Science Research*, 109 (2023),

7.5. ”DEN EGNA HÄLSAN BEGRÄNSAR ARBETSFÖRMÅGAN”

Vi har bett respondenterna att själva bedöma sin arbetsförmåga utifrån deras subjektiva upplevelse av hälsa. Frågan löd ”Min hälsa är inte så bra, skulle behöva mer begränsade arbetsuppgifter. Bland de SFI-intervjuade håller nästan hälften med om detta (47 %). Bland de som ingår i MVWS, det vill säga de som varit i Sverige en längre tid, så har andelen sjunkit till 34 procent. Bland WVS8 är skillnaden mellan utrikes födda och svenskfödda följande: utrikes födda 28 procent och svenskfödda 24 procent, således inte så stora skillnader. Eftersom vår tes här är att arbetslivserfarenhet är helt avgörande för integrationspotentialen på kort sikt har vi undersökt fördelningarna mellan de som har förvärvsarbetat och de som saknar den erfarenheten.

7.5.1.Den egna hälsan och erfarenhet av förvärvsarbete

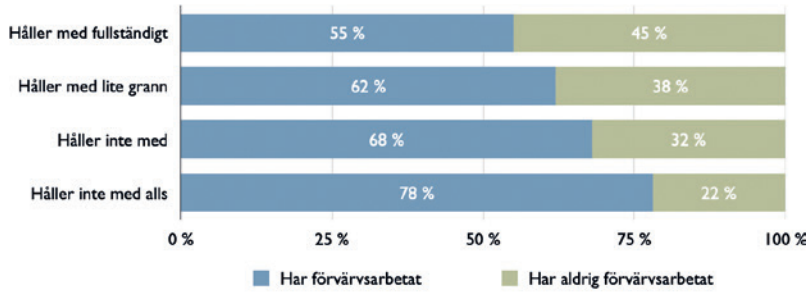
45 procent av de som håller med om att deras hälsotillstånd gör att de endast kan ta på sig ”mer begränsade arbetsuppgifter” tillhör gruppen som saknar arbetslivserfarenhet, men inressant är att även 55 procent som själva uppgivit att de har abetslivserfarenhet håller fullständigt med om att de skulle behöva mer begränsade arbetsuppgifter. Det betyder att den egna subjektiva upplevelsen av hälsobegränsningar är stor och att vi ur ett integrationsperspektiv behöver fördjupa analyserna utifrån hälsolitteracitet.

Om vi analyserar de som inte alls håller med så tar hela 78 procent av de med arbetslivserfarenher bestämt avstånd från frågan. För de som saknar arbetslivserfarenhet är motsvarande värde 38 procent. Det finns således en klar koppling mellan sämre hälsa och att inte ha erfarenhet av förvärvsarbete. Denna slutsats understöds som vi strax skall se av de djupintervjuer som har genomförts.

7.5.2.Vad berättar migranterna om sin hälsa med egna ord?

I intervjuerna är det få som uttryckligen säger att de behöver ”mer begränsade arbetsuppgifter”. Däremot återkommer berättelser om nattarbete som sliter på kroppen, psykisk stress som leder till sjukskrivning och arbetsvillkor som måste anpassas för att människor ska orka. Hälsan framträder sällan som ett enkelt val mellan

Figur 7.13. "Min hälsa är inte så bra, skulle behöva mer begränsade arbetsuppgifter" vs utbildning vs har arbetslivserfarenhet eller inte.

att arbeta eller inte arbeta. Oftare handlar det om vilket arbete som är möjligt, under vilka tider och med vilken belastning.

För Nok, 31 år som bor i Borås handlar frågan framför allt om att finna ett arbetsliv som är stabilt och hälsosamt. Hon är född och uppvuxen i Thailand och bor i dag tillsammans med sin svenske fästman. Paret har ännu inga barn, men hon beskriver familjebildning som en viktig del av framtiden. I Thailand utbildade hon sig inom humaniora och arbetade därefter som flygvärdinna. Efter flytten till Sverige vill hon fortfarande arbeta och utvecklas, men inte på bekostnad av hälsan:

> *"Jag har god hälsa och vill arbeta heltid. För mig handlar arbete inte bara om pengar, utan om att skapa ett stabilt och hälsosamt liv. Jag saknar mitt arbete som flygvärdinna varje dag, eftersom jag älskade att möta människor och resa. Samtidigt var nattarbetet inte bra för min hälsa, och därför vill jag ha ett mer stabilt arbetsliv nu."*

Nok efterfrågar inte nödvändigtvis enklare arbetsuppgifter. Hon söker snarare regelbundna arbetstider och ett arbete som går att förena med återhämtning och ett framtida familjeliv.

En mer direkt erfarenhet av att hälsan begränsar arbetsförmågan finns hos 57-åriga Natalia som är född i dåvarande Sovjetunionen och är utbildad civilingenjör. Hon har en vuxen dotter och har under stora delar av livet burit ett tungt ansvar som ensamstående mamma. Hennes arbetsliv har varit brokigt. Efter många år av ekonomisk utsatthet, familjeansvar och hårt arbete drabbades Nataalia av psykiska besvär och stress:

> *"Jag blev sjukskriven för att jag blivit skadad psykiskt. Det var stress och allt möjligt och omöjligt. Jag var sjukskriven i tre månader. Då var jag på landet och odlade blommor. Jag har aldrig tänkt att jobbet kan ge nöje. Jobbet var bara för att klara sig i livet när jag bodde i mitt hemland. Det är något jag har lärt mig här i Sverige, att jobbet kan vara någonting mer än att bara tjäna pengar."*

I Natalias berättelse finns en tydlig spänning. Arbetet kan skapa stress och ohälsa, men det kan också ge utveckling, självständighet och ett eget sammanhang. Den dubbelheten blir särskilt tydlig när hon resonerar om mödrars arbete.

”Å ena sidan kan barnen påverkas när mamman arbetar. Det är klart att barnen älskar mamma och vill vara med henne. Men mamman blir också skadad om hon bara sitter hemma. Mamman måste också utvecklas. Då har hon sitt eget, sin egen värld. Det är jättebra med förskolor, men det behövs en balans, för både barnen och mamman har behov.”

För Natalia är det inte självklart att mindre arbete alltid innebär bättre hälsa. Ett alltför pressat arbetsliv kan bryta ner en människa, men frånvaron av ett eget arbetsliv kan också upplevas som begränsande. Det centrala blir att hitta en rimlig balans mellan arbete, omsorg och återhämtning.

38-åriga Maria med rötterna i Latinamerika beskriver en annan form av hälsobelastning. Hon lever tillsammans med sin svenske sambo och deras två barn i Malmö. Maria är universitetsutbildad och arbetar med administration och koordinering vid ett stort företag:

Hennes psykiska hälsa påverkades allvarligt under de år då hennes rätt att stanna i Sverige var osäker. Hon var gravid när pandemin bröt ut samtidigt som migrationsprocessen inte tog tillräcklig hänsyn till graviditeten, amningen eller hennes ansvar för ett litet barn. Rädslan för att skiljas från barnet blev så stark att situationen ledde till en sjukhusvistelse.

”Efter att jag flyttade hit gick allting åt fel håll. När jag ansökte om uppehållstillstånd fick jag avslag. Sedan föddes mitt barn och de försökte skilja mig från barnet på grund av migrationsärendet. Det var fruktansvärt. Jag kämpade med detta i flera år och hade migrän medan jag försökte hindra dem från att skilja mig från min dotter. Det var väldigt svårt.”

För Maria är det arbetsgivarens arbetsgivarens flexibilitet som är avgörande för den fortsatta hälsan. Hon menar att människor inte nödvändigtvis behöver mindre kvalificerade arbetsuppgifter, men att arbetet måste organiseras så att det går att hantera tillsammans med familjeansvar och hälsa.

”Många svenska företag förstår att föräldrar också har ett stort ansvar hemma och tillåter mer flexibla arbetstider. Man kanske får gå tidigare för att hämta barnen och sedan arbeta igen timmarna hemifrån. Den sortens balans är väldigt viktig. Ett samhälle som kräver två inkomster måste också acceptera två arbetande föräldrar och skapa strukturer som gör det möjligt att vara närvarande. Annars blir jämställdhet bara ett ord.”

Hos Maria är hälsan tätt sammanvävd med familjeliv, juridisk trygghet och arbetsvillkor. Begränsningen finns inte främst i hennes kompetens eller vilja att arbeta, utan i hur mycket osäkerhet och belastning en människa kan bära samtidigt.

För Jama arbetet både en del av belastningen och en väg tillbaka till ett fungerande liv. Han kom till Sverige från Somalia som 19-åring och är idag tvåbarnspappa i en norrlandskommun, gift med en kvinna från hemlandet. När Jama kom till Sverige bar han med sig svåra erfarenheter av krig, våld och flykt. Han beskriver öppet att hans psykiska hälsa var dålig men samtidigt mötte han människor som hjälpte honom att börja studera, utbilda sig och så småningom komma in i arbetslivet.

”Jag var faktiskt lite trasig. Mitt psykiska mående var inte så bra när jag kom. Efter alla år som jag hade bott i krig och sett väldigt mycket som ung mådde jag inte bra. Men jag tycker att jag har fått väldigt mycket hjälp från alla runt omkring mig. Arbetet har gett mig gemenskap, struktur och en känsla av att höra till.”

Jamas erfarenhet visar att psykisk ohälsa inte alltid leder till en önskan om mindre arbete. För honom blev utbildning och arbete i stället delar av återhämtningen. Samtidigt innebär familjelivet en stor praktisk belastning. Han och sambon saknar ett större släktnätverk i Sverige och måste lösa vardagen med två små barn utan mycket hjälp från anhöriga. Det skapar ett behov av ett arbetsliv som är möjligt att kombinera med familjens omsorgsansvar.

Girmay från Eritrea är i 40-årsålderns och lever med en vardag där hälsa påverkar arbete och studier. Han är gift och har tre barn. Han arbetar som timanställd busschaufför och kör både lokal och regional trafik. Samtidigt läser han universitetskurser när familjesituationen tillåter. En av hans döttrar har haft allvarliga hälsoproblem. Det har påverkat hela familjens vardag och gjort det svårare för Girmay att fullfölja sina studier inom programmering och digital design. Han nämner också egna hälsoproblem, även om han inte utvecklar exakt vad de består av.

”Jag har problem med hälsan nu, men jag tränar mycket och försöker hålla mig frisk. Samtidigt har min dotter haft allvarliga hälsoproblem. Man måste anpassa sig efter barnens behov och efter hur mycket tid och ork som finns. Men familjen måste komma först.”

Girmay berättelse visar att begränsad arbetsförmåga inte bara behöver bero på den egna kroppen. Anhörigas sjukdom kan också minska den tid och energi som finns kvar för arbete, utbildning och karriärutveckling.

Gemensamt för berättelserna är att hälsa och arbete inte kan skiljas från resten av livet. Nattarbete, psykisk stress, juridisk osäkerhet, familjeansvar och anhörigas sjukdom påverkar vad människor orkar och vilka arbetsvillkor de behöver. Ingen av de intervjuade beskriver sig som ovillig att arbeta. Tvärtom är viljan att bidra stark.

Det de efterfrågar är snarare ett arbetsliv som tar hänsyn till att människors förutsättningar förändras. För vissa betyder det regelbundna arbetstider. För andra innebär det flexibilitet, möjlighet till sjukskrivning eller att få lämna en stressig roll för ett lugnare arbete. Enkätens formulering om ”mer begränsade arbetsuppgifter” fångar därför bara en del av erfarenheterna. Intervjuerna visar att behovet ofta handlar mindre om att göra ett enklare arbete och mer om att få ett arbete som är möjligt att leva med.

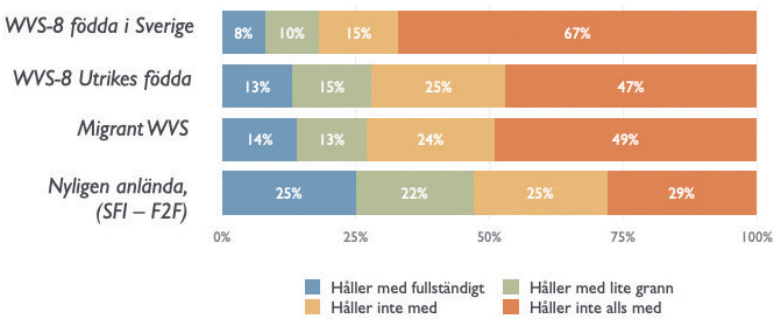
7.6. ”KAN ENBART ARBETA DELTID, MAX 4 TIMMAR PER DAG”

7.6.1.Vilka grupper beskriver en begränsning i sitt eget deltagande i förvärvsarbete?

Vi har även ställt en mer preciserad fråga: ”Jag kan bara arbeta deltid (max 4 tim/dag”. Diagrammet nedan visar hur olika grupper instämmer eller tar avstånd från påståendet.

Bland nyligen anlända (SFI) instämmer 47 procent, jämfört med 18 procent bland svenskfödda. Migrant WVS och WVS-8 utrikes födda ligger däremellan, med 27 respektive 28 procent. Särskilt slående är att var fjärde bland de nyligen anlända instämmer fullständigt, jämfört med bara 8 procent av de svenskfödda. Mönstret är således tydligt, ju kortare tid i Sverige, desto högre andel som instämmer. Mönstret är rimligt utifrån flera perspektiv. Nyanlända befinner sig ofta i en fas där språkkunskaper, hälsa efter en påfrestande migrationsprocess eller föräldraansvar kan begränsa möjligheten att arbeta heltid, och deltidsarbete kan också vara en praktisk anpassning under SFI-studier eller andra etableringsinsatser.

Figur 7.14. Jag kan bara arbeta deltid, max 4 timmar per dag, efter insamlingsform.

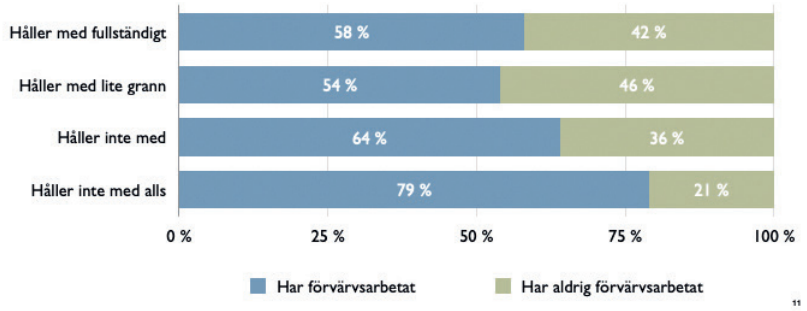

Att andelen successivt minskar med längre tid i Sverige tyder på att begränsningen inte är en fast egenskap hos migrantgruppen, utan snarare avtar i takt med etablering. Samtidigt ligger andelen kvar på omkring en fjärdedel bland de mer etablerade grupperna, en bit över de svenskföddas 18 procent, vilket kan spegla kvardröjande faktorer som hälsa eller vårdansvar, men också att frågan tolkas något olika beroende på livssituation.

Om den förra figuren visade vilka som *upplever* att de bara kan arbeta deltid, vänder nästa diagram på perspektivet och visar vad denna självskattade begränsning faktiskt hänger samman med i praktiken – andelen som någonsin förvärvsarbetat.

Mönstret är tydligt och går i en delvis oväntad riktning. Bland dem som instämmer fullständigt i att de bara kan arbeta deltid har ändå 58 procent förvärvsarbetat någon gång, en andel som är lägre men inte dramatiskt lägre än bland dem som håller inte alls med, där 79 procent förvärvsarbetat. Skillnaden är påtaglig men förhållandevis måttlig, med tanke på att den ena gruppen uttrycker en stark begränsning i sin arbetsförmåga och den andra ingen alls.

Figur 7.15. *Andelen som någonsin förvärvsarbetat utanför hemmet och som kan arbeta max 4 timmar per dag.*

Mest slående är att sambandet inte är linjärt. Lägst andel förvärvsarbetade finns bland dem som håller med lite grann, 54 procent, lägre än både de som instämmer fullständigt (58 %) och de som inte alls håller med (79 %). Det visar att en självskattad deltidsbegränsning inte i sig hindrar arbetslivserfarenhet, begränsningen kan lika gärna ha uppstått efter att man redan arbetat, som ha varit ett hinder från början.

Våra resultat visar att migranter som har varit en längre tid i Sverige i hög utsträckning anser att de kan tillräckligt mycket svenska för att fungera på en arbetsplats (68 %). Bland de nyanlända är andelen ungefär hälften så stor. De beskriver sig också som ”energiska, noggranna och beredda att ta det ansvar som ett arbete innebär”. Omkring åtta av tio instämmer i detta, även om andelen är något lägre bland de nyanlända. De flesta uppger dessutom att de är beredda att ta de jobb som erbjuds.

En tydlig majoritet av migranterna anser vidare att de behöver mer utbildning. I den större migrantgruppen uppger 65 procent detta, medan andelen bland de nyanlända är så hög som 85 procent. När frågan preciseras till att gälla intresse för en yrkesutbildning ökar andelarna ytterligare: 73 procent i den större migrantgruppen och hela 87 procent bland de nyanlända säger att de vill gå en yrkesutbildning. Resultaten visar att särskilt de nyanlända ser utbildning som en viktig väg in på den svenska arbetsmarknaden, vilket är naturligt eftersom många fortfarande håller på att etablera sig och utveckla sina kunskaper i svenska. Samtidigt uppger omkring sex av tio att de är beredda att finansiera studier genom studielån (CSN), 60 procent i den större migrantgruppen och 61 procent bland de nyanlända.

I följande avsnitt presenteras ett antal frågor som ger respondenterna möjlighet att både uttrycka en positiv inställning till deltagande i det formella arbetslivet och beskriva de begränsningar de själva upplever. Avsnittet inleds med frågor om hur respondenterna beskriver sig själva och sina egna förutsättningar. Därefter redovisas resultaten från djupintervjuerna, där de ges möjlighet att utveckla sina tankar och erfarenheter av arbetslivet i Sverige. Frågorna är utformade som påståenden som respondenterna får ta ställning till. De belyser dels hur de uppfattar sina egna egenskaper och sin beredskap för arbete, dels hur de ser på sina språkkunskaper, sitt utbildningsbehov och sina möjligheter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

7.6.2. ”Jag kan bara arbeta deltid” – hur resonerar man?

I de personliga intervjuerna framträder två tydligt olika typer av resonemang kring deltidsarbete. Den ena handlar om ett aktivt val, deltid som en medveten prioritering för att få ihop familjelivet, medan den andra snarare handlar om en begränsning, där hälsa eller ett fysiskt och psykiskt krävande arbete gör heltid orimligt. Dessa två spår, det valda och det begränsade, hjälper till att förstå den variation som synts i diagrammen ovan. Låt oss lyssna på några av de intervjuade.

Zeinab från Turkiet har varit föräldraledig med sitt tredje barn större delen av året och ska snart börja jobba igen: *”När jag går tillbaka […] kommer jag jobba 50 procent för att kunna komma hem. Min man kommer också att kunna jobba hemifrån så att barnen inte behöver vara på förskolan för långa perioder.”*

Zeinab fortsätter med att både hon och hennes man vill ta tillvara möjligheten att vara med barnen: *”Så länge som det fungerar ekonomiskt för oss. Min man vill inte heller jobba hundra procent. Han känner också att han missar mycket av våra barn när de är så små. Det är en sådan tid vi aldrig kommer att få tillbaka. Vi tänker att vi får begränsa oss ekonomiskt för att kunna vara med våra barn.”*

Det här är ett särskilt tydligt exempel eftersom deltiden inte konstrueras som en kvinnlig plikt, utan som ett gemensamt val. Båda föräldrarna vill minska sin arbetstid, och familjen väljer medvetet ett lägre konsumtionsutrymme i utbyte mot mer tid tillsammans. Deltid framstår här som ett aktivt livsval och en kritik av heltidsnormen, snarare än ett uttryck för svag arbetsvilja.

Amina i Halmstad har just gift sig med en man från hemlandet Somalia. Idag arbetar hon heltid i hemtjänsten men de planerar för barn: *”Jag ska också jobba såklart, men jag vill jobba 50 procent. Barnen ska självklart gå till förskolan för att träffa andra barn också.”*

Zeinabs och Aminas resonemang skiljer sig åt. Zeinab talar om en unik, flyktig period med spädbarnet som hon och maken gemensamt vill prioritera, medan

Amina redan i förväg planerar en mer varaktig balans mellan arbete och familj. Amina kombinerar tre värden som ibland framställs som motsägelsefulla: eget arbete, mycket tid med barnen, och förskola som en positiv social och språklig miljö. Hon vill inte välja mellan hemmafrurollen och heltidsarbete, utan skapa en mellanform.

Också 49-åriga Farah med rötterna Iran vill helst fortsätta att arbeta deltid inom vården. Hennes barn är vuxna men hon berättar att hon aldrig har jobbat hundra procent:

> *”Jag jobbade 75 procent som mest. Men det handlar förstås på vilket jobb man gör. Om man belastar mycket på kroppen, då är det så. Inom vård är det mycket belastning på kroppen. Inom restaurang är det ibland så.”*

Farah visar att påståendet ”jag kan bara arbeta deltid” kan rymma både omsorgsskäl och arbetsmiljöskäl. Hon menar samtidigt att lösningen inte alltid behöver vara passivitet: *”Man kan alltid hitta något annat jobb om kroppen inte mår bra”*.

Det tyder snarare på att Farah hellre ser möjligheten till byte av yrke eller en anpassning, än att hon helt lämnar arbetsmarknaden. En omvänd kommentar ger Sollentunabon Meron från Etiopien vars barn går i skolan och hon arbetar i dag halvtid som kontorsstäderska. men som tänker börja arbeta heltid. *”Att ha barn som tonåringar kostar mycket pengar och om jag kan tjäna lite mer pengar är det bra. Och pengar är mycket bättre – man får trygghet”*.

Farahs och Merons berättelser visar hur samma påstående, ”jag kan bara arbeta deltid”, kan bottna i helt olika logiker beroende på var i livet man befinner sig. För Farah handlar deltid om kroppslig belastning i ett fysiskt krävande yrke, men snarare än att se det som ett permanent hinder pekar hon på möjligheten att byta bana. För Meron, vars barn nu är äldre och vars ekonomiska behov förändrats i takt med tonårens kostnader, går rörelsen istället åt motsatt håll, från deltid mot heltid, motiverad av en önskan om ökad trygghet snarare än av arbetsmiljön. Tillsammans illustrerar de att deltidsarbete sällan är ett fast tillstånd, utan något som omprövas i takt med hälsa, familjesituation och ekonomiska behov över tid.

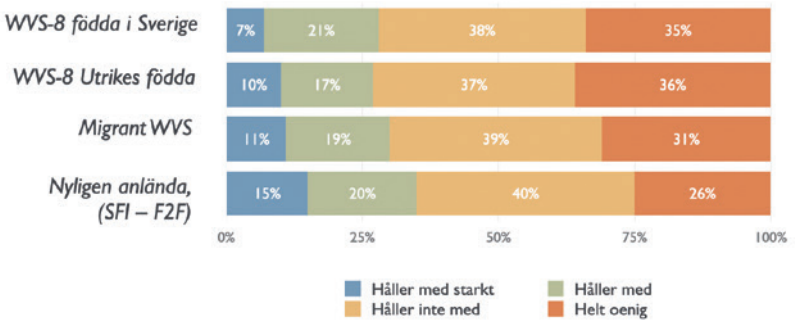
7.7. ”ATT VARA HEMMAFRU ÄR LIKA TILLFREDSTÄLLANDE SOM ATT FÖRVÄRVSARBETA”

En ofta förekommande invändning till kvinnors deltagande i förvärvsarbete, såväl tidigare i Sverige som i andra länder och idag ofta i de länder som migranterna kommer ifrån har varit att man ser hemmafruns arbete som lika tillfredställande som att förvärvsarbeta. Vi har därför ställt denna fråga till våra respondenter.

7.7.1. Skillnader mellan olika grupper i synen på att vara hemmafru

Det tydligaste mönstret i figuren nedan är att nyligen anlända något oftare instämmer i påståendet än de övriga grupperna. Bland dem håller 35 procent med eller håller med starkt, jämfört med 27–30 procent i de andra grupperna. Andelen som är helt oenig är lägst bland de nyligen anlända, 26 procent.

Figur 7.16. Att vara hemmafru är lika viktigt som att arbeta – efter insamlingsform.

En genomgående majoritet instämmer inte i påståendet att det är lika tillfredsställande att vara hemmafru som att förvärvsarbeta. Svenskfödda och utrikes födda i WVS-8 är mest avvisande, medan nyligen anlända är minst avvisande, med 66 procent. Migrant WVS placerar sig däremellan, med 70 procent.

Skillnaderna framträder också mellan olika grupper av svarande. Män instämmer något oftare än kvinnor. 30 procent av männen håller med, jämfört med 25 procent av kvinnorna. Betydligt större är skillnaden mellan utbildningsgrupperna. Bland personer med låg utbildning instämmer 39 procent, medan motsvarande

andel bland högutbildade är 22 procent. Utbildningsnivå tycks därmed ha ett tydligare samband med inställningen till hemmafrurollen än kön.

Mönstret pekar i samma riktning som i tidigare grafer. Ju kortare tid i Sverige, desto mer positiv är inställningen till hemmafrurollen. Skillnaderna är dock relativt små och mindre entydiga än i frågor som rör praktisk arbetsfördelning, omsorgsansvar eller deltidsarbete. Resultaten antyder samtidigt att variationen inom grupperna, särskilt efter utbildningsnivå, är betydelsefull.

7.7.2. Intervjusvaren i fråga om hemmafru

De personliga intervjuerna innehåller flera resonemang som erkänner hemarbetets värde utan att nödvändigtvis likställa hemmafrurollen med förvärvsarbete i fråga om självständighet.

Elektronikingenjören och tvåbarnspappan Bilal från Pakistan värderar arbete och är tydlig med att han själv vill försörja familjen. Även om hans fru också är välutbildad är det han som är familjens överhuvud: *”Min mamma var hemma hela tiden när vi växte upp som barn, hon tog hand om oss och familjen varje dag, och det var så vi fick våra värderingar och respekt.”*

Bilal avviker dock från majoriteten av de intervjuade genom sin mer traditionella syn på familjens arbetsfördelning. Han anser att modern har en särskilt viktig roll för barnens uppfostran och att barn kan lida om hon arbetar heltid. Han stödjer självförsörjning, men ser inte nödvändigtvis förvärvsarbete som ett krav för varje vuxen. Omsorg om barn och hem kan enligt hans resonemang också vara ett viktigt bidrag till familjen: *”Mamman är den som lägger grunden för barnens personlighet och uppfostran, och därför är hennes roll viktigare än pappans.”*

Hodan med rötterna i Somalia framhåller att hemarbete också är ett arbete men att det inte per automatik ska läggas på kvinnan: *”Om båda går och jobbar och delar ekonomin, då måste man dela hushållet också. Det är också ett arbete.”*

Detta är ett centralt resonemang. Hon bekräftar att hushållsarbete har ett verkligt värde, men använder just detta som argument för att det ska fördelas, inte för att kvinnan ska specialiseras till hemmafru. 33-åriga Lina från Syrien har liknande tankegångar men betonar att en rättvis arbetsfördelning inte alltid behöver innebära att alla uppgifter delas lika i varje situation. Avgörande är i stället hur ansvaret fördelas i relation till parternas aktuella arbetsinsats och tillgänglighet:

> *”När jag är hemma och min man arbetar tar jag det största ansvaret för matlagning och städning. Jag ser inte det som orättvist, eftersom den som för tillfället är hemma också kan ta ett större ansvar för hushållet.”*

Lina bekräftar att hushållsarbete har ett verkligt värde, och hennes ståndpunkt kan sammanfattas som att hemarbete är viktigt och legitimt, men fördelningen kan förändras när båda förvärvsarbetar.

41-åriga tvåbarnsmamman Zahra från Irak, kom till Sverige som 16-åring och

tillhör den kristna syriska minoriteten. Hon är högutbildad biomedicinsk analytiker och arbetar heltid inom vården. Hon menar att synen på kvinnan som hemmafru beror på samhället och vilket perspektiv man utgår från.

”Om du frågar mig hur det var i Irak, kanske man kan tycka att kvinnor bara ska vara hemmafruar och ta hand om barnen. Då kanske det inte blir jämställdhet i mina ögon.”

Hon landar inte i att hemarbete saknar värde. Problemet uppstår när kvinnor förväntas stanna hemma enbart på grund av sitt kön. Det är därför en tydlig skillnad mellan ett fritt individuellt val och en förutbestämd kvinnlig roll.

69-årige Imran från Pakistanhar arbetat hela sitt yrkesliv som läkare. Han kom till Sverige 2018 genom anhöriginvandring och är numera pensionär, men fortfarande aktiv inom föreningslivet på flera olika sätt.

”Jag tycker att män och kvinnor har samma rättigheter, men jag tror också att de har olika roller i familjelivet, särskilt när barnen är små. Om både mamman och pappan arbetar hela tiden utan stöd, då riskerar barnen att hamna i kläm.”

Imran sticker ut bland intervjuerna genom en principiellt jämlik syn men tycker samtidigt att kvinnor och män kan ha olika roller. Han argumenterar inte direkt för att kvinnan saknar rätt till arbete, men ger modersrollen en särskild betydelse under småbarnsåren. Samtidigt erkänner han behovet av barnomsorg när ekonomin kräver att båda arbetar.

Intervjuerna innehåller flera resonemang som erkänner hemarbetets värde utan att nödvändigtvis likställa hemmafrurollen med förvärvsarbete i fråga om självständighet.

I figuren nedan undersöker vi hur personer med respektive utan erfarenhet av förvärvsarbete ställer sig till påståendet att det är lika viktigt att vara hemmafru som att förvärvsarbeta. Eftersom personer med arbetslivserfarenhet är fler i materialet utgör de också majoriteten i samtliga svarskategorier – både bland dem som instämmer i påståendet och bland dem som tar avstånd från det. Figuren ger därför inget tydligt stöd för att egen erfarenhet av förvärvsarbete i sig hänger samman med en mer eller mindre traditionell syn på hemmafrurollen. Den något högre andelen förvärvsarbetande bland dem som är helt oeniga kan dock vara värd att undersöka vidare.

7.7.3. Reflektioner

Såväl enkäterna som de personliga intervjuerna visar att synen på hemarbete och förvärvsarbete bland migranter inte följer en enkel skiljelinje mellan traditionell och modern, utan rymmer flera nyanserade positioner. Flera av de intervjuade erkänner hemarbetets värde men argumenterar samtidigt för att ansvaret ska delas eller omfördelas beroende på vem som för tillfället förvärvsarbetar. Hodans resonemang, att den som delar ekonomin också ska dela hushållet, blir ett sätt att bekräfta hemarbetets betydelse utan att göra det till kvinnans ansvar. Lina utvecklar samma tanke genom att visa att en rättvis fördelning inte kräver att alla uppgifter delas exakt lika i varje stund, utan att ansvaret kan följa vem som har mest tid för tillfället.

Diagrammen pekar i samma riktning. En majoritet i samtliga grupper tar avstånd från påståendet att det är lika viktigt att vara hemmafru som att förvärvsarbeta, även om nyligen anlända är något mer positiva än mer etablerade grupper. Skillnaderna är dock relativt små, och personer med erfarenhet av förvärvsarbete återfinns både bland dem som instämmer och bland dem som avvisar påståendet. Det tyder på att arbetslivserfarenhet i sig inte räcker för att förklara synen på hemmafrurollen. Utbildningsnivå framstår som en tydligare skiljelinje, medan könsskillnaderna är mindre.

Intervjun med Zahra tillför ytterligare ett perspektiv genom att betona att problemet inte är hemarbete i sig, utan när rollen som hemmafru blir förutbestämd av kön snarare än ett fritt val. Också Bilal och Imran representerar en mer traditionell hållning, där modern tillskrivs en särskild betydelse för barnens uppfostran och trygghet, samtidigt som båda ändå säger sig stödja principen om jämställda rättigheter mellan kvinnor och män. Deras resonemang visar att en formellt jämställd hållning ofta samexisterar med traditionella föreställningar om olika föräldraroller, särskilt kopplat till småbarnsåren.

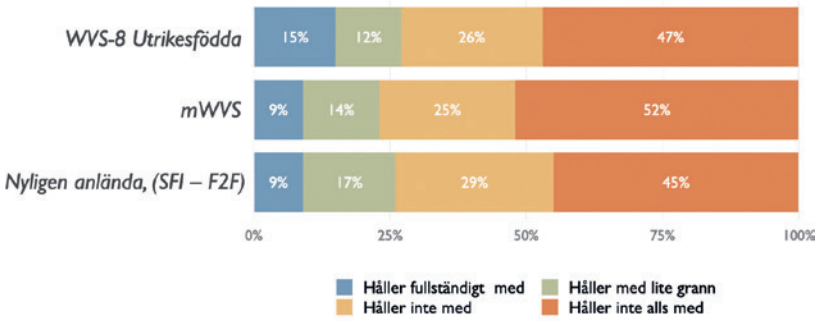
Genomgående framträder alltså en distinktion mellan hemarbetets erkända värde och frågan om vem som förväntas utföra det, snarare än ett rakt motstånd mot kvinnors förvärvsarbete. Samtidigt går det inte att bortse från att en påtaglig konservatism i synen på könsroller finns kvar hos många av de intervjuade, där modern fortfarande tillskrivs ett särskilt ansvar för barnens uppfostran, även när principen om jämställda rättigheter samtidigt bejakas. Detta har flera praktiska implikationer. Insatser för arbetsmarknadsetablering bör utgå från individuella val snarare än schablonmässiga antaganden om kvinnors eller mäns roller, och information till nyanlända familjer bör synliggöra hur delat ansvar för hushåll och barn kan underlätta etablering för båda parter. Samtidigt behöver insatserna ta på allvar att konservativa normer kring omsorg är djupt förankrade hos en del, vilket talar för dialogbaserade snarare än normativa angreppssätt i mötet med nyanlända familjer.

7.8. ”FÖR GAMMAL FÖR ATT SATSA PÅ SPRÅK OCH UTBILDNING”

Vi har också bett de intervjuade att förhålla sig till påståendet: Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning. Och där ser vi, kanske lite förvånande, att hela 26 procent av de intervjuade nyanlända i SFI/F2F-gruppen instämmer i påståendet. Motsvarande andel i mWVS-gruppen är också högt - 23 procent. Det innebär att ungefär var fjärde migrant upplever att den egna åldern begränsar möjligheterna eller motivationen att investera i fortsatt lärande.

7.8.1.Skillnader i synsätt när det gäller den egna förmågan att utbilda sig och lära sig svenska jämfört med ålder

Figur 7.17. Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning.

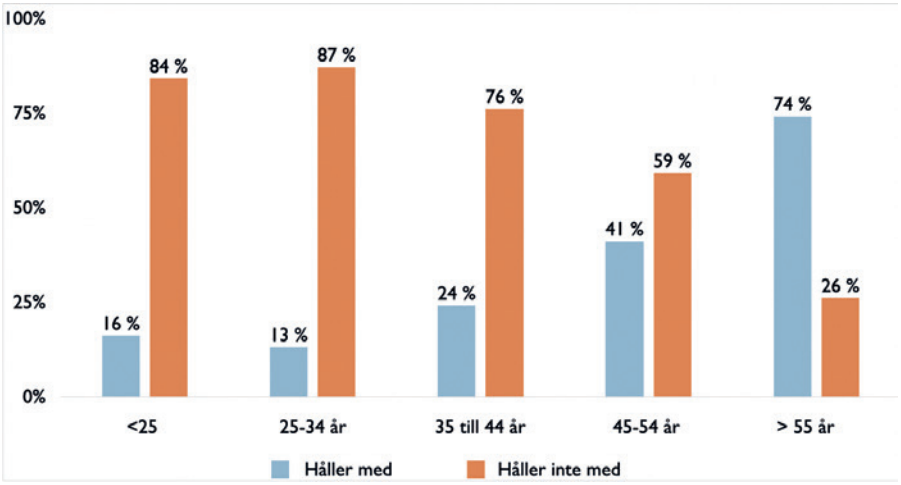

Resultatet är anmärkningsvärt mot bakgrund av att den uppskattade medelåldern endast är 36,7 år i F2F-gruppen och 33,7 år i mWVS-gruppen. Det handlar således i stor utsträckning om personer som befinner sig mitt i arbetslivet och som normalt har många yrkesverksamma år framför sig. Att människor redan i 30-årsåldern betraktar sig som för gamla för utbildning tyder inte enbart på en faktisk åldersrelaterad begränsning, utan kan även spegla bristande framtidstro, låg tilltro till den egna inlärningsförmågan eller en upplevelse av att utbildningssystemet och arbetsmarknaden inte erbjuder realistiska möjligheter.

Inställningen kan också påverkas av tidigare erfarenheter. Den som har kort skolbakgrund, begränsad studievana eller tidigare misslyckanden i utbildningssammanhang kan uppleva tröskeln till språkinlärning som hög. Även ekonomisk press, om-

sorgsansvar, ohälsa eller behovet av att snabbt komma i arbete kan göra långsiktiga utbildningssatsningar mindre möjliga. Sådana argument har vi hör i de personliga intervjuerna. Formuleringen ”för gammal” kan därmed fungera som ett samlingsuttryck för flera olika hinder, snarare än att enbart handla om biologisk ålder.

Undersökningen pekar vidare på behovet av insatser som stärker individernas tilltro till att språk och utbildning kan ge utdelning även i vuxen ålder. Det kan handla om tydligare information om arbetsmarknadens krav, flexibla studieformer, yrkesinriktad språkutbildning, studievägledning och förebilder som visar att det är möjligt att etablera sig genom utbildning även senare i livet. Annars finns en risk att föreställningen om att vara ”för gammal” blir självuppfyllande och leder till att människor avstår från utbildning som skulle kunna förbättra deras möjligheter till arbete, delaktighet och självständighet. Begreppet *livslångt lärande*, som fick ett starkt utbildningspolitiskt genomslag under 1990-talet, borde därför åter aktualiseras och ges ett konkret innehåll även i arbetet med olika migrantgrupper i Sverige. Utgångspunkten bör vara att möjligheten att lära sig ett nytt språk, utbilda sig och utveckla sin yrkeskompetens inte upphör vid en viss ålder. Tvärtom kan tillgången till flexibla och individuellt anpassade utbildningsvägar vara särskilt betydelsefull för personer som behöver etablera sig på nytt i ett annat land och på en ny arbetsmarknad.

Figur 7.18. *Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning efter ålder.*

Även denna bild av mWVS-gruppen visar på ett mönster som vi redan kunnat konstatera. Personer som befinner sig mitt i livet, i åldersgruppen 35–44 år, upplever i högre grad än de yngre grupperna att de är för gamla för att satsa på språkinlärning eller utbildning. Sedan stiger denna andel dramatiskt från 45 års ålder, där hela 41 procent ser det så och för 55+ hela 74 procent. Detta väcker frågan om hur dessa åldersgrupper bäst kan nås och motiveras till fortsatt kompetensutveckling.

Utbildningsnivån spelar en tydlig roll. Bland de lågutbildade anser så många som 60 procent att de är för gamla för att investera i språk eller utbildning. Även bland de högutbildade är andelen relativt hög, 39 procent. En möjlig förklaring är att högutbildade i större utsträckning redan har en etablerad utbildningsbakgrund och därför kan uppleva behovet av ytterligare utbildningsinsatser på ett annat sätt.

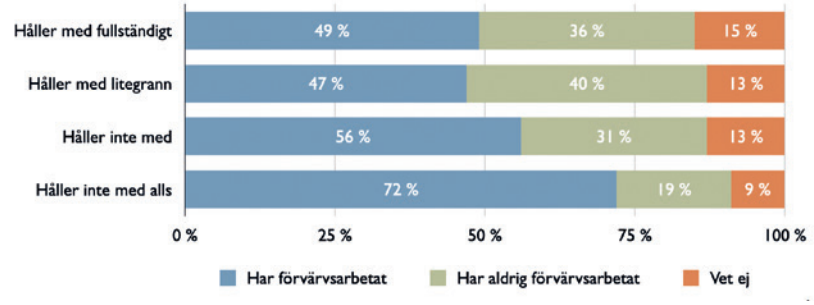
Ålder har samtidigt en stark betydelse. Mellan åldersgrupperna 45–54 år och 55 år eller äldre ökar andelen som instämmer nästan tvåfaldigt, från 41 till 74 procent. I stället för en jämn ökning över hela åldersspannet framträder därmed en tydlig tröskeleffekt kring sen medelålder och övergången mot pensionsålder.

Samtidigt är det betydelsefullt att ökningen börjar tidigare. Redan bland personer i åldern 35–44 år uppger 24 procent att de upplever sig vara för gamla för att satsa på språk och utbildning. Det är nästan dubbelt så högt som bland de yngsta grupperna, där motsvarande andelar är 16 respektive 13 procent. *Resultatet pekar därför på att föreställningen om att vara för gammal för utbildning etableras redan under det yrkesverksamma livet och inte enbart är kopplad till hög ålder.*

Samlat sett visar undersökningen att upplevelsen av att vara *för* gammal för språk- och utbildningssatsningar ökar tydligt med stigande ålder, men också att låg utbildningsnivå förstärker denna upplevelse. Det handlar således inte enbart om faktisk ålder, utan om hur individen ser på möjligheten och värdet av fortsatt lärande.

Vi har också undersökt hur inställningen skiljer sig åt beroende på om man någon gång förvärvsarbetat eller inte.

Figur 7.19. *Jag är för gammal för att satsa på språk och utbildning, i förhållande till arbetslivserfarenhet.*

Diagrammet visar att personer med arbetslivserfarenhet oftare tar avstånd från påståendet att de är för gamla för att satsa på språk och utbildning. Bland dem som inte håller med alls har 72 procent förvärvsarbetat, medan motsvarande andel är 49 procent bland dem som håller med fullständigt. Samtidigt är det vanligare att aldrig ha förvärvsarbetat bland dem som känner sig för gamla.

Det kan betyda att den som aldrig har varit ute i arbetslivet lättare känner att det är för sent eller för svårt att börja om. Kanske saknas erfarenheter att bygga vidare

på, kunskap om hur arbetsmarknaden fungerar eller en känsla av att det faktiskt går att komma vidare. Den som redan har arbetat kan däremot uppleva att det finns något att ta avstamp i, vilket gör språk och utbildning mer realistiskt och meningsfullt.

Ändå vet vi inte vad som kommer först. Brist på arbetslivserfarenhet kan skapa hopplöshet, men det kan också vara så att känslan av att vara för gammal har gjort det svårare att ta sig in på arbetsmarknaden. Oavsett vilket verkar gruppen som både saknar arbetslivserfarenhet och ser åldern som ett hinder vara särskilt viktig att nå med stöd till språk, utbildning och arbete. Just därför kan tidiga, konkreta framgångar vara avgörande. Det kan handla om praktik, mentorskap eller kortare valideringsinsatser som snabbt ger denna grupp en känsla av att faktiskt kunna bidra och utvecklas, snarare än att mötas av traditionella och tidskrävande utbildningsvägar som riskerar att befästa känslan av att det är för sent.

7.8.2. Vad visar då de personliga intervjuerna?

Låt oss skifta fokus till intervjuerna, som kan ge oss en mer fördjupad bild av denna så centrala fråga. Dessa ger en mer sammansatt bild är vad diagrammen visar. De flesta som uttalar sig om frågan avvisar tanken på en bestämd åldersgräns, men några beskriver samtidigt hur minne, trötthet, migrationserfarenheter och livssituation kan göra studier svårare.

35-årige specialistundersköterskan Isman med rötterna i Somalia menar han att den som kommer till Sverige som vuxen kan behöva tid, lugn och vägledning innan det är möjligt att koncentrera sig på studier:

> *”Jag tycker inte att 35 är för gammalt. Men när man kommer hit som 35-åring kanske man behöver lugn och råd först. Sedan kan det vara svårt att bara sätta sig i skolan och fokusera. För mig var det lättare, för jag var ung när jag kom.”*

Isman kom själv till Sverige som 19-åring, läste svenska, tog gymnasieexamen och utbildade sig vidare. Hans resonemang antyder att svaren i diagrammen inte enbart handlar om biologisk ålder. Att känna sig för gammal kan också vara ett uttryck för trötthet, oro eller svårigheten att börja om i ett nytt land.

Jönköpingsbon och läraren Kabelo med rötter i södra Afrika medger att lärandet kan gå långsammare med åren. Han ser däremot inte detta som ett skäl att ge upp:

> *”Det är aldrig för sent att lära sig ett nytt språk eller att gå kurser. Visst kan det vara lite svårare och ta längre tid att lära sig vissa saker. Men ju mer man tränar, desto mer utvecklas kunskapen.”*

Kabelo kom till Sverige med grundskoleutbildning och några kortare kurser bakom sig. Efter flera enklare arbeten sökte han till lärarutbildningen och skapade sig en ny yrkesväg. Hans egen erfarenhet blir därmed ett exempel på att utbildning i vuxen ålder kan förändra både arbetsliv och självbild.

Galina, byggnadsingenjör född i dåvarande Sovjetunionen hämtar sina motar-

gument ur den egna omgivningen. Hon berättar både om sin mamma och om en kvinna som började utbilda sig först efter att hon närmade sig 60:

”Min mamma kom hit när hon var 32. Hon gick SFI, lärde sig svenska och utbildade sig i svensk ekonomisk redovisning. Jag känner också en kvinna som kom hit när hon var omkring 57, lärde sig svenska, gick en tvåårig utbildning till undersköterska och började arbeta på ett äldreboende. Jag tror att om man vill så kan man.”

För Galina blir människors faktiska erfarenheter ett tydligt motargument mot tanken att utbildning skulle ha en fast åldersgräns. Den som är 35, 50 eller äldre kan fortfarande ha många år kvar i arbetslivet.

Två barnspappan Bilal från Pakistan ser känslan av att vara för gammal som socialt och kulturellt formad snarare än som en faktisk begränsning:

”Man kan lära sig vad som helst när som helst i livet. Särskilt här i Sverige är det öppet – du kan göra vad du vill vid den ålder du vill. Men i våra länder är mentaliteten att efter en viss ålder kan man inte, det är inte accepterat i samhället.”

Bilal framhåller möjligheten att börja studera sent i livet som en av Sveriges styrkor. I hans resonemang ligger hindret inte alltid hos individen, utan också i omgivningens föreställningar om vad som är normalt vid olika åldrar.

27-åriga Suchadad från Thailand studerar svenska för att fullt ut kunna delta i arbetslivet. När föreställningen om att vara för gammal för språk och utbildning förs på tal avvisar hon den omedelbart. Hon minns särskilt en betydligt äldre studiekamrat när hon innan hon kom till Sverige bodde i Danmark:

”Nej, men jag blir aldrig för gammal. […] Nej, för i Danmark jag läste sjukvård, hade jag en klasskamrat som hade varit advokat och hon var 55 år. Och hon utbildade sig tillsammans med mig.”

För Suchadad är den äldre klasskamraten ett konkret bevis på att åldern inte behöver avgöra vem som kan börja om eller skaffa sig en ny utbildning.

Däremot känner 32-åriga Nadia, realtivt nyanländ anhöriginvandrad från Irak igen påståendet från andra migranter i hennes egen ålder. Hon tar däremot tydligt avstånd från att den skulle gälla henne själv:

”Det finns de som är lika gamla som säger: ’Jag kan inte studera för jag är för gammal.’ ’Jag kan inte lära mig svenska.’ ’Jag är för gammal.’ […] Nej, inte gammal. Jag kan lära mig. Jag kan lära mig svenska. Det är jätteviktigt för att prata och kunna svenska, för att jag förstå människor.”

För Nadia är svenskan inte bara ett skolämne. Språket är vägen till att förstå andra, kunna göra sig förstådd och delta i samhället. Därför är satsningen på att lära sig svenska enligt henne viktig oavsett ålder.

Sexbarnsmamman Lubna från Syrien har har studerat svenska under många år men tycker det är svårt. Hon har också gjort jobbpraktik, men har fortfarande begränsade kunskaper i språket. Men hon säger inte att hon är för gammal för att studera, men pekar på ett konkret problem: *”Ja, jag går bra, men är man gammal. Så jag glömmer man mycket.”*

Lubnas korta svar tillför en viktig nyans till resultaten. Viljan att lära kan finnas kvar samtidigt som minnet och själva inlärningen upplevs som svårare. Att avvisa en bestämd åldersgräns innebär alltså inte att alla har samma förutsättningar att lyckas.

Aylin från Turkietär 32 år och har bott i Sverige sedan 2010 och arbetar som lärare på SFI och betraktar frågan både utifrån sin egen migration och sina elevers erfarenheter. I undervisningen möter hon deltagare i många olika åldrar:

> *”Det är aldrig för sent att lära sig ett nytt språk, jag har elever i alla åldrar som lyckas med sina studier, och det visar att viljan och stödet är viktigare än åldern.”*

Hennes erfarenhet pekar på en central förklaring till skillnaderna i diagrammen. Ålder kan ha betydelse, men den verkar inte ensam avgöra resultatet. Tillgången till undervisning, uppmuntran, praktiskt stöd och en tydlig anledning att studera kan enligt henne vara minst lika viktig.

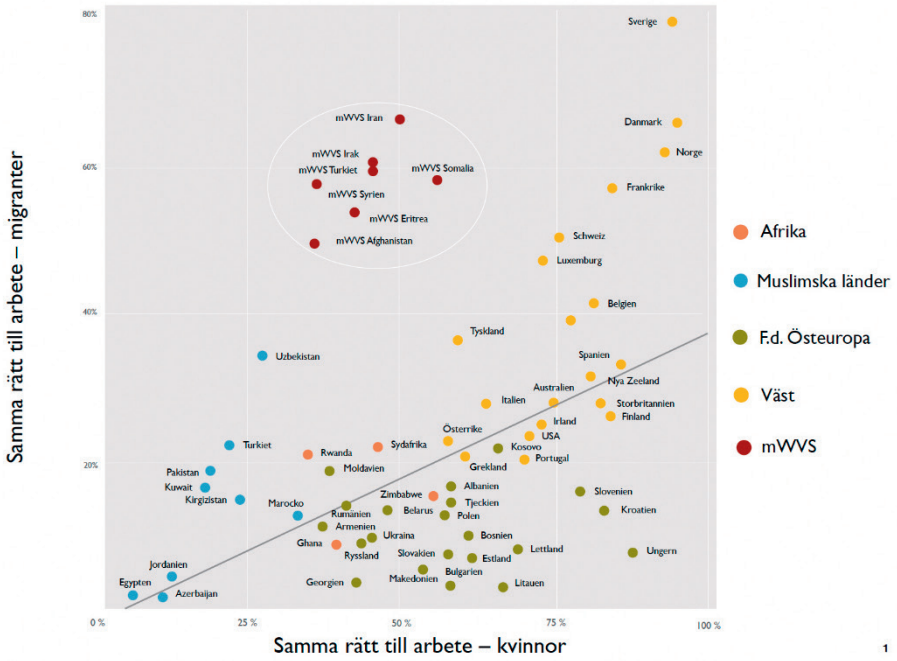
Totalt sett ger de personliga intervjuerna en delvis annan bild än diagrammens övergripande resultat. Nästan alla som uttalar sig avvisar föreställningen att en människa automatiskt blir för gammal för språk eller utbildning. Samtidigt visar Isman och Lubna att upplevelsen inte bör avfärdas som enbart bristande motivation – migration, trötthet, dåligt minne, familjeansvar och behovet av stöd kan göra vägen till utbildning mycket lång.

7.9. ”MÄN HAR STÖRRE RÄTT TILL ARBETE ÄN KVINNOR NÄR DET ÄR ONT OM JOBB”

7.9.1. Globala skillnader i synen på rätten till arbete

Figuren 7.20 nedan visar sambandet mellan hur man ser på lika rättigheter på arbetsmarknaden för män respektive kvinnor och ur man ser på migranter respektive den egna befolkningen på samma fråga.

Figur 7.20. *Män har större rätt till arbete än kvinnor när det är ont om arbeten och majoritetsbefolkningen har större rätt till arbete än migranter när det är ont om arbete, globalt.*

På x-axeln visas andelen som anser att kvinnor har samma rätt till arbete som män och på y-axeln andelen som anser att migranter ska ha samma rätt till arbete som den infödda befolkningen. Varje punkt representerar ett land i WVS eller en migrantgrupp i mWVS. Den diagonala regressionslinjen visar det övergripande sambandet mellan de båda attityderna. Punkter ovanför linjen representerar grupper där stödet för migranters rätt till arbete är högre än vad stödet för kvinnors rätt

till arbete skulle förutsäga, medan punkter under linjen representerar grupper där stödet för migranters rätt till arbete är lägre än vad det generella sambandet förutsäger. De västerländska länderna (gula punkter) återfinns i figurens övre högra del. De kännetecknas av ett starkt stöd både för kvinnors rätt till arbete och för migranters rätt till arbete. De nordiska länderna utgör den mest jämställda ytterligheten i materialet, där Sverige, Danmark och Norge uppvisar de högsta nivåerna på båda dimensionerna.

De tidigare östeuropeiska länderna (gröna punkter) uppvisar ett annat mönster. Stödet för kvinnors rätt till arbete är relativt högt, men stödet för migranters rätt till arbete är lägre än vad det övergripande sambandet skulle förutsäga. Dessa länder återfinns därför huvudsakligen under regressionslinjen. Länder med muslimsk majoritetsbefolkning (blå punkter) uppvisar ett tredje mönster. Här är stödet för kvinnors rätt till arbete i allmänhet lägre än i Västeuropa, samtidigt som stödet för migranters rätt till arbete ofta är relativt högt. Flera av dessa länder ligger därför ovanför regressionslinjen.

Migranterna i mWVS (mörkröda punkter) bildar en egen klunga. De återfinns ovanför regressionslinjen, vilket innebär att stödet för migranters rätt till arbete är högre än vad deras nivå av stöd för kvinnors rätt till arbete skulle förutsäga. Samtidigt ligger deras värden för kvinnors rätt till arbete mellan ursprungsländernas och de nordiska ländernas nivåer. Migranterna intar därmed en mellanposition. Deras attityder ligger närmare de västerländska länderna än ursprungsländernas genomsnitt, men de når ännu inte upp till de nivåer som kännetecknar de nordiska länderna.

Tillsammans med resultaten från våra personliga intervjuer tolkar vi detta som att många migranter i Sverige genomgår en förändringsprocess mot en mer liberal syn på jämställdhet. Figuren visar att mWVS-grupperna intar en mellanposition mellan ursprungsländerna och de nordiska länderna, medan intervjuerna ger stöd för tolkningen att denna position speglar en pågående anpassning till normer om jämställdhet i det svenska samhället.

7.9.2. När kön inte bör avgöra rätten till arbete - intervjukommentarer

Diagrammet ovan visar att migranterna i mWVS-materialet rör sig bort från attityderna i sina ursprungsländer och närmar sig västvärldens syn på kvinnors rätt till arbete, om än inte fullt ut till den nordiska nivån. Detta mönster går igen även i de kvalitativa intervjuerna, som visar en tydlig och relativt samstämmig uppslutning kring principen om lika rättigheter till arbete för kvinnor och män. I intervjuerna finns inget tydligt stöd för påståendet att män skulle ha större rätt till arbete än kvinnor när det är ont om jobb.

Den samlade bilden är i stället att kvinnor och män bör ha samma möjligheter att arbeta, utbilda sig och forma sina liv. Samtidigt visar intervjuerna att synen

på jämställdhet inte alltid är helt entydig. Flera intervjuade förenar en principiell tro på lika rättigheter med mer traditionella föreställningar om ansvar för barn, försörjning och familjeliv. Det mest återkommande argumentet är att arbete ska fördelas efter kompetens, inte efter kön. Den som har rätt utbildning, erfarenhet och förmåga att utföra arbetet bör få jobbet. I flera intervjuer uttrycks detta mycket tydligt: en kvinna som är bättre lämpad för ett arbete ska inte stå tillbaka för en man, och en mans kön ger honom inte automatiskt större rätt till en anställning. Denna kompetensprincip fungerar som ett direkt motargument till tanken att män bör prioriteras när arbetstillfällena är få.

Ett annat centralt argument handlar om lika rättigheter. Kvinnor och män beskrivs som lika mycket värda och som individer med samma rätt att fatta beslut om sina liv. Arbete ses då inte bara som en fråga om ekonomi, utan också som en del av människans frihet. Att begränsa kvinnors tillgång till arbete innebär att begränsa deras självständighet, handlingsutrymme och möjlighet att delta fullt ut i samhället.

Flera intervjuade betonar också arbetets betydelse för kvinnors ekonomiska självständighet. En egen inkomst kan minska beroendet av en make eller familj och ge större inflytande över både vardag och framtid. Kvinnors arbete beskrivs därför som något som stärker deras ställning, men också som en tillgång för familjen. När två vuxna kan bidra ekonomiskt ökar familjens trygghet och motståndskraft. I detta perspektiv blir kvinnors arbete inte ett hot mot familjen, utan en resurs.

Arbete framställs dessutom som en väg till delaktighet. Genom arbetslivet får människor språk, sociala kontakter, erfarenheter och en känsla av att bidra. Att kvinnor arbetar handlar därför också om integration, identitet och tillhörighet. Den som utestängs från arbetsmarknaden går inte bara miste om lön, utan också om viktiga möjligheter att bli en aktiv del av samhället.

Samtidigt finns det i intervjumaterialet personer som uttrycker mer traditionella uppfattningar om familjens ansvarsfördelning. Några beskriver mannen som den huvudsakliga försörjaren och kvinnan som särskilt viktig för barnens omsorg. Här återfinns en av de intervjuade arbetskraftsinvandrarna från Pakistan som säger att män och kvinnor har samma värde, men som samtidigt menar att kvinnor är bättre lämpade att uppfostra barn och att barn kan lida om mamman arbetar heltid. Det visar att han ser olika huvudroller för kvinnor och män, men det räcker inte för att säkert säga att han skulle ge män förtur till arbete vid arbetsbrist

I dessa mer personliga intervjuer har vi också möt dem som menar att barn kan påverkas negativt om modern arbetar mycket eller att kvinnor ofta är bättre lämpade för den tidiga barnuppfostran. Dessa resonemang ligger närmare en traditionell könsordning, men de leder ändå sällan till slutsatsen att män ska ha företräde till arbete. Det är just här intervjumaterialets viktigaste nyans finns. En person kan anse att kvinnor och män har samma värde och samma formella rättigheter, men samtidigt bära med sig föreställningar om att modern bör ta ett större ansvar hemma. En annan av de intervjuade i en familj där båda föräldrarna arbetar, berättar att hustrun inte vill vara med och bidra lika mycket ekonomiskt som maken. Hon

vill inte betala sin del och hänvisar till att i ursprungskulturen är det mannen i en familj som betalar det mesta. Traditionella familjeroller och stöd för manlig förtur på arbetsmarknaden är alltså inte samma sak.

Några intervjuer visar också en tydlig ambivalens. Det kan finnas en känsla av att familjelivet hade varit enklare om mamman stannade hemma, samtidigt som den intervjuade avvisar tanken att hon skulle tvingas till det. Man kan alltså uppskatta en traditionell lösning i teorin, men ändå försvara kvinnans rätt att själv välja arbete. Denna hållning är mer motsägelsefull än konsekvent jämställd, men den innebär fortfarande inte ett klart stöd för att män ska prioriteras när jobben är få.

En av de intervjuade kvinnliga migranterna med rötterna i den Väst- och centralasiatiska kulturzonen uttrycker en syn på jämställdhet som kombinerar lika rättigheter med traditionellt uppdelade könsroller. Hon accepterar att kvinnor arbetar och vill själv göra karriär, men beskriver samtidigt mannen som den som leder i den yttre och ekonomiska sfären. Själv har hon makten i hemmet: *”Hemma det är jag som styr, ute det är han som styr.”* Hon ser inte relationen som att mannen bestämmer allt, utan som att makt och ansvar delas upp mellan olika områden. Samtidigt finns en tydlig hierarki i hennes sätt att uttrycka sig: *”För mig betyder jämställdhet att jag och min man, står bredvid varandra, att han är lite högre, att jag kan stå bakom honom. […] Att han är den som leder.”*

Hon motiverar själv denna ordning med att hon inte anser sig kunna hantera familjens ekonomi:

> *”Jag tycker att jag gärna lämnar ansvaret till min man när det gäller ekonomin. För att jag är väldigt dålig på att hantera pengar. Jag slösar bara pengar.”*

Hennes hållning kan därför beskrivas som traditionell och könsuppdelad, men inte som ett entydigt stöd för att män ska ha större rätt till arbete. Snarare försvarar hon en frivillig arbetsdelning där kvinnor och män har olika roller men båda kan arbeta och bidra.

De mest jämställdhetsorienterade intervjuerna går längre än att bara försvara formella rättigheter. Där framhålls att jämställdhet i arbetslivet kräver förändringar i hemmet. Om kvinnor ska kunna arbeta på samma villkor måste män ta ett lika stort ansvar för barn, hushåll och omsorg. Annars får kvinnan en dubbel arbetsbörda: först lönearbetet och sedan huvudansvaret hemma. Delat ansvar blir därför en praktisk förutsättning för verklig jämställdhet. Barnomsorg och föräldraledighet lyfts också fram som viktiga samhälleliga villkor. Fungerande förskola gör det möjligt för båda föräldrarna att arbeta, och delad föräldraledighet signalerar att barn inte enbart är moderns ansvar. Jämställdhet framställs därmed inte bara som en fråga om individuella attityder, utan också om de strukturer som gör val möjliga.

Den samlade bilden är alltså tydlig men inte helt okomplicerad. Ingen i materialet uttrycker att män bör ha större rätt till arbete än kvinnor när arbetstillfällena är få. De vanligaste argumenten går i stället i riktning mot lika rättigheter och framhåller kompetens före kön, ekonomisk självständighet, familjens trygghet,

samhällsdeltagande och delat ansvar i hemmet. Samtidigt finns spår av traditionella könsroller, särskilt i synen på moderskap, omsorg och försörjning. Dessa föreställningar kan begränsa kvinnors möjligheter i praktiken, även när de intervjuade principiellt stöder jämställdhet.

När det gäller synen på migranters rätt till arbete framträder en liknande betoning på principen om lika möjligheter. Intervjuerna ger inget tydligt stöd för att arbete bör reserveras för den infödda befolkningen framför migranter. I stället betonas ofta individuella egenskaper som utbildning, erfarenhet, arbetsförmåga och vilja att bidra som grunder för vem som bör få ett arbete. Detta ligger i linje med den position som mWVS-grupperna intar i figuren, där stödet för migranters rätt till arbete är relativt högt i förhållande till andra grupper med liknande nivåer av stöd för kvinnors rätt till arbete.

Våra intervjuer visar därför inte en enkel motsättning mellan jämställda och mindre jämställda personer eller mellan öppna och slutna attityder till migration. Snarare framträder en kombination av starkt stöd för principen om lika rättigheter och mer varierande föreställningar om hur dessa rättigheter ska förverkligas i praktiken. Den mest rättvisande slutsatsen är att de intervjuade i hög grad försvarar både kvinnors och migranters rätt att delta på arbetsmarknaden, samtidigt som traditionella normer om familj, kön och ansvar fortfarande kan påverka hur dessa principer omsätts i vardagen.

7.10. MORGONDAGENS ARBETE

På den svenska arbetsmarknaden pågår en stillsam evolution. Precis som i övriga världen förändrar digitalisering, artificiell intelligens och plattformsekonomins framväxt successivt hur arbete organiseras. Den traditionella heltidsanställningen kommer sannolikt även fortsättningsvis att vara en central del av arbetsmarknaden, men den är inte längre den enda modellen. Arbetsuppgifter delas i högre grad upp i projekt, tillfälliga uppdrag och avgränsade arbetsmoment som kan utföras av anställda, konsulter, egenföretagare eller genom digitala plattformar. Forskningen talar därför allt oftare om en mer diversifierad arbetsmarknad där flera former av arbete existerar parallellt.[25]

Gigekonomins framväxt visar denna förändring tydligt. Kina är ett särskilt illustrativt exempel på hur digitala plattformar och flexibla arbetsformer kan förändra arbetsmarknaden i stor skala. I ett land där arbetsmarknadens institutioner och sociala skyddssystem inte är utformade på samma sätt som i Sverige har en mycket stor grupp arbetstagare kommit att arbeta utanför den traditionella fasta anställningen.

25 *Precarious Lives: Job Insecurity and Well-Being in Rich Democracies*. Polity Press, Cambridge.

Hundratals miljoner människor är i dag beroende av olika former av flexibelt arbete, däribland tillfälliga uppdrag och plattformsbaserat arbete.[26] Erfarenheten från Kina visar att flexibilitet kan skapa nya möjligheter till arbete och försörjning, men också att en mer fragmenterad arbetsmarknad kan innebära svagare tillgång till kompetensutveckling, sociala försäkringar och långsiktig ekonomisk trygghet.

Även om Sverige har starkare arbetsrättsliga institutioner, kollektivavtal och mer omfattande trygghetssystem är den underliggande frågan relevant även här. Företag efterfrågar i allt högre grad flexibilitet samtidigt som tekniken gör det möjligt att organisera arbete på nya sätt. Utmaningen handlar därför inte enbart om huruvida fasta jobb försvinner, utan om hur arbetsmarknaden förändras när fler människor kan komma att röra sig mellan anställningar, projekt, uppdrag och andra arbetsformer.[27]

För personer som nyligen kommit till Sverige och saknar en etablerad position på arbetsmarknaden kan utvecklingen mot mer flexibla arbetsformer få särskilda konsekvenser. Å ena sidan kan plattformsarbete och andra låga tröskeljobb fungera som en väg in i arbetslivet. Det krävs ofta mindre formell utbildning, begränsade kunskaper i svenska, och arbetsgivaren behöver inte göra en långsiktig investering i individens kompetens. På så sätt kan dessa arbeten erbjuda en första inkomst och en möjlighet att bygga erfarenhet i Sverige. Å andra sidan finns en risk att sådana arbeten blir en återvändsgränd snarare än en språngbräda, eftersom den introduktion till arbetslivets normer, nätverk och kompetensutveckling som ofta följer med en traditionell anställning riskerar att bli svagare i mer fragmenterade arbetsformer.

Risken för en återvändsgränd är särskilt tydlig för personer som redan har en utbildning eller yrkeskompetens från sitt hemland men saknar svensk validering. Plattformsarbete kan då innebära att tidigare kunskaper varken används eller utvecklas. Den syriske ingenjören, den irakiske läraren eller den utbildade sjuksköterskan kan i praktiken konkurrera på samma arbetsmarknad som personer utan formell utbildning, eftersom det är den svenska arbetsmarknadens institutioner, språkkrav, legitimationer, valideringssystem och arbetsgivarnas bedömningar, som avgör vilka kvalifikationer som får värde. Här blir kopplingen till valideringsarbete tydlig, samma typ av system som tidigare nämnda OCN, vilka syftar till att synliggöra kompetenser som annars riskerar att osynliggöras i en fragmenterad arbetsmarknad, blir därmed extra viktiga i takt med att fasta anställningar minskar i betydelse.[28]

Erfarenheterna från gigekonomin visar därför en central paradox. De nya arbetsformerna kan göra det enklare att få ett arbete, men samtidigt svårare att etablera sig i ett yrke med långsiktig utveckling. Forskningen om framtidens arbetsmarknad handlar därför inte bara om antalet jobb, utan också om kvaliteten i dessa jobb,

---

26 The Economist (2024). *Leaders: From proletariat to precariat – China's 200m gig workers are a warning for the world.* The Economist.

27 OECD (2019). *OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work.* OECD Publishing, Paris.

28 OCN (Open College Network) är en modell för validering av kunskaper och färdigheter som utvecklats för att synliggöra lärande utanför traditionella utbildningssystem. Modellen bygger på att individers faktiska kompetenser bedöms, oavsett om de förvärvats genom utbildning, arbete eller andra erfarenheter. Se OCN Sverige, *Om OCN och validering av kompetenser.*

och om de fungerar som en väg vidare eller som en permanent position vid sidan av den etablerade arbetsmarknaden. Forskningen om så kallad *job deconstruction* pekar på att framtidens arbete i högre grad kan organiseras kring uppgifter, projekt och kompetenser snarare än fasta befattningar. Detta kan skapa ökad flexibilitet för organisationer, men väcker samtidigt frågor om ansvar, tillhörighet och trygghet för arbetstagare.[29]

Om framtidens arbetsliv blir mer rörligt och mindre förutsägbart ökar därför betydelsen av livslång kompetensutveckling, möjligheter att validera tidigare erfarenheter och trygghetssystem som fungerar även när människor växlar mellan olika former av arbete. Frågan är därmed inte om den fasta anställningen helt kommer att försvinna, utan om den även i framtiden kommer att vara den självklara grunden för arbete, trygghet och social tillhörighet.

Denna dubbelhet blir tydlig i vår intervju med 21-åriga Jannat som kom till Sverige från Dhaka efter att ha studerat IT på universitetsnivå. I Bangladesh växte hon upp i en familj där båda föräldrarna hade kvalificerade arbeten och där hushållsarbete sköttes av anställda. I Sverige befinner hon sig däremot i början av sin etablering och försörjer sig genom flera lågtröskeljobb parallellt, bland annat med städning och restaurangarbete, samtidigt som hon försöker finansiera sina fortsatta studier.

För Jannat är dessa arbeten inte bara ett uttryck för otrygghet, utan också ett sätt att skapa självständighet och bygga en framtid. Hon beskriver att arbetet är ett steg på vägen mot utbildning:

> *”Min plan är egentligen att om min man får ett jobb inom sitt område så kommer jag att sluta arbeta och fokusera på mina studier.”*

Hennes berättelse visar därför den dubbla betydelsen av den nya arbetsmarknaden. Ett lågtröskeljobb kan ge inkomst, erfarenhet och en väg in i samhället, men frågan är om det också fungerar som en bro till ett arbete där individens tidigare utbildning och kompetens kan användas. Jannat pekar samtidigt på ett viktigt hinder i etableringen när hon framhåller betydelsen av nätverk och referenser:

> *”Om du inte har någon referens får du inte jobbet.”*

Trots en universitetsutbildning i IT och ambitionen att fortsätta studera visar hennes erfarenhet hur svårt det kan vara att få tillträde till den del av arbetsmarknaden där tidigare meriter värderas. Hennes berättelse illustrerar därmed samma paradox som forskningen om gigekonomin uppmärksammat: de nya arbetsformerna kan skapa viktiga ingångar, men utmaningen är att se till att de också leder vidare. Kanske är det just här som OCN:s grundidé, liksom andra liknande valideringssystems, blir särskilt relevant i relation till framtidens arbetsmarknad. Frågan är inte:

> *”Vilket jobb har du?”* utan också *”Vad kan du?”*.

---

29 Rogiers, Philip & Collings, David G. (2024). *The End of Jobs? Paradoxes of Job Deconstruction in Organizations*. Academy of Management Perspectives.

I en arbetsmarknad där människor i allt högre grad rör sig mellan olika anställningar, uppdrag och roller blir förmågan att synliggöra och värdera kompetenser allt viktigare. På så sätt ligger OCN nära en utveckling där arbeten i högre grad organiseras kring uppgifter, färdigheter och kompetenser snarare än enbart fasta befattningar. Det gör modellen särskilt intressant för personer som har migrerat och vars tidigare erfarenheter inte alltid passar in i svenska system för utbildning, yrkesklassificering eller meritbedömning. En person kan ha omfattande praktiska kunskaper och yrkeserfarenhet, men sakna de dokument, referenser eller den svenska yrkesbenämning som ofta krävs för att få tillträde till arbetsmarknaden. Genom en strukturerad validering försöker dessa system överbrygga detta glapp genom att synliggöra kompetenser som annars riskerar att förbli osedda.

Huvudpersonen i denna rapport är dock fortfarande människan som kommer till Sverige och försöker förstå ett nytt samhälle, lära sig språket och hitta sin plats. Gigekonomin och de nya arbetsformerna blir snarare en blick framåt – en påminnelse om att arbetsmarknaden själv håller på att förändras. Som vi inledde detta avsnitt med, pågår en stillsam evolution. Så medan människor som kommit till Sverige lär sig att navigera dagens arbetsliv förändras redan villkoren för morgondagens arbetsliv.

7.11. SAMMANFATTNING

Detta kapitel har handlat om arbetets betydelse i Sverige och om varför vägen till arbetsmarknaden kan se mycket olika ut för människor som har migrerat hit. Vi har konstaterat att i Sverige är ett arbete mer än ett sätt att försörja sig. Ett arbete ger struktur åt vardagen, det formar identiteten och det skapar kontakter, språk, självständighet och en känsla av att höra till. Vi har också slagit fast att det svenska samhället i hög grad bygger på att både kvinnor och män förvärvsarbetar och försörjer sig själva. För den som vuxit upp i Sverige är många av arbetslivets regler och normer självklara, men för den som saknar erfarenhet av formellt arbete kan de vara nya och svåra att förstå. Mot denna bakgrund blir undersökningens resultat särskilt betydelsefullt då en stor andel av de nyanlända aldrig tidigare har haft ett formellt förvärvsarbete utanför hemmet. För många innebär vägen till arbete i Sverige därför inte bara att lära sig ett nytt språk eller hitta en anställning. Den innebär också att för första gången träda in i en arbetsmiljö med fasta tider, formella regler, tydliga ansvarsförhållanden och förväntningar på självständighet och samarbete. Avsaknaden av sådan erfarenhet kan därmed försvåra integrationen, eftersom den berör just de sociala och institutionella färdigheter som arbetslivet förutsätter och samtidigt bidrar till att utveckla.

Tidigare arbetslivserfarenhet varierar tydligt mellan olika grupper. Utbildningsnivå har stor betydelse, liksom ålder, ankomstform, vistelsetid och bostadsområde.

Arbetskraftsinvandrare och studenter har oftare tidigare erfarenhet avförvärvs arbete, medan kvotflyktingar, asylsökande och personer med kort utbildning oftare saknar den arbetslivserfarenheten. Samtidigt visar undersökningen att lång tid i Sverige inte automatiskt leder till arbetslivserfarenhet. En del av respondenterna har levt här i många år utan att komma in på arbetsmarknaden.

Bland dem som har bott i Sverige i mer än 20 år uppger en femtedel att de aldrig har förvärvsarbetat under sin tid i landet. Det innebär att 20 procent av de intervjuade, enligt egen utsago, har levt i Sverige i mer än två decennier utan att någon gång komma in på den formella arbetsmarknaden. Gruppen består till ungefär lika delar av kvotflyktingar, asylsökande och anhöriginvandrare. Resultatet visar att lång vistelsetid i Sverige inte automatiskt leder till etablering på arbetsmarknaden och att utanförskapet för vissa kan bli mycket långvarigt.

Tidigare arbetslivserfarenhet varierar också tydligt mellan migranter från olika kulturzoner. Bland personer med bakgrund i Latinamerika och Östasien uppger mer än tre fjärdedelar att de har förvärvsarbetat. Bland personer med rötter i MENA-regionen och Subsahariska Afrika är motsvarande andel omkring hälften. Orsakerna till att människor inte har förvärvsarbetat är många. Krig, flykt, avbruten skolgång, tidiga äktenskap, många barn, landsbygdsbakgrund, fattigdom, kulturella normer, hälsa och informellt arbete spelar olika stor roll. För kvinnor är frånvaron från arbetslivet ofta sammanvävd med ansvar för hem och barn, låg utbildning och traditionella könsroller. För män handlar det oftare om krig, flykt, studier, barnarbete eller informell försörjning. Materialet visar därför tydligt att gruppen som ”aldrig arbetat” är mycket blandad och inte kan förstås som en enhetlig kategori.

Typen av bostadsområde har ett tydligt samband med migranters anknytning till arbetsmarknaden. I utsatta områden uppger 48 procent att de någon gång har förvärvsarbetat, jämfört med 66 procent bland dem som bor i övriga landet. Skillnaden är 18 procentenheter och visar att personer i utsatta områden i betydligt lägre grad har erfarenhet av förvärvsarbete. Därmed framstår boende i ett utsatt område som en tydlig faktor för ett större avstånd till arbetslivet. Resultaten tyder på att den lokala miljön, tillgången till arbetsrelaterade nätverk och koncentrationen av personer med svag arbetsmarknadsanknytning kan bidra till att vägen till arbete blir längre.

De flesta intervjuade har en positiv syn på arbete. Arbete förknippas med inkomst, värdighet, identitet, frihet, sociala kontakter och integration. Samtidigt framgår att viljan att arbeta inte alltid räcker. Språkbrister, diskriminering, bristande validering av utbildning, osäkra tillstånd, barnomsorg, långa resvägar och hälsoproblem kan hindra människor från att få eller behålla ett arbete. En viktig slutsats är därför att arbetslöshet inte utan vidare kan tolkas som bristande motivation. För personer som kommer från sammanhang där synen på ett arbete ofta varit instrumentellt och i första hand varit en nödvändig källa till försörjning kan drivkrafterna att söka arbete förändras. Det gäller särskilt när grundläggande ekonomiska behov i stor utsträckning täcks av det svenska välfärdssystemet. Då kan dessa strukturella faktorer i det svenska samhället såsom försörjningsstöd och andra bidrag leda till att man gör

andra prioriteringen där familjen oftast kommer i första rummet.

Språk och arbete förstärker varandra. Den som kan svenska har lättare att få arbete, men den som får arbete får också fler möjligheter att utveckla språket. Det talar för att språk och arbetslivserfarenhet ofta behöver utvecklas parallellt. Om språkkunskaper först måste vara fullt utvecklade innan en person får tillgång till en arbetsplats finns en risk att vägen till arbete förlängs.

Arbete hänger också nära samman med tillit. Personer med arbetslivserfarenhet uppger betydligt högre generell tillit än personer utan sådan erfarenhet. Arbetsplatsen framstår därmed som mer än en plats för försörjning. Den kan också ge sociala kontakter, nätverk, information och återkommande erfarenheter av samarbete med människor utanför den egna gruppen.

Hälsa och arbetsförmåga är ytterligare en viktig del av bilden. Många upplever att de behöver mer begränsade arbetsuppgifter eller bara kan arbeta deltid. Det behöver inte betyda att de saknar motivation. Begränsningen kan bero på psykisk stress, fysiskt tunga arbeten, nattarbete, anhörigas sjukdom eller ett stort omsorgsansvar. Deltid kan också vara ett frivilligt sätt att få ihop arbete och familjeliv. Resultaten visar därför att frågan inte bara gäller om en person kan arbeta, utan också vilket arbete som är möjligt och under vilka villkor.

Slutligen visar kapitlet att många migranter, trots att de befinner sig mitt i arbetslivet, upplever sig vara för gamla för språk och utbildning. Den känslan handlar ofta mindre om faktisk ålder och mer om kort skolbakgrund, trötthet, svag framtidstro, dåligt självförtroende eller brist på realistiska utbildningsvägar. Här framstår tidiga och konkreta erfarenheter av att lyckas som särskilt betydelsefulla.

Som helhet visar kapitlet att vägen till arbete behöver analyseras utifrån individens hela livssituation. De viktigaste slutsatserna kan sammanfattas så här:

- Eget arbete förknippas med självständighet, värdighet och tillhörighet.
- Många saknar erfarenhet av formella arbetsplatser.
- Arbetslivets regler och sociala koder måste läras.
- Nästan lika många män som kvinnor saknar arbetslivserfarenhet.
- Orsakerna skiljer sig tydligt mellan kvinnor och män.
- Utbildning och ålder påverkar tidigare arbetslivserfarenhet starkt.
- Många medelålders känner sig för gamla för utbildning.
- Utsatta områden har betydligt lägre arbetslivsdeltagande.
- Lång vistelsetid leder inte automatiskt till arbete.
- Ankomsttid kan vara viktigare än vistelsetid.
- Arbetslöshet betyder inte nödvändigtvis låg arbetsvilja.
- Språk och arbete förstärker varandra ömsesidigt.
- Arbetsplatser skapar nätverk, samhällskunskap och tillit.
- Ohälsa och omsorgsansvar begränsar arbetsförmågan.
- Arbetsmarknadsdistans har många olika orsaker och uttryck.

KAPITEL 8

Avslutning – några reflektioner

8.1. VÄRDERINGARS BETYDELSE

I denna rapport har vi medvetet valt att inte fastna i de identitetsfrågor som under lång tid har bidragit till polarisering i samhällsdebatten. Diskussionen om integration reduceras alltför ofta till frågor om vem som får betraktas som svensk, vilka kulturella uttryck som hör hemma i Sverige eller huruvida olika identiteter går att förena. Vår utgångspunkt är att en människa kan bära flera identiteter samtidigt. Det är fullt möjligt att känna stolthet över att vara såväl svensk, hindu och muslim, liksom att förena en religiös, kulturell eller språklig tillhörighet med ett självklart deltagande i det svenska samhället.

Samtidigt får en strävan efter tolerans och inkludering inte innebära att samhället avstår från att försvara de friheter som gör mångfalden möjlig. Religionsfriheten innebär rätten att tro, att utöva sin religion, att byta tro eller att avstå från religion. Den innebär däremot inte en rätt att kontrollera andra människors liv eller att begränsa deras frihet.

Resultaten från denna undersökning visar att det råder stor samstämmighet när det gäller vikten av språk och utbildning liksom arbetets betydelse för integrationen. Då inställer sig frågan: är det rimligt att ett västerländskt samhälle som det svenska, som med sina värderingar och sociala normer skiljer sig från många andra kulturområden, kan förvänta sig att migranter skall överge de normer och värderingar som de bär med sig – eller går de att förena med det svenska samhällets normer, väl beskrivna i den svenska regeringsformen.

Rapporten tar sin utgångspunkt i frågan: hur förändras värderingar i samband med migration, och vilka mekanismer driver – eller bromsar – denna förändring? Integrationsdiskussioner utgår ofta från ett implicit antagande om att tid i det nya landet gradvis leder till ökad likhet i värderingar mellan migranter och majoritetsbefolkning. Vissa normområden ser vi förändras relativt snabbt, andra förblir stabila över tid, och variationen inom migrantgrupper är ofta större än skillnaden mellan grupper. Mot denna bakgrund har syftet med rapporten varit att analysera hur social erfarenhet och samhällsexponering omvandlas till värderingsförändring.

Utöver ett familismindex som mäter dimensionen individualism-kollektivism (kapitel 4) har därför två separata dimensioner utvecklats: ett traditionsindex och ett modernitetsindex. Det första fångar familjeplikt, religion, och genusnormer, medan det andra omfattar jämlikhet, universalistisk tillit och acceptans av olika livsval. Denna uppdelning gör det möjligt att analysera *selektiv modernisering*, där olika normområden förändras i olika takt (se fig 4.5.).

Det innebär att indexen inte enbart fångar religiositet, familjeplikt och konformitet utan också patriarkala genusnormer och kontroll inom nära relationer. Särskilt frågan om en man alltid bör veta var ens partner befinner sig, fångar legitimering av asymmetrisk kontroll inom familjen. Även synen på personer med andra könsidentiteter tillför en dimension av normativ inkludering och universalism.

Det bredare traditionsindexet mäter därmed inte enbart tradition i snäv mening utan ett komplex av familjeauktoritet, patriarkala normer, social kontroll och motstånd mot normativ individualisering.

Undersökningen visar hur olika dimensioner förändras i olika takt. Det öppnar för analys av kulturellt avstånd mellan migrantgrupper och mottagarsamhällen, generationsskillnader, könsnormernas uthållighet och skillnaden mellan generell tillit och universalistisk tillit. Särskilt traditionsindexet är ett viktigt mått på patriarkal och traditionalistisk persistens, det vill säga vi mäter varaktiga och beständiga värdestrukturer. 'Generell tillit' kan samtidigt fungera som ett mått på social orientering.

Tillsammans kan de visa varför vissa integrationsprocesser går snabbt på ytan men långsamt på djupet. Detta eftersom utbildning, arbete och språk ofta förändras snabbare än familjenormer, könsnormer och sociala tillitsmönster.

Utsatta områden

När indexen appliceras på ett antal bakgrundsfrågor, till exempel skillnaderna mellan boende i utsatta områden och migranter bosatta i övriga Sverige visar analysen på tydliga skillnader mellan personer bosatta i utsatta områden och migranter bosatta i övriga Sverige. Skillnaderna framträder både i det sammanlagda traditionsindexet och i samtliga underkomponenter. Boendemiljö och social kontext samvarierar starkt med normsystem relaterade till könsroller, familjestruktur och social kontroll.

Migranter bosatta i övriga Sverige uppvisar ett genomsnittligt traditionsindex på 69,5, medan motsvarande nivå i utsatta områden är 56,5. *En skillnad på 13 indexpunkter är stor i kulturvärdestudier och antyder att traditionella och patriarkala normstrukturer är betydligt starkare i utsatta områden*.

Skillnaderna är särskilt tydliga för komponenten acceptans av hemmafruideal. I övriga Sverige uppgår värdet till 65,8 jämfört med 48,3 i utsatta områden. Detta indikerar betydligt större stöd för traditionella hemmafruideal i utsatta områden.

Liknande skillnader framträder för variabeln 'När en mamma förvärvsarbetar så lider barnen.' I övriga Sverige uppgår värdet för migranter till 67,4 jämfört med 53,2 i utsatta områden. Resultatet antyder att mer traditionella föreställningar om moderskap och kvinnors omsorgsroll är betydligt vanligare i utsatta områden.

Den största skillnaden återfinns dock för komponenten 'människor som klär sig identifierar sig med en annan könstillhörighet bör behandlas som alla andra'. Här uppgår värdet till 83,0 för migranter i övriga Sverige men endast 56,2 i utsatta område. *Skillnaden på nästan 27 indexpunkter antyder mycket stora skillnader i normativ universalism och acceptans av könsöverskridande identiteter*.

Även komponenten 'En man måste alltid veta var hans fru eller flickvän är' uppvisar tydliga skillnader. I övriga Sverige uppgår värdet för migranter till 89,5 medan motsvarande nivå i utsatta områden är 75,4. Resultatet antyder att normer kring relationskontroll och manlig övervakning av partner är betydligt mer accepterade i utsatta områden.

Sammantaget visar resultaten att traditionsindexet fångar en central dimension av samtida kulturkonflikter kring kön, autonomi och normativ kontroll. *Skillnaderna mellan utsatta områden och övriga Sverige framstår dessutom som större än könsskillnaderna inom respektive område, vilket antyder att social och kulturell miljö har större betydelse än biologiskt kön för dessa värderingsmönster*.

Religion

Religion framstår som en av de mest centrala faktorerna bakom variationen i indexen eftersom religiositet är direkt integrerad i flera av de ingående dimensionerna. Variabler som religiös tro, religionens betydelse i vardagen och deltagande i religiösa aktiviteter fungerar tillsammans som indikatorer på moralisk och social inbäddning (embeddedness).

Religiositet samvarierar med starkare familjeplikt, lägre universalism och högre acceptans för patriarkala normer. Av kapitel 3 framgick att religionens funktion varierar mellan olika kulturzoner. I delar av Subsahariska Afrika verkar religion främst fungera som social integration och kollektiv gemenskap, medan religion i delar av Menaregionen och Västasien i högre grad är integrerad med familjerätt, könsroller och moralisk reglering.

Religiositet har här operationaliseras genom följande tre variabler: betydelsen av religiös tro i barnuppfostran, hur viktig är religionen för respondenten samt deltagande i religiösa ceremonier.

Det betyder att vi inte betraktat religion som en extern förklaringsfaktor, utan vi försöker bedöma i vad mån den är en central del av själva traditionsdimensionen. Av analysen framgår att religionen verkar genom minst tre olika mekanismer: Moralisk auktoritet, social inbäddning och tillit.

Moralisk auktoritet: Religion fungerar då som både ett normsystem, en legitimationsstruktur och en auktoritetsordning. Detta påverkar särskilt sexualmoral, könsroller, familjehierarkier och relationskontroll. Det syns särskilt tydligt i Menaregionen, delar av Västasien och vissa sydasiatiska grupper.

Social inbäddning (embeddedness): Religion fungerar då som ett socialt nätverk samtidigt som den uttrycker en kollektiv identitet och gruppsolidaritet människor emellan.

Detta syns genom en intern tillit, stor familjesammanhållning och social stabilitet, samtidigt som universalismen blir lägre. Detta kan förklara varför vissa grupper kan ha en stark social sammanhållning men samtidigt låga nivåer på generell tillit.

Resultaten visar hur utbildning, religiositet, segregationsmiljöer, ålder vid ankomst och släktstrukturer samverkar i formandet av olika typer av modernitet och kollektivism.

Den kanske viktigaste slutsatsen är att integration inte enbart handlar om socioekonomisk etablering utan även om övergången från släktbaserad partikularism till universalistiska och individualiserade normsystem.

Flera tydliga huvudmönster framträder:

1. Migrationsvågornas sammansättning spelar stor roll,
   skillnader över decennier förklaras i hög grad av förändrade ursprungsregioner.
2. Ålder vid ankomst är viktig,
   tidig migration samvarierar tydligt med högre individualism och mer moderna värderingar.
3. Tid i landet har betydelse,
   först efter cirka 10 år sker en normförskjutning och efter 20 år är den starkare.
4. Insamlingstypen påverkar resultaten,
   det tyder både på metodskillnader och på olika typer av urval.
5. Kulturzon är viktigare än kön,
   könsskillnader finns, men de är små jämfört med skillnaderna mellan kulturzoner.
6. Normativa dimensioner förändras mer än tillit,
   De största variationerna gäller:
   - tradition,
   - könsroller,
   - familjenormer,
   - acceptans av olika livsval.

   Generell tillit verkar vara mer stabil över grupper och tid.

Analysen har byggts upp stegvis. Först analyseras strukturella bakgrundsfaktorer som ålder, kön, utbildning, religiositet, ursprung, boende och tid i landet. Tid i landet bygger i denna studie på registerbaserade uppgifter, vilket ger ett mer tillförlitligt mått än självrapporterade uppgifter. Även analysen av utsatta områden baseras på registerdata.

Därefter undersöks olika former av samhällsexponering som exempelvis strukturell exponering genom språk och arbetsmarknad och därefter interpersonell exponering genom sociala nätverk och kontakt med majoritetssamhället. Genom denna modell kan vi skilja mellan individers utgångsläge och de sociala processer som sker efter migrationen.

Ett centralt resultat i den kvantitativa analysen är att tid i landet i sig har begränsad förklaringskraft när mått på social exponering inkluderas. Det tyder på att värderingsförändring inte främst handlar om hur länge man har bott i Sverige, utan om vilka sammanhang man faktiskt deltar i under denna tid. Språk, arbetsliv, sociala nätverk och kontakt med personer födda i Sverige framträder som särskilt betydelsefulla faktorer, framför allt när det gäller sexual- och familjenormer.

Studien visar att integration inte är en enhetlig process. Sexuella normer tycks påverkas relativt starkt av social exponering och vardagliga kontakter, medan familjenormer i högre grad hänger samman med religiositet, familjestruktur och tidigare

socialisering. Detta innebär att värderingsintegration sker domänspecifikt då vissa delar av normsystemet förändras snabbare än andra. Intervjuerna förstärker denna bild. De visar att social exponering inte bara handlar om formella faktorer som arbete eller språk, utan också om upplevelser av tillhörighet, trygghet och ömsesidighet. Deltagarna beskriver hur vardagliga möten, arbetsplatser och sociala relationer kan öppna för nya perspektiv, men också hur begränsad kontakt eller upplevd distans kan leda till stabila och långvariga skillnader. Intervjuerna används därför inte som illustrationer av de statistiska resultaten, utan som förklaringar till hur och varför de uppstår.

En viktig slutsats är att migrantgruppen inte bör förstås som ett enhetligt mellansteg mellan nyanlända och majoritetsbefolkningen. I stället framträder flera olika integrationsbanor inom gruppen, där vissa individer snabbt närmar sig majoritetens normmönster medan andra följer andra utvecklingsvägar. Detta perspektiv flyttar fokus från skillnader mellan grupper till de processer som skapar variation inom grupper.

Rapportens övergripande bidrag är att visa att värderingsförändringar inte är automatiska eller linjära. De är socialt villkorade och formas av konkreta erfarenheter av deltagande i samhället. Genom att kombinera kvantitativ analys med djupintervjuer kan vi visa både mönstren och mekanismerna bakom dem – och därmed ge en mer nyanserad förståelse av hur integration faktiskt sker.

Djupintervjuerna har en särskild roll i rapporten. Vi använder dem inte som dekorativa illustrationer, utan som mekanismförklarande: de hjälper oss att förstå *hur* exponering uppstår eller uteblir, *hur* normer faktiskt förhandlas i vardagen, och *varför* vissa arenor öppnar upp för förändring medan andra bekräftar stabilitet. Intervjuerna gör det också möjligt att förstå varför mWVS inte bara är ett ”mellansteg” mellan nyanlända och majoritet, utan snarare ett integrationsfält med flera olika banor – snabb konvergens för vissa, selektiv förändring för andra, och stabilitet för en tredje grupp. Det perspektivskiftet – från en linjär trappa till flera banor – ger analytisk klarhet och hjälper oss att tolka kvantresultaten utan att de reduceras till förenklade ”genomsnitt”.

8.1.2. Ömsesidighet, kontakt och integrationsprocessens sociala villkor

Ett återkommande resultat i analysen är således att värderingsförändring endast i begränsad utsträckning kan förklaras av tid i landet i sig, men i betydligt högre grad hänger samman med graden av social exponering — särskilt interpersonell kontakt med personer utanför den egna gruppen. Detta innebär att integration inte enbart kan förstås som en individuell anpassningsprocess, utan som en process som också är beroende av vilka sociala arenor som faktiskt möjliggör möten över gruppgränser.

Undersökningen pekar därmed indirekt på integrationens ömsesidiga karaktär.

För att exponering ska uppstå krävs inte bara att migranter deltar i samhällslivet, utan också att det finns öppna och blandade sociala miljöer där kontakt faktiskt uppstår. Om sociala arenor — såsom bostadsområden, arbetsplatser, fritidsaktiviteter eller skolor — präglas av segregation eller social selektion minskar sannolikheten för vardaglig normexponering, även efter lång tid i landet. I sådana situationer kan stabila diasporanätverk framstå som rationella och trygga alternativ, vilket i sin tur påverkar integrationsprocessens riktning och tempo.

Det är analytiskt mer träffsäkert att tala om *kontaktinfrastruktur* snarare än om enbart individuella attityder. Integrationens dynamik formas av hur samhälleliga strukturer organiserar möten – vilka som arbetar tillsammans, vilka barn som går i samma skola och vilka sociala miljöer som uppfattas som öppna och tillgängliga. Våra resultat kan inte fastställa orsaksriktningen i alla led, men de är tydligt förenliga med antagandet att graden av ömsesidig kontakt – och därmed även mottagarsamhällets sociala öppenhet – spelar en central roll för värderingskonvergens.

I sin helhet antyder analysen att integrationsprocessen inte enbart beror på migranters vilja eller anpassningsstrategier. Den formas också av hur majoritetssamhällets vardagsarenor är strukturerade och hur lätt eller svårt det är för människor att mötas ”en bit på vägen”. Integration framträder därmed som en relationell process, där både individuella val och sociala strukturer tillsammans avgör i vilken utsträckning exponering – och därmed värderingsförändring – faktiskt blir möjlig.

8.2. ATT VETA TILLSAMMANS

Här är Sverker Sörlins tanke om den svåra konsten att ”veta tillsammans” bärande.[1] Ett samhälle hålls inte enbart samman av att människor bor inom samma gränser eller lyder samma lagar. Det behöver också gemensamma kunskaper, minnen, referensramar och samhälleliga angelägenheter. Sörlins bildningsideal handlar inte om att alla ska tänka likadant, utan om att vi behöver ett gemensamt underlag för att kunna förstå våra meningsskiljaktigheter, pröva argument och fatta demokratiska beslut. Han har beskrivit bildning som förmågan att veta, förstå och dela saker tillsammans.

Att veta tillsammans förutsätter att människor har tillgång till ett gemensamt språk och till grundläggande kunskaper om samhällets historia, institutioner och demokratiska principer. Men det förutsätter också att människor får möjlighet att bidra med sina egna erfarenheter och perspektiv. Det gemensamma vetandet är inte ett färdigt paket som en grupp överlämnar till en annan. Det skapas och återskapas genom utbildning, samtal, arbete, kultur och gemensamt ansvar.

1 Sörlin, S. (2019), *Till bildningens försvar: Den svåra konsten att veta tillsammans*, Natur & Kultur, Stockholm.

Skolan får därför en avgörande roll. Den ska inte enbart förmedla fakta eller förbereda eleverna för arbetsmarknaden. Den ska vara en plats där barn med olika bakgrund lär sig att leva med olikheter, skilja mellan kunskap och påståenden, lyssna på argument och förstå att frihet alltid måste gälla också den som väljer annorlunda. Där måste det finnas ett gemensamt demokratiskt språk som ingen familj, religiös ledare eller politisk rörelse tillåts sätta ur spel.

Detta perspektiv gör det möjligt att lämna den falska motsättningen mellan krav och inkludering. Ett samhälle som ställer tydliga krav på respekt för demokrati, jämställdhet och individuell frihet behöver samtidigt bekämpa diskriminering och öppna verkliga vägar till utbildning, arbete och gemenskap. Rättigheter måste förenas med skyldigheter, men skyldigheter måste också motsvaras av möjligheter.

Därför har vi i rapporten valt att koncentrera oss på de områden där samhället konkret kan förändra människors livsvillkor. Det handlar om skolans förmåga att ge alla barn likvärdiga möjligheter, om vägar till arbete och egen försörjning, om familjens och civilsamhällets betydelse samt om hur segregation, trångboddhet, arbetslöshet och otrygghet kan motverkas. Det handlar också om att stärka de människor i utsatta områden som försvarar demokratiska värden, ofta under betydligt svårare förhållanden än de som betraktar problemen på avstånd.

Vår ambition är således varken att relativisera de problem som finns eller att göra hela grupper ansvariga för dem. Att förneka fundamentalismens och den sociala kontrollens förekomst hjälper inte dem som drabbas. Att däremot beskriva alla muslimer eller alla invånare i utsatta områden som ett problem skapar ytterligare utanförskap och stärker just de krafter som säger att svensk och muslimsk identitet inte kan förenas.

Det öppna samhällets uppgift är därför dubbel. Det måste vara öppet nog för att människor med olika bakgrund ska kunna känna sig hemma och starkt nog för att försvara deras rätt att vara olika. Det måste kunna tolerera olikhet utan att tolerera tvång, erbjuda tillhörighet utan att kräva likriktning och skapa ett gemensamt vetande utan att utplåna skilda erfarenheter.

Integrationens yttersta mål är är att vi ska kunna leva som fria och jämlika människor i samma samhälle, dela ett demokratiskt ansvar och veta tillräckligt mycket tillsammans för att kunna forma vår gemensamma framtid.

8.2.1. Integration uppstår i möten

Integration är i grunden en process som uppstår i möten. Genom vardaglig kontakt får människor inte bara kunskap om andra gruppers levnadssätt och värderingar. De får också möjlighet att utveckla tillit, pröva föreställningar och upptäcka att skillnader inom grupper ofta är större än vad stereotypa föreställningar gör gällande.

Kontakt bör här förstås bredare än enstaka eller ytliga möten. Att befinna sig på samma buss, i samma köpcentrum eller i samma bostadsområde innebär inte nödvändigtvis social integration. Den kontakt som sannolikt har störst betydelse är

återkommande och sker i sammanhang där människor samarbetar, löser gemensamma problem eller har ett ömsesidigt beroende av varandra. Arbetsplatser, skolor, idrottsföreningar, föräldranätverk, yrkesutbildningar och lokala organisationer kan vara sådana miljöer.

På en arbetsplats möts människor inte enbart som representanter för olika grupper, utan som kollegor med gemensamma uppgifter och ansvar. I skolan möts barn över tid och utvecklar gemensamma referensramar. I föreningslivet kan människor samarbeta kring ett konkret mål trots olikheter i tro, bakgrund eller politisk uppfattning. Sådana relationer skapar en vardaglig form av samhällsgemenskap som sällan kan ersättas av informationskampanjer eller formell samhällsorientering.

Gemensam kunskap skapas inte enbart genom undervisning eller genom att information förmedlas från institutioner till individer. Den skapas också genom gemensamma erfarenheter. När människor möts i skolor, på arbetsplatser och i föreningar utvecklas ett praktiskt vetande om hur samhället fungerar, vilka regler som gäller och hur konflikter kan hanteras utan att den gemensamma ramen bryter samman.

24-åriga Hodans berättelse om sin mamma visar samtidigt vad som kan hända när sådana kontaktytor saknas. Hennes mamma som ännu inte fyllt 50 år har aldrig gått i skola och har haft det betydligt svårare än övriga familjemedlemmar att lära sig svenska och ta sig in i samhället efter mer än tolv år i Sverige. Hon tillbringar en stor del av dagarna i den lilla mellansvenska stadens diaspora av landsmän. Hodan berättar att hon upprepade gånger har försökt få henne att återigen börja på SFI:

”Jag har försökt med min mamma massor av gånger. Jag säger att hon borde gå tillbaka till skolan, även om hon bara lär sig ett ord om dagen. Men hon tänker: ’Vad ska jag med utbildning till?’ För henne räcker det att vi barn har fått det bättre än hon själv.”

8.2.2. Kontakt kräver tillhörighet och acceptans

Möten uppstår inte enbart genom fysisk närhet. För att kontakt ska utvecklas behöver människor också uppleva att de är accepterade som legitima deltagare i samhället. En person som ständigt betraktas som en främling eller som en tillfällig gäst kan befinna sig mitt i majoritetssamhället utan att känna sig som en del av det.

Detta är särskilt betydelsefullt för barn och ungdomar som är födda eller uppvuxna i Sverige. Som diskuterats i tidigare avsnitt kan en bristande känsla av tillhörighet skapa ett tomrum som andra gemenskaper är beredda att fylla. Om unga människor upplever att de inte erkänns som svenska, trots att Sverige är det enda samhälle de känner, kan religiösa, etniska eller politiska miljöer erbjuda en tydligare identitet och starkare gemenskap.

Sådana gemenskaper är inte nödvändigtvis problematiska. Religiös och kulturell tillhörighet kan ge mening, stabilitet och socialt stöd. Men slutna eller fundamentalistiska miljöer kan få ett särskilt starkt inflytande när det omgivande samhället

misslyckas med att erbjuda trovärdiga alternativ. De kan erbjuda enkla svar på frågor om identitet och tillhörighet och samtidigt framställa majoritetssamhället som avvisande, moraliskt förfallet eller fientligt.[2]

Det förebyggande arbetet mot extremism, social kontroll och fundamentalism kan därför inte enbart bestå av gränssättning och sanktioner. Samhället måste naturligtvis försvara individuell frihet och ingripa när människor utsätts för hot, tvång eller påtryckningar. Men det måste samtidigt skapa inkluderande miljöer där unga människor får möjlighet att utveckla en trygg och sammansatt identitet.

Det ska vara möjligt att vara svensk och muslim, svensk och kristen, svensk och sekulär eller att kombinera flera kulturella och språkliga tillhörigheter. En sådan öppenhet innebär inte att alla normer måste accepteras. Den innebär att individen erkänns som fullvärdig samhällsmedlem samtidigt som samhället tydligt upprätthåller demokrati, jämställdhet, yttrandefrihet och rätten att själv välja sitt liv.

8.2.3. Skolan som social mötesplats

Skolan utgör en av integrationsprocessens mest betydelsefulla kontaktarenor. Den är inte enbart en plats för kunskapsförmedling, utan också en miljö där barn utvecklar språk, sociala relationer och en förståelse för samhällets normer och institutioner. När skolan fungerar väl kan den skapa gemensamma erfarenheter mellan barn vars familjer annars har begränsad kontakt med varandra.

Ett tydligt exempel i intervjuerna och i den bredare samhällsbild som yttrar sig i undersökningen är att både svenskfödda och migrerade föräldrar tenderar att söka skolor med en hög andel svenskfödda eller svenskspråkiga elever. Detta sker ofta utifrån bedömningen att barnens språkutveckling, studieresultat och framtidsmöjligheter förbättras i en socialt och språkligt blandad miljö. Trebarnsmamman Heba som kom till Sverige från Egypten som tonåring, berättar i studien att hon visserligen trivs i sitt bostadsområde som ingår i polisens lista på utsatta områden, men att hon ser ett problem med att där bor så få svenska familjer:

> *”I min 13 årige sons skola går nästan bara barn med invandrarbakgrund, och det gör mig ledsen för de får inte uppleva svensk kultur på riktigt utan bara läsa om den i böcker. De går aldrig luciatåg eller firar påsk som vi gjorde när vi var små, och det påverkar både språket och känslan av att vara en del av samhället.”*

När hennes dotter började skolan hösten 2025 fattade hon därför ett radikalt beslut:

> *”Jag bestämde att min yngsta dotter skulle börja i skolan som ligger i ett villasamhälle nästan tre kilometer bort. Jag gör det just för att hon ska få höra mer ren svenska, få svenska vänner och en stabil skolgång utan att lärarna byts hela tiden, även om det blir mer jobb för mig som förälder.”*

Detta illustrerar hur segregation kan reproduceras utan att någon enskild aktör

2 Baksi, N. (2026), *Mina strider*, Volante, Stockholm.

uttryckligen eftersträvar den. Individuella val samverkar med bostadssegregation, skolvalssystem, skolors rykte och ojämlika resurser. Resultatet kan bli en struktur där familjer från olika grupper i praktiken konkurrerar om tillgången till de miljöer som anses främja integration.

Skolans sammansättning är därför inte enbart en utbildningspolitisk fråga. Den är också en fråga om samhällets kontaktinfrastruktur. När barn med olika bakgrund går i skilda skolor minskar möjligheten att skapa gemensamma erfarenheter, språk och sociala relationer. Det påverkar inte bara elever med migrationsbakgrund, utan även svenskfödda barns kunskap om och kontakt med människor som har andra erfarenheter än deras egna.

8.2.4. Arbetslivet och vägen från deltagande till delaktighet

Även arbetslivet har en central roll. Arbete ger försörjning och självständighet, men fungerar också som en social institution. Genom arbetet får individen tillgång till språklig träning, yrkesmässiga nätverk, referenser och vardagliga relationer utanför den egna familjen eller gruppen.

Tidigare avsnitt har framhållit arbete som en av de mest konkreta vägarna ur utanförskap. Denna betydelse bör inte reduceras till frågan om inkomst. Arbetsplatsen kan vara den miljö där människor lär sig sociala koder, får kunskap om institutioner och bygger relationer som öppnar vägen till andra delar av samhället. Den kan också skapa en känsla av att vara behövd och av att bidra till något gemensamt.

Om stora grupper under lång tid står utanför arbetsmarknaden begränsas därför inte bara deras ekonomiska möjligheter. Även tillgången till vardaglig kontakt minskar. Arbetslöshet kan på så sätt förstärka social isolering, språkproblem och beroendet av begränsade nätverk. Ju längre denna situation består, desto större blir risken att utanförskapet reproduceras inom familjen och mellan generationer.

Samtidigt måste det konstateras att arbetsmarknadens integrerande potential beror på vilken typ av arbete människor får tillgång till. Arbetsplatser kan också vara starkt segregerade. Den som arbetar i en miljö där nästan alla har samma språkliga eller sociala bakgrund får inte nödvändigtvis tillgång till bredare nätverk eller större samhällsexponering. Att en person har ett arbete innebär därför inte automatiskt att den sociala integrationen är fullbordad.

Det är således viktigt att skilja mellan deltagande och delaktighet. En människa kan delta formellt genom att arbeta, gå i skola eller bo i ett område, men ändå sakna inflytande, sociala relationer eller en känsla av tillhörighet. Integrationens kvalitet avgörs inte bara av om människor befinner sig i samhällets institutioner, utan av vilka positioner och relationer de får inom dem.

8.2.5. Bostadsområden och den vardagliga segregationens betydelse

Bostadsområdet formar en stor del av människors vardagliga kontakter. Det påverkar vilka grannar man möter, vilka skolor barnen går i, vilka fritidsaktiviteter som finns tillgängliga och hur nära invånarna befinner sig arbetsmarknadens och samhällets institutioner.

I områden där arbetslöshet, trångboddhet, skolproblem och otrygghet sammanfaller kan den sociala exponeringen begränsas på flera sätt samtidigt. Människor får färre kontakter som kan förmedla arbete eller utbildningsvägar. Barn får mindre tillgång till svenskspråkiga miljöer och till vuxna med erfarenhet av högre utbildning eller etablerade yrken. Institutionernas närvaro kan upplevas som svag, medan familje- och gruppbaserade nätverk får större betydelse.

En ytterligare dimension är här den sociala tilliten. När människor lever åtskilda, sällan möts i vardagen och i begränsad utsträckning delar institutioner och sociala arenor kan även känslan av ett gemensamt samhälle försvagas. Tillit uppstår inte enbart genom gemensamma värderingar, utan också genom återkommande vardagsmöten och erfarenheten av att andra följer samma grundläggande regler. Bostadsområdets sociala struktur blir därför viktig inte bara för individens möjligheter, utan också för samhällets sammanhållning. Här är ett memento att hela 61 procent av de intervjuade som bor i utsatta områden uppger att de känner oro för att kriminella gäng ska påverka de unga negativt och att 53 procent instämmer i påståendet att området riskerar att utvecklas till ett slags ghetto.

Detta innebär inte att invånarna i ett område passivt formas av sin omgivning. Det finns betydande variationer inom alla bostadsområden, och människor utvecklar olika strategier för att hantera sina förutsättningar. Men när samma begränsningar påverkar många individer samtidigt får de strukturell betydelse.

8.3. FRÅN INDIVIDUELLA ATTITYDER TILL KONTAKTINFRASTRUKTUR

Kontaktinfrastruktur omfattar bland annat bostadsmarknadens utformning, skolors elevsammansättning, arbetsmarknadens tillgänglighet, föreningslivets öppenhet och utformningen av offentliga miljöer. Den handlar om vilka människor som möts regelbundet, under vilka villkor de möts och om relationerna ger möjlighet till verkligt utbyte.
En välfungerande kontaktinfrastruktur innebär inte att staten ska styra människors privata relationer eller tvinga fram social gemenskap. Den innebär däremot att samhällsinstitutionerna bör minska de hinder som leder till att människor med olika bakgrund systematiskt lever åtskilda. Detta kan kräva insatser inom bostads-, skol-, arbetsmarknads- och föreningspolitiken.

Det kan exempelvis handla om att skapa skolor med en mer socialt blandad elevsammansättning, stärka vägarna till reguljära arbetsplatser, ge föreningar möjlighet att nå barn och vuxna från olika områden eller utforma offentliga miljöer som upplevs som trygga och tillgängliga. Det kan också handla om mentorskap, praktik och yrkesnätverk som ger människor tillgång till relationer de annars saknar.

Kontaktinfrastruktur bör dock inte likställas med en enkel föreställning om att all kontakt automatiskt leder till ökad tolerans eller värderingsmässig konvergens. Möten som präglas av stark ojämlikhet, diskriminering eller konflikt kan i stället förstärka motsättningar. Det avgörande är därför inte enbart att kontakt uppstår, utan att den sker under villkor som möjliggör ömsesidigt erkännande, samarbete och tillit.

8.3.1. Normexponering utan likriktning

När kontakt beskrivs som en mekanism för värderingsförändring finns en risk att integration framställs som en ensidig process där minoriteter förväntas överge sina värderingar och anpassa sig till majoritetens. En sådan tolkning vore alltför förenklad.

Värderingskonvergens behöver inte innebära kulturell likriktning. Människor kan behålla religiösa traditioner, familjeband, språk och kulturella praktiker samtidigt som de delar grundläggande demokratiska normer. Det avgörande är inte att människor lever på samma sätt, utan att de erkänner varandras rätt att göra olika livsval.

Detta anknyter till rapportens tidigare diskussion om universella värden. Demokrati, jämställdhet, yttrandefrihet och individuell frihet bör inte förstås som markörer för en särskild etnisk eller kulturell identitet. De utgör gemensamma princi-

per som skyddar människors möjlighet att vara olika. Just därför måste de också upprätthållas i de miljöer där människor möts.
Skolan ska exempelvis inte avgöra hur religiös en elev får vara, men den måste skydda varje elev från att pressas av andra elever eller vuxna. Arbetsplatsen ska inte kräva kulturell likformighet, men den måste upprätthålla jämställdhet och motverka diskriminering. Samhällets uppgift är inte att avskaffa olikheter, utan att säkerställa att olikheter inte används för att begränsa andras rättigheter.

Kontakt kan i detta perspektiv bidra till en dubbel rörelse. Migranter får större kunskap om svenska institutioner, normer och sociala praktiker, medan majoritetssamhället får större kunskap om migranters erfarenheter och livsvillkor. Därmed kan också förenklade föreställningar på båda sidor utmanas.

8.3.2. Ömsesidighetens gränser

Att integration är ömsesidig innebär inte att alla normer eller ståndpunkter är likvärdiga. Ömsesidighet får inte förväxlas med moralisk relativism. Det demokratiska samhället måste upprätthålla gränser mot hot, våld, diskriminering och socialt tvång.

Här finns en koppling till resonemanget om toleransens paradox. Ett öppet samhälle ska ge stort utrymme åt olika övertygelser och livsformer, men kan inte förbli neutralt inför rörelser som använder friheten för att begränsa andras frihet. Tolerans måste därför förenas med ett tydligt försvar för den enskildes rättigheter.

Det gäller inte minst i sociala miljöer där grupptryck kan påverka barns och ungas liv. Ett barn ska ha rätt att bära religiösa symboler, men också rätt att avstå. Det ska ha rätt att följa familjens traditioner, men också att gradvis forma en egen identitet. Ingen grupp ska ges rätt att definiera vilka val som är tillåtna för alla dess medlemmar.

Samhällets öppenhet måste alltså fungera i två riktningar. Majoritetssamhället behöver öppna dörrar till utbildning, arbete och social gemenskap. Samtidigt måste det försvara individer inom minoritetsgrupper som vill välja en annan väg än den som familjen, gruppen eller religiösa ledare föreskriver.

8.4. ANALYSENS BEGRÄNSNINGAR OCH HUVUDSAKLIGA TOLKNING

Våra resultat kan inte fastställa orsaksriktningen i alla led. Det är möjligt att personer som redan har värderingar som ligger närmare majoritetssamhällets i större utsträckning söker kontakt utanför den egna gruppen. Det är också möjligt att sådan kontakt i sig bidrar till värderingsförändring. Sannolikt samverkar dessa mekanismer.

Sambandet mellan exponering och värderingar bör därför inte tolkas som ett enkelt bevis för att social kontakt ensidigt orsakar förändrade värderingar. Resultaten är däremot tydligt förenliga med antagandet att graden av social exponering spelar en självständig och viktig roll i integrationsprocessen.

Att exponeringsmåtten förklarar mer än tiden i landet tyder på att integrationsprocessen delvis begränsas av tillgången till blandade sociala miljöer, snarare än enbart av individers vilja eller förmåga att anpassa sig. Det innebär att integrationspolitik inte endast bör fokusera på krav riktade mot den enskilde, utan också på de strukturer som avgör om kontakt och delaktighet blir möjliga.

Som helhet visar våra anlyser att integration inte är något som automatiskt uppstår genom tid, geografisk närvaro eller formell bosättning. Integration är en process som uppstår i möten. Men möten kräver arenor där människor faktiskt blandas, samarbetar och känner sig accepterade som fullvärdiga deltagare. En av de intervjuade i det slumpmässiga urvalet arbetar som stadsplanerare och hon betonar att bostadsplanering skulle kunna leda till minskad segregation men bara om den kombineras med långsiktiga resurser, ges tydliga incitament som leder till att vi skapar attraktiva miljöer som människor vill flytta till. Hennes kärnbudskap kan sammanfattas med:

- Arkitektur och områdesstruktur påverkar hur människor rör sig, möts och känner trygghet.
- Fysisk närhet räcker inte om skolor, handel, trafik och vardagsliv förblir åtskilda.
- Blandning kan inte skapas genom tvång, utan kräver service, trygghet och fungerande sociala länkar.
- Politiken bör vara inkluderande mot boende, tydlig mot kriminalitet och ge lokala invånare större inflytande.

De fysiska platserna för spontana möten är viktiga. När sådana arenor saknas kan parallella nätverk bli rationella, funktionella och ge trygghet, även efter lång tid i landet. Dessa nätverk kan ge individen stöd men samtidigt begränsa kontakten med andra delar av samhället. Integrationsprocessens riktning och tempo formas därför av samspelet mellan individens val och de sociala möjligheter som samhället erbjuder.

REFERENSER

Abdi, A., (1998), *Education and Development in Somalia: A Historical and Sociological Analysis*, Nova Science Publishers, New York.

Abuhamdia, Z.A., (2004), *"The Policy to Romanize Somali",* King Saud University Press, Riyadh.

ACLED, "Africa Overview: May 2026", (2026).

Adamczyk, A., (2025), *Fetal Positions: Understanding Cross-National Public Opinion about Abortion*, Oxford University Press, New York.

Adcock, R., & Collier, D, (2001) "Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research" *American Political Science Review*,95 (3), sid 529-546.

Adeeb Khalid, (2007), *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*, University of California Press, Berkeley.

Aihwa, O., (1999), *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Duke University Press, Durham.

Akaliyski, P., (2023), "Distinct Conceptions of Freedom in East Asia and the Protestant West Underpin Unique Pathways of Societal Development", *Journal of Cross-Cultural Psychology,* vol. 54, nr 2.

Akaliyski, P., Vignoles, V. L., Welzel, C. och Minkov, M., (2026), "Individualism–Collectivism: Reconstructing Hofstede's Dimension of Cultural Differences", *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 130, nr 2, s. 308–356.

Akaliyski, P.,& Welzel, C., (2020),"Clasing Values: Supranational Identities, Geopolitical Rivalry and Europe's Growing Cultural Divide", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, SAGE.

Akay, P.-A., (2024), *Etnisk diskriminering i rekryteringsprocesser*, Delmi Kunskapsöversikt 2024:14, Delegationen för migrationsstudier (Delmi), Stockholm.

Aksoy, C. G. och Poutvaara, P., (2021), "Refugees' and Irregular Migrants' Self-Selection into Europe", *Journal of Development Economics*, vol. 152, artikel 102681.

Alba, R. & Nee, V.,(2003). *Remaking the American Mainstream*, Harvard University Press, Cambridge.

Ali, F., Lewis, D. och Paravicini, G., (2026), "Somalia Peacekeeping Mission at Risk as US Blocks UN Support, Sources Say", *Reuters*, 2 juli 2026.

Andersson, D. och Sander, Å. red. (2015), *Det mångreligiösa Sverige: Ett landskap i förändring*, Studentlitteratur, Lund.

Andersson, R., Musterd, S., Galster, G. C. och Kauppinen, T. M., (2007), ”What Mix Matters? Exploring the Relationships between Individuals’ Incomes and Different Measures of Their Neighbourhood Context”, *Housing Studies*, vol. 22, nr 5, s. 637–660. Även refererad i Bengtsson, H. och Sjöblom, A., *(2011), Boendesegregationens grannskapseffekter: En studie av forskningen kring boendesegregationens konsekvenser,* Malmö högskola, Malmö.

Andrzejewski, B. W., (1979), ”The Development of Somali as a National Medium of Education and Literature”, *African Languages/Langues Africaines*, vol. 5, nr 2, s. 1–9.

Arbetsförmedlingen, (2026), ”Arbetskraftsunderskott och arbetskraft från utlandet,” *Arbetsförmedlingen Analys* 2026:04, dnr Af-2026/0024 6101, Stockholm.

Arbetskraftsundersökningarna, (2025), ”Återhållsam arbetsmarknad under tredje kvartalet”, *SCB.*

Azzollini, L., (2023), ‘Scar Effects of Unemployment on Generalised Social Trust’, *Social Science Research*, 109.

Baksi, N. (2026), *Mina strider*, Volante, Stockholm.

Banfield, E. C., (1967), *The Moral Basis of a Backward Society*, The Free Press, New York.

Barfield, T,. 2010, *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton.

Barnevik-Olsson, M., Gillberg, C. & Fernell, E. (2010), “Prevalence of autism in children of Somali origin living in Stockholm: brief report of an at-risk population”, *Developmental Medicine & Child Neurology*, 52(12), 1167–1168.

Barrling, K., (2024), *Världens mest protestantiska land: Sverige – det extrema landet lagom*, Bokförlaget Stolpe, Stockholm.

Baykara-Krumme, H. och Fuß, D., (2016), ”Staying in Turkey or Marrying to Europe? Understanding Transnational Marriages from the Country-of-Origin Perspective”, *European Sociological Review*, vol. 32, nr 6, 2016, s. 704–715.

Becker, S.,(1968), *Russia’s Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924*, Harvard University Press, Cambridge.

Behtoui, A., (2022), ‘Rising above the Ceiling? The Iranian Origin Elite in Sweden’, *Nordic Journal of Migration Research*, 12(1).

Berggren, H., & Trägårdh, L., (2006), *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*, Norstedts, Stockholm.

Bergquist, J., (2026), ”Svenska trender 1986–2025”, *SOM-institutet,* Göteborgs universitet, Göteborg.

Bernadotte, W., (1947), *Den röda jordens svenskar*, Bonniers, Stockholm.

Berry, J. W., (1997), ”Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology*, vol. 46, nr 1, s. 5–34.

Bevelander, P., & Pendakur,R., (2011), ‘Voting and Social Inclusion in Sweden’, *International Migration* 49, nr 4 (2011): 67–92.

Bevelander, P., (2011), ”The Employment Integration of Resettled Refugees, Asylum Claimants, and Family Reunion Migrants in Sweden”, *Refugee Survey Quarterly*, vol. 30, nr 1, s. 22–43.

Bittles, A. H., (2012), *Consanguinity in Context*, Cambridge University Press, Cambridge.

Borevi, K., (2002), *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.

Borjas, G. J., (1999), *Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Borjas, G.J, (1987), “Self-Selection and the Earnings of Immigrants”, *American Economic Review*, 77 (4), 531-553.

Borjas, G.J. (2010), “Immigration and Self-Selection”, *National Bureau of Economic Research* (NBER), Working Paper No. 2248;

Börjegren, S., Norlin, R., Normark, M., Tunemalm, A. K. och Åstot, C., (2023), *Kemiska vapen och konflikten i Syrien: Sammanfattning och analys*, FOI-R--5463--SE, Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm.

Bourdieu, P., (1986), ”The Forms of Capital”, i Richardson, J. G. (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, s. 241–258.

Braudel, F. (1997), *Medelhavet och medelhavsvärlden på Filip II:s tid*, Alhambra Förlag, Furulund.

Braudel, F., (1958), ”Histoire et sciences sociales. La longue durée”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, vol. 13, nr 4, s. 725–753.

Brinkemo, P., (2014), *Mellan klan och stat: somalier i Sverige*, Timbro, Sockholm.

Brubaker, R., (2001). “The Return of Assimilation?” *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 531–548.

Brunkert, L. J., Puranen, B., Turska-Kawa, A. och Welzel, C., (2024), *Institutional Trust in Europe: Dimensions, Levels, and Dynamics from a Latent Class Perspective*, TRUEDEM, Lüneburg och Stockholm.

Bucken-Knapp (2009), *Defending the Swedish Model,* Lanham: Lexington Books.

Bull & Sterzel, (2019), *Regeringsformen – en kommentar*, Norstedts Juridik, Stockhom.

Burney, C., (1977), *From Village to Empire: A History of the Middle East*, Phaidon, Oxford.

Brännström, L. (2015), "Embodying the Population: Five Decades of Immigrant/Integration Policy in Sweden", *Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift*, vol. 38, nr 3, s. 40–61

Carlander, A. och Martinsson, J., (2024), "Ont krut förstås inte så lätt – mellanmänsklig tillit i en tid av skjutningar och sprängningar", i Andersson, U. m.fl., red., Inferno, SOM-institutet, Göteborg; OECD, 2024.

Cornell, S., (2001), *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, Richmond.

Coronakommissionen, (2021), *Sverige under pandemin*, SOU 2021:89, Statens offentliga utredningar, Stockholm.

Coronakommissionen, (2022), *Sverige under pandemin*, SOU 2022:10, vol.2, Statens offentliga utredningar, Stockholm.

Crawley, H., (2010), *Evidence on Attitudes to Asylum and Immigration: What We Know, Don't Know and Need to Know*, COMPAS, University of Oxford.

Crul, M. & Schneider, J. (2010), "Comparative Integration Context Theory: Participation and Belonging in New Diverse European Cities", *Ethnic and Racial Studies*, vol. 33, nr 7, s. 1249–1268

D'Altroy, T.N., (2014), *The Incas*, 2nd ed. Wiley-Blackwell, Oxford; Smith, M., 2012, *The Aztecs*, 3rd ed. Blackwell, Oxford.

Dahlberg, M., Egebark, J. och Vikman, U., (2023), *Etablering av nyanlända flyktingar: Effekter av en tidig och intensiv arbetsmarknadspolitisk insats*, IFAU Rapport 2023:19, Uppsala.

Darvishpour, M. och Westin, C. (red.), (2015), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*, Studentlitteratur, Lund.

Davidson, B., (1995), *Africa in History*, Phoenix Press, London

de Haas, H. (2006) *"International Migration and National Development: Viewpoints and Policy Initiatives in Countries of Origin – The Case of Nigeria"*, International Migration Institute, University of Oxford

de Haas, H., (2010), "The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 36, nr 10, s. 1587–1617.

de Haas, H., (2011), The Determinants of International Migration: Conceptualizing Policy, Origin and Destination Effects, IMI Working Paper nr 32/DEMIG Project Paper nr 2, *International Migration Institute*, University of Oxford, Oxford.

de Haas, H., (2024), *How Migration Really Works: 22 Things You Need to Know About the Most Divisive Issue in Politics*, Penguin Books, London.

de Haas, H., Castles, S. och Miller, M. J., (2020), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 6 uppl., The Guilford Press, New York.

De Los Reyes, A., Thomas, S. A., Goodman, K. L. och Kundey, S. M. A., (2013), ”Principles Underlying the Use of Multiple Informants’ Reports”, *Annual Review of Clinical Psychology,* vol. 9, s. 123–149.

de Waal, A., (2015), *The Real Politics of the Horn of Africa*, Polity Press, Cambride

Delaporte, I. & Piracha, M. (2018), “Integration of Humanitarian Migrants into the Host Country Labour Market: Evidence from Australia”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 44, nr 15, s. 2480–2505.

Delegationen för migrationsstudier (Delmi), *Integration av unga med utländsk bakgrund – en multidimensionell analys*, Stockholm: Delmi, 2023.

Delegationen mot segregation (Delmos). *Sammanhållning och tillit i ett mångkulturellt samhälle, Stockholm*: Delmos, 2022.

Delmi, *Avhandlingsnytt 2017:3*, IFAU:s forskningsöversikt som visar att utrikes födda i genomsnitt har lägre sysselsättning och inkomster än inrikes födda, även vid samma utbildningsnivå.

Delmi, *Integration på svensk arbetsmarknad,* Delegationen för migrationsstudier, Stockholm, (2015)

Demografiska databasen (DDB), CEDAR, Umeå universitet. https://www.umu.se/forskning/infrastruktur/demografiska-databasen/

Dore, R.P., (1973), British Factory, *Japanese Factory: The Origins of National Diversity in Industrial Relations* (Berkeley: University of California Press, 1973).

Dustmann, C. & Glitz, A. (2011), “Migration and Education”, i Hanushek, E. A., Machin, S. & Woessmann, L. (red.), *Handbook of the Economics of Education*, vol. 4, Elsevier, s. 327–439.

Dyregrov, A., et al, (2020), ”The COVID-19 Pandemic in Norway and Sweden – Threats, Trust, and Impact on Daily Life: A Comparative Survey”, *BMC Public Health*, vol. 20, Springer Nature, London.

Eisenstadt, S. N., (2000), ”Multiple Modernities”, *Daedalus*”, vol. 129, nr 1.

Elliott, J.H.,(2006), *Empires of the Atlantic World*, Yale University Press, New Haven

Elvin, J., (2016), *En jämförande analys av trovärdighetsbedömningen vid asylprövning*, examensarbete i migrationsrätt, Juridiska fakulteten, Lunds universitet.

En kulturkanon för Sverige, SOU 2025:92, Stockholm: Kulturdepartementet, 2025.

Engberg, E., (2023), ”Pionjärinsats har fått stor betydelse”, Demografiska databasen (DDB), CEDAR, Umeå universitet, Umeå.

Engdahl, M., (2022), ”Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö”, *IFAU-rapport 2022:15,* Uppsala.

Engdahl, M., (2024), Arbetskraftsinvandring till Sverige från tredjeland, *Delmi Rapport 2024:6, Stockholm*.

Engdahl, M., och Liljeberg, L., (2022), Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden, *IFAU Rapport 2022:15, Uppsala.*

Eriksen, T. H. (2001), *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, 2 uppl., Pluto Press, London.

European Commission, (2023), *TRUEDEM: Trust in European Democracies, Grant Agreement 101095237*, European Commission, Bryssel.

Europeiska kommissionen, (2026), ”Migration och asyl”, information om EU:s migrations- och asylpakt, uppdaterad i samband med att pakten började tillämpas den 12 juni 2026.

Eurostat, (2025) ”EU’s employment rate grew above 76% in 2025”. Uppgifterna avser kvinnor i åldern 20–64 år.

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO),(2024), Grannskapets betydelse för integrationen.

Figes, O., 2002, *Natasha’s Dance: A Cultural History of Russia*, Penguin, London

Fix, M., Hooper, K. och Zong, J., (2017), *How Are Refugees Faring? Integration at U.S. and State Levels*, Migration Policy Institute, Washington, D.C.

Folkhälsomyndigheten, (2021), Acceptans för covid-19-vaccination – invånare i Sverige födda utanför EU/EES och Storbritannien, *Folkhälsomyndigheten*, Solna.

Folkhälsomyndigheten, (2021), Utrikesfödda och covid-19: konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikesfödda i Sverige 13 mars 2020–15 februari 2021, *Folkhälsomyndigheten,* Solna.

Förenta Nationerna, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects 2024: Summary of Results*, Förenta Nationerna, New York, 2024.

Forslund, A. (2019), “Employment Outcomes and Policies in Sweden during Recent Decades”, *IFAU Working Paper 2019:15*, Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy (IFAU), Uppsala.

Forte, *Integration – en kunskapsöversikt* (Stockholm: Forte, 2018).

Foucault, M., (1978), *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*, Pantheon Books, New York.

Galeano, E., (1971), *Las venas abiertas de América Latina*, Siglo XXI, Montevideo.

García Márquez, G. (1967), *Cien años de soledad*, Sudamericana, Buenos Aires.

Gerner, K., (2017), *Rysslands historia*, Historiska Media, Lund.

Giddens, A. (1992), *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*, Polity Press, Cambridge.

Gilbert A., (2013), *Revolution och kontrarevolution i arabvärlden* (Stockholm: Leopard förlag).

Gilles Kepel, (2002), *Jihad: The Trail of Political Islam*, I.B. Tauris, London.

Golden, P. P., (2011), *Central Asia in World History*, Oxford University Press, Oxford

Goody, J., (1983). *The Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goody, J., (1986), *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, Cambridge.

Gordon, M. M., (1964), *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*, Oxford University Press, New York.

Göteborgs universitet. (2023). *Migration och integration i svensk politik – vad säger forskningen?* Göteborgs universitet.

Groves, R., M., & Peytcheva, E., (2008)'The Impact of Nonresponse Rates on Nonresponse Bias: A Meta-Analysis', *Public Opinion Quarterly* 72, nr 2 (2008): 167–189.

Gundlacker (2026), Refugee journeys and the erosion of pre-migration human capital: a sequence-analysis approach to post-migration trajectories, *Advances in Life Course Research*, 68, 100741. DOI: 10.1016/j.alcr.2026.100741.

Gustavsson, M. & Jordahl, H., (2008), "Inequality and Trust in Sweden: Some Inequalities Are More Harmful than Others", *Journal of Public Economics*, vol. 92, nr 1–2, Elsevier, Amsterdam, s. 348–365.

Haak-Saheem, W., Fontinha, R., Brewster, C., Jastram, S. M. och Ahmady, A. Z., (2025), "Exploring Pre- and In-Employment Experiences of Refugees in Germany: A Bourdieusian Approach", *European Management Review*, vol. 22, nr 4, s. 1049–1064.

Haerpfer, C. W., Norris, P., Kizilova, K., Palt, C. och Diez-Medrano, J., (2025), *Online Survey Codebook and Technical Report, Working Paper No. 8.1*, TRUEDEM – Trust in European Democracies, Wien.

Hajnal, J., (1965), "European Marriage Patterns in Perspective", i Glass, D. V. och Eversley, D. E. C. (red.), *Population in History: Essays in Historical Demography*, Edward Arnold, London, s. 101–143.

Hajnal, J., (1982), "Two Kinds of Preindustrial Household Formation System", *Population and Development Review*, vol. 8, nr 3, s. 449–494.

Hamamy, H. (2012), "Consanguineous Marriages: Preconception Consultation in Primary Health Care Settings", *Journal of Community Genetics*, 3(3), 185–192

Hamamy, H., Antonarakis, S. E., Cavalli-Sforza, L. L. et al. (2011), "Consanguineous marriages, pearls and perils: Geneva International Consanguinity Workshop Report", *Genetics in Medicine*, 13(9), s. 841–847.

Hammargren, B., (2015), *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser*, Leopard förlag, Stockholm.

Hedlund, S., (2001), *Rysslands ekonomi och samhällsutveckling*, SNS Förlag, Stockholm.

Henrich, J., (2020), *The WEIRDest People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous*, Farrar, Straus and Giroux, New York.

Hjärpe, J., (2010), *Mellanösterns historia,* Dialogos, Stockholm.

Hodgson, M. G. S., (1974), *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization*, vol. 1–3, University of Chicago Press, Chicago.

Hofstede, G., (1980), *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*, Sage, Beverly Hills.

Hofstede, G., (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*,Sage, Thousand Oaks.

Hosking, G., (2001), *Russia and the Russians,* Penguin Books, London.

Hourani, A., (1991), *A History of the Arab Peoples*, Faber & Faber, London.

Ibn Khaldun, (1958), *The Muqaddimah: An Introduction to History*, vol. 1–3, Pantheon Books, New York.

Iliffe, J., (2007), *Africans: The History of a Continent*, Cambridge University Press, Cambridge.

ILO (2024), *Global Estimates on International Migrants in the Labour Force*. Fourth edition. Geneva: ILO. DOI: 10.54394/ESKI5420.

Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press, Cambridge.

Inglehart, R. (2018). *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing and Reshaping the World*, Cambridge University Press, Cambridge.

Inglehart, R. och Baker, W. E., (2000), "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values", *American Sociological Review*, vol. 65, nr 1, s. 19–51.

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). *A Study on Smuggling of Migrants*, Wien, ICMPD, 2015.

International Energy Agency, (2023), *World Energy Outlook*.

International Organization for Migration (IOM), (2016), *Migrant Smuggling Data and Research: A Global Review of the Emerging Evidence Base*, IOM, Geneva.

International Organization for Migration, "Democratic Republic of the Congo: Internal Displacement Overview", *(2026)*, *IOM*, Geneva.

Isaak, D., 2010, *Hopp: historien om Moses och Mannas kärlek och andra texter*, Atlantis, Stockholm. I boken skildrar Dawit Isaak människors vardag, kärlek och utsatthet på Afrikas horn. Texterna har i Sverige också kommit att symbolisera kampen för yttrandefrihet och motståndet mot Eritreas auktoritära regim.

Johansson Heinö, A. (2012). *Gillar vi olika? Hur den svenska likhetsnormen sätter gränser för mångfalden*, Timbro, Stockholm.

Johansson, E., (1983), *Kyrkböckerna berättar,* Liber Förlag, Stockholm.

Johansson, E., (1988), *Bokstävernas intåg: artiklar i folkundervisningens historia I*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå.

Judah, T., (2002), *Kosovo: War and Revenge*, 2nd ed., Yale University Press, New Haven.

Justitieministeriet , DK, (2003). *Ægteskaber mellem nært beslægtede og tvangsægteskaber*.

Kalleberg, A. L., (2018), *Precarious Lives: Job Insecurity and Well-Being in Rich Democracies*, Polity Press, Cambridge.

Kallemose, T., Kirk, J. W., Karlsson, E., Seing, I., Stefánsdóttir, N. T., Vrangbæk, K., Andersen, O. & Nilsen, P. (2023), "Political Trust in the Handling of the COVID-19 Pandemic: A Survey in Denmark and Sweden", *BMC Global and Public Health*, 1, artikel 12

Karlsson, I., (2007), *Europa och turken: Betraktelser kring en komplicerad relation*, Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Karlsson, I., (2024), *Mellanösterns religiösa minoriteter*, Historiska Media, Lund.

Karlsson, K-G., (2008), *Europa och Ryssland: Historia och identitet*, Studentlitteratur, Lund.

Kennerberg, L. & Åslund, O. (2010), *Sfi och arbetsmarknaden*, IFAU Rapport 2010:10, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, Uppsala.

Kerpner, J., & Röstlund, L., (2017), ”240 000 unga i Sverige kan vara drabbade”, *Aftonbladet*.

Khalid, A., (2007), *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*, University of California Press, Berkeley.

Koopmans, R., (2010), "Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(1), 1–26.

Koopmans, R., (2010), *Assimilation or Multiculturalism? How Better Cultural Integration Improves Social Cohesion* (Berlin: WZB Berlin Social Science Center, 2010).

Krys, K., Vignoles, V. L., de Almeida, I. och Uchida, Y., (2022), "Outside the 'Cultural Binary': Understanding Why Latin American Collectivist Societies Foster Independent Selves", *Perspectives on Psychological Science*, vol. 17, nr 4, s. 1166–1187.

Laitin, D. & Samatar, S., (1987), *Somalia: Nation in Search of a State*, Westview Press, Boulder.

Larsson, F.,,Laun, L., & Åslund, O., (2023), "Kommer sent, lämnar tidigt? Invandrares utträde från arbetsmarknaden", *Rapport 2023:11,* IFAU, Institutet för Arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

Leijon, A.G., (1975), anförande i riksdagen, i *Riksdagens protokoll* 1975:80, s. 32

Lewis, I. M., (2002), A Modern History of the Somali, James Currey, Oxford.

Liverani, M., (2014), *The Ancient Near East: History, Society and Economy*, Routledge, London.

Lund, A., (2016), *Syrien brinner: Hur revolutionen förvandlades till krig,* Leopard förlag, Stockholm.

Magnusson, C., Rai, D., Goodman, A., Lundberg, M., Idring, S., Svensson, A., Koupil, I., Serlachius, E. och Dalman, C., (2012), "Migration and Autism Spectrum Disorder: Population-Based Study", *The British Journal of Psychiatry*, vol. 201, nr 2, s. 109–115.

Mair, P. (2018). *Modern Psychometrics with R*., Springer Verlag, Cham.

Marcus, A., Begum, P., Alsabahi, L. och Curtis, R., (2019), "Between Choice and Obligation: An Exploratory Assessment of Forced Marriage Problems and Policies among Migrants in the United States", *Social Policy and Society*, vol. 18, nr 1, s. 19–36.

Matovic, M., (1984), *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*, Liber förlag, Stockholm.

Mbiti, J.S., (1969), *African Religions and Philosophy*, Heinemann, London.

McNeill, W.H., (1976), *Plagues and Peoples*, Anchor Press, New York.

Migrationsverket, (2021),"*Rättsligt ställningstagande angående utredning och bedömning av skyddsbehov när sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*".

Migrationsverket., (2025), *Beviljade uppehållstillstånd 2024 – familjeanknytning*, statistikrapport, Migrationsverket, Norrköping.

Molander, P., (2017), *Condorcets misstag: Hoten mot staten och demokratin*, Weyler förlag, Stockholm.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, (2024), *Trossamfund – antal betjänade: Bidragsgrundande medlems- och deltagarstatistik*, Stockholm.

Myrdal, A., & Myrdal, G., (1934), *Kris i befolkningsfrågan*, Forum, Stockholm

Nasr, V., (2006), *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future,* W.W. Norton, New York.

Nisbett, R., & Cohen, D., (1996), *Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South*, Westview Press, New York.

Nordregio, (2010), *Highly Skilled Migration in the Nordic Countries*, Nordregio, Stockholm.

Norris, P., & Inglehart, R., (2011) *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. 2nd ed..Cambridge University Press, Cambridge.

Obolensky, D., (1971), *The Byzantine Commonwealth*, Weidenfeld & Nicolson, London.

OCN (Open College Network) är en modell för validering av kunskaper och färdigheter som utvecklats för att synliggöra lärande utanför traditionella utbildningssystem. Modellen bygger på att individers faktiska kompetenser bedöms, oavsett om de förvärvats genom utbildning, arbete eller andra erfarenheter. Se OCN Sverige, *Om OCN och validering av kompetenser.*

OECD (2019). *OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work.* OECD Publishing, Paris.

OECD (2020). *International Migration Outlook.* Paris: OECD Publishing.

OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions (2024), Results: Country Note – Sweden, OECD Publishing, Paris.

OECD, (2018), *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*

OECD, (2024), *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment*, OECD Publishing, Paris.

OECD, (2024), *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Country Note – Norway*, OECD Publishing, Paris.

OECD, (2023), *The Labour Market Integration of Migrant Mothers and Fathers in the Nordic Countries,* OECD, Paris.

OECD, Settling In 2018: *Indicators of Immigrant Integration,* OECD Publishing, Paris, (2018).

OECD/European Commission (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling In*. Paris: OECD Publishing.

Ottosson, L. och Vikman, U., (2025), *Språkpraktik med stöd på modersmål – snabbare väg till jobb?*, IFAU Rapport 2025:12, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, Uppsala.

Pascual j., Dezfuli, C.,"On immigration, Spain moves against the tide of its European neighbors", *Le Monde*, 6 april 2026.

Paulhus, D. L. (1991), "Measurement and Control of Response Bias", i Robinson, J. P., Shaver, P. R. & Wrightsman, L. S. (red.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*, Academic Press, s. 17–59.

Persson, G., (red.) (2019) , *Rysk militär förmåga i ett tioårsperspektiv*, FOI, Stckholm

Pieter Bevelander och Ravi Pendakur (red.), *The Labour Market Integration of Refugee and Family Reunion Immigrants* (Malmö: Malmö University Press, 2014)

Plaut, M.& Vaughan, S., (2023), *Understanding Ethiopia's Tigray War*, Hurst, London.

Polisen. https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/

Popper, K. R. (1945), *The Open Society and Its Enemies*, George Routledge & Sons, London.

Portes, A. och Zhou, M., (1993), "The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 530, s. 74–96.

Portes, A.& Rumbaut, R.G., (2014) *Immigrant America: A Portrait*, University of California Press, Berkeley.

Prakash, A., (2013), "Conflict-induced displacement, understanding the causes of flight", *American Journal of Political Science, 57(1):82-89*.

Prop. 2019/20:131, *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*. Genom lagändringen infördes brottet barnäktenskapsbrott. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2020.

Prop. 2020/21:191. *Ett långsiktigt hållbart migrationssystem*, Stockholm: Regeringskansliet, 2021.

Prop. 2021/22:138, *Ett särskilt brott för hedersförtryck*. Det nya brottet hedersförtryck infördes i brottsbalken och trädde i kraft den 1 juni 2022.

Prop. 2025/26:154, *Förbud mot kusinäktenskap och äktenskap mellan andra nära släktingar*, särskilt s. 20–24; bet. 2025/26.

Puranen, B., & Brunkert, L.J., (2026) "Nordic Political Culture: Democracy, Emancipative Values and the Rise of Populism", kapitel 3, Nord,D.C. *Contemporary Nordic Public Policies, Degrees of Exceptionalism and Inner Diversity*, Springer.

Puranen, B., (2019), M*ed migranternas röst: Den subjektiva integrationen*, Del 1, Institutet för Framtidsstudier, Stockholm, Forskningsrapport 2019:2,

Puranen, B., (2021), *Med migranternas röst, Hur blir man värmlänning?*" Del 2, Institutet för Framtidsstudier

Puranen, B., (2022), "Att se kunskap som en samhällsfråga – migration ur ett bildningsperspektiv", Abrahamsson, K., *Demokratin som bildningsväg*, Carlssons, Stockholm.

Putnam, R., (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Rashid Khalidi, (2020), *The Hundred Years' War on Palestine* (New York: Metropolitan Books).

Regeringskansliet (2024), *Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar*, Ds 2024:20, Justitiedepartementet, Stockholm.

Regeringskansliet, (2026), "Kraftigt höjt återvandringsbidrag".

Region Stockholm, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (2020). "Tjänsteutlåtande om informationsinsatser kring kusingiften och genetiska risker."

Reid, R., (2011), *Frontiers of Violence in North-East Africa: Genealogies of Conflict Since c.1800*, Oxford University Press, Oxford

Religionsfrihetslag (1951:680), Svensk författningssamling, 1951

Resic, S., (2014), *Balkans historia: Jugoslaviens uppgång och fall*, Historiska Media, Lund

Resic, S., (2018), *Jugoslaviens undergång: Krigen, freden, framtiden 1991–2017*, Historiska Media, Lund.

Reykers, Y., (2025), *The EU Should Get Serious about Maritime Security in the Middle East and the Gulf*, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), Oslo.

Roa Bastos, E., (1977), *Jag den Högste*, Norstedts, Stockholm

Rogiers, P. och Collings, D. G., (2024), "The End of Jobs? Paradoxes of Job Deconstruction in Organizations", *Academy of Management Perspectives*, vol. 38, nr 2, s. 177–196.

Rojan, H., (2025), *Syria in Transition: Mapping the Local and Transnational Actors Shaping Politics in Syria*, DIIS Report 2025:08, Danish Institute for International Studies, Köpenhamn.

Roskruge, M. och Poot, J., (2024), *The Relationship between Social Capital and Migrant Integration, Ethnic Diversity, and Spatial Sorting*, IZA Discussion Paper nr 17012, IZA Institute of Labor Economics, Bonn.

Rothstein, B., (2001), "Social Capital in the Social Democratic Welfare State", *Politics & Society*, vol. 29, nr 2, s. 207–241, Sage Publications, London

Rothstein, B., (2001), ”The Universal Welfare State as a Social Dilemma”, *Rationality and Society,* vol. 13, nr 2, s. 213–233*,* Sage Publications, London.

Rothstein, B., (2005), *Social Traps and the Problem of Trust*, Cambridge University Press, Cambridge.

Roy, O., (2004), *Globalized Islam*, Columbia University Press, New York.

Roy, O., (2001), *Det nya Centralasien*, Daidalos, Göteborg..

Saliba, G., (2007), *Islamic Science and the Making of the European Renaissance*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Sandström, L. (2023), ”Asylsökande flyktingar och den svenska ’tryggheten’”, *Sociologisk Forskning*, 60(1), s. 5–32.

Sällemark, H., (2025)”Verktygslådan, tips och inspiration för jobb, språk och integration i öppna förskolan” *Sveriges kommuner och Regioner*, Stockholm.

Sánchez, P., ”Why the West Needs Migrants”, *The New York Times*, 5 februari 2026.

Sandin, S., Lichtenstein, P., Kuja-Halkola, R., Larsson, H., Hultman, C. M. och Reichenberg, A., (2014), ”The Familial Risk of Autism”, *JAMA*, vol. 311, nr 17, s. 1770–1777.

Sbaa, M.Y., Donati. S., & Zappalà, S., (2025), ”Not All Migrants Are the Same: Decent Work and Pre- and Post-Migration Experiences of Economic Migrants”, *Social Sciences*, 14(3), 189.

Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å. och Rexvid, D., (2009), *Oskuld och heder: En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karaktär*, Stockholms stad, Stockholm.

Schon, J. (2019), ”Motivation and Opportunity for Conflict-Induced Migration: An Analysis of Syrian Migration Timing”, *Journal of Peace Research*, 56(1), 12–27.

Schulz, J. F., Bahrami-Rad, D., Beauchamp, J. P. och Henrich, J., (2019), ”The Church, Intensive Kinship, and Global Psychological Variation”, *Science*, vol. 366, nr 6466.

Shaw, I., (red.), (2000), The Oxford History of Ancient Egypt, Oxford University Press, Oxford.

Shenk, M. K., Towner, M. C., Voss, E. A. och Alam, N., (2016), ”Consanguineous Marriage, Kinship Ecology, and Market Transition”, *Current Anthropology*, vol. 57, supplement 13, s. S167–S180.

Shlaim, A., (2000), *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, Penguin Books, London.

SNS, (2017), *”Lång väg till arbete”,* SNS Förlag, Stockholm.

SOM-institutet, (2024), *Svenska trender 1986–2023*, Göteborgs universitet.

Sorgenfrei, S., (2018), *Islam i Sverige: De första 1 300 åren*, Myndigheten för stöd till trossamfund, Bromma.

Sorgenfrei, S., (2022) *”De kommer att vara annorlunda svenskar”*, Norstedts, Stockholm;

Sorgenfrei, S., (2026), *Öppna era hjärtan*, Norstedts, Stockholm.

Sörlin, S. (2019), *Till bildningens försvar: Den svåra konsten att veta tillsammans*, Natur & Kultur, Stockholm.

Statens offentliga utredningar, (1974), ”*Invandrarna och minoriteterna”,* (SOU 1974:69), Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.

Statens offentliga utredningar, (2024), *Styrkraft för lyckad integration: Slutbetänkande av utredningen om en målstyrd integrationspolitik* (SOU 2024:41), Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.

Statistiska centralbyrån (SCB), (2024), Befolkningsstatistik 2023, SCB, Stockholm.

Statistiska centralbyrån (SCB), (2025), ”Utrikes födda efter födelseland, kön och år”.

Statistiska centralbyrån (SCB), *Demografiska statistikområden (DeSO)*, https://www.scb.se/deso

Statistiska centralbyrån, (2014), *Integration – etablering på arbetsmarknaden,* SCB, Stockholm.

Statistiska centralbyrån, (2016), statistik över asylsökande 2015.

Statistiska centralbyrån, (2023), *Arbetsmarknaden 2020 för högutbildade utrikes födda,* SCB, Stockholm.

Statistiska centralbyrån, (2023), *Utrikes födda i Sverige,* SCB, Stockholm.

Statistiska centralbyrån, (2025), statistik över utrikes födda i Sverige.

Statistiska centralbyrån, (2025), *Ukrainare och indier största invandrargrupperna sedan pandemin*, SCB, Stockholm.

Statistiska centralbyrån, (2026), *Färdigheter och arbete bland utrikes födda,* SCB, Stockholm.

Stiftelsen The Global Village, (2022), *Svenskiranier – en välutbildad och ofta relativt väletablerad grupp*, Stockholm.

Sun Yu, (2024), *“China’s ‘full-time wives’ reflect shifting attitudes to work and family”*, Financial Times, 8 March 2024.

Surkalim, D. L., Luo, M., Eres, R., Gebel, K., van Buskirk, J., Bauman, A. och Ding, D., (2022), ”The Prevalence of Loneliness across 113 Countries: Systematic Review and Meta-Analysis”, *BMJ*, vol. 376, artikel e067068.

Svallfors, S., Larsson, E. C., Puranen, B. och Ekström, A. M., (2023), ”COVID-19 Vaccine Hesitancy among First-Generation Immigrants Living in Sweden”, *European Journal of Public Health*, vol. 33, nr 4, Oxford University Press, Oxford, s. 687–694.

Svenska Afghanistankommittén, (2017), *Afghanistan – landet, historien, framtiden*, Svenska Afghanistankommittén, Stockholm

Svenska kyrkan, (2026), ”*Svenska kyrkan i siffror: Medlemmar och verksamheter till och med 2025”*, Uppsala.

Sveriges befolkning 2025, bearbetade data från SCB; Migrationsverket, *Statistik och analyser om migration till Sverige*, Migrationsverket, Norrköping.

SVT-Rapport, (2017). *Medicinska åldersbedömningar klara – majoriteten bedöms äldre än 18 år*, 14 december 2017. Finns på: https://www.svt.se/nyheter/inrikes/forsta-medicinska-aldersbedomningar-klara-majoriteten-bedoms-aldre-an-18-ar

Taube, E., (1940), *När jag var en ung caballero*, Bonniers, Stockholm

The Economist (2024). *Leaders: From proletariat to precariat – China's 200m gig workers are a warning for the world.*

The Economist, (2026), “Africa's new middle class is putting down its roots in the suburbs”, 2 juli 2026.

Thor, D. (2025), *Nyckeln utanför dörren*, Timbro förlag, Stockholm.

Thurfjell, D., (2015), *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*, Molin & Sorgenfrei, Stockholm.

”Tillitsbarometern”, 2009, 2017, 2020, *SCB,* Stockholm.

Tillväxtverket, *Work in Sweden – delredovisning 2* (Stockholm: Tillväxtverket, 2026).

Todd, E,. (1985). *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems*, Basil Blackwell, Oxford.

Todd, E., (1990). *The Invention of Europe*, Basil Blackwell, Oxford.

Totalförsvarets forskningsinstitut, 2019–2024, FOI-rapporter om Mellanöstern och migration.

Trägårdh, L., m.fl., (2021), *Levande rapport 1: Tillitsbarometern*, version 6, Ersta Sköndal Bräcke högskola, Stockholm

Trägårdh, L., Wallman Lundåsen, S., Wollebæk, D. och Svedberg, L., (2013), *Den svala svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar*, SNS Förlag, Stockholm.

Triandis, H. C., (1995), *Individualism and Collectivism*, Westview Press, Boulder.

TRUEDEM, (2025), *Trust in European Democracies: Project Mission and Research Framework*, TRUEDEM Consortium, Wien.

Tu, W. (red.), (1996), *Confucian Traditions in East Asian Modernity: Moral Education and Economic Culture in Japan and the Four Mini-Dragons*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Turner, J. H., (1992), *The Social Cage: Human Nature and the Evolution of Society*, Stanford University Press, Stanford.

UNDP, (2001), *Somalia Human Development Report 2001,* UNDP Somalia, Nairobi.

UNESCO, (2019), *Global Education Monitoring Report*

UNHCR, "Ethiopia Refugees and IDPs Statistics", (2026).

UNHCR, "Global Trends 2025", (2026)

UNHCR, "Somalia", 2026, (2026).

UNICEF, *Is an End to Child Marriage within Reach? Latest Trends and Future Prospects*, (2023) UNICEF, New York.

UNICEF, *Towards Ending Child Marriage:* Global Trends and Profiles of Progress, UNICEF, New York, 2021.

United Nations Population Fund (UNFPA), (2025), "Child Marriage", United Nations Population Fund, New York, https://www.unfpa.org/child-marriage

Universitets- och högskolerådet (UHR), (2017), *Utländsk utbildning på svensk arbetsmarknad*, Universitets- och högskolerådet, Stockholm.

Universitets- och högskolerådet, (2014), *Utländsk utbildning på svensk arbetsmarknad*, UHR, Stockholm.

Uslaner, E. M., (2000–2001), "Producing and Consuming Trust", *Political Science Quarterly*, vol. 115, nr 4, s. 569–590.

Utrikesdepartementet, (2026), "Jemen – avrådan", Regeringskansliet/Sweden Abroad, Stockholm.

Utrikespolitiska institutet, (2024–2025), *Landguiden: Syrien*, Utrikespolitiska institutet, Stockholm.

Vertovec, S., (2000), *The Hindu Diaspora: Comparative Patterns*, Routledge, London.

Vertovec, S., (2007), "Super-Diversity and Its Implications", *Ethnic and Racial Studies*, vol. 30, nr 6, s. 1024–1054.

Vertovec, S., (2009), *Transnationalism*, Routledge, London.

Vignoles, V. L. et al., (2016), "Beyond the 'East–West' Dichotomy: Global Variation in Cultural Models of Selfhood", *Journal of Experimental Psychology*: General, vol. 145, nr 8, s. 966–1000.

Voicu, B. och Tufiş, C. D., (2017), ”Migrating Trust: Contextual Determinants of International Migrants’ Confidence in Political Institutions”, *European Political Science Review*, vol. 9, nr 3, s. 351–373.

Ware, T., (1993), *The Orthodox Church*, Penguin Books, London

Weber, M., (1983) *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder*, Argos, Lund

Weeks, J., (1981), *Sex, Politics and Society: The Regulation of Sexuality Since 1800*, Longman, London.

Welzel, C., (2013), *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press, Cambridge.

Welzel, C., “The Asian Values Thesis Revisited: Evidence from the World Values Surveys”, *Japanese Journal of Political Science* 12:1 (2011), s. 1–31.

Welzel, C., et al, (2025), *The Cool Water Effect: The Geo-Climatic Source of Western Exceptionalism*, Palgrave Macmillan, Cham.

Westin, C., (2004), *Migration och folkhälsa*, Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.

World Values Survey Association, (2020), *World Values Survey: Findings and Insights*, World Values Survey Association, Madrid.

World Values Survey, *Cultural Map of the World* (2023).

World Values Survey, metodbeskrivningar och datamaterial 1981–2020. www.worldvaluessurvey.org

www.worldvaluessurvey.org, online analysis

Yergin, D., (1991), *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power*, Simon & Schuster, New York.

Ålund, A. och Schierup, C.-U., (1991), *Paradoxes of Multiculturalism: Essays on Swedish Society*, Avebury/Gower Publishing Group, Aldershot.

BILAGA 1.
KULTURZONER MED LÄNDER

ZON	LAND
SYD- OCH SYDOSTASIEN	
Syd- och Sydostasien	Bangladesh
Syd- och Sydostasien	Bhutan
Syd- och Sydostasien	Filippinerna
Syd- och Sydostasien	Indien
Syd- och Sydostasien	Indonesien
Syd- och Sydostasien	Kambodja
Syd- och Sydostasien	Laos
Syd- och Sydostasien	Malaysia
Syd- och Sydostasien	Myanmar
Syd- och Sydostasien	Nepal
Syd- och Sydostasien	Pakistan
Syd- och Sydostasien	Singapore
Syd- och Sydostasien	Sri Lanka
Syd- och Sydostasien	SriLanka
Syd- och Sydostasien	Thailand
Syd- och Sydostasien	Tibet
Syd- och Sydostasien	Vietnam
MELLANÖSTERN OCH NORRA AFRIKA (MENA)	
MENA	Algeriet
MENA	Bahrain
MENA	Egypten
MENA	Förenade Arabemiraten
MENA	Irak
MENA	Iran
MENA	Israel
MENA	Jemen
MENA	Kurdistan*
MENA	Jordanien
MENA	Kuwait
MENA	Libanon

ZON	LAND
MENA	Libyen
MENA	Marocko
MENA	Mauretanien
MENA	Oman
MENA	Palestina*
MENA	Qatar
MENA	Saudiarabien
MENA	Sudan
MENA	Syrien
MENA	Tunisien
MENA	Turkiet
VÄST- OCH CENTRALASIEN	
Väst- och Centralasien	Afghanistan
Väst- och Centralasien	Azerbajdzjan
Väst- och Centralasien	Kirgizistan
Väst- och Centralasien	Kazakhstan
Väst- och Centralasien	Tadzjikistan
Väst- och Centralasien	Uzbekistan
LATINAMERIKA	
Latinamerika	Argentina
Latinamerika	Barbados
Latinamerika	Bolivia
Latinamerika	Brasilien
Latinamerika	Chile
Latinamerika	Colombia
Latinamerika	Costa Rica
Latinamerika	Dominikanska republiken
Latinamerika	Ecuador
Latinamerika	El Salvador
Latinamerika	Guatemala
Latinamerika	Honduras
Latinamerika	Kuba
Latinamerika	Mexiko
Latinamerika	Nicaragua
Latinamerika	Panama
Latinamerika	Paraguay

ZON	LAND
Latinamerika	Peru
Latinamerika	Uruguay
Latinamerika	Venezuela
ORTODOXA ÖST	
Ortodoxa öst	Armenien
Ortodoxa öst	Belarus*
Ortodoxa öst	Georgien
Ortodoxa öst	Moldavien
Ortodoxa öst	Montenegro
Ortodoxa öst	Nordmakedonien
Ortodoxa öst	Ryssland
Ortodoxa öst	Serbien
Ortodoxa öst	Ukraina
BALKAN, EJ EU	
Balkan, ej EU	Albanien
Balkan, ej EU	Bosnien-Hercegovina
Balkan, ej EU	Kosovo
ÖSTASIEN	
Östasien	Hongkong
Östasien	Japan
Östasien	Kina
Östasien	Mongoliet
Östasien	Nordkorea
Östasien	Sydkorea
Östasien	Taiwan
SUBSAHARISKA AFRIKA	
Subsahariska Afrika	Angola
Subsahariska Afrika	Benin
Subsahariska Afrika	Botswana
Subsahariska Afrika	Burundi
Subsahariska Afrika	Demokratiska republiken Kongo
Subsahariska Afrika	Ekvatorialguinea
Subsahariska Afrika	Eritrea
Subsahariska Afrika	Elfenbenskusten
Subsahariska Afrika	Etiopien
Subsahariska Afrika	Gabon

ZON	LAND
Subsahariska Afrika	Gambia
Subsahariska Afrika	Ghana
Subsahariska Afrika	Guinea
Subsahariska Afrika	Guinea-Bissau
Subsahariska Afrika	Kenya
Subsahariska Afrika	Kamerun
Subsahariska Afrika	Lesotho
Subsahariska Afrika	Liberia
Subsahariska Afrika	Madagaskar
Subsahariska Afrika	Mali
Subsahariska Afrika	Mauritius
Subsahariska Afrika	Nigeria
Subsahariska Afrika	Rwanda
Subsahariska Afrika	Senegal
Subsahariska Afrika	Sierra Leone
Subsahariska Afrika	Somalia
Subsahariska Afrika	Sydafrika
Subsahariska Afrika	Syd-Sudan
Subsahariska Afrika	Tanzania
Subsahariska Afrika	Uganda
Subsahariska Afrika	Zambia
Subsahariska Afrika	Zimbabwe

** Respondentsvar som inte har nationstillhörighet*

Över två miljoner människor i Sverige är födda i ett annat land – en femtedel av befolkningen. Många av dem är i dag oumbärliga för att hålla igång vår välfärd, få bussar och tåg att rulla och den digitala infrastrukturen att fungera. Men vilka värderingar, erfarenheter och föreställningar bär de med sig, och vad händer med dessa när de bygger ett nytt liv i Sverige?

Mellan två världar bygger på möten med 7 354 personer, främst människor födda utanför Sverige. Genom enkäter, återintervjuer och personliga djupintervjuer undersöker boken deras drömmar, ideal och livsval. Resultaten bygger på World Values Surveys internationellt prövade frågor, vilket gör det möjligt att jämföra människor från olika länder och följa hur värderingar förändras över tid.

Hur skiljer sig migranters syn på familj, religion, jämställdhet, arbete, sexualitet och samhälle från värderingarna hos dem som är födda och uppvuxna i Sverige? Vilka uppfattningar förändras snabbt, och vilka lever kvar under lång tid?

Boken visar att migration inte är en enkel rörelse från tradition till modernitet. Människor kan ta till sig utbildning, jämställdhet och individuell frihet, men samtidigt behålla starka religiösa eller familjeorienterade värderingar. Förändringen är selektiv och olika delar av värderingssystemet utvecklas i olika takt.

Många beskriver Sverige som tryggt, demokratiskt och möjlighetsorienterat. Samtidigt kan stark uppskattning av landet förenas med låg tillit till okända människor, ensamhet och en känsla av att inte vara fullt insläppt i samhällets gemenskaper.

Mellan två världar visar hur kollektiva och individuella värderingar möts, bryts mot varandra och omformas när människor försöker förena tidigare erfarenheter med livet i Sverige.

Bi Puranen är forskare och generalsekreterare för World Values Survey. Hon har under lång tid studerat värderingar, migration och samhällsförändring.

ISBN: 978-91-987362-9-8

WVS

Institutet för framtidsstudier